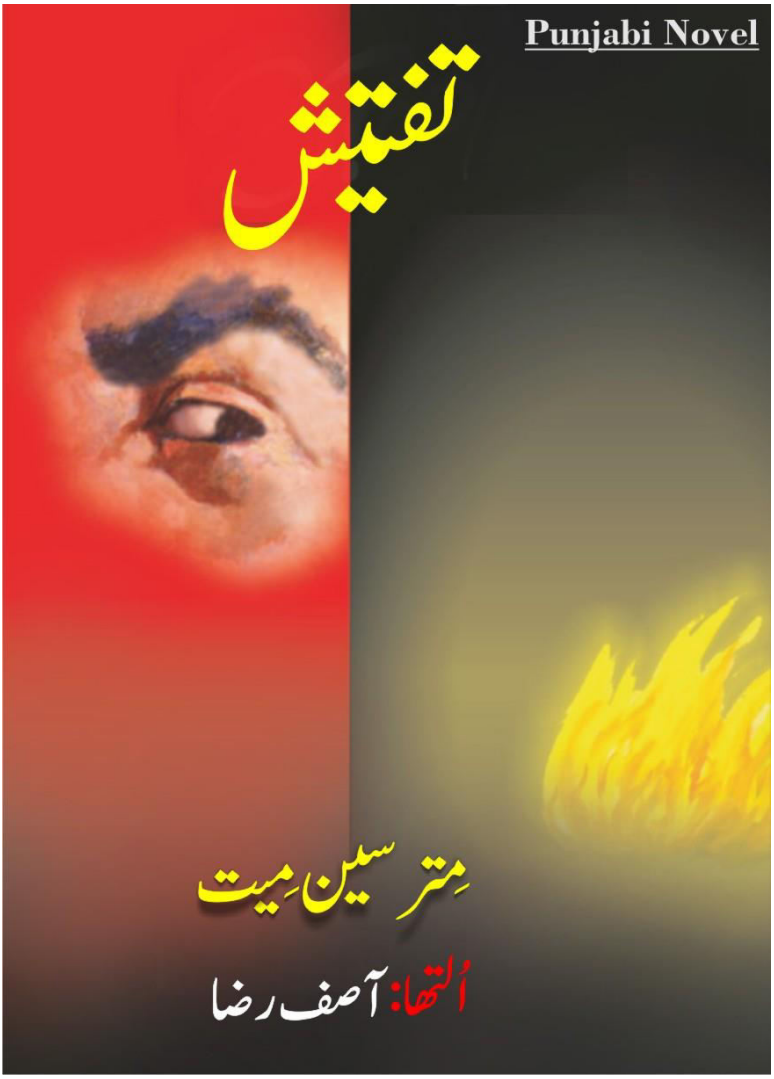
Punjabi Novel
تفتیش
مِتر سین مِیت
اُلتھا: آصف رضا

تفتيش

(ناول)

تفتیش
(پنجابی ناول)

مِتر سین مِیت

ماں بولی ریسرچ سینٹر، لاہور

سبھے حق راکھویں لکھاری دے

TAFTEESH
(NOVEL) by :
MITER SAIN MEET

All rights reserved PREM PARKASH

ناں کتاب: تفتیش
لکھاری: مِتر سین میت
چھپن ورھا: جنوری2018

چھپواک:
ماں بولی ریسرچ سینٹر لاہور
©
All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any from of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication my be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photo copying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above mentioned publisher of this book

"میں لوکاں نوں صرف ایہی دسنا چاہندا ہاں کہ جو جیون اوہ جی رہے ہن، اوہ کنا گھٹیا اتے رُکھا ہے ۔ جدوں اوہ ایہہ گل سمجھ جان گے، اوہ اوس نوں ضرور بدل دین گے ۔ جد تک لوک نویں زندگی جیؤن نہیں لگ پیندے، میں ایہہ گل وار وار کہندا رہاں گا ۔"

چیخوف

پولیس :..... پولیس نہ کیول جرماں نوں بند کرن، مجرماں نوں گرفتار کرن اتے جان مال دی راکھی کرن وچ ہی ناکام رہی، سگوں ساڈی پولیس آپ ظلم دا اک سادھن ہے اتے لوکاں دے اخلاقی پتن دا اک پربل کارن بن گئی ہے ۔
(1853 وچ انگریزاں دی 'انڈیا رفارم سوسائٹی' پترکا دا سروے)

بھاگ پہلا

1

مکھ وزیر دی جان دوہاں پڑاں وچ پھسی ہوئی سی ۔ سونہہ

چکدیاں ہی اس نے جنے کھنے نوں جھنڈی والی کار پھڑا دتی ۔

ہابڑے وزیراں نوں راتو رات یاراں دوستاں، حمایتیاں اتے رشتے داراں دا موہ جاگ پیا۔ کوئی پتہ نہیں سی اگلے دن کرسی ہیٹھاں رہے گی وی جاں نہیں ۔ ایہہ وی پتہ نہیں سی، اس ہاڑی وانگ اگلی ہاڑی نوں وی ووٹاں لئی در در دیاں ٹھوکراں کھانیاں پین ۔

ووٹراں نوں خوش کرن لئی کسے نوں اپنے علاقے وچ سکول کھولن دی بنی، کسے نوں ہسپتال دی اتے کسے نوں نویں اناج منڈی دی ۔ جیہڑے جیہڑے محکمے وزیراں دے کول سن، اوہ اعلان تاں اوہناں جھٹ پٹ کر دتے ۔ باقیاں دے اک دوجے نال سودے کر لئے ۔ جے گیانی جی نے اپنے پنڈ سکول کھلاؤنا ہے تاں اس نوں جتھیدار دے پنڈ ہسپتال کھولھنا پئے گا ۔ جے خالصہ جی نوں اناج منڈی چاہیدی ہے تاں اس نوں دیوانہ جی دے پنڈ والی ہریجناں دی دھرم شالہ نوں گرانٹ دینی پئے گی ۔

اِک دوجے توں ودھوں ودھں نیہہ پتھر رکھا لین دی وزیراں وچ اِک دوڑ جیہی لگ چُکی سی ۔ کئی وار اکو دن اکو ہلکے وچ تن تن، چار چار وزیر آ دھمکدے ۔

اِک پاسے پنڈپنڈ پھردیاں وزیراں دیاں ڈاراں سن اتے دوجے پاسے دھڑا دھڑا ہو رہیاں وارداتاں ۔ پولیس دیاں بھوتنیاں بھلیاں پئیاں سن ۔

ہُن بھلے دن تاں رہے نہیں سن جدوں وزیر ہاڑی سونی کدے کدائیں درشن دیا کردے سن ۔ لوک وی سیاستداناں دے دیدار لئی اتاولے گھنٹیاں بدھی دھپاں وچ کھڑے رہندے ۔ اج کل

تاں بھڑکیاں بھیڑاں نوں قابو کرن، جلسے جلوساں نوں کھنڈاؤن اتے وزیراں نوں اٹاں روڑیاں توں بچاؤن لئی پولیس نوں طرحاں طرحاں دے پاپڑ ویلنے پیندے ہن ۔ دہشت گرداں نیں ہر وزیر نوں دھمکیاں دے رکھیاں ہن ۔ ماڑی جیہی کوتاہی ہوئی نہیں کہ نوکریوں برخاست ہون دے حکم ملے نہیں ۔

حفاظتی انتظام اینے سخت کہ وزیر دے چنڈی گڑھ چلن توں پہلاں ہی تھاں تھاں وائرلیساں کھڑک جاندیاں ہن ۔ سارا تھانا اک دم ویلھا ۔ ناکے، پہرے، تلاشیاں اتے غنڈے عناصراں دی پھڑو پھڑائی ۔ مجال کہ منشی اتے سنتری توں علاوہ کوئی بیمار ٹھمارر سپاہی وی دو گھڑی تھانے ٹک سکے ۔

اِک وزیر نے آؤنا ہووے تاں سوکھے ہی سر جاندا ہے ۔ دو نے آؤنا ہووے تاں آنڈھ گوانڈھ توں فورس منگوا کے ڈنگ لنگھ سکدے ۔ جے چار چار نے آؤنا ہووے اتے اک اک نے دس دس پنڈاں وچ گیڑے دینے ہون تاں گنتی منتی دی پولیس کدھر جاوے ؟ ایہہ وی پتہ نہیں لگدا کس پنڈ کس دے گھر ڈیرہ لاؤنا ہے ۔ ایہہ وی وساہ نہیں، رات ٹھہرن دا اعلان کسے دو کوڈی دے بندے دے گھر ہی ہو جاوے ۔

اس شہر دی پولیس لئی وی اک ایہو جیہا ہی منحوس دن چڑھیا ہویا سی ۔

دو وزیر پچھلی رات توں اوہناں دے ہلکے وچ رکے ہوئے سن ۔ دو نے دن چڑھن توں پہلاں آ دھمکنا سی ۔ ادھی پولیس نوں پنڈاں وچ ڈیرے لاؤنے پے گئے سن ۔ باقی سلامیاں لئی ریسٹ ہاؤس اپڑی ہوئی سی ۔

بھاں بھاں کردے تھانے وچ دو ہی بندے سن ۔ ویڑھے وچ

میز ڈاہی بیٹھا منشی جاں پھیر تھانے دے وڈے دروازے نوں بند کری، چھوٹے دروازے اگے ٹہل رہیا سنتری ۔

مدھرے قد والے سنتری دیاں چھوٹیاں چھوٹیاں اکھاں وچ اداسی چھائی ہوئی سی ۔ سرکاری حکم سن کہ تھری ناٹ تھری دی بندوق نوں موڈھے تے رکھ کے سنتری گیٹ اگے چہل قدمی کردا رہے ۔ ڈھٹھے کھوہ چ پین سرکاری حکم ۔ بندوق دا بٹ اس نے زمین تے ٹکا رکھیا سی۔ بندوق موڈھے تے ہووے جاں زمین تے ، اس نال کیہ فرق پیندا ہے ؟ ایویں ویہہ کلو بھار چکی مفت چ سزا بھگتدے رہو ۔ ایہہ حکم سنتری نوں پسند نہیں سی ۔ سنتری دیاں اکھاں وار وار کھبے گٹ تے بنہی گھڑی تے جاندیاں ۔ اتھوں ہٹ کے تھانے اتے سٹیشن وچکار پھیلے بازار وچلی بھیڑ ول ہوندیاں ۔ اوہ اوہناں لالیاں نوں ٹٹولن لگدیاں، جیہناں نوں گیاں دو گھنٹے ہون لگے سن ۔

عجیب عجیب طرحاں دے وچار سنتری دا پچھا کر رہے سن ۔

مکھ وزیر اسے شہر دا رہن والا ہے ۔ اتھوں ہی چون جتی ہے ۔ قلعے ورگی کوٹھی اسے شہر وچ ہے۔ کوٹھی سنبھرن والی جماندارنی توں لے کے رکشے والیاں تک نوں مکھ وزیر دا بندہ ہون دا ہنکار ہے ۔ کسے نوں وی بھوتنا چڑھ سکدا ہے اتے اوہ مکھ وزیر دی کوٹھی اگے دھرنا دے سکدا ہے ۔

شہر دیاں مسئلیاں ول دھیان دین دا مکھ وزیر کول تاں وقت نہیں ۔ دِلّی سرکار ہی اس دا کھہڑا نہیں چھڈدی ۔ اپنے بہتے اختیار اس نے جتھیداراں نوں دتے ہوئے ہن ۔ انیں کرن اکی کرن ۔ اعلیٰ اہلکاراں نوں حکم ہے، اوہناں دے ہر حکم تے

پھل چڑھائے جان ۔ شہر وچ اکالیاں دا نامو نشان نہیں سی ۔ اسے لئی شہر دے مسئلیاں وچ اوہناں دی ضرورت نہیں سی پیندی ۔

شہر دا سارا کم کدے مکھ وزیر دا رہِ چکا منشی سدا نند ہی نبھاؤندا سی ۔ مکھ وزیر دے سونہہ چکدیاں ہی اس نے کچہریؤں دری چک کے مکھ وزیر دی کوٹھی ڈیرہ لا لیا سی ۔ شہر دے بہتے کماں دی ذمہ واری اسے دے سر سی ۔

سدھے طور تے تاں وزیر نوں سدا نند توں کوئی خطرہ نہیں سی ۔ پورے پندراں ورھے سنتری اتے منشی کچہریاں وچ گھیؤ کھچڑی بن کے رہے سن ۔ منشی راہیں ہن وی اس نے کئی کم کرائے سن ۔ حصہ پتی اسے طرحاں قایم ہے ۔ چھوٹی موٹی شکایت نوں تاں منشی نہیں گولے گا ۔ مسئلہ گمبھیر ہویا تاں بخشیگا وی نہیں ۔

ہُنے ہُنے اس ولوں پھٹکارے سیٹھ ماڑے موٹے بندے نہیں سن ۔ ضرور اوہ منشی ول گئے ہون گے ۔ سنتری نوں فکر لگا ہویا سی ۔

مختیار نوں اپنے اکھڑ سبھاء اتے مند عقلی تے گھرنا ہو رہی سی ۔ اس نوں چنگا بھلا پتہ سی، ہلکے وچ چار وزیر گھم رہے ہن ۔ پہلاں والی گل تھوڑا سی کہ کوئی پچھن والا نہیں سی ۔ اج کل تاں کسے دا کٹا وی گواچ جاوے تاں وی تھانے آؤن توں پہلاں وزیر توں فون کراؤندے ۔ وزیراں نوں جیویں ہور کوئی کم نہیں رہیا ۔ بھاویں پنجاہ روپئے دی ٹیپ رکارڈر چوری ہوئی ہووے، بھاویں تیہاں دا پرانا سائیکل، وزیر صاحب جھٹ عرضی تے دستخط کر کے آئی.جی. نوں بھیج دیندے ہن ۔

افسراں دے اڈ ستُو مکے پئے ہن ۔ اپنی کرسی بچی رہنی چاہیدی ہے، چھوٹے ملازم چاہے کھوہ چ پین ۔ نہ وزیر نوں ناراض ہون دیندے ہن، نہ ہی اوہناں دے کسے چہیتے سیاسی دوست نوں ۔ چھوٹی جیہی شکایت تے ہی بدلی دے آرڈر ہو جاندے ہن ۔ اک وار گٹھے لگ گئے تاں چنگے تھانے پہنچن لئی ورھیاں دے ورھے لگ جاندے ہن ۔

جے رپورٹ درج کراؤن آئے لالے سنتری توں جھڑکے گئے تاں اس دا کیہ قصور ؟ بھکھن بھانا اوہ سویر دا پہرے تے کھڑا ہے ۔ دن دے گیاراں وج چکے ہن ۔ حالے تک اک وی بندے دعا سلام نہیں کیتی ۔ سنتری دی جیب خالی ہے ۔ تن گلاس لسی دے پی چکا ہے ۔ رات دی پیتی حالے تک نہیں اتری ۔ بے سدھ ہویا اوہ دو جگ دارو پی گیا سی ۔ اوہ وی روڑی مارکا ۔ مختیار نے سوچیا سی چنگی آسامی ہے ۔ دس ویہہ جھڑ جانگے ۔ لسی اتے لیچیاں دا خرچ نکل آوے گا ۔

کیہ پتہ سی اوہناں الوآں نوں سنتری دے دبکے دی سمجھ ہی نہیں پئے گی ؟

مختیار نے سوچیا سی عام سنتری وانگ پہلاں آپ فیس لئے گا ۔ پھیر منشی نال گل کرا کے اوہدی ہمدردی جِتے گا ۔ منشی سوئی بگھیاڑی وانگ پیندا ہے ۔ کجھ نرم ہوئےگا ۔

بِناں کسے معتبر توں تھانے نوں مُونہہ چکی آؤندے لالے سنتری نوں وِیہو ورگے لگے سن ۔ اس دیاں نکیاں نکی اکھاں وچ چنگاڑے مگھ پئے سن ۔

‘‘کدھر نوں مُونہہ چکئی بئی سیٹھو ؟’’ کھجے سنتری نے بناں دعا سلام کرے تھانے اندر گھسدے لالیاں نوں دبکا ماریا

سی ۔ اوہناں دے گھبرائے چہریاں توں سنتری نے اندازہ لا لیا سی کہ نہ اوہ سیاسی آگُو لوک سن اتے نہ ہی معتبر ۔ اوہ کیول فریادی سن ۔

ورتے گئے سخت شبداں نوں اچت ٹھہراؤن لئی سنتری نے ہتھ وچ پھڑی بندوق نوں موڈھے تے رکھیا ۔ لوہے دی اس سنگلی نوں اک دو وار کھڑکایا، جس دا اک سرا اس دی بیلٹ وچ سی اتے دوسرا بندوق دے ٹائیگر گارڈ وچ ۔ اس کھڑکے رام راج نال اوہ سیٹھاں نوں کالے دناں دی یاد دواؤنا چاہندا سی ۔ ایہنیں دنیں تھانے لٹن دیاں وارداتاں عام ہن۔ کیہ پتےَ کوئی دن دیہاڑے ہی تھانا لٹن پے جاوے ؟ تھانے وڑن توں پہلاں سنتری دی اجازت ضروری ہے ۔ سیٹھاں نیں ایہہ گستاخی کیتی سی ۔ اس کوتاہی لئی جھاڑ جھمب کرنا سنتری دا فرض سی ۔

‘‘اسیں وڈے سردار نوں ملنے.....۔’’ اوہناں وچوں پہلے نے، جس دیاں اکھاں ساری رات دا جگراتا کٹن کرکے سجیاں ہوئیاں سن، تھانے آؤن دا مقصد دسیا ۔

"میں کیہ اتھے آنڈے دین نوں کھڑیں ؟ پہلاں مینوں دسو کس کم لئی ملنے سردار نوں؟" وڈے سردار نوں سدھا ملن والی گل مختیار دے سینے چ تیر وانگ لگی ۔ سردار نوں ملن لئی کئی دروازیوں لنگھنا پینا ہے ۔ ایہہ تاں پہلا ہی سی ۔ اوہناں نوں پیروں کڈھن لئی انا کو رعب مارنا سنتری لئی ضروری سی ۔

"جی میرا بھانجا بنٹی کل دا سکولوں نہیں مڑیا.....رپٹ درج کراؤنی ہے.....’’ اینے کو شبد بولدیاں ہی بنٹی دے مامے سورج دا گلا کئی وار بھر آیا سی ۔

سنتری نے پارکھو نگاہاں نال تناں دا اپر توں ہیٹھاں تک

معائنہ کیتا ۔ بھانجا آکھن والا نوجوان ماڑچو جیہا سی ۔ اس نے سفید کڑتا پجامہ پایا ہویا سی ۔ لگدا سی اس نوں کڑتا پجامہ بدلن دا وقت نہیں سی ملیا ۔ میلا ہو ہو کے اوہ مٹی رنگا ہو گیا سی ۔ وار وار پونجھے گئے ہنجوآں کارن قمیض دیاں کفاں تے کئی دھبے پے گئے سن ۔ اس دے چہرے تے تھکان دے نشان صاف دکھائی دے رہے سن ۔

باقی دے دوہاں وچ کوئی بہتا فرق نہیں سی ۔ دوہاں دیاں گوگڑاں ودھیاں ہوئیاں سن۔ موٹیاں موٹیاں گردناں دوآلے سونے دیاں چیناں سن ۔ انگلاں وچ ہیریاں دیاں مندریاں ۔ اوہناں دیاں اکھاں وچ غم دی جھلک تاں سی پر تھکیواں نہیں سی ۔ لگدا سی اوہ اک دو گھنٹے پہلاں ہی سورج نال رلے سن ۔ اوہناں وچوں اک نے کڑتا پجامہ پایا ہویا سی اتے پیریں چپلاں ۔ دوجے دے پینٹ سوٹ سی اتے پیریں بوٹ ۔ صاف ستھرے کپڑے اتے سریر وچلی چستی دسدی سی کہ اوہناں نیں بچے نوں لبھن لئی بہتے جتن نہیں سن کیتے۔

سونے نال لدے سیٹھاں نوں دیکھ کے مختیار اندر وڈی فیس دی لالسا جاگی سی ۔ تھوڑی جیہی سختی ورت کے اس نوں مطلب حل ہون دی آس سی ۔

"پہلاں جم جم ڈھیر لا دیندے ہو.....جواک سوراں وانگ گلیاں بزاراں وچ دھکے کھاندے پھردے ہن.....پولیس کس کس دا خیال رکھے ؟" بندوق نوں موٹے توں لاہ کے مُڑ زمین تے ٹکاؤندے سنتری نے سخت رخ اپنائی رکھیا ۔

"نہیں، نہیں، ایہہ گل نہیں.....اوہ تاں میری ودھوا بھین دا اکو اک پتر سی.....لالا جی آپ اس نوں سکول لے کے جاندے

سن..... آپ لے کے آؤندے سن..... کل پتہ نہیں کیہ بھانا ورت گیا.....'' ساری رات دے بھکھے تہائے سورج توں کھڑیا نہیں سی جا رہیا ۔ اس دا سر چکرا رہیا سی اتے اندروں الٹی آؤن والی لگدی سی ۔ ڈگن توں ڈردا اوہ کول پئی اٹ تے بیٹھ گیا ۔ دوہاں ہتھاں چ سر پھڑ کے اوہ الٹی کرن دا جتن کرن لگا ۔

"پھیر ساری رات ستے رہے ؟ ہُن تک تاں اگلے جواک نوں دلی دکھنی لے گئے ہون گے.....کتھے کتھے بھالو پولیس.....ہور جویں سانوں کوئی کم ہی نہیں ؟'' حالے وی سنتری دی ہتھیار سٹن دی نیت نہیں سی ۔

''ستے نہیں، جاگدے رہے ہاں.....آنڈھ گوانڈھ..... ٹوئےٹبے..... سنیمے.....سٹیشن.....بساں.....گڈیاں.....کتو وی پتہ نہیں لگا ۔ ساری رات واقفاں دے گھر چھاندے رہے ہاں ۔'' کڑتے پجامے والے سیٹھ نوں کجھ غصہ آ گیا سی ۔ سورج نوں نڈھال ہو کے اک پاسے بیٹھدیاں دیکھ کے اس نے گل اگے توری ۔ ''ٹھیک ہے.....

''ٹھیک ہے.....''سیٹھ دی سختی اگے سنتری دیاں تیوڑیاں ڈھلیاں پے گئیاں ۔ اس دا من ڈولیا ضرور پر اس نے اپنی بڑھک وچ کوئی پرورتن نہیں آؤن دتا ۔

تناں دے چہریاں تے چھائی مردیہانی نوں دیکھ کے سنتری نے بھانپ لیا کہ اوہ نرم دل آدمی ہن ۔ سبھ نوں بچے دے گم ہون دا غم ہے ۔ بچے نوں لبھن لئی اوہ سبھ کجھ کرن نوں تیار وی ہن ۔ پر اک گھاٹ سی ۔ پولیس دے قاعدے قانون جانن والا اوہناں وچ کوئی نہیں سی ۔ اوہناں نوں کسے معتبر دی ضرورت سی ۔ معتبر.....جانی اوہ بندہ جیہڑا مگرمچھ وانگ

اپروں تاں مست گیساں دے حق وچ ہنجو بہائے پر اندروں پولیس نوں پیسے دواؤن لئی ہتھ پیر مارے ۔

بندے بھولے بھالے سن ۔ اوہناں نوں صحیح رہنمائی دی لوڑ سی ۔ تجربیکار ہوندے تاں کدوں دے دس ویہہ جاں پنجاہ دا نوٹ سنتری دی مٹھی وچ دے کے اگے لنگھ گئے ہوندے۔

مساں مساں اسامی ہتھ آئی سی ۔ بچہ گواچن ورگا نازک مسئلہ ۔ مختیار نے وی بچے پالنے ہن ۔ اتھے کسے نے ویاہ دے کارڈ دین تاں نہیں آؤنا ۔ مریاں دیاں خبراں ہی لیاؤنیاں ہن ۔ پولیس نے تاں مردیاں دے ہی کفن لاہنے ہن ۔

مونہوں فیس منگی نہیں جا سکدی ۔ بے شرم بن کے منگ وی لئی تاں گھٹ ودھ نہ منگی جاوے ۔ چنگا ہووے جے اوہناں وچ کوئی معتبر آ وڑے ۔ عام معتبر نہیں، پولیس دی زبان والا معتبر ۔ پھیر کوئی ڈر ڈکر نہیں ۔

"تھونوں پتے رپٹ کیہ ہوندی اے ؟ گھابریا بندہ رپٹ درج نہیں کرا سکدا۔... رپٹ لکھاؤن لئی دماغ دا توازن ٹھیک ہونا چاہیدا ہے ۔ اوٹ پٹانگ لکھ لئیے تاں پچھوں نالے سرکاری وکیل ساڈے چھتر ماردے، نالے جج پہلی پیشی مجرماں نوں کری کر دیندے ۔ پورے قاعدے قنوناں نوں مکھ رکھ کے رپٹ لکھنی پیندی ہے.....چنگا ہووے جے کوئی معتبر بندہ لے آوو.....۔ اجیہا بندہ جیہڑا دہشت گرداں دے خلاف وی گواہی دے سکے.....تھوڈے ورگے گوگڑاں والے سیٹھ گواہی ویلے موک مار جاندے ہن..... وڈے افسر پڑتالاں ساڈیاں کرنیاں شروع کر دیندے نے..... مجرم بری کیوں ہوئے ؟ لیاؤ کوئی معتبر بندہ لیاؤ.....نالے گواہی پا دؤ، نالے رپٹ درج کرا دؤ....۔"

سنتری نے تھانے سامہنیاں دُکاناں ول اشارہ وی کیتا، جتھے معتبراں دی منڈی لگی رہندی سی ۔

اُنج تاں پنڈ پنڈ، گلی گلی ہی معتبراں دا جال وچھیا ہویا ہے ۔ اِٹّ چکو تاں معتبر نکل آؤندا ہے ۔ معتبر شنگارن وچ پولیس دا لگدا وی کیہ ہے ؟ آئے بندے نوں جپھی پا کے ملو ۔ بال بچیاں اتے فصلاں دا حال چال پچھو ۔ شراب والی کینی وچوں کچ دی اک گلاسی بھرو اتے ادب نال پیش کرو ۔ روٹی ٹک دے بہانے کواٹر لے جاؤ ۔ پچھلی فیس دا حصہ اوہدے بوجھے پاؤ اتے اگلی دی تیاری کرو ۔ معتبر بناں پولیس نوں کیہڑا سفنا آؤندا ہے کہ آسامی وچ کنا دم ہے ؟ پنج والے توں پنجاہ منگے جا سکدے ہن اتے پنجاہ والے توں پنج ۔ شکایت دا دھڑکو وکھرا ۔ معتبر نال ہووے تاں پہلاں ہی سمجھا دیندے کہ تلاں وچ کِنّا کو تیل ہے ۔

معتبر وی گھر گھر پھر کے لڑائی جھگڑے دی سوہ لاؤندے رہندے ہن ۔ ویلھے ہون تاں ستھاں اتے بس اڈیاں چ ڈیرے لائی رکھدے ہن ۔ کوئی تھانے جاندا دکھائی دیوے، جھٹ نال ہو لیندے ہن ۔

جنا چر لوکاں دے سنگ بھڑے رہن گے، معتبراں دی چودھر بنی رہے گی ۔ چارے پاسے جوائیاں وانگ سیوا ہوندی ہے ۔ نقد نرائن الگ ۔ کوئی پچھوں سکا نکل جاوے تاں تھانے دے سامہنے والیاں چاہ دودھ اتے ٹائپسٹاں دیاں دُکاناں تے بتھیرے ریڈیمیڈ معتبر مِل جاندے ہن ۔

بُھل بھلیکھے کوئی سبھ دے اکھیں گھٹا پا کے تھانے آ وی دھمکے تاں سنتری دا پہلا فرض ایہو ہے کہ عرضی پتر دے

بہانے مست گیساں نوں ٹائیپسٹاں جاں عرضی نویساں کول بھیجے۔ بہتے پڑھے لکھے جے آپ لکھا پڑھی کر لیائے ہون تاں منشی دا فرض ہے چاہ پانی دے بہانے فریادیاں نوں دُکان تے گھلے ۔ اگے معتبر اوہناں نوں آپے بوچ لیندے ہن ۔ ٹائیپ کردے کردے جاں چاہ وچ دودھ ملاؤندے ملاؤندے اوہ مست گیساں دے مناں وچ اتر جاندے ہن ۔ ایدھر اودھر دیاں مار کے سارا مسئلہ اپنے ہتھ لے لیندے ہن ۔ پچھوں سبھ دیاں پوں باراں ۔

معتبراں دی گل چھیڑ کے سنتری اپنا فرض نبھا رہیا سی ۔ اسے وچ سبھ دا بھلا سی ۔

‘‘میں دھاگہ مل دا مینیجنگ ڈائریکٹر ہاں اتے ایہہ بھائی صاحب فلور ملز مالک یونین دے پردھان ۔’’ جان پہچان کرا رہے کڑتے پجامے والے دا مطلب سی کہ اوہ معتبر بندے ہی تاں ہن ۔

سیٹھاں دے عہدے سن کے سنتری نے دماغ تے پورا بوجھ پا کے سوچیا ۔ پورے پندراں دناں توں اوہ پہرے تے سی ۔ اجیہا کوئی معتبر نہیں سی، جیہڑا حالے تک اس دیاں نظراں تھانیں نہ نکلیا ہووے ۔ اوہ معتبر ہی کاہدا جیہڑا دن وچ دو تن چکر وی نہ مارے ۔ ایہہ سیٹھ تاں اک وار وی تھانے نہیں آئے ۔

‘‘لگدا ہے تسیں انکم ٹیکس جاں سیل ٹیکس دے دفتر وچ لیڈری کردے ہو ۔ تھونوں تھانے تاں کدے نہیں دیکھیا.....۔’’ سنتری نے نرمی پھڑنی شروع کر دتی ۔

"رب تھانے، ہسپتالاں توں بچائی رکھے ۔ اسیں حالے تک کدے تھانے پیر نہیں پایا۔’’ پردھان گل نبیڑنا چاہندا سی ۔ تکھے وینگ توں اس نوں آس سی کہ سنتری راہ چھڈ دیوے گا۔

"پھیر تاں تہانوں چنگی طرحاں پتہ ہے کہ ہر تنظیم دے قاعدے قانون ہوندے ہن ۔ تسیں جاؤ ساہمنی بندوقاں والی دُکان توں گپتا جی نوں بلا لیاؤ.....ویوپار منڈل دے پردھان نوں ہاک مار لؤ.....ہور کوئی نہیں لبھدا تاں عرضی نویس پادھا ہی سہی۔ اوہ کدھرے گیا ہویا تاں ڈھابے والے پہلوان نوں لے آؤ.....۔ کوئی تاں ہووے رپٹ تے انگوٹھا لاؤن لئی ۔"

''چنگا دیکھدے ہاں کوئی.....۔'' آکھدے اوہ گردناں سٹی، چھوٹے قدم پٹدے بازار ول تر پئے ۔

پادھے اتے گپتے دا ناں تاں اس نے ایویں گنتی لئی لیا سی ۔ اس دی اصلی دال تاں ہی گلدی جے اوہ ڈھابے والے پہلوان کول جاندے ۔

پہلوان کوئی پرایا نہیں سی ۔ اوہ مختیار دا گورو وی سی، چاچا وی اتے سرپرست وی ۔

جدوں اوہ پاکستانوں اجڑ کے آئے سن تاں مختیار پنجاں سالاں دا سی ۔ آؤندیاں ہی پہلاں اس دے باپ اتے پہلوان نے پنڈ پنڈ جا کے سبزی ویچی ۔ گرمیاں وچ نال قلفیاں لے جانیاں ۔ اودھروں دانیاں اتے آنڈیاں دی بہنگی بھر لیاؤنی ۔

نواں بس سٹینڈ بنیا تاں اوہناں نیں پرونٹھیاں دی ریڑھی لاؤنی شروع کر دتی ۔ ریڑھی لگدی نوں جدوں دس ورھے ہو گئے تاں کمیٹی نے اوہناں نوں دُکان الاٹ کر دتی ۔ ترقی کردا کردا اوہناں دا ڈھابا ودھیا چل نکلیا ۔ گشت لئی نکلی پولیس پارٹی اوہناں دے چوبارے وچ ہی تھکیواں لاہندی سی ۔

مختیار نے پہلاں سبزی ڈھوئی، ریڑھی تے بھانڈے مانجے اتے جدوں ہوٹل کھلیا تاں سبزیاں اتے گوشت بناؤن دا

بھار سنبھالیا ۔ کدے کدے سکول وی گیڑا مار آؤندا ۔ پنجابی پڑھنی لکھنی سکھ لئی ۔

پولیس نال واقفیت ودھی تاں بنتا سنگھ تھانیدار نے تھانے ساہمنیاں دُکاناں وچوں اک اوہناں نوں دوا دتی ۔ دوہاں دھراں نوں اک دوجے دی ضرورت سی ۔ پولیس والیاں نوں پیسے پھڑن والا ایماندار بندہ چاہیدا سی اتے پہلوان نوں مُونہہ منگے پیسے دین والے گاہک ۔ چل سو چل ۔ دِناں وچ ہی اوہ واہوا ترقی کر گئے ۔

جاندا جاندا بنتا سنگھ اک ہور احسان کر گیا ۔ قد تاں بھاویں مختیار دا چھوٹا ہی سی پر پولیس چ بھرتی کرا گیا ۔

باپو نوں اکھاں میچے ورھے بیت گئے سن ۔ مختیار دے سر تے پہلوان دا ہتھ سی ۔ اس نے سفارش کر کے مختیار نوں نائب کورٹ لگوا دتا ۔ اک ہوٹل پہلوان نے کچہری وچ کھول لیا سی ۔ تھانے سپاہیاں نوں کون پچھدا ہے ؟ اتھے نائب کورٹاں دیاں موجاں ہی موجاں ۔ کچہری رہِ کے وڈے افسراں دے متھے لگے گا اتے وڈیاں ماراں مارے گا ۔

ہویا وی انج ہی ۔ کرارے پرونٹھے، تڑکے والیاں سبزیاں اتے مسالیدار میٹ دے تجربے نے اس نوں رج کے عیشاں کرائیاں ۔ جس افسر دے مُونہہ اوہدی سبزی لگ جاندی، اوہ ہوٹلاں وچ جانا بھل جاندا ۔ بتھیری وار اس دی بدلی ہوندی ۔ بدلی رکواؤن افسر آپے جاندے ۔ اس نوں آکھن دی لوڑ ہی نہیں سی پیندی ۔

پندراں سال کچہری چ رہِ کے اوہ بھل ہی گیا سی کہ اوہ اک معمولی سپاہی سی ۔ اوہ اپنے آپ نوں جج ہی سمجھن لگ پیا

سی ۔ تھانے والے تاں اس نوں 'منی جج' ہی آکھن لگ پئے سن۔ کچہری وچ اس دی چلدی وی پوری سی ۔ دل کریا کسے دا تفتیشی دا چلان پیش کر دتا ۔ نہ دل کریا نانہہ کر دتی ۔ جج اس دی الٹاؤندے نہیں سن ۔ پتہ سی، سارا دن وگار کردا ہے ۔ چار پیسے کما لئے گا تاں کیہ فرق پیندا ہے ۔ کسے تھانیدار دی کیہ مجال کسے جج توں سدھا کم کرا لئے ۔

ایہہ احساس اس نوں ہن ہویا سی کہ ادھے نالوں ودھ پولیس افسر اس نال ناراض ہن۔ کئیاں نال تاں اٹ کتے والا ویر پیا ہویا سی ۔ جدوں دا اوہ تھانے بدل کے آیا سی، سارے گن گن کے بدلے لے رہے سن ۔

سبھ توں وڈا دشمن ایس.ایچ.او. سی ۔ ادوں تاں اگے پچھے پھردا ہوندا سی ۔ تھانے آئے دی جوائیاں وانگ سیوا کردا سی ۔ 'بھتیج بھتیج' کہندے دا مُونہہ سکدا ہوندا سی ۔ کدے کدے وِسکی وی حاضر کردا سی ۔ مختیار متحت بن کے آیا تاں منشی نوں حکم سنا دتا، اس دے وٹ کڈھے جان ۔ سخت توں سخت ڈیوٹی تے رکھیا جاوے ۔ وجہ، رنجش ؟ اک واری اس نے اڑ کے انسپکٹر توں ویہہ روپئے لے لئے سی ۔ انسپکٹر سمجھاؤندا رہیا ۔ چلان پیش کرن دی آخری تاریخ سی ۔ مجرم نامی دہشتگرد سی ۔ چلان پیش نہ ہویا تاں اس دی ضمانت ہو جانی سی اتے انسپکٹر دی انکوائری ۔ مختیار اپنی ضد تے اڑیا رہیا ۔ فیس بناں چلان پیش نہیں ہو سکدا ۔ انسپکٹر دن وچ دس دس ہزار روپئے کماؤندا ہے ۔ کسے دن پلیوں دینے پے گئے تاں کیہڑا اوہ ننگ ہون لگا ہے ۔ نائب کورٹاں دے کیہڑا ہل چلدے ہن ۔ اسے طرحاں گزارا چلاؤنا ہوندا ہے ۔

اُوٹھ وانگ انسپکٹر دل چ خار رکھی بیٹھا سی ۔ تھانے آؤندیاں ہی اس نوں پہرے تے چاڑھ دتا ۔

منشی اس دا وی پیو سی ۔ اس نے اپنی چلاؤنی شروع کر دتی ۔ کئی وار آکھ چکا سی۔ مختیار دی مہربانی کر کے منشی دی کئی وار دو دو سال دی نوکری کٹی گئی سی ۔ جے مختیار دیاں شکایتاں کرکے اس نوں سزاواں نہ ملیاں ہوندیاں تاں ہن نوں اوہ کدے دا چھوٹا تھانیدار بنیا ہوندا ۔ ہزاراں مقدمے بری ہوندے ہن ۔ جیہڑا دس ویہہ مختیار دے ہتھ رکھ دیندا، اس دے کاغذ دب لیندا ۔ نہ ملدے تاں سرکاری وکیل توں رپورٹ کرا دیندا ۔ کئی وار ہتھ تنگ ہوندے ۔ اس تنگی دا فائدہ اٹھا کے مختیار نے منشی نوں ماڑے دن دکھائے سن ۔ ہن مختیار مساں مساں اوہدے اڑکے چڑھیا سی ۔ اوہنے بدلہ لینا ہی سی ۔

پہرہ تھانے چ سبھ توں سخت ڈیوٹی ہوندی ہے ۔ مختیار دا پہرہ کدے دن دا ہوندا، کدے رات دا ۔ مجال نہیں اک منٹ وی بیٹھ سکے ۔ اک وار پہلوان دی دُکان توں بینچ منگوایا تاں انسپکٹر نے گالھاں دی بوچھاڑ کر دتی ۔ ویہہ تھانے لٹے جا چکے ہن ۔ سنتری تھوڑا جیہا وی اویسلا ہو گیا تاں کجھ وی واپر سکدا سی ۔

رات دا پہرہ دے رہے سنتری نوں گھنٹہ دو گھنٹے اکھ لاؤن دی کھل ہوندی ہی ہے ۔ رات والا منشی کیہڑا سوندا نہیں ؟ کئی سنتری تاں پیگ مار کے اجیہا سوندے ہن کہ سویرے اکھ کھلدی ہے ۔ وارداتاں توں ڈردے لوک تاں دن چھپدے ہی گھرو گھری جا وڑدے ہن ۔ چھ وجے ہی کرفیو ورگی حالت ہو جاندی ہے ۔ کون آؤندے تھانے اطلاع دین ؟ جے کوئی آ وی جاوے تاں

سنتری نوں جگا سکدے ۔ ایہناں وچوں کوئی وی کھل مختیار نوں حاصل نہیں سی ۔ دیہاڑی چ چار چار وار اوہدی چیکنگ ہوندی ۔ سارا تھانا جویں موقع ہی بھالا سی ۔ کدوں موقع ملے اتے اوہ مختیار دی بے عزتی کرن ۔

سنتری نے سوچ سمجھ کے پہلوان دا ناں لیا سی ۔ جے اوہ وچ پے جاوے تاں مختیار دی جان سکھالی ہو جاوے ۔ اوہ موٹی فیس دواؤن وچ ماہر ہے ۔ اک وار انسپکٹر نوں چنگی فیس دوا دیوے تاں شاید اس دا غصہ ٹھنڈھا پے جاوے ۔

ایتھے پاسہ پٹھا ہی پیندا نظر آ رہیا سی ۔

سیٹھاں نوں گئے دو گھنٹے ہو گئے سن ۔ مڑ آؤن دے آثار نظر نہیں سی آ رہے ۔

کئی چکر اوہنے ڈھابے دے لائے سن ۔ چاچا نہ کسے پردھان نوں جاندا سی، نہ مینیجنگ ڈائریکٹر نوں نہ اس نوں کسے بچے دے گم ہون دا پتہ سی ۔ عجیب جیہی گھمن گھیری وچ پھس گیا سی مختیار ۔

اوہناں دے واپس نہ آؤن دے دو ہی کارن ہو سکدے سن ۔ جاں بچہ مل گیا ہونا ہے جاں پھیر اوہ کسے وزیر کول سنتری دی شکایت کرن گئے ہون گے ۔

بچّہ لبھن دا تاں سوال ہی پیدا نہیں ہوندا ۔ بچہ آپے ایدھر اودھر ہویا ہوندا تاں کدوں دا مڑ آؤندا ۔ اوہ ضرور کسے گروہ دے ہتھ لگا ہونا ہے ۔ ایہو جہے سیٹھاں توں ویہہ ویہہ ہزار جھاڑنا کھبے ہتھ دی کھیڈ ہوندی ہے ۔

ضرور اوہ کسے وزیر ول بھجے ہون گے ۔ اک فلور ملز مالک یونین دا پردھان ہے اتے دوجا دھاگہ مل دا اعلیٰ اہلکار ۔

دوہاں سنستھاواں کول لکھاں روپئے دا فنڈ ہے ۔ چوناں وچ اوہناں لکھاں روپئے وزیراں نوں دتے ہون گے ۔ حالے کل چوناں ہو کے ہٹیاں ہن ۔ اینی جلدی تاں وزیر اکھاں نہیں پھیرن لگے ۔ مکھ وزیر توں بناں دو تن ہور وزیر آلے دوآلے دے ہن ۔ ہو سکدے اک دو ایہناں دے قرضائی وی ہون ۔ چیئرمین اتے پردھان تاں کیڑیاں وانگ پھردے ہن ۔ بہتے ایہناں دی حضوری وچ حاضر ہوندے ہون گے ۔ کسے کول وی اپڑ گئے تاں سارا نزلہ سنتری تے ہی جھڑنا ہے ۔

جو ہونا سی اوہ تاں ہو گیا ۔ ہن اوہ کیہ کرے ؟

بے چین سنتری موڈھے تے بندوق رکھی کدے اندر منشی ول چکر لاؤندا، کدے باہر دُکاناں ول ۔ ہو سکدے کوئی فون آ جاوے ۔ ہو سکدے باہر کسے معتبر نوں لبھدے ہون ۔

گولے کبوتر وانگ ڈریا مختیار نالے سیٹھاں نوں اڈیک رہیا سی، نالے بھلے دناں نوں یاد کر رہیا سی ۔

کچہریاں چ اوہدے دن تیاں وانگ لنگھدے سن ۔ کئی افسر آئے اتے چلے گئے، اس دی سرداری ہمیشہ قایم رہی ۔ کیہ وکیل، کیہ منشی اتے کیہ سائل، سبھ اس نوں دعا سلام کردے سن ۔ اوہنوں رب بھلیا ہویا سی ۔ کچہری دا ہر کم اوہدے لئی ٹچ سی ۔ کسے نے مثل دیاں زمنیاں اتارنیاں ہون تاں اوہ اکو اک اجیہا نائب کورٹ سی، جیہڑا مثل کچھ چ دے کے سرعام وکیل دی کوٹھی پچ جاندا سی ۔ کسے نے حلفیہ بیان جاں نقشہ موقع وچ ہیرا پھیری کراؤنی ہووے تاں منٹ لاؤندا سی ۔ حلفیہ بیان وچ 'ایکے' دے اگے 'ایکا' پا کے گیاراں بنا دیو تاں مجرم پہلی پیشی بری ۔ مقدمہ بھاویں کوئنٹل افیم دا ہووے ۔ نقشے چ

مجرماں دی تھاں گواہ لکھ کے بھاویں قتل 'چوں بری کرا لؤ ۔

ایہہ خطرے والے کم سن ۔ اجیہے کم اوہ نوکری دے پہلے سالاں وچ کریا کردا سی ۔ کئی وار جھاڑ جھمب ہوئی اتے کئی وار تاڑناواں ۔

تھوڑا جیہا تجربہ ہویا تاں اوہنے ٹریفک دے چلان ایدھر اودھر کرنے شروع کیتے ۔ چنگے پیسے بن جاندے سن ۔ ٹریفک دے چلان تاں آئے ہی رہندے سن ۔ کسے سپاہی نے وی جے سوہرے جانا ہووے تاں اس نوں کار دی لوڑ ہوندی ہے ۔ جج وی پنج پنج سو توں گھٹ جرمانہ نہیں کردے ۔ جے اوہ چنگا دنڈ لاؤن گے تاں ہی ٹیکسی والیاں نوں کن ہون گے ۔ کچہری آؤن توں ڈردے اوہ پولیس دی وگار کرن گے ۔ پولیس نوں وگار ملے گی تاں ہی ججاں دا نمبر لگے گا ۔ جج نوں کار دی لوڑ پیر پیر تے پیندی ہے ۔

پنج پنج سو دے جرمانے توں ڈردے ہ مختیار کول آ دھمکدے ۔ پنج چار چلان پاڑ کے سٹنے اس لئی معمولی گل سی ۔ ایہناں دا کیہڑا کوئی ریکارڈ ہوندا ہے بئی نائب کورٹ پھڑیا جاؤ ۔ پرچی پھڑو ۔ کاپی پھڑاؤ اتے بس معاملہ ختم ۔

پچھلے پنجاں کو سالاں توں اس نے ایہہ کم وی چھڈ دتا سی ۔ چھوٹیاں موٹیاں رقماں اس دے نک ہیٹھاں نہیں سی آؤندیاں ۔ جج کھاؤ پیؤ آؤن لگ پئے سن ۔ اتھوں چنگے گپھے لگدے سن ۔

سبھ توں پہلاں اس دی شرمے نال بکل کھلی ۔ ٹبر ٹیہر چنڈی گڑھ رہندا سی ۔ ہر شام محفل جمدی ۔ روٹی ٹک دی دیکھ بھال مختیار دے ذمے ہوندی ۔ شرابی ہوئے مہمان کئی راز اگل

دیندے ۔ کس کس مقدمے وچ کنے کنے چڑھاوے چڑھے ہن، سبھ اس دیاں انگلاں تے ہوندا ۔ پچھے جہے تاں شرما جی اس نوں اگراہی کرن وی بھیج دیندے ۔ پیسے کدے ٹفن کیریئر وچ آؤندے، کدے مٹھیائی والے ڈبے وچ اتے کدے پھلاں والی ٹوکری وچ ۔ اس نوں وی موٹی رقم ملدی ۔ کدے آسامی ولوں ۔ کدے شرمے ولوں ۔

گریوال نے اوہدے سارے ہی دکھ توڑ دتے ۔ اس نے گریوال توں ہی سکھیا سی کہ مختیار دی بہت اہمیت سی ۔ شرمے دا تاں دو تن فرماں نال ہی واہ سی ۔ رمیش فلور مل، بھارت میڈیکل حال جاں گپتا کلاتھ ہاؤس ۔ گریوال نے سبھ نوں جھاڑ دتا سی ۔ سدھی گل کردا ۔ اوہ وی کیول مختیار راہیں ۔

مختیار نوں سمجھ آ گیا سی پہلے ہلے آسامی نوں افسر دے متھے نہیں لاؤنا چاہیدا ۔ پہلاں پنج چار چکر کٹاؤ ۔ دو چار ہزار جھاڑو ۔ دوجے تیجے دن اگلے کولوں دارو پیو ۔ پنج چار وگاراں پاؤ ۔ کھوکھلا کر کے افسر اگے پیش کرو ۔ پچھوں اپنا کمیشن لؤ، افسر توں وی اتے آسامی توں وی ۔ گریوال دی چھتر چھایا وچ مختیار نے نواں موٹر سائیکل خریدیا ۔ مُندری اتے کڑا بنوایا ۔

شاردا کمار اس توں وی دو چندے ودھ سی ۔ اوہ ڈرو سی ۔ اس پارٹی کولوں ہی پیسے لیندا، جس دے حق وچ جانا ہوندا ۔ کیس کدھر جاوے گا ایہہ مختیار نوں پہلاں ہی دس دیندا تاں جو اوہ آسامی نوں ٹھور سکے ۔ مختیار آسامی دی حیثیت دیکھ کے وادُھو ودھ پیسے وصولدا ۔ شاردا کمار دے ہتھ تے مساں ہزار پندراں سو دھردا ۔ نکے موٹے کیس بونس وچ کروا لیندا ۔

شاردا کمار دے سمیں ہی مختیار دا دماغ خراب ہویا سی ۔ سبھاش کلونی وچ پلاٹ خرید کے اس نے کوٹھی شروع کر دتی سی ۔ شام نوں پوری بوتل سڑھاکنا اتے کچہریاں وچ گھمدے سائلاں نوں کم کراؤن دے جھانسے دے کے ہوٹلاں وچ لے جانا اس دی عادت بن گئی سی ۔ سائل تاں سائل، اس نوں تاں وکیل وی پارٹیاں دیندے سن ۔

کوٹھی مفت چ اسرن لگی سی ۔ ٹرک یونین والے بھرتی پا گئے ۔ ریتا بجری وی مفت پی.ڈبلیو.ڈی. والیاں توں سیمنٹ، لوہا اتے لک مل گئی ۔ کسے توں اٹاں، کسے توں لکڑ ۔ تھوڑی موٹی لیبر ہی دینی پیندی سی ۔

کم کراؤن والیاں دی اوہدے گھر محفل جڑدی ۔ کئی وار تاں استغاثیاں وچ پھسے تھانیدار وی گوڈے ہتھ لا جاندے ۔

اوس سمیں کیہ پتہ سی، منتاں ترلیتاں کرن والے لوک ہی کدے گن گن بدلے لین گے ۔

ٹیسی توں ڈگن دا اوہدا قصور ؟ بے عقلی اتے ہنکار ۔ اوہ بھل گیا سی کہ اوہ معمولی جیہا ملازم ہے ۔ اس نوں تاں لگن لگی سی جویں سارا عدالتی ڈھانچہ اس دے سہارے ہی کھڑا سی۔

شاردا کمار جویں جاندا ہویا اوہدی قسمت وی نال ہی لے گیا ۔ اس دی تھاں بدل کے آیا جنیجا ہریش چندر دا روپ سی ۔ اس دا سامان چکن گئے سیواداراں نیں سامان دیکھ کے ہی بھانپ لیا سی کہ اوڑ دے دن آؤن والے ہن ۔ نہ فرج، نہ رنگدار ٹی.وی.، نہ کوئی ہور ودیشی نک سک ۔ ججاں دے سامان تاں تن تن ٹرکاں وچ وی نہیں آؤندے ۔ اوہدا اکو وچ سما گیا سی۔

جنیجے دے چارج سنبھالدیاں ہی سبھ دے شکنجے کسے گئے ۔ کیہ مجال سی کوئی دو روپئے وی لے لئے ۔ زور والے اہل کار بدلیاں کرا کرا بھج گئے ۔

جج دے بچیاں نوں سائیکل تے سکول چھڈن جانا مختیار دی شان دے خلاف سی ۔ اوہ پہلاں والا سپاہی نہیں سی رہیا ۔ افسراں دی رسوئی وچ گیڑا مارنا اس نے کدوں دا چھڈ دتا سی ۔ اس دے اپنے بچے وین وچ سکول جاندے سن ۔ کجھ اپروں بندا ہووے تاں مختیار پٹرول پھوک کے موٹر سائیکل تے ہی بچے سکول چھڈ آوے ۔ مفت چ وگاراں کرنا اوہنوں وہُ ورگا لگا ۔

اومی اردلی دے نال ہی اوہنے وی بغاوت دا جھنڈا چک لیا ۔ جج دی کوٹھی گیڑا مارنا اوہدی ڈیوٹی نہیں ۔ خرچے توں تنگ آیا اوہ اک دو وار جج دے موہرے وی بول پیا ۔

نتیجہ صاف سی ۔ پتہ وی نہ لگا کدوں بدلی دے آرڈر آ گئے ۔ ایس.پی. دفتر چ بیٹھے بابوآں دے وعدے کدھرے اُڈ پُڈ گئے ۔ کسے نے اس نوں سوچت کرن دی کھیچل نہیں کیتی ۔ جدوں مختیار رنگاں وچ سی تاں اوہ تھانیداراں جنی بابوآں دی سیوا کردا سی ۔ پہلاں پتہ لگ جاندا تاں بدلی نہ ہون دیندا ۔ جنیجا خلاف ہے تاں کیہ ہے ؟ اوہ کسے ہور جج کول بدلی کروا لیندا ۔

جنیجے نے پتہ نہیں صاحب دے کن وچ کیہو جیہی پھوک ماری سی ؟ مختیار نے شہر دے سارے سیاسی بندے ڈھوء دتے ۔ اس نے بدلی کینسل نہیں کیتی ۔ ودھو ودھ جو اوہ کرا سکیا سی، اوہ سی تھانے دی بدلی ۔

سیٹھاں نوں ناراض کر کے لگ رہیا سی تھانے وی بہتے دن نہیں ٹک ہونا ۔

منشی نال بنی ہوندی تاں اوہ پہرہ چھڈ کے شہر دا چکر لا آؤندا ۔ دھاگہ مل ہو آؤندا ۔ منادی والے نوں لبھ کے گواچے بچے دے گھر دا پتہ کردا ۔ بھل بخشاؤندا ۔ منشی نوں سچی گل وی نہیں دس سکدا ۔ ہور سیاپا چھڑو ۔ آکھو توں کون ہیں مست گیساں نوں باہروں ہی موڑن والا ۔

اکتوبر دا مہینہ سی ۔ موسم سہاونا سی ۔ پھیر وی پسینے دیاں بُونداں اوہدے متھے تے آ ٹپکیاں سن ۔ ایہہ گھبراہٹ کرکے سی جاں راتیں زیادہ پین کرکے، ایہہ سمجھ نہیں سی آ رہیا ۔

چٹی مارُوتی کار تھانے ول مڑدی دیکھ کے سنتری ساودھان ہو گیا ۔ لک کولوں پینٹ 'چوں باہر نکل آئے قمیض نوں پینٹ دے اندر کیتا، بندوق نوں موڈھے تے رکھیا اتے پولے پولے قدمیں گشت کرن لگا ۔

سیٹھاں نوں کار وچوں نکلیاں دیکھ کے سنتری دے ساہ وچ ساہ آیا ۔ اوہناں نال درویش پترکار وی سی ۔ اُچّا لمبا قد اتے بگلے ورگیاں ٹنگاں ۔

کار چوں اُتردیاں ہی درویش نے کڑتے پجامے دے ول کڈھے، عینک لاہ کے شیشے صاف کیتے اتے ہتھلی ڈائری توں مٹی جھاڑدا لمبیاں پلانگھا پٹدا دروازے ول ودھن لگا ۔

درویش نوں دیکھ کے اک وار پھیر مختیار دے متھے دیاں تیوڑیاں چڑھیاں ۔ ہن تک بھاویں اوہ اپنے پہلے وطیرے تے پچھتا رہیا سی، پھیر وی اس دے دل دے کسے نہ کسے کونے وچ اس آسامی توں فیس ملن دی آس پلم رہی سی ۔ شہر دے سارے معتبراں وچوں سنتری نوں درویش نال سبھ توں ودھ

نفرت سی ۔

اوہدی گردن وچ پترکاری دا کیڑا اڑیا ہویا سی ۔ وڈے افسراں نال بیٹھ کے دارُو پیندا سی۔ چھوٹے اہلکاراں نوں ٹچ سمجھدا سی ۔ کسے توں کوئی گستاخی ہوئی نہیں کہ اس نے اگلے دن اخبار وچ سُرخی دتی نہیں ۔

درویش دیاں اکھاں وچ شرارت بھری ہاسی دیکھ کے سنتری نوں لگ رہیا سی، جیویں درویش پچھ رہیا ہووے :

"کیوں بچو، اتھے وی دل نہیں لگدا ؟"

سنتری نوں لگ رہیا سی، اگلے دن دے اخبار اس دے خلاف بھرے ہون گے ۔ پولیس دی دھکڑشاہی.....مدئیاں لئی تھانیاں دے دروازے بند.....سنتری سدھے مُونہہ گل نہیں کردے.....پولیس دی انگہلی کارن اغواکاراں نوں فرار ہون دا موقع ۔ درویش نوں تیزی نال اپنے ول ودھدا دیکھ کے سنتری دے کسے بھروٹے ڈھلے پے گئے ۔ ہون والے سوالاں دے اوہ اُتر گھڑن لگا ۔

درویش اوہ ناں دا ہی سی ۔ کتے راخشاں والے ہی سن ۔ اک چھوٹی جیہی پریس لائی ہوئی سی ۔ ہفتہ وار اخبار کڈھن لئی ۔ طرحاں طرحاں دے سکینڈل چھاپن لئی ۔ کدے ایف.سی.آئی. دے اتے کدے مارکفیڈ دے ۔ کدے سنیمے وچ چلدیاں ٹکٹاں دی بلیک دی کہانی اتے کدے ہوٹلاں وچ چلدی رنڈی بازی اتے سرعام چلدے جوئے دی ۔ کدے پی.ڈبلیو.ڈی. والیاں ولوں ویچے سیمنٹ دے قصے اتے کدے پولیس ولوں سٹے والیاں توں لئے جا رہے مہینے دی کہانی ۔ سکینڈل دباؤنے ہون تاں وڈے وڈے اشتہار اخبار نوں دیوو ۔ چندے بھرو ۔

ہور کوئی شرارت نہ سجھی تاں کوئی پروگرام ہی رچ لیا ۔ کدے اکھاں دے کیمپ لئی چندہ، کدے کوی دربار لئی اتے کدے گوشالا لئی ۔ ڈردے افسراں نوں مُونہہ منگی رقم دینی پیندی ۔ لکھاں دی رقم اسے حیلے ڈکار جاندا ہے ۔

ایتھے ہی بس نہیں ۔ آپ جوئے دا شوقین ہے ۔ پریس وچ ہی محفل لگدی ہے ۔ تاش نال شراب وی چلدی ہے اتے کدے کدے کوئی زنانی وی ۔

"لے....لے آئے ہاں معتبر نوں.....پسند اے نہ ؟" پردھان دی ٹِچر دا جواب دین دی سنتری دی کوئی اچھا نہیں سی ۔ اس نے چپ کرکے دروازہ کھول دتا ۔

"درویش صاحب آ گئے تاں سمجھو کم بن گیا.....-"نہ چاہندے ہوئے وی سنتری نے درویش نوں ڈھلا جیہا سلوٹ ماریا ۔

"کیویں ایں سنتری ؟" ملی سلامی نال درویش دی ہک چوڑی ہو گئی ۔ پچھے آؤندے سیٹھاں ول اس نے مسکرا کے دیکھیا جویں آکھ رہیا ہووے، "کیوں دیکھیا ؟"

جیتو یودھیاں واگ سیٹھ درویش دے پچھے پچھے منشی ول ودھ گئے ۔

آئے طوفان نوں شانتی نال لنگھ جان تے سنتری نے سکھ دا ساہ لیا ۔

2

نوِیں سرکار دے بن دیاں ہی تھانے وچ اُلو بولن لگے سن ۔
سویر دے دس وج چکے سن۔ تھانے دے ٹیلیفون دی گھنٹی حالے تک کیول اک وار کھڑکی سی ۔ اس گل نوں وی گھنٹہ ہو گیا سی ۔ مڑ کے کوئی اُگھ سُگھ نہیں نکلی ۔
فون تے رپورٹ درج کراؤن دا کیہ مطلب ؟ بھلے مانساں دی طرحاں تھانے آؤ، گل بات کرو اتے رپورٹ درج کروا کے تفتیش شروع کراؤ ۔ اوہناں نوں پتہ ہونا چاہیدے کہ قانون فون تے درج ہوئیاں رپورٹاں نوں قبول نہیں کردا ۔
اگ بگولا ہوئے منشی نے فون کرن والے دا ناں پتہ تک نہیں سی پچھیا ۔
‘‘تھانے آ کے گل کرو ۔" آکھ کے رسیور رکھ دتا سی ۔
پیل ہیٹھاں میز کرسی ڈاہ کے بیٹھا منشی سویر توں وہلا سی ۔ اخبار پڑھ پڑھ، ریڈیو سن سن اتے کاغذ پتر جھاڑدا جھاڑدا اوہ ہنبیا پیا سی ۔
اخبار تے جھات ماریئے تاں چار چار پنے وارداتاں نال بھرے پئے ہوندے ہن ۔ بندہ پڑھدا پڑھدا تھک جاندا ہے ۔ قتل، ڈکیتیاں، کھوہاں اتے چوریاں ۔ کیہڑا جرم ہے جیہڑا ایہنیں دنیں پنجاب وچ نہیں ہو رہیا ۔ سرخیاں دیکھ کے لگو جویں اج دا دن دنیاں دا آخری دن ہے ۔ تھانے آ کے دیکھو تاں لگے گا چارے پاسے سکھ شانتی ہے ۔ کوئی گڑبڑ نہیں ۔ کسے نوں کسے نال کوئی شکایت نہیں ۔
بُھلے چکے کسے نے پولیس مدد منگی وی تاں منشی نے

نانہہ کر دتی ۔ اگوں اگلے خاموش ہو گئے ۔ ہتھوں کھسی آسامی دا غصہ منشی پیپر ویٹر تے کڈھ رہیا سی ۔ میز تے گھمدا گھمدا پیپر ویٹر کئی وار اوہدے ہتھوں ڈگیا سی ۔ ہر وار پیپر ویٹر دیاں نکراں بھریاں سن ۔

بچے نے جانا کدھر ہے ؟ کھیڈدا کھیڈدا کسے بچے نال اس دے گھر جا کے سوں گیا ہونا ہے ۔ فون توں بعد منشی نے تھانے دا سٹھ سال پرانا سارا ریکارڈ دیکھیا سی ۔ بچے نوں اغوا کرن والا اک وی کیس کدے درج نہیں سی ہویا ۔

بہت پچھتا رہیا سی منشی ۔ اگے کیہڑا پولیس جھٹپٹ مقدمے درج کر دیندی ہے ۔ تسلی ہی دیندی ہے کہ مقدمہ درج ہو گیا ۔ بچے نے تاں لبھ ہی جانا سی ۔ شام نوں اگلے دی کوٹھی جاں دُکان تے جا کے نالے اگلے نوں ودھائی دے آؤندے نالے پیگ شیگ لا آؤندے ۔ مقدمہ خارج کرن دی فیس لیندے ۔ ہن بیٹھا رہِ ہتھ تے ہتھ دھری ۔

منشی لکڑ دے وڈے سارے میز اتے وچھے نیلے میزپوش تے بکھرے کاغذ، روزنامچے، رجسٹر اتے کاربن پیپراں نوں کئی وار ترتیب وچ دیکھ چکا سی ۔ کئی وار فون دے چونگے وچ پھوکاں مار مار دیکھیا ۔ کدھرے فون ہی خراب نہ ہو گیا ہووے ۔ نہیں تاں کوئی وجہ نہیں کہ دن دے باراں وجے تک کسے لڑائی جھگڑے، چوری یاری، قتل، ناجائز قبضے جاں ماڑے موٹے ایکسیڈنٹ دی اطلاع تھانے نہ اپڑے ۔ انا امن تاں ستیگ وچ وی نہیں ہویا ہونا ۔

ویسے تھانے آؤن دی کسے نوں کیہ لوڑ ہے ؟ ست اکونجا توں لے کے قتل تک دیاں ساریاں درخاستاں ڈپٹی دے سدھیاں

پیش ہوندیاں ہن ۔ اوہ اپنی کوٹھی وچ ہی محفل لاؤندا ہے ۔ دفتر تاں وڑدا ہی نہیں ۔ بہانہ ودھیا ہے ۔ اکھے ہٹ لسٹ تے ہے ۔ کس دی ہٹ لسٹ تے ہے، ایہہ کسے نوں نہیں پتہ ۔ اوہنے کدے کوئی پولیس مقابلہ نہیں بنایا، کدے کوئی دہشتگرد نہیں پھڑیا ۔ جیہڑے پھڑے دکھاؤندا ہے، اوہ تاں خود پیش ہوئے ہوندے ہن، ڈردے مارے ۔

ہٹ لسٹ دے بہانے کپتان توں دو سپیشل پولیس پارٹیاں لے لئیاں ۔ کوٹھی پہرہ لگوا لیا ۔ ہر تھانے چوں اِک اِک سپاہی بلا کے اک گارد ہور کھڑی کر لئی ۔ نواں تھانا ہی بن گیئے ڈپٹی دی کوٹھی ۔

دن چڑھن توں پہلاں ہی پنچائتاں کوٹھی اگے ڈیرے لا لیندیاں ہن ۔ جیویں پٹیالے والے مہاراجے دی کچہری لگنی ہووے ۔ سارا دن 'لے تیرے دی، لے تیرے دی' ہوندی رہندی ہے ۔

سپیشل پارٹیاں بنائیاں تاں دہشتگرداں نوں پھڑن لئی ہن، کم لیندا ہے ہور ہی ۔ کسے سمگلر نے 'مہینہ' سمیں سر نہیں بھیجیا تاں چک لؤ اس نوں ۔ کوئی لڑائی جھگڑا ہو گیا تاں بلا لؤ کوٹھی مجرماں نوں ۔ پیسے بٹور کے تھانے بھیج دیندا ہے ۔ نالے پارٹی نوں ہدایت کر دیندے 'تھانے کسے نوں دوانی نہیں دینی، کوئی منگے تاں شکایت کرو ۔'

تھانے والے ڈپٹی نوں بِناں پچھے نہ کسے نوں پھڑ سکدے ہن اتے نہ ہی پھڑے بندے نوں چھڈ سکدے ہن ۔ پہلے ایس.ایچ.او.نے تھوڑا جیہا حوصلہ کڈھیا تاں علاقے بھر دے سمگلراں توں اس دے خلاف شکایتاں کروا دتیاں ۔ آپ افسراں

دے کن بھر دتے ۔ اوہ تاں تھانیدار ہی تکڑا سی، بدلی کروا گیا ۔ ماڑا ہوندا تاں ڈسمس ہویا ہوندا، نہیں جبری رٹائرمینٹ تاں پکی سی ۔ مڑ کسے دی جرئت نہیں پئی ڈپٹی دی حکم عدولی کرن دی ۔

اِک پاسے ڈپٹی ہے تے دوجے پاسے جتھیداراں دا ٹولا ۔ سرکار بندے ہی نیلیاں پگاں کھمباں وانگ نکل آؤندیاں ہن ۔ لیڈراں دے روسے توں ڈردے مکھ وزیر نے جتھیداریاں تھوک دے بھاء ونڈ دتیاں ہن ۔ جنا کھنا جتھیداری دا شناختی کارڈ لئی پھردا ہے۔ کوئی ضلعے دا جتھیدار، کوئی سرکل دا، کوئی پنڈ دا اتے کوئی گلی محلے دا ۔ دس ویہاں سالاں بعد کدے کدے دو سال لئی حکومت کرن دا موقع ملدا ہے ۔ مساں مساں لوک سلاماں کرن لگدے ہن ۔ اوہ وی سال چھ مہینے لئی ۔ پھیر جتھیدار اس موقعے دا فائدہ کیوں نہ اٹھاؤن ؟

وڈے جتھیدار تاں وڈے افسراں دیاں کاراں وچ بیٹھ کے وڈے وڈے کماں لئی چنڈی گڑھ نوں ترے رہندے ہن ۔ جتھیداری دا سواد ہی اس واری آیا ہے ۔ پہلاں ایویں بساں چ دھکے کھاندے رہندے ۔ گوردواریاں چ لنگر چھک کے مڑ آؤندے ۔ اج کل کاراں حاضر ہن ۔ رہن لئی ہوٹل، ٹھنڈے ٹھارے کمرے، چٹیاں دودھ ورگیاں چادراں اتے لال لال وردیاں والے سیوادار ۔ 'جی حضور، جی حضور' سندیاں ایوں لگدے جویں مہاراجہ پٹیالہ دے کڑم ہوئیے ۔ پہلی وار پتہ لگا ہے کہ حکومت دا نشہ کیہ ہوندا ہے ؟ پہلاں تاں ایویں لوک سیوا وچ ہی پھسے رہے ۔

پڑھے لکھے جتھیدار چنڈی گڑھ تر جاندے ہن ۔ گھٹ پڑھے لکھے ضلع ہیڈ کارٹر سنبھالی پھردے ہن ۔ چنڈی گڑھ

دے دفتراں چ ہر کوئی انگریزی چ گل کردے ۔ ایہہ بھوتنی اوہناں نوں سمجھ نہیں آؤندی ۔ کئی کئی دن افسر نہیں ملدا ۔ مل وی جاوے تاں تاتے باتے کر کے بے رنگ تور دیندے ۔ اوہ تھلے ٹھیک سن ۔ ڈی.سی.، ایس.ایس.پی. اتے بھلائی افسر ۔ ایہناں نال اوہ نجٹھ لیندے ہن ۔ کاراں دا بھس ایہناں چھوٹے جتھیداراں نوں وی پیا ہویا ۔ ہوٹلاں دا سواد نہیں پیا ۔ ڈھابیاں چ دہیں دی لسی پی کے اتے چھولے پوڑیاں کھا کے ہی کڑکدی دھپ وچ گیڑے دیندے ہن ۔ رہندے کھوہندے بس چڑھ کے شہر آ ٹپکدے ہن ۔ تحصیل جاں کچہری ۔ ہور کسے تھاں نہ گل بنی تاں تھانے آ دھمکے ۔ بندوقاں دے لائسنساں دیاں عرضیاں تے رپورٹاں ہی سہی ۔

ورکر چھوٹا ہووے جاں وڈا، سبھ دی وکت اکو جنی ہے ۔ سال چ اٹھ مہینے تاں جیلاں بھریاں رکھنیاں ہوندیاں ہن ۔ ادوں چھوٹے ورکراں دی لوڑ ہوندی ہے ۔ جیل کٹن والے ورکراں دی ہر حالت وچ سننی پیندی ہے ۔ کم نہ ہووے تا ورکر اپنے علاقے دے وزیر نال جا متھا لاؤندے ہن ۔ وزیر دے آکھے وی کم نہ ہووے تاں اوہ مکھ وزیر نال مُونہہ موٹا کر لیندا ہے ۔ پریس وچ بیان داغ دیندا ہے ۔ دوجے گروپ نال رلن دیاں تیاریاں دیاں خبراں چھپوا دیندا ہے ۔ سبھ کجھ جاندے بجھدے وی مکھ وزیر نوں اوہناں اگے جھکنا پیندا ہے ۔ ایم.ایل.اے. تاں پہلاں ہی اس نال بہو سمتی نالوں گھٹ ہن ۔ اک دو ہور ٹٹ گئے تاں مکھ وزیر نے دھڑم دینے کرسی توں ہیٹھاں ڈگ پینا ہے ۔ کرسی کیہڑا باپو والی ہے، ورکراں اتے سیاستداناں دے سہارے تاں کھڑی ہے ۔ اوہ جھٹ ٹیلیفون کھڑکا دیندا ہے ۔

'جیہا راجا تہی پرَجّا' ۔ جے وڈا وزیر اپنی کرسی بچاؤن لئی پٹھے سدھے حکم سنا رہیا ہے تاں افسراں نوں کیہ چٹی پئی، اپنی کرسی نوں خطرے چ پاؤن دی ۔ اوہ ورکر دے پہلے بول تے ہی گھگی مار دیندے ہن ۔ پہلا جتھیدار آیا، اس دے مطابق حکم جاری کر دتے، دوجے دے آکھن تے کینسل کر دتے ۔ آپے لڑدے رہن ۔

سرکار حالے نویں نویں ہے، سال دو سال کٹ گئے تاں وڈے وڈے سیٹھ، افسر اتے سردار جتھیداراں نوں آپے حکومت دے گر سکھا دین گے ۔ اندر وڑ کے سمجھا دین گے کہ ایویں جَنے کھنے نال گیڑے نہیں دئیدے ۔ تسیں وی چوناں ویلے پیسے خرچنے ہوندے ہن ۔ ہن جھولیاں بھروگے تاں ہی سمیں سر خرچ کر سکوگے ۔ کانگرسی ہور کوئی اپنیاں 28 رام راج نیتیاں دے سر تے چوناں جتدے نیں ؟ مایہ جال وچھاؤندے ہن ۔ پہلاں کھاندے ہن پھیر کھواؤندے ہن ۔ بس اسے نیتی دے سہارے چالی سالاں توں راج کردے آ رہے ہن ۔

جدوں عقل آ گئی تاں آپے کانگرسیاں وانگ افسراں نال حصے پتیاں کر لین گے پر جنا چر اوہناں نوں عقل نہیں آؤندی، منشی کس دی ماں نوں ماسی آکھے ؟ خرچہ کتھوں چلاوے ؟

کماں کاراں والے جاں تاں ایہناں جتھیداراں دے دھکے چڑھ جاندے ہن جاں پھیر ڈپٹی دے ۔ ہر کوئی چودھری بنیا پھردا ہے ۔ باہر کھڑا سنتری ہی مان نہیں ۔ منشی نے اوہنوں سبق سکھاؤن لئی پہرے تے چاڑھیا سی ۔ لگدے لہراں گنن والے وانگ اتھے وی اس نے کوئی راہ لبھ لیا ہے ۔ آئے گئے نوں باہروں ہی نٹھا دیندا ہونے ۔ کچہری چ رہِ کے گپھے مارن

دی عادت پئی ہوئی ہے ۔ مجرم آپ بری کرائی جانے، سیاپے تھانے والیاں سر پائی جانے ۔ اوہدے بیجے کنڈے منشی نوں چگنے اوکھے ہوئے پئے ہن ۔ نت نواں نوٹس آ جاندا ہے ۔ کدے مال مقدمہ غلط پیش کرن لئی اتے کدے سمن تعمیل نہ کراؤن لئی ۔

سنتری تے نگاہ رکھن لئی منشی کئی گیڑے گیٹ تک ماردا سی ۔ اس وار اس نے دیکھیا سنتری منشی نالوں وی اداس سی ۔ منشی دا من پسیج گیا ۔ وہلا کھان گجھیا سی ۔ پہرے تے کھڑدے دی جان ٹُٹدی ہونی ہے ۔ بندوق دا بھار دی مناں مونہیں لگدا ہوئےگا ۔

واپسی تے منشی بابا ظاہر علی پیر دی مزار تے رک گیا ۔ مزار بڑی کراماتاں والی سی ۔ لوک آکھدے نے کسے سمیں اتھے کوئی کرنی والا پیر رہیا کردا سی ۔ اس مزار تے سکھی ہر سکھ پوری ہوندی ہے ۔ بھلے زمانیاں چ لوکاں دے ادھے فیصلے اسے مزار دی کرپا نال ہوندے سن ۔ اس دی حضوری وچ پنچائتاں جڑدیاں سن ۔ مزار دے چبوترے تے چڑھ کے کوئی جھوٹھ نہیں سی بول سکدا ۔ جیہڑا کوئی جھوٹھ بول گیا، اس نے سکھ نہیں پایا ۔ بتھیریاں کتھاواں پرچلت ہن ۔ کسے دیاں اکھاں دی روشنی جاندی رہی، کسے دے بلد مر گئے اتے کسے دا جوان پت تر گیا ۔ حالے وی اس دی مہتتا گھٹی نہیں سی بھاویں پہلاں جنی نہیں سی رہی ۔

تھانے دے ویڑھے دی کھبی نقر وچ جنڈ دے درخت ہیٹھاں بنی اس مزار نوں تھانے والے پوری عزت بخشدے سن ۔ سمیں سمیں سر اتھے کلی کوچی ہوندی، چراغ بلدا اتے چادر چڑھائی

جاندی ۔

منشی مزار اگے ہتھ بنھ کے کھلو گیا ۔ اکھاں بند کر کے ارداس کرن لگا :

‘‘گھل بابا کوئی آسامی.....دسویں دسوند دا پرشاد چڑھاؤں.....خاصے کم رکے پئے نے.....-"

گپھے نالوں وی ودھ اوہدے من وچ اک ہور اچھا سی، جس نوں اوہ پاپ سمجھ کے اندر دبائی بیٹھا سی ۔ انج جے بابا اوہ اچھا پوری کر دیوے تاں منشی دی ہی نہیں، سینکڑے اہلکاراں دے بھاگ کھل جان ۔ اوہ سی ڈپٹی دا اتھوں تر جانا ۔ اوہ چاہندا سی ڈپٹی دہشتگرداں دی گولی دا شکار ہووے ۔ جے بابا انی ماڑی نہیں کرنا چاہندا تاں اس دا تبادلہ ہی کروا دیوے۔ انج بدلی نہیں تاں ترقی کروا کے ہی اتھوں پھاہا وڈھا دیوے، کجھ تاں کرے ۔ بابا پتہ نہیں کیہڑی نیند ستا پیا سی ۔ ایہہ وی ہو سکدے ڈپٹی نے وڈا چڑھاوا سکھ کے بابے نوں پہلاں ہی خوش کر رکھیا ہووے ۔ اس دا دسواں دسوند منشی نالوں کئی گنا وڈا ہوئےگا ۔ آخر کلیگ ہے، بھگوان وی پیسے والے ول ہی ہے ۔

منشی مزار اگے ہتھ جوڑی کھڑا ہی سی کہ ٹیلیفون دی گھنٹی کھڑکی ۔

اک وار تاں منشی دے چہرے تے لالی چھا گئی ۔ بابے نے تاں جھٹ سن لئی سی ۔ خوشی نال اوہ ٹیلیفون ول دوڑیا ۔

رسیور چکدیاں اوہدے ہتھ کمبے ۔ ضروری تاں نہیں فون کسے آسامی دا ہووے ۔ میٹنگ تے جان لئی کار چاہیدی ہونی ہے ۔ فون سرکاری وکیل دا وی ہو سکدا ہے اتے ڈپٹی دا وی ۔

وگاراں توں ڈردا منشی کلپنا دے گھوڑے دوڑاؤن لگا ۔

جے فون جج دا ہویا تاں کیہ کریں گا ؟ کار لین کس نوں گھلے گا ؟ سنتری نوں بھیجیا تاں وساہ نہیں، دس دس روپئے لے کے ٹیکسی والیاں نوں بھجا آوے ۔ نالے اوہ کیہڑا ادھ بول تردے ہن ۔ ویہہ نخرے کردے ہن ۔ ایس.ایچ.او. حاضر ہووے، گل ہور ہے ۔ منشی جاں سپاہی نوں کون پچھدے ۔ دوروں آؤندے سپاہی نوں دیکھ کے ادھے ڈرائیور تاں کاراں نوں جندے مار کے ایدھر اودھر کھسک جاندے ہن ۔ کوئی پھس وی گیا تاں تیل تاں پواؤنا ہی پئو ۔ پلے دوانی نہیں، سانجھا فنڈ وی ختم ہے ۔ کوئی تھانے آوے تاں ہی چار پیسے بنن ۔ انسپکٹر ہوندا تاں آپے سنبھال لیندا ۔ اوہ دی ویہہ کارخانیداراں اتے شیلراں والیاں نال دوستی ہے ۔ لالے کار گھل دیندے ہن ۔ تیل توں وی بچت ہو جاندی ہے ۔

ڈپٹی دا فون ہویا تاں افیم منگے گا ۔ پتہ نہیں کِنے کو سرداراں نال لحاظ پال رکھی ہے ۔ تھانا تھانا نہ ہویا، ڈوڈیاں دی دُکان ہوئی ۔ جنے کھنے نوں بوری چکا کے تور دیندے ۔ ایہہ گریوالاں دا سیری ہے، ایہہ گلاں دا سانجھی ۔ بانیاں وانگ پورا حساب رکھدا ہے ۔ کنیاں بوریاں پھڑیاں گئیاں، کنیاں وگار وچ گئیاں اتے کنیاں باقی ہن ؟ مزال ہے منشی اک جھولا وی اپنے لئی رکھ سکے ۔ ڈپٹی دا ڈنڈا نہ ہووے تاں منشی دا خرچہ کڈھن لئی افیم تے ڈوڈے ہی بتھیرے ہن ۔ ایہو جیہا کرفیو لائی کہ منشی نوں اپنے گھر بھیجن لئی لوکاں توں ڈوڈے منگنے پئے ۔ کدے ایہہ وی سنیئے بئی تھانے دا منشی آپ ڈوڈے منگدا پھرے ۔

چار وزیر علاقے وچ گھمدے ہون اتے منشی فون نہ

چکے ؟ حالے نوکری چھڈ کے اوہ گھر جان دی حیثیت وچ نہیں سی ۔

دھڑکدے دل اتے بے رخی نال منشی نے چونگا کن تے لایا ۔

"میں تھانے 'چوں منشی بگھیل سنگھ بول رہیا ہاں.....-"

"میں سریندر کمار سرکاری وکیل ہاں.....-"

اک وار تاں منشی دا دل کیتا دو چار کھریاں سنا کے رسیور رکھ دیوے ۔ کسے نہ کسے وگار دا سنیہا سنائےگا ۔ اوہنوں پتہ نہیں پیسیاں دی اوڑ لگی ہوئی ہے ؟ منشی دی جان سرکاری وکیل دے ہتھ وچ ہوندی ہے ۔ منشی نوں سرکاری وکیل نال وگاڑ کے نہیں سردا ۔ ''حکم جناب.....'' دینداں چ جیبھ دے کے اس نے حکم پچھیا ۔ ''ساڈے گوانڈھوں اک بچہ گم ہو گئے.....وارث اطلاع دین آئے سی..... سنتری نے باہروں ہی ڈکر دتے.....-'' ''تسیں اس بھین دے یار نوں جاندے تاں ہو.....مینوں دسو کیہ حکم ہے ؟'' اپروں تاں منشی نے ایہہ آکھیا پر اندروں چار گالھاں کڈھیاں ۔ سر تاں سنتری نوں سرکاری وکیلاں نیں ہی چڑھایا سی ۔ ''ویسے تاں اوہ شہر دے مشہور سوشل ورکر لالا ہردیال دا پوتا ہے..... پھیر وی نال ناگپال ہراں نوں بھیج رہیا ہاں.....آپے سمجھ لو.....سمجھ گیا نہ ؟'' ''تسیں پرواہ نہ کرو.....میں آپے سمجھ لوں.....-'' آکھ کے رسیور رکھدیاں ہی منشی ڈونگھیاں سوچاں وچ دھس گیا ۔ اس نوں سنتری تے غصہ آیا ۔ جے سنتری آسامی نوں اندر آؤن دیندا تاں سرکاری وکیل نوں دخل دین دی لوڑ نہیں سی پینی ۔ منشی نے پہلے ہلے ہی پنج ست سو لاہ لینا سی ۔ ناگپال بندہ تاں پولیس

حمایتی ہے ۔ پھر وی سرکاری وکیل نے وارساں نوں سمجھا دتا ہونا ہے ۔ منشی دی فیس پنجاہ روپئے ہوندی ہے ۔ سدھے آئے ہوندے تاں من مرضی دے پیسے بٹوردا ۔ گپھے افسراں نوں دواؤندا اتے اپنا حصہ لیندا ۔ اک وار پھیر منشی نے میز دی صفائی کیتی۔ سفید کاغذ، بالپین اتے کاربن دراز وچ سٹ لئے ۔ کجھ بھرے ہوئے کاغذ پھٹی وچ اڑائے اتے آؤن والے بندیاں دی بے صبری نال انتظار کرن لگا ۔ اچے لمبے تن من دیہہ والے سریندر کمار سرکاری وکیل دا عکس وار وار اس دیاں اکھاں اگے اگھڑ آؤندا ۔ جھوٹے ورگے حوصلے والا سی سرکاری وکیل ۔ کسے دی پرواہ نہیں سی کردا ۔ سارا دن دارو پیئی رکھدا، کوئی وی پولیس افسر دفتر وڑے، جھٹ بوتل دا سوال پا دیندا ہے ۔ وکیلاں نال تاں پینی ہی سی، نائب کورٹاں اتے ملزماں نال وی بہہ جاندا ہے ۔ اس دیاں کرنیاں دے پھل بھگت رہیا ہے منشی بگھیل سنگھ ۔ اس دا قصور ؟ بس ایہو کہ اوہ تھانے دا منشی ہے ۔ منشی مالخانے دا انچارج ہوندا ہے ۔ عدالتاں وچ صحیح مال پیش کرنا اس دی ذمہ واری ہوندی ہے ۔ کس نوں نہیں پتہ کہ مالخانے نوں لٹن والے ویہہ ڈاکو ہن ۔ آخر اوہ حولدار ہی تاں ہے ۔ سپاہیاں نوں چھڈ کے باقی اوہدے برابر رینک دے ہن جاں پھیر وڈے ۔ اے.ایس.آئی.، ایس.آئی. اتے انسپکٹر سبھ توں دب کے رہنا پیندا ہے ۔ کسے وی سمیں اوہناں دے ماتحت لگ سکدا ہے ۔ بنی ہووے تاں ذیل چنگی مل جاندی ہے ۔ سنتری وانگ وگاڑ کے رکھے تاں اگلے کچہریاں چ پیروائی لئی دھکی رکھدے نے ۔ بہتے تفتیشی تاں مہینہ مہینہ مال جمع ہی نہیں کراؤندے ۔ پھڑن تاں ہی جمع کراؤن ۔ ساری

کروائی تاں جھوٹھی ہوندی ہے ۔ میٹنگ وچ حکم ہو جاندا ہے، توں پنج کلو افیم دا پرچہ دے دے، توں بھٹھی دا اتے توں جوئے دا ۔ وٹا رکھن لگے تفتیشی بھورا پرواہ نہیں کردے ۔ دس دس کلو افیم، ویہہ ویہہ بورے بھکی، پنجاہ پنجاہ بوتلاں شراب ۔ آخر مال پورا ہوندا ہوندا ہی ہوندا ہے ۔ منشی کویں آکھ سکدا ہے کہ پہلاں مال جمع کرواؤ ۔ رپورٹ لکھ کے ہتھ وڈھاؤنے پیندے ہن ۔ پچھوں جان تفتیشی دے ہتھ وچ ۔ جدوں مرضی مال جمع کرواوے ۔ کڑاہی مہینے چ اک ادھا دن ہی چڑھدی ہے ۔ گڑ کاڑھ کاڑھ ڈبیاں، پیپیاں اتے ٹرنکاں وچ بھری جاؤ ۔ اکو دن آرے توں لکڑاں دی بور دی بھری ٹرالی آوندی ہے ۔ مہینے چ اک وار ہی ٹھیکے دار خالی بوتلاں، پؤئے اتے ادھیاں دا بھریا ریڑھا بھیجدے ہن ۔ مہینے بھر دا مال اک دن وچ تیار کردیاں کردیاں کئی وار غلطی ہو جاندی ہے ۔ گرمکھ سنگھ والی موہر دھیان سنگھ دے مال تے لگ جاندی ہے اتے دھیان سنگھ والی نہال سنگھ دے مال تے ۔ کدے اصلی مال وی پھڑیا جاوے تاں کیہڑا تھانے صحیح سلامت اپڑدا ہے ۔ رستے وچ ہی سودے ہو جاندے ہن ۔ مال پھڑیا پچھوں ہوندا ہے، ونڈیاں پہلاں پے جادیاں ہن ۔ مہینے چ ادھا کلو افیم تاں اسے سرکاری وکیل نوں چاہیدی ہوندی ہے، پتہ نہیں کھاندا ہے جاں ویچدا ہے ۔ ادوں ایہہ وی آکھدا ہے کہ کچہری وچ مال صحیح نہیں پہنچدا ۔ ٹھیکے والیاں توں جدوں چار بوریاں شراب دیاں پھڑیاں گئیاں سن تاں ٹھاہ ٹھانے آ وجا سی ۔ پوری درجن بوتلاں دی لے کے ہلیا ۔ ساری شراب ایوں اڈ گئی، جویں لٹ دا مال ہووے ۔ ڈپٹی دا ریڈر ناراض ہو گیا ۔ کولوں بوتلاں بھیج کے منشی نے کھہڑا چھڈایا ۔

ٹھیکیداراں دے کرندے جدوں بری ہوئے تاں اسے وکیل نے منشی دے خلاف لکھ دتا، اکھے بوتلاں پھڑیاں جنوری وچ گئیاں سن ۔ جیہڑیاں عدالت وچ پیش کیتیاں، اوہناں تے مارچ مہینے دے لیبل سن ۔ جویں بھلا سرکاری وکیل نوں پتہ نہیں، اصلی بوتلاں کتھے گئیاں ؟ اسے سرکاری وکیل دی کرپا نال اس دی دو سال دی نوکری کٹی گئی ۔ کجھ وی سی، آخر اوہ سرکاری وکیل سی ۔ منشی اس نال وگاڑ نہیں سکدا ۔ اگانھ کیہڑا غلطیاں نہیں ہونیاں ۔ نالے ناگپال وی تاں آ رہیا ہے ۔ اوہ کانگرسیاں وچ پیر ضرور دھردا ہے، پر کھدرپوش نہیں ہے ۔ ہر ملازم توں کم لین دی اس نوں جاچ ہے ۔ کسے وی پارٹی دی حکومت ہووے، افسراں دے سر تے اس دیاں پنجے انگلاں گھیؤ وچ رہندیاں ہن ۔ خالی مڑن والا نہیں، جو ملو اوہو سہی ۔ موٹر سائیکل دا تیل، بچیاں دی فیس، ہور نہیں تاں شام دے فروٹ دا خرچہ ہی سہی ۔ جو بنو، اوہو بھلا ۔

آسامی سی کہ پچ ہی نہیں سی رہی ۔ حال دی گھڑی اوہ تھانے دا مالک سی ۔ چم دیاں چلا سکدا سی ۔ بند جھٹ ہور لیٹ ہو گئے تاں تھانیدار نے آ دھمکنا سی ۔ پارٹی نال 'ڈیل' کرن دا موقع ہتھوں کھنجھ جانا سی ۔ اک وار فیس جیب وچ پے جاوے، پھیر بھاویں سارا تھانا آ جاوے، کوئی پرواہ نہیں ۔ باراں سالاں دی نوکری وچ ایہہ پہلی وار سی کہ بگھیل سنگھ پیسے پیسے لئی ترس رہیا سی ۔ اس دا دل وردی لاہ کے پنڈ بھج جان نوں کردا سی ۔ آخر محکمے نے اوہدی محنت دا کیہ مل پایا ہے ۔ تھانے دے چالی اہلکاراں وچوں اوہ اکلا ہی بی.اے. پاس سی، اوہ وی سیکنڈ ڈویزن وچ ۔ کئی دسویں پاس اس توں پچھوں

بھرتی ہو کے موڈھے تے سٹار لائی پھردے ہن ۔ اوہ حولدار دا حولدار ہی رہِ گیا ۔ اوہ تے گرمکھ اکو دن بھرتی ہوئے سی ۔ گرمکھ کسے گلوں اس نالوں ودھ ہے ؟ صحت 'چ، لکھا پڑھی چ جاں پھیر دلیری چ ؟ کسے چ وی نہیں ۔ اک وادھو گن ہے کہ اوہ چوہڑیاں دے جمیا ہے ۔ اکو سال حولداری ٹیسٹ پاس کیتا، اکٹھے کورس نوں گئے ۔ بگھیل سنگھ نوں تاں مساں حالے تیجی فیتی ہی ملی ہے، اوہ انٹر وی پاس کر آیا ۔ آؤندے ہی پرموٹ ہو گیا ۔ اوہ تھانیدار اکھواؤندے اتے بگھیل سنگھ حولدار ۔ کوئی پتہ نہیں دو سالاں نوں ہی 'اپر' دا نمبر لگ جائے اتے کسے دن بگھیل سنگھ دا ایس.ایچ.او. لگ جاوے ۔ کم نوں کون پچھدا ہے ؟ چھوٹی جات دے ادھار تے اوہ اگے لنگھ گیا ۔ گرمکھ نوں کم کار دا ڈکا نہیں آؤندا ۔ بس گوڈے ہتھ لاؤن دی عادت کارن کامیاب ہویا پھردا ہے ۔ بگھیل سنگھ توں ایہہ کدے نہیں ہو سکیا ۔ اسے لئی پچھے ہویا بیٹھا ہے ۔ قسمت دیندی ہے تاں چھپر پاڑ کے دیندی ہے ۔ سنتوکھ سنگھ تاں کسے دے گوڈے ہتھ وی نہیں لاؤندا، سارا دن مانہہ دے آٹے وانگ آکڑیا رہندا ہے ۔ دسویں نقلاں مار مار پاس کیتی ۔ تن سال کالج چ دھکے کھا کے وی پریپ پاس نہیں ہوئی ۔ بتی سال دی عمر تک کسے نے رشتہ نہیں کیتا ۔ مردا مردا اوہدا باپ سٹار اپنے موڈھے توں لاہ کے سنتوکھ دے موڈھے اتے لا گیا ۔ اوہ رٹائر ہون توں اک سال پہلاں مر گیا سی ۔ اس دی تھاں سنتوکھ نوں تھانیداری مل گئی ۔ موڈھے تے لگا سٹار دیکھ کے ڈپٹی نے سرہوں دی گندل ورگی کڑی دا رشتہ کر دتا ۔ موٹر سائیکل، چھاپاں، کڑے تاں لوکاں نیں ہی پا دتے ۔ ڈپٹی نے چنڈیگڑ والی

اک کنال دی کوٹھی ناں لوائی ۔ جدوں دا ڈپٹی دا جوائی بنیا ہے، چنگے توں چنگے تھانے وچ رہندا ہے ۔ پیسہ کما کما کے آپھر گیئے ۔ گوگڑ پین لگ پئی ہے ۔ بتھیریاں شکایتاں ہوندیاں ہن، ڈپٹی وچے دبا دیندا ہے ۔ اک بگھیل سنگھ ہے کہ ہوراں دیاں کیتیاں وی بھگتدا پھردا ہے ۔ جج نے بالکل ہی لاہ رکھی ہے ۔ تیجے دن چپڑاسی سنیہا لے کے آ جاندا ہے، سائیکل دے ٹائر بدلہ دیو، ٹلی دے دیو، زندہ دے دیو، صاحب نوں پانی گرم کرن نوں پتیلا چاہیدے، دیگچی چاہیدی ہے ۔ کدے بالٹیاں بھیجو، کدے ڈرمی اتے کدے ٹب ۔ مال کوٹھی گھل کے بھٹھیاں دا سامان پورا کویں رہِ سکدے ؟ سنتوکھ سنگھ وانگ ایس.پی. دفتر والے اس دے کاغذ دبدے نہیں، سگوں صاحب نوں پیش کر دیندے ہن ۔ پچھلیاں وگاراں بھل جاندے ہن ۔ ریڈر نوں میز تے رکھن لئی بھیجیا گیا شیشہ تھانے کھڑی کار وچوں ہی تاں لاہیا سی ۔ کدے کنک لئی ڈھول، کدے تیل لئی کینی اتے بچیاں لئی تاش ۔ مُونہہ تاں ایوں اڈ لیندے ہن جویں اتھے سرکاری سٹور کھلا ہووے ۔ جیہڑا نواں نوٹس بابوآں نیں جاری کرایا سی، اس توں منشی نوں شرم ہی آ رہی سی ۔ اکھے اوہ دس خالی بوریاں غبن کر گیا ۔ منشی نوں چنگی طرحاں یاد سی، اوہ ڈپٹی دا نوکر پٹھے پاؤن لئی لے گیا سی ۔ منشی نوں کیہ پتہ سی کہ اوہناں تے امریکہ سرکار دا مارکا لگا ہویا سی ۔ مجرم تاں جج نے بری کرنا ہی سی ۔ اوہ کسے ہور جج دا سالا سی ۔ مجرم سرکاری سکولاں وچ بچیاں نوں ملدا دلیہ ویچ کے پیسے ہڑپ کر گیا سی ۔ جرم تاں ہی ثابت ہونا سی جے خالی بوریاں عدالت چ پیش ہوندیاں ۔ اسے بہانے اس نے مجرم بری کر دتا ۔ دس

روپئیاں دیاں بوریاں غبن کرن دے دوش وچ منشی نوں کٹہرے وچ کھڑایا گیا ہے ۔ جے منشی وقت سر بابوآں نوں 'مہینہ' پھڑا آؤندا تاں کاہنوں ایہہ سیاپے چھڑدے ۔ مہینہ تاں ہی دیندا جے چار پیسے اپنی جیب وچ ہوندے ۔ تنخواہ تاں نہیں ونڈ چھڈنی ۔ سارے مسئلیاں دا حل سی پیسہ تے اس نوں منشی اڈیک رہیا سی ۔ اڈیک کرا کرا کوئی متھے لگیا وی تاں اوہ سی کالے مُونہہ والا درویش پترکار ۔ درویش نوں دیکھ کے منشی نوں نہ کوئی خوشی ہوئی اتے نہ ہی غمی ۔ جے سیٹھاں توں چار پیسیاں دی آس کیتی جا سکدی سی تاں درویش دی بھانی دا وی ڈر سی ۔ درویش دا ناں اس دے گھردیاں نیں نصیب چند رکھیا سی پر پولیس والیاں نیں بدنصیب ۔ جس دے متھے لگ جاوے، اس نوں سارا دن روٹی نصیب نہیں ہوندی ۔ لبونترے مُونہہ والا درویش، عجیب جیہا بندہ سی ۔ دوا دیوے تاں بھاویں تھہ نوٹاں دا دوا دیوے، غصے ہو جاوے تاں بھاویں منوں گھڑ کے رشوت دا دوش لا دیوے ۔ ہر پولیس والا اس نال گل کرن سمیں ساودھانی ورتدا ہے ۔ جتھوں تک ہو سکے، اس دی ہاں وچ ہاں ملاؤندا ہے ۔ پترکار نوں اندر آؤندا دیکھ کے منشی نے جلدی جلدی سارے تھانے دا جائزا لیا ۔ حوالات تاں کئی دناں توں خالی سی ۔ بیرکاں وی بھاں بھاں کردیاں سن ۔ کوئی مستوا وی نہیں سی ۔ پیل ہیٹھلے چبوترے تے سکھ نہیں سی ۔ 'آن ملو سجنا' والا چھتر، 'کلومیٹر' ناں والا گھوٹا، کمبل اتے رسا ۔ درویش دا کوئی وساہ نہیں، تریا جاندا ایہناں تے نگاہ مار لوے اتے اگلے دن وڈا سارا فیچر اخباراں نوں بھیج دیوے ۔

اک وار انج ہی ہویا ۔ گھمدا پھردا اوہ عدالتاں اگے جا

پہنچیا ۔ عدالت چ پیش کرن لئی کجھ کینیاں، بلیڈر، ٹٹے سائیکل، ٹیوباں اتے لکڑ دے بورے دیاں بھریاں بوریاں نائب کورٹ نے عدالت دے باہر ہی رکھوا لئیاں سن ۔ وار وار تھانے 'چوں مال منگواؤن نالوں اتھوں چک کے پیش ہوندیاں دیکھدا رہیا ۔ کجھ مجرم سزا وی ہو گئے ۔ طرحاں طرحاں دے پچ بنا کے اس نے مال مقدمے دیاں فوٹواں کھچیاں ۔ وکیلاں اتے سائلاں دے بیاناں دے آدھار تے اک وڈا سارا لیکھ لکھ دتا ۔ کئی پولیس والیاں دی اج تک جان کھلاسی نہیں ہوئی ۔ ہائی کورٹ ولوں جاری ہوئی چارجشیٹ لئی حالے تک جج نوں ڈھکواں جواب نہیں لبھا ۔ کرسی توں اٹھ کے منشی نے درویش دا سواگت کیتا ۔ سامہنے پئی کرسی کھچ کے اپنے برابر کیتی ۔ پہلاں اس نوں بٹھا کے پھیر آپ بیٹھیا ۔ ‘‘تسیں وی بیٹھو سیٹھ جی.....کی کریئے ؟ دو ہی کرسیاں نیں ۔ اوہ بینچ کھچ لؤ ۔ تہاڈے ورگیاں سیٹھاں نوں بینچاں تے بٹھاؤندیاں نوں شرم تاں بہت آؤندی ہے، پر سرکار دا بھٹھا ہی بیٹھا پئی ۔ اک دو پنچائتاں ہاں کر کے گئیاں سن، مڑ اوہ وی دڑ وٹ گئیاں ۔’’ سیٹھاں دی سمسیا سنن توں پہلاں ہی بگھیل سنگھ نے اپنی سمسیا رکھنی شروع کر دتی ۔ ‘‘پچھلی وار دوائیاں تاں سن کرسیاں.....۔’’ پچھلے مہینے کرسیاں لئی دوائے پیسیاں دی یاد کروا کے درویش نے تھانے دا معائنہ کرن لئی چارے پاسے نگاہ دوڑائی ۔ دو چار بینچاں توں بناں لوکاں دے بیٹھن لئی کجھ وی نہیں سی ۔ ‘‘اوہ.....اوہ تاں ڈپٹی صاحب نے منگوا لئیاں ۔ اتھے کون رہن دیندے ۔’’ بگھیل سنگھ نوں کھہڑا چھڈاؤن لئی کوئی بہانہ نہیں سی لبھ رہیا ۔ اس نوں جلدبازی وچ ایہو گپوڑ سجھا ۔ انج نہ کرسیاں آئیاں سن، نہ کدھرے گئیاں سن

۔ ‘‘چل ہور منگوا دیاں گے.....’’ درویش ہور تفتیش دے حق وچ نہیں سی ۔ کاغذاں پتراں توں نگاہ ہٹا کے منشی نے درویش دے ساتھیاں دے چہریاں دا جائزا لیا ۔ اوہناں دے چہرے تاں پیڑت سن ہی، درویش وی گمبھیر سی ۔ لگدا سی سبھ نوں ہی گہرا صدمہ پجا ہے ۔ ‘‘کویں درشن دتے درویش جی.....؟’’ منشی گل جانن لئی کاہلا پیا ہویا سی ۔ ‘‘کاہدے درشن.....؟’’ درویش نے ہؤکا بھردیاں گل جاری رکھی ۔ ‘‘ہنیر گردی ہی پے گئی.....لگدے ہن سوہرے بچیاں پچھے ہی پے گئے ۔ کل دا اپنے لالا جی دا پوتا نہیں لبھدا.....کوئی چک کے لے گیئے.....ساری رات کتیاں واگ بھونکدے رہے ہاں ۔ کوئی اُگھ سگھ نہیں لگی ۔ رپورٹ درج کرو ۔’’ درویش دیاں اکھاں تاں سم ہی پئیاں سن، منشی دا من وی بھباں مار مار رون نوں کر رہیا سی ۔ سرکاری وکیل نے تاں آکھیا سی، رپورٹ درج کراؤن ناگپال آئیگا ۔ آیا ہے اکلا 'ناگ' ہی ۔ جس حساب نال درویش ناٹک کر رہیا سی، اس حساب نال فیس کتھے ؟ ‘‘رپورٹاں جنیاں مرضی.....کوئی شک شبہ ؟’’ کاغذاں والی پھٹی نوں اپنے ول کھچدے منشی نے ہن تک چپ دھاری بیٹھے لالیاں نوں کھدھیڑیا ۔ ‘‘شک نوں لالا جی دی کیہڑی کسے نال دشمنی ہے ۔ دیوتا بندہ ہے ۔ سارا دن پوجا پاٹھ جاں لوک سیوا وچ گزردے ۔ کیڑی تک نوں تاں اوہناں کدے تکلیف نہیں دتی ۔ کیہ گلاں کردے ہو منشی جی ۔’’ نال آئے سیٹھاں دے بولن توں پہلاں ہی درویش نے ستھتی سپشٹ کیتی ۔ ‘‘پھیر پرچہ کس تے درج کریئے ؟ رپورٹ چ کسے نہ کسے دا ناں تاں لکھنا ہی پینا ہے.....گواہ وی لکھاؤنے پین گے ۔ کوئی بگھی والا، سکول

اگے چھابڑی لاؤن والا.....چپڑاسی، ادھیاپک.....کسے نہ کسے تے تاں شک لکھاؤنا ہی پئوُ ۔'' منشی دا دھیان حالے وی سیٹھاں ول سی ۔ ''مونہہ مٹاو تاں کسے نال نہیں.....ویسے سکول دا اک چپڑاسی کئی دناں توں گھروں فرار ہے ۔ اس دی گھروالی وی پٹھی بولدی ہے.....۔ ایہہ وی سنیئے بئی اوہ نواں نواں سنگھ سجیٔ.....دہشت گرداں دے حق وچ گلاں کردے ۔'' درویش نے جدوں من دی گھنڈی کھوہلی تاں منشی نوں جھٹکا جیہا لگا، پر اوہ جھٹ ہی سنبھل گیا اتے بڑی حلیمی نال درویش دی دلیل نکارن لگا ۔ ''ایہہ تھونوں بھلیکھا ہے.....اوہ مار دھاڑ ضرور کردے ہن.....کھوہاں وی کردے ہن ۔ ہور جو مرضی کرن پر بچیاں اتے عورتاں نوں قتل نہیں کردے ۔ آخر اوہ دھارمک خیالاں دے بندے ہن ۔ اوہناں دا معصوماں نال کیہ ویر ؟ ایہہ تاں کسے جواک چکن والے گروہ دا کم ہے ۔ سانسی، گندھیلے، منگتے جاں بچیاں دیاں بلیاں دین والے پکھنڈی سادھ ۔ بتھیرے ٹولے پھردے نے نیچ توں نیچ کم کرن والے ۔ کوئی نہیں، وڈے سردار نوں آ جان دیو، لا دین گے کوئی تفتیشی تفتیش لئی ۔'' گل نہ بندی دیکھ کے منشی نے کاغذاں والی پھٹی پراں کھسکا دتی ۔ منشی دی ایہہ تقریر درویش دے کالے ناگ وانگ لڑی ۔ گہری اکھ نال اوہنے پردھان ول تکیا جویں آکھ رہیا ہووے : ''میں آکھیا نہیں سی پولیس تاں اوہناں نال رلی ہوئی ہے ۔ ہن تاں نکل گیا نہ شک ۔ پین دیندے پیراں تے پانی ؟'' درویش دیاں اکھاں 'چوں جھلکدی کڑتن منشی نے بھانپ لئی ۔ اس نوں اپنی آکھی گل تے پچھتاوا ہون لگا ۔ اس نے تاں ایہہ گل سبھاوک ہی آکھی سی ۔ فریادیاں دا منوبل ڈیگن لئی ۔ اس دا مطلب الٹا ہی کڈھیا جا

رہیا سی ۔ اگوں کیہ ہون والا ہے ؟ اس دی کلپنا کردا منشی اپنی غریبی تے جھورن لگا ۔ گھر چ کھان جوگے دانے ہوندے تاں اوہ کدوں دا کتی نوکری نوں لت مار جاندا ۔ سنتوکھ وانگ دو چار سال دب کے لاؤندا، دس ویہہ کلے زمین خرید کے فارم بنا لیندا ۔ ہن کیہ ننگی نہائے تے کیہ نچوڑے ؟ جیہڑا تھوڑا بہت کماؤندا ہے، قبیلدار نگل جاندی ہے ۔ لنگ لانا کیہڑا تھوڑا چھڈ گیائے باپو ؟ ویاہن لئی اک بھوآ اتے تن بھیناں، پڑھاؤن لکھاؤن لئی چار بھرا ۔ سارے جی بگھیل سنگھ دے ہتھاں ول جھاکدے ہن ۔ ویاہ کیتے تاں چھکاں شروع ہو گئیاں ۔ کسے دے بچہ ہونا ہے جاں کسے دے مرنے تے جانا ہے ۔ بھراواں دا کوئی فائدہ نہیں ۔ دو ویلھے پھردے ہن، دو کلرک مساں ہی لگے ہن ۔ اوہ اپنا ڈنگ مساں ٹپاؤندے ہن اڑے تھڑے بگھیل سنگھ دے در تے ہی دستک دیندے ہن ۔ چھوٹی بھین جنیپا کرن آئی ہوئی ہے ۔ پہلا بچہ ہے ۔ جے منڈا ہو گیا تاں چار پنج ہزار دا خرچ معمولی گل ہے ۔ کڑی دے سوہرے تاں ہر روز ستھ چ کھڑے ہو کے للکارے ماردے ہن ۔ اوہناں دا رشتے دار تھانیدار ہے ۔ کڑی دی عزت رکھن لئی کوئی تاں ہولا پھکنا ہی پینا ہے ۔ بگھیل سنگھ دی یوجنا تاں ہور سی، پر ہوندا الٹ ہی جا رہیا سی ۔ اک پترکار دے ساہمنے اوہ دہشتگرداں دے حق وچ بول بیٹھا سی ۔ ‘‘جِنا چر سردار نہیں آؤندا، عنہ چر کجھ تاں کرو.....۔ فوری کاروائی نہ کیتی تاں کجھ وی پلے نہیں پینا ۔’’ منشی دی چپ پردھان نوں چنگی نہیں سی لگی ۔ ‘‘دیر تاں تسیں بتھیری کر دتی ۔ ویہہ گھنٹیاں چ تاں اگلیاں نیں جو کرنا ہوؤُ، کر دتا ہوؤُ ۔ پھیر وی پرواہ نہ کرو ۔ اسیں زمین اسمان اک کر دیاں گے ۔ اسمان 'چ،

پتال چ جتھے وی ہویا، لبھ لیاوانگے ۔ آخر ایہہ پنجاب پولیس ہے ۔.....اس سمیں تھانے وچ کوئی نہیں ۔ نہ میں فون چھڈ سکدا ہاں، نہ سنتری پہرہ ۔ ہو سکدے ایہہ تھانا خالی کراؤن دی ہی دہشتگرداں دی کوئی نویں چال ہووے ۔ اجیہے ویہہ اڈنبر اوہ رچ چکے نے ۔.....نالے اسیں جاوانگے کتھے ؟ ایہہ مسئلہ ٹھنڈے دماغ نال سوچن والا ہے ۔ کوئی تفتیشی آؤ تاں ہی گل بنو ۔'' منشی ٹالے تے ٹالا لاؤندا جا رہیا سی، پر اوہناں بھولے پنچھیاں نوں کجھ وی سمجھ نہیں سی آ رہیا ۔ درویش تاں تھانے دی بھاشا سمجھدا سی، اوہ وی چپ سی ۔ ''ہور کجھ نہیں کر سکدے تاں کنٹرول روم تے بچے دا حلیہ ہی دس دیوو ۔ ناکیاں تے چھان بِین ہوندی رہے گی ۔'' درویش چڑنا شروع ہو گیا سی ۔ اوہ منشی دیاں چالاں سمجھ رہیا سی، پر اوہ جھگڑا کر کے مسئلہ الجھاؤنا نہیں سی چاہندا ۔ اس نوں لالا جی نال موہ سی ۔ کوئی ہور بندہ ہوندا، تاں اوہ کدوں دا منشی نوں گالھاں کڈھ کے تھانیوں باہر نکل جاندا ۔ ''ایہہ میں کر دیاں گا ۔ سیٹ دو وجے کھلے گا.....حالے اک وجا ہے ۔ تن وجے تک سارا سٹاف وی مڑ آؤ ۔ پھیر اسیں اس کیس نوں چمبڑ جاوانگے ۔'' ''کرپا کر کے تسیں رپورٹ درج کرو، باقی کم میں آپے ڈپٹی صاحب توں کروا لئوں گا ۔'' فون نے ڈپٹی نال گل کرن لئی درویش نے فون اپنے ول کھچدیاں آکھیا ۔ ''ڈپٹی صاحب تاں چھٹی تے نے ۔ رپورٹ نوں میں کدوں جواب دتی ۔'' اک وار پھیر کاغذاں والی پھٹی اپنے ول کر کے منشی خالی کاغذ لبھن لگا ۔

"کاہدی سرکار ہے سالی ۔ کاروائی ساری کاغذی کردے ہاں ۔ کاغذ دا ٹکڑا وی نہیں گھلدی ۔ ساری سٹیشنری بابوآں دے

گھریں اپڑ جاندی ہے ۔ منشی دو دو کاغذاں لئی لوکاں نوں سوال پاؤندا رہے ۔ بھائی صاحب برا نہ مناؤنا..... ساہمنے کبیر بک ڈپو والے توں ادھا دستا کاغذاں دا پھڑ لیاؤ ۔'' پرچی لکھن لگے منشی نے ادھے دی تھاں دو دستے کاغذاں دے نال ہی دو وِدھیا بالپین، اک درجن کاربن اتے اک چیلپارک دی دوات وی لکھ دتی ۔ منشی توں پرچی پھڑ کے درویش نے پردھان نوں پھڑا دتی ۔ پردھان توں سورج نے پھڑ لئی ۔ کجھ دیر تناؤ پورن شانتی چھائی رہی ۔ منشی سوچ رہیا سی، جے سدھے مُونہہ کرن تاں بچے دا لبھنا کیہڑی وڈّی گل ہے ؟ دہشت گرداں دا ناں تاں ایویں ہی ہر واردات نال جوڑ دیئیدا ہے ۔ اوہناں نیں بچیاں توں کیہ لینا ہے ۔ ایہہ کاروائی جاں بگے بازی گر دی ہونی ہے جاں اوہناں تامل منگتیاں دی، جیہڑے سارا دن مال گدام 'چوں کنکاں چوری کردے رہندے ہن جاں پھر کشٹ آشرم والیاں دی ۔ سنیئے گیائے اوہ اک تھاں توں بچے چک کے دوجی تھاں تے پہنچا دیندے ہن ۔ مفت چ منگن والے ٹکر جاندے ہن ۔ ایہہ وی ہو سکدے کسے بانجھ عورت نے پتر دے لالچ چ بلی دین لئی اس نوں کھسکا لیا ہووے ۔ اجیہے کیس ہر روز اخباراں وچ پڑھیدے ہن ۔ کئی بوبنے پھردے نے، اجیہے کارے کراؤن والے ۔ اک دو ڈیرے اوہدی نگاہ وچ ہن ۔ پشواں دی بلی تاں اتھے عام ہی دتی جاندی ہے ۔ بہت عورتاں ٹونے ٹامن کرن اتے چونکیاں بھرن اتھے جاندیاں ہن ۔ منشی توں نہ بازی گر باہر ہے نہ بوبنے، نہ منگتے اس دی مار توں باہر ہن، نہ کشٹ آشرم والے ۔ باہر ہن تاں ایہہ سیٹھ، بناں مطلب توں پٹرول کیہڑا پھوکے ؟ ناگپال ہوندا تاں منشی نوں فیس منگن دی ضرورت

نہیں سی پینی ۔ اوہ پہلاں فیس دواؤندا، پھیر گل شروع کردا ۔ ایہہ جدوں درویش ورگے بلیک میلر نوں معتبر بنا کے لیائے ہن تاں مرن پرے ۔ بچے دا دکھ ایہناں نوں ہے، بگھیل نوں تاں نہیں ۔ جدوں عقل آئی، آپے سدھے راہ پے جانگے ۔ سٹیشنری لے کے مڑدے سورج نال آؤندے ناگپال نوں دیکھ کے منشی دے سارے گلے شکوے دور ہو گئے ۔ ناگپال دے نال درشن سی، جو پنجھیاں کو سالاں دا سی ۔ اس نے کڑتا پجامہ اتے پیریں چپلاں پائیاں ہوئیاں سن ۔ اوہدے وال ودھے ہوئے سن اتے چھوٹی چھوٹی داڑھی اگڑی دگڑی ہوئی پئی سی ۔ لگدا سی اوہنوں نہاؤن اتے داڑھی بناؤن دا سماں نہیں سی ملیا ۔ اوہدے ہتھ وچ سرکاری ڈائری وی سی ۔ ''سنتری، ادھر آ ۔ بائی جی لئی ایس.ایچ.او. والے کمرے وچوں کرسیاں چک لیا، نالے ٹھنڈا تتا وی ۔'' کرسی توں کھڑے ہو کے منشی نے گرم جوشی نال ناگپال دا سواگت کیتا ۔

"اسیں کجھ نہیں پینا، بڑی مصیبت وچ ہاں.....۔'' گل شروع کردیاں ہی ناگپال دے چہرے تے وی گمبھیرتا پھیل گئی ۔ 'کوئی نی.....جا لیا ست اٹھ کپ چاہ.....نالے.....'' پنج دا

نوٹ سنتری نوں پھڑاؤندا منشی آرڈر دین لگا ۔ ''نہیں.....پھیر اسیں منگواؤندے ہاں ۔ نوٹ رکھ اپنے کول.....چل درشن بیٹا لیا چاہ پھڑ کے ۔'' درشن سنتری نال جان لئی بینچ توں اُٹھ کھڑوتا ۔ ''انج کر، چاہ نوں چھڈ ۔ دودھ چ ہی پتی پوا لیا ۔ کجھ نمکین وی پھڑی لیائیں.....کیہ ہوؤ بھلا اس حلوائی کول ؟'' ''کاجو ہین ۔'' آسامی چون دا سنتری نوں بتھیرا تجربہ سی ۔ اشارے نال اس نے منشی نوں سمجھایا کہ اوہ پرواہ نہ کرے ۔

ہن لا دیندے چیزاں دا ڈھیر ۔ ‘‘توں آپے دیکھ لویں ۔ بس سیوا چ کوئی قصر نہ رہے ۔ ایہناں دے سہارے ہی آپاں اس شہر چ دن کٹدے ہاں ۔’’ منشی جاندا سی، ناگپال نوں جنا مکھن لائیگا، انی ہی ودھ فیس ملے گی۔ کاجو، سموسے اتے بسکٹاں دیاں پلیٹاں نال سنتری نے میز بھر دتا ۔ درشن سورج نوں اک پاسے کر کے کجھ سمجھاؤن لگا ۔ منشی تاڑ رہیا سی، ضرور کوئی ماڑی خبر ہے ۔ درشن دا ہر شبد سورج دے چہرے دی پلتن وچ وادھا کر رہیا سی ۔ منشی اتے سنتری توں بناں کسے نے وی کسے چیز نوں مُونہہ نہ لایا، منشی دے بہت زور دین تے اوہناں چاہ والے کپ اپنے اگے ضرور کر لئے پر گھٹ کسے نے وی نہ بھری ۔ کمبدے ہتھاں نال ناگپال نے جیب وچوں اک کاغذ کڈھیا تے میز تے وچھا دتا ۔ چٹھی پڑھدیاں ہی منشی دیاں اکھاں اگے بھمبو تارے نچن لگے ۔ درویش، پردھان اتے اس دے نال والا سیٹھ سارے دے سارے میز دوآلے جھک گئے اتے چٹھی دا اکھر اکھر پڑھن لگے ۔ چھپے پیڈ تے لکھی چٹھی دہشتگرداں دی کسے تنظیم ولوں سی۔ سویر دے ست وجے تک پنج ہزار روپئے منگے گئے سن ۔ نال ہی لالا جی نوں رام لیلا اتے راس لیلا مڑ شہر چ نہ کراؤن دی ہدایت سی ۔ حکم عدولی دا نتیجہ شام تک بچے دی لاش گھر اپڑنا سی ۔ ‘‘کسے شرارتی بندے دی چال ہے.....اس تنظیم دے ناں دی کوئی جتھےبندی اپنے علاقے وچ کم نہیں کردی ۔’’ چٹھی نوں اک دو وار پٹھا سدھا کر کے، شیشے ہیٹھاں رکھدیاں منشی نے اوہناں نوں ڈھارس بنھائی ۔ ‘‘جے ایہو گل سی تاں پنج ہزار پھوک دینا سی ۔ اتھے آؤن دی کیہ لوڑ سی ؟’’ درویش محسوس کر رہیا سی کہ

چٹھی اتھے لیا کے ناگپال نے غلطی کیتی ہے ۔

"پنج ہزار تاں کی، لالا جی لئی تاں پنج لکھ وی اکٹھا ہو جاندا، پر ماڑی قسمت ۔ چٹھی پتہ نہیں کس کھونجے لگی رہِ گئی ۔ ہن ملی ہے ۔" اکھاں بھردے ناگپال نے ستھتی سپشٹ کیتی ۔ "گھنٹہ کو ہویا لالا جی دے مکان دے چبوترے تے اک ٹوپیا پیا دسئ ۔ بنٹی دا بستا ٹوپیئے دے اتے پئی.....پتہ نہیں کیہ بھانا ورت گیئے ؟ .....منشی جی جلدی کرو.....ٹوپیئے تھلے.....؟"

"ٹوپیئے تھلے بمب بمب کجھ وی ہو سکدے.....محلہ خالی کروا آئے ہاں ۔ سماں سوچن دا نہیں، کجھ کرن دا ہے.....ساتھوں پہلاں ہی غلطی ہو گئی ۔ چٹھی کدھرے پہلاں مل گئی ہوندی تاں ایہہ نوبت نہ آؤندی ۔" درشن توں وی ہور صبر نہیں سی ہو رہیا ۔ ٹوپیئے تھلے بمب جاں لاش ۔ کہانی نواں موڑ کٹ گئی سی ۔ منشی نوں خطرہ کھڑا ہو گیا سی ۔ سچ مچ اسے طرحاں ہویا تاں منشی نے سزا دا بھاگیدار بننا سی ۔ برخاستی جاں معطلی، کجھ نہ کجھ وٹ تے سی ۔ "لالا جی کوئی ماڑی موٹی شے نہیں ۔ بنٹی نوں کجھ ہو گیا تاں اسیں خون دِیاں ندِیاں بہا دیاں گے....." درشن دا خون خول رہیا سی ۔ اوہ آپے توں باہر ہوندا جا رہیا سی ۔ "کجھ سوچن تاں دیؤ ۔ کیہ کریئے ؟ ایہو تاں سوچ رہیا ہاں ۔" اوہناں نوں شانت کرن لئی منشی گہری سوچ وچ ڈبے ہون دا ناٹک کرن لگا ۔ "تسیں انج کرو ناگپال جی، ٹیکسی لے آؤ بھج کے.....انے وچ میں کنٹرول روم نوں اطلاع دیندا ں ۔ بمب سکاڈ لئی وی آکھداں ۔ پھیر سردار جی کول چلدے ہاں ۔ وزیراں دا کیہ پتہ ہے، سارا دن ہی نہ ہلن ۔ رات اتھے ہی رہِ پین ۔ سردار نوں دسنا ضروری ہے ۔ پردھان جی، تسیں چلو نال ۔" اس توں پہلاں

کہ لالا جی دا کوئی حمایتی کسے وزیر دے کن وچ پھوک مارے، اس نے دبادب اپنے گلوں غلامہ لاہیا ۔ رپورٹ درج کیتی، کنٹرول روم نوں حلیہ دسیا اتے رپورٹ دیاں نقلاں اعلیٰ اہلکاراں نوں بھیج کے اپنی ڈیوٹی پوری کیتی ۔ اگوں ایس.ایچ.او. جانے، کنٹرول روم جانے جاں اعلیٰ اہلکار ۔ اس نوں کیہ ؟

3

سورج ڈھلن توں پہلاں ہی بنٹی دے اغوا ہون دی خبر سارے شہر وچ پھیل گئی ۔ جس جس نوں وی پتہ لگدا گیا، اوہو ہتھلا کم وچے چھڈ کے لالا جی ول دوڑ پیا ۔

شہر دے لگ بھگ ہر بندے سر لالا جی دا احسان سی ۔ لالا جی نوں پہلی وار بھیڑ پئی سی۔ ہر کوئی سوچدا سی جے اوہ بنٹی نوں لبھن وچ لالا جی دی مدد کر سکے تاں ایہہ اس دی خوش قسمتی ہووےگی ۔

کھوج بنٹی دے سکول توں شروع ہوئی ۔ کجھ مہینے پہلاں اخباراں وچ چھپی خبر اوہناں دے ساہمنے سی ۔ گرمیاں دیاں چھٹیاں شروع ہون والے دن اک بچہ کلاس رومس وچ ستا رہِ گیا ۔ ماپیاں اتے سکول والیاں نیں شہر دا کونا کونا تاں چھان ماریا پر پیڑھی ہیٹھاں سوٹا نہ ماریا ۔ چھٹیاں پچھوں جدوں سکول کھلا تاں بچے دا پنجر ہی ہتھ لگا ۔ پہلاں پرنسپل اتے چپڑاسی توں بناں کسے نوں پتہ نہیں سی ۔ سکول دا اِک اِک کمرہ کھولیا گیا ۔ اک اک کرسی اتے بینچ دی پڑتال ہوئی ۔ لیٹرن، کینٹین، پانی والی ٹینکی اتے سائیکل سٹینڈ ۔ سکول دا چپا چپا چھاندیاں آنڈھ گوانڈھ دے دکانداراں نوں پتہ لگ گیا ۔ جھٹ اوہ وی کھوج وچ شامل ہو گئے ۔ سکولوں نکل کے پارکاں چ گئے ۔ آخر بچہ ہے، کوئی وساہ نہیں کسے پارک چ جھوٹدا جھوٹدا گھر مڑنا بھل گیا ہووے ۔ اتھوں سنیمے، سنیمے توں سٹیشن، بسا اڈّا، ٹوبھے اتے تلاء، گندہ نالہ، سیوریج دے مینہ ول ۔ آخر چ گلی گلی اتے گھر گھر ۔ بناں کسے دے آکھے ہی

بھاگ منادی والے نے اپنا بھوپنا اتے سائیکل چکیا اتے گلی گلی، محلے محلے بنٹی دے گم ہون دی سوچنا دین لگا ۔ ایڈے وڈے سحر وچ اکلا بھاگ گیڑا کویں دیوے گا ؟ سادھو نے وی رکشا منگوا لئی ۔ اپنا لاؤڈ سپیکر فٹ کیتا اتے شہر دیاں باہرلیاں بستیاں ول نکل گیا ۔ لالا جی نوں شہر دا بچہ بچہ جاندا سی ۔ جس گھر چ وی پچھ پڑتال لئی جاندے، اسے گھر دا کوئی نہ کوئی ممبر اوہناں دے نال ہو لیندا۔

ادّھی رات تک اوہناں دے قافلے دی گنتی سو تک اپڑ گئی ۔ قافلے وچ جے کئی کروڑپتی شامل سن تاں صفائی ورکر وی ۔ کشٹ آشرم دا چودھری وی اتے سانسیاں دا نمبردار وی ۔ ٹرکاں والے وی اتے رکشیاں والے وی ۔ سیوا سمتی والے وی اتے مہابیر دل والے وی، مستری وی اتے مالک وی ۔ یوا سنگھ دے پردھان رام سروپ نوں ایہہ گل پسند نہیں سی آئی ۔ انے لوکاں نوں لالا جی دے پچھے پچھے پھرن دی کیہ لوڑ ہے ؟ ایہہ نرا دکھاوا ہے ۔ اس دا لالا جی نوں کیہ فائدہ ؟ ہر کوئی دوجے نوں کوہنی مار کے لالا جی اگے جا کھڑوندا ۔ دوسرا دھکہ مار کے اس توں اگے ہو جاندا ۔ کجھ کرنا ہی ہے تاں تنوں منوں اتے ڈھنگ نال کرو ۔ تردے تردے رام سروپ نے ساتھی ورکراں دی صلاح لئی ۔ لالا جی توں اجازت لے کے اوہ گیتا بھون چ جا بیٹھے ۔ رام سروپ نے ورکراں نوں کئی ٹولیاں وچ ونڈیا ۔ کوئی ٹولی رام پرے ول جاوے اتے کوئی دھوری ول ۔ اوہناں لئی گڈی ٹھیک رہے گی ۔ بساں تاں ست وجے ہی بند ہو جاندیاں ہن ۔ باقی ٹیکسیاں لے کے بھدوڑ، رائیکوٹ، سیکھاں، ٹھیکریوال اتے مانسا ول کوچ کرن ۔ کسے دے پچھے لگ کے

بچہ بس جاں گڈی چڑھ سکدا ہے ۔ پچھوں اکلا رہِ کے کسے بس اڈے جاں سٹیشن تے بیٹھا ولھک رہیا ہونا ہے ۔ پرانے سمیں تاں رہے نہیں جدوں اگلا لوڑوناں دی نالے سیوا کرے نالے صحیح سلامت گھر پہنچائے ۔ اج کل تاں بھلا کرن والے نوں وی سو سیاپے پے سکدے ہن ۔ نہ چاہندے ہوئے بھی بھلے مانس بندیاں نوں پٹھ بھواؤنی پیندی ہے۔ کالکا میل دا وقت ہو گیا سی ۔ دو ٹولیاں سٹیشن ول تر پئیاں ۔ باقیاں لئی کاراں دا انتظام کرن لئی تھاں تھاں فون کھڑکائے گئے ۔ رام سروپ نے سبھ نوں سخت ہدایتاں دتیاں ۔ چنگی ماڑی جو وی خبر ملے، ترنت لالا جی نوں سوچت کیتا جاوے ۔ میٹنگ توں پچھوں اوہ لالا جی دے گھر بیٹھے گا اتے اتھوں کم چلائےگا ۔ ساری رات چ لالا جی دے قافلے نوں کوئی کامیابی نہ ملی، نہ ہی یوا سنگھ نوں ۔ عورتاں دا ٹولا وی ہنبھ کے گھر آ بیٹھا ۔ لالا جی لوکاں نوں گھرو گھری جا کے آرام کرن لئی کئی وار بینتی کر چکے سن ۔ کسے نے اک نہ سنی ۔ سارے دھرنا مارن والیاں وانگ ڈھیٹھ بن کے بیٹھے رہے ۔ بیٹھک تاں اوہناں لوکاں نال ہی بھر گئی سی، جیہڑے ساری رات لالا جی نال پھردے رہے سن ۔ نویں آؤن والے جاں لانگھے وچ ہی بیٹھ جاندے جاں ویڑھے وچ جا بیٹھدے ۔ عورتاں اندر کوٹھڑی چ بیٹھی کانتا دوآلے جڑ گئیاں ۔ ہمدرداں لئی تھاں بناؤندے بناؤندے لالا جی بیٹھک دی کندھ نال جا لگے سن ۔ پہُ پھٹن تک کوئی چنگی خبر نہیں سی ملی ۔

کھوج لئی نکلیا کوئی نوجوان جدوں بیٹھک چ پیر دھردا تاں لالا جی دیاں اکھاں عجیب جیہی آس نال چمک اٹھدیاں ۔ اوہناں نوں لگدا ہنے کوئی بنٹی دے لبھن دی خبر سنائےگا ۔ پر

جدوں آؤن والا گردن سٹ کے بیٹھ جاندا تاں لالا جی اک لمبا ہؤکا بھردے اتے مُڑ کندھ نال ڈھاسنا لا کے اگلے بندے دا انتظار آرنبھ دیندے ۔ کدے کدے نگاہاں دروازے توں ہٹ کے ساہمنی کانس تے پئیاں فوٹواں تے ٹک جاندیاں ۔ کانس دے وچکار بنٹی دے باپ بلدیو دی فوٹو سی ۔ اس دی فوٹو دوآلے لٹکایا گوٹے دا ہار دسدا سی کہ اوہ اس دُنیا توں کُوچ کر چکا سی ۔ اس فوٹو دے دوہیں پاسیں بنٹی دیاں فوٹواں سن ۔ کسے فوٹو چ اوہ لالا جی دے موڈھے چڑھیا ہویا سی، کسے چ انگل پھڑی سکول جا رہیا سی اتے کسے وچ اکاگر من نال رمائن سن رہیا سی ۔ لالا جی پورا جتن کر رہے سن کہ اوہناں دیاں اکھاں کھلیاں رہن، پر اوہ وار وار مچ رہیاں سن ۔ چارے پاسے موت ورگا سناٹا سی ۔ لالا جی نوں انتر دھیان ہوندا دیکھ کے لوک ساہ وی روکن دی کوشش کردے ۔ گیانی دھیانی بندہ ہے ۔ کیہ پتے اپرلے نال ہی لو لگی ہووے ۔ کوئی ربی حکم ہو جاوے ۔ کوئی دیوی دیوتا کسے بھل چک دی یاد دوا دیوے ۔ بنٹی دے لکاؤن والی جگہ دے درشن ہی ہو جان ۔ عقیدت مند کجھ ہور سوچ رہے سن، لالا جی کجھ ہور ۔ لالا جی نوں تاں اپنی چالی سالا نشکام لوک سیوا اتے پربھو بھگتیو تے شک ہو رہیا سی ۔ اوہناں نوں محسوس ہو رہیا سی کہ اوہ ربی شکتی دا پرچار کر رہے لوکاں نوں کراہے ہی تاں پا رہیا سی ۔ رب نہ دی کوئی چیز ہوندی تاں لالا جی دے گن گن بدلے نہ لیندی ۔ پچھلے جنم چ آخر اس توں کیہڑا اجیہا مہانرشی ماریا گیا سی، جس دی سزا سٹھ سال لئی نرک بھوگ کے وی پوری نہیں سی ہو رہی ۔ بچے تاں بھگوان دا روپ منَے گئے ہن ۔ اوہ اوہناں پاپیاں نوں سزا

کیوں نہیں دے رہیا، جیہناں نیں ودھوا ماں دا اکو اک پت اس دی چھاتی نالوں دھوہ لیا ہے ۔ اشانت من نال لالا جی اپنی زندگی دے سٹھ سالا اتہاس نوں گھوکھ رہے سن ۔ اوہناں نوں اجیہا اک وی پل یاد نہیں سی آ رہیا، جدوں اوہ کھل کے ہسے ہون، رج کے بے فقری دی نیند ستے ہون جاں خوشیاں نیں کدے اوہناں دے ویڑھے ول مُونہہ کیتا ہووے ۔ ایہہ سفنا ہے جاں سچ، ایہہ تاں لالا جی نوں چنگی طرحاں یاد نہیں ۔ بائی دی شکل دے کجھ کو جھؤلے جہے یاد ہن ۔ گھون مون سر والا اٹھاں سالاں دا دیالا گلی وچ ریڑھے کھیڈ رہیا ہے ۔ چٹے کڑتے، ڈبیدار لونگی اتے توتیا پگڑی والا اوہدا اچا لمبا بھائی باہروں کسے رشتے داری وچوں آ رہیا ہے ۔ کھنڈ دیاں گولیاں نال اوہدی جیب بھری ہوئی ہے ۔ دو دو چار چار گولیاں دیالے دے ساتھیاں نوں ونڈدا ونڈدا اوہ دیالے کول پج کے اس نوں گودی چک رہیا ہے ۔ دیالے دی جیب گولیاں نال بھر رہیا ہے ۔ پیاردا پچکاردا اس نوں گھر ول لے تردا ہے ۔ گودی چڑھیا دیالا ماؤنٹ ایوریسٹ تے چڑھیا محسوس کر رہیا ہے ۔ بائی دی اس تصویر دا دوجا پاسہ اس نوں چنگی طرحاں یاد ہے ۔ گلی چ بیٹھا اوہ باراں گیٹیں کھیڈ رہیا ہے ۔ چھوٹی بھین شکنتلا دراں چ بیٹھی روٹی کھا رہی ہے ۔ اک دم اوہناں دے گھروں اندروں چیکاں سنائی دیندیاں ہن ۔ دیالا رون ہاکا ہویا گھر ول دوڑ رہیا ہے ۔ اوہناں دا بائی ویڑھے وچ بھنجے پیا ہے ۔ ماں باہو دھاہی پٹی جا رہی ہے ۔ اس نے باہاں دیاں چُوڑیاں توڑ لئیاں ہن، وال کھلرے پئے ہن، اکھاں چ پایا سرمہ ہنجوآں نال وہِ گیا ہے ۔ گورا مُونہہ کالکھ نال لپیا گیا ہے ۔ ماں وچ بھوتاں ورگی طاقت آ گئی ہے ۔ اوہ کئی کئی

گوانڈھناں دے وی وس وچ نہیں آ رہی ۔ بائی نال چمبڑی ہوئی ہے ۔ اک ادھ وار جے پچھے ہٹدی ہے تاں دوجی وار دونی طاقت نال جپھا پاؤندی ہے ۔ ڈریا سہمیا دیالا ماں کول کھڑا ہے ۔ دیالے نوں ہک نال لا کے اوہ پھیر دھاہاں ماردی ہے ۔ دیالے نوں دیکھ کے باقی عورتاں وی چیکاں مارن لگدیاں ہن ۔ دیالے نوں بائی دا ڈھکیا مُونہہ اک وار ننگا کر کے دکھایا جاندا ہے ۔ اکھاں بند، چہرہ شانت، جویں ہنے اٹھ کے دیالے نوں گود لئے گا ۔ اک گوانڈھی بائی دا مُونہہ ڈھکدا ہے۔ اک ہور دیالے نوں چک کے باہر لے جاندا ہے ۔ سبھ آکھدے ہن کہ اس دا بائی مر گیا ہے ۔ مر گیا تاں کیہ ہو گیا ؟ اس نوں سمجھ نہیں آ رہی ۔ 'مر گیا' دا کیہ مطلب ہوندا ہے، اس دا مطلب اس نوں بعد وچ سمجھ آیا سی ۔ اس دے اک نہیں، ہزاراں ارتھ ہن ۔ مرن والے دے ہر سنبندھی لئی اس دا ارتھ وکھرا ہوندا ہے ۔ جوان پتنی لئی اس دا ارتھ ہے خواہشاں اتے امنگاں دا قتل ہونا ۔ پیریں پنجیباں، ہتھیں چوڑیاں اتے کناں دے جھمکیاں دے مدھر سنگیت دا گلا گھٹیا جانا ۔ رنگین اتے لشکدے کپڑیاں دے سر چ سندھور دی لالی دا مٹ جانا اتے سفید کپڑیاں چ قید ہونا ۔ آنڈھ گوانڈھ دے شرارتی بندیاں دیاں اکھاں توں بچنا ۔ نزدیکی رشتے چ لگدے باپاں، بھراواں اتے پتاں ورگے مرداں توں وی اکھ چراؤنا ۔ تتھاں تیوہاراں اتے ویاہ شادیاں تے لوکاں دے متھے لگنوں گریز کرنا۔ دیوالی نوں ہنیرے چ بیٹھ کے سسکیاں بھرنا ۔ کروا چوتھ نوں بھکھن بھانین رہ کے 'ورتن' نہ اکھواؤنا ۔ ہر سال تر گئے ماہی نوں یاد کرن اتے ودھ رہی قبیلداری نوں دیکھ دیکھ تل تل جھورنا ۔ چلھا مگھدا رکھن لئی لوکاں دیاں دریاں بننا، سوت

کتنا، بوہیئے بوٹیاں بناؤنا، نالے بننے اتے پھلکاریاں کڈھنا ۔ 'مرن' دے ایہہ ارتھ اس دی ماں نیں اپنے پنڈے تے ہنڈھائے سن ۔ دیالے ورگے اٹھاں سالاں دے پت لئی 'مر گئے' دے ارتھ ہوندے ہن، اسے دن توں گمبھیر ہو جانا ۔ سادہ کھانا اتے سادہ پہننا ۔ ساتھیاں توں کٹ کھا کے وی غصہ پی جانا ۔ کھیڈنا گھٹ، پڑھنا بہتا ۔ گھر آ کے ماں نال کم کراؤنا ۔ ویلھے سمیں دُکان تے نوکری کرنی ۔ بھین دے ویاہ دا فکر رکھنا ۔ باپ دے سروں اٹھ جان دے ایہہ ارتھ کڈھے سن لالا جی نے ۔ بناں مرد والے گھراں دیاں دھیاں نوں گھر دی چاردیواری اندر قید رہنا ہوندا ہے ۔ گلی چ کوڑا سٹن توں پہلاں وی ویہہ ویہہ وار ایدھر اودھر دیکھنا ہوندا ہے ۔ کسے بھیڑی اکھ دا ساہمنا تاں نہیں کرنا پے رہیا ؟ سہیلیاں نال ہسنا، کھیڈنا، تیاں چ جا کے چانبھڑے پاؤنا اوہناں لئی ورجت ہوندا ہے ۔ چھوٹی ہی عمرے عزت لے کے بڈھے ٹھیرے لڑ لگنا اس دا نصیب ہوندا ہے ۔ لنگڑے فوجی نوں ویاہی شکنتلا اسے کروپی دا سنتاپ بھوگ رہی ہے ۔ ''گورو دیو، تھوڑی جیہی چاہ لؤ.....-'' زندگی دا پہلا کانڈ سماپت کر کے لالا جی نے جیوں ہی اکھاں کھولھیاں، رام سروپ نے جھٹ چاہ والا گلاس اگے کر دتا ۔ ''نہیں ۔ من نہیں کر رہیا.....'' اصل چ اتیت وچ گواچے لالا جی دا ورتمان وچ مڑن نوں دل نہیں سی کردا ۔ ''تھوڑی جیہی تاں ضرور لؤ ۔ کانتا بھین جی نے کل دا پانی تک نہیں پرسیا.....- جے تسیں ہی حوصلہ ڈھاہ گئے تاں ساڈا کیہ بنے گا ؟'' یوا سنگھ دا سکتر درشن وی لالا جی تے چاہ پین لئی زور پا رہیا سی ۔ لالا جی دیاں اداس اکھاں بیٹھک دا جائزا لین لگیاں ۔ کسے ٹاویں ٹلیں

دے ہتھ وچ چاہ والا گلاس پھڑیا ہویا سی ۔ ادھیاں نالوں ودھ اجیہے بندے سن جیہڑے بھکھے تہائے کل دے ہی لالا جی نال گھم رہے سن ۔ لالا جی تاں ورت رکھن دے عادی سن ۔ مہینے چ ویہہ دن ورت رکھدے سن ۔ اک دن نہیں کھان پین گے، کوئی فرق نہیں پین لگا ۔ باقیاں دا حال برا ہو سکدا ہے ۔ کپڑے والا امرت، لوہے والا رامگڑھیا اتے سیوا سمتی والا ماسٹر تاں گھنٹے وچ تن تن وار چاہ پیندے ہن ۔ کینپاں وچ لالا جی اوہناں نوں تاڑدے وی رہندے ہن ۔ جدوں ویکھو چاہ سڑھاکدے دے سڑھاکدے ۔ جے لالا جی بھکھے بیٹھے رہے تاں اوہناں نیں وی کجھ نہیں کھانا ۔ ایہہ سبھ سوچ وچار کے لالا جی نے چاہ والا گلاس پھڑ لیا ۔ بنٹی دی غیر حاضری وچ بھریا چاہ دا گھٹ لالا جی نوں زہر ورگا لگا ۔ اوہ معصوم پتہ نہیں کس حالت وچ ہووےگا ؟ ستا وی ہووےگا جاں جاگدا ہی رہیا ہووےگا ؟ بناں کہانی سنے تاں اوہ سوں ہی نہیں سکدا ۔ جنا چر سر وچ انگلاں نال مالش نہ کرو، اس نوں نیند نہیں آؤندی ۔ کانتا دی گود وچ بیٹھے بناں اوہ اک برکی وی اندر نہیں کردا ۔ بنٹی اک پل لئی وی اکھ نہیں جھپک سکیا ہونا ہے ۔ چیکدا ہی رہیا ہونا ایں ۔ گلا بہہ گیا ہونا ہے رو رو ۔ کسے نے پانی دی گھٹ وی نہیں دتی ہونی ۔

لالا جی دے ہتھ چ پھڑیا گلاس دیکھ دیکھ کے سبھ نے گلاس پھڑ لئے ۔ گانڈھیاں نیں چاہ تاں کئی وار بنا بنا لیاندی سی پر کسے نے وی مُونہہ نہیں سی لائی ۔ ٹھنڈھی ہو کے خراب ہوندی رہی ۔ دھرمپال نے اس وار چاہ تھوڑی ہی لیاندی سی ۔ کجھ گلاساں چ پین نال ہی مک گئی ۔ چاہ ورتدی دیکھ کے کئی

گوانڈھی گھراں نوں ہور چاہ لین لئی دوڑ پئے ۔ چاہ دیاں چسکیاں لالا جی دے سینے چ تیر وانگ چبھ رہیاں سن ۔ اوہ چاہندے سن، اہنھاں دے کن بولے ہو جان ۔ ایہہ ممکن نہیں سی ۔ اوہناں دوبارہ کندھ نال ڈھاسنا لایا اتے اکھاں میچ لئیاں ۔ پُت جم کے ماواں سو واری دھرتی نمسکاردیاں ہن ۔ جیوندی ماں پت دی چھاں ہیٹھاں موجاں ماندی ہے۔ مر کے وی پت ہتھوں گتی کرا کے سدھی سرگ نوں جاندی ہے ۔ لالا جی دی ماں نیں جیہڑیاں سکھاں اس دے جنم توں پہلاں سکھیاں سن، اوہ ماں دے مرن تک وی پوریاں نہیں سی ہو سکیاں ۔ ساری عمر اوہنوں ورت رکھنے، پاٹھ، جگراتے اتے کدے تیرتھ یاتراواں کرنیاں پئیاں سن ۔ ماں نیں اپنی ساری زندگی لالا جی دی خوشی لئی لا دتی ۔ لالا جی نے اس نوں کیہ دتا ؟ دکھاں دے پہاڑ، ہنجو تے ہوکے ۔ ماں نیں بڑے سفنے دیکھے سن ۔ ہردیال وڈّا ہو کے افسر بنے گا ۔ کسے ملوک جیہی کڑی نال ویاہ کرائیگا ۔ پوتیاں چ کھیڈدی بڈھی نوں جوانی چ گل پیا رنڈیپا بھل جائے گا ۔ ہردیال نے افسر کتھوں بننا سی ؟ سکول ماسٹر لئی ہی کئی سال در در دیاں ٹھوکراں کھانیاں پئیاں ۔ ماں ودھوا، گھر جوان بھین، منڈا ماسٹر ۔ کڑی نوں لڑ لاؤن دی تھاں اگلا کھوہ چ دھکہ نہیں دے دیو ۔ نند پہلاں بھرجائی نال آڈھا رکھو ۔ جاندی ہوئی سارا نِک سُک داج چ لے جاؤ ۔ ماسٹر دی تنخواہ نال تاں دو ڈنگ دی روٹی وی نہیں پکدی ۔ کوئی کُڑی نوں نرکاں چ دھکن لئی تیار نہیں سی ۔ ہردیال دے ویاہ لئی وی ماں نوں ہی کئیاں دے پیریں چنی دھرنی پئی ۔ نوکری اتے ویاہ تاں بیگانے ہتھ سی ۔ لالا تاں ماں دی جواکاں نال وہڑھا بھرن دی خواہش

وی پوری نہ کر سکیا ۔ ویاہ دے تیسرے مہینے ہی بلدیو اپنی ماں دے پیٹ آ پیا۔ بڈھی دا دھرتی تے پیر نہیں سی پیندا ۔ بہو نوں سارا دن مندراں، گوردواریاں اتے ڈیریاں چ لئی پھردی رہی ۔ کدے دھاگے کراؤندی، کدے تویت ۔ کدے کسے پنڈت توں پانی کرا لیائی اتے کدے کسے سادھو توں بھبوتی ۔ پوتے دا مُونہہ دیکھن نوں اوہ ہابڑی پئی سی ۔ سودھاں دے پیٹ دا درد اس دا کھہڑا نہیں سی چھڈ رہیا ۔ سارا دن 'ڈھوہی، ڈھوہی' کردی منجا ملی رکھدی ۔ لالا بتھیری دہائی دیندا سی، اس نوں ڈاکٹر کول لجانا چاہیدے ۔ ماں پٹی نہیں سی بنھن دیندی ۔ ''تینوں بہو دا ہیروا مار گیئے ۔ وے ایہہ بڈھیاں والیاں بیماریاں نیں ۔ بڈھیاں ہی ایہدا علاج جاندیاں نیں ۔ پہلا جاپا ہے، بہو دا سریر نازک جیہا ہے ۔ آپے ٹھیک ہو جو ۔''

نہ سودھاں نیں ٹھیک ہونا سی، نہ ہوئی ۔ سس دی گود چ چند ورگا پوتا پا کے نونہہ دنیاں توں کنارہ کر گئی ۔ قبیلداری دا جولا مساں ماں نیں گلوں لاہیا سی ۔ سودھاں دے مرن نال مڑ گل آ پیا ۔ دناں دے بچے دی پرورش اتے اتے چلھے چ سر ۔ لالا جی لئی اپنا ہی گھر بیگانہ ہو گیا ۔ دھوبی دے کتے وانگ اوہ نہ گھر دا رہیا، نہ گھاٹ دا ۔ گھرے آؤندا تاں کندھاں وڈھ وڈھ کھاندیاں ۔ باہر ہوندا تاں بلدیو دیاں چیکاں گھر نوں دھوندیاں ۔ مرضی دا کھانا پینا مک گیا ۔ دھوتا کپڑا ملنوں ہٹ گیا ۔ نہ کسے نال دکھ سکھ سانجھا ہونا، نہ من دا غبار نکل سکنا ۔ چپ کر کے گھر آؤنا، روٹی اندر سٹنی اتے منجا مل لینا ۔ بلدیو نوں کدے بخار ہے، کدے کھنگھ اتے کدے ٹُٹیاں ۔ کدے گرمی لگ جانی، کدے ٹھنڈھ ۔ ساری ساری رات جگراتا کرن دی ماں

چ ہمت نہیں سی ۔ اوہدی روندی دی نگاہ کمزور ہو گئی سی ۔ گوڈے وی جواب دیندے جا رہے سن ۔ آتھن اگن ماں سمجھاؤن لگدی ۔ مر گیاں نوں دل چ لئی پھرنا کوئی سیانپ نہیں ہوندی ۔ چپ کر کے دوجا ویاہ کرا لے ۔ مرد کنا کو چر بچے دا ہگنا موتنا کر سکدا ہے ۔ ایہہ کم تاں عورت ہی کر سکدی ہے ۔ کجھ وی سی ۔ لالا جی دا فیصلہ اٹل سی ۔ نہ اوہنے دوجا ویاہ کراؤنا سی، نہ کرایا ۔ جدوں پہلی ہی دھوکھا دے گئی تاں دوجی دا کیہ بھروسہ ؟ نالے متریئی ہتھ بلدیو دا کیہ بنے گا ؟ اوہ اپنے سکھ لئی بلدیو دی زندگی نوں نرک نہیں بنائےگا ۔ ‘‘گورو دیو، ذرا تھال نوں ہتھ لا دیو۔’’ درشن نے پتاسیاں نال بھرے تھال نوں لالا جی اگے کر کے اوہناں دی اکاگرتا بھنگ کیتی ۔ پتاسیاں اپر پیا اک تویت وی چمک رہیا سی ۔ لالا جی نے کجھ نہیں پچھیا ایہہ کیہ ہے ؟ اوہناں دا من کسے نال وی گل کرن نوں تیار نہیں سی ۔ اوہ بس سوچی ہی جانا چاہندے سن ۔ چپ کر کے اوہناں تھال نوں ہتھ لا دتا ۔ درشن آپے دسن لگا ۔ سنتی تویت کرا کے لیائی ہے ۔ تویت نوں چرخے دے منے نال بنھ کے چرخے نوں پٹھا گھماؤنا ہے ۔ مُونہہ وچ سو واری منتر دا جاپ کرنا ہے ۔ پھیر تویت نوں منے نالوں لاہ کے لال مرچاں والے ٹھیکرے وچ پا کے ساڑنا ہے ۔ ایہہ سیک بنٹی نوں چکن والیاں نوں پجنا ہے ۔ اوہناں دے سریراں نیں اس سمیں تک مچدے رہنا ہے، جدوں تک اوہ بنٹی نوں واپس نہیں بھیجدے ۔ سنتی نوں اُڈدی اُڈدی خبر ادھی راتیں ملی سی ۔ اسے وقت اوہ سنتاں دے ڈیرے گئی سی ۔ پہلاں تاں کچی نیند اٹھن کرکے سنت جھئیاں لے لے پئے، پر جدوں لالا جی تے پئی بھیڑ دی گل سنی تاں ٹھنڈے ہو گئے ۔

اوہناں پورا زور لا کے تویت تیار کیتا سی ۔ ٹونے ٹامنا وچ سنت جی دور دور تک مشہور ہن ۔ اوہناں دا تویت اچانہیں جاندا ۔ کجھ ہی منٹاں بعد چرکھا پٹھا گھمن لگا ۔ پٹھیاں چکیاں تاں پہلاں ہی گھر چ چل رہیاں سن ۔ ایہہ ٹونا سادھاں دی ویرو نے دسیا سی ۔ اوہ آکھدی سی جدوں ہ چھوٹی سی تاں اوہدا ماما مامی نال لڑ کے گھروں نکل گیا سی ۔ بیڑ چ آئے اک سادھ نے ایہہ ٹونا دسیا سی ۔ مامی نے تن دن پٹی چکی گھمائی ۔ چوتھے دن ماما گھرے آ وڑیا ۔ پٹھا طوا تاں رات کانتا نے آپ ہی چاڑھ لیا سی ۔ کسے سمیں اوہدی ماں نیں دسیا سی کہ جے کسے دا پشو گاچا ہووے تاں پٹھے تویں تے روٹی لاہن نال پشو کھرلی تے مڑ آؤندے ۔ جے جانور مڑ سکدے تاں بندہ کیوں نہیں ۔ روٹیاں نال اوہدا ڈبہ بھر گیا سی ۔ چرکھیاں، چکیاں دی گھوکر لالا جی نوں بے چین کر رہی سی ۔ سنتی دا اچی اچی منتر پڑھنا اوہناں نوں ہور وی برا لگ رہیا سی ۔ سنتی اپنی پوری واہ لا رہی سی ۔ اوہ لالا جی دے سارے احسان چکا دینا چاہندی سی ۔ اس دا پنڈت تاں بھری جوانی وچ ہی چار دھیاں چھڈ کے تر گیا سی ۔ کوٹھے ورگیاں دھیاں نال پتہ نہیں کیہ بیتدی ۔ لالا جی نے رحم کیتا سی ۔ اک اک کرکے رام لیلہ کمیٹی ولوں سیتا سونبر والے دن ساریاں ویاہ دتیاں ۔ ور وی ودھیا ٹکرے اتے دہیز وی شریکاں نالوں ودھ اکٹھا ہویا ۔ ساریاں دھیاں لالا جی دی کرپا کرکے سکھی وسدیاں نیں ۔ سنتی دے منتر توں کھہڑا چھڈاؤن لئی لالا جی نے اپنا دھیان فوٹواں چ لگا دتا ۔ کدے بلدیو دی فوٹو وچوں اوہناں نوں بنٹی دے بھوکھ دے جھؤلے پیندے اتے کدے بنٹی دی فوٹو وچوں بلدیو دے اتیت دے ۔ کدے بنٹی بلدیو بن جاندا

اتے کدے بلدیو بنٹی ۔ دونوں اک مک ہو گئے لگدے سن ۔ بنٹی دی عمر چ بلدیو بنٹی ورگا ہوندا سی ۔ موٹیاں موٹیاں اکھاں، گندواں سریر اتے صاف ستھری آواز ۔

پنجویں ورھے ہی جے چندری بیماری نہ چمبڑی ہوندی تاں بلدیو نے وی لالا جی ورگا ہی بھر جوان گبھرو نکلنا سی ۔ اوپرے دودھ اتے ویلے کویلے دی ٹھنڈھی تتی روٹی نے اوہدا مہدا کمزور کر دتا ۔ دسیں پندری دنی اوہ منجی مل لیندا ۔ پانی تک نہ پچدا ۔ ڈاکٹر اوہدا کھانا پینا بند کر دیندے ۔ کئی کئی دن اوہ ہسپتال وچ رلدے رہندے ۔ ہسپتال دے چکر کٹدے کٹدے لالا جی دی زندگی نے موڑ کٹیا سی ۔ بلدیو لالا جی دی حاضری تاں بھالدا سی پر ٹہل سیوا نہیں ۔ وہلا بیٹھا ہردیال سماں لنگھاؤن لئی مریضاں دے چھوٹے موٹے کم کردا رہندا ۔ کسے نوں دوائی لیا دتی، کسے دا دودھ گرم کرا لیاندا اتے کسے نوں ٹٹی پیشاب کرا دتا ۔

کئی وار اجیہے مریض وی آؤندے، جیہناں دی اگھ سگھ لین والا کوئی نہ ہوندا ۔ اس بدنصیب نوں ہسپتال والے وی نہ گولدے ۔ کئی دیکھ بھال باجھوں دم توڑ جاندے ۔ اجیہے ہی دو مریضاں نوں موت دے مونہوں بچا کے لالا جی نوں عجیب جیہا سکون ملیا سی ۔ اوہناں دے غم، خوشی وچ بدلن لگے سن ۔ اوہناں نوں خوشی دا راہ دس گیا سی ۔ بلدیو راضی وی ہوندا تاں اوہ ہسپتال گیڑا ماردے ۔ مریضاں نوں وی اوہدی لوڑ محسوس ہون لگی سی ۔

اوہ اک دن گیڑا نہ ماردا تاں مریضاں دے چہرے مرجھا جاندے ۔ کسے دے کپڑے گندے رہِ جاندے، کسے نوں دودھ نہ

ملدا اتے کسے دی دوائی کھنجھ جاندی ۔ وڈا ہویا بلدیو سکول جان لگا ۔ کرن لئی لالا جی کول ہور کوئی کم نہیں سی ۔ سکولوں مڑدے اوہ ہسپتال رکن لگے ۔ جنا کو سردا کولوں خرچ دیندے، باقی ادھروں اودھروں منگ لیندے ۔ سیوا سمتی نویں نویں بنی سی ۔ لالا جی دی ریس نال اوہ وی مریضاں ول دھیان دین لگی ۔ پھر پیسہ سیوا سمتی والے خرچن لگے، دیکھ بھال لالا جی کر دیندے ۔ مریضاں لئی تاں لالا جی مسیحا ہی بن گئے ۔ ہسپتال چ لاوارث لاشاں وی ٹکرن لگیاں ۔ لاوارث لاش نوں کمیٹی والے جدوں مرے کتے وانگ کوڑے والی ریڑھی وچ لد کے شمشان گھاٹ ول لجاندے تاں لالا جی دیاں اکھاں بھر آؤندیاں ۔ کنیاں آساں لے کے جیوندا ہے منکھ ! جدوں سنگھرش ہار جاندا ہے تاں کتیاں نالوں وی بھیڑی موت مردا ہے ۔ کئیاں نوں تاں کفن وی نصیب نہیں سی ہوندا ۔ کمیٹی والے تاں لکڑاں وی پوریاں نہیں سی پاؤندے ۔ پاتھیاں نال ہی سار دیندے سن ۔ نہ کوئی کریا کرم، نہ شرادھ ۔ پھل گنگا پاؤن دا تاں سوال ہی پیدا نہیں ہوندا ۔ مرن والے دی روح بھٹکدی ہے تاں بھٹکدی رہے ۔ کسے نوں کیہ ؟

لاشاں نوں مان عزت بخشن لئی لالا جی نوں بہت بھج نٹھ کرنی پئی ۔ کجھ خرچ کمیٹی توں منظور کرایا، کجھ سیوا سمتی توں اتے باقی مہابیر دل توں ۔ کریا کرم اوہ اپنے ہتھیں کراؤندے۔ ہردوار جا کے سارے بدنصیباں دے پھل وی گنگا پا آؤندے ۔ شمشان گھاٹ جان لگے تاں اتھوں دیاں تکلیفاں ستاؤن لگیاں ۔ ملھے، جھاڑیاں، ٹٹے گھڑیاں دیاں ٹھیکریاں، مٹیاں دیاں اکھڑیاں اٹاں توں سوا کجھ وی نہیں سی اتھے ۔ لکڑاں لین لئی

کوہ واٹ جانا پیندا ۔ گرمیاں چ نڑوئے نال آئے بندے گرمی نال ہی ادھ موئے ہو جاندے ۔ نہ بیٹھن نوں تھاں، نہ پین نوں پانی ۔ کوئی چار دیواری نہیں، کوئی رکھوالا نہیں ۔ کئی وار کتے تازے دبے بچیاں دیاں لاشاں کڈھ لیندے اتے لتاں باہاں گھڑیسی پھردے ۔

مینہہ کنی ہوندی تاں تن تن چار چار دن لاش بلے نہ لگدی ۔ لالا جی نے پہلاں کمیٹی بنائی ۔ لکڑاں سٹوائیاں، نلکا لوایا اتے آخر وچ شیڈ بنائے ۔ لوکاں نوں تھوڑا جیہا سکھ دا ساہ آؤن لگا تاں اپنے آپ دان دین لگے ۔ مٹھو سیٹھ نے اپنی پرانی حویلی شمشان گھاٹ دے ناں لگوا دتی ۔ اس نوں حویلی دا کوئی فائدہ نہیں سی ۔ تن پشتاں توں ہی ایہہ حویلی اجاڑ پئی سی ۔ کدے کوئی اتھے رہندا وی رہیا سی جاں نہیں، کسے نوں نہیں پتہ ۔ لوکاں نوں اس حویلی بارے پرچلت دیند کتھاواں دا ہی پتہ سی ۔ جس سیٹھ نے ایہہ حویلی بنوائی سی، اوہ چوداں دھیاں پت جم کے وی اؤت مریا سی ۔ اس جوڑے دی روح اس حویلی وچ بھٹکدی پھردی ہے ۔ لوکاں نیں طرحاں طرحاں دیاں آوازاں اتے چیکاں اس حویلی وچوں سنیاں سن ۔ کئی آکھدے سن اتھے کالا ناگ سارا دن پھنکارے ماردا رہندا ہے ۔ حویلی چ رہنا تاں اک پاسے رہیا، ڈردا کوئی ادھر دی لنگھدا وی نہیں سی ۔ ادھ پچدھ حویلی ڈھیہہ چکی سی، اتھے اج کل کبوتر اتے اُلو وسدے سن ۔ لالا جی نے حویلی ڈھاہن دا کم اپنے ذمے لیا ۔ پہلاں پوریاں مذہبی رسماں نال روحاں دی گتی کرائی گئی ۔ پھیر منتراں دے اچارن نال حویلی ڈھاہن دا کم شروع ہویا ۔ حویلی دے ملبے نال شمشان گھاٹ دی نہار ہی بدل گئی ۔ لاشاں نوں دفناؤن لئی

چبوترے بن گئے، پانی والی ٹینکی کھڑی ہو گئی اتے موڈھے جڈی چار دیواری بن گئی ۔ وادھو گھاٹو سامان دے پیسیاں چ ٹوٹیاں لگ گئیاں اتے بجلی دی موٹر آ گئی ۔ جینیاں دی ماں مری تاں اوہناں شمشان گھاٹ وچ باغیچی لگوا دتی ۔ وچکار شو دی مورتی دی ستھاپنا کرا دتا اتے باغیچی دی دیکھ بھال لئی مالی رکھوا دتا ۔ لالا جی دی چڑھت توں کئیاں نوں چڑ ہون لگی ۔ اوہ مہنے مارن لگے ۔ ''مڑھیاں نال موہ پا کے وی کسے کجھ کھٹی ؟'' اس سمیں تاں لالا جی دے کن تے جوں نہیں سی سرکدی ۔ ہن اوہ سوچ رہے سن ۔ سچ مچ اس نے مڑھیاں 'چوں کجھ نہیں کھٹیا، سگوں مڑھیاں نیں اس نال موہ پا لئ ۔ پہلا بلدیو گیا، مگرے ماں.....اتے ہن.....اوہناں نوں لگا، ہ اپنیاں باہاں تے بنٹی دی لاش پائی اپنیاں ہی سجائیاں سنواریاں مڑھیاں ول جا رہیا ہے.....- ''نہیں.....نہیں.....-''

آپ مہارے لالا جی دیاں چیکاں ہوا وچ گونجن لگیاں ۔

''کیہ گل ؟ کیہ ہویا ؟'' گھبرائی بھیڑ اوہناں تے الر گئی ۔ ''کچھ نی.....کچھ نی.....اک ماڑا سفنا دیکھائی.....-'' جو کجھ اوہ دیکھ رہے سی، اوہ اک سفنا سی، ایہہ جان کے اوہناں دی جان وچ جان آئی ۔ اپنا اتے ہمدرداں دا دھیان چنگے پاسے لاؤن لئی لالا جی اتہاسک متھہاسک کہانیاں چھوہ کے بیٹھ گئے ۔ ہریش چندر تے آئے سنکٹ دیاں ۔ لچھمن مورچھا دیاں اتے گورو گوبند سنگھ دے شہید ہوئے چارے صاحبزادیاں دیاں ۔ ایہہ کجھ گھڑیاں دا گریہہ ہے، جو اوہناں تے آیا ہے ۔ اس نے ٹل ہی جانا ہے ۔ گریہہ چکرِ تاں دیوی دیوتیاں نوں نہیں بخشدا، اوہ تاں معمولی منکھ ہن ۔

اوہ دسن لگے کہ ہر ودوان نے بنٹی دی لمبی عمر دی بھوکھبانی کیتی ہوئی ہے ۔ فکر والی کوئی گل نہیں، پاندھے تے اوہناں نوں مان سی ۔ بلدیو دی جنم پتری دیکھ کے پاندھا ہمیشہ ہی چپ ہو جایا کردا سی ۔ وار واار پچھن تے ایہو آکھدا کہ منڈا سکھ نہیں دین لگا ۔ اوہ تاں بلدیو دیاں حرکتاں توں ہی نظر آؤندا سی ۔ اوہ لالا جی والی دشا توں الٹ دشا ول جا رہیا سی ۔ دھرم کرم نوں اکا نہیں سی مندا ۔ لالا جی وانگ دھوتی کڑتا نہیں سی پاؤندا۔ سویرے شامرے پوجا پاٹھ نہیں سی کردا ۔ کدے کدے بیڑی سگرٹ وی پی لیندا سی ۔ بہتا پڑھیا لکھیا وی نہیں ۔ دسویں کر کے پرائیویٹ سکول وچ کلرک لگ گیا ۔ ویاہ کیتا تاں اپروتھلی دو لڑکیاں ہو گئیاں ۔ تیجی واری بہو نوں لے کے امرتسر نوں چڑھ گیا ۔ لالا جی دی اک نہ سنی ۔

رب دے جی نوں دھرتی تے آؤن دینا چاہیدے ۔ گربھ پات پاپ سی ۔ ہر جی اپنی قسمت آپ لے کے آؤندا ہے، پر اس نوں ہور دھیاں دی ضرورت نہیں سی ۔ گربھ وچ منڈا ہے تاں دنیاں تے آوے، نہیں تردا بنے ۔ لالا جی نے لکھ وار دھرتی نمسکاری، جدوں پتہ لگا، پیٹ وچ بنٹی سی ۔ اوہناں دے گھر جیو ہتیا ہونوں بچ گئی ۔ بلدیو لالا جی نوں آدرشوادی آکھدا سی ۔ اس نوں سادہ کھان پین پسند نہیں سی ۔ اوہ گھرے ٹک کے بیٹھنا نہیں سی چاہندا ۔ اوہ دھیاں دا باپ سی ۔ اوہ نہیں سی چاہندا، اس دیاں دھیاں نوں رام لیلہ کمیٹی والے ویاہن ۔ ہ بنٹی نوں وی تپڑاں والے گورمنٹ سکول چ نہیں سی پڑھا سکدا ۔ اوہ دھیاں پتاں نوں اچی سکھیا دے کے اسمانی چڑھاؤن دے سفنے لیندا سی ۔

دن رات محنت کر کے اوہ بینک چ کلرک جا لگا ۔ باراں سو دی تھاں اٹھاراں سو تنخواہ ملن لگی ۔ کجھ مہینے ہی سنگرور جانا پینا سی ۔ پھیر اتھوں دی بدلی ہو جانی سی ۔ کسے نوں کیہ پتہ سی، موت اس نوں ہاکاں مار رہی سی ۔ وہُ ماتا نے نوکری دا بہانہ گھڑیا سی، اس نوں اپنے مرن والی تھاں تے سدن دا ۔ دوسرے ہی مہینے ٹرک ہیٹھاں آ کے مر گیا سی ۔ اتہاس دہرایا گیا ۔ لالا جی وانگ بنٹی وی چھوٹی عمرے بے سہارا ہو گیا، پر اس لئی لالا جی حاضر سن ۔ اوہناں چنوتی قبول کیتی ۔ لالا جی نے تہیہ کیتا کہ اوہ بنٹی نوں بلدیو دی غیر حاضری محسوس نہیں ہون دین گے ۔ چار سالاں توں اوہ اپنا فرض نبھاؤندے آ رہے سن ۔ یوا سنگھ دی ستھاپنا کر کے اوہناں بہتا بھار نوجواناں دے موڈھیاں تے پا دتا سی ۔ اوہناں نوں پہلاں ہی پچھتاوا سی ۔ بلدیو ول اوہ بہتا دھیان نہیں سی دے سکے ۔ سارا دن لوکاں دے کماں وچ ہی رجھے رہندے ۔ اوہ اسے گل تے اوہناں نال غصے رہندا سی ۔ اس شکایت دا موقع اوہ بنٹی نوں نہیں سی دینا چاہندے ۔ کیہ پتہ سی بلدیو نوں پھیر وی شکایت کرن دا موقع مل ہی جائے گا ۔

بلدیو وار وار اوہناں اگے آ کھڑوندا سی ۔ اوہناں نوں الانبھے تے الانبھا دے رہیا سی ۔ جیویں آکھ رہیا سی، ‘‘چک لے اپنی سماج سیوا نوں موڈھیاں تے ۔ تیرا تخم اس دنیاں توں چکیا گیا، تیتھوں اک بچہ وی نہیں سنبھالیا گیا ۔’’ اوہناں نوں کئی وار جھؤلے پے رہے سن، جویں بلدیو اوہناں توں بنٹی نوں ہتھیا رہیا ہے، بنٹی نوں انگل لا کے کسے ان پچھاتی تھاں ول لے کے جا رہیا ہے.....۔ اوہناں دی اک وار پھیر چیک نکل چلی سی

پر اس وار اوہناں قابو رکھیا ۔ دوجیاں نوں رب دا بھانا منن دا سبق دین والا آپ ہی ڈول گیا ۔ سوچ کے اوہناں چیک اندر ہی دبا لئی ۔ نوں والی گڈی جدوں یوا سنگھ دی آخری ٹولی وی خالی ہتھ مڑ آئی تاں سبھ دے ماپے جہے مارے گئے ۔ پولیس نوں اطلاع دین توں سوا ہور کوئی چارہ نہیں سی ۔ کیہ بنٹی مڑ کے نہیں آئیگا ؟ کیہ لالا جی دے عمر بھرر دے پن دانن دا ایہو پھل سی ؟ ہزاراں پرشن جواربھاٹے وانگ لالا جی اندر اچھالے مارن لگے ۔ شہر چ کیہڑی بھلائی سی، جیہڑی لالا جی نے تنوں منوں نہیں سی کیتی ۔ اج کل تاں جنا کھنا اخبار وچ فوٹواں چھپواؤن لئی اکھاں دے مفت کیمپ لا لیندے ۔

اصل چ ایہہ کاڈھ لالا جی دے دماغ دی ہے ۔ جدوں تیہہ سال پہلاں اوہناں کیمپ لایا سی تاں عام لوکاں نوں پتہ وی نہیں سی کہ اکھاں دا اپریشن انا سوکھا ہو جاندے ۔ پوری بھج نٹھ کر کے اوہ مساں اٹھ اپریشن کر سکے سن ۔ جدوں دس دس سالاں توں انھے ہوئے بندے آپے بساں چڑھ کے پنڈ پہنچ گئے تاں لوکاں نوں تسلی ہوئی ۔ اج کل ہر چھماہی کیمپ لگدا ہے ۔ پنڈال وياہ وانگ سج جاندے ۔ ہزاراں مریض وہیراں گھتی آؤندے ہن ۔ ودھیا توں ودھیا ڈاکٹر پجدے ہن ۔ کوئی تنظیم مفت دوائیاں دیندی ہے، کوئی عینکاں لاوندی ہے اتے کوئی راشن پانی دیندی ہے ۔ وزیراں تک نوں لالسا رہندی ہے کہ اس توں کیمپ دا ادگھاٹن کرایا جاوے ۔ کیہ لکھاں لوکاں نوں روشنی دواؤن دا ایہو پھل ہے ؟ اس توں اپنیاں اکھاں دا نور کھوہیا جا رہیا سی ۔ رام لیلہ کمیٹی دے پردھان نے آ کے دسیا کہ رام لیلا گراؤنڈ وچ پنڈتاں نیں ہون آرنبھ کیتا ہے، جس جس پنڈت نوں وی پتہ لگدا

جا رہیا ہے، اوہو پاٹھ تے بیٹھدا جا رہیا ہے ۔ آخر رام لیلہ کمیٹی لئی لالا جی دا یوگدان کیہڑا تھوڑا ہے ۔ اوہ کمیٹی دے پربندھکاں وچ پے کے جھگڑا نہ نبیڑدے تاں کمیٹی کدوں دی کھنڈ پُنڈ گئی ہوندی ۔

اوہناں دے کمیٹی وچ آؤندیاں ہی رام لیلا دی نہار ہی بدل گئی ۔ پہلاں بھیڑ اکٹھی کرن لئی اکھاڑے لائے اتے ڈانس کرائے جاندے سن ۔ رام لیلہ کدے چونک وچ ہوندی، کدے دانہ منڈی وچ اتے کدے دھرم شالہ وچ ۔ کوئی سگرٹ پیوے چاہے شراب، کوئی روک ٹوک نہیں سی ۔ سیٹیاں اتے کوکاں عام جیہی گل سی ۔ لالا جی نے ایہہ سبھ کجھ بند کرایا ۔ ڈی.سی. تے زور پا کے قلعے دے نال لگدی ویران پئی جگہ کمیٹی نے الاٹ کرائی ۔ لوکاں ولوں چڑھدے چڑھاوے نوں سٹیج بناؤن لئی ورتیا ۔ چار دیواری بنوائی اتے پکے کمرے ۔ ایہہ گراؤنڈ ہن ہزاراں کم آؤندا ہے ۔ اتھے ہر سال رام لیلہ ہوندی ہے، جگراتے اتے کتھا وارتاواں ہوندیاں ہن ۔ کسے چنگی پارٹی نے ڈرامے کرنے ہون تاں سنیمے والیاں دے پچھے پھرن دی لوڑ نہیں ۔ بنی بنائی سٹیج مل جاندی ہے ۔ گیتا بھون والے سوامی جی نے وی اکھنڈ کیرتن شروع کر دتا سی ۔ اوہناں پرن کیتا سی، جنا چر بنٹی گھر نہیں مڑدا، کیرتن ہوندا رہے گا ۔ اوہدے شگرداں نیں وی ورت رکھے سن ۔ لالا جی بھانا من کے صبر کرنا چاہندے سن ۔ قسمت چ ہویا تاں بنٹی دا وال ونگا نہیں ہونا ۔ نہ ہویا تاں پولیس نے کیہڑا اس نوں ہرا کر دینا ہے ۔ یوا سنگھ اس گل نال سہمت نہیں سی ۔ اس وچ کوئی شک نہیں سی کہ بنٹی کسے ماڑے عنصر دے ہتھ لگ چکا سی ۔ پولیس بناں

ماڑے عنصر پھڑے نہیں جا سکدے ۔ اپروں ماڑی ہوا وگ رہی ہے، چنگے بھلے بندے دا دماغ پھریا پئی ۔ تھانے اطلاع دین دی ذمہ واری دھاگہ مل دے ایم.ڈی. نے اپنے ذمے لئی ۔ نال فلور ملز مالک یونین دے پردھان نوں لیا ۔ سار دن اوہ تھانے دی میس لئی وگاراں کردے نیں۔

چوتھے دن بوری کنک دی منگ لیندے نے ۔ بنٹی دا ناں پتہ اتے ہور جانکاری لئی اوہناں بنٹی دے مامے سورج نوں نال لے لیا ۔ سورج اتے ایم.ڈی. دے تھانے جاندیاں ہی کشٹ آشرم دے چودھری اتے سانسیاں دے نمبردار دے ساہ سکن لگے ۔ بنٹی نوں لبھن لئی پولیس دا پہلا حملہ اوہناں دیاں کلیاں تے ہی ہووےگا ۔ ‘‘ان داتا، کجھ دیر ہور اڈیک لؤ.....پولیس نے تاں ساڈے ہڈاں وچ ہی بھاپ پاؤنی ہے ۔’’ بھیڑ نوں چیر کے لالا جی تک اپڑ کے پہلاں نمبردار نے بینتی کیتی ۔ پچھے ہی ہتھ جوڑ کے چودھری جا کھڑوتا ۔ کلیاں تے ٹٹن والے قہر توں اوہناں نوں لالا جی ہی بچا سکدے سن ۔ لالا جی دی کرپا نال سانسی پہلے سانسی نہیں سی رہے ۔ اوہ اپنا جدی پیشہ چوری چھڈدے جا رہے سن ۔ مرد ریڑھے واہن لگے سن، عورتاں کھیتاں نوں جاندیاں سن ۔ اوہناں نیں سوراں اتے گُوآں دی گنتی ودھا لئی سی ۔ بچے سکول جان لگے سن ۔ پولیس نے چنگے ماڑے دی پچھان نہیں سی کرنی، چنگے ماڑے سارے اکو رسے نوڑ لینے سن ۔ کئیاں دیاں دیہاڑیاں ٹٹ جانگیاں، کئیاں نوں ٹٹیاں لتاں باہاں جڑاؤن لئی ادھار نہیں ملنا ۔ اناں نوں نمبردار دے خلاف بولن دا بہانہ مل جاؤ ۔ جے ایماندار رہِ کے وی پولیس توں مار کھانی ہے تاں سارا دن پسینہ وہاؤن دی کیہ

لوڑ ہے ؟ پہلا کم کیہ ماڑا سی ؟ سارا دن ستے رہے، رات نوں گھروں نکلو ۔ اک دو گھراں نوں پاڑ لاؤ، ادھا پولیس نوں دیؤ، باقی نال موجاں کرو ۔ کسے دے گھرے داء نہیں لگدا تاں کسے دا نرما چک لؤ ۔ لالا جی اوہناں دی رکھیا کرن ۔ اپنے ہتھیں لائے بوٹے نوں بچاؤن ۔

ایہو ڈر چودھری نوں سی ۔ پہلاں اوہ منگتے اکھواؤندے سن ۔ سٹیشناں، اڈیاں اتے اجاڑاں وچ پئے سڑدے رہندے سن ۔ اس سمیں اوہ بچے وی چک لیندے سن اتے چوریاں وی کر لیندے سن ۔ منگن والے جنے ہتھ ہون گے، اونے ہی تھوڑے ۔ چودھری خود وی اسے بیماری دا شکار سی، اس نوں وی کتوں چکیا گیا سی ۔ لالا جی نے ہمت کیتی اتے نویں اناج منڈی کول اوہناں نوں جھونپڑیاں پوا دتیاں ۔ منگنا بند، کوہڑیاں دے موہریاں نیں ہفتے چ اک دن اک محلے چ چکر کٹنا ہے، اگلے دن دوجے محلے ۔ کھان پین جوگے پیسے اوہناں نوں مکدے نہیں ۔ پن دان کرن والے آشرم پجن لگے ہن ۔ سردیاں چ کوٹیاں، کمبل مل جاندے ہن ۔ اوہناں دے دن ودھیا لنگھ رہے ہن ۔ بچہ گم جان دی خبر نال پولیس دیاں گڈیاں دے مُونہہ پہلاں آشرم ول ہی مُڑن گے ۔ ‘‘تسیں پرواہ نہ کرو.....اسیں کسے نال دھکہ نہیں ہون دیندے ۔ تہاڈی ہوا ول کوئی نہیں جھاک سکدا ۔ چپ کر کے گھرے بیٹھو.....-’’ درشن اوہناں نوں یقین دواؤن لگا ۔ اس توں پہلاں کہ چودھری کوئی صفائی پیش کردا، 'رام، رام' کردی جمعدارنی دیہلیاں وچ آ کھڑی ۔ کل شام نوں نالیاں کڈھدی جماندارنی نوں جدوں پتہ لگا کہ بنٹی گواچ گیا ہے تاں اوہ پتہ لین لالا جی دے گھر آئی سی ۔ گھر وچ کوئی نہیں سی ۔ سارے

بنٹی نوں لبھن ترے ہوئے سن ۔ کوئی اس نوں کاغذ دا ٹکڑا پھڑا گیا سی ۔ اوہ لالا جی نوں دینا سی ۔ جماندارنی کافی دیر بیٹھی لالا جی نوں اڈیکدی رہی ۔ پھیر کاغذ لڑ بنھ لیا ۔ جاندی ہوئی دینا بھل گئی ۔

صبح یاد آؤن تے اوہ بھجی بھجی آئی سی ۔ اوہ کاغذ لالا جی دی سیوا وچ حاضر کرنا چاہندی سی ۔ نمبردار نے چٹھی جماندارنی توں پھڑ کے لالا جی نوں پھڑا دتی ۔ کاغذ دیاں تیہاں کھولھدیاں ہی لالا جی دے ہتھ پیر سن ہون لگے ۔ اوہناں دے چہرے تے اڈدیاں ہوائیاں دیکھ کے کجھ ہور بندے وی کاغذ تے نگاہ مارن لگے ۔ اوہو ہویا سی، جس دا سبھ نوں ڈر سی ۔ چٹھی دہشتگرداں ولوں سی ۔ پنج ہزار روپئے پنجویڑی والے ٹوبھے کول بوہڑ ہیٹھاں رکھنے سن ۔ نہیں دن چڑھدے نال لاش اوہناں دے گھر پچ جانی سی ۔ سویر دے دس وج چکے سن ۔ دتے سمیں نوں لنگھیاں کئی گھنٹے بیت گئے سن ۔ ہُن کیہ ہوئےگا ؟ ساری بھیڑ روہ بھریاں اکھاں نال جماندارنی نوں گھورن لگی ۔ کدھرے اوہ چٹھی وقت سر پھڑا دیندی تاں بنٹی کدوں دا گھر مڑ آؤندا ۔ اس ان پڑھ دا کیہ قصور سی ؟ ڈردی اوہ ساری دی ساری کمبن لگی ۔

پنج ہزار دی تاں کوئی گل نہیں ۔ اکلا بندہ ہی دے دیندا ۔ لنگھیا سماں کویں مڑے ؟ ‘‘بنٹی دا بستا.....۔’’ پتل دے ٹوپیئے تے پئے بنٹی دے بستے نوں دیکھ کے اس دی میڈم دی چیک نکل گئی ۔ اس نوں لگا بنٹی مڑ آیا ہے ۔ اوہ بستا سٹ کے کدھرے لک گیئے ۔ بستا دیکھن ساری بھیڑ چبوترے تے جڑ

گئی ۔ بستا اسے دا سی ۔ بستا سکھ دا سنکیت نہیں سی ۔ چٹھی وچ لکھی تاڑنا سبھ دے دلاں نوں دھڑکاؤن لگی ۔ ٹوپیئے ہیٹھوں بنٹی دی نکر دی گیلس وی دکھائی دے رہی سی ۔ ‘‘ہو سکدے ہیٹھاں کوئی چٹھی ہووے.....ہور سماں دتا ہووے ۔’’ اک رونہاکا ہویا چلایا ۔ ‘‘ٹھہرو.....ایہہ وی ہو سکدے اوہناں اپنی دھمکی.....۔’’ ٹوپیا چکن گئے پہلے نوں روکن لئی دوسرے نے کیہا ۔ ‘‘ایہہ نہیں ہو سکدا.....ٹوپیا چھوٹا جہے.....کدھرے اس ہیٹھاں بمب ہی نہ ہووے.....۔’’ سابقہ کیپٹن دھرم سنگھ دی رائے سی ۔ اس طرحاں دے واقعے عام ہو رہے ہن ۔ دشمن پچھے پیا ہووے تاں کوئی وی حرکت کر سکدا ہے ۔ ‘‘کیپٹن صاحب ٹھیک آکھدے ہن.....ترنت پولیس بلاؤ.....سارے پرانہہ ہٹ جاؤ.....۔’’ سہگل وکیل وی جوش وچ آ گیا ۔ بھیڑ وچ ہپھڑا دپھڑی مچ گئی ۔ سبھ اپنے اپنے گھراں نوں نٹھ ترے ۔ کیپٹن صاحب اتے سہگل عورتاں اتے بچیاں نوں دور چلے جان وچ مدد دین لگے ۔ درشن نوں لالا جی نے ناگپال ول بھیجیا ۔ اس توں فون کرا کے پولیس بلائی جاوے ۔ سہگل اتے کیپٹن لالا جی نوں بیٹھک چھڈن لئی مجبور کردے رہے ۔ اوہناں سگوں چادر اوڑ لئی اتے لمبی تان کے پے گئے ۔ چنگا ہووے جے ایہہ بمب چل جاوے ۔

اوہناں نوں دکھاں بھری زندگی توں چھٹکارا تاں ملے ۔

4

جدوں شو کواٹر پجیا، تن وج چکے سن ۔ روڑی مارکا شراب دا نشہ حالے اتریا نہیں سی ۔ کدے کدے سر جھوٹا کھا ہی جاندا ۔ گوشت وی رج کے کھاہدا سی، پیٹ آپھریا پیا سی ۔ اس دی شام دی گنتی تک سوں لین دی اچھا سی ۔ نالے نشہ لہہ جائے گا، نالے پیٹ نوں کجھ راحت ملے گی ۔ کواٹر چ وڑن لگیاں اس نے پوری ساودھانی ورتی سی ۔ تھانے والیاں توں اکھ بچا کے، ڈرماں پچھوں دی چوراں وانگ لک کے اندر آیا سی ۔ دو دن وزیر دے پچھے پھر کے اوہ اکیا پیا سی ۔ کسے نے شو نوں تھانے وڑدے دیکھ لیا تاں پچھے ہی سنیہا آ جانا سی ۔ اوہ پنجویں ٹائر وانگ ہے، جتھے کوئی ہور نہ جاوے، اتھے شو پرشاد نوں جانا پیندا ۔ کمرے دا برا حال ہویا پیا سی ۔

دو دن باہر رہن کرکے ہر چیز تے مٹی چڑھ گئی سی ۔ اوہنے میز صاف کیتا ۔ پیٹی نالوں روالر لاہ کے انلوڈ کیتا ۔ کارتوس پیٹی چ پائے، پیٹی کلی تے ٹنگ کے بیلٹ ڈھلی کیتی ۔ بیلٹ کس کے بنہی ہون کرکے پیٹ دو انچ اندر دھسیا پیا سی ۔ کلے والی پگڑی لاہ کے میز تے رکھی ہی سی کہ اوہو ہو گیا، جس توں اوہ بچن دی کوشش کر رہیا سی ۔ سنتری باہر کھڑا دہائی دے رہیا سی ۔ ‘‘بابو جی، وردی نہ لاہنا ۔ لالا جی دا پوتا اغوا کر لیا گیئے ۔ کوئی بوہے اگے ٹوپیا رکھ گیئے ۔ اوہناں نوں شک ہے، ٹوپیئے ہیٹھاں بمب ہے ۔ منشی نے بمب ڈسپوزل سکاڈ نوں وائرلیس کر دتی ہے ۔ عنہ چر تسیں موقعے تے جا کے نگرانی کرو ۔’’ شو دے متھے تے تیوڑیاں چڑھ گئیاں ۔

ایہو گل اس نوں پسند نہیں ۔ اس دی پوسٹنگ تھانے وچ ہے ۔ سٹی نال کوئی تعلق نہیں ۔ اتھے برابر دے دو تھانیدار ہن ۔ حولدار وی نے ۔ سارے روزنامچے چ حاضر ہون گے ۔ گھرو گھری ستے ہون گے ۔ پرائیویٹ مکاناں دا ایہو فائدہ ہوندا ہے ۔ اندر پئے ہی اکھوا دیو کہ گھر نہیں ۔ شو نے سرکاری کواٹر چار پیسے بچاؤن لئی لیا سی نہ کہ مفت دی بلا گل پاؤن لئی ۔ تھکیا ٹٹیا اوہ پہلاں ہی پیا سی ۔ گھٹ پیتی وی ہوئی سی ۔ اوہ وگار کرن نہیں جائے گا ۔ ‘‘میں نہیں جانا ۔ کسے ہور نوں بھیج دیؤ ۔ میں کیہڑا حالے واپسی کرائی ہے ۔’’ جھڑکاں مار کے اس نے سنتری نوں واپس بھیج دتا ۔

سارے تھانے نے ہنیر گردی ہی تاں مچا رکھی ہے ۔ شہر 'چوں پیسے اکٹھے کرنے ہون تاں سٹی والے موہرے ۔ سٹے والیاں، جوئے والیاں اتے لکی گیماں والیاں توں مہینہ اوہ لین ۔ ایف.سی.آئی. دی سپیشل لگے، شیلراں والیاں نیں سرکاری چول بلیک وچ ویچنے ہون جاں پھوڈ سپلائی والیاں نیں گدام خالی کرنے ہون تاں حصہ اوہ ونڈاؤن ۔ کوئی اوکھا کم کرنا ہووے تاں سبھ ٹل جاندے ہن ۔ کئی تھانے ساہمنیاں دودھ چاہدھ دیاں دُکاناں وچ ہی چھائیں مائیں ہو جاندے ہن ۔ آپے شو تر جائے گا ۔ ایہو اوہناں ہن سوچیا ہونا ہے ۔ بنٹی دے گواچن دا تاں اوہنوں کل دا پتہ ہے ۔ گھر گھر، پنڈ پنڈ تاں ہاہاکار مچی پئی ہے ۔ اک وار دل کیتا وی سی، تھانے اطلاع دے دیوے ۔ لالا بھلامانس بندہ ہے ۔ بچے سبھ دے سانجھے ہوندے ہن ۔ لالے دی مدد کرنی چاہیدی ہے ۔ پھیر اوہ ایہہ سوچ کے چپ کر گیا کہ اس نوں دس میل دور بیٹھے نوں پتہ لگ گیا تاں تھانے والیاں نوں کیہڑا پتہ نہیں

ہونا ؟ تھانا شہر دے وچکار ہے ۔ پولیس سارا دن شہر چ گیڑے دیندی رہندی ہے، سبھ نوں پتہ ہونا ہے ۔ ایہہ الگ گل ہے کہ سبھ نے شو وانگ ادھرلے کن پا کے ادھرلے راہیں کڈھ دتی ہونی ہے ۔ پتہ ہے، جیہڑا بولو، اوہو کنڈا کھوہلو ۔ کڈھن پاؤن نوں کجھ نہیں، شکایتاں ہونگیاں، مغز کھپائی ہوویگی ۔ مکھ وزیر دا علاقہ ہے ۔ اعلیٰ ادھیکاری منٹ منٹ تے اطلاع منگن لگدے ہن ۔ سارے شہر نے شو دے سر چڑھے رہنا ہے ۔ دو کوڈی دا بندہ وی آکھن لگو پولیس کجھ نہیں کردی ۔ استاد دی دتی سکھیا شو نے لڑ بنھی ہوئی سی، وگار دی تفتیش توں جنا بچیا جا سکے، بچنا چاہیدا ہے ۔ اوہ صاف شبداں وچ آکھدا ہوندا سی کہ جے کسے سوئے کھال وچ کوئی گلی سڑی لاش ٹکر جاوے تاں ٹھڈا مار کے اگانہہ روڑھ دیئیدی اے ۔ کڈھ دے تفتیش نہیں شروع کریدی ۔ مریا سپ آپ ہی کون گل پاوے ۔ اکھے ملاں بھجا موت توں اگے موت کھڑی ۔ ہور کپڑے لاہے بناں ہی شو منجے تے لیٹ گیا ۔ پتہ سی جانا تاں پینا ہی ہے، جنا ہو سکے آرام کر لئے ۔ رب موٹا سریر وی کسے نوں نہ دیوے ۔ ساری عمر دی سزا ہے ۔ اوہدا وزن وی سوا کوئنٹل توں اپر سی ۔ پیٹ ڈھول وانگ باہر نوں نکلیا پئی ۔ کئی وار سونہہ کھادھی ہے، گھٹ کھاوے اتے کسرت ودھ کرے، پر شراب اوہدی کمزوری بن چکی ہے ۔ نال مسالیدار میٹ بنیا ہووے تاں سبھ قسماں بھل جاندیاں ہن ۔ کھا پی کے کھڑنا اوکھا ہو جاندا ہے، پیٹ وچ ہوا بھر جاندی ہے ۔

کئی کئی دن قبض رہندی ہے ۔ دوائیاں وی اثر نہیں کردیاں ۔ بدہضمی توں ڈردا ہ پہلے دو پیگ نیٹ ہی پیندا ہے ۔ آچار دی

پھاڑی تک نوں بناں مُونہہ لایاں ۔ جدوں اندر اگ دا بھانبڑ مچن لگ جائے، پھیر اوہ میٹ ول ہوندا ہے ۔ انج پین نال ہاضمہ درست رہندا ہے ۔ پچھوں بھاویں دو مرغے ہضم کر جائے، کجھ نہیں ہوندا ۔ بناں گھٹ پیتے جے اک ٹکڑی برفی دی وی کھا لئے تاں سارا دن پیٹ بھارا رہندا ہے۔

جنا چر اِدھیا اندر نہ سٹ لئے، ہضم نہیں ہوندا ۔ بہتی پیا کے سہجڑے والے سرپنچ نے اوہدے نال دھکہ کیتا سی ۔ گلاسی تے گلاسی بھر بھر دیئی گیا ۔ شو نے بتھیرا سمجھایا، وزیر صاحب شراب دے خلاف ہن، کسے نے مخبری کر دتی جاں اوہناں نوں ہواڑ آ گئی تاں کھڑے ہی شو دا سٹار لہا دین گے ۔ سرپنچ نے اک نہ سنی ۔ ہاتھی دے دیناں وانگ کہنا کجھ ہور ہوندا ہے اتے کرنا کجھ ہور ۔ اسے دا ناں سیاست ہے ۔ ایہہ وزیر کچھہرے پاؤن والا جتھیدار نہیں ہے، کوٹ پینٹ والا ہے ۔ پنج سال پروفیسر رہیا ہے، کٹڑ نہیں ۔ ویلے کویلے چھٹ لا لیندا ہے ۔ شو دا مُونہہ سنگھن دے اوہ قابل ہی نہیں ۔ اوہ آپ وی مُونہہ لکو کے بیٹھے گا اتے چنڈی گڑھ تک گھراڑے ماردا جاوے گا ۔

شو شرموں شرمیں پیندا رہیا۔ سرپنچ وزیر دا لنگوٹیا یار سی ۔ جنا چر جٹ نال بیٹھ کے ہم پیالہ نہ ہویا جاوے، اوہ تہانوں یار ہی نہیں مندا ۔ جنا چر یاری نہ ہووے، کم کاہدا ؟ کم دا کیہ پتہ ہے کدوں نکل آوے ؟ ایہو سوچ کے اوہ سرپنچ نال گلاس کھڑکا کھڑکا کے پیندا رہیا سی ۔ اج کل دے سیاسی ماحول وچ اک ادھ وزیر ہتھ وچ ہونا ہی چاہیدا ہے ۔ کوئی انگلی سنگلی نال بھڑدی ہووے تاں زوروار تھانیدار شو ورگے نوں چوتھے دن

لائن حاضر کرا کے آپ تھانے آ لگدے ہن ۔ شو دا کیہڑا کجھ پلیوں جادا سی، اوہناں دیاں جتیاں، اوہناں دا ہی سر ۔ وتر ہون لئی شو نوں گھنٹے دوٹے گھنٹے دا آرام ضروری سی ۔ اوہدی وردی وی گندی سی ۔ وزیر دا پروگرام اک دن دا سی ۔ اوہ وادھو وردی نہیں سی لے کے گیا ۔ وزیر تاں مراسیاں دے جوائی وانگوں ڈیرہ ہی لا کے بیٹھ گیا ۔ کڑتے دے کالر اتے کفاں تے کالکھ دوروں ہی دکھائی دیندی سی گندی وردی پاؤن دا شو عادی نہیں سی ۔ گندے کپڑیاں چ پولیس افسر دا رعب نہیں رہندا ۔ سارے سریر چوں پسینے دی بو آ رہی سی ۔ موٹے بندے نوں پسینہ وی زیادہ آؤندا ہے ۔ شو دی اچھا سی کہ اوہ گھڑی پل آرام کرے، نہاوے اتے نویں وردی پا کے باہر نکلے ۔ اک وار تر پیا تاں پتہ نہیں کدوں واپسی ہووے ۔ مقابلہ ہو سکدا ہے، مجرماں نوں گھیرا پایا جا سکدا ہے جاں پچھا کردے کردے کدھرے دور وی نکلیا جا سکدا ہے ۔ پولیس دی نوکری دا ایہو کُت خانا ہے ۔ چووی گھنٹے سولی چڑھے رہو ۔ باقی کماں لئی تاں وقت کتھے ؟ پیٹ دی ہوا رسکاؤن لئی اونا چر پاسے پرتدا رہیا، جنا چر منشی خود نہ آ دھمکیا ۔

"کمال دی گل ہے بابو جی ؟ رپورٹ ڈی.جی. تک جا چکی ہے تے تسیں آرام نال پئے ہو ۔.....کوئی وی ماڑی گھٹنا واپر سکدی ہے.....جھٹپٹ موقعے تے جاؤ ۔ میں تہاڈی واپسی کرکے موقعے لئی روانگی کر دتی ہے ۔.....چونک 'چوں دو سپاہی ہٹا کے اتھے بھیج دتے ہن ۔ میں تہانوں اطلاع دے دتی ۔ اگوں تہاڈی مرضی ۔" منشی ہفیا پیا سی ۔ اوہدی آواز وچ گھبراہٹ سی، ترلا سی اتے تھوڑا جیہا رعب وی ۔

"چل منا چلیے ۔ نوکری کیہ تے نخرہ کیہ ؟" من نوں سمجھا کے شو اٹھیا ۔ بیلٹ کسی ۔ پسینے اتے تیل نال تھندی ہوئی ہوئی پگڑی ہی سر تے رکھی ۔ روالور وچ چھ گولیاں پائیاں اتے ہتھ چ ڈنڈا پھڑ کے باہر نوں تر پیا ۔ تھانے دے گیٹ تے آ کے ایدھر اودھر تکیا ۔ اس نوں آس سی ضرور کوئی باہر کھڑا اس دی انتظار کر رہیا ہونا ہے ۔ لالا جی دا گھر کوئی بہتا دور نہیں ۔ تر کے جائیے تاں وی دس منٹ توں ودھ نہیں لگدے ۔ پھر وی تر کے اوہ اپنا بلڈ پریشر ہائی کیوں کرے ؟ بھاری دیہہ کر کے سائیکل شو نے رکھیا ہی نہیں سی ۔ کدے سائیکل تے چڑھنا پیندا تاں دیکھ دیکھ لوک مشکڑیئے ہسدے ۔ بناں وردی توں ہوندا تاں بچے چھیڑخانی کرن توں وی گریز نہ کردے ۔ کڑیاں کتریاں تاں وردی دی وی پرواہ نہ کردیاں، ٹچر کر ہی جادیاں ۔ موٹر سائیکل توں اس نوں پہلے دنوں ہی ڈر لگدا ہے ۔

اک وار سکھدا سکھدا اجیہا ڈگیا کہ مڑ موٹر سائیکل نوں ہتھ لاؤن دی ہمت نہ پئی ۔ نالے مہنگے بھاء دا تیل پھکن دی اس نوں کیہ چٹی پئی ہے ؟ سائیکل چلاوے تاں گوڈیاں چ درد ہون لگدے، ساہ اڈ چڑھ جاندے ۔ بلڈ پریشر تاں ودھنا ہی ہویا ۔ جس نوں کم ہوؤ، آپے سواری دا انتظام کرو ۔ نہ کوئی شو نوں لین آیا سی، نہ سواری دا انتظام سی ۔ واڑ چ پھسے بلے وانگ اوہ بِٹر بِٹر تکدا رہیا ۔ کوئی گل نہیں، سواری نہیں تاں نہ سہی۔ چونک چ کھڑے رکشے والے تاں کتے نہیں گئے ۔ پولیس نوں ڈیوٹی والی تھاں تے پہنچاؤنا اوہناں دا پہلا فرض ہے ۔ شو نوں اپنے ول آؤندا دیکھ کے چونک چ کھڑے رکشے والے

کھسکن لگے ۔ دو کو سٹیشن ول تر پئے، چار کو پرانے شہر ول ۔ جہناں نوں رتا اٹک کے عقل آئی، اوہ رکشے چھڈ کے دُکاناں وچ جا وڑے ۔ وگار تاں کرنی ہی ہے ۔ جیہڑا پھس گیا، پھس گیا ۔ میل دو میل جانا ہووے تاں رکشے والے متھے وٹ نہیں پاؤندے، جدوں ساری دیہاڑی بھکھن بھانیاں نوں دھوہیا جاندا ہے تاں اوہ کھجھدے ہن ۔ اسے بیماری توں ڈردے اوہ کھنڈ پنڈ رہے سن ۔ شو نوں غصہ چڑھ گیا ۔ ایہہ سراسر بدتمیزی سی ۔ پولیس دی توہین سی ۔ چونک چ پہنچ کے سبھ توں پہلاں اوہنے سارے رکشیاں وچوں ہوا کڈھ دتی، وال اتے ڈھبریاں جیب وچ پا لئیاں ۔ دو دو روپئے وی خرچ ہون گے اتے گھنٹہ گھنٹہ خراب وی ہوئےگا ۔ جیہڑا اک کھسکنوں رہِ گیا، اس نوں شو نے قابو کر لیا۔ ‘‘پیو والا چونک سمجھائی لگدے ؟ بھوتنی دیا، دسدا نہیں، ساری ٹریفک جام ہو گئی ۔’’ اس توں پہلاں کہ شو دھول دھپھا کردا، رکشے والا پہلاں ہی بول پیا : ‘‘کتھے جاؤگے بابو جی.....؟' ‘‘ٹیگور سٹریٹ ۔’’ مچھاں نوں وٹ دیندے شو نے اپنی منزل دسی ۔

"اوہ ڈاکٹر والے موڑ تے روکیں ذرا.....کنجر دا پت پاناں والا ہر روز اس موڑ تے کھڑو جاندے ۔ گلی پہلاں ہی دو فٹ دی مساں ہے.....۔’’ شو نوں وہم سی، اوہدے مُونہہ وچوں بو مار رہی ہوئےگی ۔ روڑی مارکا شراب دا نشہ تاں بھاویں گھنٹے بعد ہی اتر جاندا ہے پر بو اگلے دن تک آؤندی رہندی ہے ۔ اوہنوں ڈکار تے ڈکار آ رہے سن ۔ ڈکار نال بو سارے وایو منڈل وچ پھیل رہی سی ۔ یوا سنگھ شراب دے خلاف ہے ۔ رام لیلہ چ کئی وار اوہنے سنگھ والیاں نوں شرابیاں نال جھگڑدے دیکھئی ۔ رام

سروپ، درشن اتے نراتا انج تاں سبھ پیاکڑ ہن ۔ شو نال کئی وار بیٹھ چکے ہن، پر لک چھپ کے اتے سماں وچار کے ۔ ویسے ڈیوٹی تے کھڑا سپاہی وی جے شرابی ہو گیئے تاں اوہناں جھٹ جلوس کڈھ دینے ۔ بہتی دیر نہیں ہوئی اس گل نوں، جدوں ٹرک یونین وچ گولی چلی سی ۔ اتھے کئی گھنٹے ہلا گلا ہوندا رہیا ۔ ڈپٹی نوں سنگھ والے بھالدے رہے، اوہ کدھرے نہ لبھا ۔ پولیس گھنٹہ بعد موقعے تے پجی ۔ کسے نے سنگھ نوں سوہ دے دتی، ڈپٹی ڈاکٹر دی کوٹھی بیٹھا دارو پی رہیا ہے ۔ اوہناں ڈاکٹر دی کوٹھی دا گھراؤ کر لیا ۔ آکھن دوہاں دا معائنہ کراؤنا ہے ۔ گھرے ڈپٹی نوں معافی منگ کے جان بچاؤنی پئی ۔ شرم دا ماریا دساں دناں بعد بدلی کروا کے بھج گیا ۔ ڈپٹی دا ایہہ حال ہو سکدے تاں شو کس دا وچارا ہے ؟ جس دا نہ اگّا نہ پچھا ۔ شو دا تھوڑا جنا وی کلے دا زور ہوندا تاں اوہ چھ سال سسپینڈ ہو کے گھرے نہ بیٹھا رہندا ۔ ہور تھانیداراں وانگ تیجے دن انکوائری فائیل کروا کے بڑہکاں ماردا پھردا ۔ اٹھائی سالاں دی نوکری چ اوہنے پہلی وار دلیری پھڑی سی ۔ پہلی چوری وچ ہی اوہنوں پھاہا لگن لگا سی۔ پہلے اٹھائی سال اوہنے ڈر کے ہی نوکری کیتی سی ۔ لوک سچ آکھدے ہن، اس وچ پیسے لین والا گردہ ہے ہی نہیں ۔ لکھ چاہندا ہویا وی اوہ کدے وڈی مار نہیں سی مار سکیا ۔

ایہہ گل نہیں کہ اس نوں کدے وڈی فیس لین دا موقع نہیں ملیا ۔ اجیہے بتھیرے موقعے آئے، کئی سال اوہ بارڈر تے رہیا سی ۔ اتھوں افیم، ڈوڈیاں دے ٹرکاں دے ٹرک لنگھدے سن ۔ چاہندا تاں لکھاں روپیہ کما لیندا ۔ پھڑیا ٹرک ہ کدے وی نہ چھڈ

سکیا ۔ ایہہ الگ گل سی کہ ٹرکاں والیاں تے کدے مقدمے وی نہیں سی بنے ۔ کسے نہ کسے وڈے افسر نے وچ پے جانا اتے پیسے لے کے چھڈ دینا ۔ اک وار دیوالی والے دن جوآ کھیڈدے سیٹھ ہتھ لگ گئے ۔ سٹھ سٹھ سال دے بڈھے ۔ شغل میلے لئی تاش کھیڈن بیٹھ گئے ۔ پنجاہ ہزار پڑ وچ پیا سی ۔ اس توں ودھ اوہناں دے گوڈیاں ہیٹھ ۔ شو نوں دین لئی ڈردے سیٹھاں نیں کڑے مندریاں وی لاہ لئیاں، پڑاں والے پیسے وی اوہ رکھے، کڑے مندریاں وی لوے، اوہناں دی عزت بچائے ۔ سارے عزت دار بندے ہن ۔ دھیاں پت وی چنگے چنگے تھاں ویاہے ہوئے ہن ۔ اک وار تھانے جانا پے گیا، ساری عزت مٹی چ رل جائیگی ۔ ایہہ فیس وی گھٹ لگدی ہے تاں مُونہہ منگے پیسے کارخانیوں بھیج دیندے ہاں ۔ اینی رقم ہضم کرن دی شو دی ہمت نہیں سی پئی ۔ کسے نہ کسے پاسیوں گل نکل جانی سی ۔ نال دے سپاہیاں نیں بتھیریاں منتاں کیتیاں ۔ شو نہ لوے پر سپاہیاں دی بھکھ تاں مٹا دیوے ۔ ڈرے شو نے اوہناں نوں اک پیسہ نہیں لین دتا ۔ اوہ مار ڈپٹی مار گیا ۔ شو نوں جھڑکاں وی پئیاں ۔ سیٹھ اس نوں مجرم لگدے ہن ؟ کوٹھی چ تاش کھیڈنا کوئی جرم ہے ؟ ایہہ تاں موچیاں، رکشے والیاں جاں مزدوراں لئی ہوندے، جیہڑے سرعام جوآ کھیڈدے ہن ۔ اس پچھوں سپاہی شو نال گشت تے جانو ہٹ گئے ۔ آپ وی بھکھا مردا ہے، نال دیاں نوں وی ماردا ہے ۔ شو دی فیس سو دو سو روپئے ہی سی۔ بہتا زور لا کے منگے تاں وی ہزار توں ودھ نہیں منگدا ۔ ادھے پچدھے نال دے سپاہیاں نوں دے دیندا ہے ۔ کجھ سرکاری وکیل اتے ججاں دی وگار لئی رکھ لیندا ہے ۔ پیسے تھوڑے لئے ہون تاں شکایت

نہیں ہوندی ۔ شو نوں اپنی حیثیت دا پتہ سی ۔ اوہ اک ہٹوانیئے دا منڈا سی ۔ نہ کسے ڈپٹی دا جوائی سی، نہ کسے وزیر دا بھتیجا، بھانجا ۔ ادھواٹے نوکری وی نہیں چھڈ سکدا ۔ ویوپار لئی نہ اوہدے کول تجربہ ہے نہ پیسے ۔ نوکری ہر حالت وچ کرنی ہی پینی ہے ۔ جس نے ڈر کے نوکری کرنی ہووے، اوہ پیسہ نہیں کما سکدا ۔ پولیس چ پیسے کماؤن دا دوجا طریقہ ڈنڈا پریڈ ہے ۔ بیری نوں جنے ودھ وٹے پین، اونے ودھ بیر دیندی ہے ۔ ایہو اصول پولیس دا ہے ۔ جیوں جیوں ڈنڈیاں دی گنتی ودھدی جاؤ، توں توں پیسیاں دا ڈھیر اچا ہوندا جاؤ ۔ ڈنڈا پریڈ کردیاں شو نوں پسینے چھٹدے ہن ۔ اک وار اس توں کسے بازی گر دی ٹنگ ٹٹ گئی سی ۔

شو نے اسے دن دیوی اگے سونہہ کھا لئی ۔ اک وار خلاصی ہو جاوے، مڑ کسے نوں ہتھ نہیں لاؤنا ۔ مائی دی کرپا نال بازی گر پنج سو لے کے چپ ہو گیا ۔ کوئی ہور ہوندا تاں سزا کرا کے ہٹدا ۔ بتھیرے تھانیداراں نوں سزا ہو چکی ہے ۔ نوکری توں برخاست تاں ہوندے ہی رہندے ہن ۔ موجود ایس.ایچ.او. توں سال پہلاں اک بندہ مر گیا سی ۔ وارث بندوقاں لے کے آ کھڑے ۔ اوہ تاں اس دا رسوخ ہی بہت تکڑا سی اتے رشتے دار تکڑے سن ۔ وزیر نے وچ پے کے راضی نامہ کروا دتا ۔ پھیر وی لکھ روپیہ ہرجانہ دینا پیا ۔ شو کول انی پروکھوں نہیں ۔ اس لئی چپ ہی بھلی سی ۔ پیسے کماؤن دی کلا نہ آؤن کرکے ہی شو نال متریئی ماں والا سلوک کیتا جاندا سی ۔ کوئی پیسیاں والی تفتیش ہوندی تاں اس توں کھوہ کے کسے ہور نوں دے دتی جاندی ۔ وادھو گھاٹو کم اس نوں پھڑا دتا جاندا ۔ جویں

ہن اوہ بنٹی دی تلاش لئی چلا گیا سی ۔ پیسے بنن جاں نہ ۔ اک موج ضرور سی، کوئی سر درد نہیں، کسے شکایت، پڑتال دا ڈر نہیں ۔ ساری نوکری چ اکو شکایت ہوئی سی، اسے چ نانی یاد آ گئی سی ۔ اس کیس وچ وی شو نے انے پیسے نہیں سن لینے جے کئی گلاں دا میل نہ ہویا ہوندا ۔ پہلی تاں ایہہ کہ اس سمیں کپتان دی رٹائرمنٹ وچ سارے چھ مہینے رہندے سن ۔ کپتان نے جھاڑو پھڑیا ہویا سی ۔ اس نوں پیسے چاہیدے سن ۔ تسیں چاہے کھوہ پٹیا ہے، اس نوں کوئی پرواہ نہیں ۔ دستخط وی اکھاں میچ کے کر دیندا، جتھے مرضی کرا لؤ ۔ قتل 'چوں بندے کڈھ دیندا ۔ بھدوڑ والے قتل کیس چ سرداراں نوں کڈھ کے اسے مہینے چرن سنگھ نے پنجاہ ہزار روپئے لئے سن ۔ اگانھ دس ہزار دے کے چالی ڈکار گیا سی ۔ بھکی، افیم تاں دُکاناں تے ہی وکن لگ پئی سی ۔ منشیاں نیں سارے مالخانے ویچ دتے ۔ بھکی تاں ویچی ہی، خالی بوتلاں، بوریاں اتے پیپیاں وی ویچ چھڈیاں ۔ منشی ہزاراں روپئے اس کم وچ ہی کما گئے ۔ سپاہی تک نوں کھل سی ۔ باہروں بندہ پھڑو، فیس لؤ اتے بندہ چھڈ دیؤ ۔ ورنٹ تعمیل کراؤن گئے سودا کر آؤندے ۔ دوشی پیسے دیندا ہے تاں چھڈ دیؤ، نہیں ہتھکڑی لا کے اندر تن دیو ۔ چارے پاسے نوٹاں دا مینہہ پیندا سی ۔ اینی کھل دیکھ کے ہی شو نے ہمت کڈھی سی ۔ اک تاں کپتان دا کوئی ڈر نہیں سی، دوجا دوشی جینی سیٹھ سن ۔ اوہناں کول جنا پیسہ آکھ لؤ، عنہ ہی تھوڑا ہے ۔ منڈے دا چاچا کئی کارخانیاں دا مالک سی ۔ شہر دی سبھ توں وڈی کپڑے دی دُکان اسے دی سی ۔ بھتیجا مالی طور تے کمزور سی ۔ کسے دُکان تے منیم سی ۔ چاچے نوں دس

پنج ہزار چت چیتے نہیں سی ۔ معاملہ عزت دا وی سی اتے ڈیڈھ کلو سونے دا وی۔ چاچا آکھدا سی جھگڑے والا سونا اس دی نجی جائداد سی ۔ ایہہ گہنے اوہدی ماں نوں اوہدے نانکیاں نیں ویاہ ویلے داج چ دتے سن ۔ مرن توں پہلاں ایہہ گہنے ماں اس دی پتنی نوں دے گئی ۔ بھتیجا کہندا سی ایہہ اس دی جائداد سی ۔ گہنے اس دی ماں دے سن ۔ گہنے اوہدے پیو دے قبضے وچ سن ۔ جدوں اوہ مریا بھتیجا چھوٹا سی، ماں پہلاں ہی مر گئی سی ۔ گھر دا موڈھی ہون کرکے ہور جائداد دے نال نال گہنے وی چاچے نوں مل گئے سن ۔ موڑن لگیاں اوہ بے ایمان ہو گیئے ۔ بھائی چارا چاچے نال سی ۔ چاچا دانی پرش ہے ۔ دس ہزار روپیہ آئے سال تاں اوہ اکلی گؤشالا نوں دیندا ہے ۔ اوہ دوجے دی جائداد تے دھار نہیں ماردا ۔ منڈے دا ہتھ تنگ ہے، اس لئی لالچ کر رہیا ہے ۔

وڈی گل ایہہ کہ ڈی.سی. دا جی.اے. چاچے دے سالے دا سانڈھو سی ۔ اس نے شو نوں دفتر بلا کے چاچے دی مدد دا حکم دتا سی ۔ دبکا دھمکا کے شو نے سارے گہنے قابو کر لئے ۔ ڈبے چ پا کے موہراں جڑھ دتیاں ۔ کوئی ہور تفتیشی ہوندا تاں اک دو گہنے کھسکا لیندا جاں اصلی کڈھ کے نقلی پا دیندا ۔ موہراں لاؤنا تاں ایویں عدالت دے اکھیں گھٹا پاؤن والی گل ہوندی ہے ۔ سارے کاغذ پتر اپنے ہتھ چ رکھیدے ہن ۔ جدوں جی کرے موہراں توڑ کے نویاں لا دیو ۔ خالی کاغذاں تے پہلاں ہی دستخط کروا لئیدے ہن ۔ پچھوں پھسیا مالک مکر نہیں سکدا ۔ مکریگا تاں جیہڑے تھوڑے بہتے اصلی گہنے ڈبے وچ بچ رہندے ہن، اوہناں توں وی ہتھ دھو بیٹھے گا ۔ شو نے اس

طرحاں دی کوئی ہیرا پھیری نہیں سی کیتی ۔ چاچے نال اکا پکا سودا کیتا سی ۔ ویہہ ہزار لیا سی ۔ سو وار سہناں کھوا کے کہ جی.اے. نوں نہیں دسنا ۔ بھتیجا جدوں دو دن تھانے بیٹھ کے وی ٹس توں مس نہ ہویا تاں شو نے دو کلو افیم فٹ کر دتی ۔ تن دناں دا پولیس رمانڈ لیا ۔ ہفتہ ضمانت نہ ہون دتی ۔

بھتیجا جدوں اٹھ دسٹھ دن جیل چ کٹ کے باہر آیا تاں پاسہ پلٹ چکا سی ۔ ساری جین برادری منڈے دے حق چ ہو چکی سی ۔ پیسے چ انھے ہوئے چاچے نے تاں حد ہی کر دتی ۔ گُو ورگے منڈے نوں جلاداں ہتھ ویچ دتا ۔ اگ لگے اجیہے پیسے نوں ۔ ایہہ پہلی وار سی کہ کسے جینیاں دے منڈے نوں قید کٹنی پئی سی ۔ چاچا وی پسیج گیا ۔ بھتیجے نوں جیل بھیج کے اوہدی نک کٹی گئی سی ۔ باہر آؤندیاں ہی اس نے سارے گہنے اس نوں دین دا اعلان کر دتا ۔ راضی نامہ ہو گیا تاں منڈا کیس وچوں بری وی ہونا چاہیدا سی ۔ سزا ہو گئی تاں دھیاں پت ویاہنے رہِ جانگے ۔ برادری نوں داغ لگ جائے گا ۔ ایہو چاچا جیہڑا بھتیجے نوں سزا کراؤن لئی نوٹ چکی پھردا سی، اس نوں بری کراؤن لئی ترلو مچھی ہون لگا ۔ بری کراؤن لئی شو کول کوئی جادو دا ڈنڈا تاں ہے نہیں سی ۔ چار طریقاں پے کے ہی منڈے نے بری ہونا سی، دوجا طریقہ سی منڈا جرم دا اقبال کر لئے ۔ نیک چلنی کرا کے کھہڑا چھٹ جانا سی ۔ چاچے دی بے چینی دیکھ کے شو وی گھبرا گیا ۔ جی.اے. دے سنیہے آؤن لگے ۔ شو ڈر رہیا سی، جے اوہناں جی.اے. نوں دس دتا تاں شو دی خیر نہیں ۔ شو نوں اکو راہ دکھائی دے رہیا سی ۔ روزنامچے اتے انی نمبر رجسٹر (سٹاک رجسٹر) وچ ادلا بدلی ۔

دو کلو دی تھاں سو گرام بنا دیوے ۔ دو کلے افیم دا اقبال جج نے لینا نہیں ۔ دو سو گرام دا جھٹ ہو جانا سی ۔ اقبال لئی چاچا وی سہمت سی اتے بھتیجا وی ۔ منشی نے پنج سو لے کے روزنامچے دے ورقے بدل دتے ۔ انی نمبر چ اک رموور نال کم چل گیا ۔ کچہری اقبال کرن گئے تاں وکیل نے ڈھچر اڑا دتی ۔ اقبال کر کے سزا یافتہ ہو جانا سی، ساری عمر دا مہنا ۔ جے جی.اے. رشتے دار ہے تاں کاہدا ڈر ؟ مقدمہ تاں جھوٹھا ہے ہی، اپروں ریکارڈ چ ہیرا پھیری ہو گئی ۔ پڑتال کروا کے مقدمہ خارج کروا لؤ ۔ اوہناں وکیل والی گل جدوں جی.اے. نوں دسی تاں اوہنے پیار پچکار کے ساری کہانی سن لئی ۔ اوہنوں شو تے غصہ چڑھ گیا۔ جدوں جی.اے. نے سفارش کر دتی سی تاں اس دا پیسے لین دا کیہ مطلب ؟ پرچہ اوہ کینسل کروا دیوے گا ۔ شو تے رشوت لین دی درخاست دینی ضروری سی ۔ انکواری کاہدی شروع ہوئی، شو نوں دنے تارے دکھائی دین لگے ۔

ویہہ ہزار وچوں دس تاں اوہ کپتان نوں ہی دے آیا سی ۔ دو تن باقی ماتحتاں وچ ونڈیا جا چکا سی ۔ جینی سارے پیسے واپس منگدے سن ۔ کپتان دے سر تے پہلاں اوہنے بہتی پرواہ نہ کیتی ۔ پڑتال پہلاں ڈپٹی (ہیڈکوارٹر) نے شروع کیتی ۔ سودا پنج ہزار چ تہہ ہویا ۔ اوہدے دو چار بیان لکھ کے رپورٹ شو دے حق وچ کر دتی ۔ جی.اے. دے ستیں کپڑیں اگ لگ گئی ۔ اوہنے ڈی.سی. توں اوہ رپورٹ نہ منظور کرا دتی ۔

دوجی وار ایس.پی. (ڈی) آیا ۔ اوہ سختی لئی مشہور سی ۔ نواں نواں نوکر ہویا سی ۔ رشوت دے کول دی نہیں سی لنگھدا ۔ بھج نٹھ کر کے مساں شو نے اوہدا سالا پھڑیا ۔ سالے نے دس

ہزار تاں لیا پر رپورٹ شو دی من مرضی دی کروا دتی ۔ شو نے سکھ دا ساہ لیا ۔ چلو معاملہ رفع دفع ہویا ۔ جی.اے. نے پھر ٹنگ اڑا دتی ۔ انکواری وجیلینس نوں بھجوا دتی ۔ نالے کپتان نوں معطلی لئی لکھ دتا ۔ جنا چر شو بحال ہے، پڑتال صحیح نہیں ہو سکدی ۔ وجیلینس دے ڈی.آئی.جی. نال شو کدے ریڈر رہیا سی ۔ رپورٹ اوہدے حق وچ ہوئےگی، ایہہ شو نوں آس سی ۔ کتے دا کتا ویری وانگ اس نے سگوں روزنامچہ اتے رجسٹر ڈاکومینٹ ایکسپرٹ نوں بھیج دتے ۔ رپورٹ شو دے خلاف آؤنی ہی سی ۔ رپورٹ ٹھیک کراؤن لئی ڈی.آئی.جی. نے ویہہ ہزار منگیا ۔ مردے شو نے ایہہ اک وی چبیا ۔ ماڑی قسمت ہووے تاں بنے کم وی وگڑ جاندے ہن ۔ رپورٹ لکھن توں پہلاں ہی اوہ ڈی.آئی.جی. چلانا کر گیا ۔ ہور پیروائی دی شو چ ہمت نہیں سی ۔ جنے پیسے پلے سی، سبھ لگ گئے سن ۔ اوہ چپ کر کے گھر بیٹھ گیا، تنخواہ ادھی رہِ گئی سی ۔ خرچہ پورا کرن لئی شو نے ٹائیپ رائیٹر کچہری جا دھریا ۔ لکھن پڑھن دا اوہ ماہر سی ۔ نویں وکیلاں نالوں ودھ کم جاندا سی ۔ جی.اے. نے زور پا کے افیم دا مقدمہ تاں خارج کروایا ہی، شو تے وی رشوت دا مقدمہ درج کروا دتا ۔ اوہ آتھن اگن جینیاں دیاں منتاں کرن جاندا ۔

چار سال دھکے کھا کے مساں بری ہویا ۔ دودھ دا پھوکیا جیویں لسی نوں وی پھوکاں ماردا ہے، اویں ہی شو نہیں سی چاہندا کہ دارو پی کے لالا جی دے گھر جاوے ۔ یوا سنگھ دے دھکے چڑھ کے مڑ اسے گھمن گھیری وچ پھسے ۔ تن سال رٹائر ہون نوں رہندے سن، اوہ سکھیں ساندیں پینشن لے کے گھر جانا چاہندا سی ۔ پان کھان دی نیت نال اوہنے رکشا پان

فروش دی ریڑھی کول رکوایا ۔ ‘‘تینوں ہزار وار آکھیئے اس رستے جج صاحب دی کار نے لنگھنا ہوندے، توں اس موڑ دا کھہڑا ہی نہیں چھڈدا.....-’’ رکشے چ بیٹھے بیٹھے ہی اوہنے ریڑھی دی ٹین دی چھت تے ڈنڈا کھڑکایا ۔ پان فروش نوں ہتھاں پیراں دی پے گئی ۔ جلدی جلدی سامان اکٹھا کردے دے اس دے ہتھ کمبن لگے ۔ ‘‘اک دو خوبصورت پان.....لیچیاں دی پڑی.....اتے سگرٹاں دی اک ڈبی دے صاحب نوں.....-’’ رکشے والا شو دا بھیتی سی ۔ پان فروش دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے مسکراؤندیاں اس نے شو دیاں لوڑاں دسیاں ۔

پیسیاں لئی شو جیب چ ہتھ پاؤن لگا تاں پان فروش ہتھ بنھ کے کھڑو گیا ۔ ‘‘چنگا، اج تاں کھڑا رہِ، کل نوں کوئی ہور انتظام کر لئیں ۔ نہیں میتھوں برا کوئی نہیں ۔’’ اک پان مُونہہ چ پا کے اتے دوجا جیب چ تن کے اوہ اگے ودھیا ۔ ‘‘مرغی چور.....مرغی چور.....’’ شو نوں لگا جویں رکشے والا ایہہ شبد گنگنا رہیا ہے ۔ اک دو وار شو نے کن لا کے سنیا وی، ایہہ اسدے من دا بھرم سی ۔ اوہ تاں کوئی فلمی دھن گا رہیا سی ۔ ہور کون سی پھیر، جیہڑا شو دی اس کھجھ نوں جاندا سی ؟ پنجھی سال پرانی گل سی ۔ سانسیاں دیاں کلیاں چ گیاں نوں اوہناں نوں اک مرغی پسند آ گئی سی ۔ مرغی دا انج تاں سودا نہ بنیا، اوہناں کسے خاص بندے راہیں کھسکا لئی ۔ سانسیاں نوں پتہ نہیں کتھوں پتہ لگا، 'مرغی چور، مرغی چور' کردے تھانے اگے آ بیٹھے ۔ اس دن توں اج تک لوک اس نوں 'مرغی چور' آکھ کے چڑاؤندے ہن ۔ مفت دیاں سگرٹاں اتے پان لے کے اس اندرلا شو ہی شاید باغی ہو گیا سی ۔ اپنے اتیت توں کھہڑا چھڈاؤن لئی شو

آلے دوآلے دیاں عمارتاں تے لٹکدے بورڈ اتے نیم پلیٹاں پڑھن لگا ۔ تیسری گلی ٹیگور سٹریٹ سی ۔ گلی دی ساری آبادی موڑ تے آ کھڑوتی سی ۔ سبھ دے چہریاں تے ڈر اتے ماتم سی ۔ پہلے پہنچے سپاہی نے کافی کم نبیڑ لیا سی ۔ منشی نے اوہناں نوں سمجھا کے بھیجیا سی ۔ جاندے ہی ٹوپیئے دوآلے ریتے دیاں بوریاں لگوا دینا ۔ کوئی ہور تھاں ہوندا تاں ریتا لبھنا ہی اوکھا ہو جاندا ۔ اتھے لالا جی دے اپاشکاں وچ لبھو ریتے بجری والا حاضر سی ۔ اوہنے جھنٹ بریتی نال بھریاں بوریاں دا ریڑھا منگوا لیا ۔ یوا سنگھ دے ورکراں نیں منٹاں وچ بوریاں چن دتیاں ۔ شو دے پجن تک سپاہی ویلھے ہو چکے سن ۔

گھراں دیاں چھتاں تے لوک اکٹھے ہوئے ہوئے سن ۔ بڈھے اتے کیہ بچے، سبھ دے سبھ ٹوپیئے، بستے اتے اس دوآلے چنیاں بوریاں نوں حیرانی نال دیکھ رہے سن ۔ آؤندیاں ہی شو نوں لمکا بھیٹ کیتا گیا ۔ اک گوانڈھی شو لئی کرسی تک چک لیایا ۔ ''نہیں بئی نہیں، میں بیٹھن تھوڑا آیا ہاں ۔'' جیب 'چوں دوجا پان کڈھ کے مُونہہ چ پاؤندے شو نے گوانڈھی دا دھنواد کیتا ۔ شو کرسی تے بیٹھنا چاہندا سی، پر کرسی باہاں والی سی ۔ شو نوں پتہ سی اوہدی دیہہ کرسی چ پھس نہیں سکدی ۔ شو دے واقف کاراں نوں تاں اس اوکڑ دا پتہ سی ۔ اوہ شو نوں بیٹھن لئی سوفا بھیٹ کردے جاں بن باہاں والی کرسی ۔ دوہاں وچوں کجھ وی نہ لبھدا تاں منجا صحیح ۔ ہاسے دا پاتر بنن نالوں تاں کھڑے رہنا ہی چنگا سی ۔ سو شو کھڑا رہیا ۔ اپنے موٹاپے تے شو نوں اکثر حیرانی ہوندی سی ۔ میٹ اتے شراب نے کوئی من پکی چربی اوہدے سریر چ جمع کر دتی سی ۔

کوئی اوہ دن وی سن، جدوں شو پتلا پتنگ ورگا ہوندا سی، اوہدی کبڈی پنجاہ پنجاہ کوہاں چ مشہور سی ۔ اس دی کبڈی دی کھیڈ نے ہی اس نوں پولیس چ بھرتی کرایا سی ۔ اوہناں سمیاں چ پولیس چ بھرتی ہون لئی اج کل وانگ نہ سرٹیفکیٹاں دی لوڑ ہوندی سی نہ سفارشاں دی اتے نہ ہی نوٹاں دی ۔ لوڑ ہوندی سی اچے لمبے قد دی، چوڑے جسے دی اتے پہاڑ جڈے جگرے دی ۔ تن تن کھڈاریاں نوں موڈھیاں تے چکی پھردے شو نوں دیکھ کے ہی ڈپٹی خوش ہویا سی ۔ کبڈی وچے روک کے ہی اس نے شو نوں پولیس چ بھرتی کرن دا اعلان کر دتا سی ۔ بانیاں دا منڈا اتے پولیس ؟ گھر دے کئی دن سوچیں پئے رہے ۔ اوہدے باپ نوں اک وی رشتے دار یاد نہیں سی آ رہیا، جیہڑا پولیس چ نوکر رہیا ہووے ۔ بانیاں براہمناں دا پولیس چ کیہ کم ؟ پولیس نوں مار دھاڑ کرنی پیندی ہے ۔ اوہناں دا منڈا تاں گُوآں بھڑدیاں دیکھ کے ڈر جاندے، گولی کتھوں چلائےگا ؟ کسے نے شو نوں کڑی نہیں دینی ۔ پلسیاں دا ہتھ کھل جاندا ہے ۔ گھر چ ڈنڈا پھیرن لگا، پھیر کیہ بنو ؟ سارا پنڈ ودھائیاں دے دے جاوے ۔ اوہدے بائی نوں شرم آوے ۔ نمبرداراں دے سمجھاؤن تے اس نے مساں ہاں کیتی ۔ جٹاں دا منڈا پولیس چ بھرتی ہو جاوے تاں رشتے دار مہینہ مہینہ جشن مناؤندے ہن ۔ دوروں رشتے دار ودھائیاں دین آؤندے ہن ۔ اک رشتے

دار وی پولیس وچ ہووے تاں کئی خانداناں دے مسئلے حل ہو جاندے ہن ۔ ڈردے شریک کوٹھڑی چ مُونہہ دین لئی مجبور ہو جاندے ہن ۔ ایہہ فائدہ اس دے باپ نوں وی ہویا ۔ پہلاں ہر کسے لئی اوہ 'کراڑ' سی ۔ دھیاں بھیناں دا باہر نکلنا اوکھا سی ۔

ایر غیر کھنگھورا مار جاندا ۔ اوہنے وردی پا کے جدوں پہلا گیڑا پنڈ چ دتا تاں مندر ورگے بدمعاش وی اوہدے بائی نوں 'لالا جی' آکھن لگے، سارا ادھار نکل آیا ۔ جیہڑیاں آسامیاں مریاں سمجھ کے بائی نے نامے تے کاٹا مار دتا سی، اوہ وی سنے ویاج کھریاں ہو گئیاں ۔ اگراہی لین گئے نوں لوک اکھاں کڈھنوں ہٹ گئے ۔ نال دے دُکاندار وی سسری وانگ سوں گئے ۔ پہلاں گاہک خراب کردے رہندے، سارا ماحول ہی بدل گیا ۔ بائی نے چنگے پیسے کمائے ۔ پنڈ چ اوہناں دے اجیہے پیر جمے کہ اج اوہدے بھرا لکھاں دے مالک بنے بیٹھے نے ۔ چار پیسے جڑے تاں شہر آ کے کپڑے دی دُکان کھولھ لئی ۔ کپڑے دا کم چلیا تاں کپاہ دا کارخانہ جڑ دتا ۔ علاقے چ جھونا ہون لگا تاں سبھ توں پہلاں شیلر گڈ دتا ۔ شو نوں اوہ بھاویں ٹچ کرکے جاندے سن، کرپا ساری شو دی ہی سی ۔ اوہدے بھرا امیر ہو گئے تاں کیہ ہے ؟ گھاٹا اس نوں وی کسے چیز دا نہیں۔ سبھ توں ودھ فکر اولاد دا ہوندا ہے ۔ خاص کر پولیس والیاں نوں ۔ بچے جیہڑے مرضی کھوہ پٹدے رہن، کوئی نہیں ٹوکدا ۔ سکول چ تھانیدار توں ڈردا ماسٹر نہیں جھڑکدا ۔ گلی گوانڈھ دے کسے جواک نوں کٹ دین، ڈردا کوئی الانبھا نہیں دیندا ۔ سنیمے چ جان جاں ہوٹل چ، کوئی پیسے نہیں منگدا ۔ پلسیاں دے بچے وگڑن دیاں شو ساہمنے ہزاراں اداہرناں سن ۔ جنے سنتا سنگھ نے پیسے کمائے سن، شاید ہی کسے نے کمائے ہون ۔

مہینے پچھوں پنڈ جاندا ہے ۔ بریف کیس نوٹاں دا بھر کے لجاندا ہے ۔ سینکڑے دُکاناں بنا رکھیاں نیں، کئی فارم لکھ روپیہ کرائے دا آؤندا ہوؤ ۔ دھیاں پتر سبھ لنڈر ۔ وڈا دن چڑھدیاں ہی

پینی شروع کر دیندا ہے، چھوٹا جوئے باز ۔ دوجے دن ماں نال رس کے گھروں نکل جاندے ۔ سنتا سنگھ منتاں کر کر لیاؤندے ۔ بھان سنگھ نے وی کمائی دی قصر نہیں چھڈی ۔ پر باپ وانگ اولاد وی زنانی بازی دی شوقین ہے ۔ ویہہ وار پولیس نے کٹے ہن ۔ کوئی منڈا ماسٹرنی نوں گھر کھوائی جاندا ہے، کوئی نرس نوں ۔ کڑیاں اوہناں توں وی دو چندے ودھ ہن ۔ اک کسے ماسٹر نال نکل گئی ۔ شو دے تن بچے لایق ہن ۔ اک ڈاکٹر بن گیا، دوجا اوورسیئر، کڑی پروفیسر بن گئی ۔ سیل ٹیکس انسپکٹر نال ویاہی گئی ۔ کار لے لئی ؟ ہور شو نوں کیہ چاہیدا ہے ؟ میاں بیوی رہِ گئے ۔ تنخواہ ہی کافی ہے ۔ نہ نہ کردیاں وی دو تن ہزار ہور بن جاندے ۔ سیانے سپاہی نے اک گوانڈھی نوں اشارہ کیتا ۔ اوہ شو دے بیٹھن لئی منجا چک لیایا ۔ نالے دو چٹے سرھانے ۔ شو نوں منجے تے کیہڑا آرام مل رہیا سی ؟ کدے اوہ سارا بوجھ کھبے پاسے سٹدا کدے سجے پاسے ۔ شو پانی دا جگ پی چکا سی ۔ پیاس سگوں ودھدی ہی جا رہی سی ۔ کھٹے ڈکار وی ودھ گئے سن ۔

بندے جھٹے مسالیدار تری ڈھڈ 'چوں نکل کے جیبھ تے آ جاندی ۔ کوئی ہور تھاں ہوندا، اوہ ادھیا سٹ کے ٹٹے نشے دا علاج کردا ۔ اتھے کجھ وی ممکن نہیں سی ۔ بمب ڈسپوزل دستے دا کیہ پتہ ہے کدوں آوے ؟ اوہدی اڈیک وچ شو اپنے آپ نوں پھاہے ٹنگ کے نہیں رکھ سکدا ۔ ماحول تناء پورن سی ۔ یوا سنگھ والے سنتری اتے منشی نوں وار وار گالھاں کڈھ رہے سن ۔ سمیں سر کاروائی ہوئی ہوندی تاں ایہہ جھنجٹ نہ پیندا ۔ ورکر ڈانگاں چکی پھردے سن ۔ شو نے ہوندو بھرادو ہون دا واسطہ پا

کے جان چھڈائی ۔ ہن بمب سکاڈ تے کھجھ رہے سن ۔ آؤن دا ناں ہی نہیں لیندا ۔ کوئی نقصان ہو گیا تاں پچھوں آؤن جاں نہ ۔ کئی وار اوہ سنگرور کپتان نوں فون کھڑکا چکے سن ۔ ‘‘تسیں ذرا دیکھو تاں صحیح کہ بوریاں ٹھیک طرحاں ہی لگیاں نیں ؟’’ منجے تے لٹے شو نوں دیکھ کے رام سروپ کھجھ گیا سی ۔ اوہنے شو نوں کم لاؤنا چاہیا ۔ ‘‘ہاں ہاں چلو.....-’’ شو نوں وی غلطی دا احساس ہویا ۔ اوہدا فرض بندا سی، آؤندا ہی موقعے دی پڑتال کردا ۔ بستے اتے ٹوپیئے دا جائزا لیندا ۔ اوہ آؤندا ہی منجا مل کے بیٹھ گیا ۔ پورا زور لا کے وی منیا جاوے تاں وی ٹوپیئے دا ویاس گٹھ توں ودھ نہیں سی ۔ چھوٹے جہے بیگ ہیٹھاں اوہ پوری طرحاں چھپیا ہویا سی ۔ ٹوپیئے دے اک پاسیوں نکر دی گیلس باہر نکلی ہوئی سی ۔ گیلس ہے تاں نکر تاں ہوئےگی ہی ۔ شرٹ وی ہو سکدے ۔ بستا اتے کپڑا بھیجن دا مطلب ہے بنٹی دی حراست دا ثبوت دینا ۔ بمب دا کوئی مطلب نہیں ۔ لاش وی نہیں ہو سکدی ۔ ہوندی تاں خون سم پیندا ۔ کیڑے لگ جاندے، مکھیاں بھنکن لگدیاں ۔ شو نوں اپنی عقل تے پردہ پیا لگا ۔ منشی نے وی سیانپ توں کم نہیں سی لیا ۔ بناں پڑتال کیتے بمب سکاڈ نوں بلا لیا سی ۔ شو نے وی اوہو غلطی دہرائی سی ۔

گھنٹہ شو نے گلاں وچ لنگھا دتا ۔ ٹوپیئے ہیٹھاں کجھ نہیں سی ۔ ودھو ودھ کوئی دھمکی پتر ہوئےگا ۔ شو نے اک وڈا بانس منگوایا ۔ اک سرے تے میخ گڈ کے کوٹھے تے جا چڑھیا ۔ پوری ساودھانی نال میخ بیگ دے کلپ وچ اڑائی اتے بستا اپر کھچ لیا ۔ دھڑکدے دل نال اک وار پھیر بانس ہیٹھاں کیتا ۔ اس

وار میخ گیلس وچ اڑائی ۔ گیلس تھوڑی جیہی اپر اٹھدیاں ہی ٹوپیا مودھا ہو گیا ۔ نکر شو نے اپر کھچ لئی ۔ شرٹ اک پاسے جا گری ۔ اپنی کامیابی تے پھل کے کپہ ہوئے شو نے جیتو نظراں نال سنگھ دے ورکراں ول تکیا ۔ سبھ دیاں اکھاں وچ خوشی دی چمک سی ۔ ریتے دیاں بوریاں ہٹا دتیاں گئیاں ۔ سنگھ والے کپڑے اتے بیگ نوں کول رکھنا چاہندے سن ۔ ایہہ شو دی مجبوری سی ۔ ساریاں چیزاں تھانے لے جانیاں ضروری سن ۔ ایہناں توں مجرماں دا بھیت کھل سکدا سی ۔ انگلاں دے نشان مل سکدے سن ۔ کوئی ٹوپیا پچھان کے مجرماں دی شناخت کر سکدا ہے ۔ نکر دی جیب 'چوں نکلی چٹھی اوہنے رام سروپ نوں پڑھا دتی ۔ اوہو پہلاں والیاں گلاں دہرائیاں گئیاں سن ۔ پہلی چٹھی لیٹ ملن دا اوہناں نوں علم سی ۔ اس لئی اک ہور موقع دتا گیا سی ۔ سماں اتے ستھان پہلاں والا ہی سی ۔ پولیس نوں اطلاع دین توں روکیا گیا سی ۔ ایہہ آخری موقع سی ۔ اوہناں کول پجن توں پہلاں ہی چٹھی پولیس دے ہتھ لگ چکی سی ۔ ایہہ موقع وی ہتھوں کھنجھ جان تے سنگھ پھر نراستا دی کھڈ وچ جا ڈگا ۔ شو خوش سی، بمب سکاڈ نے پتہ نہیں کدوں آؤنا سی، آ کے اوہناں ویہہ ناٹک کرنے سن ۔ شو دے ہڈ چھٹے ۔ ہن اوہ کارٹر چ جا کے موج نال ادھیا اندر سٹیگا اتے بدہضمی دا علاج کرے گا۔

5

آخر اوہ موقع آ ہی گیا، جس دی سٹی انچارج من بِیر سنگھ بھلر نوں کافی عرصے توں اڈیک سی ۔ جدوں دا اس دے بیچ دا سبھ توں گھٹیا تھانیدار ڈپٹی بنیا سی، اودوں دا اوہ دہشتگرداں نال ٹکرن لئی ترلو مچھی ہو رہیا سی ۔ اک دو وار اس نے افسراں کول بینتی وی کیتی سی ۔ اس نوں کسے سرحدی ضلعے وچ بھیجیا جاوے ۔ مکھ وزیر من بِیر نوں اتھوں تبدیل کرن لئی تیار نہیں سی ۔ اوہ بھلر تے پتراں جنا وشواس کردا سی ۔ چنگا ماڑا کوئی وی کم ہووے، مکھ وزیر سدھا ہی من بِیر نوں آکھ دیندا سی ۔ کسے اعلیٰ ادھیکاری کول پڑدا چکن دی لوڑ نہیں سی پیندی ۔ من بِیر ترقی لئی ہی اگ دے مُونہہ وچ جانا چاہندا سی ۔ اوہ صبر رکھے ۔ جیوں ہی مکھ وزیر نوں موقع لگا، اوہ اک ہور سٹار من بِیر دے موڈھے تے سجا دیوے گا ۔ نندر بارے سوچ سوچ من بِیر نوں چڑھ چڑھ جاندی ۔ ٹریننگ سمیں اس ماڑچو جہے توں رسا نہیں سی چڑھیا جاندا، نہ اوہدے عقل پلے سی، نہ قد کاٹھ سی ۔ لگدا سی نوٹاں دی پنڈ دے کے بھرتی ہوئے ۔ پہلاں سرحدی ضلعیاں وچ رہِ کے اس نے نوٹاں دے بوہل لائے ۔ پچھوں دو وار دہشت گرداں نوں مار کے دو ترقیاں لے لئیاں ۔ موج نال ڈپٹی بنیا بیٹھا ہے ۔ پچھلی وار جدوں من بِیر نوں ملیا تاں پچھان چ ہی نہ آوے ۔ من بِیر نے اسے دن سونہہ کھادھی، جنا چر ڈپٹی نہیں بندا، اوہ ٹک کے نہیں بیٹھے گا ۔ اس نوں چاہے پنجاہ دہشتگرد مارنے پین ۔ اکلا نندر ہی نہیں، سرحدی ضلعیاں وچ تاں اس نال دے کئی ہور انسپکٹر بنے

پھردے ہن ۔ پنج چار سالاں نوں ڈپٹی بن جانگے ۔ اک من بِیر ہے کہ حالے سب انسپکٹر وی کنفرم نہیں ہویا ۔ جے اسے ضلعے وچ بیٹھا رہیا تاں ڈپٹی تاں کیہ انسپکٹر وی نہیں بن ہونا ۔ شو پرشاد نے جدوں دا دسیا سی کہ بنٹی نوں دہشتگرداں نیں اغوا کر لیا ہے تاں بھلر نوں لگا، اوہدی ارداس پروان چڑھ گئی ہے ۔ بناں ہور کجھ سوچے اوہنے تفتیش اپنے ہتھ چ لے لئی اتے وکھ وکھ پہلوآں تے سوچن لگا ۔ سرحدی ضلعے دہتشگردی دی لپیٹ وچ آئے ہوئے سن ۔ ایہہ ضلع اس بیماری توں بچیا ہویا سی ۔ ایہہ کاروائی دہشتگرداں دی نہیں سی لگدی ۔ پیسہ تاں اوہناں نوں بینکاں وچوں بتھیرا مل جاندا ہے ۔ ایہہ شرارت کسے جرائم پیشہ گروہ دی لگدی سی ۔ ہر کسے نے لیٹر پیڈ چھپوا لیا ہے ۔ جس نوں دل کیتا چٹھی کڈھ دتی ۔ پیسے مل گئے تاں ٹھیک، نہیں آپ چپ کر گئے ۔ من بِیر نے تھوڑی جیہی وی سختی کیتی تاں سراغ مل جانا ہے ۔ اک وار بنٹی ملیا نہیں کہ اس نوں ترقی ملی نہیں ۔

وڈا وزیر تاں اس تے خوش سی ہی ۔ سو بندیاں چوں پچھان کے حال چال پچھدا ہے ۔ ہن اوہ نانہہ نہیں کرن لگا ۔ من بِیر نے وی سردار لئی پورے تن، من اتے دھن نال کم کیتا سی ۔ اپنا سبھ کجھ داء تے لا کے سردار دی ڈولدی کشتی نوں پار لایا سی ۔ چوناں سمیں اک وار تاں اوہ موقع وی آ گیا سی کہ شہر وچ اوہناں دا کوئی جھنڈا وی لاؤن نوں تیار نہیں سی ۔ ہزار کوشش کرن تے وی شہر وچ کونئی چون جلسہ نہیں سی ہو سکیا ۔ ورودھی گلی گلی میٹنگاں کر رہیا سی ۔ سارے شہر نوں روسا سی، سردار چوناں جتدے ہی چنڈی گڑھ جا بیٹھدا ہے،

وزیر وی بن جاندا ہے، کوئی کم لئی جاوے تاں وکیلاں والیاں گھنڈیاں کڈھ کے ٹال دیندا ہے ۔ اس وار اوہ اجیہا امیدوار چننگے، جیہڑا اوہناں دے انگ سنگ رہے ۔ دکھ سکھ ویلے موڈھا جوڑ کے نال کھلووے ۔ بابو جی اجیہے ہی بندے سن ۔ ادھے بول تھانے کچہری جاندا ہے ۔ لوکاں نیں سردار دی سرداری توں کیہ لینا ۔ بھارتی جنتا پارٹی صوبہ پدھر تے ہی اکالی دل دا ورودھ کر رہی سی ۔ اگے شہر دا کم بھارتی جنتا پارٹی ہی سنبھالدی سی ۔ شہر دی ووٹ بناں اکالی امیدوار دا جتنا اسمبھو سی ۔ شہر سی کہ سارے دا سارا مکھ وزیر دے خلاف ہویا پیا سی ۔ کسے نے سردار نوں صلاح دتی کہ من بِیر بیڑا بنے لا سکدا ہے ۔ ویوپار منڈل دے پردھان رام لال اتے ماسٹر ورگے بندیاں نوں اوہ سردار ول لیا سکدا ہے ۔ دوہاں نال اوہدا کھان پین ہے ۔ دوویں بھارتی جنتا پارٹی وچ سدھے آئے ہن ۔ جنس نگھ کیڈر چوں نہیں آئے ۔ اوہ بہتے آدرشوادی نہیں ۔ پارٹی والے اوہناں توں دکھی ہن اتے اوہ پارٹی توں ۔ لوک اوہناں پچھے لگدے ہن ۔ اوہناں دے سردار دے کیمپ وچ آؤن نال جت سوکھی ہو سکدی ہے ۔ ماسٹر سکتر دیاں چوناں توں پہلاں سکول ماسٹر سی ۔ تنخواہ وچ گزارا نہ ہوندا ویکھ کے اوہنے بساتی دی دُکان کھول لئی ۔ حصیدار آر.ایس.ایس. دا سرگرم ممبر سی ۔ سنگھ دی ہدایت تے حصیدار جنتا پارٹی وچ چلا گیا سی ۔ اپنے گروپ دا دباء بنائی رکھن لئی اس نے ماسٹر نوں وی پارٹی دا ممبر بنا لیا ۔ پارٹی نویں بنی سی۔ دفتر حالے بنایا نہیں سی ۔ نویں نویں حکومت بنی سی، کماں والیاں دی لائن لگی رہندی ۔ زیادہ اکٹھ ماسٹر دی دُکان تے ہی رہندا ۔ لکھن

پڑھن دا ماہر سی ۔ ترقی کردا کردا پارٹی دا سکتر بن گیا ۔ افسراں نال جان پہچان ہو گئی ۔ اندرکھاتے لین دین کرا دیندا ۔ افسر وی عزت کرن لگے اتے لوک وی ۔ ورکراں پچھے چکر کٹن نالوں تاں پیسے دے کے کم کراؤدا اسان سی ۔ افسراں دے مشورے اتے وزیراں دی سفارش تے ماسٹر نے کئی کوٹے لگوا لئے، لون لے لئے اتے چھوٹیاں چھوٹیاں فیکٹریاں اڑکا لئیاں ۔ دوجے ورکراں نوں ماسٹر دا امیر ہونا پسند نہیں سی ۔ کئی وار اس تے الزام لگ چکے سن ۔ اوہدے خلاف متے پاس ہو چکے سن ۔ اک وار معطل وی کیتا گیا ۔ چوناں نیڑے آئیاں دیکھ کے پھیر بحال کر دتا ۔ ماسٹر پارٹی وچ تاں آ گیا پر بدلے دی تاک وچ سی ۔ ایہو حال پردھان دا سی ۔ اوہ بچپن توں ہی کھدر پاؤندا سی ۔ شہر چ کانگرسیاں دی گنتی سینکڑیاں وچ سی ۔ پرانے گھلاٹیئے دی حاضری وچ اس دی کوئی پچھ نہ پئی، اوہ وی پورا ڈھیٹھ سی ۔ کوئی سدے جاں نہ، جتھے وی کسے وزیر نے آؤنا ہوندا، آپ ہی سٹیج تے جا بیٹھدا ۔ کانگرس دوپھاڑ ہوئی تاں اوہدا داء لگ گیا ۔ اک گروپ دا خزانچی بن گیا ۔

ایمرجنسی لگی تاں رج کے پیسے کمائے ۔ کار خرید لئی ۔ کھاد دیاں دو اتے ٹریکٹراں دی اک ایجنسی لے لئی ۔ پیسے دے سر تے بلے بلے ہون لگی ۔ کانگرس دا صفایا ہویا تاں کھدر لاہ کے اوہ ماریا ۔ برجبھان راہیں جنتا پارٹی وچ چلیا گیا ۔ پارٹی وچ جم تاں نہ سکیا پر دبڑو گھسڑو کردا رہیا ۔ جنتا پارٹی دوپھاڑ ہوئی تاں بھارتی جنتا پارٹی وچ ٹک گیا ۔ اوہ کانگرسیاں ولوں 'گھر واپسی' دے سدے دی اڈیک وچ سی ۔ کانگرسیاں نوں

پہلاں ہی کرسیاں دی گھاٹ محسوس ہو رہی سی ۔ دل بدلو توں اوہناں نیں کیہ لینا سی ۔ اک دو وار اپنے بندے پردھان نے گھلے وی پر دال نہ گلی ۔ دڑ وٹی بیٹھے رہے ۔ اوہدی چنگی قسمت ۔ بھارتی جنتا پارٹی دے پردھان دی ایکسیڈینٹ کارن موت ہو گئی ۔ پارٹی وچ پردھان نوں گٹھے لاؤن والا اوہو سی ۔ اوہ پرانا گھلاٹیا سی ۔ کیندر تک پہنچ سی ۔ باقی منڈے کھنڈے سن ۔ دارو سکہ پی لیندے سن ۔ پرانا بندہ تاں کوئی پہلے پردھان نے پارٹی وچ ٹکن ہی نہیں دتا ۔ جس نے پردھان دی برابری کرنی چاہی، اس دا پتہ کٹ دتا ۔ اوہ مریا تاں سبھ دیاں اکھاں پردھانگی تے لگ گئیاں ۔ پردھان چاہے جیل نہیں گیا پر کم کراؤن وچ ماہر ہے ۔ افسر اوہدی مندے ہن ۔ کار ہے، پیسہ ہے، ویلے کویلے خرچ وی کر دیندا ہے ۔ باقی ورکراں کول تاں چنڈی گڑھ تک جان دا کرایہ وی نہیں ہوندا ۔ ممبر اس نوں پردھان بناؤن لئی پوری طرحاں سہمت سن، پر ہائی کمانڈ اڑ گئی ۔ اوہ کیڈر وچ آئے بندے نوں ہی پردھان بناؤنا چاہندے سن ۔ عمر چھوٹی ہے جاں وڈی، کوئی فرق نہیں پیندا ۔ کیڈر وچوں آیا بندہ انوشاسن وچ تاں رہندا ہی ہے، پارٹی اصولاں تے وی چلدا ہے ۔ پارٹی دی پردھانگی تاں رام لال نوں نہ مل سکی پر ویوپار منڈل دی پردھانگی ہتھ لگ ہی گئی ۔ اس دن توں اوہ اس پدوی تے قبضہ کری بیٹھا ہے ۔

پچھلی وار جدوں دربارا سنگھ دی وزارت بنی تاں اوہ پارٹی توں اپرام ہو گیا ۔ اوہناں دی پارٹی نوں کوئی پچھدا ہی نہیں سی ۔ سارے ویہہ تیہہ ممبر سن ۔ سال سال پارٹی دی میٹنگ نہیں سی ہوندی ۔ کانگرس دی ممبر شپ تاں نہیں لئی پر

ڈکا ادھر ہی سٹن لگے ۔ اسے گل تے بھارتی جنتا پارٹی ناراض سی ۔ اہم مسئلیاں تے وچاراں سمیں اس نوں گھٹ ہی بلایا جاندا ۔ اک واری اک ورکر توں ای.ٹی.او. نوں پیسے کاہدے دوا دتے، پارٹی نے اوہدا جلوس ہی کڈھ دتا ۔ اجیہے حالاتاں وچ ماسٹر اتے رام لال نوں اپنے ول لیاؤنا کوئی اوکھا کم نہیں سی ۔ پر ایہہ کم من بِیر ہی کر سکدا سی ۔ من بِیر نوں سردار نے بلایا اتے کول بٹھا کے آپ گل کیتی ۔ عمر بھر اہسانمند رہن دا ترلا لیا ۔ من بِیر کوئی بدھو تھانیدار نہیں سی ۔ اوہ پولیٹیکل سائنس دا ایم.اے. سی ۔ سیاست دے اتراواں چڑھاواں نوں چنگی طرحاں سمجھدا سی ۔ اس نوں یقین سی، کیندر نے اگلا مکھ وزیر سردار نوں ہی بناؤنا ہے ۔ اک وار من بِیر اوہناں دی نظر وچ آ گیا تاں پنجے انگلاں گھیؤ وچ سمجھو ۔ اسے وچار نوں مکھ رکھ کے من بِیر نے دوہاں تے زور پا دتا ۔ انھا کیہ بھالے، دو اکھاں ؟ اوہ دوویں ایہو چاہندے سن ۔ عزت نال سردار بلا رہیا سی، اوہ جھٹ من گئے ۔ بلکہ پورا یقین دوایا، اوہ پارٹی تے زور پاؤن گے کہ سردار دی مدد کیتی جاوے۔ جے گل نہ بنی تاں اپنے ساتھیاں نوں نال لے کے پہلاں سٹیزن کونسل دا گٹھن کرن گے اتے پھیر سردار دی حمایت دا اعلان ۔ انج ہی ہویا ۔ بڑی دھومدھام نال کونسل بنائی گئی ۔ بازار دے وچالے دفتر کھلا ۔ سردار نے جھٹ جھنڈیاں، پوسٹراں اتے بینراں نال دفتر بھر دتا ۔ دو دناں وچ ہی شہر دی ہوا بدل گئی ۔ تھاں تھاں جھنڈے لگ گئے، گلی گلی میٹنگاں ہوئیاں ۔ گھر وچ سردار نوں ہار پئے ۔ اندرکھاتے اکلے رہِ گئے بھارتی جنتا پارٹی دے ورکر وی سردار نال سہمت ہو گئے ۔ اوہناں سردار

دا ورودھ کرنا چھڈ دتا ۔ چوناں توں دو دن پہلاں ہور حلقیاں نوں تُر گئے ۔ اس سیاسی اتھل پتھل توں بناں وی من بِیر نے سردار دے بہت کم کیتے ۔ پنجاہ ہزار روپیہ نقد دتا ۔ پنج کاراں منگوا کے دتیاں، پٹرول وی اپنے ذمے لیا ۔ سردار نے جس کم لئی وی فون کیتا، من بِیر نے جھٹ حکم دی پالنا کیتی ۔ چوناں دے دناں وچ سٹیبازاں نوں کھلی چھٹی رہی ۔ موڑ موڑ تے کھلو کے اوہناں سٹہ لگوایا ۔ ٹھیکیداراں نوں کھل سی ۔ ناجائز شراب دے اوہناں دریا ہی وحہ دتے ۔ سمگلراں نوں ہری جھنڈی سی ۔ اوہناں راجستھان دی ساری افیم ڈھوء لئی ۔ من بِیر دی اکو شرط سی، اوہ سارے سردار دی ڈٹ کے مدد کرن ۔

ووٹاں والے دن من بِیر نے خاص چوکسی رکھی ۔ جس جس بوتھ تے سردار دی پوزیشن کمزور سی، اتھے من بِیر نے اپنے خااس خاسس بندے تعینات کیتے ۔ جدوں وی سردار دا پولنگ ایجنٹ اشارہ کردا، اوہ جائلی ووٹاں بھگتاؤن والیاں دے نال جاندا ۔ کوئی ورودھی دے حق وچ جائلی ووٹ بھگتنی ہوندی تاں اوہ ڈرا کے بھجا دیندا ۔ ہزاراں ووٹاں اوہناں جائلی بھگتائیاں ۔ من بِیر دے خلاف فون وی ہوئے اتے تاراں وی دتیاں گئیاں ۔ اِک دو تھاواں تے نعر ےبازی وی ہوئی ۔ اس سبھ کاسے نے سگوں سونے تے سہاگے دا کم کیتا۔ افسراں نوں وی پتہ لگ گیا کہ من بِیر سردار دا بندہ ہے ۔ سردار نوں وی یقین ہو گیا کہ من بِیر نے اوہدی ننگے چٹے ہو کے مدد کیتی ہے ۔ پھیر بنٹی اتے اوہدے اغواکاراں نوں لبھ کے اوہ سردار توں اپنی سیوا دا پھل کیوں نہ لوے ؟ سبھ توں پہلاں اس نے شہر دیاں ساریاں پریساں دے مالکاں، اوہناں دے نوکراں،

بھانڈیاں والیاں، سکولاں دے سٹاف اتے رکشے بگھیاں والیاں نوں پچھ گچھ لئی بلایا ۔ ہو سکدے لیٹرپیڈ کسے ستھانک پریس وچوں ہی چھپیا ہووے ۔ سہمتی نال نہ صحیح، ڈرا دھمکا دے چھپوا لیا ہووے ۔ پریس دا کوئی ورکر وی کسے گروہ نال ہمدردی رکھ سکدے ۔ اسنے ویلے کویلے چھاپ لیا ہووے ۔ ٹوپیا نواں نکور ہے ۔ نواں خریدیا ہونا ہے ۔ ہو سکدے کوئی دُکاندار خریددار نوں پچھان لئے ۔ کسے ادھیاپک نے بنٹی نوں کسے اجنبی نال گلاں کردے، کسے نال جاندے آؤندے دیکھیا ہو سکدے ۔ بگھی والیاں نوں پھیریاں والیاں دی پچھان ہوندی ہے ۔ کوئی نواں پھیری والا اس دن آیا ہووے ؟ کسے نے بنٹی نوں کسے ریڑھی جاں چھابے والے کول کھڑا دیکھیا ہووے ؟ آخر بنٹی کوئی سوئی تاں نہیں سی کہ کوئی جیب وچ پا کے لے گیا ۔

پولیس کول کوئی جادو والا جھرلو تاں ہے نہیں کہ پھیردیاں ہی مجرم حاضر ہو جان ۔ سراغ ملدا ہی ملدا ہے ۔ سراغ لبھن لئی ایہو ڈھکویں بندے سن ۔ بگھیاں والے تاں جویں پہلاں ہی تاڑ گئے ۔ تن چارن تاں بہاری بھئیے سن ۔ بھانڈا ٹھیکر اتھے ہی چھڈ کے گڈی جا چڑھے ۔ اک بازیگراں دا منڈا ہے ۔ اس دی شرافت دے سارے گواہ ہن ۔ اٹھ سالاں توں بچے لجا رہیا ہے ۔ کدے کوئی شکایت نہیں آئی ۔ اس دی سفارش ایس.ڈی.ایم. نے خود کیتی ۔ سکول دے سٹاف چ بہتیاں عورتاں سن ۔ اوہناں دا تھانے آؤنا شہر والیاں نوں پسند نہیں سی ۔ تھانا جویں کوئی کنجرخانا ہے کہ اتھے پیر پاؤندیاں ہی اوہناں دا ست بھنگ ہو جانا ہے ۔ مشکل نال بنٹی دی اک ٹیچر اتے چپڑاسی نوں ہی تھانے بلایا جا سکیا ۔ ٹیچر تاں تھانے وڑدی ہی بے

ہوش ہو گئی ۔ چپڑاسی بکھلا گیا ۔ الٹے سدھے جواب دین لگا ۔ بھلر نے دبکا ماریا تاں اوہدا پیشاب نکل گیا ۔

باقی سٹاف لالا جی دے گھر جا وڑیا ۔ بنٹی لئی اوہ ہر قربانی دین نوں تاں تیار سن پر تھانے نہیں جانگے ۔ لالا جی نے وی اوہناں دی حمایت کیتی ۔ سٹاف تے سختی دی ضرورت نہیں ۔ تفتیش ٹھیک ڈھنگ نال کرو ۔ ایہہ گنجھل حالے من بِیر سلجھا وی نہیں سی سکیا کہ ماسٹر اتے پردھان دے فون کن کھان لگے ۔ سکول والیاں توں کجھ ملن دی آس نہیں سی ۔ پریس اتے بھانڈیاں والیاں نوں دھون دا اوہنے حکم دتا ۔ سپاہیاں تے بھروسہ نہیں سی ۔ دس دس روپئے لے کے چھڈ آؤن گے ۔ اوہنے حولدار بھیجے سن ۔ اوہ وی دو بندیاں نوں ہی قابو کر سکے ۔ اک نوں گھروں، دوجے نوں پریس وچوں ۔ باقیاں نوں پتہ لگ گیا، اوہ فرار ہو گئے ۔ بھگوڑے بندے ماسٹر اتے پردھان کول پج گئے سن ۔ پریساں والے پردھان دے چوبارے وچ بیٹھے سن اتے بھانڈیاں والے ماسٹر دی دُکان وچ ۔ دوہاں دا وچار سی کہ لے دے کر کے اوہناں دا کھہڑا چھڈ دتا جآوے گا ۔ من بِیر اوہناں نال سہمت نہیں سی ۔ پیسہ اس نے بتھیرا کمایا ہے ۔ پندراں سال ہو گئے اس نوں تھانیدار بھرتی ہویاں ۔ رب دی کرپا نال اک دن وی ماڑی مد تے نہیں رہیا ۔ من بھاؤندے تھانے رہیا ہے ۔ کارن ؟ استاد دا سبق ۔ رشوت ونڈ کے کھاؤ ۔ اوہ ہمیشہ دسوند کڈھدا رہندا ہے ۔ افسراں ماتحتاں دا بندا حصہ اوہناں نوں پہنچدا رہندا ہے ۔ سپاہی توں ڈپٹی تک سبھ اس نوں کرسی دیندے ہن ۔ اوہدی ڈی.آئی.جی. دے بیڈ روم تک پہنچ ہے ۔ بیوی ودیشی ساڑھیاں دی شوقین ہے ۔ دو چار مہینیاں بعد

ودیشی ساڑھیاں دا سوٹکیس بھر کے سلوٹ مار آؤندا ہے ۔ اوہ ڈی.آئی.جی. نالوں وی ودھ پھرتی نال آرڈر کراؤندی ہے ۔ کیہ مجال ہے صاحب نانہہ نکر جاں ٹال مٹول کر جاوے ۔ کپتان اس نوں چھوٹا ویر سمجھدے ہن ۔ نویں آئے صاحب دی حضوری چ پیش ہون توں پہلاں ہی اوہ اس دے شوکاں دی سوچی تیار کردا ہے ۔ پھیر اسے مطابق چلدا ہے ۔ پہلاں شرما آیا، من بِیر نے اوہنوں پہلے ہفتے ہی ولائتی روالر لیا دتا ۔ دگل آیا تاں پتہ لگا، اوہدی چنڈی گڑھ کوٹھی بندی ہے ۔ اٹاں، سیمنٹ اتے لوہا اتھوں بھیجدا رہیا ۔ جنا چر اوہ رہیا من بِیر نوں انعام تے انعام دیندا رہیا ۔ کینتھ آیا تاں شہر دیاں سبھ توں سوہنیاں تیویاں من بِیر نے اوہدے پیش کیتیاں ۔ عورتاں دے نخریاں دا کیلیا کینتھ ہر تیسرے دن ریسٹ ہاؤس ڈیرہ لا لیندا ۔ راتو رات من بِیر من مرضی دے آرڈر کرا لیندا ۔ گپتے نوں پیسہ چاہیدا سی ۔ من بِیر نے تن چارن وڈے سمگلر اوہدے متھے لا دتے ۔ نالے صاحب خوش نالے سمگلر ۔ پھیر من بِیر دی ترقی وچ کسے نے کیہ ٹنگ اڑاؤنی سی ؟ اِک وار ترقی دا موقع بنے صحیح، مثل تاں بھمبیری وانگ گھمےگی ۔

من بِیر نوں کیول بنٹی دی لوڑ سی ۔ اغواکاراں دی کوئی پرواہ نہیں ۔ اصلی نہ وی لبھے تاں کیہ ہے ۔ دو چار ہوراں نوں ہی گڈی چڑھا دیوے گا ۔ اگے کیہڑا افسراں دے اشاریاں تے بندے مارے نہیں ۔ اک دو اپنے لئی مار دتے تاں کیہڑا پہاڑ ڈگ پینے ۔ من بِیر دا من ترقی لین تے تلیا ہویا سی ۔ سب انسپکٹری دی کیہ وکت ہے ؟ سبھ دے تھلے لگے رہو ۔ ڈپٹی لگے گا تاں مڑک نال افسری کریگا ۔ چھ چھ تھانے تھلے ۔ مہینے ہی نہیں

مان ۔ اسے لئی اوہ وار وار دوہاں نوں نانہہ کر رہیا سی ۔ پچھ پڑتال من بِیر نے کرنی ہی ہے ۔ مارے کٹے بناں کوئی سچ نہیں بولدا ۔ اوہناں دے آکھن کرکے من بِیر اک رعایت کر سکدا ہے ۔ جے کوئی اقبال کر لئے تاں اوہ باقیاں نوں چھڈ سکدا ہے ۔ اقبال کرن والے نوں وی نہ ہتھ لائیگا اتے نہ ہی اس دا ناں کسے نوں دسیگا ۔ بنٹی دا کیس اس نے ہر حالت وچ سرے چاڑھنا ہے ۔ پیسیاں دا لالچ نہیں کرنا ۔ لالچ چ آ کے ترقی دا موقع گواؤن نوں اوہ کیہڑا ملنگاں دا منڈا ہے ؟ پنجاہ اےکڑ زمین تاں اوہدی بھرتی ہون توں پہلاں ہی سی ۔ اینی ہن بن گئی ہے ۔ دو بھرا کینیڈا وچ انجنیئر ہن ۔ اکو اک بھین انگلینڈ ویاہی ہوئی ہے ۔ بھرا کینیڈا آؤن لئی زور پاؤندے ہن، باپو نہیں مندا ۔ کوئی جدی جائداد سانبھن والا وی پچھے چاہیدا ہے ۔ پڑھائی وچ اوہ بھراواں وانگ معرکے نہیں مار سکیا ۔ ایم.اے. ہی کر سکیا ۔ چنگے کرماں نوں تھانیداراں دیاں نوکریاں نکل آئیاں ۔ پنجاہ ہزار متھے مار کے بھرتی ہو گیا ۔ ہن بھراواں نالوں گھٹ نہیں ۔ کمائی تاں من بِیر نوں زمین دی ہی گھٹ نہیں، اتوں تھانیداری ۔ بہتے لالچ دی لوڑ نہیں ۔ ویسے وی لالا جی بھلے بندے ہن۔ بنٹی لبھنا ہی چاہیدا ہے ۔ ایہہ من بِیر دا اخلاقی فرض وی ہے ۔ یوا سنگھ توں وی ڈر لگدا ہے ۔ اوہ ماڑی جیہی گل تے ہی اڑ جاندے ہن ۔ ایہہ تاں اوہناں دا اپنا کم سی ۔ لالا جی لئی تاں سنگھ دا ہر ممبر جان دی بازی تک لاؤن نوں تیار ہے ۔ من بِیر نوں اوہ گھٹنا یاد آئی جدوں ایہناں دے اک سرگرم ورکر دی پتنی سڑ کے مر گئی سی ۔ رامو بوٹاں والے دے منڈیاں نوں نویں کمائے پیسے دا ہنکار سی ۔ منڈے دے ویاہ نوں چھ مہینے وی پورے

نہیں سی ہوئے کہ سس نونہہ وچ کھڑکن لگ پئی ۔ رام لال دا لاڈلا سوہن ماں دا زیادہ آگیاکار اکھواؤندا سی ۔ گھٹ پی کے کروا چوتھ والے دن سوہرے چلا گیا ۔ پتنی نے ورت رکھیا ہویا سی ۔ ضد پھڑ کے بیٹھ گیا، ہنے لے کے جانی ہے ۔ طیش چ آ کے پتنی نال جھگڑ پیا ۔ اج کل دیاں کڑیاں کیہڑا گھٹ ہن ۔ آؤندی نے مٹی دا تیل پا کے اگ لا لئی ۔ رامو نوں مان سی، اوہدی تھانے کچہری چلدی سی ۔ کسے دا وال وی ونگا نہیں ہوئےگا ۔ بوٹاں دی دُکان تاں اوہدی تیہہ سال پہلاں ہوندی سی ۔ ایہنیں دنیں تاں اوہ شہر دا سرکڈھ بزنس مین ہے ۔ گیس دی ایجنسی توں لے کے ٹی.وی.، فرج تک دیاں ایجنسیاں اسے کول ہن ۔ پنج ٹرک چلدے ہن ۔ ٹرک یونین دے پردھان جگے نال اس دی اکو گل ہے ۔ بدمعاشاں دی بھری جیپ سارا دن اس دے بار چ کھڑی رہندی ہے ۔ ایس.ایچ.او. نال گل کرکے اوہ اپنی نونہہ نوں اوہدے ماپیاں دے پہنچن توں پہلاں ہی شمشان گھاٹ لے گئے ۔ سنگھ دے کسے ورکر دے کنیں خبر پئی تاں اوہنے جھٹ میٹنگ بلا لئی ۔ ایہہ تاں دھکہ سی، بے انصافی سی ۔ رامو نے بہت ترلے لئے ۔ سوہُن وی تاں سنگھ دا ممبر ہے ۔ کسے نے اس دلیل دی پرواہ نہ کیتی ۔ لاش نوں اگ لاؤنوں روک لیا گیا ۔ کڑی دے ماپے آئے، پوسٹ مارٹم ہویا ۔ اونا چر ہڑتال جاری رہی، جنا چر رامو دے سارے ٹبر نوں ہتھکڑی نہ لگ گئی ۔ ماڑی جیہی ہوا وی نکل گئی تاں من بِیر دے نال نال ہی پردھان تے ماسٹر دا جلوس وی نکلنا سی ۔ ایہہ گل اوہناں نوں پتہ نہیں کیوں سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ پردھان وار وار وال کٹی والے کیس دی یاد دوا رہیا سی ۔ ادوں من بِیر اتھے بدل کے آیا ہی

سی۔ آؤندیاں ہی 'وال کٹی' ناں نال مشہور اک کڑی تے نگاہ پئی ۔ اوہ سارا دن شہر چ گھمدی رہندی سی ۔ ملوکڑی جہی، ہتھ چ لال جاپانی چھتری ۔ دھنی توں خاصی ہیٹھاں کرکے بنہی بنارسی ساڑھی ۔ تیز ترار میک اپ ۔ اچی اڈی والے سینڈل ۔ اک وار تاں من بِیر دا من ڈولیا ۔ کوئی اپسرا ہی تاں سی اوہ ۔ کسے افسر دے پیش ہو سکے تاں کیا کہنے ۔ پڑتال کیتی تاں پتہ لگا، اوہ ڈیہرادون دی جمپل سی ۔ چنگے سکولاں وچ پڑھی سی ۔ اوہدا باپ اک رئیس سی، جے بمبے ٹھیکیداری کردا سی ۔ 'وال کٹی' دی ماں اوہدی رکھیل سی، جیہڑی اس نے گرمیاں دیاں چھٹیاں لئی ڈیہرادون رکھی ہوئی سی ۔ غلطی نال وال کٹی پینڈو ہٹوانیئے نال ویاہی گئی ۔ کپڑیاں دی دُکان تے قینچی چلاؤندا منڈا اوہدے راس نہیں سی ۔ منڈے نوں وی اوہدا سورج چڑھن تک ستے رہنا، ادھ ننگے لباس وچ ایدھر اودھر گھمنا، فلماں دیکھنا اتے ناول پڑھدے رہنا پسند نہیں سی ۔ چھوٹی چھوٹی گل تے ہوندا تکرار طلاق تک پہنچ گیا ۔

انکھیلی کڑی نے سہریاں نوں سبق سکھاؤن لئی شہر وچ ہی ڈیرے لا لئے ۔ سہریاں نوں اس دا سرعام سڑکاں تے گھمنا وی پسند نہیں سی ۔ شاید اسے لئی اوہ وال کٹی تے کئی طرحاں دے دوشن لا رہے سن ۔ اپنی تسلی لئی من بِیر نے چھیڑخانی لئی اک دو بندے اوہدے پچھے وی لائے ۔ جدوں اوہ چھتر کھا کے مڑے تاں من بِیر نے اوہدا کھہڑا چھڈ دتا ۔ بھلا ہووے اک وکیل دا ۔ اوہ وال کٹی دا گوانڈھی سی ۔ اوہدا کہنا سی کہ اوہ ویسوا ہے ۔ محلے وچ سارا دن گنڈاگردی ہوندی ہے ۔ ادھا محلہ کڑی دے نال سی ۔ وکیل دی دال نہیں گلی، اس لئی

جھوٹھے الزام لا رہیا ہے ۔ وکیل ہمت ہارن والا نہیں سی ۔ لوکاں دیاں اکھاں اس سمیں کھلیاں جدوں اک ایف.سی.آئی. دے منیجر نوں اس نے رنگے ہتھیں قابو کیتا ۔

منیجر ایس.پی. وجیلینس دا چھوٹا بھرا سی ۔ اوہ پولیس نوں چھڈنا پیا، پر وال کٹی اوہناں دے قابو آ گئی ۔ عاشقاں دی جیہڑی لسٹ وال کٹی نے دتی، اوہ حیرانی جنک سی ۔ ڈاکٹر، وکیل اتے جج، موجودہ ایس.ڈی.ایم. وی ۔ صنعتکاراں اتے سیاستداناں نیں تاں ہونا ہی سی ۔ پہلاں جھرلو من بِیر نے صابن والے کالو رام تے پھیریا ۔ وال کٹی نے جدوں تاڑ تاڑ اوہدے ککرماں دے بھانڈے بھنے تاں ساہمنے بیٹھے کالو رام نوں غش پے گئی ۔ جھٹ ویہہ ہزار دے نوٹ حاضر ہو گئے ۔ اپنے خاص خاص بندیاں راہیں من بِیر نے ایہہ گل پھیلائی ۔ عاشقاں نوں فکر پے گیا ۔ کوئی ایس.ڈی.ایم. ول بھجا، کوئی جج ول ۔ پہلاں افسراں نیں رعب مارنا چاہیا، پولیس اک شریف کڑی نوں تنگ کر رہی ہے ۔ جدوں اوہناں دے سنن لئی من بِیر نے ٹیپاں بھیجنیاں چاہیاں تاں سبھ دے ہوش اڈ گئے ۔ ایس.ڈی.ایم. تاں آپ ہی تھانے پج گیا، جج نے سرکاری وکیل بھیجیا ۔ معاملہ ٹھپ ہونا چاہیدا ہے ۔ ایس.ڈی.ایم. نے من بِیر دے خلاف چلدیاں پڑتالاں داخل دفتر کرن دا وعدہ کیتا اتے جج نے استغاثے خارج کرن دا۔ افسر افسر ہی ہوندے ہن ۔ پولیس نے کم لینا ہوندا ہے ۔ من بِیر چپ کر گیا ۔ اس سمیں پردھان نال کئی وار واہ پیا سی ۔ وال کٹی دے عاشقاں توں پیسے اکٹھے کرن دا کم اسے نے کیتا سی ۔ اس نوں چنگی طرحاں پتہ سی کہ صراف توں کنے پیسے لینے ہن، ٹھلیوال والے آتمے توں کنے اتے سنیمے والے بھان توں کنے ۔

تن دن وال کٹی پولیس حراست وچ رہی ۔ پورے ڈھائی لکھ من بِیر نے بنائے ۔ پنجاہ سٹھاہ پردھان لے گیا ۔ سال ہو گیا اوہناں گلاں نوں، مڑ کسے نے چوں نہیں کیتی ۔ پردھان بندہ بھروسے والا سی ۔ ایہو نہیں، پنجاہ وار پرکھیا سی من بِیر نے ۔ ہر تتھ تیوہار نوں بنھے بنھائے پیسے مل جادے ہن ۔ دیوالی نوں پٹاکھے ویچن دی مناہی ہوندی ہے ۔ چپ کر کے پنج ہزار دے نوٹ پھڑا گیا ۔ دُکاندار پٹاکھے ویچدے رہن، پولیس نوں کیہ ؟ بندہ ماسٹر وی ٹھیک سی ۔ اس نے اس سمیں جوہر دکھائے، جدوں کالا پولیس دے ہتھ لگا سی ۔ کالا چوری تاں سارے علاقے وچ کر جاندا پر ہتھ کدے نہ آؤندا ۔ من بِیر دے بھاگاں نوں اک وار اوہ بٹیرا بن کے پیر ہیٹھاں آ گیا ۔ پولیس نوں چوراں کولوں کھٹن نوں کجھ نہیں ہوندا ۔ چور مال نوں سنبھالی رکھن لئی تاں چوری کردے نہیں ۔ مال خریدن والے اوہناں نالوں وی تیز ہن ۔ چور اگے اگے، مال خریدن والے پچھے پچھے ۔ پولیس دا گھر اوہناں دکانداراں توں پورا ہوندا ہے، جیہڑے بھل بھلیکھے چوراں توں مال خرید لیندے ہن ۔ نالے مال برآمد کرو، نالے چوری دا مال خریدن دے جرم توں بری کرن دی فیس لوو ۔ کالے نے چوریاں تھوک دے بھاء کیتیاں سن ۔ پکھے، ریڈیو، ٹی.وی.، کیمرے، کپڑا اتے گھڑیاں ۔ شہر دا کوئی دُکاندار اجیہا نہیں سی، جس کول اس نے کوئی نہ کوئی چیز نہیں سی ویچی ۔ کالا جس دُکان اگے جا کے رکدا، اسے دُکاندار نوں کمبنی چھڑ جادی ۔ کالا کئی سال پہلاں ویچی چیز دی یاد دواؤندا ۔ دُکاندار نوں کجھ یاد آؤندا جاں نہ پر پولیس توں ڈردا ہاں ضرور کر دیندا ۔ اس سمیں دکانداراں توں پیسے

اکٹھے کرن دا کم ماسٹر نے بڑی ہشیاری نال کیتا سی ۔ چنگی فیس دے لالچ چ آ کے اتے متراں دے مجبور کرن تے من بِیر پریس اتے بھانڈیاں والیاں نوں چھڈن لئی من گیا ۔ چلو بنٹی دے ہور سراغ بتھیرے ۔ گھر آئی مایہ نوں دھکنا نہیں چاہیدا ۔ معاملہ طے ہوئے نوں دو گھنٹے وی نہیں سی ہوئے کہ بازار وچ گھسر مسر ہون لگ پئی ۔ من بِیر دے دوستاں نیں اس نوں ساودھان کیتا ۔ چنگا ہووے جے پیسے واپس کر دتے جان ۔ کجھ بندے مالی طور تے کمزور سن ۔ پردھان نے زیادہ پیسے بٹور لئے ۔ من بِیر نے ماسٹر نوں فون کیتا ۔ پہلاں جواب ملیا، گھر نہیں ۔ دوبارہ کیتا تاں پتہ لگا کوئی اس نوں چنڈی گڑھ لے گیا ۔ تن دناں دا پروگرام سی ۔

سی.آئی.ڈی. والیاں دا فون آیا ۔ ہڑتال دی تیاری ہو رہی سی ۔ گھبرائے من بِیر نے پردھان نوں فون کیتا ۔ جواب ملیا، اوہ من بِیر دے کم ہی کدھرے گیا ہویا ہے ۔ من بِیر پچھتاؤن لگا ۔ کدھرے لینے دے دینے نہ پے جان ۔ ترقی دی تھاں رورٹ نہ ہو جاوے ۔ اوہدے خلاف جلسے ہوئے تاں مکھ وزیر کیہ سوچیگا ؟ وال کٹی اتے چوریاں ویلے گل ہور سی ۔ اس سمیں دین والے قصوروار سن ۔ ایہہ سبھ بے قصور ۔ پیسے کاہدے دین ؟ پردھان دا وٹا وی بھارا ہے ۔ ضرور موٹی فیس لئی ہوئےگی ۔ اگلیاں نیں تڑپھنا ہی سی ۔ یوا سنگھ وچ من بِیر دی بہتی شاخ نہیں ۔ سنگھ نوں پولیس خلاف بولن دا بہانہ ہی چاہیدا ہے ۔ اوہناں نوں چپ کراؤن والا من بِیر دے ہتھ وچ کوئی بندہ نہیں ۔ من بِیر مکھ وزیر دا بندہ اکھواؤندا ہے ۔ مکھ وزیر دا وی کوئی بندہ من بِیر دی مدد نہیں سی کر سکدا ۔ درویش نوں تھانے

بلاؤن لئی من بِیر نے گڈی بھیجی ۔ اوہنے صاف نانہہ کر دتی ۔ پولیس نوں پیسے بناؤن دی لگی ہوئی ہے ۔ درویش تناں دناں دا چیخ رہیا ہے کہ سکول دا اک چپڑاسی اسے دن دا فرار ہے ۔ اس دن بنٹی نوں قلفی دیندا دیکھیا گیا ۔ درویش دے آکھن تے جدوں پولیس اک وار وی اس دی گھروالی نوں تھانے بلاؤن دی تکلیف نہیں کر سکدی تاں اوہ کیوں پولیس دا پکھ پورے ؟ فون تے ناگپال نال گل ہوئی ۔ تھانے آؤن چ اس نوں وی اعتراز سی ۔ مسئلہ گمبھیر ہوندا جا رہیا سی ۔ ناگپال وی شہر وچ کجھ تھاں رکھدا ہے ۔ کھلم کھل پولیس دی مدد کرن تے ناگپال دا وی جلوس نکل سکدا ہے ۔ من بِیر دے خلاف اوہ سارے بندے اٹھ کھڑے ہوئے ہن، جیہناں توں کدے نہ کدے اس نے پیسے بٹورے سن ۔ پولیس دے حق دی گل کرن والے نوں اوہ سوئی بگھیاڑی وانگ پیندے ہن ۔

اِکو راہ سی، گرفتاری دے بہانے پولیس ناگپال کول آوے ۔ دُکان تے آ کے تھوڑا بہتاا اچا نیواں بولن ۔ دھکے نال جیپ چ بٹھا کے تھانے لے جان ۔ اسے بہانے جدوں ناگپال نوں تھانے لیاندا گیا تاں ساری پولیس نوں ہی فکر پے گیا ۔ غصے چ من بِیر دیاں مٹھیاں کئی وار بند ہوئیاں ۔ اوہو کنجر جیہڑے وال کٹی دے کیس وچوں نکلن لئی اپنی عزت دا واسطہ پاؤندے سن، ٹوپیاں، پگڑیاں لاہ کے من بِیر دے پیریں دھردے سن، ہن اس خلاف بولن دی ہمت کر رہے ہن ۔ سبھ توں موہرے بانس باہیاں والا پریم سی ۔ وال کٹی دا سبھ توں چہیتا عاشق ۔ اوہ آکھدا ہے کہ اس تھانیدار نوں بانیئے لٹن دا بھس پے گیئے ۔ بہانے نال کوئی نہ کوئی جھوٹھی کہانی گھڑ لیندا ہے، پھیر تھوک دے

بھاء پیسے بٹوردا ہے ۔ اس تھانیدار نے چوراں، ٹھگاں نوں تاں کھلیاں چھٹیاں دے رکھیاں ہن، شریفاں دے گل انگوٹھا دے رکھیا ہے ۔ سیتا صراف اس نال موڈھا جوڑی پھردا ہے ۔ سبھ توں ودھ چوری دا مال اوہو خریددا ہے ۔ ہن دھندا ٹھپ ہے ۔ اکیا آکھدا ہے کہ من بِیر سکھاں دا سمرتھک ہے ۔ سردار دا بندہ ہون کرکے ہوندواں نوں تنگ کردا ہے ۔ شہر وچ ہوندو تھانیدار لایاا جاوے ۔ بندوقاں والے شندے نوں کیہ گلہ، ایہہ سمجھ نہیں آئی ۔ تھوڑا موٹاہا سیاست وچ پیر دھردا ہے ۔ چوناں دے دناں وچ جس امیدوار دا پلڑا بھاری ہووے، پیسے دے کے اس نال ہو جاندا ہے ۔ اک دو فوٹواں کھچوا لیندا ہے، پچھوں چپ ۔ تھانے کدے نہیں آیا، اصلے دا کم بند ہے ۔ کوئی ٹھگی ٹھوری کرنی ہوؤ ۔ سوچدا ہوؤ انے وچ پولیس چپ رہو جاں مکھ وزیر توں کسے کوٹے دی جھاک ہوؤ ۔ سیاست وچ سرگرم رہے گا تاں ہی وزیر دیاں نظراں وچ آ سکیگا ۔ ناگپال دی رائے سی، جنا جلدی ہو سکے درویش نوں قابو کیتا جاوے ۔ اوہ حلفیہ بیان اکٹھے کر رہیا ہے ۔ خبراں تاں چھپوائیگا ہی، نال پڑتال وی کرائیگا ۔ پریساں والے تاں دھڑا دھڑا پوسٹر چھاپ رہے سن ۔ پوسٹراں توں وی گھٹ خطرہ نہیں ۔ ہر پوسٹر وچ نواں قصہ چھاپیا گیا ہے ۔ کسے وچ وال کٹی والا اتے کسے وچ چوراں والا ۔ مکھ وزیر نوں وی وچے گھڑیسیا گیا ہے ۔ ایہہ پوسٹر کندھاں تے لگ گئے تاں مکھ وزیر خود ہی نقصان کر سکدا ہے ۔ سیاستداناں دا کیہ ہے ؟ کم لین ویلے ہور، دین ویلے ہور ۔ پولیس وانگ ایہہ وی کسے دے مت نہیں ہوندے ۔ من بِیر ماسٹر تے پردھان تے چڑ رہیا سی۔ اک چنڈی گڑھ تر گیا، دوجا غائب

ہے ۔ کسے نے حالے پیسے نہیں دتے ۔ ایہہ وی نہیں دسیا، کس توں کنے لئے ہن ۔ اوہناں بناں موڑ مڑائی وی نہیں ہو سکدی ۔ پردھان نال گل ہوئی تاں اوہ اکھاں پھیر گیا ۔ نہ تھانے آؤن نوں تیار ہے، نہ من بِیر نوں گھرے بلاؤن نوں ۔ آکھدا ہے اس طرحاں پردھان دی ہور بدنامی ہوئےگی ۔ من بِیر نوں چپ کر کے بیٹھن دی صلاح دے رہیا ہے ۔ اک دو بندے ہی ماڑے ہن ۔ پردھان آپے سانبھ لئے گا ۔ من بِیر دا کیہ ہے ؟ اج اتھے، کل اتھے ۔ پردھان نے تاں شہر وچ ہی رہنا ہے ۔ اک وار اوہدی بدنامی ہو گئی تاں لیڈری کھس جائیگی ۔ کوئی پردھان نوں پچھے نوکری کوئی سکھالی ہی مل جاندی ہے ؟ من بِیر چپ کر کے کویں بیٹھ سکدا ہے ؟ جے شہر والے ہوندو سکھ دا سوال بنا لین، پھیر من بِیر دا بچاء ہو سکدا ہے ۔ جتھیداراں نال من بِیر دی پوری یاری ہے ۔ اوہ جھٹ اس مسئلے نوں طول دے کے اچھال دین گے ۔ ہتھ مضبوط کرن لئی من بِیر نے اپنے خاص خاص سپاہی بلائے اتے ہدایتاں جاری کیتیاں ۔ کس کس پنڈ جانا ہے، کیہڑے کیہڑے جتھیدار نوں ملنا ہے ۔ کیہ کی کہنا ہے ؟ اوہ تیاری وچ رہن ۔ چھوٹے موٹے جلوس دی لوڑ کسے سمیں وی پے سکدی ہے ۔ سنتری نے اطلاع دتی ۔ ادھا بازار بند ہو گیا ہے ۔ سنگھ والے بازار بند کراؤندے سٹیشن ولوں ادھر نوں آ رہے ہن ۔ کئی ٹولیاں بنیاں ہوئیاں ہن ۔ پوسٹر وی لگ رہے ہن ۔ من بِیر نے پردھان نوں آخری وار فون ملایا ۔ پردھان نوں بینتی کیتی، کویں نہ کویں پیسے واپس کر دیوے جاں سارے پیسے من بِیر کول بھیج دیوے ۔ اوہ واپس کرن دا آپے پربندھ کر لئے گا ۔ پردھان پیراں تے پانی نہیں سی پین دیندا ۔ اس ویلے پیسے

واپس کرنے بلدی تے تیل پاؤن دے برابر ہوئےگا ۔ پردھان اکو رٹ لائی بیٹھا سی ۔ من بِیر پرواہ نہ کرے، پردھان آپے سنبھال لئے گا ۔ سنبھالیگا کدوں ؟ ادوں جدوں من بِیر معطل ہو گیا ۔ ‘‘پردھان ایہہ توں ٹھیک نہیں کر رہیا.....مینوں پھسا کے سدھے مُونہہ گل ہی نہیں کردا.....میں وی تھانیدار ہاں.....لوڑ پین تے تینوں میرے ناں تے پیسے لین دے دوش وچ گرفتار وی کر سکدا ہاں.....-’’ من بِیر آپے توں باہر ہو کے جو مُونہہ آیا بولی گیا ۔ ‘‘تیرے ورگے ویہہ تھانیدار دیکھے نے.....جے ایہو گل ہے تاں دیکھ لئیں.....پہلاں اپنی جان بچا.....-’’ پردھان دی آواز وی انی ہی کرخت سی ۔ نعرے اچی ہوندے جا رہے سن ۔ بھیڑ تھانے ول ودھن لگی سی ۔ ‘‘منڈیو، بندوقاں لوڈ کرو.....پزیشناں لے لؤ.....کوئی گڑبڑ کرے تاں بناں جھجک گولی مار دیؤ.....میں آپے دیکھ لؤں ۔’’ من بِیر نے اپنا روالور وی لوڈ کیتا ۔ غصے نال پاگل اوہ آؤن والے بھیڑے سمیں دا انتزاار کرن لگا ۔

6

ڈپٹی من بِیر دی ڈٹ کے حمایت کر رہیا سی ۔ چھ تھانیاں وچ اوہ اکلا ہی تھانیدار سی، جیہڑا سویرے شام کوٹھی آ کے ڈپٹی نوں سلوٹ ماردا سی اتے حکم ہکام پچھدا سی ۔ اگے پچھے وی ڈپٹی دے خلاف نہیں سی بولدا، نہیں تاں سپاہی توں لے کے انسپکٹر تک ڈپٹی دے ساہمنے تاں تھر تھر کمبدے سن پر پٹھ پچھے دھی بھین اک کر دیندے ۔ من بِیر ڈپٹی توں کجھ وی لکو کے نہیں سی رکھدا ۔ ساری کہانی ڈپٹی نوں سنا جاندا ۔ کتھوں کنی فیس لئی ہے، سبھ صاف صاف دس دیندا ۔ ڈپٹی اس لئی وی من بِیر دی مدد کر رہیا سی، کیونکہ اوہ اک دلیر تھانیدار سی ۔ اوہ تھانیدار ہی کاہدا جس دے خلاف رولے رپے نہ پین، جلسے اتے ہڑتالاں نہ ہون ۔ کم کرن والے افسر دی ایہو پچھان ہے ۔ جس پولیس افسر نے چوہے وانگ کھڈ وچ ہی وڑے رہنا ہے، اس دے خلاف کسے نے کیہ گلہ کرنا ہے ۔ اس نوں ڈپٹی بنیاں بھاویں دس سال ہو گئے پر تھانیداری ویلے دیاں پڑتالاں حالے تک چل رہیاں ہن ۔ جے لالا جی نوں ہر تیجے دن دھمکی پتر آ رہیا ہے تاں اس وچ من بِیر جاں پولیس کیہ کرے ؟ حالات ہی اجیہے چل رہے ہن، ہر کوئی ڈریا ہویا ہے ۔ مجرم چاہے کسے دی کچھڑ وچ ہی بیٹھا ہووے، مجال ہے ڈردا اشارہ وی کر سکے ۔ شہر والیاں دی منگ غلط سی ۔ تفتیش وچ مدد کرن دی تھاں اوہ پولیس نوں جلسے جلوساں وچ الجھائی بیٹھے سن پولیس دا منوبل اگے ہی گریا ہویا ہے ۔ من بِیر ورگے پولیس افسر دے خلاف رپورٹ کرکے اوہ پولیس دے حوصلے

نوں ہور پست نہیں سی کرنا چاہندا ۔ پر جدوں وڈیاں وڈیاں سرخیاں وچ اخباراں تے پہلے پنیاں تے من بِیر دے کارنامے چھپن لگے تاں ڈپٹی دا من کھٹا ہو گیا ۔ وال کٹی سکینڈل ۔ چور سکینڈل اتے دیوالی سکینڈل ۔ ڈپٹی نوں یقین نہیں سی آ رہیا ۔ جے من بِیر نے سچ مچ انے پیسے کمائے ہوندے تاں کدے نہ کدے کسے نے ڈپٹی کول ضرور گل کر دینی سی ۔ اس نوں لگ رہیا سی پترکار من بِیر نوں بدلاؤن لئی ہی منگھڑت کہانیاں گھڑ رہے سن ۔ ڈپٹی نوں اپنے مخبراں تے مان سی ۔ اوہ انے ماڑے نہیں کہ سال بھر تک سیٹھاں دیاں کالیاں کرتوتاں دی سوہ نہ کڈھ سکن ۔ مخبر پیدا کرن دی اپنی یوگتا دے سر تے ہی تاں اوہ پنجاب دے منے پرمنّے ڈپٹیاں وچوں گنیا جاندا سی ۔

سی.آئی.ڈی. تے اس نے پہلے دنوں وشواس نہیں کیتا ۔ ودھیا اطلاع تاں پیسے لے کے آپ ہی کھرد برد کر دیندے ہن ۔ سنیاں سنائیاں گلاں دی رپورٹ بنا کے اپر دھک دیندے ہن ۔ نویں تھاں تے جا کے اپنے بھروسے یوگ مخبراں دی ڈھانی کھڑی کرنی اس دا پہلا کم ہوندا ہے ۔ مخبر پیدا کرن دے اس دے اپنے طریقے سن ۔ تجربہ دسدا سی کہ ادھے لوک تاں پولیس دیاں وگاراں توں ڈردے ہی تھانے ول مُونہہ نہیں کردے ۔ مخبر بھاویں جان تلی تے دھر کے اطلاع دین آیا ہووے، تھانیدار گل سنن توں پہلاں ہی لسیاں، چاہاں اتے برفیاں لیاؤن دا حکم سنا دیندے ہن ۔ کئی دوجی پارٹی توں پیسے لے کے مخبر دا ناں دس دیندے ہن ۔ دشمنی پوا دیندے ہن ۔ پھیر کسے دا سر بھنویا ہے اگلا تھانے آ کے لوکاں نال ویر پاوے، نالے دھوڑی لہاوے ۔ ڈپٹی دا رویہ اس توں بالکل الٹ ہے ۔ فریادیاں لئی

کرسیاں اتے بینچ حاضر ہن ۔ آئے نوں پہلاں پانی دھانی ملدا ہے، بند جھٹ اڈیکنا پئے تاں چاہ اتے بسکٹ وی مل سکدے ہن ۔ روٹی ٹک دا ٹائم ہووے تاں لنگر وی تیار ملدا ہے ۔ کسے ملازم دی کیہ مجال چاہ دا کپ وی منگوا لوے ۔ ہور ڈپٹی اس نوں مخول کردے ہن ۔ اس دے چلا ئے لنگر تے ہسدے ہن ۔ اوہ اوہناں مورکھ ڈپٹیاں تے ہسدا ہے ۔ اوہناں بھلے مانساں نوں لوکاں دے منووگیان دی سوجھ ہووے تاں ہی لنگر دی مہانتا نوں سمجھن ۔ ایہہ خرچ کیہڑا تنخواہ وچوں ہوندا ہے ۔ اک وار کوئی چاہ دی پیالی مفت وچ پی جاوے، اگلی وار آؤندا ہویا ڈھولی دودھ دی چکی لیاؤندا ہے ۔ کوئی پرشادا چھک گیا تاں بوری کنک دی بھیج دیندے ۔ بچے راشن نوں ورتن لئی سگوں ڈپٹی نوں کئی وار اکھنڈ پاٹھ رکھاؤنا پیندا ہے ۔ گھر گھر سدا گھلیا جاندا ہے ۔ ڈپٹی دا کارڈ ملن تے اگلا پھل کے کپہ ہو جاندا ہے ۔

اگلی واری ہگیا موتیا سبھ دس جاندے ۔ کیہڑے سمگلر نے کس دن کتھوں ڈوڈیاں دا ٹرک لیاؤنا ہے، کس دے منڈے دا کدوں ویاہ ہے اتے کس دن شراب لئی بھٹھی چڑھنی ہے ۔ کس حولدار نے کس بیتل دے گھر رات کٹی۔ کس زمین دا جھگڑا چل رہیا ہے ۔ کیہڑی پارٹی لڑائی دی تیاری کر رہی ہے ۔ اپنے مخبراں دے جال دے سہارے اوہ افسراں وچ تاں مقبول سی ہی، ماتحتاں تے وی رعب رکھدا سی ۔ کسے نے تھوڑی جیہی وی حکم عدولی کیتی، اس نے جھٹ میٹنگ وچ بے عزتی کر دینی ۔ جدوں سارا کھادھا پیتا گنوا دینا تاں اگلے نے آپے پیریں پے کے کھہڑا چھڈاؤنا ۔ کوئی پھیر وی آکڑدا تاں شکایت کرا کے

افسراں توں چھٹی کروا دیندا ۔ افسراں نال بنا کے رکھن دا ایہو فائدہ ہے ۔ اس نوں دکھ ہو رہیا سی من بِیر دے کارنامے اس دے مخبراں توں کویں چھپے رہے ؟ خبراں نیں ڈائریکٹر جنرل نوں وی چکر وچ پایا ہویا سی۔ آئے دن اوہ بھرشٹ کرمچاریاں نوں نوکریؤں کڈھن دے بیان داغ رہیا سی ۔ ہر پریس کانفرنس وچ پترکار اس توں من بِیر بارے سوال پچھدے سن ۔ دین لئی اس کول کوئی جواب نہیں سی ہوندا ۔ ڈی.جی. اس گلوں ڈردا سی کہ ایہہ مکھ وزیر دا حلقہ سی ۔ مکھ وزیر پتہ نہیں کیوں خاموش سی ۔ کئی دناں توں شہر وچ ہڑتال چل رہی سی ۔ کجھ سیاسی آگُو گرفتار وی ہو چکے سن ۔ اک دو وار لاٹھیچارج وی ہو چکا سی ۔ تھانیدار دے خلاف لگے دوشاں دی پڑتال شروع نہیں سی ہو رہی ۔ بدلی دی چھوٹی جیہی منگ نوں وی محکمہ نہیں سی من رہیا ۔ جے من بِیر سچا سچا ہے تاں محکمے نوں پڑتال کرا لینی چاہیدی ہے ۔ ڈی.جی. ڈپٹی توں رپورٹ منگ رہیا سی ۔ اس رپورٹ دے آدھار تے اوہ من بِیر دے خلاف کاروائی کرنا چاہندا سی ۔ پترکاراں دیاں رپورٹاں تے تاں ڈپٹی نوں یقین نہیں سی آ رہیا، پر جدوں من بِیر خود ہی غلطی من گیا اتے مدد لئی ڈپٹی دے ہاڑے کڈھن لگا تاں شک دی کوئی گنجائش نہ رہی ۔ من تاں کردا سی من بِیر نوں اجیہا سبق سکھاوے کہ اوہ افسراں نال ہیرا پھیری کرن دی جرئت نہ کرے پر من بِیر دے مکھ وزیر نال سنبندھاں نوں دھیان وچ رکھدیاں اس نے اپنی قلم دا وار مٹھا ہی رکھیا ۔ کوئی پتہ نہیں من بِیر وزیر توں فون کرا کے مسئلہ ٹھپ ہی کروا دیوے ۔ اوہو کجھ لکھیا جاوے جیہڑا سبھ نوں پروان ہووے ۔ ڈپٹی نے من بِیر دی بدلی دی سفارش ہی

کیتی ۔ اوہ وی دوسرے کسے تھانے وچ ۔ اس دی دلیری تے تاں کسے نوں شک نہیں ۔ ایہو جیہی گنجھل دار تفتیش لئی ڈپٹی نوں اس ورگے تھانیداراں دی ہی لوڑ سی ۔ ڈپٹی دی ادھی سفارش منی گئی ۔ من بِیر دی بدلی تاں ہوئی پر پولیس لائن دی ۔ ہور کاروائی توں اوہ بچ گیا ۔ من بِیر دے سکینڈلاں نیں ڈپٹی نونہال سنگھ نوں فقراں وچ پا دتا ۔ اس نوں ایہہ گل ہضم کرنی اوکھی سی کہ من بِیر اس نالوں وی دو قدم اگے لنگھ گیا سی ۔ پنجھی سالاں دی نوکری وچ ایہہ پہلی وار سی کہ اس دے ہلکے وچ ہوئے جرماں بارے اس نوں پتہ نہیں سی لگا ۔ نہیں تاں ہلکے وچ پتہ پچھوں ہلدا سی، اس دی اطلاع ڈپٹی نوں پہلاں مل جاندی سی ۔ اوہدے مخبراں نوں پتہ نہیں کیہ سپ سنگھ گیا ؟ اوہ بنٹی دے کیس وچ وی چپ دھاری بیٹھے سن ۔ ہفتے توں ہی ڈپٹی اندرکھاتے اس کوشش وچ سی کہ کیویں نہ کیویں بنٹی دا پتہ لگ جائے ۔ ہ اپنیاں وڈیاں وڈیاں سازشاں ننگیاں کرن دی پئی پینٹھ نوں قایم رکھنا چاہندا سی ۔ پر اس الجھی تانی دی اک وی تند اس دے ہتھ نہیں سی آ رہی ۔ ہفتہ بیت جان تے وی تفتیش دا مُونہہ متھا نہیں سی بن سکیا ۔ اخباراں وچ چھپدیاں خبراں نیں اس نوں ہور ہی گمبھیر بنا دتا ۔ مکھ وزیر کسے وی سمیں رپورٹ منگ سکدا سی ۔ اس لئی ڈپٹی نوں حکم ہویا سی تفتیش اوہ آپ کرے ۔ سمیں سر ڈی.جی. نوں اس کیس دی اطلاع دیندا رہے ۔ ڈی.جی. نہیں سی چاہندا کہ اوہ لوڑ پین تے مکھ وزیر اگے گھگوآں وانگ کھڑو جاوے ۔ تفتیش دے سارے تتھ اوہ 'ٹپس' تے رکھنا چاہندا سی ۔

تفتیش ہتھ وچ لے کے ڈپٹی نراش وی سی اتے خوش وی

۔ نراش اس لئی کہ بنٹی دے لبھن دے آثار نظر نہیں سی آ رہے ۔ خوش اس لئی کہ 'بلائنڈ' کیس وچ منمرضی کرن دی کھل سی ۔ جو مرضی کرے، اجیہے نازک مسئلے وچ تاں جے مکھ وزیر دے کسے خاص بندے دی وی جھاڑ جھمب ہو جاوے تاں کوئی برا نہیں مناؤندا ۔ تفتیش ہتھ وچ لیندیاں ہی ڈپٹی نے پہلاں اوہناں بندیاں دی لسٹ بنائی، جیہڑے اس نوں ٹچ سمجھدے سن اتے جیہناں نوں اس نے پہلی رات ہی چکنا سی ۔ سبھ توں زیادہ غصہ اس نوں کھڈی والے نمبردار تے سی ۔ اوہ اپنے آپ نوں حاجی مستان ہی سمجھدا سی ۔ نہ اس نے ڈوڈے ویچنے چھڈے، نہ ڈپٹی نال سندھی کیتی ۔ جتھے جتھے وی ڈپٹی رہیا، ڈوڈیاں دا دھندا اوہ اپنی مرضی نال چلاؤندا رہیا ۔ چھوٹے سمگلراں نوں بھجا دیندا، وڈیاں نال ہتھ ملاؤندا ۔ باہروں مال لیاؤنا سمگلراں دا کم سی ۔ ویچنا ڈپٹی دا ۔ سبھ دی آمدن وچ وادھا ہوندا ۔ اک تاں مال لین لئی گڈی نوں بہتی وگار نہیں سی دینی پیندی ۔ اس نال دو سپاہی بھیج دیندا سی ۔ گڈی آرام نال ناکے لنگھدی آؤندی ۔ دوجا علاقے وچ من مرضی دا ریٹ لیندے ۔ کسے ہور دی مجال نہیں سی کہ اک تولا وی مال ویچ جاوے ۔ کسے عملی دی وی مجال نہیں کہ مال کدھروں ہور خرید لیاوے ۔ جس نے وی گستاخی کیتی، اسے تے ڈپٹی مقدمہ مڑھ دیندا ۔

نالے پولیس نوں وی مہینہ دین دی ضرورت نہیں ۔ چھوٹے ملازم ہی مان نہیں ہوندے ۔ نمبردار لیہ تے نہیں سی آیا ۔ اک دو وار اس دے بندے پھڑے تاں افسراں توں جھاڑاں پوا دتیاں ۔ اس بے عزتی دا بدلہ لین دا ایہہ ودھیا موقع سی ۔ پیسیاں دی کمی کر کے ڈپٹی دا زمین دا سودا وچے پیا سی ۔ پنڈ دی نیائیں

والی زمین دے نال لگدی جھوٹے دے سر ورگی پنجھی کلے زمین ہتھوں کھسدی نظر آ رہی سی ۔ ویسے تاں ایس کول زمین بتھیری سی، 'سرپلس' ہون دے ڈروں دھیاں پتاں دے ناں تاں کراؤنی ہی سی ۔ پتنی نوں وی طلاق دے رکھیا سی، پھیر وی نال دی زمین دا موہ اس توں چھڈیا نہیں سی جا رہیا ۔ پیسے بینک وچ بتھیرے سن، ڈپٹی ہو کے بینک وچوں پیسے کڈھا کے زمین خریدی تاں کیہ خریدی ۔ اوہ باہرو باہروں ہی سارنا چاہندا سی ۔ اک پھوڈ سپلائی افسر وی اس زمین تے نظر ٹکائی بیٹھا سی ۔ دس ہزار کلے پچھے تاں ہنے بھاء ودھیا پیا سی ۔ نمبردار اڑی نہ کردا تاں سودا کدوں دا سرے چڑھ گیا ہوندا ۔ نمبردار نوں اوہ پنڈ وچ ہی کٹاپا چاڑھیگا ۔ سارا مال پھڑ کے لکھاں دا نقصان کریگا ۔ فوٹواں کھچوا کے اخباراں وچ چھپوائیگا ۔ دوجا نمبر شراب دے ٹھیکے دار میجر دا سی ۔ اس دی نگاہ وی اچی ہے ۔ دھرتی تے پب نہیں لگدا ۔ بہانہ ودھیا ہے ۔ ایکسائیز منسٹر اوہدا رشتے دار ہے ۔ باراں ٹھیکیداراں نیں رل کے ساری سب ڈویزن دے ٹھیکے ہی لے لئے ہن ۔ منمرضی دی بولی دیندے ہن ۔ محکمے نال مل کے کئی پنڈاں وچ ویسے ہی شراب دھر لیندے ہن ۔ مرضی دا بھاء لیندے ہن ۔ جیہڑی بوتل پٹیالے پنتالی دی وکدی ہے، اوہو اتھے پینہٹھاں دی وکدی ہے ۔ سدھا ویہہ دا منافع ۔ ہور ٹھگیاں الگ ۔ ڈپٹی تاں جمیا ہی ٹھیکیداراں دے گھر ہے ۔ اس لئی سارے بھیت جاندا ہے ۔ نوٹ ہی نوٹ ہن اس کم وچ ۔ شراب دے ٹھیکیاں وچ تھوڑا بہتا حصہ پاؤنا اس دی عادت سی ۔ بہتا نہیں تاں ڈون سکول وچ پڑھدے بچیاں دا خرچہ باہرو باہر نکل جاندا ۔ اس نال ٹھیکیداراں نوں

وی موجاں، اس نوں وی فائدہ ۔ انج تاں سپاہیاں دیاں وگاراں وی مان نہیں ۔ دن ڈھلدیاں ہی بوتل منگن آ جاندے ہن ۔ حولداراں، تھانیداراں دا مہینہ الگ اتے وگار الگ ۔ ڈپٹی دا حصہ ہووے تاں پولیس دے کسے ملازم دی مجال نہیں، ٹھیکے اگوں وی لنگھ جاوے ۔ ایہو نفع بتھیرا ہے ٹھیکیداراں نوں ۔ ڈپٹی حصیدار ہووے تاں بولی وی ادھے بھاء ۔ بولی والے دن ڈپٹی آپ جیپ بدمعاشاں دی بھر کے لجاندے ۔ اک وار کسے نے اوہناں توں اپر دی بولی دین دی کوشش کیتی سی ۔ ڈپٹی دے بندیاں نیں اوہناں دے سر پاڑ دتے ۔ میجر انگل نہیں سی پھڑا رہیا ۔ آکھدا ہے مہینہ بھاویں دگنا کر لؤ پر حساب کتاب دیاں کتاباں نہیں دکھاؤنیاں ۔ وزیراں دا وچ حصہ ہے ۔ اوہناں دی بدنامی ہو سکدی ہے ۔ مہینے چ اک دو گیڑے وزیر ماردا وی ہے ۔ ٹھیکیداراں دا خیال رکھن لئی افسراں نوں اشارہ وی کردا ہے ۔ حصہ تاں کیہ رکھنا سی، مہینہ وی پورا نہیں سی دیندے ۔ سپاہیاں، حولداراں نوں تاں تھڑھے تے نہیں چڑھن دیندے ۔ ڈپٹی نوں لاگیاں وانگ انے کو پیسے پھڑا جاندے ہن کہ اک بچے دا خرچہ وی نہیں نکلدا ۔ اوہدے تاں تن بچے پڑھدے ہن ۔ اتھے آ کے اس نوں محسوس ہون لگا سی کہ بچے فزولخرچی کرن لگے ہن ۔ کسے نہ کسے گیڑ وچ لیا کے میجر نوں وی اندر کرنا ہی ہے ۔ اوہو جٹ اڑیئل ہے، باقی تاں سبھ سیٹھ نے ۔ پہلے دبکے ہی من جانگے ۔ تیجا نشانہ پبی بدمعاش سی ۔ اس نے وی بتھیریاں من مانیاں کر لئیاں ۔ مکھ وزیر دی آڑ وچ دھڑادھڑ زمیناں، پلاٹاں اتے دُکاناں تے قبضے کردا جا رہیا ہے ۔ قبضیاں والا کم وی بہت ودھیا ہے ۔ نونہال دے پیر اسے

کم وچ لگے ہن ۔ جے اج اس کول سو کلے زمین ہے، کمبائیناں اتے ٹریکٹراں دی درجن ہے تاں سبھ اسے دھندے دی مہربانی کرکے ۔ ایہہ گر دتا اس نوں پردمن سنگھ تحصیلدار نے ۔ اک وار چاہ پارٹی تے اکٹھے ہوئے تاں تحصیلدار نے سکیم سمجھائی ۔ شہر دے نویں بنے بائیپاس تے ویہہ کلیاں دا اک ٹک بانیاں دے قبضے وچ سی ۔ قابض تاں ایہ پنجاہ سالاں دے سن پر جمھامبندی چ مالک کوئی ہور بولدا سی ۔ مال محکمے نے اصلی مالک لبھ لیا سی ۔ اس توں بھوء دے بھاء رجسٹری اپنے کسے بندے دے ناں کرا لئی سی ۔ ڈپٹی نے قبضہ لین سمیں اوہناں دی مدد کرنی سی ۔ ڈپٹی نوں کیہ اعتراز ہو سکدے ؟ دسویں حصے دے حساب نال اس نوں دو لکھ ملنا سی ۔ بانیئے چیکاں ماردے ہی رہِ گئے ۔ پولیس نے اوہناں دی ٹنڈ پھوہڑی چک کے اوہ ماری ۔

پچھوں ڈپٹی خود ہی پٹواریاں اتے کانونگوآں نال تالمیل رکھن لگا ۔ مہینے ویہہ دناں بعد بلا کے دارو پیا دینی ۔ اس نوں وادھو گھاٹو زمین دا پتہ ہونا چاہیدا ہے ۔ قبضہ کرن والیاں پارٹیاں دی کوئی کمی نہیں ۔ پٹواری اپنے اپنے ہلکے وچ کسے اؤت جاں بڈھے ٹھیرے دی زمین تے نگاہ رکھدے ۔ داء لگدے ہی کسے اپنے بندے دے ناں جھوٹھی سچی رجسٹری ہوندی، پھیر قبضہ۔ کوئی رولا رپا پاؤندا تاں ڈپٹی مقدمیاں وچ الجھا لیندا ۔ بہتا زور پیندا تاں دے لے کرا کے راضی نامہ کرا دیندا ۔ پھیر وی کجھ نہ کجھ کھٹدے ہی ۔ کسے دُکان مکانن دا رولا ہوندا تاں جھٹ اس دے بندے اس پارٹی نال سمپرک بناؤندے، جیہڑا ماڑا ہوندا جاں مقدمے لڑ لڑ تھک چکا ہوندا ۔ کوڈیاں دے بھاء

خریددے، پچھوں ڈرا دھمکا کے کرائےدار نوں کڈھ دیندے ۔ اجہیاں کئی دُکاناں دا ڈپٹی اج مالک سی ۔ اتھے پبی ہراں دی پارٹی اس دے پب نہیں لگن دیندی ۔ اوہ مکھ وزیر ولوں لائے جاندے 'دھرم یدھ' دے مورچیاں وچ کئی وار جیل کٹ چکے سن ۔ چوناں وچ پورے دا پورا قافلہ ہتھیاربند ہو کے اوہناں دی حفاظت لئی اگے پچھے رہندا ۔ جتھے کتے گڑبڑ ہون دی سنبھاونا ہوندی، ایہہ گیڑا مار آؤندے ۔ لوڑ پینی تاں اک دو ہوائی فائر وی کر دینے ۔ اج کل قلعے ورگی کوٹھی دی راکھی کردے ہن ۔ اوہناں نوں ڈپٹی شپٹی دی کیہ پرواہ ؟ بہتی ٹنگ اڑاؤ تاں سردار نوں آکھ کے آتھن نوں بدلی کرا دین گے ۔ نویں بس سٹینڈ کول اوہناں پچھے جہے ہی اٹھ کلے دے ٹک تے ہتھ ماریا سی ۔ اقرارنامے دے بہانے بینامے تے انگوٹھا لگوا لیا ۔ دو مہینے چپ رہے، پچھوں قبضے لئی وہیراں گھت لئیاں ۔ ڈپٹی نے پرچہ درج کر کے تھوڑا جیہا کھچنا چاہیا تاں اپروں فون کھڑک گئے ۔ ڈی.جی. نے رجسٹری صحیح من کے پرچہ کینسل کر دتا ۔ پنج ہزار ایوں بھیج دتا، جویں منگتے نوں خیر پائیدی ہے ۔ اس نے جاندے چور دی لنگوٹی سمجھ کے رکھ لئے ۔ اوہنیں دنی پٹیالے والی ماسٹرنی وی آئی ہوئی سی ۔ اس نے وی خرچہ ودھا رکھیا سی ۔ اس نوں سر چڑھاؤن وچ ڈپٹی دی ہی غلطی سی ۔ چنڈی گڑھ جاندا آؤندا اوہ پٹیالے اس کول رات کٹدا ۔ اوہ ڈپٹی لئی کوآری ہی بیٹھی سی ۔ اس گل نے ڈپٹی نوں اس دا بھگت بنا دتا سی ۔ چالی دی ہو گئی سی، ویہاں سالاں توں یاری نبھا رہی سی ۔ ماسٹرنی دے موہ چ کیلے ڈپٹی نے اس نوں کوٹھی وی پا دتی اتے بینک وچ ڈھیر سارے روپئے وی جمع

کرا دتے ۔ سکول وچ ماسٹراں دیاں ٹچراں توں بچاؤن لئی نوکری چھڈا دتی ۔ اس نوں مہارانیاں وانگ رہن دی عادت بن گئی ۔ پنج چھیج ہزار ہر مہینے اڈا دیندی ہے ۔ اس دا وار وار اتھے آؤنا ڈپٹی نوں زہر ورگا لگدا سی ۔ پبی والے پنج ہزار اس نوں دے کے مساں کھہڑا چھڈایا ۔ تناں وچوں اوہ کسے نوں وی نہیں بخشیگا ۔ بہتا زور لاؤن گے تاں ڈپٹی دی بدلی ہی کرا دین گے ۔ ایہو اوہ چاہندا سی ۔ بھکھے مرن نالوں تاں بدلی ہی چنگی ۔ اس نالوں ودھیا تھاں ہی جائے گا ۔ سال دو سال گٹھے لگنا پیا تاں وی کٹ لئے گا ۔ ایہناں بھوترے سانھاں نوں جھوٹیاں ضرور چنگھائیگا ۔ کسے وی ماتحت نال اس نے اپنی یوجنا سانجھی نہ کیتی ۔ جیہناں پارٹیاں نال ڈپٹی پنگا لین جا رہیا سی، اوہناں دے ہتھ بڑے لمبے سن ۔ کوئی پلسیا ہی اوہناں نوں سوہ دے سکدا سی ۔ چپ کر کے اس نے دو ٹرک اتے دو جیپاں منگوا کے کوٹھی کھڑھا لئیاں ۔ سارے تھانیاں وچوں وادھو فورس منگوا لئی ۔ باقی اہلکاراں نوں انا ہی دسیا گیا کہ سویرے تن وجے دہشتگرداں دے خاص خاص اڈیاں تے ریڈ کرنا ہے ۔ سویرے کوئی اجیہا بندہ متھے لگیا سی کہ اوہناں دی ساری محنت اجائیں گئی ۔ نہ میجر ملیا، نہ نمبردار اتے نہ ہی پبی ۔ سگوں یوجنا جگر ہو گئی ۔ نمبردار دا اوہ نقصان ضرور کر آیا سی ۔ تیہہ بورے ڈوڈیاں دے اتے دس باراں کلو افیم چک لیایا سی ۔ اس برامدگی دے آدھار تے اوہ نمبردار تے پرچہ درج کر سکدا سی ۔ نمبردار نوں مال چھڈ کے بھجدا دکھایا جا سکدا سی ۔ اک دو کرندے ہتھ لگے سن ۔ اوہو ٹرک وچ سٹ لئے ۔ ہور کجھ نہ ہو سکیا تاں اوہناں تے ہی پرچہ دے دیوے گا ۔ گھٹو

گھٹو تیہہ چالی ہزار دا نقصان تاں ہوئےگا ۔ تن کرندے ٹھیکیداراں دے وی چکے ۔ جدوں اوہناں دسیا کہ کتھوں کتھوں نجائز شراب آؤندی ہے اتے کتھے کتھے رکھی جاندی ہے تاں ٹھیکیداراں نوں آپے ٹٹیاں لگ جانگیاں ۔ پبی دے گھروں کجھ وی ہتھ نہیں سی لگا ۔ گھرے بڈھیاں ٹھیریانں ہی سن ۔ پبی دی گھروالی دی گودی دساں دناں دا بچہ سی ۔ ماں انی سی ۔ تھانے بٹھائے جان والی اکلی اس دی بھرجائی ہی سی ۔ اس نوں جیپ چ بٹھا لیا گیا ۔ آپے چھڈاؤن آئیگا ۔ پبی دے پٹوں چلدے چلدے پہُ فٹ پئی ۔ خالی ہتھ واپس مڑنا ڈپٹی دی شان دے خلاف سی ۔ کوئی نہ کوئی شکار تاں پھسنا ہی چاہیدا سی ۔ راہ وچ دھنولا سی، پنڈی سی اتے پھرواہی وی ۔ اتھوں کس نوں چکیا جاوے ؟ اوہ جیپ دی سپیڈ جنی تیزی نال ہی سوچ رہیا سی ۔ دھنولے دے ٹیکسی سٹینڈ کول اپڑ کے ڈپٹی نوں یاد آیا کہ پردھان نوں پھڑیا جا سکدا ہے ۔ اوہ تختپوش تے بیٹھا موج نال اخبار پڑھ رہیا سی ۔ چٹے دودھ ورگے کپڑے ایوں پائے ہوئے سن جویں بہت وڈا بدمعاش ہووے ۔ ایہہ ڈپٹی دا پہلا شکار سی ۔ جدوں دا دھنولے والا جتھیدار چیئرمین بنیا ہے، اس پردھان دا دماغ ہی خراب ہو گیئے ۔ اگے چنگی بھلی وگار دیندے سی، گڈی وی اتے تیل وی ۔ ہن آکھدے ہن، اوہ اپنیاں شرطاں نال گڈی دین گے ۔ پہلی ایہہ کہ گڈی اوہناں دا ڈرائیور چلائےگا ۔ ڈپٹی کار کوٹھی لے کے گئے ڈرائیور نوں بے رنگ بھیج دیندا ہے ۔ گڈی اوہ آپ چلاؤندا ہے جاں اس دا کوئی سپاہی ۔ دو دناں وچ گڈی کھڑک تفتیش 87 جاندی ہے ۔ اتھے ہی بس نہیں، جتھے تیل مک گیا، اتھے ہی کھڑھا کے مڑ آؤندے ہن ۔ دوجی ایہہ کہ گڈی جنے

دناں لئی منگی جاوے، انے دناں دے اندر اندر ہی واپس کیتی جاوے ۔ اک دن لئی گئی گڈی ہفتہ ہفتہ نہیں آؤندی ۔ سنگرور لئی آکھ کے دلی لے وڑدے ہن ۔ ڈپٹی نوں کوئی وی شرط منظور نہیں سی ۔ ڈپٹی نے ویہہ گپت کم کرنے ہوندے ہن ۔ ہر ڈرائیور نوں تاں بھیت نہیں دتا جا سکدا ۔ ڈپٹی اوہناں دا نوکر نہیں کہ کم وچالے چھڈ کے اس لئی مڑ آوے کہ گڈی جنے دناں لئی منگی گئی سی، اوہ پورے ہو گئے ہن ۔ پچھلے کجھ مہینیاں توں اوہ گڈی بھیجن لگے ٹال مٹول کر رہے سن ۔ دو تن ڈیزل والیاں گڈیاں سن ۔ سستیاں پیندیاں سن ۔ مالکاں نیں اوہ ویچ کے پٹرول والیاں لے آندیاں ۔ ڈپٹی اوہناں دا کھہڑا نہیں سی چھڈدا ۔ ڈپٹی دے اشارے تے ٹیکسی سٹینڈ نوں گھیرا پایا گیا ۔ دو سپاہی گئے اتے پردھان نوں دھوہ لیائے ۔ اس نے اڑ اڑائی کیتی تاں اوہناں کیساں توں پھڑ کے زمین تے سٹ لیا ۔ اگانھ ودھ کے ڈپٹی نے خود ہی ٹھڈے مارے ۔ ‘‘سارا شہر بنٹی نوں لبھدا پھردا ہے.....ایہہ نواب صاحب اس نوں اپنی ٹیکسی وچ لئی پھردا رہیا.....پولیس نوں اطلاع وی نہیں دتی ۔’’ تھر تھر کمب رہے ڈرائیوراں نوں ڈپٹی نے پردھان دی گرفتاری دا کارن دسیا ۔ پنڈی کول پج کے اس نوں فکیریئے دی یاد آئی ۔ پچھلی واری اس نے آئی.جی. نوں کار دین دے بہانے معتبراں اتے نامی سمگلراں توں پنج پنج ہزار لے کے حاضر ہون دا سنیہا دتا سی ۔ ایہہ تاں ڈپٹی نوں پتہ سی کہ پنجاں سالاں توں اوہ دھندا چھڈ گیئے ۔ پر اوہ دوبارہ شروع کر لئے، ڈپٹی کیہڑا روکدا ہے ۔ اس دا ناں حالے وی دس نمبریاں وچ بولدا ہے ۔ جنا چر اس دی مثل اس بستے وچوں نہیں نکلدی، اس توں پیسے لین دا پولیس نوں

حق ہے ۔ اس توں پہلاں اس نے ڈی.آئی.جی. دی کڑی دے ویاہ دے بہانے پیسے اکٹھے کیتے سن ۔ پنچاں سرپنچاں تک نوں تن تن ہزار لایا سی ۔ ایس سمیں تاں فقیریا پہلے بول ہی دے گیا سی ۔ اس وار نانہہ کر دتی سی ۔ کہندا، اس دا اپنا گزارا ہی مساں چلدا ہے ۔ اوہ رادھا سوآمی بن گیئے ۔ کسے ماڑے کم نوں ہتھ نہیں لاؤندا ۔ پہلاں اس نے ڈپٹی دی نہیں سی موڑی ۔ ہر وار دھوڑی لہاؤنی مشکل ہے ۔ جے اس ورگے ملنگ ڈپٹی نوں نانہہ کر گئے تاں اس نوں پیسے کس نے دینے ہن ۔ ڈپٹی تاں اجیہا کوئی نہ کوئی پروجیکٹ ہر تماہی چھیڑی رکھدا ہے ۔ اس بہانے واہوا پیسے اکٹھے ہو جاندے ہن ۔ افسراں دیاں اکھاں تاں ٹھنڈھیاں رہندیاں ہی ہن، اس نوں وی گپھا ٹکر جاندا ہے ۔ اک ہور فائدہ، جیہڑے ماڑے سفارشی ہوندے ہن، اوہ کوٹھی ول مُونہہ نہیں کردے ۔ جیہڑا پنج چار وار ہس کے خرچ سکدے، اوہ ڈپٹی دے برابر بیٹھ سکدے ۔ اس گستاخ نوں وی دیکھ لئے گا ۔ بنگالناں ویچ ویچ ویہہ کلے دا فارم بنا لیا ۔ ہزاراں گھر پٹ دتے، ہن آکھدے رادھا سوآمی بن گیا ۔ جدوں فکیریئے دے گھر نوں گھیرا پا کے دیکھیا، اوہ ویڑھے وچ بیٹھا پاٹھ کر رہیا سی ۔ دگڑ دگڑ کندھاں ٹپدی پولیس نوں دیکھ کے اس نے پاٹھ بند کر دتا اتے آؤن والی مصیبت لئی اپنے آپ نوں تیار کرن لگا ۔ ‘‘سو چوہے کھا کے بلی حج نوں چلی ۔ سینکڑے گھر تباہ کر کے ہن ایہہ پاٹھی بن گیئے ۔’’ ڈپٹی نے پہلا ٹھڈا ماردیاں وینگ کسیا ۔ ‘‘میرا قصور ؟’’ ہتھ بنھ کے کھڑوندے فکیریئے نے ترلا لیا ۔ ‘‘بنٹی دے اغواکاراں نوں توں شرن دتی ہے ۔ کویں بھولا بن کے پچھدے ؟ جویں کجھ پتہ ہی نہ ہووے ۔’’ بناں کوئی ہور دلیل

سنے اوہناں اس نوں وی ٹرک وچ سٹ لیا ۔ پھرواہی چل کے مگھر دے فارم تے ریڈ کیتا ۔ اس نے کپتان نال سدھا ہی حصہ کر لیا سی ۔ اکھاں پونجھن لئی ڈپٹی نوں سارا ہزار روپیہ ہی دیندا سی ۔ اس نوں نہیں پتہ ڈپٹی دی گھٹو گھٹو فیس پنج ہزار روپیہ ہوندی ہے ۔ پہلے بھنوئیے نوں چنگا بھلا پنج ہزار دیندا سی ۔ دیکھوں صاحب کویں اس دی مدد کرو ۔ دوپہر تک سارے شہر وچ ایہہ گل پھیل گئی کہ ڈپٹی نے پوری سختی کر دتی ہے ۔ پہلاں اس نے وڈے وڈے بدمعاشاں نوں ہی ہتھ پائے ۔ سٹی والے تھانیدار نوں تاں پیسے بٹورن دی بنی ہوئی سی ۔ جیوں جیوں تھانے 'چوں آؤندیاں چیکاں دی سر اچی ہوندی جا رہی سی، توں توں تھانے دے باہر جڑی بھیڑ نوں راحت محسوس ہو رہی سی ۔ بھلمانسی نال کوئی بچہ دین لگے بھلا ؟ جیہڑا وی تھانیوں نکلدا، ڈپٹی دے گنگان کردا نہ تھکدا ۔ سبھ نوں یقین سی کہ ڈپٹی کسے وی سمیں بنٹی نوں برآمد کر سکدا سی ۔ کوئی باہر آ کے دسدا کہ دھنولے دی ٹیکسی یونین دا پردھان سارا کجھ من گیئے ۔ کوئی آکھدا اوہ فکیریئے کول اک رات رہے سی ۔ تیویاں کڈھ کے لیاؤنیاں اوکھیاں ہو گئیاں، بڈھا جو ہو گیئے، ہن ایہہ کم پھڑ لیا ۔ باہرلا گھر اسے کم لئی پایا ہوؤ ۔ بگلا بھگت ۔ چاہ دے کے آئے بھولو نے دسیا کہ ٹھیکیداراں دا کرندا سارا کجھ پھٹا پھٹا دس رہے ۔ میجر دے آکھن تے اس نے اوہناں نوں اک رات تھوک والے ٹھیکے وچ کٹائی سی ۔ دہشتگرداں نوں اوہ شراب وی دیندے سن اتے روٹی ٹک وی ۔ ڈپٹی نوں مل کے آئے رمیش آڑھتیئے نوں لگدا سی ایہہ ساری شرارت ہی کھڈی والے نمبردار دی سی ۔ اوہدا سیری ایہو جیہا ہی کجھ بک

رہیا سی ۔ اوہناں دی موٹر تے پرائے منڈے آؤندے رہندے ہن ۔ کئی وار اس نوں روٹی دین لئی بھیجیا جاندا رہیا ہے ۔ اوہناں نال کدے بچے ہوندے اتے کدے زنانیاں ۔ بنٹی دی جیہڑی فوٹو اس نوں دکھائی جا رہی سی، اس طرحاں دا بچہ اوہناں دی موٹر تے دو دن رہیا سی ۔ پترکار زور دے رہے سن، ڈپٹی کوئی بیان دیوے ۔ ڈپٹی اوہناں نوں صبر کرن لئی آکھ رہیا سی ۔ اس دا کوئی وی بیان بنٹی دی جان لے سکدا ہے ۔ ڈپٹی مجرماں نوں تاں گھنٹے وچ ہی پھڑ سکدا ہے ۔ حالے اس گل دا پتہ نہیں سی لگ سکیا کہ بنٹی کس جگہ تے لکویا گیا ہے ۔ مجرماں نالوں اس نوں بنٹی دی جان پیاری سی ۔ اگے ہر تیسرے دن لالا جی نوں دہشتگرداں دی چٹھی آؤندی سی ۔ اگلی چٹھی دی واری کل بندی سی ۔ اج تک اوہ نہیں آئی تاں مطلب صاف سی کہ پولیس نے کافی کامیابی پراپت کر لئی سی ۔ اپنے حق وچ بنے ماحول نوں دیکھدیاں ڈپٹی نے اپنے دشمناں دی لسٹ وچ کئی ہور ناں لکھ لئے ۔ ودھو ودھ بندیاں نوں سبق سکھاؤن دا ایہہ ودھیا موقع سی ۔

7

ڈائننگ ٹیبل تے کھانا لگائی بیٹھا لانگری صاحب نوں اڈیک رہیا سی ۔ صاحب سی کہ فون توں وہلا ہی نہیں سی ہو رہیا ۔ ڈی.آئی.جی. دا فون سی ۔ خان نوں مکھ وزیر دا حکم سنایا جا رہیا سی ۔ مکھ وزیر چاہندا سی کہ کجھ دن لئی خان دا ہیڈکوارٹر شہر وچ تبدیل کر دتا جاوے ۔ بنٹی دے کیس دی تفتیش خان خود کرے اتے شہر وچ امن بنائی رکھے ۔ مکھ وزیر دا تاں حکم سی کہ خان اسے وقت شہر جاوے ۔ ڈی.آئی.جی. دی رائے سی کہ انی کاہل والی کوئی گل نہیں ۔ رات پے چکی سی ۔ اجیہے وقت پولیس افسراں دا باہر نکلنا خطرے توں خالی نہیں ہوندا ۔ خان سویرے جاوے ۔ ا جیہی کیہڑی پرلو آؤن والی ہے، جیہڑی خان بناں ٹھلھی نہیں جانی ۔ فون سن کے ایس.پی. خان نے سارے حالات دا جائزا لیا ۔ گھڑی تے اٹھ وجے سن ۔ شہر جان نوں ادھا گھنٹہ لگے گا ۔ خان دس منٹاں وچ تیار ہو جائے گا ۔ اوہدے کیہڑا کوئی لمچڑا ہے کہ تیاری کردے کردے رات لگ جائے ۔ چھڑا چھڑانگ ہے، اک اٹیچی اتے اک بسترا ۔ اتھے اسلوٹے لین نالوں شہر پج کے راتو رات اس نے حالات دا جائزا لے لینا سی اتے دن چڑھدیاں کم آرنبھ دینا سی ۔ خان نے اسے وقت تھانے وائرلیس کرائی ۔ اوہ ہنے شہر پج رہیا ہے ۔ میٹنگ لئی سارے تفتیشی تیار رہن ۔ کپتان دے ریڈر نوں حکم بھیجیا گیا کہ ہن تک جنی وی اطلاع اس کول ہے، لے کے حاضر ہووے ۔ مثل دسدی سی کہ بچے نوں گم ہویاں دسواں دن سی ۔ دھمکی والی چٹھی شہر وچوں ہی

پوسٹ ہوندی سی ۔ پولیس ادھا شہر کٹ چکی سی پر پرنالا اتھے دا اتھے سی ۔ دہشتگرداں دی ہر چٹھی رستے وچ ہی دبوچ لینا پولیس اپنی بہادری سمجھدی سی ۔ مثل وچ تھاں تھاں پولیس دی اسے چوکسی تے تسلی پرگٹائی گئی سی ۔ ریڈر دس رہیا سی کہ شہر والے دہشتگرداں نوں پیسے دین نوں تیار ہن ۔ پنج دی تھاں اوہناں پنجاہ ہزار اکٹھا کر لیا سی ۔ پولیس لوکاں دے پیراں تے پانی نہیں پین دیندی ۔ پیسے دین نال پولیس دا وقار ختم ہوندا ہے ۔ پولیس بنٹی نوں صحیح سلامت بناں کجھ دتے لئیتے برآمد کرائیگی ۔

خان دی لوڑ آخری دھمکی تے محسوس کیتی گئی سی ۔ اس چٹھی نال سارا شہر دہل گیا سی ۔ پولیس نہ کجھ آپ کردی سی نہ لوکاں نوں کرن دیندی سی ۔ اس طرحاں بچہ کس طرحاں برآمد ہوئےگا ؟ ڈپٹی اپنے آپ نوں کھبی خان افسر اکھواؤندا ہے ۔ اس توں وی پوری نہیں پئی ۔ مکھ وزیر دی سمادھی اس سمیں ہی کھلی جدوں شہر دے پتونتے ورودھی کیمپ دے نہیں، سگوں اس دے اپنے نزدیکی سن، پبی، ٹھیکے دار اتے نمبردار ۔ اوہناں کول ڈپٹی دے خلاف شکایتاں دی پنڈ سی ۔ دورے تے گیا وزیر جدوں کسے بھدر پرش دے گھر جاندا ہے جاں کھانا کھاندا ہے تاں اس دا کوئی مطلب ہوندا ہے ۔ افسراں اتے لوکاں نوں اشارہ ہوندا ہے کہ میزبان وزیر دا خاص بندہ ہے ۔ پبی دی وزیر نال نیڑتا بارے تاں کسے نوں شک ہونا ہی نہیں چاہیدا ۔ جے پبی دیاں دھیاں بھیناں ہی چک لیاندیاں گئیاں تاں باقی لوکاں نال کیہ بنی ہوئےگی، اس دا اندازہ مکھ وزیر آسانی نال لا سکدا سی ۔ ٹھیکیداراں نیں مکھ وزیر اگے دو نکاتی پروگرام رکھیا

سی ۔ پہلا ڈپٹی دا تبادلہ ۔ دوجا شہر نوں پولیس دی لٹ اتے کٹ توں بچاؤن لئی بنٹی دی برامدگی تک خان دا شہر وچ تبادلہ ۔ ہرکھے مکھ وزیر نے دوہاں نقطیاں تے عمل شروع کر دتا ۔ ڈپٹی نوں پی.اے.پی. جالندھر بدلیا گیا ۔ بھکھے مردے نوں آپے نانی یاد آ جائیگی ۔ اوہناں دا خیال سی ۔ بنٹی دی سوہ ڈپٹی نوں ملے جاں نہ پر اپنے تبادلے دی سوہ اس نے جھٹ کڈھ لئی ۔ آرڈر ڈسپیچ ہون توں پہلاں پہلاں ودھان سبھا دے سپیکر نوں مکھ وزیر دی کوٹھی لیا بٹھایا ۔ ا جیہی سفارش لبھی، جس نوں مکھ وزیر نانہہ کر ہی نہیں سکدا ۔ کوئی ایم.ایل.اے. جاں چھوٹا موٹا وزیر ہوندا، اوہ ٹال دیندا ۔ سپیکر نوں کیہ آکھے ؟ بہومت تاں مکھ وزیر پہلاں ہی گوا چکا ہے ۔ ڈاوانڈول منسٹری نوں سپیکر دی اسے طرحاں لوڑ سی جویں مر رہے مریض نوں آکسیجن دی ۔ غصے ہویا سپیکر کسے وی سمیں ہیٹھوں کرسی کھچ سکدا سی ۔ سوچ سمجھ کے مکھ وزیر نے اجیہا راہ لبھیا کہ دوہاں دھراں دی تسلی ہو گئی ۔ آرڈر وی کینسل کر دتے اتے ڈپٹی توں پبی ہراں دیاں منتاں وی کروا دتیاں ۔ نہ پبی نوں ڈپٹی نال کوئی نجی رنجش سی نہ ٹھیکیداراں نوں ۔ ڈپٹی بس اوہناں دے کم وچ ٹنگ نہ اڑاوے ۔ جدوں سپیکر نوں پتہ لگا کہ ڈپٹی مکھ وزیر دے بندیاں نوں وی نہیں بخشدا تاں اس نے سبھ دے سامہنے ہی ڈپٹی نوں جھاڑاں پائیاں ۔ دوسرے نقطے تے ہوئے عمل دے روپ وچ خان شہر پہنچیا سی ۔ مکھ وزیر نے خان دا ہیڈکوارٹر تاں شہر تبدیل کیتا ہی سی، کپتان دا وی چنگا مکو ٹھپیا ۔ مکھ وزیر دے شہر وچ ہاہاکار مچی پئی سی پر کپتان ستا پیا سی ۔ شکایتاں نال اخبار بھرے پئے ہوندے ہن پر اس نے

حالے تک اک وی ملازم دی پڑتال شروع نہیں کیتی ۔ کئی دن ہڑتال رہی پر اس نے شہر دا اک وی چکر نہیں ماریا ۔ سارے کم وچے چھڈ کے اوہ بنٹی دے کیس ول دھیان دیوے ۔ لوکاں وچ وشواس پیدا کرن لئی چست چلاک اتے ایماندار ایس.پی. خان دا ہیڈکوارٹر شہر تبدیل کیتا جاوے ۔ خان دی یوگتا وچ مکھ وزیر نے جیہڑا بھروسہ پرگٹایا سی، اوہ خان لئی فخر والی گل سی ۔ خان نوں آئی.پی.ایس. وچ آیاں سارے ڈھائی سال ہوئے سن ۔ ڈیڈھ سال سکھلائی وچ لنگھ گیا ۔ اپنے جوہر دکھاؤن لئی اس نوں کیول اک سال ملیا سی ۔ اس دی پہلی پوسٹنگ موگے دی سی، بطور اے.ایس.پی. ا جو کجھ علاقے چ واپر رہیا سی، اس نوں دیکھ دیکھ خان حیران ہوندا رہیا ۔ عملیاں تے دھڑا دھڑا کیس بن رہے سن ۔ ٹرکاں دے ٹرک افیم ڈوڈے ویچن والیاں نال پولیس ہم پیالہ ہوندی سی ۔ پنڈ اجتوال 'افیم دی منڈی' دے ناں نال مشہور سی ۔ اتھوں دے 'آڑھتیئے' کسے تھانے نوں سٹھ ہزار روپیہ مہینہ دیندے سن اتے کسے نوں چالی ہزار ۔ خان نے جاندیاں ہی وڈے وڈے مگرمچھاں نوں ہتھ پایا ۔ پہلاں سمگلراں ولوں دھمکیاں آئیاں ۔ پھیر سفارشاں اتے اخیر وچ طرحاں طرحاں دیاں پیشکشاں ۔ کوئی نویں کار دین نوں پھردا سی، کوئی کوٹھی ۔ کوئی لکھ روپیہ مہینہ دین نوں تیار سی، کوئی ڈیڈھ لکھ ۔ خان نے قسم کھادھی سی، جنا چر ایتھے رہے گا، نشہ نہیں وکن دیوے گا ۔ جدوں سمگلراں دی کوئی پیش نہ گئی تاں اوہ وزیراں پچھے پھرن لگے ۔ کئی وار خان دی بدلی کروائی، پر امن پسند لوک آپے بدلی کینسل کرا دیندے ۔ خان نے سمگلراں دے جلوس کڈھے، مُونہہ کالے کیتے، لوکاں سامہنے

نک رگڑائے اتے مندراں گوردواریاں وچ سونہہ کھوآئی ۔ اس سمیں تاں لوکاں دے مُونہہ اڈے ہی رہِ گئے جدوں خان نے ذیلداراں دا نقاب لاہیا ۔ چارج سنبھالدیاں ہی اس اگے ذیلداراں دی نونہہ دے قتل والی مثل پیش کیتی گئی ۔ قتل ہوئے نوں سال ہو گیا سی ۔ قاتل بھئیا اسے دن توں فرار سی ۔ پولیس سر توڑ یتن کر چکی سی، بھئیا نہیں سی ملیا ۔ اس نوں اشتہاری مجرم قرار دتا جا چکا سی ۔ ہیٹھلے افسراں دا کیس نوں 'انٹریس' دے کے تفتیش بند کرن دا ارادہ سی ۔ خان نوں دال چ کالا نظر آیا ۔ پنجاب پولیس اینی گئی گزری نہیں کہ اک بھئیا ہی نہ پھڑیا جاوے ۔ معاملہ شکی سی ۔ عجیب جیہی کہانی سی ۔ قتل سویرے، مُونہہ ہنیرے اسے سمیں ہویا جدوں وڈی نونہہ مجھاں دی دھار کڈھ رہی سی ۔ کول خون نال لبڑی بھئیئے دی پینٹ اتے جتی پئی سی ۔ سردارنی دے گلوں سونے دی چینی غائب سی ۔ الماری وچ پیا تن ہزار روپیہ وی نہیں سی لبھدا ۔ گھر والیاں نوں بھئیئے تے شک سی ۔ اس اندر لالچ جاگ پیا ۔ گڑبڑ ایہہ سی کہ بھئیئے دا پچھلا پتہ کسے نوں نہیں سی پتہ ۔ پولیس سر کھپا کے بیٹھ گئی ۔ ذیلداراں نیں بھانا من لیا ۔ جدوں کوئی پیروائی ہی نہیں کردا تاں پولیس پلیوں پیروائی کیوں کرے ؟ جتھے بستے وچ ہور سینکڑے مسلاں پئیاں ہن، ایتھے اک ہور پئی رہے گی ۔ پہلی ضمنی پڑھدیاں ہی خان نوں جچ گئی کہ قاتل گھر وچ ہی سن ۔ بھئیا سارا اٹھاں سالاں دا سی، جدوں سرداراں دے آیا سی ۔ دساں سالاں توں بھئیا گھر وچ پتاں وانگ رہندا سی ۔ گھر دی ہر چیز دا اس نوں علم سی ۔ سویرے اٹھ کے مجھاں نوں پٹھے پاؤندا، سنھیاں رلاؤندا، پھیر سردارنی نال

دھاراں کڈھدا ۔ چوری دی نیت ہوندی تاں کسے چنگی چیز تے ہتھ ماردا، پنج ست ہزار دی چوری لئی قتل دی کیہ لوڑ سی ؟ لاش توڑی والے کوٹھے وچ کویں پجی ؟ کسے نوں مرن والی دی چیک تک سنائی کیوں نہیں دتی ۔ بھئیے دی پینٹ اتے جتی اپر خون کتھوں آیا ؟ قتل چھ وجے ہویا ۔ رپورٹ دس وجے درج کروائی گئی ۔ چار گھنٹے مسئلہ گپت کیوں رکھیا گیا ۔ بھئیے دا سارا سامان اس دی کوٹھڑی وچ سی ۔ تلاشی سمیں کجھ پیسے وی ملے سن ۔ ڈاکخانے وچ کھاتہ سی ۔ چار سو جمع سی ۔ بھجنا ہوندا تاں پیسے کڈھا کے رکھدا ۔ خان دے سرسری جیہی پچھ پڑتال لئی ذیلداراں نوں بلایا تاں ڈی.آئی.جی. دا فون آ گیا ۔ ''سردار میرے رشتے دار ہن ۔ گھر پہلاں ہی پٹیا گیا ۔ اوہناں نوں ہور پریشان نہ کیتا جاوے ۔'' خان نوں یقین ہو گیا کہ بھئیا قاتل نہیں ۔ سفارشاں دا مطلب سی سرداراں دے دل وچ چور سی ۔ خفیہ پڑتال کرائی تاں پتہ لگا کہ مرن والی دا گھر والا دساں سالاں توں انگلینڈ رہندے ۔ جدوں اتھے سی، ادوں وی سردارنی نال نہیں سی بندی ۔ انگلینڈ وچ اس نے دوجا ویاہ کرایا ہوئے ۔ بال بچے وی ہن ۔ مرن والی پیٹوں نہیں سی پھٹی ۔ پہلاں پیکے رہی ۔ بھرجائی نے لڑ لڑ گھروں کڈھی تاں دن کٹی کرن اتھے آ گئی ۔ ذیلداراں نیں اس نوں مفت دی کامی سمجھ کے رکھ لیا ۔ اس دا خرچ تاں بھئیے نالوں وی گھٹ سی ۔ سارا دن بھئیے نال رل کے کم کراؤندی ۔ گانڈھیاں نوں شک سی، اوہ بھئیے نال گھل مل گئی ہوویگی ۔ کئی وار اس نوں بھئیے نال ہسدے کھیڈدے دیکھیا گیا سی ۔ چار دن سخت محنت کر کے خان دی تیز بدھی نے ٹٹیاں تنداں جوڑ لئیاں ۔ اس دے بھئیے نال ناجائز

سنبندھ ہون گے ۔ توڑی والے کوٹھے وچ پھڑے گئے ہون گے ۔ ہرکھے سرداراں نیں دوہاں دا پھاہا وڈھ دتا ۔ نونہہ دی موت لکاؤنا مشکل سی، کسے سیانے دی رائے نال قتل بھئیئے سر مڑھ دتا گیا ۔ نالے سپ وی مر جانا سی، نالے سوٹی وی بچ رہنی سی ۔

ساریاں سفارشاں اک پاسے رکھ کے جدوں وڈے سردار دے گھوٹا لاؤن لئی کپڑے لہائے گئے تاں اس نے سارا سچ اگل دتا ۔ سردار جدوں بھئیئے دیاں ہڈیاں برآمد کراؤن کھیت گئے تاں چار سو بندے دا اکٹھ سی ۔ ویڈیو کیمرے چکی پترکار ایوں بھجے پھردے سن جویں ویاہ چ نین بھجی پھردی ہے ۔ کئی مہینے اس سنسنیخیز قتل دیاں فوٹواں اتے رپورٹاں اخباراں وچ چھپیاں ۔ خان دی انٹرویو کرن پترکار دوروں دوروں آئے ۔ ودھائی دیاں چٹھیاں دا تانتا لگ گیا ۔ ڈی.جی. نے خود فون کر کے خان دے کم نوں سلاہیا ۔ پاپا نے کلکتے توں ودھائی دی تار وی دتی اتے اک وڈا سارا نصیحتاں نال بھریا خط وی لکھیا ۔ خان نے ڈی.آئی.جی. نوں ناراض کرکے چنگا نہیں کیتا ۔ نویں افسر نوں کدے وی اپنے 'باس' نال وگاڑنی نہیں چاہیدی ۔ افسر ماتحت دا کسے سمیں کن کھچ سکدا ہے ۔ پاپا نے ہوا دے رخ مطابق چلن دی رائے دتی سی ۔ پر خان سی کہ ہوا دے رخ نوں موڑن وچ وشواس رکھدا سی ۔ خان پاپا نوں فون کرن لئی کاہلا پے رہیا سی ۔ اوہ دسنا چاہندا سی کہ خان دے کم دے ڈنکے مکھ وزیر دے دربار تک وج چکے ہن ۔ لوکاں نیں خان توں تفتیش کراؤن لئی مکھ وزیر تے دباء پایا ہے ۔ حالے فون لئی اس کول وقت نہیں سی ۔ اس نے شہر جانا سی، تفتیش دیاں

کڑیاں جوڑنیاں سن اتے بنٹی نوں برآمد کرن دے راہ لبھنے سن ۔ شہر پہنچ کے نہ خان ستا، نہ اس نے کسے تفتیشی افسر نوں سون دتا ۔ اوہ تھانیداراں نوں جھئیاں لے لے پے رہیا سی ۔ افسوس کر رہیا سی کہ تفتیش پہلے دن والی تھاں ہی کھڑی سی ۔ ورقے کالے کرن توں علاوہ کسے نے کجھ نہیں سی کیتا ۔ سبھ نے 'ہٹ اینڈ ٹرائل' طریقہ اپنایا سی ۔ پرانیاں لسٹاں چکیاں، مجرم بلائے، مارے کٹے اتے چھڈ دتے ۔ ڈپٹی تک نے ایہہ پڑتال نہیں سی کیتی کہ چٹھی دا ورقہ کیہو جیہا ہے ؟ کاپی دا، دستے دا جاں کسے پیڈ دا ؟ سیاہی کیہو جیہی ورتی جا رہی ہے ؟ دفتراں والی، سکولی بچیاں والی جاں دکانداراں والی ؟ پین ورتیا گیا ہے جاں پینسل ۔ ہر وار اسے طرحاں دا کاغذ ورتیا جاندا ہے جاں وکھرا ؟ لکھت کس طرحاں دی ہے ؟ کسے پڑھے لکھے دی ؟ شبد جوڑاں وچ کیہو جہیاں غلطیاں ہن ۔ لکھن والا اکو ہے جاں وکھ وکھ ؟ کسے نوں کجھ نہیں پتہ ۔ اکو گل دا پتہ ہے کہ کویں نہ کوے چٹھی برآمد کرو اتے مثل نال نتھی کر دیؤ ۔ تفتیش دی حالت دیکھ کے خان گھبرا رہیا سی ۔ اس نوں بڑا گھٹ سماں ملیا سی ۔ آخری چٹھی نوں صحیح من لیا جاوے تاں اس کول اک دن اتے اک رات سی ۔ سارا کم خان نے کرنا سی ۔ کجھ گلاں تاں صاف نظر آؤندیاں سن ۔ اغواکار حالے تک شہر وچ ہی ٹکے ہوئے سن ۔ ارادے دے پکے لگدے سن ۔ کسے خاص تھاں شرن لئی ہوئی سی ۔ اوہناں نوں ہر طرحاں دی سوچنا وی مل رہی سی ۔ خان دے شہر پجن دی خبر وی اوہناں نوں مل گئی ہوویگی ۔ اوہ گھبرائے وی ہون گے ۔ خان اس گل تے گھبرا رہیا سی کہ جے اوہناں بنٹی نوں مار

دتا تاں مکھ وزیر کیہ سوچیگا ؟ خان دی بنی بنائی عزت مٹی وچ مل جائیگی ۔ ہولی ہولی خان اپنی گھبراہٹ تے قابو پاؤن لگا ۔ وڈے کم نوں سامہنے دیکھ کے گھبرا جانا اس دی عادت سی ۔ امتحان سمیں اسے طرحاں ہوندا آیا سی ۔ پہلاں وڈیاں وڈیاں پستکاں دیکھ کے گھبرا جانا ۔ جدوں پڑھن بیٹھنا تاں کم دناں وچ مکا لینا ۔ اک گل تے اس نوں مان سی ۔ اوہ ارادے دا پکا سی ۔ جیہڑی گل اک وار ٹھان لئی، جنا چر اس نوں سرے نہ چاڑھ لیندا، اوہ دم نہیں سی لیندا ۔ آئی.پی.ایس. دے عہدے تک پہنچن لئی اس دا ایہو گن سہائی ہویا سی ۔ خان بنٹی والی تفتیش نوں وی اپنا امتحان سمجھ رہیا سی ۔ بالکل اسے طرحاں دی ستھتی سی جویں اک وار موگے جھوٹیاں دے بھیڑ وچ پھسے خان لئی بن گئی سی ۔ اس سمیں شیلر مالکاں دی یونین دے پردھان لالا شو دیال نے لیبر یونین دے پردھان بنتا سنگھ دے بھرے بازار وچ گولی ماری سی ۔ بنتے نوں ٹرک ڈرائیوراں دی شہِ سی ۔ سینکڑے لوکاں دے سامہنے اوہ بھرے بازار وچ لالے نوں دھیاں بھیناں دیا گالھاں کڈھ رہیا سی ۔ سارا بازار گواہ سی کہ لالا آخری موقعے تک لڑائی توں ٹلدا رہیا ۔ کھسکدا کھسکدا اپنی دُکان تک چلا گیا ۔ اگے لگے لالے نوں دیکھ کے بنتے نوں ہور شہِ ہو گئی ۔ بکرے بلاؤندا اوہ دُکان تک لالے دا پچھا کردا رہیا ۔ اگوں شو دیال کیہڑا گھٹ سی ۔ برچھیاں ورگے پنج پتاں دا باپ سی ۔ دو آڑھت دیاں دُکاناں، چار شیلراں اتے اٹھ ٹرکاں دا مالک سی ۔ بھارتی جنتا پارٹی دا پردھان سی ۔ دو لائسینسی بندوقاں ہر سمیں بھر کے رکھدا سی ۔ ویہہ سال ٹرک یونین دا پردھان رہیا ۔ اج تک کسے نے اس اگے اکھ نہیں چکی ۔ دھیاں

بھیناں دیاں گالھاں سن کے جیون نالوں تاں مرنا چنگا سی ۔ اک کے شو دیال نے بندوق تان لئی ۔ پچھے ہٹنا بنتے لئی وی اوکھا سی ۔ پچھلے پنجاں سالاں توں اوہ چم دیاں چلاؤندا آ رہیا سی ۔ بنتے دے باپ نے ساری عمر آڑھتیاں دیاں دُکاناں تے جھاڑو ماریا سی تاں کیہ ہویا ؟ بنتا اج کل لکھاں وچ کھیڈدا سی ۔ لالیاں دے ویہہ منڈے اس دے نوکر سن ۔ اس کول کوٹھی سی، کار سی اتے کانگرس پارٹی دا عہدہ وی ۔ ایف.سی.آئی. دا محکمہ کھلدیاں ہی بنتے دی قسمت جاگ پئی ۔ بوریا ڈھوندا ڈھوندا اوہ پہلاں اتھوں دی منڈی دا ٹھیکے دار بنیا، پھیر ضلعے دا ۔ دو گڈیاں لے کے ٹرک یونین وچ جا وڑیا ۔ پردھانگی مل لئی ۔ پنجاہ پنجاہ بندے سارا دن اگے پچھے رہن لگے ۔ وزیراں نالوں ودھ ٹوہر سی ۔ ہر سماگم تے گیا پنج پنج ہزار دان دے آؤندا ۔ لالے نال اس دا ٹرک یونین دے حساب کتاب دا ہی رولا سی ۔ لالے دی بندوق نوں اوہ باندر دھمکیر ہی سمجھدا سی ۔ پٹھ دکھا کے بھجن والا بنتا نہیں سی ۔ لالا گولی نہ چلاؤندا تاں ہو سکدے بنتے دی گولی دا شکار ہو جاندا ۔ بنتا ہمیشہ بھریا پستول ڈب وچ رکھدا سی ۔ مرے پئے بنتے دے اس دے ساتھیاں نیں دو گولیاں ہور مار دتیاں ۔ لالا تاں پھسنا ہی سی، نال شو دیال دے دو منڈے وی گھڑیس لئے ۔ اتھوں ہی مسئلہ گمبھیر بنیا سی ۔ کئی یونیناں شو دیال دے منڈیاں دی گرفتاری لئی زور لا رہیاں سن ۔ جلسہ کدے لیبر یونین کردی، کدے ٹرک یونین اتے کدے کانگرس ۔ دھرنا کدے بالمیک سبھا ولوں ہوندا، کدے سارے دلتاں ولوں ۔ اک اکالی نیتا، جیہڑا دوروں نیڑیوں بنتے دا رشتے دار سی، وی دھرنا دیئی بیٹھا سی ۔ لالیاں نال سارا بازار سی ۔ وزیر سن اتے

افسرشاہی سی ۔ لالا آپ ہی پولیس اگے پیش ہو چکا سی ۔ بازار والے بے قصور منڈیاں نوں ہتھ نہیں لاؤن دین گے ۔ اک دن لیبر یونین والے بازار بند کروا دیندے تاں دوجے دن ویوپار منڈل والے ۔ پولیس بھمبل بھوسے وچ پئی ہوئی سی ۔ وڈے توں وڈا افسر لت نہیں سی لا رہیا ۔ منٹ منٹ تے حکم جاری ہو رہے سن ۔ کدے منڈے گرفتار کرن دا، کدے بندوقاں ضبط کرن دا ۔ دوجے ہی پل حکم ملدا، منڈے بے قصور ہن ۔ اوہناں نوں خانا نمبر دو وچ رکھ کے چلان پیش کرو ۔ ہوم منسٹر نے پڑتال دے حکم جاری کیتے تاں سارے افسر ٹل گئے ۔ پانی آخر نواناں ول ہی وہا ۔ خان دی یوگتا دا امتحان رکھیا گیا ۔ یونین والیاں نوں خان دی نیوکتی پسند نہیں سی ۔ اوہناں نوں کھان پین والا بندہ چاہیدا سی ۔ خان دی امان داری تے کوئی انگل نہیں دھر سکدا ۔ جلدی جلدی خان تک پہنچ نہیں سی ہو سکنی ۔ اس دا باپ آئی.اے.ایس. افسر سی اتے اکو اک بھرا کسٹمز دا کمیشنر ۔ ایڈے وڈے افسراں نوں تاں ملنا ہی اوکھا ہوندا ہے ۔ اوہناں توں سفارش کراؤن دی گل دور دی سی ۔ ویسے وی خاندانی رئیس سن ۔ پریوار کلکتے رہندا سی ۔ پنجاب نال اوہناں دا دوروں نیڑیوں کوئی سنبندھ نہیں سی ۔ یونین والے ڈر رہے سن ۔ بنتے دے گولیاں مار کے اوہ غلطی کر بیٹھے سن ۔ کدھرے لینے دے دینے نہ پے جان ۔ کیس اپنے بندیاں سر ہی نہ پے جاوے ۔ لالے کیہڑے گھٹ سن ۔ مل ملا کے ساریاں رپورٹاں اپنے حق وچ کروا لئیاں ۔ پہلی ایہہ کہ جس روند نال بنتا مریا دسیا جاندا ہے، اوہ روند اس بندوق وچوں نہیں نکلیا، جیہڑی لالے کولوں برآمد ہوئی سی ۔ دوجی ایہہ کہ دوسرے فائر مرن والے دے بہت

نیڑے توں مارے گئے سن ۔ اوہناں دا بور وی لالے دیاں دوہاں بندوقاں توں وکھ سی ۔

خان نے تن دن کھلا دربار لایا ۔ فون سن سن اتے ورودھی خفیہ رپورٹاں توں اوہ اک گیا سی ۔ لالیاں نیں کسے نال ا جیہی انگلی سنگیی بھڑائی کہ دلی توں خان دے بھرا نوں لے آئے ۔ گلیں پئے خان نے اپنی پڑتال دا نچوڑ دسیا ۔ قتل لالے نے کیتا سی ۔ جیہناں بندیاں نیں بنتے دے وادھو گولیاں ماریاں سن، اوہناں دی شناخت ہو گئی سی ۔ خان اوہناں نوں وی گرفتار کرن دی سوچ رہیا سی ۔ خان دیاں گلاں سن کے بھرا دا چہرہ گلاب وانگ کھڑ گیا ۔ لالے دے منڈیاں نوں نردوش قرار دواؤن لئی ہی اوہ پنج لکھ لے کے آیا سی ۔ جے بنتے دے حمایتی پھس جان تاں لکھ ہور مل سکدا سی ۔ گئی رات تک خان دا بھرا اس نوں پیسیاں دی اہمیت سمجھاؤندا رہیا ۔ اوہ وی پہلاں خانن وانگ ایماندار اتے آدرشوادی سی ۔ وڈے سمگلراں دے سونے چاندی نوں باج وانگ جھپٹ لیندا سی ۔ اک دو سال چڑھت رہی ۔ پچھوں سارا ورودھی دھڑا اکمٹھ ہو گیا ۔ پاپا جی نہ بچاؤندے تاں بدمعاش لوک اس نوں نوکریؤں کڈھا کے دم لیندے ۔ پیسے لین لگا ہے تاں سارے باغو باغو ہن ۔ شروعات پنج لکھ توں ہوندی ہے تاں خان نوں کر ہی لینی چاہیدی ہے ۔ اس وچ ویسے وی کوئی حرج نہیں، رپورٹ انج وی اسے طرحاں ہونی ہے ۔ اوہ خان دا بھرا ہون کرکے سچ دس رہیا ہے ۔ نہیں تاں اس دیاں گلاں سن کے وچولا سارے پیسے ہضم کر گیا ہوندا، کسے نوں کنوں کنں خبر وی نہیں سی ہونی ۔ خان تے اس بھاشن دا کوئی اثر نہیں سی ۔ بڑی حلیمی نال اس نے پیسیاں والا بیگ واپس کر

دتا ۔ چوری یاری وانگ رشوت وی گجھی نہیں رہندی ۔ دو دناں وچ ہی گل سارے شہر وچ پھیل گئی ۔ پہلاں خان ڈریا ۔ ہولی ہولی ایہہ گل خان دے حق وچ بھگتن لگی ۔ کوئی دیوتا ہی ایڈی وڈی رقم ٹھکرا سکدے ۔ لوک آکھن لگے ۔ دلی جا کے بھائی صاحب نے بڑی سخت چٹھی لکھی ۔ اس دے بچپنے تے افسوس پرگٹ کیتا ۔ خان نوں کوئی افسوس نہیں ۔ اس دی سختی رنگ لیا رہی سی ۔ مکھ وزیر نے خود خان نوں اس تفتیش لئی چنیا سی، نویں افسر لئی ایہہ کوئی گھٹ فخر والی گل نہیں ہوندی ۔ اس نال دے حالے پولیس لائن وچ دھکے کھا رہے ہن ۔ اوہ ایس.پی. بن چکا ہے ۔ بنٹی لبھ پیا تاں ایس.ایس.پی. بن جانا ہے ۔ انے تھوڑے سمیں وچ بنٹی دی تلاش اس نوں اسمبھو لگ رہی سی ۔ موگے ہوندا تاں لوکاں نیں اس نوں ندھڑک مخبری دے دینی سی ۔ اس دا اپنا رسوخ بن گیا سی کہ ماڑے توں ماڑا بندہ وی چک چک کے اندر آ سکدا سی ۔ ہر کسے نوں اپنے دکھڑے رون دی کھل سی ۔ اس دے رویئے نوں دیکھ چھوٹے اہلکاراں نیں وی اپنا رویہ بدلنا شروع کر دتا سی ۔ اوہناں نوں پتہ سی، خان نے درخاست تے دستخط کرکے ہی چپ نہیں سی کر جانا ۔ جنا چر فریادی دی تسلی نہیں ہوندی، اوہ کھہڑا نہیں سی چھڈدا ۔ کسے ملازم دی اس کول جھوٹھی رپورٹ کرن دی وی ہمت نہیں سی پیندی ۔ اوہ آپ تصدیق کرن تر پیندا سی ۔ کدے کدے مجرم نوں کٹ کے ایہہ وی پچھ لیندا سی کہ پولیس نوں کنے پیسے دتے ہن ۔ اک مجرم نوں تفتیش لئی کئی کئی تھانیاں وچوں وی گزرنا پے سکدا سی ۔ اس لئی خان نوں ہنیرے وچ رکھن دی کسے دی مجال نہیں سی ۔ جتھے خان سخت سی،

اتھے اہلکاراں دا پکھ وی پوردا سی ۔ بھیڑ پین تے ہور افسراں وانگ پٹھ نہیں سی دکھاؤندا ۔ جیہڑی کاروائی خان دے حکماں نال ہوندی، اس بارے کسے پاسیوں وی پچھ پڑتال ہوندی، اوہ چٹان وانگ اڑدا ۔ اس ادھین کم کرن والے اہلکاراں دے حوصلے بلند رہندے سن ۔ خطرناک توں خطرناک کم نوں ہتھ پاؤن لگا اوہ منٹ لاؤندا سی ۔ بنٹی دی تفتیش لئی اس نوں جان تے کھیڈن والے اہلکاراں دی وی ضرورت سی اتے بناں ڈر بھے توں پولیس دا ساتھ دین والے لوکاں دی وی ۔ حیرانی دی گل سی کہ حالے تک کسے وی افسر نے نہ لوکاں دے سہیوگ لئی کوئی یتن کیتا سی اتے نہ ہی کوئی سانجھا پروگرام بنایا سی ۔ جس نوں وی تفتیش ملی، اسے نے مثل کچھڑ چ دے لئی اتے پیسے کماؤن لگا ۔ آؤندیاں ہی خان نے ریسٹ ہاؤس وچ شہریاں دی میٹنگ رکھ لئی ۔ ہر طبقے دے موہری نوں سدا بھیجیا گیا ۔ رکشا یونین توں لے کے ویوپار منڈل تک سبھ توں مدد منگی ۔ میٹنگ نوں وجے ہونی سی ۔ باقی بچدے گھنٹے نوں خان نے باقی دے پربندھ مکمل کرن لئی ورتیا ۔ چٹھیاں دی گھوکھ لئی ہتھ لکھتاں دے ماہر بلائے گئے ۔ سارے تھانیاں دی فورس دا جائزا لیا گیا ۔ کتھوں کتھوں وادھو فورس منگوائی جا سکدی ہے ؟ گڈیاں اتے اصلے دی پڑتال کیتی ۔ میٹنگ شروع ہوندیاں ہی لوکاں نیں پولیس تے غصہ کڈھنا شروع کیتا ۔ خان چپ کرکے سندا رہیا ۔ اوہناں دیاں ساریاں گلاں جائز سن ۔ اوہ سبھ شکایتاں دی پڑتال کریگا، پر ایہہ وقت پولیس دیاں پڑتالاں کرن دا نہیں سی ۔ ایہہ کم پچھوں کیتا جائے گا ۔ فورس وی گھٹ سی اتے گھبرائی ہوئی وی ۔ پہلاں بنٹی نوں لبھیا جاوے، اس دے

اگواکاراں نوں نتھ پائی جاوے ۔ پچھوں جنا چر لوک آکھنگے، خان اتھے بیٹھا رہے گا ۔ اہلکاراں دی کھلے دربار وچ پڑتال کریگا ۔ خان اس گل تے خوش سی کہ سارا شہر بنٹی نوں لبھن لئی اکمٹھ سی ۔ اس کم لئی ہر پارٹی، ہر طبقہ اتے ہر تنظیم اپنے متبھیداں نوں بھلا کے اکٹھے ہو کے کم کرن نوں تیار سی ۔ دہشتگرداں نوں پیسے دے کے وی بچے دی جان بچائی جا سکے تاں وی کسے نوں کوئی گلہ نہیں سی ۔ خان اک گل تے حیران سی ۔ شہر دے ہر محلے، طبقے اتے پارٹی دے نمائندے اتھے موجود سن ۔ اغواکاراں بارے کسے نوں کجھ پتہ نہیں سی ۔ ہر اک نے سونہہ کھا کے کیہا کہ اغواکار اوہناں دے گلی محلے وچ نہیں ہن ۔ سبھ دا ایہہ وی مت سی کہ بچہ اتے اغواکار سن شہر وچ ہی ۔

اوہ کتھے ہو سکدے ہن ؟ اوہناں نوں کون پناہ دے رہیا ہے ؟ اس بارے سبھ دے وچار الگ الگ سن ۔ کچا آڑھتیا ایسوسی ایشن دے پردھان بہاری لال دا مت سی کہ ا جیہی کمینی حرکت کوئی خاندانی اتے پیشیوار مجرم ہی کر سکدا ہے ۔ اجیہے مجرماں دی شہر وچ پہلاں ہی کمی نہیں سی ۔ لالا جی نے کشٹ آشرم بنا کے ہور کنڈے بیج دتے ۔ پردھان نے اس سمیں وی اس آشرم دا ورودھ کیتا سی، جدوں اس دی ستھاپنا دی گل چلی سی ۔ کون نہیں جاندا کہ ایہناں ہڈ حراماں دا اکو اک پیشہ منگ کھانا ہے ۔ بھانت بھانت دیاں بیماریاں دا دکھاوا کرن دے ایہہ ماہر ہن ۔ لوکاں دا دل پسیج کے ودھو ودھ پیسے بٹوردے ہن ۔ نہیں تاں اس دی کوئی وجہ نہیں کہ ایہناں دے کوڑمے دے ہر ممبر دا کوئی نہ کوئی انگ جاں کٹیا ہووے جاں

پھر کروپ ہووے ۔ ایہہ حرام خور شریف گھراں دے بچے چکدے ہن ۔ اوہناں دے انگ کٹ کے، اوہناں نوں ترس دے پاتر بنا کے، گلی گلی منگن لئی بھیج دیندے ہن۔ اجیہے سینکڑے کیس اخباراں وچ ہر روز چھپدے ہن ۔ بہتے دن نہیں ہوئے جدوں پردھان نے خود اک اجیہا ہی کیس پولیس دے حوالے کیتا سی ۔ اٹھ سالاں دے اک ادھ رنگ دے مریض بچے نوں ریڑھی وچ پائی اک ٹولا کئی دن بازاراں وچ منگدا پھردا رہیا ۔ اس دی بیماری دے وین پا پا کے پیسے اگراہندا رہیا ۔ پنجویں دن اس دی لاش نوں چونک وچ سجایا گیا ۔ اس دے سنسکار دے ناں تے پھیر پیسے اکٹھے کیتے گئے ۔ قدرتی اسے دن پردھان دا سالا آ گیا ۔ اوہ ساری گھٹنا دیکھ کے بڑا حیران ہویا ۔ پنداں دن پہلاں ایہو ٹولا اسے طرحاں بٹھنڈے پیسے اکٹھے کر رہیا سی ۔ پردھان نے ہمت کیتی تاں سارا بھیت کھل گیا ۔ بچے چک کے بیمار کرنے اتے پھیر اس نوں مار کے پیسے اکٹھے کرنا ایہہ گروہ دا کم سی ۔ کشٹ آشرم والے کجھ ورھے پہلاں ایہو دھندا کردے سن ۔ روٹی چنگی ملن لگی ہے ۔ اس لئی ہو سکدے ماڑے کم گھٹا دتے ہون ۔ چور، چوری توں تاں بھاویں چلا جاوے پر ہیرا پھیری توں نہیں جاندا ۔ آپ نہ کیتا کسے بھائیچارے دے بندے توں کروا دتا ۔ جرم ایہناں دے خون چ رچیا ہوئے ۔ ایہناں دیاں کلیاں دی تلاشی بہت ضروری ہے ۔ ایہناں نوں ماڑے منگتے نہ سمجھ کے ایہناں دے مجرمانا اتہاس دی نگاہ وچ ایہناں نوں پرکھیا جاوے ۔ رام شرن وکیل نوں ایہہ گل بے تکی لگی ۔ اوہ جرائم پیشام لوک ضرور ہن ۔ کدے من وچ بے ایمانی وی آ سکدی ہے ۔ جے اکلا بچہ اغوا ہویا ہوندا

تاں ایہہ گل منی جا سکدی سی ۔ اتھے تاں ہر روز چٹھی لکھی جا رہی سی ۔ انا حونصلہ جاں سادھن اوہناں کول کتھوں آئے ؟ وکیل دا مت سی کہ اس کم وچ سانسیاں جاں بازیگراں دا ہتھ ہو سکدا ہے ۔ ایہناں قبیلیاں دا اکو اک کتا جرم کرنا ہے ۔ ٹھگی، چوری ایہناں دا دھرم ہے ۔ اسے پیشے دے نویں نویں طریقے ایہناں نوں بچپن وچ سکھائے جاندے ہن ۔ اس دا وکالت دا تجربہ دسدا سی کہ شہر وچ ہوندیاں نبے فیصدی چوریاں وچ ایہہ بھائیوال ہوندے ہن ۔ ایہناں دے جواک دو دو، چار چار جماعتاں پڑھ گئے ہن ۔ چٹھیاں لکھن دے قابل ہن ۔ ایہناں دے مرد شہراں وچ چوریاں کردے ہن، بچے جیباں کٹدے ہن اتے عورتاں بساں وچ چینیاں لاہندیاں ہن ۔ کوئی ہور داء نہ لگے تاں کپاہاں چگ لئیاں، کنکاں وڈھ لئیاں جاں ڈنگر حق لئے ۔ فلمی یگ ہے، نویں پیڑھی نے نواں ڈھنگ اپنا لیا ہونا ہے ۔ ایہہ اوہناں دی ہی شرارت ہے ۔ اس نے اپنی رائے دی پشٹی لئی سبھ توں وڈی ایہہ دلیل دتی سی کہ پیسیاں لئی نیت کیتی جگہ ہر وار اوہناں دے ویڑھے دے نیڑے تیڑے ہی ہوندی سی ۔ ایہہ گلاں لالا جی نوں اتے سنگھ نوں پسند نہیں سن ۔ اسدھے ڈھنگ نال اوہ لالا جی تے حملے کر رہے سن ۔ لالا جی دے کماں تے نقطہ چینی کیتی جا رہی سی ۔ لالا جی تاں چپ رہے، اوہناں دے بولن دا سماں نہیں سی ۔ درشن توں رہیا نہ گیا ۔ اس نوں پردھان نالوں زیادہ وکیل صاحب دی عقل تے ہاسہ آ رہیا سی ۔ نہ سانسی خاندان مجرم سن نہ منگتے ۔ ماڑے حالاتاں نیں اوہناں نوں مجرم بنایا ہے ۔ جدوں توں سنگھ نے سانسیاں دے ویڑھے کم کرنا شروع کیتا ہے، اک دو جرماں نوں چھڈ کے کوئی بہتے

جرم نہیں ہوئے ۔ جدوں حالے وی اوہناں نوں شک دی نگاہ نال دیکھیا جا رہیا ہے اتے دھرکاریا جا رہیا ہے تاں اوہ مجرم نہ بنن تاں کیہ کرن ۔ سماج اوہناں نوں قبول کرن نوں تیار ہی نہیں ۔ سنگھ نوں یقین ہے کہ بنٹی نہ کلیاں وچ ہے، نہ آشرم وچ ۔ رام سروپ پورا زور لا کے ایہہ سدھ کر رہیا سی کہ ایہہ ساری کرتوت وان وٹنیاں دی سی ۔ اوہ پیشے توں جھٹکئی ہن ۔ مرغیاں اتے بھیڈاں بکریاں دے سر گاجر مولی وانگ وڈھ سٹدے ہن ۔ تقسیم سمیں ایہناں نوں پاکستانوں اجڑ کے آیاں نوں شہر نے ہک نال لایا سی ۔ پرانے قلعے دے کھنڈراں وچ اوہناں نوں وسایا گیا سی ۔ مڈھلے دناں وچ اوہ وان وٹ کے گزارا کردے سن ۔ مشینی یگ آیا تاں ایہناں وی کتے بدل لئے ۔ کوئی سبزی ویچن لگا، کوئی رکشا واہن لگا اتے کوئی کوئی ترقی کر کے ٹرک ڈرائیور بن گیا ۔ مار دھاڑ ایہہ اسے طرحاں کردے رہندے ہن، جویں پہلاں کردے سن ۔ مرغی دے آنڈے خاطر بندہ مار دیندے ہن ۔ اس محلے سکھی دا نواں نواں پرچار ہویا ہے ۔ دناں وچ عالیشان گرودوارہ اسر گیا ۔ اتھوں دا گرنتھی خطرناک لگدا ہے ۔ اس دا بھاشن بھڑکاؤ ہوندا ہے ۔ پچھلے کئی جلوساں وچ منڈے ننگیاں تلواراں لے کے شامل ہوندے رہے ہن ۔ ہوندواں دے کئی دھارمک جلوساں وچ ہلڑبازی کر چکے ہن ۔ اپروں آئی کسے ہدایت دے آدھار تے گڑبڑ کر بیٹھے ہون تاں ایہہ کوئی وڈی گل نہیں ۔ پھرتیلا اوہناں دا آگوُ ہے ۔ سمجھا بجھا کے من جان تاں ٹھیک ہے، نہیں تاں گردوارے سنے سارے محلے دی تلاشی ہونی چاہیدی ہے ۔ پھرتیلا وچکاروں ہی بول پیا ۔ اس دی برادری تے لگی دوشنبازی تے اوہ تلملا اٹھیا ۔ اوہ راجپوت

ہن، لڑنا اوہناں دا دھرم ہے ۔ راجپوت کدے اس طرحاں دیاں کمینیاں حرکتاں نہیں کردے، للکار کے لڑدے ہن ۔ معصوماں اتے عورتاں تے تاں اوہ وار کردے ہی نہیں ۔ ایہہ گل سی تاں پہلاں ہی دس دیندے ۔ اوہ گھر گھر دی تلاشی لئی تیار ہن ۔ بنٹی اوہناں نوں اپنے بچیاں جنا ہی عزیز ہے ۔ میٹنگ وچ اوہناں دی برادری نوں ذلیل کرن دی کیہ لوڑ سی ؟ رام سروپ دے بھاشن تے اوہ طیش وچ آ گیا سی ۔ خان ٹھنڈھا نہ کردا تاں اس نے بائیکاٹ کرن لگیاں منٹ لاؤنا سی ۔ ہیڈماسٹر شرما جی ہور ہی رائے رکھدے سن ۔ اس مسئلے دی جڑھ نہ سانسیاں وچ ہے، نہ کوہڑیاں وچ اتے نہ وان وٹنیاں وچ ۔ اس سارے سیاپے دی جڑھ تاں سدھوآں دا اگواڑ ہو سکدے ۔ پنجاہ سالاں وچ اگواڑ دی آبادی تاں دگنی تگنی ہو گئی پر کھیتی والی زمین گھٹ کے چوتھا حصہ رہِ گئی ۔ شہر دا وستھار چارے پاسے ول ہو رہیا ہے ۔ اگواڑ دی ادھی زمین وچ کارخانے اتے فیکٹریاں لگ گئیاں اتے ادھی وچ کوٹھیاں اتے مکان بن گئے ۔ دوجے پاسے منڈے پڑھدے لکھدیے جا رہے ہن ۔ پینٹاں شرٹاں پاؤن لگے ہن ۔ وڈیاں وڈیاں ڈگریاں لئی پھردے ہن ۔ نہ کھیتی دے قابل رہے ہن، نہ نوکری ملدی ہے ۔ وہلیاں نیں ماڑے پاسے ہی لگنا ہے ۔ جدوں نکسلباڑی لہر چلی، اگواڑ دے ادھے منڈے کیس کٹا کے نکسلیئے بن گئے ۔ کئی مارے گئے، کئی جیلھاں چ رلدے رہے ۔ ہن پھیر سارا اگواڑ کیسری پگاں بنہی پھردے ۔ ادھی نالوں ودھ منڈیر نے گاترے پا لئے ۔ فیڈریشن دے ناں تھلے میٹنگاں کردے ہن، جلوس کڈھدے ہن اتے اشتہار لاؤندے ہن ۔ وان وٹنیاں وچاریاں نوں انی سوجھ کتھے ؟ پھڑ پھڑائی کرنی ہے

تاں اگواڑ وچوں کیتی جاوے ۔ ہیڈماسٹر دیاں گلاں نیں ذیلدار نوں پسینہ لیا دتا ۔ اس نے ہیڈماسٹر نوں کئی وار ٹوکیا ۔ خان نے ہیڈماسٹر نوں بولن دِ

تا ۔ اوہ سبھ دے وچار سننا چاہندا سی ۔ جنا چر کوئی کھل کے بول نہیں سکدا، معاملے دی تہہ تک نہیں پہنچیا جا سکدا ۔ منڈیاں دا دھارمک خیالاں دا ہو جانا ذیلدار نوں ماڑا نہیں سی لگدا ۔ ایہہ تاں سگوں چنگی گل سی ۔ کسے وی دھرم نوں اپناؤن دی ہر ناگرک نوں سنویدھانک کھل ہے ۔ ناستک ہو کے قتل عام کرن دی تھاں جے منڈے دھرم دا راہ اپنا کے خلقت دی بھلائی کرنا چاہندے ہن تاں اس وچ کیہ برائی ہے ؟ ایہناں ہوندو سیٹھاں نوں تاں ہر سکھ ہی دہشتگرد نظر آؤن لگا ہے ۔ سبھ کھاندے پیندے گھراں دے منڈے ہن ۔ پنج ہزار لئی ا جیہی کمینی حرکت کیوں کرنگے ؟ اوہ کسے وی قیمت تے اگواڑ دی بے عزتی نہیں ہون دیوے گا ۔ اوہ مکھ وزیر نال گل کریگا ۔ ذیلدار نوں مکھ وزیر دے نیڑے ہون دا مان سی ۔ ہر مورچے وچ اوہ سردار دا ہر طرحاں ساتھ دیندا سی ۔ دھن نال وی اتے بندیاں نال وی ۔ اس میٹنگ وچ وی اگواڑ دے نمائندے دے طور تے حاضر سی ۔ اگواڑ تے کوئی چکڑ اچھالے تاں اس دا جواب دینا ذیلدار دی ذمہ واری ہے ۔ اپنی ذمہ واری اوہ باخوبی نبھا رہیا سی ۔ لالا جی دا ویہہ گھراں نال ورودھ وی تاں ہے ۔ بنٹی ماڈل ٹاؤن دیاں کوٹھیاں وچ کیوں نہیں ہو سکدا ؟ کیہڑا بھیڑے توں بھیڑا جرم ہے، جیہڑاں اوہناں کوٹھیاں وچ نہیں ہوندا ؟ چور بزاری، سمگلنگ اتے ہیرا پھیریاں دیاں ساریاں یوجناواں اتھے ہی تاں بندیاں ہن ۔ اوہ خود نہیں کر سکدے تاں کسے نوں

خرید تاں سکدے ہن ۔ کئی سیٹھاں نوں دکھ ہے، لالا ہر وار ہی سیتا بھون دا پردھان بن جاندا ہے ۔ باقی سیوا دے موقعے توں کھنجھ جاندے ہن ۔ کئی ہوراں نوں رام لیلا کمیٹی تے قبضہ کرن دی بھکھ ہے ۔ سیوا سمتی وچ وی پارٹی بازیی ہے ۔ مہابیر دل وچ وی لالا جی دا بول بالا ہے ۔ چوناں وچ وی ایہناں اک پارٹی دا پکھ کھل کے پوریا ہے ۔ ماڑے حالتاں دا فائدہ اٹھا کے کوئی وی نجی دشمنی کڈھ سکدا ہے ۔ جنا چر کوٹھیاں دی چھان بین نہیں ہو جاندی، ذیلدار کسے نوں اگواڑ ول مُونہہ نہیں کرن دیوے گا ۔ خان نے سبھ دیاں گلاں سنیاں ۔ بھاویں ہر کسے نے اپنے طبقے دا پکھ پوریا سی، پھیر وی اوہناں دے نقطیاں وچ وزن سی ۔ قصوروار کوئی وی ہو سکدا سی ۔ سانسیاں کوہڑیاں توں لے کے سیٹھاں تک ۔ خان دے ذہن وچ جرم وگیان دے وکھ وکھ سدھانت گھمن لگے ۔ بنٹی دے کیس نوں کس سدھانت تے رکھ کے پرکھیا جاوے، اس نوں سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ کئی جرم وگیانی آکھدے ہن کہ جرم کرن دی پرورتی خاندانی ہوندی ہے ۔ جرم مجرماں دے خون وچ وسیا ہوندا ہے ۔ اوہ پیڑھی در پیڑھی چلدا رہندا ہے ۔ پنجاب وچ اجیہے قبیلیاں دی کمی نہیں، جیہناں دا اکو اک پیشہ جرم ہے اتے جرم کرن دی سکھیا بچیاں نوں گڑھتی وچ دتی جاندی ہے ۔ اجیہے مجرماں دا سدھار اسمبھو ہے ۔ ایہناں نوں جیل چ سٹی رکھنا جاں ختم کرنا ہی اکو اک علاج ہے ۔ مارکس دے سمرتھک اس سدھانت دا ورودھ کردے ہن ۔ اوہ جرماں دے کارن باہر مکھی پرستھتیاں وچ متھدے ہن ۔ جنا چر سماج وچ اسمانتا رہے گی، لوکاں نوں اپنی محنت دا مل نہیں ملیگا اتے کرتی لوکاں دی لٹ کھسٹ ہوندی

رہے گی، اونا چر سماج وچ جرم ہوندا رہے گا ۔ اوہ مجرم نوں ختم کرن دی تھاں اجہیاں پرستھتیاں نوں ختم کرنا چاہندے ہن، جس نال اسمانتا ودھدی ہے ۔ سدرلینڈ ورگے اس سدھانت نوں وی رد کردے ہن ۔ اوہناں دا مت ہے کہ پیسے دی کمی نہیں، سگوں پیسے دی بھکھ مجرماں لئی پریرنا سروتا بندی ہے ۔ جے پیسے لئی لوک جرم کردے تاں امیر لوک جرم دے نیڑے وی نہ ڈھکدے ۔ ایہنیں دنیں سماج دا سبھ توں امیر طبقہ ہی جرم کرن تے تلیا ہویا ہے ۔ رشوت خوریت، ٹیکساں دی چوری، سمگلنگ اتے بلیک مارکیٹ، سبھ امیراں دے جرم ہن ۔ کوئی کجھ وی آکھے ۔ خان لوکبروسو ؟شتھاوتھدتھ! دا حامی سی ۔ کئی مجرم ہوندے ہن، جیہناں نوں سدھاریا نہیں جا سکدا ۔ ساڈی نیاں پرنالی اپنے مقصد توں بھٹک چکی ہے ۔ خان اجیہے کٹڑ مجرماں نوں ختم کرن دا حامی سی ۔ اوہ بہار دی پولیس مطابق مجرماں نوں سزا دین دے حق وچ سی، جیہناں نیں چوراں دیاں اکھاں ہی کڈھ دتیاں سن ۔ سماج سدھارکاں دی حال دہائی خان نوں بھیڑی لگدی سی ۔ جے عدالتاں سماج نوں ایہناں چوراں توں نہیں بچا سکدیاں تاں پولیس نے تاں بچاؤنا ہی ہے ۔ لالا جی دا آدرشواد وی اس نوں پسند نہیں سی آیا ۔ بنٹی دی بہتی سنبھاونا اوہناں کلیاں وچ ہی ہو سکدی سی، جتھے سانسی، بازی گر اتے منگتے رہندے ہن ۔ وزن سدھوآں دے اگواڑ والی گل وچ وی سی ۔ مدھ ورگی نوجوان وہلا رہِ کے بغاوت نہیں کریگا تاں ہور کیہ کریگا ؟ اوہ نہ گھر دا رہے، نہ گھاٹ دا ۔ پیسیاں بناں کوئی نوکری نہیں ملدی ۔ ادھیاں سیٹاں وکھ وکھ جاتاں لئی راکھویاں ہن، باقی دیاں نوکریاں جاں پیسے والے لے

جاندے ہن جاں افسراں تے سیاستداناں دے رشتے دار ۔ سکھیا پرنالی وچ انا دم نہیں کہ کسے کتے دے یوگ بنا دیوے ۔ ہو سکدے کسے اتوادی تنظیم نال جڑن لئی اگواڑ دے منڈے اپنی دلیری دا ثبوت دے رہے ہون ۔ لالا جی دا شہر وچ بہت رسوخ ہے ۔ کسے ماڑی گھٹنا دے واپردے ہی دنگے فساد ہو سکدے ہن ۔ اگواڑ دے بہتے منڈے فیڈریشن دے ممبر ہن ۔ اک دو گھروں فرار وی ہن ۔ سدھوآں دا اگواڑ چھڈیا نہیں جا سکدا ۔ ماڈل ٹاؤن دی تلاشی والی گل خان نوں جچی نہیں سی ۔ اوہ خود رئیس خاندان دا منڈا ہے ۔ امیراں دے کرن لئی ہور بتھیری طرحاں دے جرم ہن ۔ اس طرحاں دی گھٹیا حرکت اوہ کدے نہیں کرنگے ۔ سیوا سمتی دی پردھانگی دا رولا ہووے تا گیتا بھون دی چودھر دا، بچے نال کیہ مطلب ؟ اوہ پیسہ خرچ کے نویں ممبر بنا سکدے ہن، پرانیاں نوں خرید سکدے ہن ۔ نویں تنظیم جاں بھون اسار سکدے ہن ۔ خان سیٹھاں نوں تنگ کرن دے حق وچ نہیں سی، پر جے ہور بستیاں دی تلاشی کرنی ہے تاں لوکاں دیاں اکھاں پونجھن اتے نرپکھتا دا ثبوت دین لئی ماڈل ٹاؤن دی تلاشی دا وی کوئی حرج نہیں ۔ ایہہ ہدایتاں اوہ ضرور دیوے گا کہ نوکراں دے کواٹراں ول وشیش دھیان دتا جاوے ۔ کئی وار دیوے تھلے ہی ہنیرا ہوندا ہے ۔ نوکر کوٹھیاں نوں جرم لئی اکثر ورتدے دیکھے گئے ہن ۔ کرفیو لگا کے گھر گھر دی تلاشی لین توں سوا کوئی چارہ نہیں سی ۔ اپنی یوجنا اوہ میٹنگ وچ بیٹھے لوکاں کول وی نہیں سی دس سکدا ۔ پولیس نے حالے بہت پربندھ کرنے سن ۔ ہو سکدے گل مجرماں کول پج جائے اتے اوہ پولیس پربندھ مکمل ہون توں پہلاں ہی کھسک جان ۔

پتونتے اس گل تے سہمت سن کہ گھر گھر دی تلاشی لئی جاوے ۔ مسئلہ تاں ہی حل ہونا سی ۔ خان اوہناں نال سہمت تاں سی پر میٹنگ وچ اعلان نہیں سی کر سکدا ۔ میٹنگ ختم ہون توں پہلاں اس نے لوکاں نوں یقین دوایا کہ اوہ بناں کرفیو لایاں ہی بنٹی نوں لبھ لئے گا ۔ اس دے ذہن وچ کجھ یوجناواں سن ۔ اوہ باقی افسراں نال رائے کرکے پتونتیاں نال اگلی میٹنگ وچ اوہناں تے وچار کریگا ۔ اگلی میٹنگ شام نوں چار وجے رکھی گئی ۔ خان نوں پتہ سی اگلی میٹنگ دی لوڑ نہیں پئے گی ۔ چار وجن توں پہلاں ہی سارے شہر وچ کرفیو لا دتا جائے گا اتے شہر دے سارے راہ سیل کر کے گھر گھر دی تلاشی شروع کر دتی جائیگی ۔

8

پچھلے دناں وچ جیہڑے سخت سرکھیا پربندھ کیتے گئے سن، اوہناں وچ پرویش کرن والے ہر راہ اتے پہرہ اتے اتھوں لنگھدی ہر گڈی دی چھان بین وی شامل سی ۔ درشن سنگھ حولدار نے ڈپٹی دے نیڑے ہون دا فائدہ اٹھا رکھیا سی ۔ اپنی مرضی نال اس نے ہنڈھیائے دیاں قینچیاں والا ناکا چنیا سی ۔ اتھوں چار راہ نکلدے سن ۔ بٹھنڈہ، مانسا، سنگرور اتے برنالہ ۔ گھنٹے وچ پنجاہ پنجاہ گڈیاں لنگھدیاں ہن ۔ ناکے دا انچارج جویں مرضی ہتھ رنگدا رہے ۔ پہلے پنج چار دن اس نے کسے دی پرواہ نہیں کیتی ۔ دو سپاہی لے کے نم ہیٹھاں کھڑا رہندا ۔ دو چار سکوٹر موٹر سائیکل گھیر کے اوہناں دے کاغذ دیکھ لئے، اک دو کاراں دیاں ڈگھیاں کھلوا کے تلاشی لے لئی تے بس ۔ باقی سارا دن فیس اگراہندے رہنا ۔ کل دی جدوں دی خان دے ہیڈکوارٹر نوں شہر تبدیل کرن دے حکماں دی خبر آئی سی، درشن نے وی سختی ودھا دتی سی ۔ راتو رات پی.ڈبلیو.ڈی. والیاں توں چالی پنجاہ خالی ڈرم سڑک تے سٹوا لئے ۔ میٹاں نوں بلا کے سفیدی کرا لئی ۔ ویہہ کو بوریاں وچ مٹی بھروا لئی ۔ جنگلات والیاں نوں آکھ کے اک وڈا سارا سفیدا کٹوا لیا ۔ چونک وچوں لنگھن والے وہیکل دی رفتار گھٹاؤن لئی درشن نے دوہرا پربندھ کیتا سی ۔ سڑک تے ڈرم اس طرحاں رکھے گئے سن کہ اتھوں لنگھدی ہر گڈی سپ وانگ ول کھاوے اتے کیڑی دی تور ترے ۔ کوئی کوتاہی کرے تاں اگے سفیدا راہ

روکی کھڑھا ہوؤ ۔ سڑک دے اک پاسے دو تھمھیاں گڈوا کے وچکار سفیدا رکھ کے، سفیدے دے اک سرے نال بھار لاؤن لئی مٹی دی بھری بوری لٹکا دتی سی ۔ دوجے سرے تے اک رسا بنھ کے ہومگارڈیئے نوں پھڑا دتا گیا ۔ جنا چر گڈی چیک نہ ہو جاوے، اس نے رسا کھچی رکھنا ۔ درشن دے اشارے توں پچھوں ہی رسا ڈھلا چھڈنا سی اتے گڈی نوں لنگھن دینا سی ۔ خان دے سخت سبھاء دا کس نوں نہیں سی پتہ ؟ افسر دے سبھاء مطابق ڈھل جانا درشن دا خاص گن سی ۔ خان دا کوئی پتہ نہیں کس سمیں ناکا چیک کر لئے ۔ رات دے اک وجے اتے سویر دے چار وجے تھانے چیک کرن لئی اوہ مشہور ہے ۔ وردی دا بہت شوقین ہے ۔ بوٹ پالش نہ کیتے ہون، وردی وچ ول ہون جاں پگڑی ونگی ٹیڈھی ہووے، جھٹ لائن حاضر کر دیندے ۔ جنا چر وردی پاؤن دا ول نہیں آؤندا، تھانے دا مُونہہ نہیں دکھاؤندا ۔ درشن نے سویرے ہی وردی پریس کرا لئی سی ۔ اک وادھو وردی لیا کے کول رکھ لئی سی ۔ جیوں ہی پہلی وردی خراب ہوئی، جھٹ دوجی پا لئے گا ۔ وردی دا خیال رکھن بارے اس نے نال دے سپاہیاں اتے سی.آر.پی. والیاں نوں وی سمجھا دتا ۔ محکمے دیاں ہدایتاں مطابق سڑک دے چوہاں پاسیاں تے بنکر بنا دتے گئے ۔ لوڑ پین تے جوان پوزیشناں لے سکدے سن ۔ ناکے دے چارے پاسیوں صفائی کرا کے چھڑکا کروا دتا گیا ۔ منجے پیہڑے لکو دتے گئے ۔ آرے توں اک چھوٹا میز اتے دو کرسیاں منگوائییاں گئیاں ۔ ڈیوٹی تے آرام کرن نوں خان کفر سمجھدا سی ۔ خان دے شہر وچ پہنچن توں بعد درشن نوں سی.آر.پی. دے چار جواناں دی اک ہور سیکشن دتی گئی ۔ رل

کے سارے جنے دوپہر تک پہرہ دیندے رہے ۔ ہر جوان نوں بنٹی دی اک اک تصویر ونڈی گئی ۔ خونخار دہشتگرداں اتے نامی بدمعاشاں والی اک ایلبم وی اوہناں کول سی ۔ ہر گڈی دی ہر سوالی دی پڑتال اوہ گہہ نال کرن لگے ۔ بڈھیاں ٹھیریانں دیاں گٹھڑیاں تک نوں پھرول پھرول دیکھیا گیا ۔ کئی وار لوک ٹچراں وی کرن لگدے ۔ ''اوہ تہاڈے بھڑوئے بساں وچ پھرنگے ؟'' ''ایہناں نوں ہن بساں 'چوں بمب ملنگے ؟'' کوئی ایہناں ٹچراں دی پرواہ نہیں سی کر رہیا ۔ کئی وار ٹریفک جام ہو جاندی ۔ لوک بڑبڑ کرن لگدے ۔ پولیس پارٹی کناں وچ تیل پا لیندی ۔ اوہناں اپنی ڈیوٹی ہر حالت وچ نبھاؤنی ہے ۔ کسے نوں بہتی تکلیف ہے، اوہ اتر کے نال والے ڈھابیاں توں ان پانی چھک لئے، چاہ دودھ پی لئے ۔ لمبے روٹ دی بس تاں اوہ کئی وار جان بجھ کے لیٹ کر دیندے ۔ ہوٹلاں والیاں نوں چار پیسے بن جاندے ۔ دو پیسے وٹنگے تاں ہی اٹھ دسٹھ جنیاں نوں مفت چ روٹی پانی کھواؤندے کوڑ کوڑ نہیں جھاکنگے ۔ دوپہر تک جدوں کجھ وی پلے نہ پیا تاں پولیس پارٹی دا اتشاہ مٹھا پے گیا ۔ لوک ٹھیک آکھدے ہن ۔ اوہناں بچے نوں بساں چ تھوڑا لئی پھرنے ۔ ایہہ پولیس دی وادھو بھکائی کرائی جا رہی ہے ۔ کھڑے کھڑے درشن دیاں ٹنگاں آکڑ گئیاں، ڈھوہی چ درد ہون لگا ۔ سر نوں کئی وار گھمیر چڑھی ۔ درشن نوں حولدار بنیاں چار سال ہو گئے سن ۔ سخت ڈیوٹی دی عادت نہیں سی رہی ۔ جدوں سپاہی سی اس سمیں گل ہور سی ۔ سپاہی نوں سارا دن نٹھ بھج رہندی ہے ۔ کدے گشت کرنی، کدے کسے نوں پھڑن تر جانا اتے کدے پہرے تے کھڑونا ۔ اوہنیں دنیں اوہ پتلا پتنگ

سی ۔ چارے سال درشن نے تھانیاں وچ کٹے سن ۔ تھانے وچ حولدار دے کرن والا کوئی سخت کم نہیں ہوندا ۔ ناکے تے کھڑے درشن نوں پہلی وار محسوس ہویا کہ اس دی گوگڑ ودھ رہی ہے اتے ہپ وی بھاری ہو گئی ہے ۔ گردن تے وی ماس چڑھن لگا ہے ۔ اس دا اس وچ کوئی قصور نہیں، پولیس نوں ہن ڈسپلنڈ فورس کہنا فضول ہے ۔ اک وار فلور توں کورس کر کے آ جاؤ پھیر موجاں ہی موجاں ہن ۔ ہفتے وچ اک دن پریڈ ہوندی ہے، اوہ وی اوہناں ماڑی قسمت والیاں دی جیہڑے ضلع ہیڈکوارٹر تے لگے ہون ۔ اتھے ہی اگلا پریڈ چ جان توں ٹلن لئی ویہہ بہانے گھڑدا ہے ۔ اک نے شہادت دا بہانہ گھڑیا تاں دوجے نے بیماری دا ۔ پھیر اہلکاراں دے سریر فرتیلے رہن تاں کویں ؟ درشن دی صحت خراب کرن وچ جردے اتے شراب دا ہتھ وی سی ۔ محکمہ ہی اجیہا ہے ۔ ڈرماں دے ڈرم شراب دے پیو اتے درجناں دے درجنا مرغے چھکو ۔ کوئی گھاٹا نہیں ۔ پولیس دی نوکری ہی ا جیہی ہے کہ مجبوری وچ کھانا پینا پیندا ہے ۔ سارا دن چوراں، ٹھگاں اتے سمگلراں نال واہ ہے ۔ جتھے وی جاؤ، اگلا بوتل کڈھ کے بیٹھ جاندے ۔ اناں درشن چ حوصلہ نہیں کہ بوتل چک کے اک پاسے رکھ دیوے ۔ مُونہہ چ پانی آ ہی جاندا ہے ۔ پہلاں اک پیگ لاؤن دا من بناؤندا ہے ۔ جدوں تھوڑا جیہا نشہ ہو جاندے تاں چھڈن نوں دل نہیں کردا ۔ انج درشن اپنی کامیابی دا راز شراب نوں ہی مندا ہے ۔ جنا چر کسے نال بیٹھ کے پیو نہ، اوہ تہاڈے نال ہم راز نہیں ہوندا ۔ پولیس نوں پیر پیر تے مخبری دی لوڑ ہوندی ہے ۔ جس پولیس افسر نوں مخبری نہیں ملدی، اوہ کیہ خاک کم کریگا ۔ رات اس نے پکا من بنایا

سی کہ جنا چر خان شہر وچ رہو، دارو نوں مُونہہ نہیں لاؤنا ۔ اوورسیئر کول ڈرم لین گیا تاں اوہ بوتل لے کے بیٹھ گیا ۔ نال ٹھیکے دار بیٹھے سن ۔ برانڈ ودھیا سی ۔ میٹ وی کرارا سی ۔ من مچل گیا ۔ دو پیگاں بناں اس نے اٹھن ہی نہ دتا ۔ لوکاں توں کم لینا ہے تاں مونہ ملاحظہ تاں رکھنا ہی پیندا ہے ۔ اگے جدوں رینجر کول گیا تاں اوہ پھل سی ۔ ملو ملی اس نے دو پیگ پیا دتے ۔ رات زیادہ پین کرکے ہی شاید اس نوں تھکاوٹ محسوس ہو رہی سی ۔ نمبو کوئی اثر نہیں سی کر رہے ۔ کجھ منٹاں لئی دل ٹکدا، پھیر دھک دھک کرن لگدا ۔ دو وار افیم دیاں گولیاں وی اندر سٹیاں ۔ اوہ وی بہتا اثر نہ دکھا سکیاں ۔ افیم شاید کھری نہیں سی ۔ تھکان لاہن لئی نہ درشن منجا مل سکدا سی، نہ ہور پی سکدا سی ۔ کجھ دیر پہلاں وی واکی ٹاکی تے سنیہا ملیا سی کہ خان شہریاں نال میٹنگ کر رہیا ہے ۔ کجھ اہم فیصلے لئے جانے ہن ۔ خان جے آیا ہے تاں کجھ کر کے ہی جائے گا ۔ میٹنگ کیہڑا گھنٹے ادھے گھنٹے وچ مک جانی سی ۔ جنے منہ، اونیاں گلاں ۔ ہر اک نے اپنا اپنا گھوڑا بھجاؤنا سی ۔ جنا چر میٹنگ چلدی ہے، خان ادھر تھوڑا آؤن لگے ۔ انا چر کیوں نہ ڈھوہی سدھی کر لئی جاوے ۔ تھکے درشن نے آرام دے حق وچ آپے دلیل لبھی اتے دو گھڑی سستاؤن لئی ڈھابے ول ہو گیا ۔ اوہدی اکھ لگی ہی سی کہ نتھو سپاہی اتے دو سی.آر.پی. دے جوان چیک چہڑا پاؤندے آ دھمکے ۔ اک وار تاں درشن دے کھانیوں گئی ۔ کدھرے چیکنگ ہی نہ ہو گئی ہووے ؟ کوئی مقابلہ نہ ہو گیا ہووے ؟ اغواکار تاں نہیں پھڑے گئے ؟ کئی پرشن اک دم اوہدے ذہن وچ ابھرے ۔ گل معمولی سی ۔ نتھو نے

اک بھئیئے دے سکوٹر وچوں تن بوتلاں وسکی دیاں پھڑ لئیاں سن ۔ نتھو آکھدا سی تن بوتلاں شراب دیاں قبضے وچ رکھنا جرم ہے ۔ سی.آر.پی. والے آکھدے سن کہ بھئیا وچارا تاں اک نوکر ہے ۔ رام لال پولٹری فارم والے دا منیم ہے ۔ اوہ شراب مالکاں لئی لے کے چلیا ہے ۔ نتھو نے اس غریب دی جیب وچوں جامہ تلاشی دے بہانے اک سو ویہہ روپئے وی کڈھ لئے سن ۔ سی.آر.پی. والے کہندے سن کہ بھئیئے نوں چھڈیا جاوے، نالے اسدے پیسے واپس کیتے جان ۔ پولیس پارٹی اتھے مجرماں اتے بنٹی دی بھال لئی کھڑی ہے نہ کہ شراب پھڑن لئی ۔ انج وی بھئیا اوہناں دے صوبے دا ہے ۔ درشن ساری گل تاڑ گیا ۔ شہر دے ٹھیکیاں توں شراب ماڑی ملدی ہے ۔ ہنڈیائے دی شراب مشہور ہے ۔ پولٹری والیاں نیں اتھوں منگوائی ہونی ہے ۔ بھئیئے دا بہتا قصور نہیں ۔ نوکر ہے، حکم منا ہی ہویا ۔ نالے اوہ کیہڑا وکالت پاس ہے بئی دیش دے سارے قنوناں دا واقف ہووے ۔ اک سو ویہہ روپیاں وچوں بھئیئے دے اپنے کیول چار روپئے سن، باقی مالکاں دے ۔ سی.آر.پی. دی سفارش تے درشن نے بھئیئے نوں چھڈ دتا ۔ چار روپئے وی واپس کر دتے ۔ باقی پیسے، وسکی اتے سکوٹر ضبط کر لئے ۔ اوہ جا کے مالکاں نوں بھیجے، آپے نالے منتاں کرنگے، نالے جرمانہ بھرنگے ۔ ہور نہیں تاں پنج ست مرغے ہی صحیح ۔ نالے اگوں توں پولٹری فارم تے جان آؤن دا راہ کھل جائے گا ۔ کجھ دیر درشن سوچدا رہیا ۔ پھیر اس نے نتھو توں جامہ تلاشی والے سارے پیسے پھڑ اتے سی.آر.پی. دے جواناں وچ ونڈ دتے ۔ بیڑیاں چ رشوتاں لین والیاں دا مُونہہ بند کرن دا ایہو طریقہ سی

۔ دو وسکی دیاں بوتلاں وی جواناں لئی راکھویاں کر دتیاں ۔ ڈیوٹی توں فارغ ہوندے ہی موجاں کرن ۔ نتھو دیکھدا ہی رہِ گیا ۔ مار نتھو نے ماری، شکار لے گئے ایہہ بھئیئے ۔ درشن نے اشارے نال اس نوں صبر کرن دا حکم دتا ۔ اس توں کتے ودھ اوہ پولٹری فارم والیاں توں لین گے ۔ ہور بتھیرا کماؤنگے ۔ ایہہ تاں بھئیاں دے مُونہہ نوں لہو لایا گیا سی ۔ درشن دے ہر تھاں حرمن پیارے ہون دا ایہو راز سی ۔ رشوت ونڈ کے کھاندا سی ۔ لوک آکھدے ہن اوہ کھلے سبھاء دا ہے، پر درشن اوہناں دیاں جتیاں اوہناں دے ہی سر ماردا ہے ۔ اس نے ہر ملازم دی درجہ ب درجہ ونڈ کیتی ہوئی ہے ۔ اسے درجے مطابق لئی فیس وچوں حصے لیندا ہے ۔ چوتھا حصہ اپرلے افسراں لئی، دسوند صاحب دے دفتر دے اہلکاراں لئی، اک دسوند اپنے جھولی چکاں لئی ۔ تھاں تھاں درشن درشن ہوندی ہے ۔ جیہڑا کم تھانیداراں توں نہیں ہوندا، اوہ درشن کر لیندا ہے ۔

راج کچہری دے کماں لئی تاں ڈیوٹی ہی درشن دی لگدی ہے ۔ کچہری دے ملازم درشن نوں ہتھاں تے چک لیندے ہن ۔ پتہ ہوندا ہے کہ جاندا ہویا جیب خالی کر کے جائے گا ۔ کئی سوم پولیس افسراں نوں جیب نوں تالا لا کے رکھن دی عادت ہوندی ہے ۔ سرکاری وکیل دی بھلا کیہ وگار ہوندی ہے ؟ اوہ دفتر وچ وڑن توں پہلاں ہی گلاب زامناں اتے دودھ پتی دا حکم دے دیندا ہے ۔ گرمی ہووے تاں چار گلاس جوس ۔ بہتا زور مارو تاں دو بوتلاں وسکی دیاں منگ لؤ ۔ سارے کم تے سو توں ودھ خرچ نہیں ہوندا ۔ پچھوں بھاویں ویہہ ہزار والا کم کڈھا لؤ ۔ جج توں وی پولیس والے ایویں ہی ڈردے رہندے ہن ۔ اس

دی وڈی توں وڈی وگار گڈی دی ہوندی ہے ۔ اوہ وی لدھیانے جاں چنڈی گڑھ تک ۔ ٹیکسی پولیس نے اڈے وچوں پھڑنی ہوندی ہے، سو توں ودھ تیل نہیں پیندا ۔ جج جے امبیسڈر کار منگے، اوہ ماروتی بھیجدا ہے، جج اریسٹوکریٹ دی وسکی منگے تاں اوہ میکڈاول بھیجدا ہے ۔ جج باغو باغ ۔ درشن نوں کچہری وچ پھردے نوں دیکھ کے پہلاں رٹائرنگ روم وچ بٹھاؤندا ہے، چاہ پلاؤندا ہے اتے پھیر کم کار پچھدا ہے ۔ سال چ جج توں اک کم وی کرا لؤ تاں وی سال بھر دیاں وگاراں نکل جادیاں ہن ۔ اپنے افسراں کول سفارش کراؤنی ہووے، اوہ مفت وچ ۔ پولیس افسر جڈیشیئل والیاں دا کہنا نہیں موڑدے ۔ اہلکاراں اتے افسراں دے پیسے اوہناں تے خرچ کے اوہ مفت دی واہ واہ کھٹدا رہندا ہے ۔ ایہو ڈھنگ اس نے ہن اپنایا سی ۔ اک وار جواناں نوں کانے کر کے اوہ منمانیاں کر سکدا سی ۔ ایہناں اٹھنی چونی رشوت لین والیاں نوں کیہ پتے کہ پنجاب پولیس دی چھوٹی توں چھوٹی رشوت وی انگریزی شراب دی بوتل ہوندی ہے، جیہڑی گھٹو گھٹو پینہٹھاں دی آؤندی ہے ۔ اگلا رعایت کرا لئے تاں دیسی دی بوتل تاں لیاؤنی ہی پؤ ۔ اوہ وی تیہہ پینتی دی آؤندی ہے ۔ تیہہ تیہہ جیباں وچ پا کے سی.آر.پی. والیاں دے طیور ہی بدل گئے ۔ اوہ درشن نوں 'صاحب صاحب' آکھ کے بلاؤن لگے ۔ نتھو اتے پالا باقی بچی بوتل وچوں دو دو پیگ مار آئے ۔ من تاں درشن دا وی کر رہیا سی، پر اوہ میٹنگ دے نتیجے اڈیک رہیا سی ۔ اتھے ہوئے فیصلیاں توں بعد ہی درشن نے اپنا اگلا پروگرام الیکنا سی ۔ سی.آر.پی. نال بکل سانجھی ہون کرکے اتے ودھیا شراب دے نشے کرکے نتھو دا حوصلہ

بلند سی ۔ پال تاں حالے نواں سی پر نتھو دا پینتیاں سالاں دا تجربہ سی ۔ اوہ اک چنگے تفتیشی جنا دماغ رکھدا سی ۔ درشن دا اشارہ سمجھ کے اس نے دوبارہ ناکا بندی کیتی ۔ اک پاسے پال سنگھ اتے دو جوان سی.آر.پی. دے کھڑائے گئے ۔ مانسا ولوں آؤن والیاں گڈیاں پال سنگھ دی پارٹی نے چیک کرنیاں سن ۔ نتھو دو جواناں نوں لے کے دوسرے پاسے ہو گیا ۔ بٹھنڈے والی سائیڈ اس کول سی ۔ ہومگارڈ والیاں نوں وی چوکنا کر دتا گیا ۔ رسا چستی نال پھڑیا جاوے ۔ اگے جو کاروائی اوہ کرن جا رہے سن، اس وچ اوہناں دا وی حصہ ہوئےگا ۔ درشن نے میز کرسی سنبھال لئی ۔ ہن تک اوہ کاغذ پتر دیکھ کے گڈیاں لنگھاؤندے رہے سن ۔ اگوں توں کاغذاں وچ نقص کڈھنگے ۔ چلان دیاں دھمکیاں دین گے ۔ دو چار موٹر سائیکلاں اتے سکوٹر درختاں ہیٹھ کھڑے کرنگے ۔ مساں اوہناں نوں ٹریفک پولیس والے ادھیکار ملے ہن ۔ اک دن دے راج پاٹ وچ چم دیاں چلاؤنا پاپ نہیں ہوندا ۔ دو گھنٹاں وچ درشن نے نوٹاں نال جھولا بھر لیا ۔ پہلاں سی.آر.پی. والے جھجکے ۔ اوہناں نوں کاغذاں پتراں دی بہتی سمجھ نہیں سی ۔ جیوں جیوں جھولا بھردا گیا، اوہناں نوں وی کاغذاں دی سمجھ آؤندی گئی ۔ انے رول لاگوُ سن کہ چنگی بھلی گڈی دا چلان کیتا جا سکدا سی ۔ کسے نے بیمہ نہیں کرایا، کسے نے ٹیکس نہیں بھریا اتے کسے نے گڈی پاس نہیں کرائی ۔ ایہہ سبھ ٹھیک ہے تاں کسے دیاں لائیٹاں پوریاں نہیں، کسے نے شیشے کالے نہیں کیتے اتے کسے دیاں بتیاں دی روشنی گھٹ ہے ۔ ہور نہیں تاں غلط سائیڈ کھڑاؤن دا ہی چلان کر دیؤ ۔ کوئی گڈی کسے طرحاں وی سوت نہیں

آؤندی تاں اوہدے ڈرائیور نال تھوڑا جیہا گرم ہووو، اس دا لائسینس اپنی جیب وچ پاؤ اتے بناں لائسینس گڈی چلاؤن دا چلان کر دیو ۔ اگلا آپے نالے کچہری چ دھکے کھاؤ، نالے لائسینس واپس لین لئی کسے دی سفارش لیاؤ ۔ ٹرکاں ٹیکسیاں والے تاں کاغذ کڈھن توں پہلاں ہی بٹوآ کڈھ لیندے ۔ بناں کجھ پچھے گچھے ویہہ دا نوٹ پھڑا دیندے ۔ کوئی دلی دکھنی دا ہوندا، کوئی بمبئی کلکتے دا ۔ اک وار وی چلان بھگتن لئی اتھے آؤنا پیا تاں سدھا ہزار دا نقصان ہونا سی ۔ اگے کچہری وچ کیہڑے پھل پینے سن ۔ اتھے گونگا بن کے جرم دا اقبال ہی کرنا پیندا ہے ۔ مقدمہ جھگڑنا ہووے تاں پہلاں وکیل کرو، ضمانتیا لیاؤ اتے پھیر دس پنداں پیشیاں بھگتو ۔ اتھے ویہہ نال کھہڑا چھٹ جاندا ہے ۔ اتھے جج دے موڈ تے نربھر کردا ہے ۔ کھجھیا ہووے تاں بھاویں پنج سو جرمانہ کر دیوے ۔ چنگے روں چ ہووے تاں بھاویں پنجاہ نال سار دیوے ۔ رجسٹریشن واپس لین لئی منشیاں، ریڈراں، نائب کورٹاں اتے اہل مداں دے نالے ہاڑے کڈھو نالے مٹھی گرم کرو ۔ کھجل خواری ہی کھجل خواری ہے ۔ جرمانے کرن لگیاں وی جج نے پولیس دا ہی پکھ پورنا ہوندا ہے ۔ ایہہ گلاں ٹرکاں اتے کاراں والے چنگی طرحاں جاندے سن ۔ اسے لئی ساؤُ پتاں وانگ پیسے دے رہے سن ۔ سکوٹراں والے اڑپھڑ کردے رہندے ۔ سی.آر.پی. والیاں نوں اوہناں دا اڑنا پسند نہیں سی ۔ ویہہ نہ صحیح دس دا نوٹ تاں دین ۔ اوہناں سکوٹراں والیاں تے سختی ودھا دتی ۔ اک دو نوں دھول دھپا وی کر دتا ۔ اک بابو نال الجھ پین تے درشن نوں دخل دینا پیا ۔ بابو آکھ رہیا سی، اوہ اتھوں دے سرکاری وکیل

سریندر کمار دا سالا ہے ۔ ایہہ سکوٹر سرکاری وکیل دا ہی ہے ۔ اوہ منگ کے لیایا سی ۔ کاغذ ڈگھی وچ ہن ۔ چابی اس کول نہیں ۔ سی.آر.پی. والے اس بہانے نوں منن لئی تیار نہیں سی ۔ سکوٹر بناں کاغذاں توں سی ۔ قبضے وچ لیا جا سکدا سی ۔ نتھو پرھاں ٹل چکا سی ۔ اس نوں پتہ سی کہ سکوٹر سچ مچ سرکاری وکیل دا سی ۔ ویہہ وار تاں اس نے اس وچ پٹرول پوا پوا لیاندے ۔ اس نے سوچیا سی جے سی.آر.پی. والے کجھ جھاڑ لین تاں کیہ حرج ہے ؟ جے سرکاری وکیل نے الانبھا دتا تاں ناں سی.آر.پی. دا ہی لگنا سی ۔ درشن نتھو دے لالچی سبھاء تے چڑ رہیا سی ۔ ایہناں باندراں نوں تاں کجھ نہیں پتہ،

پر اس نتھو دے بچے نوں تاں شرم کرنی چاہیدی ہے ۔ سارا دن سرکاری وکیلاں توں کم لینا ہوندا ہے ۔ ویہہ تیہہ روپیاں خاطر بنی بنائی تاں نہیں وگاڑنی ۔ درشن نے سکوٹر چھڈا دتا ۔ کھجھے درشن نے جواناں نوں اپنی ڈیوٹی وی یاد کرائی ۔ کاغذ پتر کیول پولیس ہی دیکھ سکدی ہے ۔ اوہناں کول اجیہے کوئی ادھیکار نہیں ۔ چنگا ماڑا بندہ دیکھ لیا کرن، ہور نہ کسے نال پنگا پوا دین ۔ شہریاں نال میٹنگ کر کے خان نے افسراں نال میٹنگ کیتی ۔ میٹنگ ختم ہوندیاں ہی ناکا پارٹیاں نوں چوکس کر دتا گیا ۔ کجھ ہی سمیں چ شہر وچ کرفیو لایا جانا سی اتے گھر گھر دی تلاشی ہونی سی ۔ مجرم گھبرا کے شہروں باہر جا سکدے ہن ۔ ناکا پارٹیاں دی ہشیاری بہت ضروری سی ۔ درشن نے اک وار پھیر موقعے دی نزاکت نوں پہچانیا ۔ جنے پیسے ہن تک اکٹھے ہوئے سی، حصے بہندے ونڈ دتے ۔ مڑ سختی نال اغواکاراں دی تلاش ہون لگی ۔ نویں دور وچ سبھ توں پہلاں

اوہناں دے اڑکے ٹھیکیداراں دی جیپ آئی ۔ جیپ نوں خود شام لال چلا رہیا سی ۔ پچھے اوہدی نونہہ اتے دھی بیٹھی سی ۔ نال گودیاں وچ ستے اوہناں دے بچے ۔ متھے تے لگے تلکاں توں لگدا سی جاں اوہ ویاہ شادی توں آئے سن جاں پھیر کسے دھارمک ستھان توں ۔ درشن ن جواناں نوں سمجھایا، ایہہ ٹھیکیداراں دی جیپ ہے ۔ اوہ رجے پجے بندے ہن ۔ اجیہے کم دا پرچھاواں نہیں لیندے، پر جوان ٹس توں مس نہ ہوئے ۔ بچیاں دے چہرے چنیاں نال ڈھکے ہوئے سن ۔ جیپ وچ ٹرنک سن، پھلاں دیاں ٹوکریاں اتے ہور نک سک وی ۔ اوہناں دے خیال وچ تلاشی بہت ضروری سی ۔ اغواکار کوئی وی طریقہ ورت سکدے سن ۔ بھچو دی بینک ڈکیتی ویلے اک عورت وی ڈاکے وچ شامل سی ۔ عورتاں اتے بچیاں دی آڑ وچ کئی وار خطرناک دہشتگرد بچ کے نکل جاندے ہن ۔ پنجاب پولیس کجھ وی آکھے، اوہ بناں تلاشی جیپ نہیں جان دین گے ۔ سی.آر.پی. دی ضد تے درشن نے ہتھیار سٹ دتے ۔ ملویں جیہی جیبھ نال ٹھیکیداراں توں معافی منگی ۔ اوہ مجبور سی ۔ روس وجوں درشن پنجاہ قدم پچھانہ جا کھلوتا اتے مُونہہ دوجے پاسے بھواں لیا ۔ درشن کیہڑے مُونہہ ٹھیکیداراں دی تلاشی لئے ؟ اوہ ملنسار بڑے سن ۔ جدوں مرضی، جنی مرضی وسکی چک لؤ ۔ کدے متھے وٹ نہیں پاؤندے ۔ ویلے کویلے پیسے ٹکے دی ضرورت پے جائے تاں وی نانہہ نہیں کردے ۔ کئی کپتاناں اتے کمیشنراں نال ایہناں دا کھان پین ہے ۔ کدے کم پے جائے پچھے نہیں ہٹدے ۔ گڈی وی ٹھیکیداراں دی، خرچہ وی ٹھیکیداراں دا پر کم درشن دا ۔ جدوں جوان زنانیاں نوں جیپ وچوں اترن لئی

مجبور کرن لگے تاں کھجھے درشن نے جواناں نوں پنج چار کراریاں کراریاں گالھاں من وچ ہی کڈھیاں ۔ درشن اس نوں اپنی توہین سمجھ رہیا سی ۔ پر کیہ کرے ؟ معاملہ ہی نازک سی ۔ درشن نے ملو ملی روکیا تاں ایہناں پاگلاں دا پتہ نہیں اپنے افسر کول شکایت ہی کر دین ۔ لوک تاں پہلاں ہی پولیس دے پچھے پئے ہوئے ہن ۔ صبر دی گھٹ بھر اوہ موٹیاں موٹیاں اتے چٹیاں چٹیاں عورتاں نوں گلوٹ ورگے جواک گودی چکی گڈیؤں اتردے دیکھدا رہیا ۔ ٹھیکے دار نوں سوا کوئنٹل دی دیہہ لے کے ہیٹھاں اترنا فانسی چڑھن برابر سی ۔ اوہدے متھے تے پسینے دیاں بوناں ٹپک پئیاں اتے گل وچلی دو تولے دی چینی جیب وچلے پین وچ اڑک کے ٹٹ گئی ۔ گھبرایا اوہ ڈگدا ڈگدا مساں ہی سنبھلیا ۔ موٹی گوگڑ والا ایہہ ٹھیکے دار پندراں سال پہلاں سکے کانے ورگا ہوندا سی ۔ سارا دن پھاٹکاں والے ٹھیکے تے گدی تے بیٹھا رہندا ۔ اس سمیں اوہ کیول اک کرندا سی ۔ کم دا انا ماہر کہ ٹھیکے دار پچھ کے گل کردے ۔ کدے درشن ٹھیکے تے چلیا جاندا، اس نوں چاء چڑھ جاندا ۔ آپ پیگ بنا بنا دارو پیاؤندا ۔ ہفتے دسیں دنیں مرغا رنھدا ۔ درشن اس سمیں توں ہی ٹھیکے دار نال موہ رکھدا سی ۔ ایہدی قسمت کہ ٹھیکیداراں دیاں دو پارٹیاں بن گئیاں ۔ دھنی رام کول پیسہ تاں سی پر تجربہ نہیں سی ۔ شام لال کول تجربہ سی پر پیسہ نہیں سی ۔ دوہاں نیں ادھو ادھ وچ کم کر لیا ۔ اوہ دن تے آہ دن ۔ شام لال پیسے جھاڑوآں نال ہونجھدا ہے ۔ اوہدے منڈے، جیہڑے شراب دے احاطے وچ جوٹھیاں پلیٹاں دھویا کردے سن، ماروتی توں بناں نہیں تردے ۔ کروڑپتیاں دے گھر رشتے ہوئے

۔ پریاں ورگیاں کڑیاں نال ویاہے گئے ۔ اگانھ انگریزاں ورگے جواک جمے ۔ سیٹھانیاں دیاں گہنیاں نال بھریاں گردناں اتے باہاں اتے نتھو دیاں ٹکیاں اکھاں دیکھ کے درشن دا ہاسہ نکل گیا ۔ تھانے ہوندا تاں جامہ تلاشی دے بہانے سارے گہنے لہا لیندا ۔ اک ادھ ضرور کھسکا لیندا ۔ اتھے اس دا داء نہیں سی لگ رہیا ۔ پالے دی نیئت وی صاف نہیں سی ۔ اس دی ٹکٹکی عورتاں دے ادھ ننگے سریراں تے ٹکی ہوئی سی ۔ جیپ توں اتردی ٹھیکے دار دی کڑی دا پیٹیکوٹ تھوڑا جیہا اتانہ اٹھ گیا سی ۔ گوری لت تے چمکدے سنہری والاں نوں دیکھ کے اوہ پاگل ہویا پیا سی ۔ تھانے ہوندا تا ضرور چھیڑ چھاڑ کردا ۔ اتھے وچارا مجبور سی ۔ نونہہ نوں تھوڑا جیہا جھک کے ہیٹھاں اترنا پیا، اس دیاں بھاریاں چھاتیاں ہیٹھاں لٹک گئیاں تے صاف دکھائی دین لگیاں ۔ اوہناں وچ بنی لیک دیکھ کے درشن دے اندر وی رگ بھریا گیا ۔ زنانیاں تاں ایہہ ہن، نریاں برفی دیاں ٹکڑیاں ۔ اوہ تاں ایویں کالیاں مجھاں نال کھیہہ کھاندے ہن ۔ پالا سیٹھانیاں دی نیڑتا مانن لئی جیپ کول جا کھلوتا ۔ اوہدا نشہ کھڑ رہیا سی ۔ دھرتی تے پب نہیں سی ٹکدا ۔ پالے دے مُونہہ وچوں آؤندی بو نال سیٹھانی نوں الٹی آؤن والی ہو گئی ۔ اک ہتھ نال بچہ سنبھال کے، دوجے نال اس نے نک تے پلہ دے لیا ۔ پالے دا سارا نشہ اتر گیا ۔ بڑ بڑ کردا اوہ جیپ وچلیاں پیٹیاں پھرولن لگا ۔ اک وچ سیب سن اتے دوجی وچ سنگترے ۔ ٹوکری کیلیاں نال بھری ہوئی سی ۔ اوہ پوری بوتل سکی ہی سڑاک گئے سن ۔ کھان پین نوں کجھ نہیں سی ملیا ۔ ہمت کر کے اس نے پنج چھیج سنگترے اتے تن چارن سیب کھسکا لئے تے ہڑ ہڑ کردا

سنگترے چھلدا، پرھاں نوں تر گیا ۔ جواناں نیں ستے پئے بچیاں دے نقش بنٹی دی فوٹو نال ملاؤنے چاہے ۔ اوہناں وچ زمین اسمان دا فرق سی ۔ کتھے ماڑچو جیہا بنٹی، کتھے گڑوندے بیر ورگے ایہہ ۔ جواناں ولوں ہری جھنڈی ملن تے درشن اک وار پھر جیپ کول گیا ۔ ٹھیکے دار دے متھے تے پئیاں تیوڑیاں نوں ڈھلا کرن لئی اس نے اک وار پھیر رسمی جیہی معافی منگی ۔ ٹھیکے دار جیپ سٹارٹ کرن ہی لگا سی کہ نتھو نے درشن نوں کن وچ گھسر مسر کیتی ۔ درشن نوں وی جویں کجھ اچانک یاد آ گیا ۔ ترکالاں پے چلیاں سن ۔ کھان پین دا وقت ہون والا سی ۔ ٹھیکے دار توں پرچی لے لینی چاہیدی ہے ۔ ''ایہہ کیہڑی خاص گل ہے ؟ تسیں تاں بھاویں شام لال نوں نہیں بخشیا، پر ایہہ جواب نہیں دین لگے ۔ شام لال جی، دیؤ ایہنوں پرچی ۔ سالا سویر دا پیئی جاندے، پھیر وی صبر نہیں ۔'' درشن دیکھ رہیا سی، ٹھیکے دار دا پارا لتھا نہیں سی ۔ اسے لئی اس نے اپنے پین ول ہتھ نہیں سی ودھایا ۔ درشن نے اپنا پین اس اگے کر دتا ۔ جیب وچوں دو دا نوٹ وی کڈھ لیا ۔ اس تے نشانی پا دیوے ۔ بجھے من نال ٹھیکے دار نے دو اکھر جھریٹ دتے ۔ جیپ دے لنگھ جان تے جدوں درشن نے نوٹ تے جھاتی ماری تاں اس دے ستیں کپڑیں اگ لگ گئی ۔ کیول دو بوتلاں اتے اوہ وی دیسی ۔ اسنوں چنگا بھلا پتہ سی، درشن دیسی شراب نوں مُونہہ نہیں لاؤندا ۔ پھیر اوہ ٹھنڈھا ہو گیا ۔ ٹھیکے دار نے اپنی بے عزتی دا بدلہ لینا ہی سی ۔ شہر وچ کرفیو لگن دا سنیہا مل چکا سی ۔ ساری ٹریفک بند ہو گئی ۔ شہر ولوں تاں کوئی آؤندی ہی نہیں سی ۔ کوئی گڈی باہروں

آؤندی تاں اتھے ہی روک دتی جاندی ۔ کوئی واپس مڑنا چاہے تاں مڑ سکدا سی ۔ ہنیرا ہون لگا سی ۔ چارے دشاواں شانت سن ۔ مزدور اتے پالیاں نوں گھر مڑدے دیکھ کے پال دے ہول پین لگے ۔ بس تاں کوئی نہیں سی آؤنی شہروں ۔ پنڈ ویہہ میل دور سی ۔ تھوڑا جیہا وی ہور لیٹ ہو گیا تاں پنڈ نوں جان والے مزدوراں نیں وی لنگھ جانا سی ۔ پیتی ہوئی وی سی ۔ سائیکل وی نہیں سی چلایا جانا ۔ چارے پاسے سناٹا چھا گیا سی ۔ اس وقت کس بھڑوئے نے ادھر آؤنا ہے ۔ آ وی گیا پھیر کیہڑا پالے بناں پولیس پارٹی کمزور ہو جانی ہے ۔ بتھیرے جوان ہن ۔ پالے نے ملکڑے جہے آ کے درشن دے گوڈے پھڑے ۔ نتھو وی ایہو رونا رو رہیا سی ۔ گھر جان دا پال دا کیس مضبوط سی ۔ نتھو تاں بڑھا کھنڈھ ہے، اوہ چار دن پنڈ نہیں جاؤ تاں کیہڑا مجھ دھار دینوں ہٹ جاؤ ۔ پالے دا ویاہ نواں نواں ہویا ہے ۔ اوہدا گھر جانا بہت ضروری ہے ۔ درشن دا فیصلہ پالے دے حق وچ سی ۔ پال نے جھٹ رائیفل نتھو دے حوالے کیتی ۔ پگڑی لاہ کے بیگ وچ پائی اتے شرٹ بدل کے کالجیئیٹ بن گیا ۔ بیگ نوں موڈھے تے لٹکا کے سواری دی اڈیک کرن لگا ۔ جواناں نوں بھوجن دین آئی گڈی توں اوہناں نوں پتہ لگا کہ شہر وچ تلاشی زوراں تے سی ۔ کئی پارٹیاں ناکیاں توں واپس بلا کے تلاشی لئی لا دتیاں گئیاں سن ۔ اجیہے حالات وچ کسے افسر دا ناکا چیک کرن دا سوال ہی پیدا نہیں ہوندا ۔ درشن نے منجے منگوا لئے ۔ ہوم گارڈیئے نوں رسے توں فارغ کر کے ڈھابے توں آنڈیاں دی بھرجی، میٹ اتے نمکین لیاؤن لئی بھیجیا ۔ جواناں نیں ڈیوٹی تے پینوں نانہہ کر دتی ۔ جام کھڑکاؤن والے کیول نتھو اتے

درشن ہی سن جاں وچ دی کدے کدے اوہ ہومگارڈیئے نوں وی گلاس بھر دیندے ۔ اسے چاء چ اوہ بھج بھج کم کر رہیا سی ۔ درشن جواناں نوں آرام کرن لئی آکھن ہی لگا سی کہ بٹھنڈے ولوں آؤندے کسے وھیکل دی تیز رفتار نے اوہناں نوں ڈرا دتا ۔ لائیٹاں دی تیز روشنی کارن اوہناں نوں پتہ نہیں سی لگ رہیا، آؤن والا وھیکل ٹرک ہے جاں بس ۔ درشن ٹارچ نال وار وار اشارے کر رہیا سی، ستے پئے ڈرائیور نوں جویں کجھ دکھائی نہیں سی دے رہیا ۔ گھبرائے جواناں نیں بنکراں وچ پوزیشناں لے لئیاں ۔ لوڑ پین تے اوہ ٹائر وی پاڑ سکدے سن اتے چالک نوں چت وی کر سکدے سن ۔ ٹرک اک قدم وی ہور اگے ودھدا تاں اس نے فائر دا حکم دے دینا سی ۔ اس نوں سکھ دا ساہ آیا جدوں ٹرک وچوں اترن والا زیلا نکلیا ۔

"اوئے کھسما توں ؟ سالیا، ٹرک تاں ایوں بھجائی آؤندا سی جویں باپو والا راج ہووے ۔ تیری قسمت چنگی ہے ۔ تھوڑا جیہا ہور اگے گیا ہوندا تاں تیرا گھوگا چت ہویا پیا ہونا سی ۔" زیلے نوں جپھی وچ لیندیاں درشن نے اپنت دکھائی ۔ درشن اتے زیلے نوں گھیؤ کھچڑی ہویا دیکھ کے جوان بنکر وچوں باہر آ گئے ۔ ‘‘مینوں پچھے پتہ لگ گیا سی کہ اگے بائی دا ناکا ہے ۔ تیرے ہوندے مینوں کاہدا ڈر سی ۔ سوچیا ٹرک تھاں سر لا ہی دیواں ۔’’ ہفتے توں جیلا راجستھان وچ سی ۔ تھاں تھاں لگے ناکیاں توں اس نے اندازہ تاں لا لیا سی کہ سکھ نہیں ۔ پر دو لکھ دے مال نوں لے کے باہرلے علاقے وچ کھڑو جانا وی خطرے توں خالی نہیں سی ۔ اپنے ہلکے وچ تاں کوئی نہ کوئی حیلہ بن ہی جاندا ہے ۔ ایہہ سوچ کے پیسیاں دا مینہہ ورساؤندا اوہ اتھے تک

پہنچ گیا سی ۔ ایہہ آخری ناکا سی ۔ اتھوں ٹرک نے سدھا گدام وچ پہنچ جانا سی ۔ ''ایہہ وڈے سردار دی کیٹل پھیڈل ہے.....مرغیخانے لجانی ہے ۔'' اشاریاں نال اس نے گل سمجھائی ۔ ٹرک وچ ڈوڈے سن ۔ اس دے اپنے سن اتے گدام وچ چلے سن ۔ سیوا لئی اوہ حاضر ہے ۔ درشن دے ہتھ دو لکھ دا مال سی ۔ اوہ چاہے تاں ٹرک دی برامدی پا کے محکمے توں واہ واہ کھٹ سکدا سی ۔ تصویر دا دوسرا پاسہ وی درشن دے ساہمنے سی ۔ اس دیاں تن فیتیاں وی لہہ سکدیاں سن اتے نوکری گوا کے گھر وی بیٹھ سکدا سی ۔ جیلا کوئی ماڑی موٹی شے نہیں سی ۔ اوہنے دور دور تک ٹنگاں پسار لئیاں سن ۔ ادھیاں نالوں ودھ ڈپٹیاں نال حصیدار رہِ چکا سی ۔ کئی جتھیدار اتے کھدردھاری آتھن اگن اوہدی حاضری بھردے سن ۔ ہر الیکشن وچ سارے امیدواراں نوں پیسے دیندا سی ۔ جے کوئی سیاسی بندہ اوہدی مدد نہیں سی کردا تاں ورودھ وی نہیں سی کردا ۔ مقدمہ بناؤن دا مطلب سی، دریا وچ رہِ کے مگرمچھ نال ویر ۔ دوسرا رستہ سی چپ کرکے پیسے لینے اتے ٹرک لنگھا دینا ۔ جیلے نوں درشن دے سبھاء دا پتہ سی ۔ موٹی فیس لیندا سی ۔ سو روپئے بوری دے حساب نال وی دس ہزار بندا سی ۔ چپ کھڑا جیلا درشن نوں زہر ورگا لگا ۔ پتہ نہیں مونہوں کیہ کڈھ دیوے ۔ جو بکیگا اوہو لینا پئیگا ۔ اشارے نال اس نے ٹرک لنگھاؤن دا مل دسیا ۔ دیو قد اس جیلے اگے کھڑا درشن اپنے آپ نوں بونا محسوس کر رہیا سی، جیہڑا اپنی ماں نال تھانا سمبھرن آیا کردا سی ۔ درشن نے جیلے دے بدلدے سارے روپ دیکھے سن ۔ نک چ نلیاں، گل پھٹیا کڑتا، اکھاں چ گڈ اتے سر چ جوآں ۔

سارا دن ریں ریں کردا جماندارنی پچھے پھردا رہندا ۔ کئی وار درشن نے چوانی اٹھیانی دے کے اس نوں چپ کرایا سی ۔ تھوڑا وڈا ہویا تاں تھانے والیاں دے چھوٹے چھوٹے کم کرن لگا ۔ کدے چاہ لیا دتی، کدے کپڑے پریس کرا لیاندے اتے کدے مالخانے دی صفائی کروا دتی ۔ ہور وڈا ہویا تاں سپاہیاں، حولداراں نال بیٹھ کے دارو پین لگا ۔ لوک اس دی جان پہچان دا فائدہ اٹھاؤن لگے ۔ اوہ پولیس والیاں نوں فیس دواؤن لگا ۔ مہینے طے کراؤن اتے اگراہن لگا ۔ ہور سرت سنبھالی تاں پہاڑیئے نال حصہ پا لیا ۔ جنا وی ناجائز مال پولیس پھڑدی، اوہ سارا پہاڑیا اتے جیلا خرید لیندے ۔ بندا بندا اوہ تھوک دا ویوپاری بن گیا ۔ ہن تھانیدار اس دے اگے پچھے پھردے ہن ۔ سپاہی بوتل لین لئی گھنٹہ گھنٹہ کوٹھی اگے کھڑے رہندے ہن ۔ پنج ٹرک ہن ۔ شراب دے ٹھیکے ہن ۔ سوئے تے کوٹھی ہے ۔ سالم دا سالم ٹرک بھورے وچ غائب ہو جاندا ہے ۔ ٹیلیفون ہے ۔ عالیشان گیسٹ روم بنایا ہوئے ۔ آئے گئے اتے پولیس دی سیوا لئی دو تن مدراسناں ہن ۔ سودے فون تے ہی ہوندے ہن ۔ اج ٹرک وچ کویں بیٹھ گیا، درشن حیران سی ۔ کجھ دیر سوچ سمجھ کے جیلے نے درشن دی منگ من لئی ۔ اک شرط تے ۔ نتھو اس نال گدام تک جاوے ٹرک وچ بیٹھ کے ۔ ٹرک نوں گدام تک صحیح سلامت پہنچانا، اوہناں دی ذمہ واری ہوویگی ۔ سپاہی ٹرک وچ بیٹھا ہووے تاں کوئی نہیں روکدا ۔ کوئی روکے تاں نتھو اتر کے آکھے، ایہہ ٹرک صاحب دی وگار تے چلیا ہے ۔ اس وقت جیلا ویسے وی خالی ہتھ سی ۔ کوٹھی پہنچ کے نتھو نوں فیس وی دے دیوے گا ۔ جیلا جواناں لئی کجھ پیسے دینا

چاہندا سی ۔ درشن نے روک دتا ۔ انج کریگا تاں جواناں نوں ش
در سٹے ۔ منجے تے لیٹدیاں ہی اوہ گھراڑے مارن لگا ۔

9

بات دا بتنگڑ بنن دا سبھ توں ودھ نقصان پریتم سنگھ ایس.ایچ.او. دا ہویا ۔ اس کھجل خواری وچ کڈھن پاؤن نوں ککھ نہیں سی پر خرچ ایوں ہو رہیا سی، جویں ویاہ دھریا ہووے ۔ نت نویاں توں نویاں کمپنیاں آ ٹپکدیاں ۔ کدے سی.آر.پی. اتے کدے بی.ایس.ایف. دی ۔ شہر دیاں ساریاں دھرمشالاواں اتے مندر ایہناں نال بھر گئے ۔ خان نے ہور فورس منگوا لئی ۔ فورس نوں ٹھہراؤن دی ہی دقت نہیں، اوہناں دے کھان پین دا انتظام کرنا پیندا ہے ۔ ہر روز کوئی نہ کوئی افسر آ ٹپکدا ہے ۔ افسر بھاویں ہوم گارڈ دا ہووے، بھاوے مال محکمے دا، کھان پین دا پربندھ پولیس ذمے ہی ہوندے ۔ وگاراں والے وی کیہ کرن ؟ وید سٹے والے دی پولیس نے چھل لاہ رکھی ہے ۔ اک تاں اس ہپھڑا دپھڑی وچ ویسے ہی اس دا کم بند ہے ۔ اپروں آٹے کوٹے دی ساری ذمہ واری اسے سر ہے ۔ وید دی مجبوری پریتم تاں سمجھ سکدا ہے، حرام خور ہیٹھلے ملازم نہیں سمجھدے ۔ سپاہی بوتل لین دے بہانے شام ڈھلدے ہی اوہدے دراں اگے چکر کٹن لگدے ہن ۔ ایہو وقت دو پیسے کماؤن دا ہوندا ہے ۔ اک دو وار پریتم نے سپاہیاں نوں جھڑکیا تاں اسے نوں جھئیاں لے لے پین لگے ۔ بڑبڑ کرن لگے ۔ ''آپ تاں مہینہ پہلی تریخ نوں پھڑ لیندا ہے، ساڈی بوتل نال جویں اوہ ملنگ ہو جانے ۔'' چنگا چاہے ماڑا، روٹی ٹک دا انتظام وید سنبھال رہیا ہے ۔ افسراں لئی دارو کتھوں آوے ؟ افسر بھالدے وی چنگا برانڈ ہن ۔ روڑی مارکا تاں جنی مرضی پیندے رہن، کوئی گھاٹا نہیں ۔ پیٹر

سکاٹ، میکڈاول اتے اریسٹوکریٹ لئی تاں ٹھیکے دار تھڑھے تے نہیں چڑھن دیندے ۔ سختی پریتم کر نہیں سکدا ۔ پہلی گل ایہہ کہ کجھ وزیر ایہناں ٹھیکیاں وچ حصیدار سنیندے ہن ۔ جدوں وی کوئی وزیر ادھر آؤندا ہے، کسے نہ کسے بہانے پولیس نوں اکھاں دکھا جاندا ہے ۔ دوجی گل ایہہ بئی ٹھیکے دار بجھواں مہینہ دیندے ہن ۔ بدتمیز انے کہ اس وار دا خرچہ اگلے مہینے وچ وی اڈجیسٹ کرن نوں تیار نہیں ۔ میجر نوں تاں بولن دی تمیز نہیں ۔ فون تے سدھا ہی بکن لگا ۔ ''جہو جہے حالات اتھے بنے ہوئے ہن، اس وچ پتہ نہیں کیہڑا تھانیدار کدوں بدل جاوے ۔ پھیر اسیں کس کس دے پچھے پھرانگے ۔ آؤن والے نے تاں اک پیسے دی وی رعایت نہیں کرنی ۔ گن گن پیسے لینے نے ۔

'' شامو دے بچے نوں آکھیا تاں ہس کے ٹال گیا ۔ ''بتھیرے پیسے کماؤندے ہو ۔ کسے مہینے گھٹ بن گئے تاں دل چھوٹا کیوں کردے ہو ۔ سانوں وی چار پیسے کما لین دیؤ ۔ کدے بٹوئے وچوں وی کڈھ لیا کرو ۔ پاؤندے ہی رہندے ہو ۔'' ایہہ سیاپا تاں مک نہیں سی رہیا، اپروں خان نے شہر دی تلاشی دا مسئلہ کھڑا کر دتا سی ۔ اس اپریشن دا انچارج وی پریتم نوں ہی بنایا گیا ۔ کوئی ہور انچارج ہوندا تاں پریتم دے ہڈ چھٹ جاندے ۔ پھیر مہینہ لین والیاں نوں آکھ ہی دینا سی کہ اسیں سارے ضلعے دی پولیس دا ٹھیکہ تھوڑا لئ ۔ مہینہ بنھن دا مطلب ہوندے کہ نہ ایس.ایچ.او. پھڑیگا اتے نہ تھانے دا کوئی ہور افسر ۔ باہرلی پولیس دی کوئی ذمہ واری نہیں ہوندی ۔ آپے مہینہ بنھیا ہووے، آپے جا کے ریڈ کر لئیے تاں بچن نوں تھاں نہیں

لبھدی ۔ پریتم کس کس نوں بچائیگا ؟ اس نوں لگ رہیا سی جویں سارا شہر ہی مجرماں نال بھریا پیا ہووے ۔ جس ماڈل ٹاؤن نوں افسر بھلامانس گندے ہن، اتھے سبھ توں ودھ ٹھگیاں ہوندیاں ہن ۔ بہتا فکر اس نوں ویوپار منڈل دے پردھان توں سی ۔ اس نے گیس سلنڈراں دی بلیک دا کم پورے زور نال شروع کیتا ہویا ہے ۔ سٹھاں والا سلنڈر اک سو سٹھاں نوں ویچدا ہے ۔ کسے نے سلنڈر رکھن لئی لینا ہووے تاں پنج سو والا ہزار نوں دیندا ہے ۔ شہر وچ نہ کسے ہور نوں ایہہ کم کرن دیندا ہے، نہ گیس دی ایجنسی کھلن دیندا ہے ۔ دو چار وار جینیاں نیں ایجنسی لین دی کوشش کیتی تاں اس نے جھٹ شکایتاں اتے پڑتالاں کروا کے ایجنسی نہ منظور کروا دتی ۔ آپ سرعام دُکان تے رکھ کے ویچدا ہے ۔ گلی محلیاں وچ چھوٹے دکانداراں نوں سپلائی کردا ہے ۔ دس روپئے کمیشن دُکاندار نوں دیندا ہے ۔ پردھان دی کوٹھی دا گیرج سلنڈراں نال بھریا پیا ہوئےگا ۔ اس کلونی دی تلاشی وی امی چند انسپکٹر نے لینی ہے ۔ نہ دوانی لئے نہ کسے دی رعایت کرے ۔ پنڈت ہے ۔ ویوپاراں دیاں گھنڈیاں نوں چنگی طرحاں جاندا ہے ۔ پردھان ہوراں اگے تاں سو بڑہکاں ماردا رہے، امی چند اگے اس دا موت نکل جانا ہے ۔ اکو دبکے نال سارے پاج کھل جانگے ۔ کنے پیسے پریتم نوں جاندے ہن اتے کنے سٹی انچارج نوں ۔ سبھ دس دینا ہے اس ڈرپوک نے ۔ حولدار سپاہی جیہڑے مفت وچ سلنڈر بھرواؤندے ہن، اس دا وی پورا حساب رکھدا ہے ۔ ویسے پردھان میٹنگ وچ حاضر سی ۔ کرفیو اتے تلاشی دی گل چلی وی سی ۔ سمجھ گیا ہووے تاں چنگا ہے، نہیں تاں ست ای.سی. دا پرچہ اس دے خلاف تاں

ہوئےگا ہی، پریتم دے خلاف وی کرپشن دا پرچہ کرائیگا ۔ کویں نہ کویں اگواڑ وچ مہندرو نوں وی خبر پوہنچنی چاہیدی ہے ۔ اوہ انا دلیر ہے کہ ستھ وچ ہی پڑیاں لے کے بہہ جاندا ہے ۔ گھر زنانی تکڑی وٹے رکھ لیندی ہے ۔ افیم ایوں ویچدے ہن جویں خربوزے ککڑیاں ہون ۔ پریتم نے بتھیرا سمجھایا کہ انی دلیری مہنگی پے سکدی ہے پر کوئی اثر نہیں ۔ اپنی آنڈل جیہی پتنی ول دیکھ کے ہس پیندا ہے ۔ اوہ سدھی ڈپٹی دے جاندی ہے ۔ کسے ماتحت دی کیہ مجال ہے کہ اوہ ڈپٹی نال وگاڑ سکے ۔ ہن تاں اوہ تھب گئی، جدوں جوان سی تاں اس سمیں دے کپتان شرمے نال سرعام راتاں کٹن جاندی سی ۔ اوہ ہن ڈی.آئی.جی. ہے ۔ بہتی بھیڑ پے جائے تاں اس کول پہنچ جاندی ہے ۔ اوہ عاشقی پٹھا ہے، جھٹ وائرلیساں کھڑکا دیندا ہے ۔ ایہہ سفارشاں تاں مہندرو دیاں ہن ہی، ویسے حساب کتاب دا وی پکا ہے ۔ چڑھدے مہینے ہی درجہ ب درجہ سبھ دا حساب چکتا کر دیندا ہے ۔ اگڑ پچھڑ دی وگار تے کھجھدا ہے ۔ کدے کسے افسر دی وگار لئی تولا افیم دی وی لوڑ پے جائے تاں پیسے گن کے لیندا ہے ۔ زیادہ افیم دی لوڑ پے جاوے تاں مخبری کر کے پھڑا دیندا ہے ۔ آپ نک تے مکھی نہیں بیٹھن دیندا ۔ خان ہے کہ سمگلراں دا دشمن ہے ۔ بھورا افیم دا وی مل گیا تاں مہندرو دیاں بہڑیاں پوا دیوے گا ۔ نال ہی پریتم نوں وی لائن حاضر کر دیوے گا ۔ اس مہندرو دے بچے نوں اطلاع کویں دتی جاوے ؟ اس نوں سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ سانسیاں دیاں کلیاں وچوں اس نوں بابو اتے گھیلے توں ڈر سی ۔ چنگا ہووے جے آپ تاں گھر ہون پر چوری دا مال گھر نہ ہووے ۔ ویسے تاں چوراں دا

اصول ہے، اوہ گھر وڑن توں پہلاں ہی مال ویچ وٹ آؤندے ہن ۔ گھیلے اتے بابو نے تاں چوری دا نواں ہی ڈھنگ کڈھیا ہویا ہے ۔ اوہ سیٹھاں دے پاڑ لاؤندے ہن ۔ بیمے والے جاں بینک منیجر اوہناں دا پہلا نشانہ ہوندے ہن ۔ پہلاں جدوں سکول ماسٹراں جاں بابوآں دے گھر چوری کردے سن تاں پلس دا دس دس دن جلوس نکلدا رہندا ۔ اوہناں دیاں یونیناں جلسے کردیاں، جلوس کڈھدیاں اتے دھرنے دیندیاں ۔ مجبور ہوئی پولیس نوں چوراں نوں ہتھ پاؤنا پیندا ۔ سیٹھاں توں ا جیہی کسے کاروائی دی آس نہیں ہوندی ۔ اوہ سگوں خوش ہوندے ہن ۔ اوہناں نوں رپورٹ لکھوا کے رپورٹ دی نقل تک مطلب ہوندا ہے ۔ مال دا پہلاں ہی بیمہ کرایا ہوندا ہے ۔ چار چیزاں ودھ لکھا کے سگوں ودھ کلیم کردے ہن ۔ کوئی چیز برآمد وی ہو جاوے تاں وی آکھنگے، ایہہ چیزاں پولیس ہی رکھ لئے ۔ اوہناں نوں لیا کے کلیم واپس کرنا پئیگا ۔ نالے چوراں نوں موجاں، نالے پولیس نوں بھج نٹھ دی لوڑ نہیں ۔ کدھرے چوراں کول ساڑھیاں دی گٹھڑی، رنگدار ٹی.وی. جاں وی.سی.آر. پیا ہویا تاں لینے دے دینے پے جانگے ۔ خان نے پچھنا ہے جدوں ایہہ دوویں بی.سی. ہن، ایہناں دی ہسٹریشیٹ کھلی ہوئی ہے تاں ایہناں دی حاضری کیوں نہیں لائی، ایہناں تے وار وار ریڈ کیوں نہیں کیتے ؟ کرفیو وچ مال ایدھر اودھر وی نہیں کر ہونا ۔ مہندرو اتے پردھان تاں کھہڑا چھڈا ہی لین گے، ایہناں نکھٹوآں توں کجھ نہیں سرنا ۔ اتھے لایا وی بوجھا سنگھ انسپکٹر سی ۔ اوہ پریتم دا دشمن نمبر اک سی ۔ بوجھا سنگھ کئی سالاں توں سی.آئی.ڈی. وچ دھکے کھا رہیا سی ۔ اوہ دوویں اکٹھے بھرتی ہوئے سن ۔ اکو سمیں سب

انسپکٹر بنے ۔ اس توں بندہ کاہدا مر گیا، پٹھے دن ہی آ گئے ۔ سسپینڈ تاں ہویا ہی، پرموٹ ہونوں وی رہِ گیا ۔ اے کلاس تھانے دا ایس.ایچ.او. لگا پریتم اس نوں پھٹی اکھ نہیں سی بھاؤندا ۔ سارا دن پریتم دے خلاف چھرلیاں چھڈدا رہندا ہے ۔ سدھی صاحب کول مخبری کردا ہے ۔ پچھے جہے سی.آئی.اے. والیاں نال مل کے عملیاں اتے افیم اتے ڈوڈیاں دے پرچے دے دتے ۔ اک وار تاں سنگروروں پولیس منگوا کے وید سٹے والے دے ریڈ کروا دتا ۔ اوہ صاحب کول ایہہ سدھ کرنا چاہندا سی کہ پریتم ستا ہی پیا ہے ۔ جے پریتم دی صاحب نال سدھی گل بات نہ ہوندی تاں کدوں دا تھانا کھس گیا ہوندا ۔ بوجھا سنگھ دی اکھ سٹی تے لگی ہوئی ہے ۔ آتھن اگن صاحب کول سفارشاں گھلدا رہندا ہے ۔ خان دی حاضری چ ملیا موقع اننجائیں نہیں جائے گا ۔ پریتم لئی ضرور ونجھ گڈیگا ۔ وان وٹنیاں دی بستی وچ وی ایہو حال سی ۔ اتھے پریتم دے چیلے چپٹیاں دی گنتی سبھ توں ودھ سی ۔ بھانے اتے سادھو دے گھر ضرور کجھ نہ کجھ پیا ہوئےگا ۔ دوویں ٹرک ڈرائیور ہن اتے نویں ہی قسم دی ٹھگی ماردے ہن ۔ ٹرکاں وچوں مال کھسکا لیندے ہن ۔ کسے دی کپڑے دی گنڈھ لاہ لئی، کسے دی چاہ دی پیٹی اتے کسے دی لونگاں دی بوری ۔ بڑے خچرے ہن ۔ مال بک کرن سمیں کاں وانگ اکھ رکھدے ہن ۔ دو نمبر دا مال جھٹ تاڑ لیندے ہن ۔ ڈردا مالک نہ رپورٹ درج کرا سکدا ہے، نہ پچھ پڑتال کر سکدا ہے ۔ موٹے مال دی چوری کردے ہن ۔ کمائی ودھیا ہوندی ہے ۔ پچھلی وار پریتم نوں اوہ کاجوآں دا جھولا دے گئے سن ۔ اک وار لونگا دا ڈبہ ۔ اس وار کوئی ایہو جیہی چیز گھرے پئی ہوئی

تاں کیہ جواب دین گے ؟ سنتو دے جدوں مرضی چھاپا مار لؤ ۔ سارا گھر نجائز شراب نال بھریاں کینیاں اتے ٹیوباں نال بھریا پیا ہوندے ۔ بھاویں ڈرماں دے ڈرم پھڑ لؤ ۔ لاہن پھڑنی ہووے تاں روڑیاں پھرول لؤ ۔ گھر اگوں لنگھدیاں ہی شراب دی بو آؤن لگدی ہے ۔ تھانے دے جی جی نوں پتہ ہے ۔ ادھے نالوں ودھ تھانا پریتم دا ویری ہے ۔ کسے نے وی گھروڑ کڈھنی ہوئی تا سنتو دا گھر ہی بتھیرا ہے ۔ ادھے نالوں ودھ تھانا اتھوں ہی شرابی ہو کے جاندا ہے ۔ اک دو سڈے وچ وی ٹنگ لیندے ہن ۔ نمک حرام کرن لگے وی منٹ لاؤندے ہن ۔ اتھوں پریتم دا بچنا تاں بہت مشکل سی ۔ ہور تاں اپنی بنی آپے نبیڑنگے پر نہالو پریتم دے گل پھاہا ضرور پوائیگی ۔ اس نے پہلاں وی عرضیاں پا پا ڈھیر لا دتے سن ۔ انے پیسے تاں پریتم نے سرداراں توں لئے وی نہیں سن جنے اپر لگ گئے ۔ ضلع شکایت کمیٹی توں لے کے پردھان وزیر تک اس نے شکایتاں کر رکھیاں ہن ۔ جے اس نوں بھنک پے گئی کہ شہر وچ خان آیا ہویا ہے تاں اپنی لنگڑی ٹنگ گھڑیسدی اتے ٹنڈے منڈے نوں انگل لائی ضرور خان ساہمنے پیش ہوئےگی ۔ رو رو اسمان سر تے چک لینے، اس پھپھے کٹنی نے ۔ اس سمیں پریتم چھوٹا موٹا پرچہ وی کٹ دیندا تاں وی ہن انا فکر نہ کرنا پیندا ۔ اس سمیں لگدا سی، سردار ہر حالت وچ راضی نامہ کر لین گے ۔ اوہ پرچہ دینوں ٹلدا رہیا ۔ اک دن، دو دن، تن دن، انگلاں لاؤن والیاں نیں سرداراں دا وس نہ جان دتا ۔ پچھوں کسے وکیل نے سردار دے کن وچ پھوک مار دتی ۔ پرچہ چار دن لیٹ ہو گیئے ۔ اس وقت پرچہ درج وی ہو جاوے تاں وی اوہ بری ہون گے ۔ کھاہمکھاہ

بلیاں دا گونہ اسمان نوں نہ چڑھایا جاوے ۔

ساری بلاء پریتم دے گل پے گئی ۔ سرداراں نال بیٹھ کے پریتم پیندا رہیا سی ۔ ایہو جھینپ مار گئی ۔ نہیں سرداراں دا قصور تاں پورا سی ۔ نہالو بھٹھی لئی اگے وی تاں اوہناں دے کھیتوں بالن چک لیاؤندی سی ۔ اس دن نال اس دی کڑی سی ۔ سرداراں دے منڈے کڑی دیکھ کے مچھر گئے ۔ نہالو نے گھورے تاں اس نوں پے گئے ۔ منڈے نے دخل دتا تاں راڈ نال اس دی بانہہ چکناچور کر دتی ۔ نہالو منڈے نوں چھڈاؤن لگی تاں نہالو دیاں لتاں بھن دتیاں ۔ مہینے توں دوہاں دیاں لتاں باہاں تے پلستر لگے ہوئے ہن ۔ ڈاکٹر نہالو دی لت کٹن نوں پھردے ہن ۔ پریتم ڈاکٹراں نوں روکی بیٹھا ہے ۔ اوہ چاہندا ہے، نہالو سمجھوتہ کر لئے ۔ پنج چار ہزار پریتم دین نوں تیار ہے ۔ بلاء تاں گلوں ٹلے ۔ کدھرے خان ورگے دے نوٹس وچ آ گیا تاں اس نے ڈسمس کرے بناں نہیں چھڈنا ۔ اتھے وی اوہو سیاپا سی ۔ پریتم سنگھ نے تاں آکھیا سی کہ وان وٹنیاں دے ویڑھے دی تلاشی لئی اس نوں انچارج لایا جاوے ۔ کسے نے نہ سنی ۔ اس پارٹی دا انچارج بنایا گیا ہے سردول سنگھ انسپکٹر نوں، جیہڑا پنج سالاں توں سی.آئی.اے. دے سٹاف وچ دھکے کھا رہیا ہے ۔ پریتم نوں انسپکٹر بنیاں سارا سال ہویا ہے، جدوں کہ اوہ ڈپٹی بنن والا ہے ۔ اوہ اک وار اجیہا لیہ توں لتھا ہے کہ دوبارہ لیہ تے چڑھنا مشکل ہویا پیا ہے ۔ ایس.ایچ.او. لگن لئی نوٹاں دا بھریا بریف کیس چاہیدا ہے ۔ ایہہ اوہو دے سکدا ہے جیہڑا پہلاں ہی کسے تھانے دا ایس.ایچ.او. ہووے ۔ سی.آئی.اے. والیاں کول انے پیسے نہیں ہوندے ۔ سردول سنگھ دی وی پوری

کوشش ہوئےگی کہ پنج چار کیس پھڑ کے اوہ خان ساہمنے سچا ہو جاوے ۔ پچھلے مہینے چوراں دا گینگ پھڑن دا اس نے ڈرامہ رچیا سی ۔ فوٹواں کھچوا کھچوا کئی دن اخباراں وچ چھپوائیاں ۔ پریتم نوں لگدا سی، اس دے ستارے اس دی مدد کر رہے سن ۔ سردول نوں وان وٹنیاں دے ویڑھے دی تلاشی لین والی پارٹی دا انچارج بنا کے آخر ڈپٹی نے پریتم توں بدلہ لے ہی لیا سی ۔ لوک سچ آکھدے ہن کہ ڈپٹی اوٹھ والا ویر رکھدا ہے ۔ کوئی وساہ نہیں، ویہاں سالاں بعد ہی من وچ کھورھ جاگ پئے اتے کوئی نقصان کر دیوے ۔ پریتم نے تاں معافی منگ لئی سی اتے گوڈے ہتھ لا کے گل آئی گئی ہو گئی سمجھ لئی سی ۔ گل اوہناں دناں دی سی، جدوں سرہند دے مہاں ٹھگاں دی نقل کر کر چھوٹے ٹھگاں نیں پنڈ پنڈ دُکاناں کھولھ لئیاں سن ۔ کوئی پندراں دناں بعد دگنے پیسے دیندا سی اتے کوئی اٹھاں دناں بعد ہی پنج سو بدلے موٹر سائیکل دے دیندا سی ۔ اک اک گلی وچ پنج پنج دُکاناں کھل گئیاں سن ۔ لوک وی کملے ہو کے ایہناں پچھے لگ گئے ۔ دُکاناں تے انی بھیڑ ہو جاندی کہ پولیس نوں کئی وار لاٹھیچارج کرنا پیندا ۔ اوہناں دی لٹ وچوں افسر وی حصہ ونڈاؤن لگے ۔ اس شہر وچ نابھے والیاں نیں کم شروع کیتا سی ۔ آؤندیاں ہی اک رنگدار ٹی.وی. اتے جاپانی وی.سی.آر. ایس.ڈی.ایم. دی کوٹھی پہنچا کے دُکان کھولن دی منظوری لے لئی ۔ تحصیلدار نوں پتہ لگا تاں اس نے فرج منگوا لیا ۔ ریڈر نے سو روپیہ بھر کے کولر فٹ کروا لیا ۔ بی.ڈی.او. موٹرسائیکل لے گیا ۔ تھانے والیاں نوں تاں اس سمیں ہی پتہ لگا، جدوں دُکان لٹی گئی ۔ جے سپاہیاں نیں ٹیپ رکارڈر،

کپڑے دھون والی مشین اتے پکھیاں نوں ہتھ پایا تاں حولداراں نیں کپڑے سیون والیاں مشیناں، ریڈیو اتے سوفے چک لیاندے ۔ چھوٹے تھانیداراں نیں گودریج دیاں الماریاں اتے ڈائیننگ سیٹ کھچ لئے ۔ جدوں ڈپٹی نے دُکان دا دورہ کیتا تاں اس دے چکن والی کوئی وی چیز نہیں سی ۔ اس نے سدھا ہی پنجاہ ہزار لے لیا ۔ کوئی آکھدا ہے، پھیئٹ کار لئی سی ۔ کجھ وی سی، ڈپٹی نے گپھا وڈا ماریا سی ۔ پریتم دی واری آئی تاں ڈپٹی نے فون کر دتا ۔ نابھے والیاں نوں تنگ نہ کیتا جاوے ۔ پریتم نے صبر دا گھٹ بھر لیا ۔ ٹھگاں نیں پنج چار چیزاں بھیجیاں تاں صحیح پر اوہ پریتم دے حصے دے سوویں حصے دے برابر وی نہیں سن ۔ چپ کیتا پریتم موقعے دی اڈیک کردا رہیا ۔ چوری ٹھگی بہتے دن نہیں چلدی ۔ دساں دناں بعد دُکان خالی ہون لگ پئی ۔ لوک پیسے مڑاؤن لئی سفارشاں پواؤن لگے ۔ تھوڑا جیہا کسا پیا تاں اوہ راتو رات بھج گئے ۔ تن دن یوا سنگھ والیاں نیں ہڑتال رکھی ۔ نابھے والیاں نوں گرفتار کرن دی منگ کیتی ۔ نابھے والیاں نیں پھیر ڈپٹی نال کوئی گٹمٹ کیتی ۔ ڈپٹی نے کول کھڑ کے رات نوں سامان دا ٹرک بھرا کے اپنا دے حوالے کر دتا ۔ سنگھ نے پھیر جلوس کڈھے ۔ مکھ وزیر نے دخل دے کے پرچہ درج کروا دتا ۔ دُکان دا زندہ توڑ کے ریکارڈ دیکھیا گیا تاں پتہ لگا اوہناں شہر وچوں گھٹو گھٹو پنداں لکھ روپیہ اکٹھا کیتا سی ۔ پولیس نے تھاں تھاں ریڈ کیتے ۔ نابھے والے کدھرے نہیں سن ۔ لوکاں ہمت کر کے اوہناں دی سوہ لئی ۔ اوہ دلی دے اک ہوٹل وچ موجاں کر رہے سن ۔ پریتم نے اپنی جان خطرے وچ پا کے پھڑے تاں نابھے والیاں نیں دس ہزار دے دتا ۔ صرف اس گل دا

کہ اوہناں نوں دلی دی عدالت وچ پیش کیتا جاوے ۔ ایہہ گل قانونی وی سی ۔ کسے کیندری وزیر راہیں اوہناں ضمانت کرا لئی ۔ ڈپٹی اسے گل تے ناراض سی کہ اس نے ڈپٹی دے بندیاں توں دس ہزار کیوں لیا ؟ ہور تاں کوئی وس نہ چلیا، ہن سردول سنگھ نوں وان وٹنیاں دے بھیج کے اوہ پریتم دی بیڑی وچ وٹے پاؤن تے تلیا ہویا سی ۔ اگانھ سردول سنگھ نے حولدار وی سرے دے لپھنڈر لئے سن ۔ پہلا سی بنت سنگھ ۔ جدوں بنت سنگھ نوں اتھے لایا گیا سی تاں پریتم نے صاحب کول بتھیری حال دہائی پائی سی کہ اس بغاوتی بیج نوں اس دے تھانے نہ بیجو ۔ آپ تاں پٹھا ہے ہی، ہوراں نوں وی پٹھے راہ پائیگا ۔ صاحب نے بہانہ ودھیا گھڑیا ۔ اس نوں کوئی لین نوں تیار نہیں ۔ پولیس لائن وچ بیٹھا کپتان دے خلاف بولدا رہندا ہے ۔ آخر اس نوں کدھرے تاں لاؤنا ہی ہے ۔ بنت سنگھ زندگی توں ہی نراش ہے ۔ پندراں سالاں توں ترقی توں 'اگنور' ہو رہیا ہے ۔ پنج چار سال نوکری دے رہندے ہن ۔ کسے دی وی پرواہ نہیں کردا ۔ ہر اک تے طوا لاؤندا رہندا ہے ۔ پولیس ایجیٹیشن ویلے نوکریؤں کڈھ دتا گیا سی ۔ مقدمے جت کے پھر آ گیا ۔ اج کل ہر اک دے خلاف پرچار کردا رہندا ہے ۔ کوئی فکر نہیں کہ سامہنے بیٹھا افسر کپتان ہے، ڈی.آئی.جی. جاں ڈی.جی.پی.، وڈا کامریڈ بنیا پھردا ہے ۔ سبھ نوں بیہے کڑاہ وانگ لیندا ہے ۔ اک وار ایم.ایل.اے. دے نال پنگا لے لیا ۔ ساری پولیس نے شکر کیتا کہ ڈسمس ہوؤ جاں پھر کسے ہور ضلعے دی بدلی ہوؤ ۔ ڈردے کسے افسر نے اس نال ٹیٹا نہ لیا ۔ الٹا شرم دا مارا ایم.ایل.اے. ہی تھانے آؤنوں ہٹ گیا ۔ وزیراں کول پریتم دی شکایت کردا

رہندا ہے ۔ اس نوں شک ہے کہ پریتم نے بنت نوں جان بجھ کے اس دے گل پایا ہے ۔ بنت نوں اک اک مجرم دا علم ہے ۔ جے اس نوں مقدمہ بناؤن دا موقع مل گیا تاں پہلاں مجرم دا بیان لکھو ۔ کس بھڑوئے نوں کنے دیندا ہیں ؟ پھیر اوہو بیان سدھا ڈی.جی.پی. نوں بھیجو ۔ سردول اتے بنتا ہی گھٹ نہیں، نال رلیا ہے سادھا سنگھ ۔ اوہ کل دی بھوتنی سویاں چ ادھ بھالدی ہے ۔ پریتم نے اس دی پھڑی بھٹھی کاہدی چھڈ دتی، سانھاں والا ویر ہی بنھ لیا بھلے مانس نے ۔ آخر پریتم ایس.ایچ.او. ہے ۔ جس نوں دل کرے پھڑے، جس نوں دل کرے چھڈے ۔ اوہ جے حولدار توں ہی دبک جاوے تاں تھانیداری کاہدی ؟ پریتم نے تاں جٹاں نوں آکھیا سی کہ جاندے ہوئے سادھا سنگھ نوں وی دو ہزار دے جانا، پنج ہزار تاں پریتم دی اپنی فیس سی ۔ جے اوہ ٹھگی مار گئے اتے دو ہزار دی تھاں پنج سو ہی دتا تاں اس وچ پریتم دا کیہ قصور ہے ؟ اوہ پنج سو موڑ کے دو ہزار لئی اڑ جاندا ۔ حولداراں نوں کون پچھدا ہے ۔ تھانیدار نے ویہہ وگاراں کرنیاں ہوندیاں ہن ۔ کئی واری تاں وگاراں ونڈ کے ہو جاندیاں ہن ۔ کئی گپت رکھنیاں پیندیاں ہن ۔ اوہنیں دنیں ہائیکورٹ دے اک جج دی کڑی دا ویاہ سی ۔ میجسٹریٹ نے پریتم نوں فرج دی وگار پائی سی ۔ پریتم چاہندا تاں سارے تفتیشیاں تے بوجھ پا دیندا ۔ انج میجسٹریٹ دا جلوس نکلنا سی ۔ پریتم نے چپکے جہے فرج بھیج دتا ۔ وگار پریتم نے تنخواہ وچوں تاں نہیں کرنی ۔ ایہناں بدھوآں نوں ایہہ تاں احساس ہی نہیں کہ ایس.ایچ.او. دے سر تے ذمہ واریاں دی پنڈ ہوندی ہے ۔ اوہناں وانگ تھوڑا ہے کہ جنے کما لئے، بوجھے وچ پا کے تر گئے ۔ سادھا سنگھ اسے دن توں

رولا پا رہیا ہے ۔ پریتم اس دا حق مار گیا ۔ اوہ سادھے دی مار سی ۔ پنج ہزار نہ صحیح تاں تن تاں سادھے نوں ملنا ہی چاہیدا سی ۔ بھٹھی تاں مجرم سال توں لا رہیا سی، سبھ نوں پتہ وی سی ۔ کسے دی ہمت نہ پئی اس نوں پھڑ لین دی ۔ سادھے نے دلیری دکھائی سی تاں اسے نوں فیس ملنی چاہیدی سی ۔ بنتا اس دی ہاں وچ ہاں ملا رہیا سی ۔ اس نوں پریتم دے خلاف بھڑکا رہیا سی ۔ بنٹی کاہدا اغوا ہویا سی، پریتم دے دن ماڑے آئے سن ۔ من وچ سکھاں سکھدا پریتم پولیس پارٹیاں بندیاں دیکھدا رہیا ۔ اس نوں محسوس ہو رہیا سی جویں پولیس پارٹیاں بنٹی دی تلاش لئی نہیں سی بن رہیاں، سگوں پریتم نوں نوکریوں کڈھن لئی مسالہ اکٹھا کرن لئی بن رہیاں سن ۔

10

نہ شہر لئی امی چند اوپرا سی، نہ امی چند لئی شہر ۔ بھاویں اس نے داڑھی کیس رکھے ہوئے سن اتے دیکھن والے نوں اوہ پورا گرسکھ لگدا سی، پھیر وی سبھ نوں پتہ سی کہ اوہ جات دا پنڈت ہے ۔ سارا شہر اس نوں شرما آکھ کے بلاؤندا سی ۔ اوہ جات دا ہی پنڈت نہیں سی، بلکہ دھرم کرم دا وی سی ۔ اوہ دوویں وقت پاٹھ پوجا کردا ۔ شراب، آنڈے اتے پرائی استری نوں تاں نفرت کردا ہی سی، حرام دا پیسہ وی گھرے نہیں سی وڑن دیندا ۔ امان داری اتے سخت سبھاء دے سر تے ہی اوہ شہریاں دے دلاں تے راج کردا سی ۔ ہر شہر دے شریف لوک ڈیپوٹیشن لے لے صاحب نوں ملدے رہندے اتے امی چند نوں اپنے اپنے شہر لئی منگدے رہندے ۔ اس شہر وچ اوہ کل ملا کے گیاراں سال نوکری کر چکا سی ۔ شہر وچ اس دی جان پہچان بطور حولدار ہوئی سی ۔ اے.ایس.آئی. بنیا تاں سٹی انچارج جا لگا ۔ جدوں ترقی کر کے اوہ سب انسپکٹر بنیا تاں لوک دھرنا مار کے بیٹھ گئے ۔ صاحب نوں سٹی انچارج دا رینک ودھاؤنا پیا ۔ پہلاں سٹی انچارج اے.ایس.آئی. ہوندا سی ۔ اس سمیں توں ایہہ عہدہ سب انسپکٹر نوں جاندا ہے ۔ جدوں ماڈل ٹاؤن والیاں نوں پتہ لگا کہ امی چند دی پولیس پارٹی نے اوہناں دیاں کوٹھیاں دی تلاشی لینی ہے تاں اوہناں سو واری دھرتی نمسکاری ۔ کوئی ہور پولیس افسر ہوندا تاں ہر حالت وچ کھجل خواری ہوندی ۔ کسے نوں کوئی وگار پیندی، کسے نوں کوئی ۔ مسئلہ تاں بنٹی نوں لبھن دا سی ۔ پولیس نے ویوپاریاں

دیاں وہیاں ہی منگ کے بہہ جانا سی ۔ کوئی سٹور وچ جا وڑدا، کوئی رسوئی وچ ۔ پولیس والے گھرے وڑ جان تاں چوراں نالوں ودھ لٹدے ہن ۔ چور تاں چوری چھپے چوری کردا ہے،' ایہہ ساہمنے ہی سامان چک تردے ہن ۔ جدوں امی چند نال ہویا تاں ا جیہی لٹ کھسٹ نہیں ہوئےگی ۔ لوک اوہ دن بھلے نہیں سن جدوں شرابی ہوئے اک سپاہی نوں اس نے چوک وچ ہی کٹیا سی اتے وردی لہا کے حوالات وچ بند کروا دتا سی ۔ ماڈل ٹاؤن دی تلاشی لئی امی چند نے بہتی فورس دی ضرورت نہیں سی سمجھی ۔ چار سپاہی اتے اک حولدار ہی کافی سن ۔ اس نوں علم سی کہ ایہناں دھناڈھاں نوں نہ کسے دھرم وچ رچی ہے، نہ سیاست وچ ۔ ایہناں دا اکو اک دھرم ہے، ودھو ودھ پیسہ اکٹھا کرنا ۔ کس دا سر بھویاں ہے کہ اوہ محلاں ورگیاں کوٹھیاں، اپشراں ورگیاں عورتاں اتے سورگاں ورگے سکھ چھڈ کے نرکاں ورگیاں جیلھاں وچ بیٹھ کے چکی پیسے ۔ اس نے میٹنگ وچ وی اتھوں دی تلاشی دا ورودھ کیتا سی ۔ خان اس نال سہمت تاں سی پر لوک رائے اگے جھک گیا سی ۔ امی چند نوں تلاشی پارک والے پاسیوں شروع کرن دا حکم ہویا سی ۔ ماڈل ٹاؤن وچ تاں بھلے دناں وچ موت ورگا سناٹا ہوندا ہے ۔ لوک گھرو گھریں قید ہوئے بیٹھے رہندے ہن ۔ سارا دن سڑکاں سنسان پئیاں رہندیاں ہن ۔ کدے کدائیں ہی کسے کار جاں سکوٹر دا کھڑکا سنائی دیندا ہے ۔ گیٹ کھلن دی چیں چیں ہوندی ہے ۔ گڈی دے کوٹھی چ جاندیاں ہی پھیر چپ ورت جاندی ہے ۔ کرفیو ہون کرکے ایہہ شور شرابا وی بند سی ۔ درختاں توں ٹٹے پتیاں نوں موجاں لگیاں ہوئیاں سن ۔ بھاں بھاں کردیاں سڑکاں تے اوہ

آزادی نال اڈ رہے سن ۔ کوٹھیاں دے گیٹاں تے بھونکدے کتیاں دی آواز ہی سی، جیہڑی پولیس دا سواگت کر رہی سی ۔ پہلی کوٹھی رام چند لوٹیئے دی سی ۔ بیل کھڑکائی تاں رام چند دا جیٹھا پتر سورج بھان اوہناں دے س

واگت لئی حاضر سی ۔ سورج بھان دی سور ورگی دیہہ اتے ریشمی گاؤن نوں دیکھ دے امی چند دا ہاسہ نکل گیا ۔ کیہ ایہہ اوہو سورج بھان سی، جس دا مُونہہ کالا کر کے امی چند نے سارا دن تھانے بٹھائی رکھیا سی ؟ چھ ست سالاں وچ اس نے زمین توں اسمان تک دا سفر طے کر لیا سی ۔ اس سمیں تاں اوہ کالج وچ پڑھدا رشٹ پشٹ نوجوان سی ۔ پڑھن پڑھاؤن دا اس نوں کوئی فکر نہیں سی ۔ باپ دی دُکان ودھیا چلدی سی ۔ لوہا سونے دے بھاء ہوندا جا رہیا سی ۔ لالے دے دو ہی پتر سن ۔ چھوٹے نوں نانکے لے گئے ۔ ویوپار اسے نے سنبھالنا سی ۔ خرچہ کھلا کردا سی ۔ ہیٹھ موٹرسائیکل سی ۔ منڈا سارا دن کڑیاں پچھے پھردا رہندا ۔ کک ماری کڑیاں دے کالج اگے ۔ دوجی ماری بس سٹینڈ اتے تیجی ماری تاں سنیمے ۔ ڈردیاں کڑیاں مُونہہ نہیں سی کھولھدیاں ۔ اس دا باپ کالج دی مینیجمینٹ وچ سی ۔ پرنسپل سورج تے سختی نہیں سی کر سکدی ۔ الٹا کڑیاں دی بدنامی ہی ہونی سی ۔ امی چند سٹی وچ آیا تاں منڈیاں دی گنڈاگردی دا پتہ لگا ۔ اک وار منڈے اکٹھے کر کے اس نے سمجھا دتے ۔ جیہڑے امی چند دے سبھاء توں جانو سن، بندے بن گئے ۔ سورج بھان نوں ایہہ ٹچر ہی لگی ۔ پہلی وار امی چند نے اس دے موٹر سائیکل دی پھوک کڈھی ۔ دوجی وار اس نے بازار وچ ہی بوک وانگو ڈھاہ لیا ۔ لوٹیئے نے

بتھیریاں منتاں کیتیاں ۔ امی چند نے مُونہہ کالا کر کے جلوس کڈھے بناں نہ چھڈیا ۔ ‘‘کیوں پترا، کیہ حال ہے ؟’’ سورج نوں اپنے پیراں ول جھکدا دیکھ کے امی چند نے باہوں پھڑ کے کھڑا کردیاں پچھیا ۔ مُونہہ کالا کرا کے سورج بھان بندہ بن گیا سی ۔ اسے دن اوہ شرم دا ماریا شہر چھڈ گیا سی ۔ جنا چر ودھیا ویوپاری نہیں بن گیا، شہر نہیں وڑیا ۔ اج کل اوہ باپ نالوں وی ودھ کامیاب سی ۔ اس کامیابی دا سہرا اوہ امی چند دے سر بنھدا سی ۔ سورج بھان نے بہت زور لایا، امی چند اندر آوے اتے اک کپ چاہ دا پی کے جاوے ۔ امی چند کول وقت نہیں سی ۔ اس نے اپنے آؤن دا کارن دسیا اتے بنٹی دی تلاش وچ سورج دی مدد منگی ۔ سورج تلاشی دین لئی تیار سی ۔ امی چند نوں پتہ سی اس کوٹھی دی تلاشی دی کوئی ضرورت نہیں، سرسری جیہی نظر مار کے اوہ اگانھ تر پئے ۔ اگلی کوٹھی نائب تحصیلدار گریوال دی سی ۔ رشوت لینی ہووے تاں ڈھگے جڈی بڑھک ماردا ہے ۔ شکایت ہو جاوے تاں گُو دا جایا بن کے موک وی مار دیندا ہے ۔ جدوں امی چند حولدار سی تاں ایہہ پٹواری سی ۔ اس نوں وجیلینس والیاں نیں پنجاہ روپئے رشوت لیندیاں پھڑ لیا سی ۔ تھانے بیٹھے نوں اس نوں سارا دن غشاں پیندیاں رہیاں ۔ منٹ منٹ بعد ٹٹی کری جاوے ۔ اس دے سالیاں توں بناں کسے نے بات نہ پچھی ۔ پیسے دے کے بری ہو گیا ۔ بحال ہوندیاں ہی ترقی مل گئی ۔ اک ہنبھلا ہور ماریا اتے نائب تحصیلدار بن گیا ۔ نائب دی کرسی تے بیٹھدیاں ہی ایوں پیسے کمائے جویں جادو دا ڈنڈا لبھا ہووے ۔ پچھلے تجربے دا پورا فائدہ اٹھایا ۔ پچھوں افسراں نال خوب بنا کے رکھی ۔ حولدار توں لے کے وجیلینس

دے ڈپٹی تک نوں مہینے وچ اک دو وار کوٹھی بلا کے دارو پیا دینی ۔ کسے دی ہمت نہیں سی پیندی، اس خلاف انگل وی کر جاوے ۔ اس نوں پیسے بناؤن تک مطلب سی ۔ اس نے بنٹی جاں اسدے اغواکاراں توں کیہ لینا سی ؟ نیم پلیٹ پڑھ کے ہی امی چند اگانھ تر گیا ۔ اس توں اگلی کوٹھی فقیر چند شکلا دی سی ۔ اوہ وکیل سی ۔ کچہری وچ وکیل سائلاں نوں لکھ دلیر رہن دی سکھیا دیندا رہے، آپ اوہ چھوٹی توں چھوٹی غلطی کرن توں پہلاں سو وار سوچدا ہے ۔ پہلاں امی چند اس کوٹھی اگوں وی لنگھ جانا چاہندا سی، پھیر سوچیا ایہہ فوجداری وکیل ہے، کوئی وساہ نہیں، مجرماں نوں گھر پناہ دیئی بیٹھا ہووے ۔ چوراں، ڈاکواں نوں گرفتاری توں بچاؤن لئی اپنے کھوکھیاں وچ تاں ایہہ عام ہی بٹھا لیندے ہن ۔ کئی وار اپنیاں کاراں وچ بٹھا کے ایدھر اودھر وی چھڈ آؤندے ہن ۔ جنا چر اگاؤں ضمانت نہ ہو جاوے، مجرماں نوں آپدے گھرے وی لکوئی رکھدے ہن ۔ ایہہ وکیل ایہو جہے کماں لئی مشہور ہے ۔ گواہاں نوں مکراؤنا، مال مقدمے وچ ردو بدل کرنا اتے سرکاری وکیل نوں اپنے ہتھ وچ رکھنا، ایہہ وکالت دا اک انگ سمجھدا ہے ۔ ججاں نوں وی مل ملا لیندا ہے ۔ اک واری امی چند نوں وی ملیا سی ۔ کہندا اس نے سیشن جج نوں تاں پھیئٹ کار دوا دتی ہے ۔ اس نے مجرماں نوں بری کرنا ہی کرنا ہے ۔ امی چند نوں وی اوہ تیہہ ہزار روپیہ دوا سکدا ہے ۔ جے ادھو ادھ کر لئے تاں پنجاہ ہزار وی مل سکدا ہے ۔ امی چند نے بھری کچہری وچ اس دی کھنب ٹھپی سی ۔ مڑ کے ایہہ امی چند دے پھڑے مقدمیاں وچ وکیل بننوں ہی ہٹ گیا ۔

اس دی وکالت زوراں تے سی ۔ ہر قسم دے مجرم اس دے سائل سن ۔ لالچ وس ایہہ کجھ وی کر سکدا سی ۔ وکیل دی کوٹھی دی تلاشی امی چند نوں بہت ضروری لگی ۔ بیل کھڑکائی تاں شکلا جی گھر نہیں سن ۔ اوہ کسے کیس دے سنبندھ وچ چنڈی گڑھ گئے ہوئے سن ۔ امی چند نوں یقین نہ آیا ۔ ایہہ کوئی چال وی ہو سکدی ہے ۔ باہروں ہی پولیس نوں موڑن دا بہانہ وی ہو سکدے ۔ وکیل دی نونہہ نوں امی چند نے اپنے آؤن دا کارن دسیا ۔ پہلاں اوہ جھجکی ۔ گھر وچ کوئی وی حاضر نہیں سی ۔ کیول نوکر سن ۔ جدوں امی چند نے اپنی جان پہچان کرائی تاں اوہ من گئی ۔ نونہہ رانی، جیہڑی بھاری سلک دی ساڑھی وچ لپٹی ہوئی سی نے اوہناں نوں کوٹھی دے براڈے تک اگوانی کیتی ۔ اتھوں تک پجن لئی اوہناں نوں پنجاہ گز لمبا گراسی پلاٹ لنگھنا پیا سی ۔ لائن وچ کھیڈن لئی بیڈمنٹن دا نیٹ لگا ہویا سی ۔ سپاہیاں دیاں نظراں سوہنی سنکھی، پتلے انگ دی نونہہ نوں نہار رہیاں سن ۔ امی چند اس دے پئے گہنیاں دی قیمت دا اندازہ لا رہیا سی ۔ بہت نہیں تاں گھٹو گھٹو تیہہ چالی ہزار دے تاں ہون گے ہی ۔ جیہڑی عام دن انے گہنے پائی پھردی ہے، اوہ ویاہ شادی والے دن کنے گہنے پاؤندی ہوویگی ؟ اس توں شکلے دی بے اتھاہ آمدن دا اندازہ وی لگ سکدا سی ۔ ودیشی سینٹاں دیاں خوشبواں کھلاردی بہو رانی اوہناں نوں برانڈے وچ کھڑا کے اندرلے دروازے راہیں وکیل صاحب دا دفتر کھولن چلی گئی ۔ جاندی جاندی اوہ مسز شکلا نوں وی سچیت کر گئی ۔ مسز شکلا ڈرائنگ روم وچ کھلریاں چیزاں تھاں سر کرن لگی ۔ پولیس نوں گھر آئی دیکھ کے اس نوں

کوئی حیرانی نہیں سی ہوئی ۔ شکلا پولیس دا حمایتی وکیل سمجھیا جاندا سی ۔ مقدمیاں دے سنبندھ وچ پولیس اوہناں دی کوٹھی عام آؤندی جاندی سی ۔ امی چند نوں دفتر وچ کوئی دلچسپی نہیں سی ۔ نہ ڈرائنگ روم وچ ۔ اوہ سروینٹ کارٹر اتے سائلاں لئی بنائے وادھو گھاٹو کمرے دیکھنا چاہندا سی ۔ کتاباں اتے لفافیاں نال بھرے دفتر وچ امی چند نے سرسری جیہی نگاہ ماری ۔ پتہ نہیں کنے کو سائلاں دی قسمت شکلا جی نے ایہناں لفافیاں وچ بند کر رکھی سی ۔ دفتروں اوہناں نوں ڈرائنگ روم لجایا گیا ۔ مہنگے سوفے اوہناں نوں اڈیک رہے سن ۔ نوکر منٹاں وچ ہی جوس دیاں بوتلاں اتے ڈرائی فروٹ والیاں پلیٹاں میز تے سجا گیا ۔ امی چند اتھے وی نہ بیٹھا ۔ کمرے وچ سجاوٹی تصویراں سن، بت سن، پیٹنگز سن اتے ہور سجاوٹی سامان ۔ جو امی چند نوں چاہیدا سی، اوہ اتھے نہیں سی ۔ کسے پاسیوں رولے رپے دی آواز آئی تاں امی چند دے کن کھڑے ہو گئے ۔ لگا جویں کوئی بچہ چلا رہیا ہے ۔

"ایہہ کیہ ہو رہے ؟" امی چند نے دماغ دا توازن تاں نہیں سی گوایا پر ہتھ روالور تے ضرور پہنچ گیا سی ۔ اکھ دے اشارے نال اس نے سپاہیاں نوں ساودھان کیتا ۔ "ایہہ کجھ نہیں ۔ بچے وی.سی.آر. لائی بیٹھے ہن ۔ کرفیو کرکے ٹیوشن والی میڈم نہیں آ سکی ۔ بچے شرارتاں کر رہے سن ۔ سوچیا ٹک کے بیٹھے رہن گے ۔ حال چ پرویش کردی مسز شکلا نے سپشٹیکرن دتا ۔ حال چ واپس مڑدی پولیس پارٹی نوں اٹھاں کو سالاں دی مدھو نے گھیر لیا ۔ "انکل کرفیو کئی دن لگائی رکھنا ۔ ہم نے ڈھیر ساری فلمیں دیکھنی ہیں ۔" مدھو لئی کرفیو وردان

سی ۔ اس نوں لمبا کرن لئی اوہ امی چند کول سفارش کر رہی سی ۔ ‘‘تم بنٹی کو جانتے ہو ؟ اسے کہیں دیکھا ہے ؟’’ مدھو وچوں امی چند نوں ودھیا مخبر دکھائی دتا ۔ گودی چک کے اس نے پرشناں دی بچھاڑ کر دتی ۔ ‘‘جانتی ہوں انکل، پر کہیں دیکھا نہیں ۔ اس کو جلدی ڈھونڈو ۔ اس دی ممی روتی ہوگی ۔ وہ بھی روتا ہوگا ۔’’ بنٹی دی گل سن کے مدھو دے نال نال اس توں وڈی انو نے وی اکھاں بھر لئیاں ۔ بچیاں دی پچھ پڑتال توں امی چند دا گھر پورا ہو گیا ۔ ہور کسے کمرے دی چھان بین دی کوئی ضرورت نہیں سی ۔ اگلی کوٹھی بی. ایڈ آر. دے اوورسیئر جسل دی سی ۔ اس نے وی لوہا اتے سیمنٹ تھوک دے بھاء ہضم کیتا سی ۔ سرکاری مال سرکاری عمارتاں تے گھٹ، اس دی کوٹھی وچ سنگمرمر اتے پتھر ایوں لگیا سی جویں ٹھلیوال والا سیٹھ ہووے ۔ پوتڑے پھرولے جان تاں پتہ لگے گا کہ اوورسیئر دا باپ پولیس دی وردی سیوں کے گزارا کردا سی ۔ رامگڑھیاں دی دُکان اگے اڈا لاؤندا سی ۔ اوورسیئر نوں دارو پین توں وہل نہیں ہونی ۔ شرابی نال متھا لاؤن دی امی چند کول وہل نہیں ۔ امی چند دی لالا چھجو رام دے محل وچ جھاتی مارن دی تمنا سی ۔ بنٹی لئی نہیں، سگوں اس میخانے نوں دیکھن لئی جس لئی ایہہ کوٹھی مشہور سی ۔ دسن والے دسدے سن کہ کوٹھی دی لابی وچ اک کھونجے وچ عالیشان بار بنی ہوئی سی ۔ دیسی ودیشی ہر طرحاں دی وسکی سجی رہندی سی ۔ شام نوں فلمی انداز وچ اک رسیپشنسٹ گلاس سرو کردی سی ۔ ہفتے وچ گھٹو گھٹو دو وار کٹی پارٹی ضرور ہوندی ہے ۔ ڈانس ہوندا اتے موج میلہ وی ۔ جنی دیر امی چند شہر وچ لگا ہووے، انی دیر ایہہ بار

بند رہندی ہے ۔ وسکی دی تھاں جوس سرو ہوندا ہے ۔ سبھ نوں پتہ ہے، امی چند شراب نوں سخت نفرت کردا ہے ۔ کسے شرابی دی کیہ مجال ہے کہ اوہ شراب پی کے بازار وچ گیڑا دے دیوے جاں پھیر للکارا مار جاوے ۔ ٹھیکیداراں دی ہمت نہیں پیندی کہ پین والے نوں گلاس جاں پانی دے دین ۔ نہیں تاں ٹھیکے دار ٹھیکے نوں احاطہ ہی بنا لیندے ہن ۔ اک نقر وچ پانی والا گھڑا اتے گلاس رکھ دیندے ہن ۔ ہور نہیں تاں صبح تک چالی پنجاہ خالی بوتلاں ہی اکٹھیاں ہو جان گیاں ۔ ویہہ تیہہ روپئے وی وٹے گئے تاں نوکر دا خرچ نکل جائے گا ۔ امی چند دے شہر وچ تعینات ہون دی خبر دے نال ہی اوہ گھڑے توڑ دیندے ہن ۔ دہیں بھلے، پکوڑے اتے مچھی دی ریڑھی لاؤن والے وی جگ گلاس نوں متھا ٹیک دیندے ہن ۔ دس پنج روپئے دا نقصان ہوندا ہے تا بے شک ہو جاوے پر کسے شرابی نوں ریڑھی تے نہیں کھڑن دیندے ۔ شرابیاں نوں امی چند چوک وچ ہی ننگے کر کر کٹدا سی ۔ دھیاں بھیناں بلا کے اوہناں سامہنے بے عزتی کردا سی ۔ اسے لئی چھجو مل دی بار وی بند ہو جاندی سی ۔ امی چند نوں کوٹھی ول آؤندا دیکھ کے گیٹ تے کھڑا چونکیدار اندر ول دوڑ گیا ۔ بیل کھڑکائی تاں پچھے نوں مڑ پیا ۔ اوہدے چہرے تے فکر دے نشان سن ۔ اس دا دم چڑھ گیا سی ۔ ''آئیے صاحب.....آئیے صاحب.....'' آکھدا چوکیدار اس نوں ڈرائنگ روم ول آؤن دا اشارہ کرن لگا ۔ ''لالا جی کتھے نے ؟ اوہناں نوں بلا ۔ میں کوٹھی دی تلاشی لینی ہے ۔'' امی چند گرجیا تاں چوکیدار دیاں لتاں کمبن لگیاں ۔ اوہ اندر جاوے جاں نہ، چوکیدار دچتی وچ سی ۔ سیٹھ نوں اڈیکدا امی چند اوہناں

دناں نوں یاد کرن لگا جدوں سیٹھ دا دیوالا نکلن والا ہو گیا سی ۔ ایس سمیں ایہہ کپاہ دا کارخانہ چلاؤندا سی ۔ کپاہ دے وڈے وڈے بھنڈار خرید لئے ۔ آس ہوئےگی کہ پچھلے سال وانگ کپاہ دے بھاء ودھنگے ۔ ماڑی قسمت نوں بھاء ہیٹھاں ہی ہیٹھاں جاندے رہے ۔ چھجو مل کوئی حیلہ نہ کردا تاں دھیاں پت ویچ کے وی قرض نہیں سی لہنا ۔ یاراں دوستاں وچ بیٹھ کے رائے مشورہ کیتا ۔ اک دا سجھاء سی کہ کارخانے دا پنجاہ لکھ دا بیمہ کرایا جاوے ۔ پھیر اگ لا کے بیمے والیاں توں کلیم لیا جاوے ۔ قرضہ لاہن دا ایہو اکو اک راہ سی ۔ امی چند اس سمیں اتھے سٹی انچارج سی ۔ رات دے دو وجے سارا شہر جگمگا اٹھیا ۔ شہر وچ چڑھدے پاسے اگنی اپنا بھیانک روپ دھاردی جا رہی سی ۔ گھبرائے امی چند نے ایس.ڈی.ایم. اتے فائر برگیڈ نال سمپرک کیتا تاں سبھ دے فون ڈیڈ سن ۔ پولیس نوں وی کسے نے اگ لگن دی اطلاع نہیں سی دتی ۔ امی چند موقعے تے پجا تاں پتہ لگا، لالے دا کارخانہ جل رہیا سی ۔ دو چار مزدور بالٹیاں نال اگ بجھاؤن دی کوشش کر رہے سن ۔ گوانڈھی ضرور لٹو پین گھ ہو رہے سن ۔ اگ اوہناں دے گھراں تک پہنچ سکدی سی ۔ امی چند فائر برگیڈ ول بھجا ۔ اوہ پہلاں ہی خراب سی ۔ جدوں تک اگ تے قابو پایا گیا، سارا کجھ سواہ ہو چکا سی ۔ صبح لالا جی رپورٹ درج کراؤن آئے ۔ چالی لکھ دے نقصان والی گل امی چند نوں جچی نہیں ۔ اوہ ساری رات اتھے ہی رہیا سی ۔ کپاہ تاں چالی ہزار دی وی نہیں جلی ہونی ۔ امی چند نے رپورٹ درج کرنوں نانہہ کر دتی ۔ امی چند نے نانہہ کیتی تاں لالے نوں کمبنی چھڑ گئی ۔ اس نے ایس.ڈی.ایم. توں فون کرایا ۔

خالی چیک بھیجیا ۔ جنے مرضی پیسے بھر لئے ۔ امی چند نے لالے دے خلاف کیس درج کرن دی دھمکی دتی ۔ اگزنی اتے جھوٹھے کلیم دا کیس لالے خلاف بندا سی ۔ اس توں پہلاں کہ امی چند کوئی کاروائی کردا، اس دی بدلی دے آرڈر ٹی.پی.ایم. راہیں اس نوں نوٹ کرائے گئے ۔ نال ہی گھنٹے دے اندر اندر چارج دے کے لائن حاضر ہون دا حکم وی سی ۔ امی چند دا کیہ سی ؟ بوریا بستر گول رکھدا سی ۔ چکیا اتے لائن حاضر ہو گیا ۔ اس دی غیر حاضری وچ چھجو مل نے پورے تیہہ لکھ دا کلیم لیا ۔ اس سمیں دے لگے پیر مضبوط ہوندے جا رہے ہن ۔ کئی سالاں بعد اوہ اسے چھجو مل دے درشن کرنا چاہندا سی ۔ چھجو مل متھے لگنوں ڈر رہیا سی ۔ اک تاں اس نے پی رکھی سی، دوجے امی چند دی بدلی کراؤن کرکے اوہ نموشی من رہیا سی ۔ اس نے اکلے نے ہی نہیں سی پیتی، سگوں سارے گوانڈھی بلا لئے سن ۔ کرفیو کرکے سبھ ویلھے ہو گئے سن ۔ اس نے سوچیا ودھیا سماں لنگھ جائے گا ۔ نالے گپ شپ کرنگے نالے ہوا پیازی ہون گے ۔ ویوپار وچ اجیہے ویلھے دن کدے کدے ہی ملدے ہن ۔ نہیں تاں سارا دن وحی کھاتیاں نال متھا ماردے رہو ۔ کیہ پتہ سی پرانے دشمن نے اسے وقت ڈنگ مارنا سی ۔ چھجو مل نے دوستاں دے پیر پھڑے ۔ اوہو امی چند دی منت کرن ۔ دوست پہلاں ہی ڈور بھور ہوئے بیٹھے سن ۔ سبھ نوں عزت پیاری سی ۔ سبھ دڑ وٹ کے بیٹھ گئے ۔ جو ہوئےگا دیکھی جائیگی ۔ چوکیدار راہیں اس نے عورتاں نوں سنیہا بھیجیا ۔ اوہو اگے ہو کے تلاشی کروا دین ۔ چھجو مل نوں امی چند دے سامہنے جانا پیا تاں مڑ اوہ دھیاں بھیناں اگے کھڑون جوگا نہیں

رہنا ۔ اوہ کسے بھڑوئے دی پرواہ نہیں سی کردا ۔ اک وار ایم.ایل.اے. نے کسے چور دی سفارش کیتی تاں اس نوں پے نکلیا ۔ ایم.ایل.اے. اس نوں کوٹھی بلاؤن دی غلطی کر بیٹھا سی ۔ امی چند آکھن لگا ۔ ‘‘جے مینوں کوٹھی کم ہویا، میں آ جاوانگا ۔ جے تینوں کم ہے توں آ جا ۔ ایم.ایل.اے. ہو کے چوراں دی مدد کردے نوں شرم نہیں آؤندی ؟’’ اس نے روزنامچے وچ رپورٹ وی درج کر دتی ۔ ایم.ایل.اے. نے مڑ کے تھانے ول مُونہہ نہ کیتا ۔ لالا کس دا وچارا سی ۔ امی چند شرابیاں دی پڑتال کرن نہیں سی آیا ۔ اس دا اکو اک مقصد بنٹی سی ۔ اوہ نہیں سی تاں امی چند دا کوٹھی چ رکے رہن دا وی مطلب نہیں سی ۔ کبوتر آخر کنا کو چر اکھاں میچ کے بلی توں بچ سکدا ہے ۔ چھجو مل نوں باہر آؤنا ہی پیا ۔

"بنٹی دا کوئی تھوہ پتا ؟ کتے اس دا وی بیمہ تاں نہیں کرا دتا ؟’’ چھجو مل نوں چڑاؤن لئی امی چند نے اس دے مُونہہ نوں سنگھدیاں وینگ کیتا ۔ چھجو مل دیاں اکھاں چھلک پئیاں ۔ اس دی گوگڑ انی ودھ گئی سی کہ یتن کرن تے وی اوہ امی چند دے گوڈیاں ول نہ جھک سکیا ۔ امی چند نے گہہ نال تکیا ۔ اس دی گوگڑ پہلاں نالوں چار پنج انچ ہور باہر نوں آ گئی سی ۔ گردن دوآلے وی چربی چڑھ گئی اتے گلھاں انیاں پھل گئیاں سن کہ اکھاں اندر دھس گئیاں سن ۔ چھجو مل نوں اپنی غلطی دا احساس کرا کے امی چند نے واپسی لئی پٹھ بھوائی ۔ کھان پین جاں عیش لئی امی چند کول وقت نہیں سی ۔ تیز قدمیں اوہ کوٹھیؤں باہر ہو گیا ۔ حوالدار دی کوٹھی اوورسیئر دی کوٹھی نالوں گھٹ نہیں سی ۔ پہاڑ جڈی کوٹھی دیکھ کے امی چند دے

کالجے چ رگ بھریا گیا ۔ جے کدھرے آدرشوادی بن کے اس نے سنتاں اگے پرن نہ لیا ہوندا کہ اوہ عمر بھر رشوت نہیں لئے گا تاں اج امی چند وی لکھاں دا مالک ہوندا ۔ پولیس دا تاں سپاہی مان نہیں، اوہ تاں انسپکٹر ہے ۔ کئی وار امی چند نے اس نوں وہم بھرم سمجھ کے پیسے لین دی کوشش وی کیتی ۔ پہلی وار پیسے لے کے گھر گیا تاں منڈا بیماری کارن ہتھاں وچ آیا ہویا سی ۔ کسے دوائی دارو نے اثر نہ کیتا ۔ رشوت والے سارے پیسے خرچ ہوئے تاں جا کے ٹھیک ہویا ۔ امی چند نے پھیر کناں نوں ہتھ لائے ۔ بھل بخشائی ۔ دوبارہ ہمت کیتی تاں اوہدا اپنا ایکسیڈینٹ ہو گیا ۔ سارا پیسہ پھیر نکل گیا ۔ ہڈ پیر مفت چ ٹٹے ۔ مڑ پرن توڑن دی ہمت نہیں پئی ۔ پچھتاوا اس نوں ضرور رہندا سی ۔ حوالدار دی کوٹھی اگے کھڑون دی اس دی ہمت نہ پئی ۔ بھجے کالجے نال اوہ اگانھ ودھیا ۔ اگے سکھدیو سنگھ ڈاکٹر دی نیم پلیٹ چمک رہی سی ۔ پہلاں اوہ سرکاری ڈاکٹر سی ۔ دوائیاں وچ تاں ہیراپھیری کردا ہی سی، پولیس دے کماں وچ وی ٹنگ اڑا دیندا ۔ جدوں مرضی چووی دی چھبی اتے چھبی دی تن سو ست بنوا لؤ ۔ اک وار مرن والے دا وسرا ہی بدل دتا ۔ بڈھا لڑائی وچ لگے زخماں دی تاب نہ جھلدا چل وسیا سی ۔ پولیس نے کیس اسے طرحاں بنایا ۔ پر اس ماں دے شیر نے وسرے نوں ٹیسٹ لئی بھیجن توں پہلاں اس وچ زہر ملا دتی ۔ رپورٹ آئی تاں مقدمے دی روپ ریکھا ہی بدل گئی ۔ رپورٹ مطابق بڈھا زہر کھان کرکے مریا سی ۔ امی چند نوں بھاجڑاں پے گئیاں ۔ اس نوں محکمے نے نہیں سی چھڈنا ۔ امی چند نے ڈاکٹر دی کھچائی کیتی تاں اوہ معافیاں منگن لگا ۔ مڑ کے نویں رپورٹ

بنائی ۔ تھوڑے دناں بعد دوائیاں غبن کرن دے کیس وچ پھس گیا ۔ معطل ہو کے پرائیویٹ پریکٹس شروع کر لئی ۔ اجیہا کم چلیا کہ تن منزلا ہسپتال بنا گیا ۔ پنج سو روپیہ ہفتہ اک بیڈ دا کرایہ لیندا ہے ۔ بیل کھڑکائی تاں گھر کوئی نہیں سی ۔ سارا ٹبر منالی سیر لئی گیا ہویا سی ۔

اگلی کوٹھی ستپال دی سی ۔ اوہو ستپال جیہڑا شیلراں وچ منیمی کردا کردا شیلر مالک بن گیا ۔ چنگے پیسے بنے تاں پیسے ہضم کرنے اوکھے ہو گئے ۔ پھوڈ سپلائی اتے ایف.سی.آئی. دے انسپکٹراں نال مل کے لدھیانے جان لگا ۔ ہوٹلاں وچ کال گرلز نال رنگ رلیاں مناؤن لگا ۔ نخرے والیاں عورتاں ساہمنے اس نوں اپنی پتنی موٹی، کالی اتے اجڈ نظر آؤن لگی ۔ آئے دن اس توں چھٹکارا پاؤن دیاں ترکیباں سوچدا رہندا ۔ آخر اوہو ترکیب سجھی، جیہڑی ایہو جہے بندے نوں سجھ سکدی ہے ۔ سٹوو دیوتے دی کرپا ۔ سٹوو دیوتے دی کرپا تاں ہوئی پر پنڈت امی چند دی نہیں ۔ سٹوو نے تاں ستپال دی پتنی شیلا نوں جلا کے مار دتا، پر امی چند اس نوں محض اک حادثہ منن لئی تیار نہیں سی ۔ ستپال نے اپنے ہتھ دکھاوے لئی جلائے سن ۔ رسوئی جتھے اس دی پتنی سڑی سی، ساری کہانی

سچ سچ آکھ رہی سی ۔ رسوئی دیاں چار کندھاں تاں دھوئے نال کالیاں ہو گئیاں پر جتھے شیلا مری سی اتھے دھوآں نہیں سی پہنچ سکیا ۔ شیلا نوں اچانک اگ لگی ہوندی تاں اوہ تڑپھدی، روندی کرلاندی اتے ایدھر اودھر دوڑن دی کوشش کردی ۔ اوہ مچ جان لئی چپ کر کے کندھ نال نہ بیٹھ جاندی ۔ کندھ تے بڑی شیلا دی تصویر دسدی سی، اگ لاؤن توں پہلاں ہی اس نوں مار دتا گیا سی ۔ اس دی مرتک دیہہ نوں کندھ نال ٹکا کے پچھوں اگ لائی گئی سی ۔ ستپال نوں گرفتار کرن لئی پولیس لئی انا ثبوت ہی کافی سی ۔ دو تھپڑ پئے تاں ستپال نے سبھ کجھ دس دتا ۔ نویں بہو دے چاء وچ اوہ پہلی نوں اگ لا بیٹھا سی ۔ امی چند نے پوری محنت نال ثبوت اکٹھے کیتے سن ۔ عدالت جے چشمدید گواہاں بناں کسے نوں سزا نہیں کر سکدی تاں امی چند کیہ کرے ؟ کڑی دے غریب ماپیاں توں پوری پیروائی نہ ہو سکی ۔ اوہ با عزت بری ہو کے گھر نوں آ گیا ۔ ستپال دی اچھا پوری ہو گئی ۔ اس نے سچ مچ ہی پری ورگی کڑی ویاہ کے لیاندی ۔ امی چند دی تمنا سی کہ اس پری ورگی کڑی دا دیدار کرے ۔ پر امی چند ستپال اگے ہاریا ہاریا محسوس کر رہیا سی ۔

پورے یتناں دے باو جود وی اوہ ستپال نوں سزا نہیں سی کرا سکیا ۔ ستپال دا دروازہ کھڑکاؤن نوں اس دا دل نہ ہی منیا ۔ سورج دیوتا اپنے آخری بان ورسہ رہیا سی ۔ امی چند کوٹھیاں دے گیٹاں تے لٹکدیاں نیم پلیٹاں گھوکھدا رہیا اتے کسے کسے کوٹھی وچوں تھوڑی بہت پچھ پڑتال کر کے اگے ودھدا رہیا ۔ موج مستی کر رہی اس کلونی نوں کیہ ضرورت سی، اوہ بنٹی ورگے جھنجٹاں وچ پئے ۔ آخری کوٹھی بابو کانشی رام دی سی ۔ اوہ اک اجیہا سیاستدان سی جس دی کدے مکھ وزیر جنی چڑھت رہی سی ۔ سمیں نیں اس دا ساتھ نہ دتا ۔ سیاسی اتھل پتھل وچ اوہ گھبرا گیا ۔ دھڑادھڑ پارٹیاں بدلدا رہیا ۔ نتیجے وجوں نہ گھر دا رہیا، نہ گھاٹ دا ۔ مجبور ہویا ہن چپ دھاری بیٹھا ہے ۔ کدے کدے دورہ پین والیاں وانگ لوکاں وچ مڑ آؤن دی کوشش کردا ہے ۔ تھوڑی جیہی تھاں بندی ہے تاں مڑ غلطی کر بیٹھدا ہے ۔ مڑ راج کماری توں چوہی بنن والی کہانی سچی ہو جاندی ہے ۔ ایرکھا چ جلدے کانشی رام نے بنٹی والی غلطی کر لئی ہووے تاں ایہہ وڈی گل نہیں سی ۔ اوہ رام لیلہ کمیٹی توں لے کے گیتا بھون تک ہر تنظیم وچ ٹنگ اڑاؤن دی تاک وچ سی،

کدھرے نموشی دا مُونہہ دیکھنا پیا ہووے اتے اس نے اپنی موٹی بدھی نال کوئی غلط فیصلہ لے لیا ہووے ۔ چاراں سپاہیاں نوں کوٹھی دے چاراں کھونجیاں وچ پوزیشناں لین دا حکم ہویا ۔ اپنے روالور نوں ہتھ وچ پھڑ کے اتے حولدار دی بندوق لوڈ کرا کے اس نے بیل کھڑکائی ۔ کانشی رام لائن وچ ٹہل رہیا سی ۔ میز تے پئے ٹیپ رکارڈر تے وج رہی کوئی ودیشی دھن ماحول نوں سکھاواں بنا رہی سی ۔ کوئی گندہ گیتا ہوندا تاں امی چند نے ٹیپ رکارڈر دے ٹکڑے ٹکڑے کر دینے سن ۔ اشلیل گیتاں نال امی چند نوں پاگل پن دی حد تک نفرت سی ۔ جتھے وی جاندا، پہلاں ٹیپاں تے ٹرکاں والیاں نوں گندیاں ٹیپاں کھوہ وچ سٹن دا حکم دیندا ۔ حکم عدولی اکثر ٹرکاں والے کردے ۔ کوئی ہور بہانہ لبھ کے ہڑتالاں کردے، ٹریفک جام کردے پر امی چند نوں ڈرا نہ سکدے ۔ اس سنگیت نال نہ امی چند نوں پیار سی اتے نہ ہی نفرت ۔ پولیس نوں کوٹھی ول ودھدی دیکھ کے کانشی رام خود گیٹ کھولن آیا ۔ اک اوہ وی زمانہ سی، جدوں کانشی رام دی کوٹھی اگے افسراں دی بھیڑ لگی رہندی سی ۔ آئی.جی. تک نوں گھنٹہ گھنٹہ اڈیکنا پیندا سی ۔ اس سمیں

گیانی جی مکھ وزیر سن ۔ اوہ کانشی رام دے لنگوٹیئے یار سن ۔ گیانی جی وی عاشق مجاز سن اتے کانشی رام وی ۔ مکھ وزیر بنے تاں گیانی جی نے کانشی رام دے رج کے کم کیتے ۔ بدلیاں، بھرتیاں، کوٹے اتے لائسینس سبھ اشارے نال ہو جاندے ۔ دناں وچ شہر دے لیہندے پاسے اک بہت وڈا پولٹری فارم اسر گیا ۔ ایگرو انڈسٹری لئی اوہناں نوں زمین سرکار نے خرید کے دتی ۔ دھاگہ مل لگ گئی ۔ کیڑے مار دوائیاں دے کارخانے دے لائسینس مل گئے ۔ پنڈ دے منڈے پولیس چ بھرتی ہون لگے اتے شہراں دے پھوڈ سپلائی وچ ۔ کسے نوں سوہنے گھیؤ دی ایجنسی لے دتی، کسے نوں مارکپھیڈ کھاد دی ۔ سبھ وچ کانشی رام دا لکواں حصہ ہوندا سی ۔ کانشی رام نے کئیاں نوں سیاست وچ لیاندا ۔ کسے نوں بلاک دا پردھان بنایا، کسے نوں ضلعے دے یوتھ ونگ دا ۔ کوئی آکھدا شرمے دی پتنی تے اس دی اکھ ہے ۔ کوئی آکھدا وکیلنی اوہدے نال رہندی ہے ۔ کجھ وی سی، اس نے کئی عورتاں نوں وی سیاست وچ لیاندا سی ۔ اس وچ کجھ گیانی جی دے وی نیڑے ہو گئیاں سن ۔ اوہ سدھیاں کم کرا لیاؤندیاں سن ۔ بھیڑے دن کیہڑا پچھ کے آؤندے ہن ۔ ایمرجینسی

بعد جدوں چوناں ہوئیاں تاں کانگرس دا محل ڈھیری ہو گیا ۔ کانشی رام نے کدے سفنے وچ وی نہیں سوچیا ہونا کہ کدے اس دا پرانا ریکارڈ وی پھرولیا جائے گا ۔ جوانی سمیں اوہ اک پینڈو ہٹوانیا سی ۔ پہلی پتنی بیمار رہندی سی ۔ علاج لئی پیسہ نہیں سی ۔ کانشی رام نے سرکار پاسوں مدد لین لئی کدے عرضی دتی سی ۔ کسے کلرک نے کانشی رام نال ا جیہی کھندک کھادھی کہ اس عرضی دیاں فوٹواں کروا کے جنتا پارٹی والیاں نوں دے دتیاں ۔ جنتا پارٹی نے رائی دا پہاڑ بنا دتا ۔تھاں تھاں پوسٹر لگ پئے ۔ اس دی دولت دی پڑتال دی منگ ہون لگی ۔ اوہ بھکھا مردا کانگرس پارٹی دے دفتر وچ کلرکی کرن چنڈی گڑھ گیا سی ۔ کدے کسے وڈے عہدے تے نہیں رہیا ۔ ایہہ ساری جائداد کتھوں بنی ؟ پرچہ درج ہویا ۔ گرفتار ہویا ۔ دھوہ گھڑیس ہوئی ۔ ڈردے نے سارے پیسے دے دتے ۔ گیانی جی دے خلاف ہلفیاں بیان وی دے بیٹھا اتے کمیشن اگے گواہی وی ۔ اس سمیں کس نوں پتہ سی کہ گیانی جی مڑ اتھوں تک پہنچ جانگے ۔ گیانی جی کھجھ گئے ۔ کئی وار کانشی رام نے منت ترلات کیتا ۔ اوہناں کانشی رام نوں معاف نہیں کیتا ۔ جیہڑا بھیڑ پین تے

ساتھ نہیں دیندا، اوہ کاہدا متر ہویا ؟ ہور پارٹیاں وچ وی ہتھ پیر مارے ۔ کدھرے دال نہ گلی ۔ ہنبھ کے بیٹھ گیا ۔ مڑ اوہ لوکل سیاست وچ سرگرم ہون دے یتناں وچ سی ۔ چھجو رام توں ویہہ ہزار روپئے لے کے اک گھنٹے وچ امی چند دی بدلی کراؤن والے کانشی رام دی کوٹھی دا کونا کونا اس نے چھان سٹیا ۔ ساری کوٹھی ودیشی چیزاں نال بھری پئی سی ۔ انڈر ویئر توں لے کے ساڑھیاں تک ۔ لائیٹر توں لے کے گیزر تک، سبھ ودیشی ۔ پتہ نہیں اس نے کنا کو پیسہ کمایا سی کہ انے سالاں بعد وی ختم ہون وچ نہیں سی آ رہیا ۔ امی چند چاہندا تاں ودیشی چیزاں دیاں رسیداں منگ کے اپنی بدلی دا بدلہ لے سکدا سی، پر اس نے انج نہ کیتا ۔ کانشی رام وانگ اس نوں طاقت دا نشہ نہیں سی چڑھیا ہویا ۔ کانشی رام دی کوٹھی چ اتھل پتھل کر کے باہر نکلدا امی چند پوری طرحاں کھجھ چکا سی ۔ ماڈل ٹاؤن دیاں ساریاں کوٹھیاں دے مالک چور، ٹھگ اتے لٹیرے سن ۔ کوئی رشوتخور سی، کوئی ٹیکس چور اتے کوئی بلیکیا ۔ حیرانی دی گل ایہہ سی کہ نہ سماج ایہناں نوں مجرم سمجھدا سی، نہ قانون ۔ الٹا دوویں ایہناں نوں عزت نال دیکھدے سن ۔

ایہناں آدھونک چوراں ساہمنے نہتھا اتے ہاریا ہاریا محسوس کردا امی چند اگے ترن وچ اوکھیائی محسوس کرن لگا ۔ اداس اداس قدم پٹدا اوہ تھانے نوں پرت آیا ۔

11

خان نے بنٹی دی کھوج لئی جیہناں پولیس افسراں نوں خاص طور تے باہروں بلایا سی، اوہناں وچ امی چند توں علاوہ گجن سنگھ وی سی ۔ اے.ایس.آئی. ہوندیاں ہویاں وی گجن نوں اک ا جیہی پولیس پارٹی دا مکھی تھاپیا گیا سی، جس وچ چھ حولدار، چووی سپاہی اتے سی.آر.پی. دے چالی جوان تاں سن ہی، اک سب انسپکٹر وی شامل سی ۔ سب انسپکٹر دے ہوندیاں پارٹی دا مکھی بننا گجن سنگھ لئی فخر والی گل سی ۔ اوہ اپنی اس شاخ نوں بنائی رکھن لئی اتاولا سی ۔ اس پارٹی نوں کم وی بڑا اہم سونپیا گیا سی ۔ ایہناں نیں اگواڑ دی چھان بین کرنی سی ۔ اگواڑوں کئی منڈے انڈر گراؤنڈ ہوئے ہوئے سن ۔ اتھے کئی گھر دنگیاں دوران اجڑ کے آئے سکھ پریواراں دے سن ۔ دو گردوارے سن اتے اک ڈیرہ ۔ اجیہے علاقے دی تلاشی لئی جتھے تحمل اتے سوجھ بوجھ دی ضرورت سی، اتھے دلیری اتے حوصلہ وی چاہیدا سی ۔ گجن وچ ایہناں وچوں کسے دی وی گھاٹ نہیں سی ۔ ایہناں سارے گناں دا دکھاوا اوہ کئی وار کر چکا سی ۔ پہلی وار اس سمیں جدوں ورسدیاں گولیاں وچ وی اس نے دو نمبر دی شراب لئی جاندے ٹرک دا پچھا کرنا نہیں سی چھڈیا ۔ ٹرک بڑی وڈی پارٹی دا سی ۔ نہ گجن نے پیسیاں تے دھار ماری، نہ وزیراں دیاں دھمکیاں توں ڈریا ۔ گجن دے تبدالے لئی زور پین لگا تاں خان چٹان وانگ اڑ گیا ۔ خان ڈی.جی.پی. دے پیش ہویا ۔ ساری ستھتی سمجھا کے بدلی دی تھاں گجن لئی انعام منظور کرایا ۔ اک وار پھیر اس نے شیر

دے مُونہہ وچ ہتھ پا کے علاقے وچ امن بحال کیتا ۔ نہنگاں دا اک ہتھیاربند ٹولا لالیاں دی زمین تے قبضہ کرنا چاہندا سی ۔ غریب لالے تھر تھر کمبن توں بناں کجھ نہیں سی کر سکدے ۔ گجن نے نہنگاں نوں سمجھایا تاں اوہ گولیاں چلاؤن لگے ۔ گجن نے لیندے ہتھ دو نوں تھائےں چت کر دتا ۔ باقیاں دیاں لتاں باہاں بھن کے تھانے لیا سٹے ۔ مڑ نہنگاں نیں اس دے علاقے ول مُونہہ نہیں کیتا ۔ اس اگواڑ وچ، اجیہے بھیڑے حالت وچ جے کوئی تھانیدار ہک تان کے کھڑ سکدا سی تاں اوہ گجن سنگھ ہی سی ۔ اس ادھین لائے گئے سب انسپکٹر گرداس رام دی لیاقت تے تاں کسے نوں شک نہیں سی پر بڈھا ہون کرکے اس وچ پہلاں والا جوشو خروش نہیں سی رہیا ۔ گجن نوجوان سی ۔ خان نوں لگدا سی اس نوں حالے تجربے دی ضرورت سی ۔ گجن کاہل نہ کرے، اس لئی گرداس رام نوں پارٹی وچ شامل کیتا گیا سی ۔ خان نے سوچ سمجھ کے ہی ہوش اتے جوش دا سنگم کیتا سی ۔ اک سال پہلاں گجن اسے تھانے وچ تعینات سی ۔ اگواڑ والی ذیل اسے ادھین سی ۔ اگواڑ دے ہر چنگے ماڑے دا گجن نوں پتہ سی، پھیر وی سال وچ ہوئیاں تبدیلیاں دی جانکاری لئی خفیہ وبھاگ دیاں رپورٹاں توں علاوہ سی.آئی.ڈی. دا اک حولدار وی اس دے انگ سنگ سی ۔ شہر دی گھیرا بندی کرفیو دے اعلان توں پہلاں ہی ہو چکی سی ۔ شہر وچ پہلی وار کرفیو لگا سی ۔ کسے بچے تک دی وی 'چوں' کرن دی ہمت نہیں سی پے رہی ۔ اگواڑ دی چھان بین دی یوجنا لئی گجن نوں مساں ادھا گھنٹہ لگا ۔ اپنا ہیڈکوارٹر اوہناں دھرم شالہ وچ رکھیا ۔ ایہہ اگواڑ دے وچکار وی سی اتے بیٹھن اٹھن لئی وی کھلی سی ۔ رات

نوں ٹھہرن لئی منجا بسترا وی مل سکدا سی ۔ کسے دی تفتیش کرنی ہووے تاں چیکاں دھرم سالا توں باہر نہیں نکل سکدیاں ۔ دو حولداراں اتے دس جواناں دی اک راکھویں ٹکڑی تیار کیتی گئی ۔ ایہہ ٹکڑی دھرم شالہ وچ ٹھہریگی ۔ کسے پاسے وی ضرورت پئے، اس نے فوراً مدد لئی پجنا سی ۔ گجن نے سبھ توں پہلاں دنگا پیڑت پریواراں دی پچھ گچھ کرنی ٹھیک سمجھی ۔ گجن دا تجربہ اتے خفیاں رپورٹاں دسدیاں سن کہ دہشتگرداں چ مکھ اڈا ایہو پریوار بندے ہن ۔ ایہناں پریواراں دے مناں وچ روس ہے، ستھانک لوک اوہناں دے رشتے داراں نوں جاندے پہچاندے نہیں ۔ اوپرے بندے رشتے دار بن کے جنا چر مرضی اتھے رہن، کسے نوں شک نہیں ہوندا ۔ ایہناں نوں پیسے ٹکے دی وی ضرورت ہوندی ہے ۔ تھوڑے جہے پیسیاں دے لالچ وچ وی کسے نوں پناہ دے سکدے ہن ۔ پہلا چھاپا اوہناں بھاپیاں دے ماریا ۔ اوہ کانپوروں اجڑ کے آئے سن ۔ اتھے اوہناں دی بہت وڈی ٹرانسپورٹ سی ۔ گھر دے سارے ممبر دنگیاں دا شکار ہو گئے ۔ گڈیاں اگ دی بھیٹ چڑھ گئیاں ۔ جو باقی بچیا، اوہناں وچ دو بڈھیاں، دو نوجوان ودھواواں اتے اک باراں کو سال دا منڈا سی، جس نوں اوہ کڑیاں والے کپڑے پوا کے بچا لیائیاں سن ۔ اتھے آؤن سمیں تیڑ دے کپڑیاں توں سوا اوہناں کول کجھ نہیں سی ۔ پہلاں سٹیشن تے رہے، پھیر سنگھ سبھا گردوارے ۔ اتھوں اگواڑ والے کینیڈا والیاں دے اس مکان وچ لے آئے ۔ ایہہ مکان خرید لیا اتے بہت سارا سامان وی گھر آ گیا ۔ خفیاں رپورٹاں تاں آکھدیاں سن کہ ایہناں نوں شکی بندے پیسے دیندے ہن ۔ بھاپیاں دا کہنا ہے کہ اوہناں دے کانہپر والے

متراں نیں باقی بچدی زمین جائداد ویچ کے اوہناں نوں پیسے بھیجے ہن ۔

اس پریوار دی پہلاں وی کئی وار پچھ پڑتال ہو چکی سی ۔ ہو سکدے اوہ رپورٹاں غلط ہون ۔ کئی وار تھانے بیٹھیاں ہی پچھ پڑتال دی رپورٹ کر دتی جاندی ہے ۔ جیہناں دا وسدا رسدا گھر اجڑ گیا ہووے، راجے توں رنک بن گئے ہون، اوہ چپ کر کے کویں بیٹھ سکدے ہن ؟ اوہناں دے سینیاں چ بھامبڑ بلدے ہی رہندے ہن ۔ اوہ بدلے دی تاک وچ رہندے ہن ۔ دروازہ کھلدیاں ہی گجن نے دروازہ کھولن آئی مٹیار دی دھون وچ پنج چھیج جڑ دتیاں ۔ اوہ ویڑھے وچ جا ڈگی ۔ باقی اس نوں سنبھالن لگیاں تاں گجن نے گالھاں دا گپھا اوہناں دے پلے وی پا دتا ۔ پنج چار ڈنڈے اس ملوکڑے جہے منڈے دے وی جڑے، جس نوں سمجھ نہیں سی آ رہیا ایہہ کیہ ہو رہیا سی ؟ بس روئی ہی جا رہیا سی ۔ گرداس نے گجن دا ہتھ روکیاں تاں اس نوں وی جھڑکاں پے گئیاں ۔ گجن دا مت سی کہ ایہہ ترس دے پاتر نہیں ۔ کسے نے پولیس نوں بھلمانسی نال تھوڑا دسنا ہے ؟ ہور سختی دکھاؤن لئی اس نے بڈھی دی گت نوں وی گیڑا دے دتا ۔ کافی کٹ مار، جھاڑ جھمب اتے گالھاں دپڑاں بعد ہی گجن نوں یقین آیا کہ نہ اتھے کوئی آؤندا سی، نہ پیسے دیندا سی ۔ عورتاں ہون کرکے گجن نے کانھپر والیاں نوں تاں بخش دتا ۔ دلی اتے کلکتے والیاں دے چالے ٹھیک نہیں سن ۔ اوہ سدھے مُونہہ گل ہی نہیں کردے ۔ سرعام آکھدے سن کہ اوہناں دی مدد سنگھ سبھا وی کردی ہے اتے نوجوان جتھیبندیاں وی ۔ دلی والے وی کوئی چنگا ریکارڈ نہیں سی رکھدے ۔ اوہ اتھے وی شرارتاں کردے

رہندے سن ۔ اوہناں دی دلی موٹرسائیکل رپیئر کرن دی ورکشاپ سی ۔ اوہناں دا باپ مریا سی اتے ورکشاپ جلی سی ۔ اوہناں نوں سرکار ولوں کافی معاوضہ ملیا سی ۔ ایہو حال کلکتے والیاں دا سی ۔ دروازے کھڑکائے تاں سارے منڈے کھنڈے گھر ہی مل گئے ۔ کلیاں تے کیسری پگاں لٹک رہیاں سن جو گجن نوں اوہناں دے سرکار توں باغی ہون دا ثبوت لگیاں، انج گھراں وچ بھنگ بھجدی سی ۔ اک دو ٹرنکاں، منجے بستریاں اتے رسوئی دے بھانڈیاں توں بناں گھر وچ کجھ نہیں سی ۔ تلاشی لین لئی سارے پنج منٹ لگے ۔ مرداں توں پچھ گچھ کرنی سی تاں کھلا وقت چاہیدا سی ۔ مشکاں دے کے مرداں نوں دھرم شالہ لجایا گیا رات نوں وہلا ہو کے اوہناں دے گھوٹے لائیگا ۔ بنٹی دے سراغ دا دوسرا سوما اوہ پریوار ہو سکدے سن، جیہناں دے منڈے گھروں فرار سن ۔ سبھ توں پہلاں لچھو مستری دا منڈا گھروں دوڑیا سی ۔ پیو چڑھدی جوانی وچ مر گیا ۔ ماں نیں ہمت کر کے بی.اے. کرائی ۔ منڈا پڑھن وچ ہشیار سی ۔ چنگے نمبر لے کے پاس ہوندا رہیا ۔ کئی سال دھکے کھا کے وی نوکری نہ ملی ۔ چاہے تایاں نیں پیسے اکٹھے کر کے اس نوں ورکشاپ کھلوا دتی ۔ منڈے نے دب کے محنت کیتی ۔ سال چ روٹی کھان جوگا ہویا تاں چلدا کم دیکھ کے ٹھلیوال والیاں نیں اس توں چار گنا وڈی ورکشاپ گوانڈھ چ لیا کھولھی ۔ مال وی سستا ۔ محنت وی گھٹ ۔ دناں چ منڈے دی ورکشاپ چ کاں پین لگے ۔ سارا گاہک ادھر تر گیا ۔ پہلاں منڈا نشے کرن لگا ۔ پھیر سنبھلیا ۔ اس سمیں ہی پتہ لگا جدوں اس نے امرت چھک لیا اتے گاترا پا لیا ۔ کدے اوہ گھروں غائب رہندا، کدے منڈے کھنڈے

ساری ساری رات ورکشاپ وچ بیٹھے گپاں ماردے رہندے ۔ بھانڈا اس سمیں پھٹیا، جدوں اوہناں نیں ٹھلیوال والیاں دا منڈا دن دیہاڑے ہی ورکشاپ وچ گولیاں نال بھن دتا ۔ اسے دن توں اوہ غائب ہے ۔ پولیس دی کٹ نال ماں پاگل ہو گئی ۔ گھرے دوجا بھرا ہے جاں بڈھی دادی ۔ جدوں وی علاقے وچ کوئی واردات ہووے تاں پولیس پہلاں اوہناں نوں ہی چکدی ہے ۔ دوہاں دے ہڈاں وچ رادھ پے چکی ہے ۔ کموں کاروں نکارے ہوئے اوہ کدھرے نکل گئے ہن، گھرے زندہ لگ گیا ہے ۔ دوجا اسے دا ساتھی شندا ہے ۔ اس دی کہانی وی لچھو دے منڈے نال ملدی جلدی ہے ۔ اوہدے باپ دے دو ویاہ سن ۔ پہلی دے چار منڈے سن اتے دوجی دا ایہہ اکلا ۔ چار سال دا سی جدوں باپ مر گیا ۔ بھراواں نیں زمین دا اک سیاڑ وی نہ دتا ۔ جنا چر ہو سکیا، مامیاں نال مل کے کچہریاں دی خاک چھانی ۔ جابر بھراواں ساہمنے جدوں پیش نہ گئی تاں اس نے ہتھیار چک لئے ۔ اوہو بھرا جیہڑے مقدمہ ہار کے وی قبضہ دین وچ نہیں سی آؤندے، ڈردے زمین چھڈ کے پرھاں ہو گئے ۔ ہن شندے دے زمین کس کم ؟ دو چار بندے مار دینے اس دے کھبے ہتھ دی کھیڈ ہے ۔ دو وار بھراواں تے فائر کر چکا ہے ۔ چنگے بھاگاں نوں اوہ ہر وار بچ جاندے رہے ۔ شندے دا وڈا ماما پہلاں شندے دی ماں کول رہندا سی ۔ جدوں دا شندا گھروں نکلیا ہے، اوہ وی پترا واچ گیا ہے ۔ مامیاں دی کئی وار کٹائی ہو چکی ہے ۔ اوہناں دے گھر ڈھاہے اتے فصلاں اجاڑیاں گئیاں سن ۔ کسے نوں کجھ پتہ ہووے تاں دسے ۔ شندے دی چوتھے دن پولیس نوں چٹھی آؤندی ہے ۔ بے قصور مامیاں نوں کیوں کٹدے ہو ؟ ملنا ہے تاں جوائی

نوں فلانی تھاں ملو ۔ جس تھاں دا اوہ سدا دیندا ہے، اتھے پولیس جاندی نہیں ۔ اس دا گھر وی اجڑیا ہویا ہے ۔ تیجے نوں اک وار ماں باپ نے ہی پولیس نوں پھڑا دتا سی ۔ اوہ جیل وچ ہے ۔ پولیس اس دے ماں باپ نوں کجھ نہیں آکھدی ۔ اوہناں تاں پولیس دی مدد کیتی سی ۔ گھراں نوں لگے جندے دیکھ کے ہی واپس مڑنا گجن سیانپ نہیں سی سمجھدا ۔ کئی وار اجہیاں اجاڑ تھاواں ہی دہشتگرداں دی پناہگاہ بندیاں ہن ۔ منڈے اتھے وی لک سکدے ہن ۔ دہشت دے دناں وچ لوک اکھیں دیکھ کے وی کسے اگے مُونہہ نہیں کھولھدے ۔ اک اک کر کے اس نے دوہاں گھراں دے جندے تڑوائے ۔ مٹی گھٹے اتے درختاں دے پتیاں نال بھرے ویڑھے دیکھ کے وی گجن دا پچھانہ مڑن نوں دل نہ کیتا ۔ دہشتگرداں دے دماغ پولیس نالوں کئی گنا تیز ہن ۔ نالے صفایاں کرن دا اوہناں کول وقت کتھے ؟ اجاڑاں وچ رہنا سوکھا ہوندا ہے ۔ سباتاں، ڈنگراں والے کوٹھیاں اتے دروازیاں دی گھوکھ پڑتال ضروری سی ۔ اندرلا درش باہر نالوں وی بھیانک سی ۔ کھرلیاں چ پئے پٹھیاں نوں الی لگ گئی سی ۔ کیڑیاں نیں گوہے وچ بھون بنا لئے سن ۔ کونیاں چ پئیاں پیٹیاں، منجے، پیڑھے اتے چرکھیاں تے گٹھ گٹھ مٹی جم گئی سی ۔ لگدا سی، کوئی صدیاں توں اتھے آ کے نہیں وسیا ۔ سپاہی حولداراں نیں ساریاں چیزاں نوں ٹھڈے مار مار گھوکھیا ۔ کوئی کم دی ملے تاں نال لے چلن ۔ اوہناں کیہڑے مڑ جندرے مارنے سن ۔ کھلے پئے مکاناں نوں کوئی وی لٹ سکدا سی ۔ چار چیزاں پولیس لے جائے تاں کیہڑا کسے نوں پتہ لگنا ہے ۔ دوویں تھاواں توں جدوں کجھ پلے نہ پیا تاں گجن سنگھ اداس ہو گیا ۔ خان کیہ

سوچیگا ؟ گجن نوں تاں بنٹی دا کوئی نہ کوئی سراغ ملن دی پوری آس سی ۔ خان پہلاں ہی اس نوں انعام اتے سرٹیفکیٹ دے چکا سی ۔ ایہہ مل وی مار لئی تاں خان نے اس نوں ایس.ایچ.او. لگوا دینا سی ۔ پہلاں وی اس نے مدن لال اتے شام سنگھ نوں اے.ایس.آئی. ہوندیاں ہویاں وی ایس.ایچ.او. لگوا دتا ۔ اوہ کم دی قدر کرن والا ہے ۔ گجن نوں اپنی ایس.ایچ.او. دی کرسی کھسدی نظر آ رہی سی ۔ انی جلدی ڈھیری ڈھاہن والا گجن سنگھ وی نہیں سی ۔ فورس نوں اس نے کئی حصیاں وچ ونڈیا ۔ ساریاں پارٹیاں وکھ وکھ دشاواں ول بھیج دتیاں ۔ آپ اک حولدار اتے چار سپاہیاں نوں لے کے بھانی دے گھر ول تر پیا ۔ دوجیاں پارٹیاں نوں سخت ہدایت سی کہ ہر گھر دی تلاشی لینی ہے ۔ کوئی اڑ پھڑ کرے تاں ترنت گجن سنگھ نال سمپرک قایم کیتا جاوے ۔ گجن دی اکو اک آس بھانی تے سی ۔ اس علاقے وچ جنے وی مقدمے گجن سنگھ نے پھڑے سن، ادھیاں نالوں بہوتیاں وچ بھانی دی کرپا رہی سی ۔ لوک گجن نوں ٹچراں کردے سن ۔ کئی دوشن وی لاؤندے ۔ اک وار صاحب نے میٹنگ وچ جھاڑ وی پائی کہ اوہ بدمعاش عورت کول سرعام جاندا ہے ۔ گجن نے کوئی پرواہ نہیں سی کیتی ۔ پولیس نے آڑھتیاں جاں کارخانیداراں دی یاری توں کیہ لینا ہے ۔ اوہناں نوں چوراں ٹھگاں نیں ہی چور ٹھگ پھڑاؤنے ہوندے ہن ۔ کسے نوں کیہ پتہ سی کہ بھانی اس علاقے دا روزنامچہ سی ۔ اگواڑ وچ کجھ وی واپردا، اوہ بھانی دے پوٹیاں تے ہوندا ۔ جدوں نمبرداراں دا اوٹ بڈھا تردا پھردا ہی چل وسیا تاں سارے اگواڑ نوں حیرانی ہوئی سی ۔ بڈھا ساری عمر چھڑا رہیا سی ۔ باراں

کلے زمین دے سر تے اوہ بھتیجیاں توں تڑھی نال روٹی کھاندا سی ۔ چیہڑا انا سی کہ ہزار یتن کرن تے وی اس نے کسے دے ناں وصیت نہیں سی کرائی ۔ تیہہ سالاں توں چھوٹے نال رہندا سی ۔ کجھ دناں توں وڈے نال تیو رکھن لگا سی ۔ اس ول آؤن نوں پھردا سی ۔ چھوٹے نوں بھنک پئی تاں اس نے بڈھے نوں پچکاریا وی اتے جھڑکیا وی ۔ اس توں پہلاں کہ بڈھا ہتھوں نکلدا، اس نے بڈھے دا پھاہا وڈھ دتا ۔

پہلاں پہلاں وڈے نے جھجو پایا ۔ اوہ باراں کلیاں وچوں ادھ دا مالک سی ۔ جدوں چھوٹے نے وصیتاں کڈھ کے دکھائیاں تاں اس دے طیور ڈھلے پے گئے ۔ وڈے نے بڈھے دے پوسٹ مارٹم لئی رولا پایاں تاں چھوٹے دی کھانیوں گئی ۔ گھر اجڑدا دیکھ کے دوہاں نیں راضی نامہ کر لیا ۔ چار وڈے نوں اتے اٹھ چھوٹے نوں ۔ کسے نوں کنو کن خبر وی نہ ہوئی کہ بڈھے دا گل گھٹیا گیئے ۔ جے بھانی گجن دے کن وچ پھوک نہ ماردی تاں گجن نوں پنجاہ ہزار دھریا نہیں سی پیا ۔ کسے ہور کول گل اپڑن توں پہلاں ہی اوہ کلے دا مل گجن نوں دے گئے سن ۔ ایہہ وی بھانی دی ہی کرپا سی کہ پالے کے گندر دا خون ہوندا ہوندا ٹل گیا ۔ شندر نوں اپنی بھین تے ڈاہڈا غصہ سی ۔ اس دے گھر سبھ کجھ سی ۔ اس نوں زمین 'چوں حصہ منگدی نوں شرم آؤنی چاہیدی سی ۔ شندر نے تاں پہلاں ہی اپنی جند ویچ کے بھین دا ویاہ کیتا سی ۔ سارے چار کلے زمین دے سی ۔ کچہری چڑھ کے بھین نے دو کلے لے کے چھڈے ۔ اتھوں تک وی لحاظ نہ کیتی کہ شندر نوں ہی ویچ دیوے ۔ شریکاں نوں اوہدی ہک تے بٹھا آئی ۔ شندر جیوندا ہی مریاں ورگا ہو گیا ۔ چار کڑیاں اتے

تن منڈیاں دا روٹی ٹک دا خرچ ہی مان نہیں ۔ بیماری ٹھماری آؤندی تاں سر چڑھیا قرضہ دگنا تگنا ہو جاندا ۔ آڑھتیاں، بینکاں اتے رشتے داراں دا قرضائی ہویا شندر اک دن راجستھانوں پستول خرید لیایا ۔ شندر نوں کیڑیاں والے جنڈ تے چڑھاؤن والی اپنی بھین دا گھر اوہ تباہ کر سٹیگا ۔ بھین تاں ماڑی نہیں سی، اس دا پتی گندر اس نوں ٹکن نہیں سی دیندا ۔ ''جے زمین نہ ونڈائی تاں گھرے بٹھا دیوں ۔'' ایہو جہیاں دھمکیاں دیندا رہندا سی ۔ شندر نال چھجو بدمعاش نوں لیایا سی ۔ چھجو دی شہر وچ ہور کوئی ڈھوئی نہیں سی ۔ رات اوہناں بھانی کول کٹی ۔ دو پیگ لا کے چھجو نے بھانی نوں ساری کہانی سنا دتی ۔ ڈردی بھانی نے راتو رات تھانے خبر کر دتی ۔ پچھوں پولیس نے قتل دی سازش وچ بھانی نوں وی وچے گھڑیس لینا سی ۔ شندر توں پستول برآمد کراؤن نال گجن دی واہوا واہوا ہو گئی ۔ پالے کیاں نیں اس دا پورا احسان منیا ۔ پچھوں گجن نے جتھے آکھیا، پالے نے اتھے ہی ٹھوک کے گواہی دتی ۔ پالے دی گواہی دے سر تے گجن نے کئی وڈے مقدمے سزا کرائے ۔ اس اگواڑ بارے بھانی کولوں اس نوں دیش بھر دیاں خفیہ ایجنسیاں نالوں ودھ سوہ ملنی سی ۔ بناں کسے پھیر بدل توں ۔ پولیس نوں دروازے اگے کھڑی دیکھ کے بھانی دا ست نکل گیا ۔ جھیتاں راہیں جدوں اس نے دروازے اگے کھڑے گجن نوں دیکھیا تاں اوہدے ساہ وچ ساہ آیا ۔ گجن اس دا پرانا یار سی ۔ جدوں اوہ شہر وچ لگا سی تاں بھانی نے پوریاں موجاں کیتیاں سن ۔ کئی گوانڈھناں تاں اس نوں تھانیدارنی آکھ کے ہی بلاؤن لگ پئیاں سن ۔ کالے ساٹن دے سوٹ وچ بھانی دا گورا سریر دگ دگ کر رہیا سی ۔

عام دناں وانگ اس نے اج وی اکھاں وچ دھاریدار سرمہ پایا سی ۔ چٹے دینداں تے ملیا دینداسا اتے اس دے اگلے دو دینداں وچ جڑیاں سونے دی میکھاں اس دی سندرتا نوں چار چن لا رہیاں سن ۔ کدے جوانی ویلے متھے تے پوائی مورنی حالے وی اڈوں اڈوں کر رہی سی ۔ اوہ کوٹھڑی دی تھاں جدوں گجن نوں بیٹھک ول لے تری تاں گجن حقہ بکا رہِ گیا ۔ اگے تاں اوہ ہمیشہ ہی گجن نوں کوٹھڑی وچ لجاندی سی، جتھے اس دا رنگلا پلنگھ، سیج بنیا اس نوں اڈیک رہیا ہوندا ہے ۔ ''کی کراں ؟ منڈا فوج 'چوں واپس آ گیئے ۔ آنڈل جی بہو کاں وانگ میرے تے اکھ رکھدی ہے ۔ منڈا ساہ نہیں کڈھن دیندا ۔'' گجن دے کارن پچھن تے اوہ اپنے دکھڑے رون لگی ۔ سال پہلاں اوہ پوری آزاد سی ۔ اس دا گھر والا ویاہ دے تیجے ورھے ہی سپ نے ڈس لیا ۔ فوجی اوہنیں دنیں اک سال دا سی ۔ بھانی نے دیور کر لیا ۔ چھ سالاں بعد اوہ کسے ہور نوں لے کے نکل گیا ۔ اکھے بھانی اس دے جواک نہیں جمدی ۔ بھانی دا دل ٹٹ گیا ۔ سس سوہرے دے سہارے منڈا پالدی رہی ۔ منڈا فوج وچ بھرتی ہویا تاں اکلی بھانی نوں گھر وڈوں کھاؤں، وڈوں کھاؤں کرن لگا ۔ ممبرنی نال رل کے اوہ دن کٹی کرن لئی لوکاں دے کم کراؤن لگی ۔ تھانے کچہری وچ ممبرنی نالوں اوہدی ودھ چلن لگی ۔ ویلے کویلے اوہ کسے تھانیدار کول ٹھہر وی جاندی ۔ گجن آیا تاں اس نے بھانی نوں اسمان تے ہی چاڑھ دتا ۔ جس نوں جی کرے پھڑا جاوے، جس نوں جی کرے چھڈا لوے ۔ پیسے وی بنن لگے اتے دارو دا سواد وی پے گیا ۔ بھانی نے وی اس نوں رج کے کم دتا ۔ سارے اگواڑ دی سوہ گھر بیٹھے نوں ہی مل

جاندی ۔ ال دے آنڈے ورگی اکھ، گندواں سریر اتے سرو ورگا قد گجن نوں بے حد پسند سی ۔ گجن نوں کرسی تے بٹھا کے اوہ اک پاسے پئے منجے تے بیٹھ گئی ۔ کوٹھڑی چ بیٹھی بہو نوں سبھ دکھدا رہے، اس لئی ویڑھے والی طاقی کھولھ لئی ۔ ''ایہہ نخرہ کدوں توں ؟'' بھانی دے پٹ تے چونڈی بھردیاں گجن نے پچھیا ۔ اوہ اس نوں چھیڑن دے موڈ وچ سی ۔

"کدے پھیر آ جوں ۔ فوجن نے جینا حرام کر 'تا ۔ اک دن اس نے سجن حولدار نال مینوں پھڑ لیا ۔ بڑی کپت کیتی مر جانی نے ۔ اک وار اؤنترے بنت حولدار نے اک سو نوں دا کیس بنا 'تا ۔ چھ مہینے کچہری دھکے کھاندی رہی ۔ میری تاں سواہ بنی پئی اے ۔'' اپنی ہڈ بیتی سناؤندی اوہ اکھاں بھر آئی ۔ ''چل چھڈ ۔ ایوں دس بئی آ جیہڑا بنٹی گواچا ہویا، اس بارے تینوں کجھ پتے ؟.....مینوں پتہ لگے اوہ اس اگواڑ وچ کتے لکویا ہوئے ۔'' باہروں اس نوں بلاؤن لئی وجدیاں وسلاں اتے کوٹھڑی وچوں آؤندے کھنگھوریاں دی رزم نوں پہچان کے گجن نے مطلب دی گل چھیڑی ۔ ''رب رب کر ۔ اگواڑ چ کوئی نی اجیہا نیچ کم کرن والا ۔'' بنٹی دی گل سن کے بھانی دا چہرہ پیلا بھوک ہو گیا ۔ اپنے ہتھ ملدی اوہ صفائی پیش کرن لگی ۔ ''کئی کالجیئٹ کیسری پگاں بنھیں پھردے نے ۔ ایہناں دا کوئی پتہ نہیں کدوں اجیہا کم کر بیٹھن ۔'' ''کیسری پگاں تاں جی جی بنھیں پھردے ۔ ساڈے فوجی نے وی لیاندی ہے ۔ ایہو جیہی کوئی گل نہیں ۔'' ''ڈھیرو بدمعاش بارے کیہ خیال اے ؟ پیسے پچھے قتل کرن والے دا کوئی وساہ نہیں ہوندا، کدوں بھیڑے توں بھیڑا کم کر بہے ۔ بندہ مارنا اوہنوں کیڑی مارن وانگوں لگدے ۔'' ''اس نے

ہور چاہے جیہڑا مرضی جرم کیتا ہووے، ایہہ کم اوہ کدے نہیں کر سکدا ۔ اوہ تاں میرے کول کئی وار کلپ کے گیئے، بئی ایہہ معصوماں نوں پتہ نہیں کیوں ماردے پھردے نے ۔ مارنا ہے تاں دشمناں نوں مارو ۔ اوہ وی للکار کے ۔ ننھے پھل جہے بچے نال اوہ دھکہ نہیں کر سکدا ۔'' ''اوہ نتھو نائی وی پوچویں پگ بنھیں پھردے.....اس نوں کیہڑی نوٹاں دی نویں خان لبھ پئی، بئی جیہڑا نت نویں بدلدے ؟ کئی وار شرارت کرن والے اجیہے بندے نوں روپیاں دا بک دے کے ورغلا لیندے نے ۔ نیئت پھردی نوں ٹیم نہیں لگدا ۔'' ''نہیں وے نہیں.....ایہو جیہا اوہ وی نہیں.....اوہنوں تاں مفت دی زمین ٹکری ہے ۔ پچھے جے اوہنے کلکتے والیاں نال رل کے کسے بڑھی توں اقرارنامے دے بہانے بینامے تے انگوٹھا لوا لیا ۔ اس دی کمائی رڑکدی ہے ۔ اس بھولے پنچھی نوں ایہناں گلاں دا اوں ہی نی پتہ ۔'' ''پھیر کجھ دس وی ؟ کسے راہ پا ۔'' اک سو دا نوٹ بٹوئے 'چوں کڈھدیاں گجن نے بھانی تے زور پایا ۔ ''ایس نوٹ نوں جیب چ رکھ ۔ تینوں سوہ میں کوئی پیسیاں دے لالچ تاں نہیں سی دیندی ۔ اونئی تیرے نال موہ ہو گیا سی ۔ نالے ادوں ہتھ تنگ سی ۔ ہن منڈا آپے خرچ چلاؤندے ۔ میں سبھ چھڈتا ایہو جیہا کم ۔'' نوٹ گجن ول موڑدی بھانی نے مخبری دینی شروع کیتی ۔

"باہیئے کے وگ جا ۔ پورا ٹرک افیم دا آئُے ۔ دس ویہہ سیر حالے وی پئی ہوؤ ۔ ''میں بنٹی بارے پچھداں ۔ اس نال کیہڑا پنگا لئے ؟ اوہ وزیراں نال گلاس کھڑکاؤندے اج کل ۔'' بھانی سوچیں پے گئی ۔ بنٹی بارے اوہ کیہ دسے ؟ اوہ تاں ایہو دس سکدی ہے کہ کس دی کڑی کس دے منڈے نال عشق کردی ہے

۔ کس کوآری کڑی نے کس دائی توں بچہ کڈھائی ۔ کس گھر کس دا آ

ان جان ہے ۔ کیہڑا نامرد ہے ۔ کس دی گھر والی رات براتے ایدھر اودھر مُونہہ ماردی ہے ۔ بنٹی بارے نانہہ چ سر مارن توں بناں اس کول کجھ نہیں سی ۔ ‘‘چنگا کوئی آسامی ہی ٹکرا دے ۔ خرچہ ورچا نکل جو ۔’’ سو دے نوٹ نوں دری ہیٹھاں رکھدے گجن نے گل دا رخ بدلیا ۔ ‘‘دارو دا گھٹ پینے تاں مہنگے تکھان کے چلا جا ۔ کل ہی بھٹھی لائی سی ۔ بڑی ودھیا شراب کڈھدے ۔’’ ‘‘کوئی کم دی گل کر ۔’’ ‘‘نواں پرزہ دیکھن دی جھاک ہے تاں سادھو دا کنڈا کھڑکا دے ۔ منڈا فوج چ اے ۔ پھوجن نوں لوک سامبھدے نے ۔ تیرے ورگے چھیل چھبیلے نوں تاں اوہ بھج کے جپھی پاؤ ۔’’ جواناں نیں باہروں دروازہ کھڑکاؤنا شروع کر دتا سی ۔ اس دی نونہہ وی دودھ دے بھرے دو کنگنی والے گلاس بیٹھک وچ رکھ گئی سی ۔ نالے چور اکھ نال گجن دی پچھان وی کر گئی ۔ ‘‘ایہہ وقت عیش کرن دا نہیں ۔ دو پیسے بنوا سکدی ہیں تاں دس ۔ تیرا کمیشن پکا ۔’’ ‘‘جے پیسے دی طلب ہے تاں منگو بانیئے دے جا وڑ ۔ دیکھدا نی دناں وچ ہی چوبارے اسر گئے ۔ جدوں دا کوئی سخت قانون بنئ،

ماڑے موٹے سبھ بھج گئے ۔ ایہو اکلا میدان چ رہِ گیئے ۔ ریٹ دونا کر 'تا ۔ نوٹاں دے بورے بھر لئے ۔ اوہ کالی جی بنیانی جیہڑی سارا دن کپڑے سیون والی مشین نال چپکی رہندی سی، سیر سیر سونا پا کے رکھدی ہے ۔ پسیری پسیری دے ڈولے ہو گئے تے من من دے چتڑ ۔'' ''آ جیہڑے دو تن نکسلیئے سی، اوہ کتھے ہوندے نے اج کل ؟'' اکو گل گجن دے ذہن وچ سی ۔ گھما پھرا کے اوہ اتھے ہی آ جاندا ۔ ''اوہناں نیں اوہو روپ دھاریا ہوئے ۔ کیس کٹائے ہوئے نے ۔ داڑھی قطر کے رکھدے نے ۔ بابے نال رہندے نے ۔ کدے ڈرامے کرن تر گئے، کدے بھوت پریت کڈھن والے سادھاں سنتاں دے پچھے پے گئے ۔ گھر تاں ٹکدے نہیں ۔'' بھانی کجھ وی پلے نہیں سی پا رہی ۔ جے بھانی دے پلے کجھ نہیں سی تاں اگواڑ وچ وی کجھ نہیں سی ۔ گھر گھر دی تلاشی کرن اتے بنٹی دی آس رکھنا فضول سی ۔ گجن چاہندا تاں بھانی دیاں دسیاں تھاواں تے چھاپے مار کے پیسے کما سکدا سی ۔ اوہدی ضمیر نہیں سی من رہی ۔ مردے اکھاڑن دا مطلب لوکل پولیس دا جلوس کڈھنا ہوندا ہے ۔ پریتم سنگھ اس دا لنگوٹیا یار ہے ۔ اج پریتم دے ہلکے وچ جلوس کڈھیگا تاں کل نوں اوہ گجن دیاں آسامیاں چک لین گے ۔ اس طرحاں پولیس دا

وقار گھٹدا ہے ۔ گجن چپ رہن وچ ہی بھلا سمجھدا سی ۔ بھانی دے گھروں سدھے اوہ دھرم شالہ گئے ۔ ساری فورس نوں دوبارہ اکٹھا کیتا ۔ ہن تک کیتیاں تلاشیاں دا جائزا لیا ۔ مڑ نویاں پارٹیاں بنا کے باقی رہندے گھراں دی تلاشی لئی بھیج دتیاں ۔ منگو بانیئے ول گرداس رام نوں بھیجیا ۔ چپ کر کے فیس پھڑ لیاؤن وچ کوئی حرج نہیں ۔ اوہ رولا پاؤن والا نہیں ۔ گجن نوں 'سبھ اچھا ہے' دی رپورٹ بھیج کے بوتل کھولن توں سوا کوئی کم نہیں سی ۔

12

کشٹ آشرم ول جان دی حولدار دیس راج دی وڈھی روح وی نہیں سی کردی ۔ شہر آؤن لگیاں دیس راج نے کئی ہوائی قلعے بنائے سن ۔ اس نے سوچیا سی، کسے چنگی پولیس پارٹی دا ممبر بن کے بانیاں براہمناں دے گھراں دی تلاشی لئے گا ۔ چنگا کھائے پیئیگا اتے ڈرا دھمکا کے مہینے ویہہ دناں دا راشن اکٹھا کریگا ۔ دیس راج پچھلے دو سالاں توں پولیس لائن وچ استاد لگا ہویا سی ۔ سارا دن پسینہ بہاؤن اتے میدان وچ ایدھر اودھر دوڑن توں بناں کجھ نہیں سی رکھیا، ڈرل ماسٹری وچ ۔ تھوڑا جیہا کھچ کے پریڈ کرا دیو تاں رنگروٹ اتے ساتھی ملازم مُونہہ ونگا کر لیندے ہن ۔ کھان نوں ملنیاں ہن، میس دیاں سکیاں روٹیاں ۔ کشٹ آشرم دی تلاشی کرن والی پارٹی دا مکھی بنا کے خان نے اس دیاں آساں تے پانی پھیر دتا ۔ اپروں اک دھکہ ہور ۔ پولیس پارٹی نوں اتھے پہنچان لئی کسے سواری دا پربندھ وی نہیں سی کیتا گیا ۔ اوہناں نیں پیدل ہی ٹنگاں تڑاؤنیاں سن ۔ بجھے من نال اوہ اتے دو سپاہی آشرم ول تر پئے ۔ انج دیس راج نوں اپنی وردی تے مان سی ۔ اس وردی وچ کرامات سی ۔ جدھر وی جاؤ، ڈنڈا کھڑکاؤندے رہو ۔ پیسے چمبک وانگ پچھے بھجے آؤندے ہن ۔ مداری وانگ پلسیئے نوں تھوڑی جیہی کلاکاری کرنی پیندی ہے ۔ ضروری تاں نہیں بئی سارا سماں آشرم وچ ہی گزاریا جاوے ۔ ساریاں پندراں ویہہ کلیاں ہن ۔ ادھے گھنٹے وچ خاناپوری ہو جائیگی ۔ پچھوں اوہ کسے ہور پارٹی وچ شامل ہو سکدے ہن ۔ سانسیاں دیاں کلیاں اتھوں دو سو

گز دے فاصلے تے سن ۔ آشرم وچوں کجھ ہتھ نہ لگا تاں اتھوں کجھ نہ کجھ ضرور مل جانا سی ۔ سانسی سارے ضلعے وچ مار کردے ہن ۔ ادھے دیس راج نوں جاندے ہن ۔ اوہناں دی پارٹی نے رب دے مانہہ تاں نہیں مارے بئی اوہ بھکھے مرنگے ؟ کرفیو نہ لگا ہوندا تاں پیدل ترن دی لوڑ نہ پیندی ۔ کسے ٹرک، ٹیمپو نوں روک کے وچ بیٹھ جاندے ۔ پھیر اس نے من نوں سمجھایا ۔ پیدل ترن وچ وی بھلائی ہی ہے ۔ رستے وچ سینکڑے دُکاناں تے گھر ہن ۔ کسے دُکان دا وی چھوٹا دروازہ کھلا ہویا جاں شٹر تھوڑا جیہا اچا چکیا ہویا تاں اوہناں دیاں موجاں بن جانگیاں ۔ ہور نہیں تاں ہو سکدے کوئی روندے بچے نوں چپ کراؤن جاں ٹٹی پیشاب لئی ہی باہر نکل پئے ۔ کوئی وی باہر ملیا، اوہناں الاں وانگ جھپٹ پینا سی ۔ اسے آس نال اوہناں آشرم نوں جان والا سبھ توں لمبا رستہ اپنایا ۔ تھانے دے پچھانہ دی، ہسپتال اتے مارکیٹ کمیٹی دے اگوں دی لنگھدیاں اوہناں نوں سبھ توں ودھ دُکاناں اتے مکاناں تے نظر رکھن دا موقع ملنا سی ۔ ایہہ امید نہ ہوندی تاں اوہناں نوں دس قدم ترنا وی ماؤنٹ ایوریسٹ تے چڑھن وانگ لگدا ۔ پر لوکاں نوں پتہ نہیں کیہ سپ سنگھ گیا سی ۔ کسے دے ساہ لین تک دی آواز سنائی نہیں سی دے رہی ۔ سبھ کنڈے جندے لائی گھرو گھری دبکے بیٹھے سن ۔ دیس راج دی بہتی نوکری پولیس لائن دی سی ۔ تھانے وچ تاں کدے کدے ہی لگدا سی ۔ ادوں جدوں کسے نوں سزا دین لئی استاد بنا کے پولیس لائن بھیجیا جاندا ۔ اوہ پنج چار مہینے تھانے کٹدا، مڑ کوئی اوہدی تھاں آ ٹپکدا ۔ بناں زور والیاں نال ایوں ہی ہوندی ہے ۔ ایہہ شہر اس لئی نواں ہی سی ۔ اک دو وار پہلاں آیا

تاں سی پر تھانے وچوں ہی مڑ جاندا رہیا سی ۔ دیس راج نے آشرم دا بڑا سوہنا چتر کلپیا ہویا سی ۔ کوئی صاف ستھرا، درختاں نال بھریا تھاں ہوئےگا ۔ چارے پاسے چاردیواری ہوئےگی ۔ لوہے دے وڈے سارے گیٹ تے سوہنا جیہا بورڈ لٹک رہیا ہووےگا ۔ اندر ہوادار کمرے بنے ہون گے ۔ اک پاسے فلش ٹٹیاں ہونگیاں ۔ دوجے پاسے نہاؤن دھونؤن لئی غسل خانے ہون گے ۔ درختاں ہیٹھ چبوترے بنے ہون گے ۔ بیٹھن اٹھن لئی اتے وچار وٹاندرا کرن لئی تخت پوش ہون گے ۔ پوجا پاٹھ لئی اتے پچھلے ماڑے کرماں دا پچھتاوا کرن لئی مندر ہوئےگا ۔ اتھے اوہ سارا دن بھجن کیرتن وچ لگے اپنے اگلے جنم نوں سدھارن لئی یتنشیل ہون گے ۔ منگتے تاں ہن پچھان وچ ہی نہیں آؤندے ہونے ۔ کھیر پوڑے کھا کھا کے اوہ ہٹے کٹے ہو گئے ہون گے ۔ اس نے سن رکھیا سی کہ لالا جی دی کرپا نال ایہناں دے بھاگ جاگ پئے سن ۔ شہر دے کسے آدمی نے پندان کرنا ہووے تاں اوہ اسے آشرم ول دوڑدا ہے ۔ دان کرن والیاں دی گنتی اینی زیادہ ہوندی ہے کہ اوہناں نوں پہلاں آشرم دے چودھری نال سمپرک بناؤنا پیندا ہے ۔ چودھری نوں بک ہوئیاں طریقاں یاد نہیں رہندیاں ۔ اس نے ڈائری لائی ہوئی ہے ۔ اوہ ڈائری دیکھ کے دسدا ہے کہ تہانوں کس دن پن کرن دا سبھاگ پراپت ہو سکدا ہے ۔ اوہ کیہڑیاں چیزاں کھانگے، اس دی لسٹ وی چودھری ہی دیندا ہے ۔ کھیر پوڑیاں لئی سوموار ہے، چھولے پوریاں لئی بدھوار، منگلوار نوں ہنومان دا ورت رکھدے ہن ۔ اس لئی اس دن مٹھی چیز ہی ملدی ہے ۔ کڑاہ پوری لئی ویروار ہے ۔ شہر دے کلباں نوں وی جویں پندان لئی

ہور کدھروں غریب لبھدے ہی نہیں ۔ کسے نے جرسیاں ونڈنیاں ہون تاں اتھے ۔ کسے نے کمبل ونڈنے ہون تاں اتھے ۔ باہروں کوئی تنظیم مدد دین آوے، اوہ وی ٹھاہ اتھے ۔

جس حساب نال اخباراں وچ خبراں اتے فوٹواں چھپدیاں ہن، اس حساب نال تاں ایہناں کول ویہہ ویہہ کمبل اتے پنجاہ پنجاہ سویٹر، جرسیاں ہونیاں چاہیدیاں ہن ۔ کم ٹھیک ٹھاک رہیا تاں اوہ چودھری توں دو چار کمبل ضرور لے لین گے ۔ اس کول بتھیرے نویں ہی پئے ہون گے ۔ ڈرائیکلین کرا کے سبھ ٹھیک ہو جائے گا ۔ آشرم ول جاندا دیس راج من نال صلاحاں کر رہیا سی ۔ پر جو دیس راج نے اتھے جا کے دیکھیا، اوہ اس دی کلپنا دے بالکل الٹ سی ۔ شہر دے گندے نالے دا پانی اتھے بنے اک چھپڑ وچ پیندا سی ۔ ادھے چھپڑ چ بھرتی پا کے آشرم لئی جگہ بنائی گئی سی ۔ باقی ادھے وچ حالے وی گندہ پانی پیندا سی ۔ آشرم دے ناں دا بورڈ سڑک تے ہی گڈیا ہویا سی ۔ بورڈ اپر بھانت بھانت دے پوسٹر چپکے ہوئے سن اتے بورڈ دیاں ٹنگاں ونگیاں ٹیڈھیاں ہوئیاں پئیاں سن ۔ پوسٹراں نیں آشرم دا ناں پوری طرحاں ڈھک رکھیا سی ۔ تن کو سو گز دے گولدارے وچ کچیاں کلیاں بنیاں ہوئیاں سن ۔ کجھ کلیاں دیاں چھتاں تے سرکی پائی ہوئی سی، کجھ تے سرکڑا اتے باقی تے ایف.سی.آئی. دے گوداماں وچوں لیاندا وادھو گھاٹو کالا مومجاما ۔ کلیاں دے وچکار اک تھڑھا سی، جس تے پندراں ویہراں اٹاں رکھ کے پوجا لئی مٹی بنائی گئی سی ۔ مٹی نوں آشرم دی عمر جنا اک چھوٹا جیہا پیپل چھاں کر رہیا سی ۔ اٹاں نوں سفیدی کیتی ہوئی سی ۔ کول دیوے اتے سندھور پیا سی ۔ ایہو ایہناں دا پوجا ستھان

سی ۔ مٹی دے نال ہی اک ہور چبوترا سی، جس دیاں اٹاں کئی تھاواں توں اکھڑیاں ہوئیاں سن ۔ درخت دی چھاں ہیٹھ اک بکری وی کھڑی سی، جیہڑی سکیاں روٹیاں اتے ہرے گھاہ نوں مُونہہ مار رہی سی ۔ پولیس نوں آشرم ول آؤندی دیکھ کے چار پنج بچے 'انکل انکل' کردے جھونپڑیاں وچوں باہر نکل آئے ۔ اج ایہناں دا فاقہ لگدا سی ۔ کرفیو دی افواہ کارن شاید کوئی دھرمی بندہ اپنا قول نبھاؤنوں کھنجھ گیا سی ۔ بچیاں نیں سوچیا ہونا ہے کہ اوہناں دی بھکھ مٹاؤن والے آخر پہنچ ہی گئے ہون گے ۔ جدوں دساں کو سالاں دی اک کڑی نے پولیس دی وردی نوں پہچانیا تاں اس نے دوجے بچیاں نوں جھڑکیا ۔ ایہہ انکل نہیں پولیس ہے ۔ پولیس کدے وی سکھ نوں نہیں آؤندی ۔ ڈرے سہمے اوہ مڑ کلیاں وچ گواچ گئے ۔ پولیس دا اپمان ہو رہیا سی ۔ ہن تک چودھری نوں پتہ لگ چکا ہونا ہے کہ پولیس اوہناں دے آشرم وچ آئی ہے ۔ اس دا چھپے رہنا دیس راج نوں غصہ چڑھا رہیا سی ۔ مٹی کول کھڑو کے دیس راج نے چودھری نوں اچی اچی ہاکاں ماریاں ۔

چودھری ہوندا تاں ہی باہر آؤندا ۔ اوہ تاں سویر دا اتھے نہیں سی ۔ شیر دی دیہاڑ ورگی حولدار دی آواز سن کے جھگیاں والے ہور وی دہل گئے ۔ کجھ منٹ ہور نکل گئے ۔ جدوں پھیر وی کوئی باہر نہ آیا تاں دیس راج دے پچھے کھڑا نکا سپاہی چلایا : ''حرام زادیو کوئی تاں باہر نکلو.....نہیں اسیں ڈنڈا پریڈ شروع کرن لگے ہاں.....-'' بہتی دیر کھڑونا اوہناں نوں دبھر ہویا پیا سی ۔ کڑکدی دھپ کارن گندے چھپڑ وچوں اٹھ رہی ہواڑ سارے واتاورن نوں گندہ کر رہی سی ۔ ہوا دا رخ وی

آشرم ول ہی سی ۔ نک تے رومال رکھ کے وی کم نہیں سی چل رہیا ۔ نکا سنگھ دا دبکا رنگ لیایا ۔ ساہمنی جھگی وچوں اک ہڈیاں دا پنجر جیہا، زمین تے گھسردا اوہناں ول آؤن لگا ۔ آؤن والے دیاں لتاں کسے بیماری نے سکا دتیاں سن ۔ اس دا رنگ کالا شاہ سی اتے دیند پیلے بھوک ۔ لکڑ دیاں پٹڑیاں تے ربڑ فٹ کر کے، پٹڑیاں اس نے ہتھاں وچ پا رکھیاں سن ۔ اس طرحاں اس دے ہتھ رگڑ توں بچ رہے سن ۔ اس دے سریر تے اکو کپڑا سی ۔ اوہ سی لنگوٹی ۔ اس نے چتڑاں نوں زمین تے گھسڑن توں بچاؤن لئی کسے وڈی ٹیوب دا اک ٹکڑا چتڑاں تے بنھ لیا سی ۔ نکے نے اس نوں پہلی نظر ہی پچھان لیا ۔ اتھے آؤن توں پہلاں اوہ سٹیشن تے بھیکھ منگدا سی ۔ اتھے ہی پانی والی ٹینکی ہیٹھاں سوں جاندا ۔ اک گٹھڑی اتے اک ٹین دا ڈبہ ہی اس دی جائداد سی ۔ یوا سنگھ والے اس نوں اتھے چھڈ گئے سن ۔ اس دے پچھے پچھے اسے دی شکل صورت ورگی اک مٹیار نکل آئی ۔ اس دے تیڑ میل نال بھریا اک پیٹیکوٹ سی اتے چھاتیاں نوں ڈھکن لئی اک پھٹیا ہویا بلاؤز ۔ سر دے والاں دا ایوں جھتھرا بنیا ہویا سی، جویں سالاں توں نہاتی نہ ہووے ۔ اس دی گود چ اک ماڑچو جیہا بچہ سی جیہڑا اس دی کھبی چھاتی نوں چنگھ رہیا سی ۔ بچہ وی ننگ دھڑنگا سی اتے چھاتی وچوں دودھ نہ آؤن کرکے ریں ریں کر رہیا سی ۔ ایہہ عورت وی پہلاں بس سٹینڈ تے پیسے منگیا کردی سی ۔ کدے کدے سٹیشن تے وی دکھائی دیندی ۔ ٹرک ڈرائیوراں، ریلوے اہلکاراں اتے ایف.سی.آئی. دی لیبر نے کئی وار اس نال جبر جناہ کیتا سی ۔ اک وار اوہ گربھ وتی وی ہو گئی سی ۔ اس اتے

وی لالا جی دی کرپا ہوئی سی ۔ اوہناں ایہناں دوہاں دا ویاہ کر دتا ۔ ایہہ بچہ پہلا ہے جاں ہن ہویا، نکا اندازہ نہ لا سکیا ۔ پولیس دیکھ کے اوہ وی سہمی ہوئی سی ۔ وار وار اپنے ادھننگے جسم نوں ڈھکن دے یتن کر رہی سی ۔ جویں پولیس اسے نوں لین لئی آئی ہووے ۔ ''چودھری کہاں ہے ؟ ہم نے تلاشی لینی ہے ۔'' اوہناں دی حالت دیکھ کے دیس راج ڈھلا پے چکا سی ۔ اوہ کاہلی وچ سی ۔ اس نرک وچ اس دا دم گھٹن لگا سی ۔

"وہ یہاں نہیں ہے صاحب ۔ تلاشی جب مرضی لو.....ہمیں کوئی اعتراز نہیں ۔ جو کجھ ہمارے پاس ہے آپ کے سامہنے کھڑا ہے ۔'' ٹٹی فٹی ہوندی بولدا لنجا اپنی پتنی نوں وی اشارے کرن لگا ۔ لنجے دی پتنی جھگیاں اگے جا جا عجیب عجیب آوازے کسن لگی ۔ دیکھدے ہی دیکھدے مرد اتے عورتاں جھگیاں وچوں باہر نکلن لگے ۔ سارا آشرم تلاشی لئی تیار سی ۔ پولیس جویں مرضی تلاشی کرے ۔ پولیس دوآلے جڑی بھیڑ وچ اٹھ دسٹھ بچے وی آ رلے سن ۔ اناں دے نکاں وچوں وگدیاں نلیاں اتے مونہاں وچوں وگدیاں لعلاں تے مکھیاں بھنک رہیاں سن ۔ لگبھگ اوہ سارے ہی ننگے سن ۔ کڑیاں منڈیاں وچ کوئی بہتا فرق نہیں سی ۔ سارے ہی سروں مونے، رنگ دے کالے اتے صحت دے کمزور ۔ گلھاں تے وہیاں ہنجوآں دیاں ندیاں دے نشان ۔ اکھاں وچ سوزش ۔ دانیاں دے آؤن دا سماں لنگھ چکا سی ۔ کلیاں وچ کھانا پکاؤن لئی راشن نہیں سی ۔ دوویں ٹنگ ہی دانیاں سہارے نکلدے سن ۔ کئی کلیاں وچ چلھا چونکا وی نہیں سی ۔ بچیاں دے پیٹاں وچ چوہے نچ رہے ہون گے، اک دو خوش قسمتاں دے ہتھاں وچ ہی سکیاں روٹیاں اتے سکیاں

پوریاں دے ٹکڑے سن ۔ اوہ اوہناں ٹکڑیاں نوں ہی کڑاہ سمجھ کے کھا رہے سن ۔ باقی ترسدیاں اکھاں نال اوہناں خوش قسمتاں دے مونہاں ول تک رہے سن ۔ ''ایہہ کتیڑ تہاڈی ہی ہے جاں کتوں چک کے لیاندی ہے ؟'' کوہڑیاں کلنکیاں دے انے بچے دیکھ کے دیس راج نوں شک ہویا ۔ ہن تک آشرم دے جنے وی مرد عورتاں اس ساہمنے آئے سن، سبھ اک دوجے توں ودھ کمزور سن ۔ کسے دی ٹنگ کٹی ہوئی سی اتے کسے دی بانہہ ۔ کسے دا اک پیر سج کے ویہہ کلو دا ہویا ہویا سی تاں دوجے دا پٹ ۔ کسے دے نک دی ہڈی نہیں سی اتے کسے دے دوویں بلھ غائب سن ۔ کئیاں دیاں ساریاں دیاں ساریاں انگلاں گل کے جھڑ گئیاں سن ۔ کسے دے پیر وچوں پیک وگ رہی سی اتے کسے دا پیٹ رس رہیا سی ۔ کسے عورت دے پیٹ وچ رسولی سی اتے کسے دیاں دوویں اکھاں غائب سن ۔ دیس راج نوں لگدا سی، ایہناں وچوں کوئی عورت جاں مرد بچہ جمن دے یوگ نہیں ۔ پھیر ایہہ لار کتھوں آئی سی ؟ کدھرے بنٹی وانگ چکے ہی تاں نہیں گئے ؟ ''ہمارے ہیں مائی باپ.....-'' اک بھوتاں ورگی شکل والی عورت نے جدوں اگے ودھ کے آکھیا تاں دیس راج نے اس دے پیٹ تے نگاہ ماری ۔ اوہ گربھ وتی سی اتے کسے وی سمیں ماں بن سکدی سی ۔ دیس راج نوں ہور کوئی ثبوت منگن دی جرئت نہ پئی ۔ ''ٹھیک ہے.....ٹھیک ہے.....تلاشی دو.....-'' جلدی کھہڑا چھڈاؤن دے موڈ وچ ڈنڈا کھڑکاؤندا دیس راج جھگیاں ول ودھیا ۔ پہلی جھگی وچ گھپ ہنیرا سی ۔ سجے پاسیوں کسے دے ہونگراں مارن دی آواز آ رہی سی ۔ گندی ہواڑ جدوں دیس راج دے نک وچ وڑی تاں

گھبرایا اوہ اک دم جھگی وچوں باہر آ گیا ۔

"کون ہے اس وچ ؟ دیوا جلاؤ ۔" دھر اندر تک دہلیا دیس راج کڑکیا ۔ "ایہہ رامو ہے صاحب ۔ کئی دنوں سے تیز بخار ہے ۔ دوا دارو سے آرام نہیں آیا ۔ باوا نے ٹونا کیتا ہے ۔" مومبتی بالدی رامو دی پتنی دے ہتھ کمب رہے سن ۔ مومبتی بلدیاں ہی اک کالا کلوٹا جیہا پنجر دیس راج دی نظر پیا ۔ پنجر نے گل وچ رنگ برنگے منکیاں دی مالا پا رکھی سی ۔ اس دے سرہیانے والے پاسے پئے اک چپن وچ دھونی مگھ رہی سی ۔ پانی دے کجے نال کوئی تویت بنھیا ہویا سی ۔ اوہ مٹی دے چبوترے تے پیا سی ۔ اس دے چارے کھونجیاں وچ میکھاں گڈ کے سوت لپیٹیا ہویا سی ۔ نیم بے ہوشی وچ اوہ بڑبڑا رہیا سی ۔ دیس راج نے ساری کلی دا جائزا لیا ۔ دو گٹھڑیاں، اک پانی والے تپلے اتے اک ٹٹے پیپے توں بناں اتھے کجھ نہیں سی ۔ ڈنڈے نال اوہنے اک گٹھڑی کھولھی تاں پاٹے پرانے کپڑے اتے سکیاں روٹیاں زمین تے بکھر گئیاں ۔ دوجی وچ پھٹیاں پرانیاں بوریاں سی، جیہناں نوں سیوں کے اوہناں نیں سیالاں وچ رزائیاں دی تھاں ورتنا سی ۔ دوجی جھگی دا وی ایہو حال سی ۔ اتھے موت نال لڑن والی اک عورت سی ۔ جھگی وچ پئی ہتھ ریڑھی توں بناں کجھ نہیں سی ۔ جدوں اس دا گھر والا جیوندا سی، اس نوں اسے ریڑھی وچ پا کے منگن جایا کردا سی ۔ جدوں دا اوہ مریا ہے، اس دا کوئی سہارا نہیں رہیا ۔ بڈھی ہے، کسے کم کار جوگی وی نہیں ۔ کوئی رحم کر کے روٹی دے دیوے تاں کھا لیندی ہے، نہیں تاں بھکھی پئی رہندی ہے ۔ اس دے سرہیانے پیا اک سلور دا کؤلا اتے اک پلیٹ ہی اس دی

جائداد ہے ۔ اندر آئے دیس راج نوں اوہ پچھان نہیں سی سکی ۔ اس نوں کسے دانی دا بھلیکھا پیا سی ۔ اٹھ کے اوہ اپنی پلیٹ اتے کولے نوں ٹھیک کرن لگی ۔ شاید بھکھ ستا رہی سی ۔ ‘‘چھڈ استاد ! کیہ پئی اتھے ؟ ایویں سالے لیڈر بھونکدے رہندے نے ۔ کوئی آکھدا ہے ایہہ جرائم پیشام لوک ہن، ایہناں تے سختی ہونی چاہیدی ہے ۔ دوجا آکھدا ہے، سنگھ نے ایہناں دی کایا پلٹ دتی ۔ اوہناں نوں موجاں کرن لا دتی ۔ اتھے شاید کدے وی کسے نے چکر نہ ماریا ہووے ۔’’ کجھ دیر پہلاں بڑہکاں مارن والے نکے دا من پسیج گیا سی ۔ اس دا گلا بھر آیا سی اتے اکھاں چھلکن ہی والیاں سن ۔ تلاشیاں دے جھنجٹ نوں وچے چھڈ کے اوہ سڑک دے اس کنارے تے جا کھلوتا، جتھے آشرم دے ناں دا بورڈ لگا ہویا سی ۔ ‘‘اس دی گل ٹھیک ہے ۔ چھڈو پرھے ۔ ایہناں توں تاں اپنے جواک نہیں سنبھلدے ۔ ہور ایہناں کیہ کرنے ہن ۔ آکھ دیاں گے سبھ دی تلاشی کر لئی ۔ کدھرے نہیں گل پھاہا پین لگا ۔"

نکو دے پچھے ہی بھوشی وی بورڈ ول تر گیا ۔ دیس راج کیہڑا اوہناں توں کوئی وکھری رائے رکھدا سی ۔ اس دا وی کھادھا پیتا باہر آؤن لگا سی ۔ واپس مڑدے دیس راج نوں اک گل سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ آخر اوہ کمبل، رجائیاں اتے سویٹر کتھے گئے، جیہناں بارے اوہ روز اخباراں وچ پڑھدا سی ؟ اخباراں دوارا ماریا جا رہیا جھوٹھ اس توں ہضم نہیں سی کیتا جا رہیا ۔

13

بھٹھ چ پئے بنٹی ۔ بوجھا سنگھ نوں نہ بنٹی نال مطلب سی، نہ اس دے اغواکاراں نال۔ اس نوں اپنی لیہ توں لتھی گڈی نوں تھاں سر لیاؤن دا فکر سی ۔ ایہو بنٹی پنج سال پہلاں اغوا ہویا ہوندا تاں ہر حالت وچ تفتیش بوجھا سنگھ نوں ملنی سی ۔ اوہ ضلعے دا اکو اک تھانیدار سی، جس نوں بدمعاشاں نال پنجہ لڑاؤن دا سواد آؤندا سی ۔ اس دی چڑھت دیکھ کے تھانیدار آکھیا کردے سن : ''چوہڑے نوں مساں مساں تھانیداری ملی ہے ۔ ماں دے چتڑ نی بھنوں، ہور کیہ کرو ؟'' بوجھا سنگھ دا ایہو حوصلہ اس نوں اک وار مہنگا پے گیا سی ۔ پھوک وچ آ کے اس نے حمیدی دے سرکڈھ بدمعاش جیتے نوں چک لیاندا ۔ بوجھے نوں اپنی ڈانگ تے فخر سی اتے اس نوں اپنی بدمعاشی تے ۔ جوانی ویلے تاں لوک جیتے دے ناں توں وی ڈردے سن ۔ ڈھلدی عمرے وی ڈردا کوئی ساہ نہیں سی کڈھدا ۔ جس مرضی دُکان تے جا بیٹھے، جو جی آئے سودا پوا لوے ۔ کسے دی مجال نہیں، پیسے منگ لئے ۔ جدوں مرضی موڈھے تے بندوق پا کے کھیت آ وڑے اتے چار من دانے گھر بھیجن دا حکم سنا دیوے ۔ بوجھا وی بڑا کھندکی سی ۔ جس ہلکے دا اوہ تھانیدار ہوندا، اتھے اک ہی بدمعاش رہِ سکدا سی ۔ اوہ بدمعاش ہوندا سی خود بوجھا سنگھ ۔ جیتے دی تڑھی بوجھا سنگھ توں جری نہیں سی جاندی ۔ بوجھا سنگھ نے اس نوں بدمعاشی توں روکیا تاں اس نے ویہہ سنا دتیاں ۔ اجیہا کیہڑا تھانیدار جم پئی

جیہڑا جیت نوں ونگار سکے ۔ جیت دی آکڑ کڈھن لئی بوجھے نے لیا کے تھانے پٹھا لٹکا دتا ۔ بوجھا ڈانگ واہندا رہیا اتے اوہ ہر وار ڈانگ نال ماں بھین دی گالھ کڈھدا رہیا ۔ بوجھا سنگھ دی ڈانگ اس سمیں تک چلدی رہی، جدوں تک جیتے دی زبان سدا لئی بند نہ ہو گئی ۔ لوکاں نیں شکر منایا ۔ اوہناں گلوں کوہڑ لتھا ۔ لکے چھپے بوجھا سنگھ نوں ودھائیاں بھیجیاں ۔ پنج چار ٹٹپونجیاں دے پچھے لگ کے محکمہ پچھے پے گیا ۔ لکے چھپے بوجھا سنگھ نے اس دے سنسکار دا انتظام کیتا تاں اس نوں این آخری سمیں سنسکار کرنوں روک دتا گیا ۔

پوسٹمارٹم دا حکم ہویا تاں بوجھا سنگھ نوں تھانا چھڈ کے بھجنا پیا ۔ اگاؤ ضمانت ہو گئی ۔ تن سال مقدمہ چلیا ۔ نالے سسپینڈ رہیا ۔ جیہڑے چار پیسے کمائے سن، کھادھے پیتے گئے ۔ بری ہو کے بحال ہویا تاں محکمہ بوجھا سنگھ نوں بھلا چکا سی ۔ بہت سارے نویں تھانیداراں نیں اس نالوں ودھ ناں کما لیا سی ۔ پولیس کپتاناں نوں ہن دلیری نالوں ودھ نوٹاں دے تھیلے چاہیدے سن ۔ نوٹ حالے بوجھا سنگھ کول نہیں سن ۔ اک وار موقع ملے تاں کمائے ۔ کمائے تاں دیوے ۔ پیسے کماؤن دا موقع مڑ اوہدے ہتھ نہیں سی لگا ۔ سانسیاں دے ویڑھے ڈیوٹی لگوا کے اس نوں لگا، اس تے واہگورو دی کرپا ہون لگی ہے ۔ ایہہ وہڑھا مجرماں دا گڑھ ہے، مقدمیاں دی خان ہے ۔ جنے مرضی کیس پھڑ لؤ ۔ اصلی بندے نہ وی پھڑے جان تاں کوئی نہیں ۔ جس تے مرضی فٹ کر دیو ۔ اس ویڑھے دے ہر ممبر دی ہسٹری شیٹڑی کھلی ہوئی ہے ۔ سارے دس نمبریئے ہن ۔ اک دو ہی خوش نصیب ہون گے، جیہناں کدے جیل نہ کٹی ہووے ۔

جس تے جیہڑا مرضی مقدمہ پا دیو ۔ پرانا ریکارڈ دیکھ کے اوہناں دیاں سبھ اپیلاں دلیلاں رد ہو جاندیاں ہن ۔ خان دی سرپرستی وچ اوہ منمرضی دے مقدمے پھڑ سکدا ہے ۔ اس تے انگل کرن والا کوئی نہیں ۔ کوئی ہور کپتان ہووے تاں کسے دوسرے تھانیدار دی ذیل وچ مقدمے پھڑن تے اعتراز کردا ہے ۔ کوئی ہور دخل دیوے تاں ایس.ایچ.او. دا حساب کتاب ہل جاندا ہے ۔ ہلے حساب کتاب دا اگانھ کپتان تے اثر پیندا ہے ۔ خان نوں حالے اس مرض دی سمجھ نہیں ۔ جیہڑا اس دی نظر پے جائے، اس نوں پیسے دین دی لوڑ نہیں ۔ تھانیاں وچ نیوکتی کرن سمیں اوہ پھڑے کیساں دی سوچی ہی دیکھدا ہے ۔ کسے تھانیدار نے کنے کلو افیم، کنے پستول اتے کنیاں بھٹھیاں پھڑیاں ہن، اسے دی گنتی منتی ہوندی ہے ۔ جس دے جنے ودھ مقدمے، اس نوں اونا ودھیا تھانا ۔ بوجھا سنگھ نوں لگدا سی اس دا سی.آئی.ڈی. وچوں نکلن دا سماں آ گیا سی ۔ ایہہ کوئی محکمہ ہے ؟ دو سالاں توں اتھے دھکے کھا رہیا ہے ۔ بوجھا سنگھ دیاں اصلی رپورٹاں نوں ردی دی ٹوکری وچ سٹ دتا جاندا ہے ۔ فرضی رپورٹاں نوں اہمیت دتی جاندی ہے ۔ پہلے اس نے جی جان نال سوہاں کڈھیاں ۔ وار وار لکھیا ۔ علاقے وچ افیم اتے ڈوڈے ٹرکاں دے حساب آؤندے ہن ۔ تھاں تھاں جوئے دے اڈے ہن ۔ زنانیبازی ہوندی ہے ۔ الٹا رپورٹاں دیاں نقلاں مجرماں کول پہنچ جاندیاں رہیاں ۔ کئیاں نیں بوجھا سنگھ دیاں ہی شکایتاں کر دتیاں ۔ ہنبھ کے اس نے گھیسل وٹ لئی ۔ ہور سی.آئی.ڈی. والیاں وانگ پچھلیاں رپورٹاں دی نقل مار چھڈدا ۔

اپنی اس انگہلی تے ہن اس نوں پچھتاوا سی ۔ جے اوہ

جھوٹھیاں رپورٹاں نہ بھیجدا رہیا ہوندا اتے اس ویڑھے تے صحیح نظر رکھ رہیا ہوندا تاں اج آسانی نال اصلی مجرماں نوں رنگے ہتھیں پھڑ

دا ۔ کجھ وی سی ۔ سچ جھوٹھ دی اس نوں پرواہ نہیں سی ۔ اس نے پنج چار مقدمے بناؤنے ہی ہن ۔ دو سالاں توں اوہ اس ویڑھے دیاں رپورٹاں بھیجدا رہیا ہے ۔ کئی پیشیور مجرماں دے ناں اس نوں زبانی یاد ہن ۔ ہور کوئی گل سرے نہ چڑھی تاں اوہ تاں کدھرے نہیں گئے ۔ نتھو سانسی باہیئے دا کیریئر ہے ۔ بھدوڑ ول جنی وی افیم جاندی ہے، اوہ اسے ہتھ جاندی ہے ۔ اس کول دو چار کلو افیم ضرور پئی ہوئےگی ۔ جنی ملی، نال اک بندی ہور لا کے مقدمہ درج کر دیوے گا ۔ بنسی دا ریکارڈ دسدا سی کہ اوہ جمدی ہی جیباں کٹن اتے چینیاں لاہن لگ پئی سی ۔ ایہنیں دنیں اوہ بھر جوان سی اتے سلفے دی لاٹ ورگی نکلی سی ۔ گورے رنگ تے کیتا حلقہ جیہا میک اپ اس نوں اپشرا بنا دیندا ہے ۔ بن ٹھن کے جدوں اوہ کسے منچلے دے برابر والی سیٹ تے بیٹھدی ہے تاں اگلا سبھ کجھ بھل کے اس تے لٹو ہو جاندا ہے ۔ اس سمیں ہی سرت آؤندی ہے، جدوں جیب وچلا بٹوآ جاں گلے والی چینی غائب ہوندی ہے ۔ تھوڑی جیہی وڈی ہوئی ہے تاں کم دا گھیرا ودھا لیا ہے ۔ بساں، گڈیاں وچ اج کل اوہ ٹرنک، سوٹکیس لاہندی ہے ۔ اس تے اک دو کیس فٹ کیتے جا سکدے ہن ۔ خریتی دے واڑے وچ ضرور کوئی پشو کھڑا ہونا ہے ۔ مجھاں، ڈھگے چوری کرن وچ اس نوں کمال دی مہارت حاصل ہے ۔ راتو رات امبالے، جیند تک توں پشو حق لیاؤندا ہے ۔ ایہہ کم پشواں دی منڈی توں دو چار دن پہلاں

کردا ہے ۔ پشواں نوں منڈی وچ ویچ کے سارے ثبوت گوا دیندا ہے ۔ اس دے واڑے وچ بھاویں گھر دی پالی جھوٹی ہی کھڑی ہووے، اس نے ضرور اک سو دو دفعہ وچ قبضے وچ لے لینی ہے ۔ من چ یوجناواں اساردا بوجھا سنگھ کئی سالاں بعد پہلی وار خوش ہو رہیا سی ۔ پولیس پارٹی وچ اس نے اپنے ہی ماتحت رکھے سن ۔ حولدار سیوا سنگھ اتے دونوں سپاہی ۔ نال سی.آر.پی. دے اٹھ جوان اتے اوہناں دا اک حوالدار ۔ اس ویڑھے وچ بوجھا سنگھ دا اپنا چکر تاں گھٹ ہی لگدا سی ۔ سپاہی اتھے اکثر آؤندے جاندے رہے سن ۔ ویلے کویلے کدے مرغے دی ضرورت پیندی تاں اوہ چندے سانسی دے آ دھمکدے ۔ اس دے مرغے موٹے تازے تاں ہوندے ہی سن، سواد وی بڑے بندے سن ۔ سپاہی رستے وچ کئی وار بوجھا سنگھ نوں آکھ چکے سن ۔ اج اوہ چندے دے گھر مرغا بنواؤنگے ۔ اوہدے گھروالی کمال دا مرغا رنھدی ہے ۔ بوجھا سنگھ نوں نہ مرغے چ دلچسپی سی نہ لونگ لیچیاں والی شراب وچ ۔ اس نوں کیس چاہیدے سی، کیول کیس ۔

ڈھاب دی نقر تے وسی سانسیاں دی اس بستی وچ کرفیو دا کوئی بہتا اثر نظر نہیں سی آ رہیا ۔ تیہہ پینتی جھگیاں اتے انے ہی کچے پلے کوٹھیاں دے اس ویڑھے وچ سگوں اگوں نالوں وی زیادہ چہل پہل سی ۔ کچھے بنین اٹکائی بڈھے جوان سارے ہی کماں وچ جٹے ہوئے سن ۔ کہرا اپنے رہڑے نوں جھاڑ پونجھ رہیا سی ۔ کرفیو کارن اوہ وہلا سی ۔ مٹی گھٹا جھاڑ کے اوہ چکیاں نوں تیل دے رہیا سی ۔ مہینہ موج رہے گی ۔ شندا اپنی جھگی پچھواڑے بنائے سوراں دے واڑے نوں سک

پکا کرن دے آہر لگا ہویا سی ۔ کئی دن لگاتار دیہاڑی تے جان کرکے اوہ واڑے ول دھیان نہیں سی دے سکیا ۔ تھاں تھاں مترال دے چھوٹے چھوٹے چھپڑ بنے پئے سن ۔ مندے توں کئی دناں دی ریتے دی ریڑھی منگوا رکھی سی ۔ ادھے نالوں ودھ ریتا تاں جواکاں نیں کھنڈا دتا ۔ سکولوں جواکاں نوں چھٹی ہو گئی سی ۔ تیجو اتے دوویں دھیاں اس دا ہتھ ونڈا رہیاں سن ۔ اک وار واڑا سنور گیا تاں کئی دن لنگھ جانگے ۔ عملی نے وی بھیڈاں دا اجڑ نہیں سی چھیڑیا ۔ کیہ پتے کدوں بھیڈاں سنے کسے دی داڑھ ہیٹھ آ جائے ۔ بھیڈاں دیاں جتاں وچ پھسے کنڈے کڈھ کڈھ اس نوں سواد آ رہیا سی ۔ بچنی نوں اپنی دنو دن کھردی جھگی دا فکر سی ۔ لوکاں دے گھریں صفایاں کرن، بھانڈے مانجن اتے کپڑے دھون توں اس نوں وہل نہیں سی ملدا ۔ لوکاں دے گھر سنواردی بچنی نوں اپنی جھگی دے گرن دا خطرہ کھڑا ہو گیا سی ۔ کرفیو لگا تاں اس نے شکر کیتا ۔ سیٹھانیاں انج تاں اس نوں اک دن دی چھٹی نہیں سی کرن دیندیاں ۔ کدے چھٹی مارنی پیندی تاں اوہ نالے سو سو الامبھے دیندیاں نالے دیہاڑی کٹ لیندیاں ۔ اجیہے موقعے تے نہیں بول سکدیاں ۔ جلدی جلدی اس نے مڈے نوں نال لا کے ڈھاب وچوں پندراں ویہراں بٹھل کالی مٹی دے کڈھے ۔ پلوں کئی دناں دی لیاندی پئی سی ۔ اوہ گھان وچ وڑی ہوئی سی ۔ مٹی تیار ہوندیاں ہی اس نے جھگی لپن لگ جانا سی ۔ کرفیو دا افسوس گندے دے پریوار نوں سی ۔ گندے دی دیہاڑی ماری گئی ۔ کیہ پتے کرفیو کنے دن چلے ؟ اوہناں دیاں لیاندیاں داتناں جے شام تک نہ وکن تاں اگلے دن سک کے لکڑی بن جاندیاں ہن ۔ گیلو دا چوری توڑیا ساگ

مرجھا رہیا سی، کل تک اس نے بیہا ہو جانا سی اتے اس دا دھیلا وی نہیں سی وٹیا جانا ۔ ساگ توڑن لئی اس نوں پندراں میل ترنا پیا سی ۔ کتیاں نیں اس دی کھبی لت لیرو لیرو کر دتی سی ۔ اوہناں نوں آس سی، ایہناں پیسیاں دی اوہ بیمار سیتو لئی دوائی لیاؤنگے ۔ اک دن دوائی کھنجھ جائے تاں اوہ کئی دن تاب نہیں آؤندی ۔ سیتا پنجاں دناں بعد منجے وچوں مساں اٹھیا سی ۔ اس نوں امید سی، اوہ رکشا چلا سکیگا ۔ ہور کجھ نہ بنیا تاں رکشے دا کرایہ تاں نکل ہی آئیگا ۔ پہلاں ہی کئی دناں دا کرایہ سر پے گیا ہے ۔ ہفتہ کرایہ نہ چکایا جا سکے تاں مالک رکشا کھوہ لیندا ہے ۔ ایہو جیہا نواں مڑ کے نہیں ملنا ۔ پرانے رکشے دا کرایہ تاں نویں جنا ہی ہوندے، پر ٹکراں ودھ ۔ کدے چین ٹٹ گئی، کدے پینچر ہو گیا اتے کدے چمٹا ونگا ہو گیا، زور تاں ودھ لگدا ہی ہے، ناڑاں وی اکٹھیاں ہو جاندیاں ہن ۔ کرفیو نال اس دے ہتھوں رکشا وی جائے گا اتے روزگار وی ۔ گندے دا سارا پریوار ٹاہلی ہیٹھ بیٹھا جھور رہیا سی ۔ اوہ کرفیو دے جلدی ختم ہون دیاں سکھاں سکھ رہے سن ۔ چارے پاسیاں توں گھردے اپنے ویڑھے نوں دیکھ کے سبھ دے چہریاں تے پلتن چھا گئی ۔ پولیس کدے وی اس ویڑھے سکھ نوں نہیں آؤندی ۔ آؤندے ہی اوہ مار دھاڑ شروع کردی ہے ۔ ہتھ آئے ہر بندے نوں بناں صفائی پیش کرے اتے بناں اپنا قصور جانے ہڈ تڑاؤنے پیندے ہن ۔ عورتاں نوں گتوں پھڑ کے دھوہیا گھڑیسیا جادا ہے ۔ بھانڈے ٹھیکر ایدھر اودھر سٹے جاندے ہن ۔ گھراں، جھگیاں دا کونا کونا چھانیا جاندا ہے ۔ چنگی ماڑی ہر چیز پولیس چوری دے شک وچ نال لے تردی ہے ۔ پچھے رہِ گئے بھکھے تہائے

بچے ماں باپ دا راہ تکدے ولکدے رہندے ہن ۔ مرد کئی کئی دن پولیس دی مار ہنڈھاؤندے ہن ۔ عورتاں تھانے باہر بیٹھیاں پلسیاں دیاں منتاں کردیاں ہن ۔ اوہناں دیاں ٹچراں اتے گندے مخولاں نوں کھڑے متھے قبول کردیاں ہن ۔ جو نک سکک پلے ہوندا ہے، پولیس دے حوالے کردیاں ہن ۔ مہینے مہینے دی کھجل خواری بعد اوہناں نوں عدالت وچ پیش کیتا جاندا ہے ۔ مساں مساں ضمانتاں کرا کے اوہ سکھ دا ساہ لین لگدے ہن ۔ انے وچ کوئی ہور معاملہ ہو جاندا ہے ۔ پولیس دی پہلی جھلک پیندیاں ہی ککراں ہیٹھ لگا میلہ کھنڈن لگا ۔ دھڑکدے دلاں نال سبھ ایدھر اودھر چھپن لگے ۔ جیہڑے وی پہلاں پولیس ہتھ آؤنے سن، اوہناں دے سبھ توں ودھ مار پینی سی ۔ بڈھیاں ٹھیریانں، دھیاں بھیناں، بچیاں، نوجواناں کسے نوں معاف نہیں سی کیتا جانا ۔ جیہڑا ہتھ نہ لگا، اس دے ڈنگر کھولھ دتے جانے سن، جھگیاں ڈھاہ دتیاں جانیاں سن اتے سامان نوں توڑ موڑ کے اگ لا دتی جانی سی ۔ پچھوں کلیاں وچ کئی مہینے ماتم چھایا رہندا ہے ۔ سجے ہڈاں نوں سیکدے سیکدے کئی کئی دن فاقے کٹنے پیندے سن ۔ سبھ نے شامو نوں سمجھایا، بچیاں والی ضد چھڈ کے جھگی وچ چلا جاوے ۔ کسے نے نہیں پچھنا کہ اوہ قصوروار ہے جاں نہیں ۔ کسے نے نہیں منا کہ اوہناں دے ویڑھے نے چوری چھڈ کے محنت مزدوری کرنی شروع کر دتی ہے ۔ اوہ آکڑیا رہیا ۔ اسے طرحاں منجے تے پیا رہیا ۔ اپنی کتاب اسے طرحاں پڑھدا رہیا ۔ جدوں اس دا کوئی قصور ہی نہیں، پولیس اس نوں کیوں پھڑیگی ؟ شامو دے اس گستاخ سبھاء تے بوجھا سنگھ نوں غصہ چڑھ گیا ۔ اس سانسی دی ایہہ مجال کہ پولیس

دی پرواہ ہی نہ کرے ۔ لیدیاں ہی اس نے شامو نوں بودیاں توں دھوہ لیا ۔ اوہدے ہتھ وچلی کتاب ورقہ ورقہ ہو کے کھنڈ گئی ۔

شامو نوں بولن دا موقع ہی نہیں دتا گیا ۔ کسے نے نہیں سنیا کہ اوہ کالج وچ پڑھدا ہے اتے بی.اے. دا ودیارتھی ہے ۔ اوہ پنجاب سٹوڈینٹس یونین دا سکتر ہے ۔ اوہناں دی جتھیبندی دہشتگرداں دے خلاف ہے اتے بنٹی نوں اغوا کرن والیاں خلاف متا پاس کر چکی ہے ۔ اوہ بابا گردت سنگھ دا اپاشک ہے، جس دی وچاردھارا تے کسے نوں شک نہیں ہونا چاہیدا ۔ شامو دا سفید کڑتا پجامہ لیرو لیرو کر دتا گیا ۔ اوہدی کٹی داہڑی دے وال بکھر گئے ۔ تھپڑ کھا کھا اوہدا چہرہ سوہا ہو گیا ۔ ''اس بدمعاش دے کوٹھڑے دی تلاشی لؤ ۔ بنٹی کدھرے نہیں گیا، ایہو جہے کسے دی شرارت ہے ۔'' ویڑھے دے اکو اک ہونہار منڈے تے ورسدیاں ڈانگاں دیکھ کے سبھ دا خون کھول تاں رہیا سی، پر بھوتری سی.آر.پی. نوں دیکھ کے کسے دی کجھ کرن دی ہمت نہیں سی پے رہی ۔ ایہناں دا کوئی وساہ نہیں، گولیاں مار مار ساریاں نوں لوتھاں ہی بنا دین ۔ اکلے پلسیئے ہوندے تاں اوہ کدوں دے ڈانگاں سوٹیاں لے کے اوہناں پچھے پے گئے ہوندے ۔ جھیتاں تھانیں تکن اتے ہؤکے بھرن توں سوا اوہ کجھ نہیں سی کر سکدے ۔ دلاں نوں پھڑی اوہ شامے تے پیندی کٹ نوں بند ہون دی اڈیک کردے رہے ۔ بوجھا سنگھ دے حکم دیندیاں ہی وفادار سپاہی اس نوں اس دے کوٹھے ول لے ترے ۔ سجے پھبے کمرے وچ کھبی نقر وچ پئی میز کرسی تے کتاباں دا ڈھیر پیا سی ۔ سپاہیاں نیں اک اک کرکے سبھ پھرول سٹیاں ۔ سیوا سنگھ نوں رنگین تصویراں والی پستک دی بھال

سی ۔ اک وار اوہناں کسے کوٹھی دی تلاشی لئی سی ۔ منڈیاں دے پڑھن والے کمرے وچوں اوہناں نوں ننگیاں تصویراں والیاں کئی کتاباں ملیاں سن ۔ کئی مہینے اوہ تصویراں دیکھ دیکھ سواد لیندے رہے ۔ ایہہ منڈا وی اسے عمر دا سی ۔ کالج چ لجان لئی تاں ڈب چ دتی اک کاپی ہی کافی ہوندی ہے ۔ ڈھیر کتاباں دا ہے تاں مزیدار کتاباں وی ہونگیاں ۔ اتھے کجھ ہور ہی سی ۔ 'دونداتمک پدارتھواد'، 'جگاں جڈی چھال'، 'سوہی سویر'، 'میں ناستک ہاں'، 'ماں' اتے 'ممتا' آدی ۔ جاں ساہمنی کندھ تے بھگت سنگھ دا کلینڈر لٹک رہیا سی ۔ اس کلینڈر دے نال ہی اک ہور کلینڈر لٹک رہیا سی، جس تے چھپی تصویر سیوا سنگھ نوں کسے جانے پچھانے بندے دی لگی ۔ نیڑے ہو کے ہیٹھاں چھپیا ناں پڑھیا تاں اس نوں یاد آیا، ایہہ موساں والا بے انت سنگھ سی، جس نوں پنداں ویہہ سال پہلاں اوہناں دی ہی پولیس پارٹی نے گڈی چڑھایا سی ۔ اس دا مطلب سی کہ ایہہ وی گرم خیالیا سی ۔ سیوا سنگھ دا مشورہ بوجھا سنگھ نوں جچ گیا ۔ کتاباں دے آدھار تے اس تے اک پستول آسانی نال فٹ کیتا جا سکدا سی ۔ بوجھا سنگھ تھانے لگا ہوندا تاں اے.کے. سنتالی رائیفل فٹ کردا ۔سی.آئی.ڈی. والیاں نوں تاں سٹھاں دا پستول خریدنا وی مشکل ہوندا ہے ۔

پہلا شکار پھسا کے اوہ نتھو اتے بنسو نوں لبھن لگے ۔ بوجھا سنگھ چندے دیاں گلاں سن سن سن ہوندا جا رہیا سی ۔ اس نوں سپاہیاں دی انگہلی تے غصہ چڑھ رہیا سی ۔ نتھو نوں مریاں چھ مہینے ہو گئے ۔ بنسو دی امبالے گڈی دا ڈبہ بدلدی دی گڈی ہیٹھ آ کے ٹنگ کٹی گئی ۔ تن مہینیاں توں ہسپتال وچ پئی

اوہ زندگی اتے موت وچکار لٹک رہی ہے ۔ خریتی نوں سرسا پولیس پھڑ کے لے گئی سی ۔ جدوں دا آیا ہے، اس نوں دکھائی دینوں ہٹ گیئے ۔ ٹٹی پیشاب لئی اس نوں سہارے دی لوڑ پیندی ہے ۔ بوجھا سنگھ شکر کر رہیا سی ۔ اس دے افسر وی اسے ورگے بوجھڑ سن ۔ کدے کسے نے موقعے دی پڑتال کیتی ہوندی تاں بوجھا سنگھ نوکریوں نکلیا ہوندا ۔ رپورٹاں وچ اوہ نتھو نوں صحیح سلامت دکھا رہے ہن ۔ اوہدا من کاہلا پین لگا ۔ کدوں اوہ دفتر جائے اتے کدوں رپورٹاں درست کرے ۔ اک اک کرکے اس نے سارے گھر چھان سٹے ۔ کسے پاسیوں وی چوری دا قیمتی مال تاں کی، نت ورتوں والا ٹٹا فٹا سامان وی نہ لبھا ۔ ایہہ لالا جی دی محنت دا نتیجہ سی ۔ اس نے کئیاں نوں ماڑے کموں ہٹایا سی ۔ بینکاں 'چوں قرضے لے لے ریڑھے، رکشے اتے مجھاں لے دتیاں سن ۔ سوراں دیاں نویاں نسلاں نابھیوں منگوائیاں ۔ گھر گھر کھڑیاں مجھاں، واڑیاں وچ پھردے چٹے دودھ ورگے سور اتے کھرلیاں چ ٹھونگا ماردیاں مرغیاں دسدیاں سن کہ اتھے کجھ تبدیلی آئی سی ۔ وہڑھا بدل گیئے تاں بدلیا رہے ۔ بوجھا سنگھ تے ساڑ ستی دا کروپ چلدیاں پنج سال ہو گئے سن ۔ اس نے وی اپنی قسمت بدلنی سی ۔ پنج چار مقدمے اس نے ہر حالت وچ بناؤنے سن ۔ اوہ بدل گئے تاں بوجھا سنگھ اوہناں دی مدد کر دیوے گا ۔ تھانیدار لگدیاں ہی اوہناں دے مقدمیاں دا خرچہ اپنے کولوں دے دیوے گا ۔ جرمانہ ہو گیا تاں آپ بھر دیوے گا ۔ گواہی دینی بوجھا سنگھ دے ہتھ ہوئےگی ہی ۔ ا جیہی گواہی دیوے گا کہ جج اوہناں نوں پہلی پیشی بری کر دین گے ۔ من نال پکا فیصلہ کر کے بوجھا سنگھ

نے بندے چھانٹنے شروع کیتے ۔ شامو تے تاں پستول ٹھیک سی ۔ گندے تے دس کلو افیم دا مقدمہ بن سکدا سی ۔ بچنی تے چوری دا ۔ شندے تے بھٹھی مڑھی جائیگی ۔ چار کو مقدمیاں نال اوہدی واہوا واہوا ہو جانی سی ۔ مار دھاڑ کر کے مقدمیاں لئی لوڑیندا سامان چک کے بوجھا سنگھ نے شامو، شندے، گندے اتے بچنی دے نال نال پنج چار ہوراں نوں وی اگے لا لیا ۔ لوڑ پین تے بندیاں دی ادلا بدلی کیتی جا سکدی سی ۔ واپس مڑدا بوجھا سنگھ خوش سی ۔ ہن تاں تھانیداری وٹ تے سی ۔

14

رات اپنے جوبن تے سی ۔ ڈپٹی کمیشنر گپتے نے کھانا کھان توں پہلاں تن پیگ پیٹرسکاٹ وسکی دے چاڑھے سن ۔ اوہ دو گولیاں کمپوز دیاں کھا چکا سی پر نیند دا اک وی ٹلا اس نوں نصیب نہیں سی ہویا ۔ پاسے مار رہیا گپتا اس منحوس گھڑی نوں کوس رہیا سی جدوں شیخی وچ آ کے اس نے بلدی اس اگ وچ کدن دا فیصلہ کیتا سی ۔ جے اوہ چاہندا تاں پولیس کپتان وانگ ہی اپنے ماتحت اے.ڈی.سی. نوں تلاشیاں دی نگرانی لئی شہر گھل سکدا سی ۔ ہن جدوں گپتا اک وار شہر آ بیٹھا سی تاں پٹھ دکھا کے تاں نہیں سی دوڑ سکدا ۔ گپتے نے خان دیاں بہت تعریفاں سن رکھیاں سن ۔ گپتے دا خیال سی خان نے کویں نہ کویں ایہہ مسئلہ حل کر لینا ہے ۔ اس نوں مفت دی واہوا مل جانی سی ۔ کسے وی ڈپٹی کمیشنر لئی مکھ وزیر دیاں نگاہاں وچ آؤن دا ایہہ ودھیا موقع سی ۔ واپر اس توں الٹ رہیا سی ۔ دو دناں توں ساری فورس گھر گھر دی تلاشی تے لگی ہوئی سی ۔ کامیابی دے کوئی آثار نظر نہیں سی آ رہے ۔ گپتا وار وار میٹنگاں کر رہیا سی ۔ کدے جتھیداراں نال، کدے سنگھ نال اتے کدے پولیس اہلکاراں نال ۔ پھیر وی پنالا اتھے دا اتھے دا سی ۔ یوا سنگھ نوں اعتراز سی کہ پولیس نے وان وٹنیاں دی بستی دی تلاشی لئی ہی نہیں ۔ دروازہ کھڑکا کے، باہر کھڑے کھڑے ہی گھر دے ممبراں دی حاضری لا لینا کوئی تلاشی ہوندی ہے ؟ اس طرحاں بنٹی لبھیا جا سکدا ہے ؟ گردوارے ول پولیس نے مُونہہ نہیں کیتا جدوں کہ بنٹی دی اتھے ہون دی سبھ توں ودھ

سنبھاونا سی ۔ جتھیدار گردوارے دی تلاشی دا ذکر چھڑدے ہی سوئی بگھیاڑی وانگ پیندے سن ۔ اوہ سر دھڑ دی بازی لا دین گے پر پولیس نوں گردوارے نہیں وڑن دین گے ۔ اکو حل اوہ سجھا رہے سن ۔ لالا جی گردوارے جا کے بھاویں چپا چپا پھرول لین ۔ اس طرحاں کرن لئی سنگھ تیار نہیں سی ۔ اندر گئے لالا جی نوں کجھ ہو گیا تاں کون ذمہ وار ہے ؟

گپتے دے وار وار زور دین تے دوویں دھراں اس گل تے سہمت ہوئیاں سن کہ بستی دی تلاشی دوبارہ کیتی جاوے، پر کجھ شرطاں ادھین ۔ ایہہ کہ پولیس پارٹی دی اگوائی خود خان کرے ۔ یوا سنگھ دی تسلی تاں ہی ہو سکدی سی جے سنگھ دے پنج بندے تلاشی سمیں پارٹی وچ شامل رہن ۔ گپتے نے جتھیداراں نوں پولیس نال رہن دی اجازت دے دتی ۔ پہلی پارٹی دے خلاف شکایتاں کردے اوہ نہیں تھکدے ۔ کوئی آکھدا سی فلانے حولدار نے اوہناں دے گھراں وچوں آنڈے چک لئے، کوئی آکھدا سی فلانے سپاہی نے ریڑھی والے دی بھان دی تھیلی چک لئی اتے کوئی آکھدا فلانے تھانیدار نے فلانے دی نونہہ نال چھیڑخانی کر دتی ۔ ڈپٹی کمیشنر جلدی توں جلدی کسے سٹے تے پہنچنا چاہندا سی، اس نے ساری فورس اس بستی دی تلاشی تے لا دتی ۔ تلاشی دے نتیجیاں تے خان ڈاڈھا خوش سی ۔ بنٹی تاں بھاویں ہتھ نہیں لگا، پر خان نوں ہور کافی کجھ مل گیا سی ۔ جدوں گپتا خان نال کوئی گل کردا تاں خان اپنیاں پراپتیاں دا قصہ چھیڑ بیٹھدا ۔ اوہناں نوں اک تاں اجیہا ڈرائیور پھڑن وچ کامیابی حاصل ہوئی سی، جیہڑا اٹھاں سالاں توں اشتہاری مجرم چلیا آ رہیا سی ۔ دس سال پہلاں اس

نے پٹیالے اپنے ٹرک ہیٹھ دے کے اک بچہ مار دتا سی ۔ دو چار پیشیاں بھگت کے اوہ کچہری حاضر ہونوں ہٹ گیا ۔ ڈرائیور نوں لبھنا کوئی آسان کم نہیں ہوندا ۔ کدے اوہ کلکتے ول ترے ہوندے ہن اتے کدے دلی دکھن ول ۔ پولیس اک دو چکر مار کے ہنبھ جاندی ہے ۔ جج وی بہتی دیر نہیں اڈیکدے ۔ دو چار وار ورنٹ جاری کیتے پھیر اشتہاری مجرم قرار دے کے مثل ٹھپ دیندے ہن ۔ اسے طرحاں اس ڈرائیور نال ہویا سی ۔ کسے اشتہاری مجرم نوں پھڑنا پولیس لئی اہم پراپتی ہوندی ہے ۔ اپروں ایہہ کہ ایہہ اٹھاں سالاں توں اتھے ہی رہِ رہیا سی ۔ کسے نوں کنوں کن خبر نہیں سی ۔ دوجا قصہ خان بنتو توں پھڑیاں دو بندوقاں دا سناؤندا ۔ بنتو اپنے آپ نوں بہت وڈا بدمعاش اکھواؤندا سی ۔ ٹرک یونین دے اک دھڑے نال اس دی نیڑتا سی ۔ کئی وار یونین دے لڑائی جھگڑیاں وچ جیل جا چکا سی ۔ اس ناجائز اصلے نال اوہ کسے وی سمیں کوئی وڈی واردات کر سکدا سی ۔ بندوقاں پھڑ کے خان نے اک بہت وڈا دکھانت واپرنوں ٹال دتا سی ۔ خان دی ہدایت تے پولیس پارٹی نے گھر گھر دی اتے اگانھ ہر گھر دے ہر ممبر دے ناں دی سوچی بناؤنی شروع کیتی ۔ نتیجہ سامہنے سی ۔ کاٹو رانی دا کوٹھا اوہناں دے ہتھ لگا سی ۔ اپنے چوبارے وچ اس نے دو کڑیاں اتے تن منڈے ایوں تاڑے ہوئے سن، جویں کھڈے وچ مرغیاں تاڑیاں ہون ۔ پچھ گچھ تے پتہ لگا، اتھے کالج دے منڈے کڑیاں عام آؤندے جاندے ہن ۔ کاٹو دلالی لیندی سی ۔ چنگے کھاندے پیندے گھراں دے منڈے کڑیاں سن ۔ رنگ رلیاں مناؤن آئے اچانک لگے کرفیو کارن اتھے پھس گئے ۔ اس پراپتی تے خان نے پھٹاپھٹ پریس نوں

بیان جاری کیتا ۔

اس حولدار نوں وی معطل کیتا، جس دی دیکھ ریکھ ہیٹھ اس گھر دی تلاشی ہوئی سی ۔ جس پلسیئے نوں پنج نجائز بندے نظر نہیں آئے، اس نوں بنٹی کیہ سواہ دکھائی دیوے گا ؟ بھاگ اتے اس دی بنگالن پتنی نوں پولیس پھڑ تاں لیائی سی پر مقدمہ بناؤن بارے دوچتی وچ سی ۔ بھاگ پنجاہ سالاں دا بڈھا سی تے بنگالن ساری تیئی چووی سال دی ۔ بھاگ نوں ساری عمر زنانی نصیب نہیں سی ہوئی ۔ ڈھلدی عمرے اس نوں ایہہ بنگالن مل مل گئی ۔ انج تاں پچھلے تن سال توں اوہ آرام نال رہِ رہے سن، پھیر وی ہے تاں ایہہ جرم ہی سی ۔ جنا چر بنگالن دا پچھلا ریکارڈ تصدیق نہیں ہو جاندا، عنہ چر اوہناں نوں چھڈیا نہیں سی جا سکدا ۔ خان دیاں گلاں سن سن گپتے نوں کھجھ چڑھن لگدی ۔ پچھلی میٹنگ وچ اس نے صاف آکھ دتا سی کہ اوہ ڈپٹی کمیشنر نال کیول بنٹی بارے گل کرے ۔ باقی دیاں پراپتیاں بارے اپنے افسراں تے رعب جمائے ۔ وڈیاں وڈیاں پھڑھاں مارن والا خان گردوارے دی تلاشی تے آ کے چپ دھار لیندا ۔ جنا چر گردوارے دی تلاشی نہیں ہوندی، سنگھ والے چپ کر کے نہیں بیٹھن لگے ۔ پچھلی میٹنگ وچ اوہ صاف ہی آکھ گئے سن کہ ڈپٹی کمیشنر ڈرپوک ہے ۔ بنٹی نوں مرواؤن تے تلیا ہویا ہے ۔ گردوارے بارے خفیہ وبھاگ دیاں رپورٹاں چپ سن ۔ کسے نوں کوئی پتہ نہیں، گردوارے دے اندر کنے بندے ہن ؟ گرنتھی کتھوں دا ہے ؟ اس دے جدی پنڈ دا تاں کسے جتھیدار نوں وی نہیں پتہ ۔ اتھے آؤن توں پہلاں اوہ کتھے کم کردا سی، اس دا وی کوئی ریکارڈ نہیں ۔ جے گرنتھی بھلامانس اتے رب

توں ڈرن والا ہے تاں اپنے آپ باہر کیوں نہیں آ جاندا ؟ گرنتھی دا گردوارے وچ چھپے رہنا سنگھ دے شک نوں یقین وچ بدل رہیا سی ۔ گرنتھی بارے اٹھائے جا رہے سارے نقطے گپتے نوں وی ٹھیک جاپدے سن ۔ گردوارے دی تلاشی ہونی ہی چاہیدی ہے ۔ خان گردوارے دی تلاشی لئی تیار سی، پر تاں جے گپتا لکھتی روپ وچ اس دا حکم دیوے ۔ گردوارے دی تلاشی ورگے نازک سوال تے ڈپٹی کمیشنر نجی طور تے فیصلہ کویں لے سکدا ہے ؟ جنا گپتے دا وس چلیا، اس نے کر دتا ۔ اس دے حکماں تے گردوارے نوں چارے پاسیاں توں گھیر لیا گیا سی ۔ آلے دوآلے دیاں اچیاں عمارتاں تے ہتھیاربند جوان تعینات کر دتے گئے سن ۔ لاؤڈ سپیکر تے گرنتھی کوئی اعلان نہ کر سکے، اس لئی بجلی دا کنیکشن کٹ دتا گیا سی ۔ ڈپٹی کمیشنر ساری رات مکھ وزیر نال سمپرک قایم کرن دے یتن کردا رہیا ۔ رات بھر وچ کیول اک وار پی.اے. نال گل ہو سکی ۔ گپتے نے وستھار نال سارے حالات دی جانکاری دے دتی ۔ جدوں وی مکھ وزیر ویلھے ہون، پی.اے. حکم پراپت کر کے گپتے نوں سوچت کرے ۔ پی.اے. نے تاں آکھیا سی پنجاں منٹاں بعد ہی اوہ مکھ وزیر دے حکم اوہناں نوں پہنچائیگا، پر اوہ کمبھکرنی نیند ہی سوں گیا لگدا سی ۔ اک کے گپتے نے مکھ سکتر نال سمپرک قایم کیتا ۔ پہلاں اوہ ٹلیا، آکھن لگا : ‘‘توں نوجوان افسر ہیں ۔ سوجھ وان ہیں ۔ موقعے مطابق فیصلہ کر لے ۔’’ گپتے نے جدوں سپشٹ شبداں وچ مکھ سکتر توں ہاں کراؤنی چاہی تاں اوہ پولا جیہا مُونہہ بنا کے آکھن لگا : ‘‘جاں تاں ایہہ گل مکھ وزیر جی دے نوٹس وچ لیاؤنی نہیں سی

۔ جے ہن لے ہی آندی ہے تاں بناں پچھے کوئی کاروائی نہیں کرنی چاہیدی ۔ ایہہ بڑا نازک معاملہ ہے ۔ مکھ وزیر دی بدنامی ہو سکدی ہے ۔'' اگلے دن تک جدوں چنڈیگڑھوں کوئی حکم نہ آیا تاں گپتے نے چنڈی گڑھ جان دا من بنا لیا ۔ آہمنے ساہمنے گل ہو جائیگی ۔ سماں تہہ کرن لئی جدوں پی.اے. نال گل ہوئی تاں گپتے دے سر سو گھڑا پانی دا پے گیا ۔ اوہ پردھان وزیر نوں ملن لئی دلی جا چکے ہن ۔ اتھوں ورودھی دھر دے مکھ منتریاں دی میٹنگ وچ شامل ہون لئی بنگلور جانگے ۔ تن دن تک سمپرک ہونا اسمبھو سی ۔ مکھ سکتر وی دلی جا چکا ہے ۔ اک پاسے ایہہ حال سی تاں دوجے پاسیوں ماڑی توں ماڑی خبر آ رہی سی ۔ گردوارے لاگلے گھراں وچ نوجوان اکٹھے ہونے شروع ہو گئے سن ۔ اوہناں اٹاں، روڑے اتے کرپاناں، گنڈاسے اکٹھے کر لئے سن ۔ کسے وی سمیں پولیس نال ٹکرا ہو سکدا سی ۔ اخباراں نیں گردواررے دے گھراؤ دی خبر ساری دنیاں وچ پہنچا دتی سی ۔ بی.بی.سی. تک تبصرے نشر کرن لگا سی ۔ لیڈراں دے بھانت بھانت دے بیان چھپ رہے سن ۔ گردوارے نوں آزاد کراؤن لئی پنڈاں وچ اکٹھ کیتے جا رہے سن ۔ کسے وی سمیں لوک وہیر گھت کے شہر ول کوچ کر سکدے سن ۔ تن دناں دے کرفیو کارن سارا شہر دکھی سی ۔ دوائی بوٹی دی گھاٹ کرکے کئی موتاں ہو گئیاں سن ۔ کھان پین دیاں چیزاں دی گھاٹ ہوندی جا رہی سی ۔ سبزیاں اتے دودھ تاں اکا ہی نہیں سی پچ رہے ۔ سنگھ والے باقی شہر 'چوں کرفیو اٹھائے جان تے زور دے رہے سن ۔ بھاویں اوہناں دی منگ جائز سی، پر اس طرحاں کر کے گپتا اپنے سر پکھپاتی ہون دا الزام نہیں سی لے

سکدا ۔ 'گپتا' ہون کرکے اوہ پہلاں ہی پھسیا پھسیا محسوس کر رہیا سی ۔

انج سنگھ دی منگ نوں دھیان وچ رکھدیاں شہر دے باقی حصیاں وچ سختی گھٹا دتی گئی سی ۔ فورس لوکاں دے ترن پھرن تے بہتا اعتراز نہیں سی کردی ۔ گھراؤ دا دوسرا دن وی گپتے نے ٹال مٹول وچ کڈھ دتا ۔ کسے نوں وادھو فورس منگواؤن دا بہانہ لایا، کسے نوں گرنتھی نوں سمجھاؤن بجھاؤن دا ۔ گرنتھی دے باہر آؤن نال گنجھل سلجھ سکدی سی ۔ اس اپرالے لئی گپتا جتھیداراں تے زور پا رہیا سی ۔ اک دو جتھیدار اندر جا وی آئے سن پر گرنتھی مانہہ دے آٹے وانگ آکڑیا ہویا سی ۔ اعلیٰ اہلکاراں دے رویئے نوں دیکھدے ہوئے گپتے نے ف

یسلا کر لیا سی کہ بھاویں سارا شہر اجڑ جائے، اوہ اپنے طور تے پولیس نوں گردوارے وچ داخل ہون دا حکم نہیں دیوے گا ۔ کڑکی وچ پھسیا گپتا عجیب عجیب گلاں سوچ رہیا سی ۔ گھروں کسے دے مرن دی خبر ہی آ جائے ۔ پنج چار دناں لئی گپتے نوں کوئی بیماری ہی آ گھیرے ۔ اس نوں اک وار چھٹی جان دا موقع مل جائے، مڑ اوہ شہر دے درشن نہیں کریگا ۔ گردوارے وچ پولیس بھیجن دے سوال تے اوہ اپنی حالت اس سپ ورگی محسوس کر رہیا سی، جس دے مُونہہ وچ کوہڑ کرلی آ گئی سی، پولیس گردوارے وچ جاوے تاں وی سیاپا، نہ جاوے تاں وی سیاپا ۔ نہ اپرلا، نہ ہیٹھلا، کوئی وی افسر اس دا ساتھ نہیں سی دے رہیا ۔ سارے بندوق اسے دے موڈھے تے رکھ کے چلاؤنا چاہندے سن ۔ رات دا اک وجا سی، جدوں فون

دی گھنٹی کھڑکی ۔ فون سنن دی گپتے دی کوئی اچھا نہیں سی ۔ کسے نویں پواڑے دی خبر ہی ہوئےگی ۔ سوچدا اوہ گھیسل وٹی پیا رہیا ۔ گھنٹی اک دو منٹ وج کے چپ ہو گئی ۔ پچھوں گپتا پچھتاؤن لگا ۔ فون چنڈیگڑھوں وی ہو سکدا سی ۔ مکھ وزیر جاں مکھ سکتر دا کوئی حکم وی ہو سکدا سی ۔ گپتے ولوں دکھائی گئی انگہلی اس نوں ہور پریشان کرن لگی ۔ اوہ کمپوز دی اک ہور گولی کھان ہی لگا سی کہ اردلی نے خان دے ریسٹ ہاؤس وچ آؤن دی سوچنا دتی ۔ فون تے گل نہ ہون کرکے خان خود ہی گپتے نوں ملن آ گیا سی ۔ گپتے دے مونہوں کجھ سنن توں پہلاں گپتے دا دل دھک دھک کرل لگا، خان اس وقت آیا ہے تاں خیر نہیں ۔ ایہو جیہا ہی کجھ خان دسن لگا ۔ کجھ دیر پہلاں اس نوں اطلاع ملی سی کہ اک بچے دی لاش کھنڈ مل دے پچھواڑے، جیہڑے ویران بھٹھے دے کھنڈر ہن، اتھے پئی دیکھی گئی سی ۔ خان نوں ایہہ اطلاع کھنڈ مل دے سپروائیزر توں ملی سی ۔ اوہناں دا اک ورکر اپنی معشوق نوں لے کے کھنڈراں وچ رنگ رلیاں مناؤن گیا سی ۔ دری وچ لپیٹی لاش دیکھ دے اوہناں نوں کانبا چھڑ گیا ۔ اوہناں پہلاں چپ رہن دا فیصلہ کیتا سی ۔ پھیر اس گل توں ڈردیاں کہ کدھرے قتل اوہناں سر ہی نہ پے جائے، اوہناں ساری کہانی اپنے سپروائیزر نوں دس دتی ۔ سپروائیزر نے خان توں ایہہ بچن لے کے کہ ورکراں دے ناں گپت رکھے جانگے، ایہہ اطلاع دتی ۔ خان خود موقع دیکھ کے آیا ہے ۔ لاش بنٹی دی سی ۔ اس نوں گل گھٹ کے ماریا گیا سی ۔ حالے ایہہ گل سپروائیزر، دوہاں چشمدید گواہاں اتے دو حولداراں توں سوا کسے نوں نہیں سی پتہ ۔ لاش نوں

موقعے تے ہی چھڈ کے خان گپتے نال صلاح کرن آیا سی ۔ خان ورکراں دی چنگی طرحاں تفتیش کر چکا سی ۔ اوہ کل وی اتھے گئے سن ۔ اس سمیں اتھے لاش نہیں سی ۔ لاش اج ہی کسے سمیں اتھے سٹی گئی سی ۔ حال دی گھڑی قاتلاں بارے کجھ نہیں آکھیا جا سکدا ۔ اوہ کنے سن، کدھروں آئے اتے کدھر چلے گئے ۔ 'گردوارے دی تلاشی دی ہن کوئی ضرورت نہیں' ایہہ سوچ کے گپتے دے دماغ توں سارا بوجھ لہہ گیا ۔ ہن اوہ بڑے آرام نال اپنے ڈپٹی کمیشنر دے فرض ادا کر سکدا سی ۔ ''قاتل انے دن شہر وچ بیٹھے رہے ۔ بچے نوں مار کے لاش وی سٹ گئے ۔ پولیس انے دن کتھے ستی رہی ؟'' گپتے نے خان نوں دبکاؤنا شروع کیتا ۔ ''لوک جتھے مرضی رنگ رلیاں مناؤندے رہن ۔ پولیس نوں کوئی سوہ نہیں لگدی ۔ ایہہ ٹٹو دا کرفیو ہے ؟ پیسے دی بربادی ۔ لوکاں نوں انے دن پھاہے لاؤن دا ذمہ وار کون ؟'' گپتا خان دی کھچائی کرن لگا ۔ اوہ خان تے اس گلوں ناراض سی کہ خان نے پولیس نوں گردوارے داخل کرن لئی اس توں لکھتی حکم کیوں منگیا سی ؟ خان کول ایہناں سوالاں دا کوئی جواب نہیں سی ۔ اوہ شرمندگی محسوس کرن اتے معافی منگن توں سوا کجھ نہیں سی کر سکدا ۔ اک وار بھٹھے دی تلاشی لئی گئی سی ۔ پچھلے کجھ دناں توں پولیس دا سارا زور گردوارے تے لگا ہویا سی ۔ گپتے دے حکماں تے ہی باہرلے علاقیاں وچ سختی گھٹائی گئی سی ۔ کوئی نرمی دا فائدہ اٹھا گیا تاں خان کیہ کرے ؟ جو ہو گیا سو ہو گیا ۔ اوہناں دوہاں مکھیاں سامہنے مسئلہ لوکاں دیاں بھاوناواں نوں قابو رکھن دا سی ۔ جے اسے طرحاں لاش برآمد ہون دی خبر نشر

کیتی گئی تاں شہر وچ گڑبڑ ہو سکدی سی ۔ سنگھ والے کجھ وی کر سکدے سن ۔ لٹ کھسٹ، اگزنی اتے مار دھاڑ ۔ ایہہ مسئلہ راج پدھر توں لے کے راشٹری پدھر تک بھٹک سکدا ہے ۔ اس طرحاں دا کجھ ہو گیا تاں پولیس دا وقار تاں گھٹیگا ہی، دوویں افسراں دی نجی شخصیت نوں وی دھکہ لگے گا ۔ اوہناں نوں اپنی عزت بچاؤن لئی کجھ سوچنا چاہیدا سی ۔ خان اس دا اک راہ سوچ کے وی آیا سی ۔

شہر وچ پولیس دیاں جیپاں اتے میٹاڈور بھجائے جان ۔ ہارن مار مار سارا شہر جگا لیا جاوے ۔ جدوں لوک پچھن کہ کیہ ہو گیا تاں دسیا جائے کہ پولیس دا اغواکاراں نال مقابلہ ہو گیا ہے ۔ اوہ کھنڈ مل ول دوڑ گئے ہن ۔ پولیس پچھا کر رہی ہے ۔ کھنڈ مل کول پہنچ کے ادھا گھنٹہ دھواں دھار فائرنگ کیتی جاوے ۔ اخیر وچ اغواکاراں دے بچ نکلن اتے بنٹی دے زخمی حالت وچ برآمد ہون دا اعلان کیتا جاوے ۔ سرکاری ہسپتال دے ڈاکٹر نوں وی بھروسے وچ لیا جاوے ۔ بنٹی نوں سارا دن آکسیجن دے سہارے ایمرجینسی وارڈ وچ رکھیا جاوے ۔ شام تک جدوں لوکاں دا غصہ ٹھنڈھا ہو جاوے تاں بنٹی دے 'پورا' ہون دا اعلان کروا دتا جاوے ۔ خان دی تجویز نال گپتا اکھر اکھر سہمت سی ۔ اس نوں خان پرتی اپنے پہلے سخت رویئے تے افسوس ہویا ۔ گپتے نے ایہہ گل سوچی ہی نہیں سی ۔ سچ مچ خان گپتے نالوں ودھ دور دی سوچدا سی ۔ خان نوں تور کے گپتے نے اپنی مٹھی وچ چھپائی کمپوز دی گولی پرھاں وگاہ ماری ۔ ہن اس دی کیہ ضرورت ؟ اس نوں انج ہی اباسیاں آؤن لگیاں سن ۔ اس دا مطلب سی، نیند گپتے نوں ہاکاں مار رہی سی

۔ ہور جاگدے رہن دا ہن کوئی کارن نہیں سی ۔ دو کو گھنٹیاں بعد خان نے اس نوں پھر آ جگایا ۔ پہلی یوجنا اسپھل ہو چکی سی ۔ الٹا لینے دے دینے پے سکدے سن ۔ پولیس نے لاش تھانے لیاندی ہی سی کہ لوکاں دے فون آؤن لگے ۔ پہلا فون پریس رپورٹر درویش دا سی ۔ اوہ بنٹی دی برامدی بارے لوکاں وچ ہو رہی گھسر مسر نوں تصدیق کرنا چاہندا سی ۔ دوجا سنگھ والیاں دا سی ۔ جے سچ مچ بنٹی دی لاش مل گئی ہے تاں لالا جی نوں پریشان نہ کیتا جاوے ۔ چپ کر کے لاش اوہناں دے حوالے کیتی جاوے ۔ گپتا خان نال ناراض سی ۔ گل باہر کویں گئی ؟ خان دا سر اک وار پھیر شرم نال جھکیا ۔ اوہ خود حیران سی ۔ دو ہی دھراں تے شک کیتا جا سکدا سی ۔ پولیس اہلکاراں تے جاں مل والیاں تے ۔ مل والے تاں خود ڈر رہے سن ۔ اس نوں اہلکاراں تے ہی غصہ چڑھ رہیا سی ۔ بےوقوفےاں نیں تھوڑا چر وی ہاضمہ نہ رکھیا ۔ کھنڈراں چ تعینات ٹکڑی وار وار وائرلیساں کر رہی سی ۔ کرفیو دی پرواہ نہ کردے ہوئے کجھ لوک کھنڈراں وچ ترے پھردے ہن ۔ اوہناں نوں اس تھاں دی تلاش سی، جتھے بنٹی دی لاش سٹی گئی سی ۔ اوہ ٹکڑی خان توں پچھ رہی سی کہ اجیہے لوکاں نال کویں نجٹھیا جاوے ۔ تھانے دے سنتری دی وی ایہو رپورٹ سی ۔ تھانے اگے گیڑے دین والیاں دی گنتی ودھدی جا رہی سی ۔

بنٹی دی لاش نوں ہور چھپاؤنا اسمبھو سی ۔ لاش نوں مڑ کے کھنڈراں وچ سٹنا وی خطرے توں خالی نہیں سی ۔ اس طرحاں نال لوکاں نیں پولیس اپر ہی شک کرنا سی ۔ ساری رات

جاگدا رہن کرکے خان دا دماغ کم نہیں سی کر رہیا کہ ہن کیہ کیتا جائے ؟ اوہ گپتے دی پھیر صلاح لین آیا سی ۔ کجھ گھنٹیاں دی بے فکر نیند کارن گپتا تازہ دمزا ہو گیا سی ۔ اس سمیں اس دا دماغ مڑ کمپیوٹر وانگ چل رہیا سی ۔ لاش نوں نہ لکاؤن دی ضرورت سی اتے نہ ہی کھنڈراں وچ لجان دی ۔ مریا سپ اپنے گل پاؤن دی کوئی لوڑ نہیں ۔ حل سدھا سی ۔ کھنڈراں ورگی ہی کوئی ہور ویران جگہ لبھی جاوے ۔ لاش نوں نویں تھاں رکھ کے لاش دی برامدگی دی سوچنا لوکاں نوں دتی جاوے ۔ خان نوں ا جیہی کوئی جگہ نہیں سی سجھ رہی، جو کھنڈراں نال ملدی جلدی ہووے ۔ اس سمسیا دا حل وی گپتے کول سی ۔ شمشان گھاٹ دے برابر، نویں بن رہے ڈنگراں دے ہسپتال دے کواٹر ویران پئے سن ۔ سویاں توں ڈردے ملازم اتھے رہیائش نہیں سی کر رہے ۔ اس کارن محکمے نے اساری ادھوری چھڈ دتی سی ۔ ہسپتال دے چارے پاسے آبادی وی چوہڑے چماراں اتے جمانداراں دی سی ۔ گپتے نال مشورے نال خان دے دماغ توں وی سارا بوجھ لہہ گیا ۔ خان نوں تور کے سگرٹاں دے کش لاؤندا گپتا کوئی فلمی دھن گنگناؤن لگا ۔ اس بھیانک رات دی ڈراؤنی چپ اس نوں ہن ڈرا نہیں سی رہی ۔ قاتل لبھن جاں نہ

لبھن، ایہہ پولیس دی ذمہ واری سی ۔ ڈپٹی کمیشنر دا کم تاں وارساں دے گھر جانا، دکھی پریوار نال ہمدردی پرگٹ کرنا اتے ریڈ کراس وچوں کجھ مالی مدد دینا ہوندا ہے ۔ مگرمچھ وانگ ہنجو وہاؤن اتے بھرے گلے نال بھاشن دین وچ گپتا کمال دی مہارت رکھدا سی ۔ شہریاں اپر مندے دناں دا سایہ منڈلا رہیا ہے تاں پیا منڈلائے ۔ گپتے دے اجلے بھوکھ تے چڑھی ساڑھستی تاں بنٹی دی بلی نے ٹال دتی سی ۔ نشچنت ہو کے گھراڑے مارن وچ اس نوں ہن کوئی دقت نہیں سی ۔

دوجا بھاگ
15

کرفیو ہٹائے جان دی خبر لائینوں پار وسدی گاندھی بستی دے وسنیکاں لئی ربی دات بن کے آئی ۔ ساری بستی وچ اک ادھا گھر ہی خوش نصیب ہوئےگا جس نوں ایہناں کالے دناں وچ فاقہ نہ کٹنا پیا ہووے ۔ کدے چوہڑیاں دا وہڑھا اکھواؤن والی اس بستی لئی کرفیو اک وکھرا ہی مطلب رکھدا سی ۔ اوہ عام شہریاں وانگ اپنے گھراں وچ قید تاں نہیں سن پر گھمن پھرنن دی اس آزادی دا وی کوئی لابھ نہیں سی ۔ کانگرسیاں دی کرپا نال اس بستی نوں گاندھی بستی دا ناں مل گیا سی ۔ ویڑھے دے وچکار اک سرکاری ٹوٹی لگ گئی سی ۔ کسے کسے کھمبھے تے بجلی دا بلب وی لٹک گیا سی ۔ پر پیٹ بھرن لئی نہ گاندھی دے ناں نال سردا سی، نہ بجلی دے جھلکاریاں نال اتے نہ ہی اکلے پانی دیاں گھٹاں نال ۔ ڈھڈ بھرن لئی روٹی دی ضرورت سی جیہڑی کرفیو نے اوہناں توں کھوہ لئی سی ۔ بھیڑے دناں وچ کم آؤن لئی اوہناں دا اکو اک سہارا غفور میاں سی ۔ کدے کوئی بیمار ہو جاندا جاں دیہاڑی ٹٹ جاندی تاں اوہ ادھار دے کے چار دن کٹا دیندا ۔ انے دن ساری بستی نوں ہی ادھار چکائی جان لئی غفور کیہڑا ہیڑیکیاں والا سیٹھ سی بئی اس دے سٹور ختم نہ ہوندے ۔ جہو جہے ملنگ گاہک، اوہو جیہا غریبڑا اوہناں دا شاہ ۔ دکھاوا کرن لئی تاں مئیں نیں تیہہ چالی ڈبے چن کے رکھے سن پر ورتوں وچ اٹھ دسٹھ ہی آؤندے سن ۔ گنویں تاں

سودے وکدے سن ۔ آٹا، لون، گھیؤ، چاہ اتے گڑ ۔ گنڈھے اتے آلو ۔ ایہہ چیزاں میاں سویرے بازاروں خرید لیاؤندا، شام تک ویچ لیندا ۔ وچوں اپنا توری پھلکا کڈھ لیندا ۔ کرفیو دے دناں وچ اس دے من وچ رحم آ گیا سی ۔ اوہ اپنے گاہکاں نوں بھکھے مردے نہیں سی دیکھ سکدا ۔ جنا چر سارے ڈبے خالی نہیں ہو گئے، اس کسے نوں ادھار دینوں نانہہ نہ کیتی ۔ اس دی گھر والی نے تاں اپنی رسوئی وچلے پیپے وچوں وی آٹا کڈھ کے دے دتا سی ۔ کل دا اوہ خود ہی بھکھا بیٹھا سی ۔ کرفیو ہٹیا تاں سبھ دے چہریاں تے رونق آ گئی ۔ بہتا نہیں تاں تھوڑا جیہا کم تاں ملیگا ہی ۔

ریکارڈ وچ لکھ اس بستی نوں انت ہوئی دکھایا گیا سی، پر اصل وچ ایہہ بستی پہلاں نالوں وی نگھر گئی سی ۔ ویڑھے دے بہتے گھراں وچ پہلاں وانگ ہی حالے وی بھنگ بھجدی سی ۔ سورج دیاں پہلیاں کرناں دے نال ہی سارے گھراں نوں جندرے وج جاندے سن ۔ کسے دے سارے ٹبر نے آڑھتیاں دیاں دُکاناں سنورن جانا ہوندے، کسے نے گھراں دی صفایاں لئی ۔ جے کسے دا مرد دیہاڑی جاندا ہے تاں گھر والی دفتر جھاڑو دین ۔ کسے نے رکشا لے کے ڈاک گڈی توں اترن والی سواری کولوں بوہنی کرنی ہوندی ہے اتے کسے نے لیبر چوک وچوں ۔ کسے نوں اس ویوپاری دی تلاش ہوندی ہے جس نوں بازاروں خریدے سامان نوں پنڈ پہنچان لئی ریڑھے دی ضرورت ہوندی ہے ۔ کئیاں دناں توں کرفیو کارن ایہہ تانا بانا الجھیا ہویا سی ۔ میتے نے وی اپنا ریڑھا شنگار لیا سی ۔ اوہ سبزی منڈی اگے جا کے اپنی قسمت ازماؤنا چاہندا سی ۔ اس نوں پتہ سی کہ اجیہے

موقعیاں تے سبھ توں ودھ بھیڑ آٹے والیاں چکیاں تے ہوندی ہے جاں آلو گنڈھیاں والیاں دُکاناں تے ۔ کرفیو دا کیہ پتہ ہے کدوں پھیر لگ جائے ؟ ڈھڈ دھاپھڑن لئی گھر وچ گھٹو گھٹو ایہناں چیزاں دا ہونا ضروری ہے ۔ آٹے والیاں چکیاں تاں چار پنج سن ۔ کوئی شہر دے اتر وچ تے کوئی دکھن وچ ۔ میتے دا نشانہ سبزی منڈی سی ۔ ہر چھوٹا وڈا دُکاندار اپنے وت مطابق آلو گنڈھے ضرور خریدن پہنچیگا ۔ بستی توں پھاٹک، پھاٹک توں ریلوے لائن دے نال نال اوہ سٹیشن تے پجا ۔ اتھوں صدر بازار وچ دی ہوندا ہویا تھانے ول ودھن لگا ۔ خیال سی تھانے پچھوں ہو کے کچا کالج روڈ پے کے سبزی منڈی پج جائے گا ۔ بازار لوکاں نال کھچاکھچ بھریا ہویا سی ۔ اس نوں رستے وچوں سامان ملن دی آس سی ۔ ایہہ ضروری تاں نہیں سی کہ سبزی منڈی وچوں ہی سامان ملے ۔ اوہ کافی لیٹ ہو گیا سی ۔ بستی وچ خبر ہی دیر نال پجی سی ۔ دو چار روپئے راہ وچ بن جان تاں چنگا سی ۔ اوہ تیز تیز تر رہیا سی ۔ میتے دے منڈی پہنچن تک کدھرے سارا سامان ڈھویا ہی نہ جا چکا ہووے ۔ کرفیو کارن منڈی وچ وی تاں مال تھوڑا ہی پجا ہونا ہے ۔ بازار کئی دناں بعد کھلا سی ۔ رونق دی تھاں بازار وچ چھاؤندے جا رہے ماتم نوں دیکھ کے میتا حیران ہو رہیا سی ۔ دکانداراں نوں خوش ہونا چاہیدا سی ۔ ایہہ کیہڑا میتے دا ریڑھا ہے بئی جیہڑی دیہاڑی مر گئی سو مر گئی ۔ ایہناں نیں تاں ریٹ دگنے کر کے اپنا گھاٹا پورا کر لینا سی ۔ سودا خریدن والے پاگلاں وانگ ایدھر اودھر دوڑ رہے سن ۔ عورتاں اتے بچے ٹوکریاں جھولے چکی پھردے سن ۔ جس دُکان دا وی دروازہ کھلدا، لوک گرجھاں

وانگ اسے دُکان تے جھپٹ پیندے ۔

دُکان پنج دسج منٹ کھل کے پھر بند ہونی شروع ہو جاندی ۔ دوبارہ بند ہو رہیاں دُکاناں کارن ہی گاہکاں وچ ہپھڑا دپھڑی مچی ہوئی سی ۔ دیکھدیاں دیکھدیاں مڑ سارا بازار بند ہو گیا ۔ لوک تھاں تھاں اکٹھے ہون لگے ۔ سبھناں دے چہریاں تے اداسی سی، ماتم سی اتے غصہ وی ۔ کئیاں دیاں اکھاں وچ اتھرو وی چھلک رہے سن ۔ میتے نے اندازہ لا لیا کہ آؤن والا سماں چنگا نہیں ہووےگا ۔ اوہ پھٹا پھٹا پنج چار روپئے کماؤنا چاہندا سی ۔ آٹا کوٹا خرید کے گھر سٹ لئے تاں چنگا ہے ۔ کوئی پتہ نہیں کدوں پھیر گھرے قید ہونا پئے اتے فاقے کٹنے پین ۔ میتے نوں انا کو پتہ سی کہ لالا جی دا پوتا کئی دناں توں گم سی ۔ اس نوں دہشتگرداں نیں کتے چھپا رکھیا سی ۔ اوہ لالا جی توں وار وار پنج ہزار روپیہ منگ رہے سن ۔ پولیس والیاں نیں سختی کیتی ہوئی سی ۔ کئی دناں توں گھر گھر دی تلاشی ہو رہی سی ۔ اسے لئی کرفیو لایا گیا سی ۔ انی سختی بعد تاں بنٹی لبھ جانا چاہیدا سی ۔ بنٹی دے لبھ جان تے شہریاں نوں خوش ہونا چاہیدا سی ۔ خوش ہون دی تھاں اوہ نراش کیوں ہن، میتے دی سمجھ چ نہیں سی آ رہیا ۔ میتا من ہی من اس سرکاری وکیل دا دھنواد کر رہیا سی جس نے اس دی ہسٹری شیٹٹری بند کروا دتی سی ۔ اج کل پولیس میتے نوں تنگ نہیں کردی ۔ ایہو واکا اک سال پہلاں ہویا ہوندا تاں میتے نوں وی تھانے بٹھایا ہوندا ۔ کٹ کٹ اس دے ہڈیں رادھ پائی ہوندی ۔ پچھلیاں کٹاں نوں یاد کر کے میتے دی چال مٹھی پے گئی ۔ اس دے موراں وچ درد دی تراٹ اٹھی ۔ ریڑھا اس نوں ہزاراں من بھارا لگن لگا ۔ سبزی منڈی ول تیزی

نال ودھ رہے میتے اگے اس دا اتیت سرجیت ہویا کھڑا سی ۔ میتے دا بچپن سٹیشن اتے بس اڈیاں دیاں بھیڑاں وچ بیتیا سی ۔ لوکاں دیاں جیباں کٹن دا گر اس نوں کسے ہور توں نہیں، سگوں اپنے باپ توں ملیا سی ۔ پہلاں اس نوں سکول جاندے بچیاں دیاں جیباں کٹنیاں سکھائیاں گئیاں، پھیر تماشہ دیکھ رہے نوجواناں دیاں اتے اخیر وچ بس چڑھدیاں سواریاں دیاں ۔ پہلاں جیب کٹن بدلے اس نوں کھان پین دیاں رجویاں چیزاں ملدیاں سن، پھیر حصہ ملن لگا اتے اخیر وچ اوہ خود مختیار ہو گیا ۔ باپ نے دھندے دے لوکاں نال اس دی جان پہچان کرائی ۔ اڈے وچ دیسو دادے نال، نال دے ساتھیاں نال ۔ کلیاں نال اتے ٹریفک دے سپاہیاں نال ۔ کامیابی سبھ دے مل کے کم کرن وچ ہی سی ۔ کٹی گئی جیب وچوں کس نوں کنا حصہ دینا ہے، ایہہ سمجھایا گیا ۔ کون کیہ مدد کریگا ؟ اس دی جانکاری دتی ۔ کلیاں نیں آسامیاں دسنیاں ہن ۔ سامان ڈھوندے ڈھوندے اوہ اندازہ لاؤندے ہن کہ کیہڑی آسامی مالدار ہے ۔ پھڑے جان تے تہانوں دیسو دادا نے لوکاں توں چھڈاؤنا ہے ۔ پھیر وی دال نہ گلے تاں باقی دا کم بس سٹینڈ تے تعینات ٹریفک پولیس دا ہوندا ہے ۔ اوہناں دا ڈپٹی تک حساب کتاب ہوندا ہے ۔ آپے نبڑدے رہندے ہن ۔ دو چار تھپڑ جڑنگے ۔ بنھ کے بٹھا لین گے ۔ جدوں لوکاں دی بھیڑ کھنڈ جائیگی تاں ایدھر اودھر لجا کے تہانوں چھڈ دین گے ۔ اپنے ساتھیاں نال کوئی بے ایمانی نہیں کرنی ۔ کسے نال وی ٹھگی ماری تاں دھندا چوپٹ ہو جاندا ہے ۔ کلی نوں حصہ نہ دتا تاں اوہ آسامی کول جاں پولیس کول مخبری کر دیندے ہن ۔ پولیس نوں پیسے نہ پجن تاں مقدمہ بن جاندا ہے ۔ دادا نال وگڑ گئی تاں

اوہ اڈے وچ وڑنوں بند کر دیندے ۔ میتے نے بڑی فرتی نال سارے گن سکھے ۔ دناں وچ ہی امبالے اتے راجپرے تک دے اڈیاں تے اوہ قابض ہو گیا ۔ اس سمیں کدے میتے دے دماغ وچ وی نہیں سی آیا کہ دو وقت دی روٹی کماؤن لئی اس نوں منڈیاں ساہمنے کھلو کے گھنٹیاں بدھی انتظار کرنا پئیگا اتے مناں مونہیں بھار ڈھونا پئیگا ۔ اوہ پہلاں والا میتا ہوندا تاں ہن تک پنج چار سو روپیہ کما کے کسے ہوٹل وچ بیٹھا پیگ لا رہیا ہوندا ۔ اجیہا دن تاں اوہناں لئی 'سیزن' والا دن ہوندا ہے ۔ ماتم وچ ڈبے لوکاں نوں نہ اپنی سدھ ہوندی ہے، نہ آلے دوآلے دی ۔ چپکے جہے جس مرضی ٹولی وچ جا کھڑووو ۔ جس دی مرضی جیب وچوں پرس کھسکا لؤ ۔ لوکاں دیاں جیباں خالی کرن والے میتے دی اس سمیں اپنی جیب خالی سی ۔ اوہ وی سماں سی جدوں اس دے کم توں خوش ہو کے اس دے باپ نے جیب تراشی دا سارا کم اس دے حوالے کر کے آپ ہور دھندا اپنا لیا سی ۔ اس دا باپ ترقی کر کے راجستھان چلا گیا سی ۔ اتھے اوہ ڈاکے مارن لگا سی ۔ اتھوں دے کسے تھانیدار نے اس دی جان پہچان ڈاکواں دے کسے گروہ نال کروا دتی سی ۔ ادھر باپ نوٹاں دے تھبے لے لے آؤندا، ادھر میتا استاد بن گیا ۔ میتے نے پنج چار چیلے من لئے ۔ جیہڑا وی جیب کٹدا، میتے اگے لیا رکھدا ۔ اوہ کئی کئی دن شراب پیندے رہندے، مرغے کھاندے اتے چرس پیندے ۔ لدھیانے جا کے نوے نویں کپڑے خریددے، فلماں دیکھدے اتے پھیر زنانیبازی لئی اڈیاں تے چلے جاندے ۔ جناں چر سارے پیسے مک نہ جاندے، اوہ لدھیانے ٹکے رہندے ۔ ماڑے دن آئے تاں دناں وچ ہی پاسہ پٹھا پے گیا ۔ راجستھان پولیس نے

اس دا باپ پھڑ لیا ۔ پولیس نوں اوہ کئیاں قتلاں وچ لوڑیندا سی ۔ سرکار نے اس دے سر تے لکھ روپئے دا انعام رکھیا ہویا سی ۔ اس نوں عمر قید ہو گئی ۔ پچھوں میتے دی ماں نوں اک سپاہی بھجا کے لے گیا ۔ اکلے رہِ گئے میتے دا وی برا حال ہو گیا ۔ اوہ کئی وار پھڑیا جا چکا سی ۔ کئی تھانیاں دی پولیس اس نوں کٹاپا چاڑھ چکی سی ۔

پولیس دا دھرگ ہل گیا سی ۔ ہر کسے نے اپنا ریٹ دگنا کر دتا سی ۔ ساری رقم ہی ہڑپ کرن نوں ترے پھردے رہندے سن ۔ جیب پنج سو دی کٹو، ہزار، اوہناں نوں چاہیدا سی ۔ پنجاہ طرحاں دی پولیس تری پھردی سی ۔ کوئی غنڈہ سٹاف ہے تاں کوئی سی.آئی.اے. ایہہ سٹی دی پولیس ہے اتے ایہہ تھانے دی ۔ حساب کتاب کردے کردے میتا ملنگ ہو جاندا ۔ جیب چاہے پٹیالے کٹی گئی ہووے چاہے امرتسر، حصہ اتھوں دی پولیس منگ کے بیٹھ جاندی سی ۔ بھل بھلیکھے کدے کسے معتبر دی جاں پولیس دے کسے خاص واقف دی جیب کٹی جاندی تاں اس دا سارا ہرجانہ میتے نوں دینا پیندا ۔ حصے پتیاں پولیس کھا جاندی ۔ پیسے جیب قطرے دین ۔ پولیس توں تنگ آئے میتے دے ساتھی شہر چھڈ گئے ۔ کئی قیداں کٹ رہے سن ۔ میتا وی ہنبھ چکا سی ۔ اس نوں کئی وار قید کٹنی پئی سی ۔ ہر وار اوہ طوبیٰ کر کے باہر آؤندا ۔ آؤندیاں ہی کوئی نہ کوئی پلسیا اس دی پٹھ تھاپڑ دیندا ۔ 'کم شروع کر ۔ میں آپے سانبھ لوں ۔' سامبھنا کس نے ہوندا ؟ جنا چر مال ملدا رہندا، میتے نال گھیؤ کھچڑی بنے رہندے ۔ کوئی بھیڑ پے جاندی تاں مُونہہ پھیر لیندے ۔ ہسٹری شیٹڑی دا کوہڑ اس نوں چمبڑ چکا سی ۔ مہینے بعد اس

دی تھانے حاضری لگدی ۔ حاضری کاہدی لگدی سی، سپاہی، منشی توں لے کے تھانیدار تک سبھ دیاں جیباں بھرنیاں پیندیاں ۔ ہتھاں پیراں دے نشاناں توں لے کے فوٹواں تک تھانے دیاں مسلاں نال چپک گئیاں ۔ واردات کتے وی ہوئی ہوندی، میتے دے گھر دستک ضرور ہوندی ۔ کئی وار کئی کئی تھانے دیکھنے پیندے ۔ ہر تھاں کٹ مارٹ، لٹ کھسٹ ۔ لٹ کھسٹ اتے کٹ مارٹ یاد کر کے میتے دا بھٹکیا من پھیر تھاں سر آ گیا ۔ جیباں کٹنیاں چھڈ کے اس نے چنگا ہی کیتا سی ۔ نہیں تاں بنٹی دے گم ہوندیاں ہی اس دی ہڈی پسلی اک ہو جانی سی ۔ کرفیو والے دناں وچ اک وار اس دے گھر تے ریڈ ہو چکا سی ۔ شکر سی کہ اوہ اس سمیں اپنے گھر ہی سی ۔ گلے گوہے نال اگ بالن دے یتن کردا اکھاں وچوں پانی بہا رہیا سی ۔ اس نوں حاضر بیٹھا دیکھ کے پولیس دیاں اکھاں ٹھنڈھیاں ہو گئیاں سن ۔ اس دی دھون وچ دو چار جڑ کے ہی اوہ کھہڑا چھڈ گئے سن ۔ وڈیاں وڈیاں ماراں سہن والے میتے لئی ایہہ تاں جھونگا ہی سی ۔ اس نے لکھ وار دھرتی نمسکاری ۔ اس نوں تھانے نہیں سی لجایا گیا ۔ میتے دے تھانے نیڑے پہنچدیاں پہنچدیاں مڑ سارا بازار خالی ہو گیا ۔ لوک سودا پتہ خریدنا وچے چھڈ کے گھراں نوں مڑ پئے ۔ لوکاں وچلی پھرتی کھنبھ بن گئی سی ۔ لگدا سی اوہناں دی بھکھ مٹ گئی جاں پھیر اوہناں نوں سودے پتے دی ضرورت ہی نہیں رہی ۔

"کیہ گل ہو گئی بئی ؟"

آخر میتے نے کولوں لنگھدے اک رکشے والے توں پچھیا ۔ ‘‘کی دساں بھراوا ! کہندے کوئی بنٹی دی لاش ڈنگراں والے

ہسپتال وچ سٹ گیئے ۔ پتہ نی کیہو جے دن آ گے ۔ مناں چ جماں ای کرک نی رہی، بھانا ورت گیئے ۔'' سنکھیپ چ سارا قصہ سنا کے رکشے والا تیز تیز پیڈل مارن لگا ۔ اوہ وی جلدی جلدی چار روپئے کماؤن دی تمنا رکھدا سی ۔ میتے نوں سارا ماجرہ سمجھ آ گیا ۔ اس دا اپنا دل وی دھک دھک کرن لگا ۔ اس دیاں اکھاں سم آئیاں، ایہہ سچ مچ اتیاچار سی ۔ میتا وی جیباں کٹدا رہیا سی، پر ایس نے تاں کدے کسے بھئیئے جاں ماڑے منگتے دی جیب نہیں سی کٹی ۔ ہمیشہ موٹیاں آسامیاں نوں ہی ہتھ پایا سی ۔ اوہناں نیں بدلہ لینا سی تاں لالے توں لیندے ۔ بنٹی نے کیہ وگاڑیا سی ؟ انج تاں لالے دا وی کیہ قصور سی ؟ پیسے چاہیدے ہن تاں بینک لٹن ۔ لالے کول وی کیہ ہے ؟ اوہ وی تاں مساں دن کٹی کردا ہے ۔ اجیہے ظلم خلاف روس پرگٹ کرن لئی کسے نوں ہڑتال دا سدا دین دی ضرورت نہیں سی ۔ جنا چر معصوم دی لاش شہریاں دیاں اکھاں اگے پئی سی، انا چر کس پتھردل انسان دا من کریگا کہ اوہ گدی تے بیٹھ کے آرام نال سودا ویچے جاں کوئی ٹھنڈے دماغ نال سودا خریدے ۔ جے ظالماں دے دل پسیج سکن تاں میتا وی ریڑھا کھڑا کر کے ہڑتال وچ شامل ہون لئی تیار سی بھاویں اس نوں کئی دن بھکھا ہی رہنا پئے ۔ اس نوں پتہ سی مجرماں تے ایہناں جلسے جلوساں اتے ہڑتالاں دا کوئی اثر نہیں ہوندا ۔ اوہ خود وی تاں اوہناں وچ رہِ چکا سی ۔ تڑپدے لوکاں نوں دیکھ کے تاں سگوں اوہناں نوں خوشی ہوندی ہے ۔ ''جانی کے بنٹی دا قتل ہو گیا ۔'' ایہہ خیال آؤندیاں ہی میتے نوں چکر آؤن لگے ۔ ''او میریا ربا ! اک کم ہور کریں ۔ اوکھا سوکھا قاتلاں نوں وی پھڑا ہی دیئیں،

نہیں تاں میرے ورگے سینکڑے بندیاں دا کڑھیا ہو جو ۔'' دعا کردے میتے دا من سرکاری وکیل دی کوٹھی ول دوڑن نوں کاہلا پے رہیا سی ۔ اس دے آکھن تے ہی پولیس نے اس دی ہسٹری شیٹڑی بند کر دتی سی، پر ایہہ قتل دا معاملہ سی ۔ کیہ پتے کد

وں پولیس پرانا بستا کھولھ لئے ۔ قتلاں دے معاملیاں چ سرکاری وکیلاں نوں کون پچھدے ؟ ایہہ سوچدیاں ہ اپنا ریڑھا دھوندا رہیا ۔ 'جے پھڑ وی لیا تاں گرمیت آپے چھڈا لئے گا ۔' گرمیت دا یاد آؤندیاں ہی اس دے من نوں کجھ دھرواس ملی ۔ ایہہ ایہو سرکاری وکیل سی جس نے میتے نوں سدھے راہ پایا سی ۔ شرابی ہوئے میتے نوں بس سٹینڈ وچ ہلڑبازی کردیاں پولیس نے پھڑ لیا سی ۔ اوہ کئی دناں توں تھانے بیٹھا سی ۔ گرمیت شہر چ نواں بدل کے آیا سی ۔

پٹیالے توں اس دا سامان چک کے لیاؤن لئی کجھ مزدوراں دی ضرورت سی ۔ اک تاں میتا حاضر سی ۔ سویر دا وقت ہوندا تاں مزدور لیبر چوک وچوں لے آؤندے ۔ دس وجے تک چوک خالی ہو جاندا سی ۔ ہور کوئی راہ نہ لبھا تاں اوہناں بس اڈے وچوں تن چارن رکشے والے پھڑ لیاندے ۔ جرم دا کیہ ہے ؟ جیہڑا مرضی سر مڑھ دیؤ ۔ اوہناں رکشے غلط تھاں کھڑھائے سن ۔ اوہناں نوں سرکاری وکیل دا سامان چک لیاؤن دی سزا دتی گئی سی ۔ میتا مہینہ مہینہ تھانے بیٹھا رہندا سی ۔ ویلھے میتے توں پولیس وگار کراؤندی رہندی ۔ کدے ڈپٹی تھانیدار واڈھیاں گوڈیاں لئی اپنے فارماں تے لے جاندے ۔ دیہاڑی تاں کیہ دینی سی، کدے کسے نے رجواں کھان پین نوں وی نہیں

سی دتا ۔ اس سرکاری وکیل دے کم نیارے سن ۔ واپس آؤندیاں ہی اس نے رکشے والیاں توں پچھیا کہ اوہ کنے روپئے دیہاڑی کماؤندے ہن ۔ اوہناں ڈردیاں دس روپئے دیہاڑی دا حساب دسیا ۔ اس نے جھٹ پندراں روپئے اوہناں دے ہتھ پھڑا دتے ۔ گرمیت نوں اس طرحاں روپئے ونڈدے دیکھ کے میتے نے اپنی ساری کہانی اس نوں سنا دتی ۔ میتے نوں لگا سی جویں دنیاں دے سارے مجرماں دا درد گرمیت دی چھاتی چ چھپیا ہویا سی ۔ اس نے میتے تے سوالاں دی جھڑی لا دتی ۔ اس ورگے چھوٹے مجرم تاں پولیس دے گھر بھرن لئی ہی جرم کردے ہن ۔ اوہناں دی کھٹی کمائی سبھ پولیس کھا جاندی ہے ۔ مجرماں پلے رہِ جاندی ہے کٹ، قید جاں اوہناں غریباں دیاں درسیساں جیہڑے اوہناں دے جرماں دے شکار ہوندے سن ۔ میتے پلے کیہ سی ؟ کجھ وی نہیں ۔ پھٹے کپڑے، بھکھا ڈھڈ ۔ گرمیت دی پریرنا تے اس نے جیباں کٹنیاں چھڈ دتیاں ۔ پہلاں اس نے رکشا چلایا ۔ ڈردیاں سواریاں اس دے رکشے چ نہ بیٹھیا کرن ۔ کیہ پتے کتھے کھڑا کر کے لٹ لئے ۔ رکشا چھڈ کے دیہاڑی لئی چوک چ کھڑھن لگا ۔ کوئی ڈردا گھر نہ واڑے ۔ مستری سر ہلا دیا کرن ۔ کسے مستری دا مُونہہ سر کالا کرائیگا ۔ میتا ہمت ہارن لگا تاں مڑ گرمیت نے سنبھالیا ۔ کسے اپنے واقف بینک منیجر توں قرضہ منظور کروا کے ریڑھا خرید دتا ۔ تھوڑا بہت کم ملن لگا تاں متھے لگا کلنک پھیر اس دا پچھا کرن لگا ۔ اک وار لیکھکاں دا کالج چ بہت وڈا اکٹھ ہویا ۔ دو دن لنگر چلیا ۔ جدوں پروگرام ختم ہویا تاں اک لیکھک نے بچے سامان نوں موڑن لئی اس نوں بلا لیا ۔ میتا اس لیکھک نوں چنگی طرحاں

جاندا سی ۔ اوہ بڑے ودھیا بھاشن دیا کردا سی ۔ میتے ورگیاں نوں ہک نال لاؤن دیاں گلاں کریا کردا سی ۔ اس دیاں کئی کتاباں چھپ چکیاں سن اتے لوک اس نوں غریباں دا حامی آکھدے سن ۔ میتے نوں وی اوہ اوہناں دا ہمدرد لگا ۔ جنے پیسے میتے نے منگے، اس نے انے ہی دینے من لئے ۔ میتا سامان لد دے بازار نوں تر پیا ۔ لیکھک صاحب کسے نال گلیں پے گئے ۔ سامان کس دُکان تے لجانا ہے، میتے نوں کجھ نہیں سی دسیا گیا ۔ اوہ لیکھک نوں گلی گلی، دُکان دُکان لبھدا رہیا ۔ میتے نوں لیکھک ادوں لبھا جدوں اک سپاہی نے میتے نوں گردنوں آ پھڑیا ۔ لیکھک نے میتے خلاف رپورٹ درج کرائی سی ۔ لیکھک اپنی غلطی تے پچھتا رہیا سی ۔ اس نے جیب قطرے انسان تے اعتبار کیتا سی ۔ میتا سامان لے کے غائب ہو چکا سی ۔ میتے دی کسے نہ سنی ۔ مقدمہ درج اتے ریڑھا ضبط ۔ گرمیت نے لیکھک دے ہاڑے کڈھ کے مساں راضی نامہ کرایا ۔ باقی تاں سبھ ٹھیک ہو گیا پر میتے دی بدنامی کارن کم مٹھا پے گیا ۔ کئی دُکاندار اس نوں سامان چکاؤنوں ڈرن لگے ۔ کجھ وی سی ۔ میتا اپنے ارادے تے ڈٹیا ہویا سی ۔ پورا اک سال ہو گیا سی، اس نے کسے دی جیب ول تکیا وی نہیں سی ۔ ''ایہہ ساری شرارت پولیس دی ہے ۔ لاش ملی تاں کھنڈ مل والے بھٹھے کولوں ہے ۔ ایہہ آکھدے نے ڈنگراں والے ہسپتال وچ پئی سی.....نرا جھوٹھ ۔'' ریڑھے پچھے گلاں کردی آؤندی اک ٹولی نے میتے دا دھیان اکھیڑیا ۔ ''رام باغ دا مالی دسدا سی کہ اج سویرے جدوں اوہ گوآں نوں پانی پیاؤن لئی گؤشالا وچ گیا تاں پولیس دی اک جیپ گیٹ کول آ کے رکی ۔ کجھ بندے جیپ وچوں اتر کے

ہسپتال ول چلے گئے ۔ اوہناں دے ہتھاں وچ کجھ پھڑیا ہویا سی ۔ منٹ کو بعد اوہ مڑ آئے ۔ اوہ ضرور لاش سٹ کے گئے ہون گے ۔ دوسرا نوجوان پہلے دی پشٹی کر رہیا سی ۔ ہسپتال دے پچھے رہندے دھنے جھٹکئی نے وی ایہو دسیا ہے ۔ اس نے رات پولیس نوں ٹارچاں ماردے اتے اسے کمرے وچ گھمدیاں دیکھیا ۔ تیز تیز تردیاں کئی ٹولیاں میتے دے کولوں دی لنگھ گئیاں ۔ میتے نے اندازہ لا لیا سی کہ ایہہ سارے لوک ڈنگراں دے ہسپتال ول ہی وہیراں گھت رہے سن ۔ ‘‘پولیس آکھدی ہے کہ اوہناں نوں کسے نے ٹیلیفون تے اطلاع دتی سی کہ لاش ہسپتال وچ پئی ہے ۔ ٹیلیفون والے کہندے ہن کہ رات کسے باہرلے بندے نے پولیس نال فون تے گل نہیں کیتی ۔ جیہڑے لوکاں نیں تھانے فون کیتے اوہناں دی پوری لسٹ محکمے والیاں کول ہے ۔ فون درویش نے کیتا سی جاں سنگھ والیاں نیں.....ہنیر مچیا پئی ۔’’ میتے کولوں لنگھدا کوئی ہور آکھ رہیا سی ۔

سرکاری ہسپتال ساہمنے بنے چوک کول آ کے میتا رک گیا ۔ اتھوں دو راہ پھٹدے سن۔ اک رام باغ دے کول دی ہو کے بھدوڑ والی سڑک جا چڑھدا سی ۔ رستے وچوں اک سڑک ڈنگراں والے ہسپتال نوں پھٹدی سی ۔ دوسرا رستہ کچا کالج روڈ سی، جس تے سبزی منڈی پیندی سی ۔ بنٹی دے قتل دی خبر سارے شہر وچ پھیل چکی سی ۔ سارا شہر بند ہو گیا سی ۔ سبزی منڈی دے کھلے رہن دا سوال ہی پیدا نہیں ہوندا ۔ میتے نوں کوئی کم ملن دی سنبھاونا نظر نہیں سی آ رہی ۔ اوہ رام باغ والے راہ پے گیا ۔ باغ وچ ریڑھا کھڑا کر کے اوہ ہسپتال ول تر

پیا ۔

16

ہسپتال دے چھوٹے جہے احاطے وچ لگدا سی جویں سارا شہر ہی امڑ آیا ہووے ۔

ٹاہلی دے درخت ہیٹھ ڈاکٹر نے میز کرسیاں لگوا دتیاں سن ۔ دو منجے وی ڈاہے گئے سن ۔ وچکارلی کرسی ڈپٹی لئی خالی رکھی گئی سی ۔ باقی تھانیداراں اتے حولداراں نیں مل رکھیاں سن ۔ منجیاں اپر سپاہیاں نیں ڈیرہ لایا ہویا سی ۔ ڈاکٹر دی کوٹھیؤں چاہ آ گئی ۔ ٹرےء وچ سجیا اک ٹی سیٹ میز تے رکھیا گیا ۔ سپاہیاں نوں چاہ کچ دے گلاساں وچ ورتائی گئی ۔ سٹی انچارج نالے چاہ دیاں چسکیاں لے رہیا سی نالے حولدار نوں کجھ لکھوا رہیا سی ۔ تھانیدار وار وار آلے دوآلے دا جائزا لیندا اتے پھیر لکھاؤن لگدا ۔ حولدار نے وی سنمائکے دی پھٹی تے سفید کاغذ بڑے سلیقے نال رکھے ہوئے سن ۔ اوہ چن چن کے اکھر پا رہیا سی ۔ اس دی سندر لکھائی سارے ضلعے وچ مشہور سی ۔ جتھے پولیس پارٹی بیٹھی سی، اس دے بالکل سامہنے والے کمرے وچ اک دری دا ٹکڑا دکھائی دے رہیا سی ۔ دری دے سرے تے اک کالا دھبہ جیہا نظر آؤندا سی، جیہڑے بچے دے والاں دی جھلک دواؤندا سی ۔ اتھے کجھ ہور نظر نہیں سی آ رہیا ۔ ساری بھیڑ دا اکو نشانہ سی ۔ کویں نہ کویں اس اجاڑ کمرے اندر جھات ماری جاوے ۔ بنٹی دے چہرے نوں نہاریا جا سکے ۔ پولیس دا وی عنہ ہی زور لگا ہویا سی کہ لگدے ہتھ کوئی بندہ لاش دے سو گز دے گھیرے اندر نہ جا سکے ۔ اس کم لئی پولیس نوں پوری سختی ورتنی پے رہی سی

۔ اک وار بھیڑ نوں پچھانہ دھکن لئی پولیس نوں حلقہ لاٹھیچارج وی کرنا پیا سی ۔ لوک سن کہ ٹل ہی نہیں سی رہے ۔ دھکے مار مار پھیر اگے آ جاندے ۔ بھیڑ وچ شامل ہویا ہر نواں آدمی پہلاں لاش ول نوں ہی جھکدا ۔ ڈپٹی بھیڑ وچ گھم رہیا سی ۔ اوہ لوکاں نوں سمجھا رہیا سی ۔ لوکاں دے لاش دے نیڑے جان نال بہت سارے ثبوتاں دے مٹ جان دا خطرہ سی ۔ اوہناں قاتلاں دی شناخت کرن لئی کتے، کھوجی اتے انگلاں دے نشاناں دے ماہر بلائے ہوئے سن ۔ جے بھیڑ لاش تک پہنچ گئی تاں سبھ گڑ گوبر ہو جانا سی ۔ کئی سیانے بندے تاں ٹل کے اک پاسے جا بیٹھے، پر بہوتیاں تے ایہناں گلاں دا کوئی اثر نہیں سی ہو رہیا ۔ میتا وی بھیڑ وچ گواچ گیا ۔ اس دا من وی بنٹی دی جھلک لئی کاہلا پیا ہویا سی ۔ کئی وار کوہنیاں نال لوکاں نوں پچھے ہٹا کے اوہ بھیڑ دی پہلی قطار تک پہنچن وچ کامیاب ہو چکا سی ۔ بھیڑ نوں قابو کر رہے سارے ہی پلسیئے اس نوں جاندے سن ۔ اکھاں کڈھ کے پچھانہ دھک دیندے ۔ کلونت سپاہی نے تاں اس دا موڈھا ہی آ پھڑیا ۔ اشارے نال سمجھا دتا کہ اس نے میتے نوں اتھے گھمدیاں دیکھ لیا ہے ۔ میتا جیہڑی وی جیب کٹے چپ کر کے اس دا حصہ گھر پہنچا دیوے ۔ میتے دیاں انگلاں کئی وار موٹیاں موٹیاں جیباں نال گھسریاں وی ۔ اس دا من وی للچایا ۔ کدے کدے جیب مارن وچ کیہ حرج ہے ؟ فاقے تاں نہیں کٹنے پینے ۔ پر اوہ من تے قابو پاؤندا رہیا ۔ اک وار وی اوہ پاپ کر بیٹھا تاں دوبارہ اوہو چکر شروع ہو جانا سی ۔ کئی پلسیئے اس نوں اتھے پھردے نوں دیکھ چکے ہن ۔ اوہ بھاویں جیب نہ کٹے، کسے دا بٹوآ گم ہو جان تے وی اسے نوں پھڑیا جانا سی ۔ اوہ

انگلاں تے قابو رکھدا رہیا ۔ رمیش حولدار نے میتے نوں بھیڑ وچ کھڑا دیکھ کے دو موراں وچ جڑھ دتیاں ۔ نالے اچی اچی چلایا : ''بھین دیا خصمہ، اتھے تاں رہن دے ۔ لوکاں دیاں اکھاں 'چوں تاں اتھرو نہیں سکدے تے توں جیباں تے نظر ٹکائی پھردیں ۔'' رمیش دی بڑھک نال میتے دا دھر اندر تک ہل گیا ۔ بھیڑ وی سہم گئی ۔ سارے میتے ول کوڑ کوڑ اکھاں نال دیکھن لگے ۔ اوہناں نوں میتا بنٹی دے قاتلاں جنا ہی گناہ گار لگا ۔ ساریاں نیں اپنیاں اپنیاں جیباں تے ہتھ مارے اتے پیسہ ٹکا تھاں سر پا کے سکھ دا ساہ لیا ۔ میتے دا من مسوسیا گیا ۔ اوہ اچی اچی چلا کے ساری پولیس اتے بھیڑ نوں دسنا چاہندا سی کہ اوہ ہن جیب قطرہ نہیں رہیا ۔ اوہ ریڑھا واہن والا اک مزدور ہے ۔ اک سال توں حق حلال دی روٹی کھاندا ہے، پر اس دی جیبھ تالوئے نال ہی لگی رہی ۔ اک مجرم دے سچ نوں کس نے مانتا دینی سی ؟ میتے دا من کیتا، اوہ اتھوں کدھرے ہور چلا جاوے، پر کتھے ؟ کجھ سمجھ نہ آیا ۔ سارا شہر تاں اتھے پہنچ ہی گیا سی ۔ سارے کم کار ٹھپ ہو گئے سن ۔ اس نوں روزگار ملنوں رہیا ۔ گھرے وہلا پے پے کے اوہ تھک چکا سی ۔ اتھوں ہٹ کے اوہ بھیڑ دی اس سائیڈ ول چلا گیا، جتھے اسے ورگے چوہڑے، چمار، مزدور اتے جماندار کھڑے سن ۔ اتھے نہ کسے دی جیب چ کوئی پیسہ سی، نہ جیب قطرے توں کوئی خطرہ ۔ ادھے نالوں ودھ لوک اس نوں نجی طور تے جاندے سن ۔ لوڑ پین تے اس دی ایمانداری دی ضمانت دے سکدے سن ۔ اتھے سپاہی وی گھٹ ودھ ہی چکر ماردے سن ۔ میتا کسے دی نظر وی نہیں پئیگا ۔ بے فکر ہو کے اتھے کھڑوتا میتا آرام نال

پولیس دی کاروائی ویکھدا رہیا ۔ سبھ توں پہلاں کتیاں والا سکائڈ آیا ۔ اوہناں نوں اک ماروتی وین وچ سنگروروں لیاندا گیا سی ۔ تناں کتیاں نال اک اک استاد سی ۔ آؤندے ہی اوہ کم وچ رجھ جانا چاہندے سن ۔ پر ڈپٹی نے اوہناں نوں روک لیا ۔ کتوں دوروں آئے سن، تھکے ہون گے ۔ بند جھٹ آرام کرن ۔ اک سپاہی چاہ والی ٹرےء چک لیایا اتے دوجا بسکٹاں والی ۔ استاداں نوں اپنے نالوں زیادہ اپنے کتیاں دا خیال سی ۔ آپ اوہ اک بسکٹ کھاندے سن پر کتیاں نوں چار دیندے سن ۔ کتیاں نوں بھیڑ ول تکدیاں دیکھ کے میتا بھیڑ دی آخری قطار ول کھسک گیا ۔ ایہناں کتیاں نال اس دا اک وار واہ پے چکا سی ۔ ایہناں کم بختاں نیں جس نوں وی مُونہہ لا دتا، اسے دی شامت آ جانی سی ۔ میتا اس سمیں پھس گیا سی جدوں بینک منیجر دے گھر چوری ہوئی سی ۔ گہنے، کپڑے اتے ٹی.وی. تک سبھ کجھ چوری ہو گیا سی ۔ تھاواں سنگھدے کتیاں نوں دیکھ کے میتا وی اتھے کھڑو گیا ۔ اک کتے نے اس دا اجیہا جھگا پھڑیا کہ چھڈن دا ناں ہی نہ لئے ۔ جج تک کسے نے وی میتے دی گل نہ سنی ۔ میتے دا پرانا ریکارڈ ہی اس نوں دوشی ٹھہراؤن لئی کافی سی ۔ جھوٹھیاں سچیاں چیزاں دی برامدگی میتے سر مڑھ کے اس نوں پولیس نے چھ مہینے دی سزا کرا دتی سی ۔ اتھے قتل دا مسئلہ سی ۔ عمر قید ہونی سی ۔ ڈردا میتا بہت پچھانہہ ہٹ کے کھڑو گیا ۔ ‘‘ایہہ وی ہو سکدا ہے کہ کتے استاداں نیں سکھا رکھے ہون ۔ استاد دے اشارے تے اوہ میتے ورگے دا جھگا پھڑ لیندے ہون ۔ ایہناں کتیاں دے استاد میتے نوں چنگی طرحاں پہچاندے سن ۔’’ میتا سوچ رہیا سی ۔ انج میتے نوں پتہ سی کہ ایہہ ڈرامہ ہی

سی ۔ کسے کتے نے بساں دے اڈے چ جا کے رک جانا سی اتے کسے نے چورستے وچ ۔ کسے نوں پٹرول دی بو نے بھمبلبھوسیاں وچ پا دینا سی اتے کسے نوں سینٹاں دی خوشبو نے ۔ پرانے زمانے تاں رہے نہیں کہ مجرم نوں کئی کئی میل تر کے جانا پئے ۔ منٹ منٹ تے بساں، ریل گڈیاں چلدیاں ہن ۔ دو گھنٹیاں چ چاہے تسیں چنڈی گڑھ پہنچ جاؤ ۔ کتے دیندے رہن گیڑے ۔ اج کل دے مجرم وی انے انجان نہیں کہ اوہناں نوں کتیاں دیاں عادتاں دا پتہ نہ ہووے ۔ اوہناں نوں کتیاں دیاں اکھاں وچ گھٹا پاؤن لئی ویہہ طریقے آؤندے ہن ۔ گھنٹہ ادھا گھنٹہ ٹکراں مار کے ایہناں کتیاں نیں بوتھیاں چک کے کھڑو جانا سی ۔ استاداں دا ٹی.اے. ڈی.اے. بن جانا سی اتے پولیس دی کاروائی پے جانی سی ۔ من پرچاؤن لئی میتا دور کھڑا کتیاں دا تماشہ دیکھدا رہیا ۔ پہلاں کتیاں نوں بنٹی دی لاش سنگھائی گئی ۔ پھیر دری اتے آخر وچ کمرہ ۔ کجھ منٹاں بعد کتے استاداں نوں دھوہن لگے ۔ اک کتا استاد نوں رام باغ ول لے تریا ۔ ہلڑبازی کردی ادھی بھیڑ کتے پچھے لگ گئی ۔ دوجے دوہاں نوں کوئی راہ نہ لبھا ۔ مڑ مڑ اوہ استاداں دے پیراں وچ لٹن لگے ۔ کتیاں نوں اک وار پھیر بنٹی دوآلے لجایا گیا ۔ اک وار دری نوں پاسے کر کے بنٹی نوں سنگھایا گیا ۔ کتے ودھیرے چست ہو گئے ۔ اوہ انا زور دکھا رہے سن کہ استاداں نوں اوہناں دیاں سنگلیاں قابو رکھنیاں اوکھیاں ہو گئیاں ۔ ببر شیر ورگا اک کتا رمیش حولدار نوں چمبڑ گیا ۔ کتے نے اوہدی پینٹ پاڑ دتی اتے ہتھاں نوں برک مارن دی کوشش کرن لگا ۔ استاد حیران ہویا اس نوں پچکارن لگا ۔ کتا ایہہ کیہ کرن لگا سی ؟ رمیش تاں پولیس دا حولدار

سی، کوئی مجرم نہیں ۔ ‘‘پھڑو پھڑو اس حولدار نوں ۔ پھڑدے کیوں نہیں ؟’’ بھیڑ وچوں کسے نے آوازاں کسیاں ۔ رمیش دا رنگ پیلا بھوک ہو گیا ۔ اس دیاں لتاں کمبن لگیاں ۔ متھے تے پسینے دیاں بوندا ں ٹپک پئیاں ۔ کدے اوہ ڈپٹی ول تکدا اتے کدے بھونک رہے کتے ول ۔ چپ کھڑے ڈپٹی نوں دیکھ کے بانس باہیاں والا پریم تڑک اٹھیا ۔ کتا صاف اشارے کر رہیا ہے، پولیس کوئی کاروائی نہیں کردی ۔ کس نوں نہیں پتہ پولیس آپ دہشتگرداں نال ملی ہوئی ہے ۔ اس کانڈ وچ وی پولیس دی ملی بھگت ہو سکدی ہے ۔ انیاں تلاشیاں دے باو جود وی قاتل اسے شہر وچ لکے رہے، کھاندے پیندے رہے اتے چٹھیاں وی لکھدے رہے ۔ جدوں من تے آئی بچے نوں مار کے لاش اتھے سٹ گئے ۔ ادھی پولیس اوہناں نال رلی ہوئی ہے اتے باقی ڈری ہوئی ہے ۔ کتاں تاں کسے دا سکھایا ہویا نہیں ۔ ‘‘اس پلسیئے نوں پھڑیا جائے ۔’’ پریم نے اک وار پھیر آوازا کسیا ۔ اس نال بندوقاں والا شندی وی سہمت سی ۔ جدوں پولیس چوریاں ڈکیتیاں کر سکدی ہے تاں ایہہ کم وی پھڑ لیا ہووےگا ۔ اتھوں پیسے چنگے ملدے ہون گے ۔ اوہ اس بڈھی دی کہانی سناؤن لگا، جس نوں دو سپاہی ہی لٹن پے گئے سن ۔ بڈھی چ پرانا خون سی ۔ گھبراؤن دی تھاں اس نے دوہاں وچوں اک دے موڈھے تے برکی بھر لئی ۔ سویرے جدوں تفتیش لئی اوہو سپاہی تھانیدار دے نال آئے تاں بڈھی نے اوہ پچھان لئے ۔ تھانیدار پیراں تے پانی نہ پین دیوے ۔ الٹا بڈھی نوں ہی دھمکاؤن لگا ۔ پنچائت دے زور دین تے جدوں سپاہی دا کڑتا لہایا گیا تاں دیندی والی تھاں توں خون سم رہیا سی ۔ جدوں پولیس والیاں لاہن تک اپڑ گئی

ہے تاں قاتلاں نال حصہ پتی کرنا کیہڑی انہونی گل ہے ؟ اس حولدار نوں پھڑیا ہی جانا چاہیدا ہے ۔ ویوپار منڈل دے پردھان نے ڈپٹی نال گل کیتی ۔ ڈپٹی نے رمیش دی گرنٹی دے دتی ۔ اوہ تاں کل دا ڈپٹی دے نال پھردا ہے ۔ ڈپٹی رمیش نوں نال لے کے کئی وار موقع دیکھ چکا ہے، اس لئی کتے نوں اس تے شک ہو گیا ۔ اوہ جانور ہے ۔ غلطی کر سکدا ہے ۔ پردھان دی پھیر وی تسلی نہ ہوئی تاں ڈپٹی نے پینترا بدلیا ۔ ‘‘اوہ تہاڈا ہوندو بھرا ہے، ا جیہی غلطی کر سکدے ؟’’ ڈپٹی پردھان نوں کویں دسدا کہ جیہڑی پولیس پارٹی رات اتھے لاش سٹ کے گئی سی، رمیش اس دا مکھی سی ۔ ڈپٹی نے رمیش نوں بتھیرا سمجھایا سی، سینٹ وغیرہ لگا کے رکھے، مڑ کے موقعے تے نہ آوے ۔ نہا دھوا کے کپڑے بدل لئے ۔ بےوقوف نے اک نہ منی ۔ اسے دی سزا بھگت رہیا سی ۔ نال ڈپٹی دی بدنامی ہو رہی سی ۔ ڈپٹی شکر منا رہیا سی کہ رمیش ہوندو ہے ۔ سکھ ہوندا تاں بھڑکی بھیڑ نے اس نوں ہتھکڑیاں لگوا کے چھڈنیاں سن ۔ ڈپٹی دے سمجھاؤن نال گل آئی گئی ہو گئی ۔ استاد کتے نوں آرام کراؤن دے بہانے تھانے لے گیا ۔ دوسرا کتا جیپ نوں بھونک رہیا سی ۔ وار وار اوہ جیپ دیاں سیٹاں سنگھن لگدا ۔ ڈپٹی دا دل اک وار پھیر دھڑکیا ۔ کتا اتھے وی غلط نہیں سی ۔ رمیش نے اک ہور غلطی کیتی لگدی سی ۔ ڈپٹی نے آکھیا لاش سٹن لئی پرائیویٹ گڈی ورتی جاوے ۔ اس نے سرکاری جیپ ہی ورتی لگدی سی ۔ ڈپٹی نوں اپنی غلطی دا احساس ہویا ۔ اتھے کتے بلاؤن دی کیہ لوڑ سی ؟ ایہہ ناٹک پولیس لئی مہنگا پے سکدا سی ۔ کتیاں نوں اتھوں کیہ لبھنا سی ؟ اوہناں دی ضرورت کھنڈ مل لاگلے

کھنڈراں وچ سی ۔ اوہ اتھوں تن میل دور سن ۔ اتھے کتے لجائے نہیں جا سکدے ۔ لوکاں وچ پہلاں ہی گھسر مسر ہو رہی سی ۔ کتے اتھے بھیج کے ڈپٹی اوہناں دے شک نوں سچ وچ نہیں سی بدل سکدا ۔ دن دے گیاراں وج چکے سن ۔ حالے انگلاں دے نشاناں دے ماہر اتے کھوجی نے اپنا کم کرنا سی ۔ پوسٹ مارٹم تے وی کئی گھنٹے لگنے سن ۔ سورج چھپن توں پہلاں پہلاں بچے دی مٹی سمیٹنی وی ضروری سی ۔ جے پولیس اسے طرحاں کتیاں پچھے پھردی رہی تاں سمیں سر سنسکار ہونا اسمبھو سی ۔ ایہناں گلاں دا بہانہ بنا کے ڈپٹی نے کتے تھانے بھیج دتے ۔

رمیش حولدار نوں لالا جی ول بھیجیا ۔ اوہ آؤن اتے لاش سنبھالن ۔ بھیڑ قابو توں باہر ہوندی جا رہی سی ۔ جنا چر لالا جی نہیں آؤندے، ڈپٹی نے مجرماں دے ہتھاں پیراں دے نشان اکٹھے کرن لئی ماہراں نوں کمرے وچ بلایا ۔ کم شروع کرن توں پہلاں ہی ڈپٹی نے اوہناں نوں سارا قصہ سمجھا دتا ۔ اتھوں کسے دے نشان نہیں ملنے ۔ اوہناں محض ضابطہ پورا کرنا ہے ۔ ماہر نوں اتھے بلاؤن دے دو ہی کارن سن ۔ پہلا ایہہ کہ لوکاں نوں یقین دوایا جائے کہ پولیس قاتلاں نوں لبھن وچ کوئی قصر باقی نہیں چھڈ رہی ۔ دوجا ایہہ کہ پچھوں کسے سمیں جے کسے تے کیس فٹ کرنا پیا تاں اس موقعے ملاحظے دا فائدہ اٹھایا جا سکے ۔ ہن اکٹھے کیتے گئے نشاناں نوں اصلی مجرماں دے نشاناں نال کسے سمیں وی بدلیا جا سکدا ہے ۔ لوڑ بس اس چیز دی سی کہ ماہراں دا موقع ملاحظہ کرن دیاں رپورٹاں روزنامچیاں اتے زمنیاں وچ درج ہو جان ۔ اس لئی ماہراں نوں

بہتیاں ٹکراں مارن دی لوڑ نہیں سی ۔ دو تن معتبراں نوں گواہ بنا کے ماہراں نیں کم آرنبھ کیتا ۔ مجرم بڑے چست لگدے ہن ۔ کدھرے وی کوئی نشان نہیں سی چھڈ کے گئے ۔ انج وی نشان لبھنے مشکل سن ۔ کمرہ حالے اساری ادھین سی ۔ اس لئی لکڑ اتے اٹاں توں سوا اتھے کوئی چیز نہیں سی ۔ ایہناں تے ہتھاں پیراں دے نشان نہیں آؤندے ۔ پھیر وی اک گھنٹے دی سر کھپائی توں بعد اوہ کجھ نشان لبھن وچ کامیاب ہو گئے سن ۔ تفتیش دی سست رفتار توں سنگھ والے کھجھے ہوئے سن ۔ اوہناں نوں ایہناں دکھاویاں وچوں کجھ نکلدا نظر نہیں سی آ رہیا ۔ مرن والا مر چکا سی ۔ قاتل پھڑے وی جان تاں کیہڑا اس نے مڑ آؤنا سی ۔ سنگھ جلدی توں جلدی پولیس توں لاش حاصل کرنا چاہندا سی تاں جو سمیں سر انتم رسماں پوریاں کیتیاں جا سکن ۔ ڈپٹی ولوں کوئی دیر نہیں سی ۔ پولیس دی لکھا پڑھی مکمل سی ۔ لالا جی آؤن ۔ لاش دی شناخت کرن اتے رسید دے کے لاش سنبھال لین ۔ رمیش نے واپس آ کے دسیا کہ ڈپٹی کمیشنر صاحب لالا جی دے پریوار نال دکھ ونڈاؤن لئی اوہناں دے گھر پہنچے ہوئے سن ۔ اس لئی دیر ہو رہی سی ۔ خان وی اوہناں نال سی ۔ گپتا جی نوں کسے ضروری میٹنگ دا سنیہا آیا سی ۔ اوہ اتھوں ہی سنگرور چلے جانا چاہندے سن ۔ اس دا کوئی کم باقی نہیں سی رہِ گیا ۔ قاتل تاں پولیس نے لبھ ہی لینے سن ۔ لوک شانت سن ہی ۔ گپتے نے سرکار ولوں ملن والی ویہہ ہزار دی مدد دا اعلان کر دتا سی ۔ ریڈ کراس ولوں وی بھروسہ دوایا گیا سی کہ بچے دی یاد وچ ا جیہی یادگار اساری جائیگی کہ اس دا ناں رہندی دنیاں تک رہے گا ۔ اوہناں نیں ماہراں نوں اپیل

وی کیتی کہ کوئی ا جیہی یادگار دی یوجنا اس نوں جلدی توں جلدی بھیجی جاوے ۔

'بنٹی یادگاری میڈل' ہر سال دین دا اعلان تاں اوہ خود ہی کر گئے سن ۔ ایہہ انعام ریڈ کراس ولوں شہر دے اس ودیارتھی نوں دتا جایا کریگا، جیہڑا میٹرک دی پریکھیا وچوں پہلے نمبر تے آئیگا ۔ خان نوں اوہناں ہدایت کیتی کہ بنٹی دا انتم سنسکار پورے سرکاری سنماناں نال کیتا جاوے ۔ پولیس دی اک سیکشن اس نوں سلامی دیوے ۔ رمیش ہتھ سنیہا آیا سی کہ ڈپٹی کمیشنر دے وداع ہوندیاں ہی خان خود لالا جی نوں لے کے اتھے پجنگے ۔ ڈپٹی نے وادھو سمیں دا پورا لابھ اٹھایا ۔ جنا چر تک لالا جی نہیں پہنچدے، عنہ چر تک کھوجی اپنے جوہر دکھاؤن ۔ بڑی چھان بین توں بعد پولیس دو پیڑاں کھوج کر سکی ۔ پیڑاں نوں مٹی گھٹے اتے لوکاں توں بچاؤن لئی اوہناں بٹھلاں ہیٹھ ڈھک دتا سی ۔ اک کھوجی اوہناں پیڑاں دے 'مولڈ' (نشان چکن لئی تیار کیتے جاندے پلاسٹک دے پھٹے) تیار کرن لگا ۔ دوجا مجرماں دا کھرا لبھن دے یتن کرن لگا ۔ کھوجیاں دے یتن جاری ہی سن کہ خان دی جیپ آ دھمکی ۔ بھیڑ نوں چیردی جیپ سدھی بنٹی دی لاش والے کمرے ساہمنے جا رکی ۔ وچوں اتردے لالا جی نوں دیکھ کے ساری بھیڑ دے ساہ سک گئے ۔ چارے پاسے سناٹا چھا گیا ۔ خان خود لالا جی نوں لاش تک لے کے گیا ۔ ''ہرے رام.....ہرے رام.....-' ''واہگورو.....واہگرُ.....-'' ''یا االلہ.....رحم.....-'' ''بھر لئے ظالموں خزانے اس درویش دے گھر نوں اجاڑ کے.....-'' طرحاں طرحاں دے ہؤکے فضا نوں غمغین کرن لگے بنٹی دا چہرہ دیکھدیاں ہی لالا جی نوں چکر آ

گیا ۔ خان نے مساں اس نوں ڈگدے نوں سنبھالیا ۔ لالا جی نے بنٹی نوں ہک نال لا لیا ۔ اک پاسے لڑک گئے بنٹی دے چہرے نوں اوہ واہوداہی چمن لگے ۔ بنٹی دا نکا جیہا سریر اوہناں توں سنبھل نہیں سی رہیا ۔ کدے بانہہ اک پاسے لڑک جاندی، کدے ٹنگ اتے کدے گردن ۔ لالا جی دیاں اکھاں وچوں ہنجوآں دیاں ندیاں وہِ تریاں ۔ لالا جی دی ایہہ حالت دیکھ کے رام سروپ اتے درشن پولیس دے ڈنڈیاں دی بناں پرواہ کرے لالا جی ول دوڑ پئے ۔ بنٹی دے کروپ چہرے اتے پنجر بنے سریر نوں دیکھ کے اوہ وی دھاہاں مارن لگے ۔ ‘‘اسیں پوسٹ مارٹم نہیں ہون دینا ۔ اس معصوم وچ باقی رہِ ہی کیہ گیا ہے، جیہڑا چیریا پھاڑیا جاوے ۔’’ جدوں اک حولدار اس مقصد لئی لالا جی توں کاغذاں تے دستخط کراؤن آیا تاں کاغذاں نوں پچھانہہ دھکدا ہویا درشن چلایا۔ درشن دی ہلڑبازی کارن زمین تے گرے کاغذاں نیں خان نوں ناراض نہیں کیتا۔ اوہ ہور وی نرم ہو کے درشن نوں سمجھاؤن لگا ۔ ‘‘قاتلاں نوں سزا دواؤن لئی پوسٹ مارٹم بہت ضروری ہے ۔’’ ‘‘جہو جیہا زور تسیں پہلاں لا لیا، اوہو جیہا پھیر لا لؤگے ۔’’ خان دا ہتھ پرھاں کردے درشن دا گلا پھیر بھر آیا ۔ ‘‘تسیں حالے بچے ہو.....قانون دیاں پیچیدگیاں نوں نہیں سمجھدے.....۔ اسیں تہاڈے دکھ نوں سمجھدے ہاں.....پر ایہہ ساڈی مجبوری ہے.....پوسٹ مارٹم بہت ضروری ہے.....نہیں تاں قاتل آسانی نال بری ہو جانگے.....۔’’ خان اتیجت نہیں سی ہو رہیا ۔ اوہ برابر سنگھ دے نوجواناں دے جذباتاں تے قابو پاؤن دے یتن کر رہیا سی ۔ ‘‘تسیں اپنا فرض نبھاؤ.....اس مٹی نال ہن کاہدا موہ ؟ پل دو پل نوں مٹی دے

حوالے تاں کر دینا ہے.....جویں مرضی کرو خان صاحب ۔"
اپنے سر تے لپیٹے تولیئے نوں سر توں لاہندیاں لالا جی نے اپنی سہمتی پرگٹائی ۔ بنٹی نوں تولیئے وچ لپیٹ کے، لاش نوں دوہاں باہاں وچ سنبھال کے لالا جی ڈیڈ ہاؤس ول تر پئے ۔ پچھے پچھے ہؤکے بھردی بھیڑ تر پئی میتا وی اکھاں چ امڑ آئے ہنجوآں نوں روک نہیں سی سکیا ۔

17

لاش نوں ڈیڈ ہاؤس وچ پیاں دو گھنٹے ہو گئے سن ۔ پوسٹ مارٹم دی کاروائی شروع ہون چ نہیں سی آ رہی ۔

لاش دے ڈیڈ ہاؤس پہنچدیاں ہی ڈاکٹر نے کرسی مل لئی سی ۔ اوہ جوگندر نوں کئی سنیہے بھیج چکا سی ۔

جوگندر سی کہ سانھ وانگ آکڑیا اپنے جھوٹے دی پٹھ تھاپڑن وچ مصروف سی ۔ ڈاکٹر جوگندر دے روسے دا کارن سمجھ رہیا سی ۔ اس نوں فیس نہیں سی ملی نہ ملنی ہی سی ۔ ہر کیس وچوں فیس دی آس رکھنا اس دی بے وقوفی سی ۔ اس کیس وچ کرنا وی تاں کجھ نہیں سی ۔ ضابطہ ہی پورا کرنا سی ۔ لاش دا معائنہ تاں ڈاکٹر خود کر چکا سی ۔ سر وچ اک گہرا گھاؤ سی ۔ لوہے دی راڈ نال سٹ ماری گئی سی ۔ بچہ جدوں اس سٹ نال نہ مریا تاں اوہو راڈ اس دی گردن تے رکھ کے دبائی گئی ۔ باہر نکلیاں اکھاں اتے لٹکدی جیبھ اس دا ثبوت دے رہیاں سن ۔ سریر تے جمی میل اتے گلھاں تے ہنجوآں دے نشان دسدے سن کہ بچہ بناں نہاتے دھوتیے لگاتار روندا رہیا سی ۔ موت ایہناں سٹاں کارن ہوئی ۔ پیٹ کھولن دی ڈاکٹر کوئی ضروری محسوس نہیں سی کردا ۔ پھیر وی پوسٹ مارٹم دی رپورٹ دے خانے بھرن لئی ڈاکٹر نوں اس دا پیٹ کھولھنا ہی پینا سی ۔ پیٹ وچوں وسرا لینا سی ۔ کھادھے کھانے دے آدھار تے موت دے کارن اتے سماں متھنا سی ۔ پیٹ دی چیر پھاڑ لئی ڈاکٹر نوں ہسپتال دے جماندار دی ضرورت پیندی سی ۔ گند چ ہتھ مارن دی جوگندر دی گھٹو گھٹو فیس پنجاہ روپئے سی ۔

لاش نوں ڈیڈ ہاؤس وچ پیاں دو گھنٹے ہو گئے سن تاں پئے ہون ۔ سورج چھپن وچ تھوڑا سماں ہی رہندا ہے تاں پیا رہے ۔ ڈاکٹر سنیہے بھیج رہیا ہے تاں پیا بھیجے ۔ جوگندر نے وی بچے پالنے ہن ۔ جوگندر ہراں نوں کسے نے ویاہ تے تاں بلاؤنا نہیں ۔ الٹا اجیہے کسے موقعے تے اوہ متھے لگ جان تاں اشبھ سمجھیا جاندا ہے ۔ ویہہ ویہہ گالھاں کڈھیاں جاندیاں ہن ۔ مہینے وچ اک دو لاشاں نیں تاں پوسٹ مارٹم لئی آؤنا ہوندا ہے ۔ گھوڑا گھاہ نال ہی دوستی کر لئے تاں کھائیگا کیہ ؟ جوگندر نوں ڈاکٹر دا کوئی ڈر نہیں سی ۔ گندیاں لاشاں دی چیر پھاڑ کرنا جوگندر دی نوکری دا حصہ نہیں سی ۔ کاغزیں پتریں اوہ جماندار ہے ۔ اس دی ڈیوٹی ہسپتال دی صفائی کرنی ہے ۔ ایہہ دوسری گل ہے کہ اس دی اس ڈیوٹی نوں سارے بھل بھلا گئے ہن ۔ اس دا اکو اک فرض ڈیڈ ہاؤس نوں صاف رکھنا اتے پوسٹ مارٹم لئی آئی لاش دی چیر پھاڑ کرکے ڈاکٹر دی مدد کرنا سمجھیا جاندا ہے جاں پھر اپنے جھوٹے دی دیکھ بھال کرنا اتے کوٹھی نال لگدی وادھو زمین وچ ڈاکٹراں لئی سبزیاں اگاؤنا ۔ پہلاں جھوٹا سرکاری ہوندا سی ۔ ہلٹی تے جوڑ لیندا ۔ وہلا ہوندا تاں لوکاں دیاں مجھاں نویں دودھ کردا رہندا ۔ لوک اس نوں گڑ دی بھیلی دے جاندے ۔ سماں بدلیا تاں ہلٹی تے موٹر لگ گئی ۔ جھوٹے دا خرچہ ملنوں بند ہو گیا ۔ جوگندر نے جھوٹا ہک نال لائی رکھیا ۔ پہلاں والی گڑ دی بھیلی بند کر کے جوگندر نے جھوٹے دا ریٹ ویہہ روپئے فی مجھ کر دتا ۔ دن وچ دو چار مجھاں نویں دودھ لئی آئیاں ہی رہندیاں ۔ اوہدی اتے جھوٹے دی دھن دھن ہو جاندی ۔ گھاہ پٹھے دی کوئی کمی نہیں سی ۔ ڈیڈ ہاؤس دے نال

لگدی زمین وچ گھاہ ہی گھاہ سی ۔ بھوتاں پریتاں دے وہم کرکے کدے کسے نے اس زمین نوں واہن دی کوشش نہیں سی کیتی ۔ جوگندر نے اس وہم دا فائدہ اٹھایا ہویا سی ۔ ہرا ہرا گھاہ جھوٹا خوش ہو کے کھاندا سی ۔ سماں ہور بدلیا تاں جھوٹے والا کم وی مٹھا پے گیا ۔ لوک اس دے جھوٹے کول لیاؤن دی تھاں مجھاں ڈنگراں دے ہسپتال لجان لگے ۔ ایہنیں دنیں تاں جھوٹے دا خرچہ وی اس کم وچوں نہیں نکلدا ۔ موہ دا ماریا جوگندر جھوٹے نوں گھروں نہیں سی کڈھ سکدا ۔ انج تاں ایہہ سگوں جوگندر تے بوجھ بنیا ہویا سی ۔ اجیہے حالات وچ جے مساں مساں آئی لاش نوں جوگندر بناں فیس لئے چیر دیوے تاں بھکھا نہیں مریگا ؟ دکھی ہویا جوگندر دکھی جھوٹے نال دکھ سانجھے کر رہیا سی ۔ اوہ وار وار جھوٹے دی پٹھ کھرک رہیا سی ۔ مرن والا لالا جی دا پوتا ہے تاں پیا ہووے ۔ لالا خود وی مریا ہوندا تاں وی جوگندر نے بناں فیس لئے کم نہیں سی کرنا ۔ لالا کڈا کو بھلامانس ہے، ایہہ جوگندر چنگی طرحاں جاندا سی ۔ پچھلی رام لیلہ ویلے جوگندر نے اس دے بہت ہاڑھے کڈھے ۔ رام لیلہ والیاں نیں سیتا سونبر والے دن کسے نہ کسے دی کڑی ویاہنی ہی ہوندی ہے ۔ کڑی دی چون لالا جی نے کرنی ہوندی ہے ۔ جس دے سر تے وی اوہناں دا ہتھ ٹک جائے، اسے دے بھاگ کھل جاندے ہن ۔ داج لئی انیاں چیزاں اکٹھیاں ہو جاندیاں ہن کہ جوگندر ورگا غریبڑا تاں ساری عمر گھٹا ڈھوٹا کے وی اکٹھیاں نہ کر سکے ۔ جدوں وی لالا جی کوئی کیمپ ہسپتال وچ لاؤندے، جوگندر تن من نال مریضاں دی سیوا کردا ۔ سارا دن گند ہونجھدا رہندا ۔ مجال ہے اک مکھی وی کیمپ چ آ سکے ۔

اکو آس نال کہ خوش ہو کے لالا جی اس تے مہر کرن ۔ اس نوں پوری امید سی، لالا جی اس نوں سیوا دا پھل ضرور دین گے ۔ اس جھاک وچ اس نے کمپاؤڈر منڈا وی دیکھ لیا ۔ رشتے داراں نوں ساری گل سمجھائی ۔ انا داج دیاں گا کہ اکھاں اڈیاں رہِ جانگیاں ۔ جوگندر سارا دن ڈاکٹراں، کمپاؤڈراں وچ ہی تاں رہندا سی ۔ پتہ سی سارا دن نوٹاں دی جھڑی لگدی ہے ۔ دوائیاں تاں ایدھر اودھر کردے ہی ہن، بناں فیس لئے کسے دے چونڈی نہیں بھردے ۔ دوائیاں دیاں دُکاناں والے اڈ پچ پچ کردے رہندے ہن ۔ پرائیویٹ پریکٹس الگ ۔ کڑی نے موجاں کرنیاں سن، ڈاکٹرنی اکھواؤنا سی ۔ اس لالے دے بچے نے پیراں تے پانی نہ پین دتا ۔ جوگندر نے ڈاکٹر توں وی سفارش کروائی ۔ مودی دوائیاں والے توں وی ۔ سبھ نوں ٹالمٹول کر گیا ۔ کہندا اس وار تاں اس نے شانتی دی کڑی لئی ہاں کر دتی ہے ۔ کوئی لالا جی نوں پچھے بئی شانتی ہن کوئی غریب ہے ۔ اوہ مکھ وزیر دی کوٹھی سمبھردی ہے ۔ اس دی بیبی نال سدھی جان پچھان ہے ۔ چوتھے دن کوئی نہ کوئی کار چ بٹھا کے اس نوں چنڈی گڑھ لے تردا ہے ۔ گھر دے سارے جی نوکر کرا لئے ۔ کسے نوں مارکیٹ کمیٹی چ چوکیدار لگوا دتا، کسے نوں پھوڈ سپلائی وچ جماندار ۔ اک نوں ایف.سی.آئی. وچ لگوا دتا ۔ اوہ آتھن نوں بوری کنک دی لے کے آؤندے ۔ کڑیاں تاں نت نواں پا پا نکلدیاں نیں ۔ شانتی تاں چاہے جڈا مرضی ویاہ کر لئے ۔ جس نال مرضی ناطہ جوڑ لئے ۔ لالا جی نے اک نہ سنی ۔ شانتی دی کڑی دا ویاہ کر کے چھڈیا لالے نے ۔ اندرکھاتے ضرور اس راہیں مکھ وزیر توں کوئی کم کرایا ہونے ۔ انج تاں اس دی مکھ

وزیر نال بندی نہیں ۔ اگلے سال لئی وی لالا ہاں کر دیندا تاں وی جوگندر رشتے داراں دی منت کر لیندا ۔ پھیر ٹال گیا ۔ اگلے سال دا فیصلہ اگلے کیتا جائے گا ۔ اس سال کسے ہور وزیر دی ٹنگ اڑ جانی سی ۔ غریب جوگندر دی کس نے سننی سی ۔ جوگندر نوں وچولے نوں صاف آکھنا پیا کہ رشتے داراں نوں کڑی عام چوہڑیاں وانگ ویاہ کے لجانی پئے گی ۔ اس طرحاں اوہ کیوں کردے ؟ اوہناں دے پڑھے لکھے منڈے نوں ساکاں دا گھاٹا سی ؟ اوہناں اگلے دن ہی منڈا ماسٹرنی نال منگ لیا ۔ جوگندر دے سفنے کھیروں کھیروں ہو گئے ۔ اس دی کڑی نوں گوہے کوڑے نال ہی ٹکراں مارنیاں پے رہیاں ہن ۔ ٹٹے ساک دی نموشی کارن جوگندر نوں پھٹا پھٹا ویاہ کرنا پیا ۔ بھکھے ننگیے رشتے دار ٹکرے ۔ سیری رلیا ہویا جوائی ۔ لالے دی مہر ہوئی ہوندی تاں دھی موجاں کردی ۔ جوگندر دسنا چاہندا سی کہ اس دی وی کوئی حیثیت ہے ۔ اوہ جلاد ضرور اکھواؤندے پر کتے نہ کتے اس دی وی پچھ ہے ۔ بھاویں لاشاں چیرن وچ ہی صحیح ۔ اپنی فیس لئے بناں اوہ لاش نوں ہتھ نہیں لائیگا ۔ کدے وی نہیں ۔ لاش دا پوسٹ مارٹم کراؤن آئے سپاہیاں دا کوئی قصور نہیں سی ۔ اوہناں نیں تاں اشارے نال لالا جی دے حمایتیاں نوں سمجھا دتا سی کہ جوگندر دا خیال رکھے ۔ پر اکھاں 'چوں مگرمچھ والے ہنجو وہاؤندے موٹے ڈھڈاں والیاں نوں لالا جی نال دلوں کوئی ہمدردی نہیں سی ۔ نہیں تاں کیہ ہوندے نے پنجاہ روپئے ۔ جیہڑا مرضی اس نوں پھڑا دیندا ۔ اگے کیہڑا ہر وار فیس وارث ہی دیندے ہن ۔ جس نوں وی سپاہی نے آکھ دتا، اس نے پھڑا دتے ۔ اتھے تاں ہر کوئی گل سنی انسنی کر کے باہر

وچھے ستھر تے جا بیٹھدا ہے ۔ جوگندر نوں بدھ سنگھ حولدار دی یاد ستاؤن لگی ۔ بڑا بھلا آدمی سی اوہ ۔ خاص کر جوگندر لئی ۔ اس نوں لکھا پڑھی دا کم گھٹ آؤندا سی ۔ اس لئی تھانے والے اپرلے کماں تے ہی رکھدے سن ۔ جوگندر وانگ اوہ غریب گھرانے دا سی ۔ جوگندر دی حالت نوں چنگی طرحاں سمجھدا سی ۔ کسے پولیس افسر دی مہربانی نال سپاہی بھرتی ہو گیا ۔ اگوں اپنی تابع داری دے سر تے حولدار بن گیا ۔ چوہڑیاں دا منڈا سی ۔ کورس کردیاں ہی فیتیاں لگ گئیاں ۔ جوگندر نال بہت پیار رکھدا سی ۔ جدوں وی کسے لاش نال آؤندا، گھٹو گھٹو سو دا نوٹ دواؤندا ۔ اک وار تاں تن سو وی دوا گیا ۔ ایہناں دا کیہڑا دواؤندیاں دا لون ڈھلکدے جاں جیبوں نکلدے نے ۔ تھوڑی جیہی زبان ہی ہلاؤنی ہوندی ہے ۔ اک دو وار لاوارث لاشاں نال آیا ۔ پھیر وی پنجاہ دا نوٹ اپنے کولوں دے گیا ۔ جوگندر نے بتھیرا سمجھایا ۔ لاوارث لاشاں وچ اوہناں نیں کجھ نہیں کرنا ہوندا ۔ گھنٹہ ڈیڈ ہاؤس وچ پائی رکھن بعد لاش واپس کر دینی ہوندی ہے ۔ پہلاں والے ڈاکٹر تاں رہے نہیں، جیہڑے آپ ناڑ ناڑ ٹونہدے سی ۔ فٹے پینسلاں پھڑی زخماں دی لمبائی چوڑائی مندے رہندے سی ۔ ہن تاں پہلاں ایہہ پچھدے ہن کہ کس طرحاں دی رپورٹ دینی ہے ۔ جہو جیہی فیس، اوہو جیہا معائنہ ۔ قتل نوں خدکشی بنا دیندے ہن اتے خدکشی نوں قتل ۔ وسرے بدل کے کھادھی زہر دا ناں نشان مٹا دیندے ہن ۔ لوڑ پئے تاں زہر کولوں ملا دیندے ہن ۔ اخیر ایہہ سبھ کم جوگندر دے ہتھیں ہی تاں ہوندے ہن ۔ لاوارث لاشاں تاں جوگندر وی نہیں چھیڑدا ۔ اس نوں یاد سی، اسے طرحاں اک لاوارث لاش

وچ ڈاکٹر شرمے نوں سیاپا پیا سی ۔ پوسٹ مارٹم دی اس دی گھٹو گھٹو فیس اک ہزار روپئے سی ۔ جیہڑا انے پیسے نہیں سی دیندا، اوہ اسدے الٹ رپورٹ کر دیندا ۔ اوہ وی کوٹھی بیٹھ کے ہی ۔ ڈیڈ ہاؤس وچ پیر نہیں سی دھردا ۔ اس کیس وچ اک بھئیئے دا قتل ہویا سی ۔ اصل گل دا کسے نوں وی نہیں سی پتہ ۔ پولیس نے گل ٹالن لئی اس قتل نوں شرابیاں دی لڑائی وچ بدل دتا ۔ اوہناں پرچہ درج کردیاں لکھیا سی کہ بھئیا شرابی سی ۔ دوجے بھئیئے نے سراب دے نشے وچ مرن والے نوں سٹ مار دتی ۔ ڈردا بھئیا اپنے دیس دوڑ گیا ۔ مجرم وی بھئیا اتے مرن والا وی بھئیا ۔ ہزار کون دیوے ؟ بناں فیس توں ڈاکٹر کول وقت کتھے کہ اوہ پولیس دے کاغذ پتر پڑھ سکے ۔ اس دے سدھی سادی رپورٹ کر دتی ۔ رپورٹ جدوں سرکاری وکیل کول پجی، اوہ اگ ببولا ہو گیا ۔ پولیس مطابق مرن والا موت ہون سمیں شرابی سی ۔ ڈاکٹر دی رپورٹ آکھدی ہے کہ اس دے پیٹ وچ شراب نہیں سی ۔ ڈاکٹر جھوٹھا ہے جاں تھانیدار ؟ اس نے وڈی ساری چٹھی ایس.ایس.پی. نوں لکھ دتی ۔ قصوروار نوں سزا دتی جاوے ۔ مقدمہ خارج کیتا جاوے ۔ پولیس نے پولیس دا ہی پکھ لینا سی ۔ کپتان نے ڈاکرٹ خلاف پرچہ درج کرن دا حکم فرما دتا ۔ ڈاکٹر دا سفارشی کپتان نوں دس بیٹھا سی کہ اس نے مرن والے دا پیٹ کھولھیا ہی نہیں سی ۔ نوٹاں دے تھبے دے کے مساں اس دا کھہڑا چھٹیا ۔ جوگندر سنگھ نے کجھ کرنا ہے بھاویں نہیں، بدھ سنگھ نے فیس دینی ہی دینی ہے ۔ اوہ آکھدا ہوندا سی کئیاں کیساں وچ پولیس لکھ لکھ روپیہ کھا جاندی ہے ۔ کدے پلے توں دے دین گے تاں کیہڑا ملنگ ہو جانگے ۔ اوہ آپے

منشی توں لے لئے گا ۔ بدھ سنگھ نوں یاد کر کے جوگندر رون ہاکا ہو گیا ۔ کیہ پتہ سی جوگندر دے منحوس ہتھ کدے اسے دا پیٹ چیرن لئی چلنگے ۔ اوہ پیندا بہت سی ۔ کئی وار جوگندر نے وی سمجھایا سی، بہتی نہ پیا کرے، پر ماں دا شیر کسے دی نہیں سی سندا ۔ پین لگدا تاں ہفتہ ہفتہ پیندا رہندا ۔ سڑکاں تے لٹدا رہندا ۔ موٹر سائیکل لیا تاں سبھ نے ورجیا ۔ ایہہ تاں اس دی موت دا گالا سی ۔ انپھیلڈ تاں سوفی بندے توں نہیں سنبھلدا، اوہ تاں سارا دن شرابی رہن والا سی ۔ آخر اوہو ہویا ۔ مہینے کو بعد ہی اوہ چت ہو گیا ۔ مریا وی کتیاں والی موت ۔ شرابی ہوئے نوں پتہ نہ لگا کہ اگے کسی دی پلی ہے ۔ کسی چ گردیاں ہی گھنڈی ٹٹ گئی ۔ موٹر سائیکل نوں اگ لگ گئی ۔ کسے توں لاش پچھانی وی نہ گئی ۔ ڈردیاں کسے نے تھانے وی اطلاع نہ دتی ۔ ساری رات کسی چ پیا سڑدا رہیا ۔ سویرے پتہ لگا، اوہ شراب دی کینی لین پنڈ چاؤکے گیا سی ۔ رج کے پیتی، باقی ڈگھی وچ رکھ لئی ۔ افسراں نیں رحم کیتا ۔ مریا اوہ تپے تھانے دی حدود وچ سی ۔ اس طرحاں کاغذ پتر بھرے گئے تاں اس دے وارساں نوں دھیلا نہیں سی ملنا ۔ اس نوں کسے ڈھنگ نال ڈیوٹی تے دکھاؤنا ضروری سی ۔ سرکاری وکیل دی رائے نال اس دی جیب وچ بٹھنڈے ضلعے دے سمن پائے گئے ۔ روزنامچہ پاڑ کے نویں رپورٹ درج کیتی گئی ۔ اس نوں بٹھنڈے ول گیا دکھایا گیا ۔ باقی کم جوگندر دے رحمو کرممو تے سی ۔ جے پوسٹ مارٹم وچ شراب آ گئی تاں افسراں دی کیتی کرائی کھوہ وچ پے جانی سی ۔ شرابی بندے نوں محکمہ کیہ لئی بیٹھا سی ؟ ڈاکٹر ہر طرحاں دی مدد لئی تیار سی، بس جوگندر دی ہاں چاہیدی

سی ۔ جوگندر بھجن والا تھوڑا سی ۔ اس حولدار لئی تاں اوہ کجھ وی کر سکدا سی ۔ بدھ سنگھ دے سریر تے چھری چلاؤندے جوگندر نوں ایوں لگدا سی جویں اوہ اپنے پت دا پیٹ کٹ رہیا ہووے ۔ کئی وار ایوں جھؤلے پئے، جویں بدھ سنگھ اٹھیگا اتے آکھیگا، 'بائی ہولی !' پر مردے کدے اٹھے نے ؟ جوگندر دے ظالم ہتھ بدھ سنگھ دے ٹکڑے ٹکڑے کردے رہے ۔

دین والے تاں جوگندر نوں بدھ سنگھ دے پوسٹ مارٹم دی فیس وی دے گئے سن ۔ اس نے بتھیرے ترلے لئے ۔ اوہ بدھ سنگھ دے بچیاں نوں کجھ دے تاں نہیں سکدا پر لوے تاں نہ، پر پولیس والے نہ منے ۔ جے جوگندر سنگھ نے بدھ سنگھ دے بچیاں دے مُونہہ روٹی پانی سی تاں اوہناں دی یونین دی پنجاہ روپئے نال ٹنگ تھوڑا ٹٹ جانی سی ۔ ایہہ سن کہ جوگندر دی فیس دی پرواہ ہی نہیں سن کر رہے ۔ جے ایہناں نوں کوئی پرواہ نہیں تاں گھٹ جوگندر وی نہیں ۔ اوہ وی چوہڑے دا پت ہے ۔ چوہڑے دی آکڑ سارے مشہور ہے ۔ اک وار اوہ آکڑ گیا تاں پنج سو تے وی نہیں منا ۔ ڈاکٹر آپ بھاویں چیر پھاڑ کر لئے ۔ ڈاکٹر جوگندر توں باہر ہو کے چلیا تاں اس نے وی ڈاکٹر دا بائیکاٹ کر دینا ہے ۔ اگے توں اوہ پانی چ سڑیاں اتے اگ چ جھلسیاں لاشاں دی چیر پھاڑ ڈاکٹر نوں کول کھڑا ہو کے کریا کریگا ۔ ادھا میل دور بیٹھے کول وسرے لجا لجا نہیں رکھیگا ۔ جوگندر دا کوئی ہور وس نہ ہی چلیا تاں اس کامریڈ ورگی تاں کریگا ہی، جیہڑا ایکسیڈینٹ وچ مر گیا سی ۔ جدوں جوگندر نے فیس دا اشارہ کیتا، اس دے ساتھیاں نیں چپ کر کے نعرے مارنے شروع کر دتے ۔ جویں ورودھ کرن لئی کوئی سرمائیدار

اوہناں نوں لبھا ہی نہیں سی ۔ غریب جوگندر ہی لبھا سی، گندگی 'چوں روٹی کما کے ڈھڈ بھرن والا ۔ جوگندر نوں مجبوری وچ چیر پھاڑ تاں کرنی پئی سی پر اس نے کامریڈاں نوں نانی یاد کرا دتی سی ۔ جوگندر نے کامریڈ دا پیٹ تاں چیرنا ہی سی، اس دیاں لتاں باہاں دے جوڑ وی ڈھلے کر دتے ۔ آنتڑیاں دی تھاں توڑی بھر کے پیٹ نوں چنگی طرحاں سیؤن دی تھاں کچے سڑوپے ہی مارے ۔ ٹرالی چ رکھدیاں ہی لاش کھکھڑی کھکھڑی ہو گئی ۔ لت کتے، بانہہ کتے اتے دھڑ کتے ۔ پھیر اوہناں نوں جوگندر دی اہمیت دا پتہ لگا ۔ سارے رسم ورواج وچے چھڈ کے اوہناں نوں لاش سمیٹن دی پے گئی ۔ کامریڈ نوں گٹھڑی وانگ بنھ کے شمشان لجاندے ساتھیاں نوں دیکھ کے جوگندر دے کالجے ٹھنڈ پئی سی ۔ دیکھے جوگندر دے ہتھ ۔ لالا جی نوں وی ایہو کرامات دکھانی پئے گی ۔ اک سپاہی نے جوگندر نوں دسیا کہ ڈاکٹر نے مراری نوں بلا کے جوگندر نوں مناؤن دا اشارہ کیتا سی ۔ مراری ڈاکٹر دے نزدیکیاں وچوں اک سی ۔ اس دا ہسپتال بہت آؤن جان سی ۔ ہور کاہدی لحاظ سی ؟ ڈاکٹر دا دلال سی ۔ اس نوں کیس لیا لیا دیندا سی ۔ کوئی چنگی مرغی پھس جاندی تاں حصہ لے جاندا سی ۔ پیگ مفت چ لا جاندا ۔ نرساں نال ہاسہ ٹھٹھا بونس وچ ۔ جوگندر اوہناں دی خوب سیوا کردا سی ۔ جدوں اوہ اتے ڈاکٹر وسکی پی رہے ہوندے، اوہ باہر بیٹھا پہرہ دیندا رہندا ۔ کدے بھج کے مرغا پھڑ لیایا کدے سگرٹاں دی ڈبی اتے کدے وسکی دی بوتل ۔ جوگندر نوں پوری آس سی ۔ مراری جوگندر نوں فیس دوا دیوے گا ۔ جوگندر نوں کیہ پتہ سی کہ اوہ اچی دیندویڑ والا، پیلے دیناں نوں کڈھنا

جوگندر نوں رشوتخور آکھ کے بھنڈن لگے گا ۔ ‘‘رشوت دی وی کوئی حد ہوندی ہے ۔ ایہہ تاں مردے توں کھپھن لاہن والی گل ہے ۔’’ اوہدی چڑ چڑ سن کے ڈاکٹر نوں وی دھرتی چ دھسن لئی تھاں نہ لبھی ۔ ڈاکٹر رون ہاکا ہو کے چپ کر گیا ۔ جوگندر دا دل کر رہیا سی، اوہ مراری دے بچے نوں گچی توں پھڑ کے پچھے کہ اوہ کدھرلا بھلامانس ہے ؟ جدوں دی مال گدام دے نال لگدی بستی وچ چکی لائی ہے، اوہ مالا مالا ہو گیا ہے ۔ وچارے سانسی بہاری اتے تامل، لیبر دے ڈنڈے کھا کھا مساں چار سیر دانے اکٹھے کردے ہن ۔ ایہہ بھوء دے بھاء کنک خرید کے آٹا تن روپئے کلو ویچدا ہے ۔ ایف.سی.آئی. والیاں توں لے کے ٹرکاں والیاں تک سبھ چوری دی کنک اسے نوں ویچدے ہن ۔ اک دو وار پھڑیا وی گیئے ۔ ڈاکٹر نوں وچ پا کے پولیس توں کیس رفع دفع کرا دتے ۔ اوہ ہیراپھیری نہیں ہوندی ؟ رشوتخوری نہیں ؟ مکی دے آٹے وچ کنک دا، ویسن چ مکی دا آٹا رلاؤنا جرم نہیں ؟ جدوں سکیاں مرچاں چ مرے ہوئے چوہیاں دیاں ہڈیاں ہی پیہ دیندے، ادوں اس نوں کھپھن یاد نہیں آؤندے ؟ کوئی نہیں ۔ کدے مراری دے کسے رشتے دار نوں ڈیڈ ہاؤس دیکھنا پیا تاں جوگندر دسیگا کہ رشوتخوری کیہ ہوندی ہے ؟ بناں کسے کارن توں پوسٹ مارٹم لئی ہوندی دیر توں سارے گھبرا گئے سن ۔ ڈیڈ ہاؤس دے آلے دوآلے ہزاراں دی گنتی وچ لوک اکٹھے ہو گئے سن ۔ کئی چھوٹے وڈے باندراں وانگ کندھاں تے چڑھ کے بیٹھ گئے ۔ اک چکر ڈپٹی وی مار گیا سی ۔ بھیڑ بے چین ہوندی جا رہی سی ۔ کسے وی سمیں ڈاکٹر دے خلاف نعر ےبازی ہو سکدی سی ۔ ڈھلدی شام نوں

دیکھ کے لالا جی نے پہلاں پروگرام بدل دتا سی ۔ پہلاں اوہناں سوچیا سی، کجھ دیر لئی لاش گیتا بھون وچ رکھ دتی جائیگی ۔ لوک شردھانجلی بھیٹ کر سکنگے ۔ گھر دیا عورتاں نوں وی اتھے ہی جان لئی آکھیا گیا سی ۔ کویلا ہون کارن ہن ایہہ ممکن نہیں سی ۔ اک گھنٹہ باقی سی سورج است ہون وچ ۔ گھنٹے دے اندر اندر سنسکار نہ کیتا گیا تاں سنسکار اگلے دن تے پاؤنا پینا سی ۔ ایہہ اسمبھو سی ۔ بچہ پتہ نہیں کدوں دا مریا ہویا سی ۔ رات بھر وچ دیہہ فٹ سکدی سی ۔ بنٹی دی ماں کانتا دا وی برا حال سی ۔ اس نوں منٹ منٹ بعد دیندل پے رہی سی ۔ جنی جلدی ہو سکے، بنٹی دی مٹی سمیٹی جانی چاہیدی سی ۔ ایہہ تاں ہی ممکن سی جے پوسٹمارٹم کر کے لاش اوہناں دے حوالے کیتی جاوے ۔ ڈاکٹر مُونہہ چکی بیٹھا سی ۔ جماندار جھوٹے نال چمبڑیا کھڑا سی ۔ کسے نوں وی اس پہیلی دی سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ کسے پاسیوں بابو جی دے اتھے آ پجن نال بھیڑ وچ نویں روح پھوکی گئی ۔

اپنی عادت مطابق آؤندے ہی اوہ دھاہاں مار کے لالا جی دے گل چمبڑ گئے ۔ حالے تک لالا جی صبر دا گھٹ بھری بیٹھے سن ۔ افسوس کرن آئے ہر ہمدرد دی پٹھ تھاپڑ کے اوہ بھانا منن دا اپدیش دیندے سن ۔ بابو جی دیاں دھاہاں نیں اوہناں نوں وی بے قابو کر دتا ۔ لالا جی دیا اکھاں وچوں وی گنگا جمنا وہِ تریاں ۔ پہلاں لالا جی بابو جی نوں دلاسہ دے رہے سن ۔ پھیر آپے توں باہر ہوئے لالا جی نوں بابو جی سمجھاؤن لگے ۔ شہر دے دوہاں پتونتیاں دے ردن نوں دیکھ کے ساری بھیڑ دیاں اکھاں سم آئیاں ۔ کجھ کو ہمدرد ہؤکے بھرن لگے ۔ جدوں سبھ

کجھ ٹھیک ہو گیا تاں سنگھ والیاں نیں پوسٹ مارٹم وچ ہو رہی دیری لئی بابو جی کول شکایت کیتی ۔ بابو جی سرکڈھ کانگرسی تاں سن ہی، نال سماج سیوک وی سن ۔ چھوٹے مزدور توں لے کے وڈے وڈے کارخانیدار سبھ اوہناں دے اپاشک سن ۔ اوہ سبھ دے دکھ سکھ وچ شریک ہوندے سن ۔ ویاہ شادی ہووے جاں مرن جمن، بابو جی آپے حاضر ہو جاندے سن ۔ لوڑ پین تے وتوں ودھ مدد کردے سن ۔ کدھرے باہر اندر جانا ہووے تاں ایہہ وی نہیں پچھدے کہ کتھے جانا ہے ؟ پیر جتی پا کے نال تر پیندے ہن ۔ بھاویں تن دن لئی نال لئی پھرے ۔ چپ کر کے نال گھمدے رہندے ۔ ڈاکٹر اوہناں دی موڑ نہیں سکدا ۔ ڈاکٹر ورودھ کاروائی تاں سنگھ آپ وی کر سکدا سی، پر اس بھیڑے موقعے اوہ نعر ےبازی جاں تکرار وچ نہیں سی پینا چاہندے ۔ اوہ ڈاکٹر نال کسے ہور سمیں نبڑنگے ۔ اس سمیں بابو جی مسئلہ حل کرن ۔ بابو جی نوں ڈاکٹر ول جاندا دیکھ کے جوگندر دا متھا ٹھنکیا ۔ جے بابو نے زور پا دتا تاں جوگندر نوں ہتھیار سٹنے ہی پین گے ۔ ڈاکٹر دے حکماں دی تاں اس نے کوئی پرواہ نہیں کیتی پر بابو دا حکم ٹالنا مشکل سی ۔ بابو دا اوہناں دے پریوار تے بہت وڈا احسان سی ۔ جوگندر دا بھنوئیا انی سو اکتر دی جنگ وچ شہید ہو گیا سی ۔ اس دی چھوٹی بھین بھر جوانی وچ ودھوا ہو گئی سی ۔ جوگندر ہوریں پاگلاں ورگے ہو گئے سن ۔ کجھ نہیں سی سجھ رہیا کہ کیہ کیتا جاوے ۔ جوان بھین نوں، اس دے بچے نوں کیہڑے کھوہ وچ دھکہ دیوے ؟ جوگندر دا تاں اپنا ڈنگ مساں ٹپدا سی ۔ بابو جی نوں پتہ لگا تاں بھجے بھجے آئے ۔آپ ہی اگے لگ کے کڑی دا ناں روزگار دفتر وچ درج کروایا ۔

آپے کارڈ کڈھوا کے تحصیل وچ جماندارنی لگا دتا ۔ ہن موجاں کردی ہے ۔ نانہہ نانہہ کردی وی اپرلی آمدن دے پنجاہ روپئے روز لے کے گھر وڑدی ہے ۔ منڈا وی تحصیل وچ ہی نوکر کرا لیا ۔ اوہ اس توں وی ودھ کماؤندا ہے ۔ جوگندر دا پریوار تاں اٹھدے بیٹھدے سارا دن بابو جی نوں اسیساں دیندا ہے ۔ اوہ بابو جی دی نہیں موڑ سکیگا ۔ اوہو ہویا، جس دی جوگندر نوں توقع سی ۔ ڈاکٹر نے بابو جی نوں اک پاسے لجا کے سارا قصہ سمجھایا ۔ بابو جی سنگھ والیاں نوں ڈاکٹر کول کھڑا کے اکلے ہی جوگندر ول ودھے ۔ شرمسار ہوئے جوگندر نوں اوہناں دے پیریں ہتھ لاؤنا وی بھل گیا ۔

بابو جی جوگندر دا ہتھ پھڑ کے اک پاسے لے گئے ۔ اپنی جیب وچوں نوٹاں دا تھبہ کڈھ کے کسے خاص نوٹ دی تلاش کرن لگے ۔ ‘‘تسیں ایہہ کیہ کردے ہو ؟’’ جوگندر نوں لگا، بابو جی اس نال ڈاہڈے ناراض سن ۔ اس تے لعنتاں پا رہے سن ۔ جوگندر نوں لگا، اس دیاں دوویں گلھاں تے تھپڑاں دا مینہہ ورس رہیا سی ۔ اس نوں نمک حرام اتے غدار دے خطاب مل رہے سن ۔ نوٹ نوں پرھاں دھکدا جوگندر سست چال نال ڈیڈ ہاؤس ول ودھن لگا ۔ بچے دے پیٹ تے چھری چلاؤندے جوگندر نوں محسوس ہو رہیا سی جویں بابو اس دے بھکھے بچیاں دے پیٹ تے لت مار گیا سی ۔

18

ڈی.آئی.جی. نربھی سنگھ کئی دناں توں مانسک تناؤ وچ سی ۔

لوہے دا تھن بنے ڈپٹی تے نربھی سنگھ نوں اک چڑھدی اتے اک لیہندی سی ۔ بہتے دن تاں نہیں بیتے جدوں ایہو ڈپٹی دن چ ویہہ ویہہ وار اس دے گوڈیں ہتھ لاؤندا سی ۔ کئی سالاں توں پولیس لائن وچ کھڈے لگا ہویا سی ۔ جے نربھی سنگھ اس دی پوسٹنگ لئی پورا سٹینڈ نہ لیندا تاں اس نوں اس سب ڈویزن تے تاں کس نے لاؤنا سی، کسے نے پی.اے.پی. دے وی درشن نہیں سی کراؤنے ۔ شہر دے دو چار جتھیداراں نال یاری پا کے اوہ ڈی.آئی.جی. نوں ٹچ ہی سمجھن لگا سی ۔ نہ سنیہے تے آیا، نہ وائرلیس کرن تے ۔ ڈپٹیاں دی میٹنگ رکھی تاں بہانہ لا کے ٹال گیا ۔ شہر وچ حالات تناؤ پورن ہن ۔ کسے وی سمیں گڑبڑ ہو سکدی سی ۔ ڈپٹی دا شہر وچ حاضر ہونا بہت ضروری سی ۔

اُلٹا ڈی.آئی.جی. دے بندے دھمکا دتے ۔ 'دوبارا صاحب کول گئے تاں سارے ٹبر نوں اندر تن دیوں ۔' بنٹی دے قتل دی خبر نال ڈی.آئی.جی. نوں کافی راحت ملی ۔ موقع ویکھن دے بہانے اوہ شہر جا سکیگا اتے ڈپٹی دی کھنب ٹھپ سکیگا ۔ جے پھیر وی قابو نہ آیا تاں اس دی بدلی دی سفارش کر کے پھاہا وڈھا سٹیگا ۔ کئی مسئلے سی، جیہڑے اس نے ڈپٹی نال نجٹھنے سن ۔ پہلا رائیسر والی پنجاہ کلے زمین دا سی ۔ اس نے صاف صاف ڈپٹی نوں آکھیا سی کہ اس وار زمین تے قبضہ گریوالاں دا ہونا چاہیدا ہے ۔ اوہ اک کیندری وزیر دی چٹھی لیا کے اس نوں ملے سن ۔ ڈپٹی نوں چنگا بھلا پتہ سی کہ اس نوں شہر دی اس سب ڈویزن وچ اسے وزیر دی کرپا نال لگوایا گیا سی ۔ ڈی.آئی.جی. نے گریوالاں نوں مشورہ دتا کہ زمین تے جے

کوئی قبضہ کروا سکدا ہے تاں اوہ نونہال سنگھ جی ہے ۔ اوہناں ڈی.آئی.جی. دے کہے مطابق کیندری وزیر نوں جا آکھیا ۔ وزیر نے ڈی.آئی.جی. نوں سدھا فون کھڑکایا ۔ گھنٹے وچ نونہال سنگھ دے آرڈر جاری ہو گئے ۔ اپنا کم کڈھا کے گریوالاں توں مُونہہ لکو رہیا ہے ۔ اس وار تاں گریوالاں نیں ویسے ہی لڑائی دی جڑھ وڈھ دتی سی ۔ اوہناں بڈھی توں بیناما کروا لیا سی ۔ پہلاں بڈھی نوں کوئی پارٹی چک کے لے جاندی سی اتے کدے کوئی ۔ گریوالاں نوں قبضہ دواؤن وچ کوئی قانونی اڑچن نہیں سی رہی ۔ گریوال کئی وار الانبھا دے کے گئے سن ۔ ڈپٹی دوجی پارٹی نال ملیا پھردا ہے ۔ سدھے مُونہہ اوہناں نال گل نہیں کردا ۔ جے گریوال قبضہ نہ لے سکے تاں ڈی.آئی.جی. دا کئی لکھ دا نقصان ہو جانا سی ۔ پنجاہاں وچوں پنج کلے اس نوں ملنے سن ۔ دوجا مسئلہ کھڈی والے نمبردار دا سی ۔ اوہ کئی دناں توں نربھی سنگھ دی کوٹھی ڈیرہ لائی بیٹھا سی ۔ ڈپٹی نوں چنگا بھلا پتہ سی کہ نمبردار دے ہتھ بہت لمبے ہن ۔ پھیر وی اس نوں ونجھ تے ٹنگی بیٹھا سی ۔ بہانہ ودھیا ہے ۔ ‘‘ڈی.آئی.جی. دا حکم ہے ۔ سارے پنجاب وچ بھکی بند ہے ۔ اسے سب ڈویزن وچ عام وکدی ہے ۔ نال لگدے ضلعیاں دے کپتاناں نیں ڈی.جی. کول شکایت کیتی ہے ۔ اوہناں دی سختی دا کوئی فائدہ نہیں ۔ عملی شہر دے علاقے وچوں بھکی لے آؤندے ہن ۔ ڈی.جی. نے اوہناں تھانیداراں دی لسٹ بھیجی ہے، جیہناں نوں نمبردار دس ہزار توں لے کے پنجاہ ہزار روپئے تک مہینہ دیندا ہے ۔ ڈی.جی. دا ہی حکم ہے کہ نمبردار دے پچھے کسے ہور تھانے دا تھانیدار لایا جاوے ۔ کسے کرندے تے کیس بنا

دیندا تاں نمبردار نوں فرق نہیں سی پینا ۔ نمبردار دے خلاف پرچہ کٹ دیوے تاں وی کوئی حرج نہیں، پر اس نوں گرفتاار تاں نہ کرے ۔ پیشگی ضمانت تاں کرا لین دیوے ۔ الٹا اوہ سیشن جج دے کن وچ وی پھوک مار آیا ہے ۔ ڈردے سیشن جج نے ضمانت رد کر دتی ۔ چلو ایہہ وی کوئی گل نہیں ۔ ڈپٹی نمبردار دی پتنی اتے دھی نوں تاں ذلیل نہ کرے ۔ کئی وار تھانے بلا کے اوہناں دی بے عزتی کر چکا ہے ۔ کار بے شک تھانے کھڑھائی رکھے، پیٹیاں ٹرنکاں، ٹی.وی. اتے گیزر تھانے چک لیاؤن دا کیہ مطلب ؟ ڈی.آئی.جی. نمبردار نوں بتھیرا سمجھاؤندا سی، ہن اوہ ایہہ کم چھڈ دیوے ۔ بتھیرا پیسہ کما لیا ۔ اس کول گھٹو گھٹو کروڑ روپئے دی جائداد ہوئےگی ۔ سال وچ پنج چار کاراں تاں اوہ افسراں نوں خرید کے دیندا ہے ۔ کئی لکھ روپئے چھوٹے اہلکاراں چ ونڈدا ہے ۔ نالے اوہ کما کس لئی رہیا ہے ؟ اک دھی ہے ۔ اوہ وی پیٹوں نہیں فٹ سکی، بانجھ ہے ۔ سہریاں نیں سارے علاج کرا کے دیکھ لئے ۔ پنجاں سالاں توں نمبردار دے گھر بیٹھی ہے ۔ اوہدے گھر والے نے ہور ویاہ کرا لیا ہے ۔ نمبردار دے اجیہا لہو مُونہہ لگا ہے کہ ہر وار اس کول طوبیٰ کر کے جاندا ہے ۔ جاندا ہی پھیر کم شروع کر لیندا ہے ۔ اس وار وی ایہو آکھ رہیا ہے ۔ اس وار کھہڑا چھٹ جائے، مڑ کم توں طوبیٰ ۔ ڈی.آئی.جی. وی چاہندا ہے کہ نمبردار نوں کچہری وچ ذلیل نہ ہونا پئے ۔ اس دی نظر نمبردار دی گھر بیٹھی کڑی تے سی ۔ ڈی.آئی.جی. دے نا لایق پت دی وی اپنی پاڑھی پتنی نال نہیں سی بندی ۔ کئی سالاں توں پیکیں بیٹھی ہے ۔ اس دا طلاق کرا کے اوہ نمبردار نال رشتے داری پاؤن دا اچھک سی ۔

منڈے کول دو منڈے سن ۔ نمبردار دی دھی بچے نہیں وی جمیگی تاں وی کوئی فرق نہیں سی ۔ اس دے نا لایق پت نوں اینا پیسہ مل جائے گا کہ بھاویں ساری عمر وہلا بیٹھ کے کھاندا رہے ۔ ڈی.آئی.جی. وی رٹائرمینٹ اڈیکدا ہے ۔ سارے دے سال رہندے ہن ۔ ہنے رشتے داری پا لئی تاں سارے صوبے وچ بدنامی ہو جانی سی ۔ نمبردار نامی سمگلراں وچ آؤندا سی ۔ اک وار اوہ رٹائر ہو گیا تاں اس نوں پچھن والا کوئی نہیں رہنا ۔ گلیں گلیں اس نے ایہہ گل نمبردار دے کناں تھانی کڈھ وی دتی سی ۔ اوہ وی راضی سی ۔ نمبردار اکلا امیر ہی نہیں، اس دیاں رشتے داریاں وڈے وڈے تھاں ہن ۔ اک سالی آئی.اے.ایس. ہے ۔ نمبردار دی ڈٹ کے مدد کردی ہے ۔ ادھی راتیں جا کے بھاویں خالی کاغذاں تے دستخط کرا لیائے ۔ ڈپٹی نے جیہڑا وی کاغذ ٹائیپ کرا کے اس ول بھیجیا، اسے تے دستخط ہو کے آ گئے ۔ بدلیاں شدلیاں تاں معمولی کم ہے ۔ اوہ تاں کھڑی کھڑی لکھاں دے فائدے کر دیندی ہے ۔ جدوں اوہ ٹرانسپورٹ سکتر سی تاں نربھی سنگھ نے تن لمبے روٹ پرمٹ لئے سن ۔ اک روٹ دی بلیک پنجاہ ہزار روپئے ہے ۔ نمبردار دا اک سانڈھو ہائیکورٹ دا جج ہے ۔ اوہ وی نمبردار دی باپ وانگ عزت کردا ہے ۔ وزیراں دا کیہ ہے ؟ کدے وزارت بن گئی، کدے ٹٹ گئی ۔ جج سدا بہار وزیر ہوندے ہن ۔ چھوٹے موٹے میجسٹریٹ جاں سیشن جج دی کیہ مجال ہے کہ اکھ چک دے وی دیکھ جان ۔ ماڑے جہے اشارے تے ہی اگلے مسلاں چک کے چنڈی گڑھ آ دھمکدے ہن ۔ جڈیشری نے تاں ججاں توں ڈرنا ہی سی، دوجے افسر وی نانہہ نہیں کردے ۔ کیہ پتے کدوں کس دی ہائیکورٹ

وچ جان پھس جائے ؟ نربھی سنگھ نے کپتاناں دی پچھلی میٹنگ وچ سنگرور والے کپتان دی کافی کھچائی کیتی سی ۔ کافی اثر وی ہویا ۔ اس نے سامان وی واپس کروا دتا اتے زنانیاں نوں تھانے بلاؤن توں وی ورج دتا ۔ اکلی کار ہی رہندی سی ۔ اوہ وی اس لئی کہ ایہہ کیس وچ پا دتی گئی سی ۔ ہور مدد کرن توں اوہ اسمرتھ سی ۔ ڈپٹی نال اس دی بہتی بندی نہیں، سگوں ڈپٹی تاں اپنے آپ نوں نربھی سنگھ دا بندہ ہی آکھدا سی ۔ اسے لئی کپتان اس دے خلاف کوئی کاروائی نہیں سی کردا ۔ ہن اوہناں اشارہ کیتا ہے تاں اوہ ڈپٹی نوں مانج دیوے گا ۔ کانگرس دی وزارت ہوندی تاں نمبردار نے کدوں دا ڈپٹی دا پتہ کٹا دینا سی ۔ مکھ وزیر اس دا ورودھی تاں نہیں سی، پر کوئی کم وی نہیں سی کردا ۔ نمبردار شروع توں ہی کانگرس وچ پیر دھردا سی ۔ کانگرسیاں نال ہی اس دیاں رشتے داریاں سن ۔ زور اس وزارت وچ وی بتھیرا سی، پر چھوٹے وزیراں تک پہنچ سی ۔ اجیہے مسئلے وچ وزیر ڈی.جی. نوں فون کرن توں جھجکدے سن ۔ اوہ وزیراں نوں ٹچ سمجھدا سی ۔ اس دا کیندر نال سدھا سمپرک سی ۔ وزیر کئی وار اس دے خلاف بول چکے سن اتے اس دی بدلی دی منگ کر چکے سن ۔ کسے دے کن تے جوں نہیں سی سرکی ۔ اجیہے بھیڑے بندے دا کوئی وساہ نہیں وزیراں دے فون ہی ریکارڈ کر لئے ۔ سفارشاں دے حوالے دے دے پریس نوں بیان داغ دیوے ۔ اوہ کئی وزیراں تے پہلاں ہی دہشتگرداں نال سنبندھ رکھن دے دوش لا چکا سی ۔ پھیر آکھیگا اوہ سمگلراں دی وی مدد کردے اہن ۔ اسے لئی نمبردار عقل توں کم لے رہیا سی ۔ سیشن جج نے تاں نبھا دتی سی ۔ پندراں دناں لئی

نمبردار دی گرفتاری تے پابندی لا دتی سی ۔ تھوڑی جیہی پولیس ڈھلی پئے تاں اوہ پیشگی ضمانت لین لئی تیار سی ۔ ڈپٹی گرفتاری تے زور لا رہیا سی ۔ نمبردار ڈپٹی نوں مُونہہ منگے پیسے دین نوں تیار سی ۔ ڈپٹی ڈر گیا سی ۔ پیسے لینوں ٹل رہیا سی ۔ اس نے وچولیاں کول ایہو توخلا پرگٹایا سی کہ نمبردار ریڈ کرائیگا جاں شکایت کرائیگا ۔ ڈپٹی دے زور پواؤن لئی نمبردار نے ڈی.آئی.جی. دی کوٹھی ڈیرہ لایا ہویا سی ۔ نمبردار اکو گل چاہندا سی ۔ سامان دی کوئی پرواہ نہیں ۔ مہینہ دو مہینے کم وی بند رکھیگا ۔ مقدمہ وی بھگت لئے گا ۔ تھانے حاضر ہون نوں وی تیار ہے ۔ نہ مار کٹائی ہووے، نہ لوکاں سامہنے بے عزتی ۔ رات براتے کچہری وچ پیش کیتا جاوے ۔ بناں ہتھکڑی لائے ۔ ڈپٹی سدھے راہ نہیں سی آ رہیا ۔ ڈی.آئی.جی. اجیہے موقعے دی تلاش وچ سی جس نال اوہ ڈپٹی نوں سبق سکھا سکے کہ افسر تاں مٹی دا مان نہیں ہوندا، اوہ تاں پھر دھڑلیدار ڈی.آئی.جی. سی ۔ آخر ڈی.آئی.جی. نوں موقع لبھ ہی گیا سی ۔ بنٹی دے قتل دی اطلاع ملدیاں ہی اس نے شہر وائرلیس کروا دتی ۔ سویرے اوہ موقع دیکھن آئیگا ۔ لوک کچہری وی لگیگی ۔ کئی میٹنگاں ہونگیاں ۔ پبلک دی الگ، سیاسی سیاستداناں دی الگ اتے شہری پتونتیاں دی الگ ۔ ہن ڈپٹی تے حملہ کرن دی نمبردار دی واری سی ۔ اس نے لوکاں نوں بتھیرا روپیہ کھوایا سی ۔ ہر پارٹی دے سیاسی آگُو اس دی حاضری بھردے ہن ۔ اوہ ہر طبقے وچلے اپنے بندیاں نوں ہشیار کرے ۔ نربھی سنگھ کول اس ڈپٹی خلاف جھوٹھیاں سچیاں شکایتاں کرن ۔ ڈی.آئی.جی. کول ڈپٹی نوں دھمکاؤن لئی کجھ ہی شکایتاں کافی سن ۔ باقی اوہ

آپے دیکھ لئے گا ۔ نمبردار نوں شہر بھیج کے ڈی.آئی.جی. شہر دے ٹور دیاں تیاریاں کرن لگا ۔

19

سماں گھٹ ہون کارن ڈی.آئی.جی. دے دورے دی خبر پنڈ پنڈ نہیں سی پہنچائی جا سکی ۔ کیول شہر وچ ہی ڈھنڈورا پٹایا گیا سی ۔ عام لوکاں نوں بی.ڈی.او. دفتر اتے پتونتے سجناں نوں ریسٹ ہاؤس وکھے اکٹھے ہون لئی آکھیا گیا سی ۔ تھانے والے چاہندے سن کہ ڈی.آئی.جی. پہلاں موقع دیکھ لئے ۔ اتھے بہت سارے تماشبین اکٹھے ہوئے ہوئے سن ۔ امن بحال رکھن لئی اتے افسراں نوں کسے خطرے توں بچائی رکھن لئی اتھے بہت ساری فورس لائی گئی سی ۔ اک وار موقع دیکھن دا کم مک جائے تاں اوہ فورس وہلی ہو سکدی سی ۔ اسے فورس نوں پچھوں ڈی.آئی.جی. دی سکؤرٹی لئی ورتیا جا سکدا سی ۔ ڈی.آئی.جی. موقعے تے جان توں پہلاں کجھ میٹنگاں کر لینا چاہندا سی ۔ اس نے اپنے ذہن وچ اک یوجنا بنائی ہوئی سی ۔ اسے مطابق چل کے اس دا اتھے آؤن دا مقصد حل ہونا سی ۔ بی.ڈی.او. دفتر وچ لوک تاں بتھیرے سن ۔ شکایتاں وی دھڑا دھڑا کر رہے سن، پر جیہڑی شکایت نربھی سنگھ سننا چاہندا سی، اوہ کسے دے مونہوں وی نہیں سی نکل رہی ۔ کوئی اپنے کھسے قبضے دے رونے رو رہیا سی، کوئی کسے ولوں دبے پیسیاں دے اتے کوئی ڈھاہے گئے کھال دے ۔ کوئی ٹاواں ٹلاں پولیس خلاف وی بولدا سی ۔ فلانے حولدار نے نالے اس نوں کٹیا، نالے اس دی گھڑی لاہ لئی ۔ فلانے سپاہی نے اس نوں تاں دو دن تھانے بٹھائی رکھیا، پچھوں دوجی پارٹی نے اس دی جگہ چ کندھ کڈھ لئی ۔ نراش ہویا ڈی.آئی.جی. شکایتاں نوٹ

کردا رہیا ۔ لوک پولیس دے خلاف کھل کے کیوں نہیں بولدے ؟ اس دا کارن اس نوں سراں تے کھڑی پلسیاں دی ڈار نظر آئی ۔ کس دا سر بھویاں ہے کہ کول کھڑے پلسیئے دے خلاف ہی شکایت کر دیوے ۔ ڈی.آئی.جی. نے تاں تر جانا ہے ۔ پچھوں اگلے نے شکایتی دے ہڈاں وچ رادھ پا دینی ہے ۔ آپ کجھ نہ کیتا تاں اپنے کسے چمچے توں چھتر لگوا دینے نے ۔ شکایت کرکے سگوں لینے دے دینے پے سکدے سن ۔ جدوں نربھی سنگھ ایس.ایچ.او. سی تاں اوہ وی اس ہی طرحاں کریا کردا سی ۔ اجیہے موقعیاں تے اپنے ورودھیاں نوں پہلاں ہی بیرکاں وچ تاڑ دیا کردا سی ۔ اتھے وی انج ہی ہویا ہونا ہے ۔ اس نے حاضر سارے پولیس اہلکاراں نوں میٹنگ وچوں باہر بھیج دتا ۔ پلے پھیر وی کجھ نہ پیا ۔ ایہہ تاں ہو نہیں سکدا کہ نمبردار اپنے حق دا اک وی بندہ اتھے نہ بھیج سکیا ہووے ۔ ڈپٹی نوں سوہ لگ گئی ہونی ہے ۔ نمبردار دے بندے جاں پھڑ لئے گئے ہونے ہن جاں ڈنڈے مار مار اتھوں بھجا دتے ہون گے ۔ نربھی سنگھ ہمت ہارن والا نہیں سی ۔ اس میٹنگ وچوں کجھ نہ ملیا تاں پتونتے سجناں وچوں کجھ ضرور مل جائے گا ۔ پتونتے تاں ڈپٹی توں ڈرن نہیں لگے ۔ ڈپٹی دا کیہ ہے ؟ اج اتھے تاں کل اتھے ۔ نمبردار نے تاں ہمیشہ اتھے ہی رہنا ہے ۔ کسے نے گؤشالا لئی چندہ لینا ہوندا ہے، کسے نے ڈرامہ کلب لئی اتے کسے نے الیکشن لئی ۔ اوہ نمبردار نوں ناراض نہیں کرنگے ۔ اکٹھ وچوں کجھ بندے ڈی.آئی.جی. نال الگ الگ گل کرنا چاہندے سن ۔ ڈی.آئی.جی. نوں اپنی غلطی دا احساس ہویا ۔ اس نوں تاں آؤندے ہی ایہہ اعلان کر دینا چاہیدا سی کہ جے کسے

نے گپت مخبری دینی ہے جاں کسے پولیس ملازم دی شکایت کرنی ہے تاں اس نوں اکلیاں مل سکدا ہے ۔ اکلے ملن توں ڈپٹی نوں کدوں انکار سی ؟ اوہ ڈیپوٹیشن نوں دوجے کمرے وچ لے گیا ۔ نربھی سنگھ نوں آس سی ضرور ایہہ نمبردار دے بندے ہون گے ۔ اس وار اس نے ریڈر نوں وی باہر بھیج دتا ۔ شکایتاں دے نوٹس لین لئی اس نے کاپی پینسل آپ سنبھال لئی ۔ ایہہ تاں کامریڈاں دا ٹولا سی ۔ ایہہ نمبرداار دی بولی نہیں سی بول رہے ۔ اس دے الٹ بول رہے سن ۔ حولداراں، سپاہیاں توں لے کے انسپکٹر تک سبھ تے دوش لا رہے سن ۔ شہر وچ سٹیباز ہن، رنڈیاں ہن اتے جوآ گھر ہن ۔ ناجائز شراب وکدی ہے ۔ افیم اتے ڈوڈیاں دے ٹرک عام آؤندے ہن ۔ شام نوں ادھی پولیس سٹیبازاں دے گھر ہوندی ہے تے باقی جوئے بازاں دے ۔ رنڈیاں تھانے بیٹھیاں رہندیاں ہن ۔ تھانیدار برابر کرسی دیندے ہن ۔ اوہناں دی لوکاں دے نمائندیاں نالوں ودھ چلدی ہے ۔ سبھ طرحاں دے ناجائز دھندیاں وچ پولیس دا حصہ ہے ۔ افیم، ڈوڈے تھانیوں مل ملدے ہن ۔ ویہہ بندے ایہناں نیں وگاری بنا کے تھانے رکھے ہوئے ہن ۔ آتھن نوں اوہناں نوں جھولا ڈوڈیاں دا دے دیندے ہن ۔ سارا دن اوہناں توں اسے بدلے کم کراؤندے ہن ۔ پولیس خود لوکاں نوں نشیاں تے لاؤن لگے تاں جرم کون روکیگا ؟ پولیس ہڑتالاں وچ دخل دیندی ہے ۔ دھرنا لا رہے مزدوراں نوں چک لجاندی ہے ۔ وڈے وڈے جرم لا کے مہینہ مہینہ اوہناں دی ضمانت نہیں ہون دیندی ۔ ایہناں کماں وچ سرمائیداراں توں نوٹ وصول کردی ہے ۔ اک وڈی ساری لسٹ اوہناں پڑھ کے سنائی، جس وچ درج سی کہ کس پلسیئے نے کس توں کنے پیسے لئے

۔ اس وچ سبھ دے ناں سی ۔ اکو ناں نہیں سی جس دی ڈی.آئی.جی. نوں ضرورت سی ۔ اس نوں محسوس ہویا، ایہہ ٹولا ڈپٹی دا بھیجیا ہویا ہے ۔

"تسیں ایہہ لسٹ ڈپٹی نوں دینی سی " "اوہ کیہڑا بھلامانس ہے.....اوہناں دا وی گورو ہے.....اس کول وی شکایتاں کیتیاں سن ۔ کدے کوئی کاروائی نہیں ہوئی....اہلکاراں توں اپنا حصہ لے کے چپ کر جاندے ۔" "اس دے خلاف تہاڈے کول کوئی ثبوت ہن ؟" "ثبوت اوہ باقی چھڈدا ہی نہیں ۔ اس دے دلال وڈے وڈے سیٹھ جاں جگیردار ہن ۔ اوہناں تک ساڈے کامریڈاں دی پہنچ نہیں.....۔ اجیہے دلے کسے خلاف مُونہہ وی نہیں کھولھدے ۔.....ثبوت کتھوں اکٹھے کریئے ؟" نربھی سنگھ نے کامریڈاں نوں پوری تسلی دوائی ۔ اوہ اوہناں دیاں شکایتاں تے پورا غور کریگا ۔ اہلکاراں دیاں فیتیاں لاہیگا، ڈسمس کریگا ۔ اوہ ڈی.آئی.جی. نوں سہیوگ دین ۔ جے ایہناں دے گورو ڈپٹی خلاف ٹھوس ثبوت مل جان تاں چھوٹے اہلکاراں دا آپے حوصلہ ڈھیہہ جائے ۔ اوہ رشوتخوری نوں اپروں ختم کرن دے حق وچ سی ۔ اک سنکھیپ جیہا بھاشن جھاڑ کے کامریڈاں نوں ڈپٹی خلاف ثبوت اکٹھے کرن دے آہر لا کے ڈی.آئی.جی. پتونتے سجناں دی میٹنگ لین لئی جیپ وچ جا بیٹھا ۔ ریسٹ ہاؤس ول جاندا ڈی.آئی.جی. سوچ رہیا سی کہ نمبردار ڈپٹی خلاف بندے کھڑے کرن وچ کامیاب نہیں ہو سکیا ہونا ۔ ڈپٹی آخر تے تھانیاں دا مالک ہے ۔ اج کل پولیس نوں پورے اختیار ہن، جس نوں مرضی دہشتگرد آکھ کے گولی مار دیو ۔ کوئی بہت وڈے گردے والا ہی ڈپٹی دے خلاف بول سکدا ہے، اوہ جس نے اپنی جان

تلی تے دھر لئی ہووے ۔ جویں کسے زمانے چ کامریڈ بسنت نے دھری سی ۔ اس نے بھری محفل وچ نربھی سنگھ تے دوش لائے سن اتے اس دی بے عزتی کیتی سی ۔ اوہنیں دنیں نربھی سنگھ ڈپٹی سی اتے نکسلباڑی لہر زوراں تے سی ۔ بسنت تھوڑا تھوڑا اوہناں چ پیر دھرن لگا سی ۔ پولیس نے موماں پنڈ دے اک خطرناک نکسلیئے بے انت نوں ماریا سی ۔ آئی.جی. موقع دیکھن آیا سی ۔ ساریاں سامہنے بسنت ڈپٹی خلاف بکن لگا ۔ ‘‘تھوڈا ایہہ ڈپٹی سارا دن شرابی رہندا ہے ۔ بھاویں اس وقت معائنہ کرا کے دیکھ لؤ، اوہ شرابی نکلیگا ۔ نشے چ دھت اس ڈپٹی نوں چنگے ماڑے دی پچھان نہیں رہندی ۔ نوجوان منڈیاں نوں پولیس مقابلے بنا بنا ختم کرن دے حکم دیندا رہندا ہے ۔ بے انت پولیس مقابلے وچ نہیں مریا، اس نوں پہلاں پھڑیا گیا، تسیہے دتے گئے اتے پھیر ماریا گیا ۔’’ اس وقت تاں نربھی سنگھ نے چپ کر کے آئی.جی. دیاں جھڑکاں کھا لئیاں، پر اس دے اندر اونا چر وش گھلدا رہیا، جنا چر بسنت نوں اس نے ٹکانے نہ لا دتا ۔ نربھی سنگھ نے علاقے دے سارے بدمعاشاں، سمگلراں اتے تھانیداراں نوں ہدایت جاری کیتی کہ جتھے ملے گولی مار دیو ۔ کوئی اوہناں دی 'وا ول وی نہیں جھاک سکدا ۔ ڈردا جدوں کوئی وی اس نوں ہتھ نہ پا سکیا تاں نربھی نوں خود ہی ہولا پھکنا پیا ۔ پنج چار پرانیاں مسلاں وچ اس نوں مجرم نامزد کیتا ۔ نویں درج ہوندے مقدمیاں وچ اس نوں موقعے تے حاضر دکھایا ۔ بھگوڑا قرار دے کے سرکار توں اس دے سر تے انعام رکھوا دتا ۔ خونخار نکسلیئے دا بمب بنا کے بسنت نوں پھڑیا اتے پولیس مقابلہ بنا کے پھنڈ دتا ۔ نربھی

دی اس بہادری دے قصے اخباراں وچ چھپے ۔ مان سنمان ملے ۔ بھاویں اوہ درجن ڈپٹیاں توں جونیئر سی پھیر وی اسے بہادری دی بدولت اس نوں ڈپٹی کنفرم کر دتا گیا ۔ اسے بہادری دی بدولت اوہ اج ڈی.آئی.جی. ہے ۔ اس نام دے مساں ایس.پی. بن سکے ہن ۔ بسنت دے مرن نال لوکاں وچ پولیس دی ا جیہی دہشت پئی کہ ڈپٹی دے خلاف تاں کسے نے کیہ بولنا سی، کوئی سپاہی دے خلاف وی ساہ نہیں سی کڈھدا ۔ نونہال کیہڑا کسے توں گھٹ سی ؟ اوہ وی کسے نوں کسکن نہیں دیوے گا ۔ اس لئی نربھی سنگھ نوں لگدا سی ڈپٹی نوں جھاڑاں پاؤن لئی اس نوں خود ہی کوئی بہانہ گھڑنا پئیگا ۔ پتونتے سجناں توں نربھی نوں کوئی بہتی آس نہیں سی ۔ اوہ تاں کسے چپڑاسی تک دی شکایت نہیں کردے ۔ ڈپٹی تاں بہت وڈی پوسٹ ہے ۔ میٹنگ وچ آؤن دا اوہناں دا مقصد تاں افسراں نال ہتھ ملاؤنا، جان پہچان قایم کرنا اتے اپنے رتبے دا دکھاوا کرنا ہوندا ہے ۔ نہ پولیس اوہناں نوں ناراض کر سکدی ہے، نہ ہی اوہ پولیس نوں ۔ پولیس نے اچانک پئیاں وگاراں ایہناں سروں ہی پوریاں کرنیاں ہوندیاں ہن ۔ کدے افسراں نوں کنک بھیجنی ہوندی ہے، کدے کار اتے کدے ویاہ شادی لئی مرغ مسلم ۔ پتونتے سجن ایہو جہے کم کھڑے متھے کردے ہن ۔ کار وی دیندے ہن، ڈرائیور وی اتے تیل وی ۔ لوڑ پئے تاں رستے دا راشن پانی وی ۔ کوئی وڈی وگار پے جائے تاں کیہڑا پٹھ دکھاؤندے ہن ۔ کئی ایسوسیئیشناں بنا رکھیاں ہن ۔ شیلراں والیاں دی ایسوسی ایشن، کپاہ دے کارخانیداراں دی ایسوسی ایشن اتے لوہے والیاں دی ایسوسی ایشن ۔ ہر تنظیم کول لکھاں چ فنڈ پئے ہن ۔ اتھوں پیسے بھیج دیندے ہن ۔ پولیس وی

اوہناں دے بتھیرے بتے ساردی ہے ۔ مہینے چ اک گیڑا کارخانے مارن نال ہی لیبر تے رعب پیا رہندا ہے ۔ پولیس افسر نوں وی گیڑا ماڑا نہیں رہندا ۔ نالے بیٹھ کے کھاؤ پیو، نالے آؤندے ہوئے کوئی نہ کوئی گفٹ لے آؤ ۔ لیبر تے ڈنڈا پریڈ کرن دی ضرورت تاں کدے کدے ہی پیندی ہے ۔ لیبر ڈری رہے، کارخانیدار اس نال ہی خوش رہندے ہن ۔ پتونتے تاں افسراں دی ودھ چڑھ کے تعریف ہی کرنگے ۔ نربھی سنگھ اج تعریف سنن دے موڈ وچ نہیں سی ۔ نربھی سنگھ نے اپنا سارا دھیان کاجو بداماں ول ہی لائی رکھیا ۔ اوہناں دے مشورے تاں اوہو گھسے پٹے سن ۔ اس دی آخری امید یوا سنگھ سی ۔ سنگھ دا سارا نزلہ پریتم سنگھ تے جھڑ رہیا سی ۔ اوہ آکھ رہے سن کہ پریتم کٹڑ سکھ ہے ۔ اوہ سکھاں دی ڈٹ کے حمایت کردا ہے ۔ ہوندواں دی گل ہی نہیں سندا ۔ جے گردوارے دی تلاشی پہلے ہی دن کر لئی جاندی تاں ایہہ نوبت نہیں سی آؤنی ۔ نالے قاتل پھڑے جانے سن، نالے بنٹی دی جان بچ جانی سی ۔ پریتم خلاف سخت کاروائی ہونی چاہیدی سی ۔ ‘‘پریتم تاں بڑا ہونہار پولیس افسر ہے ۔ اوہ تاں دہشتگرداں دی ہٹ لسٹ تے ہے ۔ جیہڑا اس سارے پواڑے دی جڑھ ہے، اس دی تسیں شناخت ہی نہیں کر سکے ۔ کرو وی کس طرحاں ؟ اوہ ہے ہی چلاک لومبڑی دی جات 'چوں ۔’’ کاغذ پتر پھرولدے ڈی.آئی.جی. نے اپنی کوٹنیتی دا پہلا بان چھڈیا ۔ ‘‘ایہہ جیہڑا تہاڈا ڈپٹی ہے، ایہو ہے زہر دی گندل ۔ اس دیاں ساریاں رشتے داریاں امرتسر اتے گورداس پور ضلعے وچ ہن ۔ اس دا اک بھتیجا 'بی' شرینی دا دہشتگرد ہے ۔ اسے نے اس نوں بچا رکھیا ہے ۔ سرکار کول خفیہ رپورٹ پجی

سی کہ اوہ کئی کئی دن اس کول رہِ کے جاندا ہے ۔ ایہہ ڈپٹی اس نوں شرن دیندا ہے ۔'' نربھی سنگھ کوئی وی قصر باقی نہیں سی رہن دینا چاہندا ۔ یوا سنگھ والیاں دیاں اکھاں اگوں جویں ہنیرا ہٹ گیا ۔ اوہناں دا غصہ اک دم اسمان چھوہن لگا ۔ ''بالکل ٹھیک ہے، جدوں دا ایہہ آیا ہے، نت نویں واردات ہو جاندی ہے ۔ پہلاں دھنولے والی سڑک تے اوہناں دیشا ماریا، پھیر نرنکاری ۔ پچھلے بند سمیں سی.آر.پی. توں گولی چلوا کے دو ہوندو مروا دتے ۔ ضرور اس اتوادی نے، اس دی شہِ نال اتھے اڈے بنا لئے ہون گے ۔'' رام سروپ پردھان پچھلیاں گھٹناواں نوں ڈپٹی نال جوڑن لگا ۔ ''جدوں قاتلاں نوں ڈپٹی دی شہِ سی تاں اوہ پھڑے کتھوں جاندے ۔ اسیں اج ہی سردار جی (مکھ منتری) نال گل کردے ہاں ۔ اس دا اتھوں پھاہا وڈھاؤندے ہاں ۔'' درشن میز تے مکیاں مار مار ڈی.آئی.جی. نال سہمتی پرگٹاؤن لگا ۔ ''سیانے بندے نوں تاں اشارہ ہی کافی ہوندا ہے ۔ تسیں میری مدد کرو ۔ میں اکلا ہی اس نوں نوکریؤں کڈھا دیاں گا ۔ مکھ وزیر جی تک جان دی لوڑ نہیں پینی ۔

''سانوں حکم کرو، اسیں ہر طرحاں تہاڈے نال ہاں ۔'' جوش چ آئے سنگھ والے ڈی.آئی.جی. دے اشارے تے کجھ وی کرن لئی تیار سن ۔ ''حال دی گھڑی تسیں چھوٹا جیہا کم کرنا ہے، موقعے تے پجو ۔ جدوں میں اتھے پجاں تسیں ڈپٹی خلاف نعرے مارنے شروع کر دیو ۔ باقی میں آپے سنبھال لوانگا ۔'' 'ٹھیک ہے، نعرے تاں جے تسیں آکھو تاں ہنے مار دیندے ہاں ۔'' ''نہیں، پھیر تاں اوہ سمجھیگا ڈی.آئی.جی. نے تہانوں چک 'تا ۔ میں سٹاف نال میٹنگ کر لواں ۔ پنجاں منٹاں وچ اتھے پج

جاوانگا ۔ بس تسیں تیار رہو ۔ اپنی ساری طاقت لا دیو ۔ سارے ورکراں نوں اتھے اکٹھے کرو ۔'' نربھی سنگھ نے خوشی خوشی سنگھ نوں وداع کیتا ۔ ڈپٹی دی لاہ پاہ کرن لئی ہن نربھی سنگھ کول کافی مسالہ سی ۔ میٹنگ تناء پورن ماحول وچ شروع ہوئی ۔ ہر افسر ڈریا ہویا سی ۔ ڈی.آئی.جی. نے اکلے بہہ کے لوکاں توں شکایتاں سنیاں سن ۔ لوکاں نیں پتہ نہیں تھانیداراں ورودھ کیہ کجھ آکھیا ہونے ؟ سبھ نوں اپنا اپنا پالا مار رہیا سی ۔ عام ہون والیاں میٹنگاں وانگ ڈی.آئی.جی. نے پہلاں تھانیاں دے انکڑیاں تے جھات ماری ۔ بلایا تاں چھ ایس.ایچ.اوز نوں گیا سی ۔ پچھ پڑتال کیول شہر دے تھانے دی ہوئی ۔ بھٹھیاں دی گنتی پچھلے سال نالوں کئی گنا گھٹ سی ۔ پستول زیادہ پھڑے گئے سن ۔ قتل وی کجھ زیادہ ہی ہوئے سن ۔ چوریاں تاں گھٹ سن، پر کھوہاں ودھ گئیاں سن ۔ افیم، ڈوڈے کدھرے نظر نہیں سی آ رہے

|سٹہ جوٹا پہلاں نالوں تیز سی ۔ آوارہ گردی وی پہلاں نالوں ودھ سی ۔ ''لوک تاں شکایتاں کردے ہن کہ اتھے ٹرکاں دے ٹرک ڈوڈیاں دے آؤندے ہن ۔ انکڑے دسدے ہن کہ اتھے عملیاں دا ناں نشان وی نہیں ۔ ایہہ کیہ ماجرہ ہے ؟'' ڈی.آئی.جی. دا پہلا سوال سی ۔ ''لوکاں نوں ایویں شکایتاں کرن دی عادت ہے جناب ۔ ڈپٹی صاحب نے سمگلراں نوں اجیہا پھینٹا چاڑھیٔ، بئی اوہناں دیاں کئی پشتاں اس علاقے وچ نہیں وڑن لگیاں ۔ جدوں دا نواں قانون بنیٔ عملیاں اتے چھوٹے سمگلراں نوں تاں انج ہی نانی یاد آ گئی ہے ۔'' ایہہ ایس.ایچ.او. پریتم سنگھ دا اتر سی ۔ ''سمگلر تاں بھجا دتے، پر آہ جوئے سٹے والے نہیں

سنبھلدے سوتھوں ؟ جویں کتے ایہہ وڈے پہلوان ہون ؟ جے تسیں ایہناں دا کجھ نہیں وگاڑ سکدے تاں دہشتگرداں دا کیہ کروگے ؟" "جوآ کھیڈدا کوئی نی جی اتھے ۔ اوہ تاں جج صاحب نے آکھیا سی کہ جے اس مہینے پچھلے سال جنے مقدمے پیش نہ کیتے تاں اک عدالت ٹٹ جائیگی ۔ عدالت بچاؤن لئی کیس بنائے گئے سی سر ۔ سارے مجرم اقبال کر گئے ۔" نویں آئے سٹی انچارج نے سپشٹیکرن دتا ۔

"بیٹھ جا، بیٹھ جا ۔ مینوں سبھ پتہ جیہڑا تسیں گند پایا ہوئے ۔ چلو ایہہ پچھوں دیکھدے ہاں ۔ پہلاں بنٹی دی گل کرو ۔ اس کیس بارے ڈپٹی صاحب ذرا تسیں چاننا پاؤ ۔" ڈپٹی نوں بولن لئی آکھدا ڈی.آئی.جی. کجھ سخت ہو گیا سی ۔ ڈی.آئی.جی. ولوں اچانک ہوئے حملے نال ڈپٹی گھبرا گیا ۔ اس نوں امید نہیں سی کہ ڈپٹی توں وی پرشن پچھے جانگے ۔ بھونتریا ڈپٹی ڈائری دے ورقے پھولن لگا ۔ "ذرا جلدی کر.....میں موقع دیکھن وی جانے ۔ سیانا افسر ساریاں گلاں ٹپس تے رکھدے ۔" ڈپٹی نوں گھبرایا دیکھ کے، اس دا چنگی طرحاں جلوس کڈھن لئی نربھی سنگھ نے پیراں ہیٹھ اگ مچا دتی ۔ "حال تک تاں کوئی سراغ نہیں ملیا سر ؟ اک رکشے والا اتے اک چپڑاسی فرار ہن ۔ اوہناں دی گرفتاری توں شاید کوئی سراغ مل سکے ۔" بچیاں وانگ بہانے گھڑدا ڈپٹی کھہڑا چھڈاؤن لگا ۔ "اوہناں دوہاں نوں پھڑن لئی کیہ یتن کیتے نے توں ؟" ڈپٹی چپ سی ۔ کجھ کیتا ہووے تاں دسے ۔ "جے سراغ کڈھن دی کوشش کیتی ہووے تاں ہی سراغ ملے ۔ جناب دا زور تاں اس بہانے منتھلیاں اکٹھیاں کرن تے لگا ہوئے ۔ سارا شہر تیرے تے شک کر رہے، کہندے نے تیری

نالائقی کرکے بچے دی موت ہوئی ۔ اوہناں نوں سبھ پتے، تیرا کوئی رشتے دار 'بی' شرینی دا دہشتگرد ہے ۔ اوہ تیرے خلاف مکھ وزیر نوں ملن والے ہن ۔'' ایہو جیہی تاں کوئی گل نہیں سر ! میں تاں پوری واہ لا دتی ۔'' ڈپٹی ڈی.آئی.جی. دے سدھے الزام تے بوکھلا ایٹھیا ۔ ڈپٹی سمجھ گیا سی کہ ڈی.آئی.جی. کتھوں بول رہیا ہے ۔ اوہ چپ وچ ہی بھلی سمجھدا سی ۔ نیڑے بھوکھ وچ قاتلاں دے پھڑے جانا ممکن نہیں سی ۔ اس قتل دا نزلہ کسے نہ کسے تے جھڑنا ہی سی ۔ کوئی وی بلی دا بکرا بن سکدا سی ۔ اس نوں مساں مساں ایہہ علاقہ ملیا سی ۔ سچ مچ شہر والیاں نیں مکھ وزیر کول اس دی شکایت کر دتی تاں ڈپٹی نے کھونجے لگ جانا سی ۔ اوہ پہلاں ہی مساں مساں بچیا سی ۔ دوبارہ مکھ وزیر نہیں بخشن لگا ۔ ڈپٹی ڈی.آئی.جی. نال وگاڑ لین تے پچھتا رہیا سی ۔ ڈی.آئی.جی. اپنی رپورٹ وچ جے اجیہا الزام لا دیوے تاں ڈسمسل دے آرڈر ملن لگیاں منٹ نہیں لگنا ۔ پچھوں نہ کوئی اپیل، نہ دلیل ۔ اوہ نربھی سنگھ توں اپنی غلطی دی معافی منگن لئی تلملاؤن لگا ۔ ''اک افسر ہون دے ناطے میں اپنا فرض نبھا دتا ہے ۔ اگے توں جان اتے تیرا کم ۔ سی.ایم. دا علاقہ ہے ۔ میں کوئی زوخم نہیں اٹھا سکدا ۔ کسے نے لکھتی شکایت کیتی تاں مینوں کاروائی کرنی ہی پئے گی ۔'' آکھدا نربھی سنگھ موقعے تے جان لئی اٹھ کھلوتا ۔ ڈی.آئی.جی. دے موقعے تے پہنچدیاں ہی چارے دشاواں حرکت وچ آ گئیاں ۔ سست پے چکے سپاہیاں نیں مڑ ڈیوٹیاں سنبھال لئیاں ۔ کوئی سٹھ ستر سپاہی اتے سی.آر.پی. دے جوان لوکاں دی بھیڑ نوں قابو کرن لئی جوجھ رہے سن ۔ کجھ نے

پوزیشناں لے کے بندوقاں تان رکھیاں سن ۔ منحوس کمرے توں بھیڑ نوں ادھا کلومیٹر دور رکھیا جا رہیا سی ۔ اوہو سپاہی جیہڑے کجھ دیر پہلاں گھیؤ کھچڑی ہوئے بھیڑ نال گپاں مار رہے سن، ڈی.آئی.جی. دے آؤندیاں ہی لوہے دے بن گئے ۔ اوہ لوکاں نوں ہجھاں مار مار ایوں پچھے دھکن لگے جویں ایہناں وچوں کسے نے ڈی.آئی.جی. نوں گولی مار دینی ہووے ۔ گڈیؤں اتردیاں ہی تن چارن فوٹوگرافر اتے دس باراں پترکار ڈی.آئی.جی. نال جا رلے ۔ ڈی.آئی.جی. نے اوہناں ول کوئی دھیان نہ دتا ۔ اوہ پہلاں موقع دیکھیگا اتے پھیر کوئی بیان دے سکیگا ۔ انسپکٹر ڈی.آئی.جی. دی اگوائی کر رہیا سی ۔ ڈپٹی اس دے برابر سی ۔ دوہاں نوں سٹینگناں نال لیس سپاہیاں نیں گھیریا ہویا سی ۔ اوہناں دے پچھے شہریاں اتے پریس والیاں دا قافلہ چل رہیا سی ۔ گھٹنا دی جانکاری انسپکٹر دے رہیا سی ۔ ڈی.آئی.جی. ساری گل بڑے گہہ نال سن رہیا سی ۔ لاش اس جگہ رکھی ملی سی ۔ مجرماں دے داخل ہون دا اکو رستہ سی ۔ اوہناں دے کدھروں آؤن اتے کدھر جان دی سنبھاونا ہو سکدی ہے ۔ کتھوں کتھوں ہتھاں پیراں دے نشان لئے گئے ۔ دوشیاں دیاں پیڑاں کس کس دشا ول گئیاں ۔ کتے کتھوں تک دوشیاں دا پچھا کر سکے ۔ ڈی.آئی.جی. ہر گل ول دھیان دے رہیا سی ۔ کئی وار چھوٹے چھوٹے سوال وی پچھ رہیا سی ۔ مجرم کنے ہو سکدے ہن ؟ لاش کس وہیکل وچ لیاندی گئی ہوؤ ؟ لاش باہر کھیتاں وچ کیوں نہ سٹی گئی ؟ نیڑے لکن دے کیہڑے کیہڑے ٹکانے ہو سکدے سن ؟ ہسپتال دے آلے دوآلے کس طرحاں دے لوک رہندے ہن آدی ۔ ڈی.آئی.جی. نے ہسپتال ولوں آؤندے اتے

باہر جاندے ہر رستے دا بڑی بریکی نال معائنہ کیتا ۔ آلے دوآلے وسدے گھراں دیاں چھتاں دی پرکھ کیتی ۔ اوہ موقعے دی جانچ کر ہی رہے سن کہ دور کھڑے اک بچے اتے اس دے دادے وچلے سوال جواب نے نربھی سنگھ دی اکاگرتا بھنگ کر دتی ۔ بچہ پچھ رہیا سی، ''بابا، اوہ کون ہے، جس نے اپنی پگ دوآلے کالا ربن بنھیا ہویا ہے ؟'' ''ایہو پولیس دا اوہ وڈا افسر ہے، جیہڑا موقع دیکھن آیا ہے ۔'' ''اوہ وار وار کمرے دے اندر باہر کیوں جاندا ہے ؟ کدے اپر ہیٹھاں تکدا ہے ۔ اوہ کیہ کر رہیا ہے ؟'' ''ڈرامہ، لوک دکھاوا ۔ جڈا وڈا افسر ہے، اونا ہی ودھیا ایکٹر ۔ موقع دیکھن دا ناٹک کر رہیا ہے ۔ لوکاں دیاں اکھاں وچ گھٹا پا رہے ۔"

بڈھے دی گل سن کے نربھی سنگھ دے ستیں کپڑیں اگ لگ گئی ۔ اس دے موڈھیاں تے وڈے افسر دے بلے نہ لگے ہوندے تاں اس نے کٹ کٹ کے بڈھے دی جان کڈھ دینی سی ۔ نربھی نے کوڑیاں اکھاں نال بڈھے ول تکیا ۔ اوہ بچے نوں لے کے کھسک گیا ۔ پولیس چ جویں انکھ ہی نہیں رہی ۔ اک بڈھا پولیس تے وینگ کس رہیا سی اتے کول کھڑا سپاہی ہڑ ہڑ کر رہیا سی ۔ اس دی تھاں نربھی سنگھ ہوندا تاں پتہ نہیں کیہ کجھ کر بیٹھدا ۔ بڈھے دے کٹاخش نے ڈی.آئی.جی. دا منوبل گیر دتا ۔ اوہ اس ناٹک نوں بہتی دیر چالو نہ رکھ سکیا ۔ اس دی انتر آتما جاگ پئی سی ۔ اس نوں احساس ہویا کہ جنتا اس دے دکھاوے نوں سمجھ رہی سی ۔ اوہ بے صبری نال سنگھ دے نعرے اڈیکن لگا ۔ اک دو نعرے وی وج جان، اوہ موقع وچے چھڈ کے سنگھ والیاں نال میٹنگ لئی ریسٹ ہاؤس چلا جاوے ۔ اک نقر دا معائنہ

کراؤن دے بہانے ڈپٹی اس نوں اک پاسے لے تریا ۔ ‘‘میتھوں کوئی گستاخی ہو گئی جناب ! میں تاں تابع دار ہاں ۔’’ ڈپٹی نربھی سنگھ دے گوڈیاں ول جھکنا چاہندا سی ۔ دور کھڑی بھیڑ توں جھجکدیاں اس نے کیول اس طرحاں کرن دا اشارہ ہی کیتا ۔ ‘‘نہیں، گستاخی تاں میتھوں ہو گئی، جیہڑا تیرے ورگے نمک حرام نوں اتھے لگوا دتا ۔’’ ‘‘کسے نے جناب تے من چ غلط فہمی پا دتی ۔ مینوں دسو میں کیہ خدمت کراں ؟’’ ڈپٹی پگھل کے موم ہو چکا سی ۔ ‘‘میں کسے دیاں گلاں وچ آؤن والا دودھ چنگھدا بچہ ہاں ؟’’ ‘‘پھیر دسو وی ؟’’ دو تن سنگھ دے ورکر اوہناں ول ودھ رہے سن ۔ اوہناں نوں پچھے ہی رکن دا اشارہ کر کے ڈپٹی نے پھیر ترلا لیا ۔ ‘‘لٹن نوں تینوں نمبردار ہی لبھا سی ؟ گریوالاں دا قبضہ کیوں نہیں ہو رہیا ؟ ڈھائی گھر تاں ڈین وی چھڈ دیندی اے ۔’’ ‘‘اوہ تاں.....جی.....’’ ‘‘آکھ دے ڈی.جی. دا حکم ہے ۔ بڑا ودھیا بہانے، پر پرانا ہو چکے ۔ ایہہ اسیں ویہہ سال پہلاں ورتدے ہوندے سی ۔’’ ‘‘چھڈو سر ! جویں آکھوگے، انج ہی کراں گا ۔’’ ‘‘نمبردار جویں آکھدے، اسے طرحاں کر ۔ اوہ تیرا حق وی نہیں رکھدا ۔ گریوالاں دا قبضہ کر کے کل ہی رپورٹ بھیج ۔’’ ڈپٹی توں من مرضی دیاں شرطاں منوا کے ڈی.آئی.جی. نے سنگھ اتے پریس والیاں نوں کول بلایا ۔ تفتیش سنبندھی جانکاری دیندیا اس نے بیان دتا ۔ ‘‘مینوں چل رہی تفتیش تے پوری تسلی ہے ۔ ملزماں دی شناخت ہو چکی ہے ۔ پولیس پارٹیاں اوہناں دی گرفتاری لئی جا چکیاں ہن ۔ کسے وی سمیں اوہ تہاڈے سامہنے کھڑے کیتے جا سکدے ہن ۔ میرا وس چلدا تاں میں قاتلاں دے ناں وی دس دیندا، پر اس طرحاں تفتیش

نوں دھکہ لگے گا ۔

ڈپٹی دے بھاشن نے سبھ دے من موہ لئے ۔ سبھ دے چہریاں تے خوشی ٹپک پئی۔ اسے خوشی وچ سنگھ والے ڈپٹی خلاف نعرے مارنے ہی بھل گئے ۔ ڈی.آئی.جی. وی ایہو چاہندا سی ۔ اس دا ڈپٹی نال راضی نامہ ہو چکا سی ۔ نعرے ماحول وگاڑ سکدے سن ۔ ڈپٹی توں غصہ لہہ جان کرکے ڈی.آئی.جی. دی اک دم بھکھ چمک پئی ۔ اس دا وفادار انسپکٹر کافی دیر توں غائب سی ۔ اس نوں نربھی سنگھ دی پسند دا علم سی ۔ ضرور چلی چکن دا پربندھ کرن گیا ہوئےگا ۔ لوکاں نوں خوش کر کے نربھی سنگھ نے کھانے لئی ریسٹ ہاؤس دا رخ کیتا ۔ ڈپٹی نوں اس نے اپنی گڈی وچ ہی بٹھا لیا ۔ کھل کے گلاں کرن دا ایہہ ودھیا موقع سی ۔ کسے چنگے موقعے نوں ہتھوں گواؤنا نربھی سنگھ دی عادت نہیں سی ۔

20

ڈی.آئی.جی. دے لارے لوکاں نوں بہتے دن خوش نہ رکھ سکے ۔

بوجھا سنگھ سی.آئی.ڈی. والے نے سارے پاج کھول دتے ۔

"اوہ موقع دیکھن نہیں سی آیا ڈپٹی نوں سدھا کرن آیا سی ۔ اپنا الو سدھا کر کے تر گیا ۔ دیکھ لؤ، اسے دن دا نمبردار پنڈ بڑہکاں ماردا پھردے ۔ گریوالاں نیں زمین تے قبضہ کر لئ ۔ بنٹی دے قاتلاں دا پتہ ٹکانا نہ اس دن سی، نہ حالے تک لگے ۔ اوہ کورا جھوٹھ مار گیئے ۔" بوجھا سنگھ دا پرچار رنگ لیایا سی ۔ بنٹی دی موت والے دن توں ہڑتال جاری سی ۔ ہڑتال وی بے مثال سی ۔ جدوں دی پنجاب وچ گڑبڑ ہوئی ہے، ہر تیسرے دن ہڑتال ہوندی ہے ۔ کدے سکھاں ولوں، کدے ہوندواں ولوں ۔ سکھاں ولوں ہڑتال ہووے تاں ہوندو ڈردے دوپہر تک تاں دُکاناں بالکل نہیں کھولھدے ۔ دوپہر توں بعد پہلاں تھوڑا جیہا دروازہ کھولھدے ہن تے پھیر ہولی ہولی سارا ۔ شام تک بازار وچ گہما گہمی ہون لگدی ہے ۔ ہڑتال ہوندواں ولوں ہووے تاں ماحول تناء پورن بنیا رہندا ہے ۔ ادھے سکھ تاں دُکاناں بند کردے ہی نہیں ۔ اوہناں دے بہانے کجھ ہوندو وی دُکاناں کھولھ لیندے ہن ۔ کجھ کانگرسی ہون دا پچ لاؤندے ہن تے کجھ کامریڈ ہون دا ۔ اوہ آکھدے ہن، اوہناں دا فرقو پارٹیاں جاں اوہناں دے پروگراماں نال کوئی سنبندھ نہیں ۔ بھارتی جنتا پارٹی والے جاں پھیر ویوپار منڈل والے لوکاں توں دُکاناں بند کراؤن لئی اک گیڑا ماردے ہن، پھیر گھرو گھری جا وڑدے ہن ۔ اس وار حالات الٹ سن ۔ بنٹی

دے قتل دے سوال نوں لے کے ہوئی ہڑتال کارن ڈھابیاں توں لے کے شراب دے ٹھیکیاں تک سبھ دُکاناں نوں جندے وجے ہوئے سن ۔ کسے راہ جاندے نوں چاہ دا کپ تک نصیب نہیں سی ہوندا ۔ کسے بیمار نوں ہسپتال لجان لئی رکشا تک نہیں سی لبھدا ۔ آخر ویوپار لئی وی تاں سکھ شانتی چاہیدی ہے ۔ اجیہے رکھے دناں وچ کم کرن نوں کس دا دل کردا ہے ؟ ہنیر گردی مچی پئی سی ۔ دن دیہاڑے بچے نوں اغوا کیتا گیا، پولیس نے پورا زور لا لیا، اوہ شہر وچ بیٹھے ہوئے وی اس دے ہتھ نہ آئے ۔ دھمکیاں دیندے رہے، بچے نوں مار کے بھجن وچ کامیاب ہو گئے ۔ اجیہے ماحول وچ عام بندے دا کیہ وٹیدا ہے ؟ کنے ہی وار لوکاں توں سکوٹر کھوہے گئے، کئی وار بازاراں وچلیاں بینکاں لٹیاں گئیاں ۔ موقعے تے کدے کوئی نہیں پھڑیا گیا ۔ لوکاں دے دل ٹٹ چکے سن ۔ کم تے آؤن دی کسے دی روح نہیں سی کردی ۔ اس مکمل ہڑتال لئی بوجھا سنگھ اپنے آپ نوں شاباش دے رہیا سی ۔ اس دا مڈھ اسے دے پیروں بجھا سی ۔ بوجھا سنگھ دی سی.آئی.ڈی. وچوں نکلن دی پہلی چال ناکام ہو گئی سی ۔ تلاشیاں دوران اس نے پنج کیس بناؤن دی کوشش کیتی سی ۔ پنجاب سٹوڈینٹس یونین نے اجیہا سیاپا پایا کہ شامو دے نال نال بوجھا سنگھ نوں باقی سانسی وی چھڈنے پئے ۔ کرفیو ہوندیاں ہویاں وی یونین نے پتہ نہیں کتھوں سوہ کڈھی ۔ خان نوں جھٹ فون کھڑکا دتے ۔ ترقی دی تھاں بوجھا سنگھ نوں ملیاں خان دیاں جھڑکاں ۔ ہڑتال اس دی دوسری چال سی ۔ اوہ وستھار نال رپورٹاں بھیج رہیا سی ۔ گھم پھرم کے ساری گل پریتم سنگھ سر آ جاندی ۔ بوجھا سنگھ اپنیاں رپورٹاں نال افسراں

نوں ایہہ گل جچاؤن تے تلیا ہویا سی کہ اس ساری بدئمنی دا اکو کارن پریتم سنگھ ایس.ایچ.او سی ۔ جنیاں وی خبراں چھپدیاں، جنیاں ریلیاں ہوندیاں، سبھ وچ پریتم تے سدھے حملے ہوندے ۔ اس ولوں کیتی جا رہی کرپشن دے کچے چٹھے کھولھے جاندے ۔ بوجھا سنگھ دی کرپا نال اس دے پولیس چ بھرتی ہون توں لے کے اج تک بنی لکھاں روپئے دی جائداد دے انکڑے کئی پوسٹراں وچ چھپ چکے سن ۔ کسے جتھیدار راہیں مکھ وزیر نوں بھیجی اپنی خفیہ رپورٹ چ بوجھا سنگھ نے صاف لکھیا سی کہ لوک اصل وچ پریتم سنگھ دے خلاف ہن، کیونکہ اوہناں دی پریتم نوں تبدیل کرن دی منگ نہیں منی جا رہی، اس لئی ہن لوک مکھ وزیر دے خلاف ہوندے جا رہے ہن ۔ لوکاں دا مت بندا جا رہیا ہے کہ اس گڑبڑ وچ مکھ وزیر وی حصیدار ہے ۔ کیہ ہو گیا جو اج اناں دی پارٹی چوناں جت گئی ہے ۔ کل اوہ وی وکھوادی نعرے ہی تاں مار رہے سن ۔ جے مکھ وزیر نوں اپنے علاقے دے لوکاں دا ہی خیال نہیں، اوہ صوبے دا کیہ سنواریگا ؟ اس نوں اک بے ایمان تھانیدار نال انا موہ کیوں ہے ؟ وزیر دی چپ سگوں پولیس نوں لٹ کھسٹ دی کھلی چھٹی دے رہی سی ۔ لوکاں دیاں منگاں جائز سن ۔ اوہ کسے پولیس والے نوں پھاہے لاؤن دی منگ تاں نہیں کر رہے ۔ ایماندار افسراں دی منگ ہی کر رہے ہن ۔ مکھ وزیر نوں چاہیدا ہے، لوکاں دا غصہ شانت کرے ۔ ایہہ شہر ہی ہے، جیہڑا ووٹاں ویلے مکھ وزیر دے حق وچ بھگتدا ہے ۔ چوناں توں پہلاں لوک لکھ سردار جی نال رسے ہون، ووٹ پاؤن ویلے اوہ سردار دے نرم سبھاء تے ہی دھجدے ہن ۔ ورودھی چاہے جنے مرضی

براہمنواد دے نعرے لاؤندے رہن، لوک سردار جی نالوں نہیں ٹٹدے ۔ اس وار معاملہ نازک ہے ۔ جے فوری اوہناں دیاں منگاں نہ منیاں گئیاں تا لوکاں نیں سردار جی توں اجیہا مکھ موڑنا ہے کہ اوہناں نوں ہور حلقہ لبھنا پینا ہے ۔ اس وار پارلیمینٹ دیاں چوناں سمیں اوہ لوکاں دے غصے دا سواد چک چکے ہن ۔

مکھ وزیر پتہ نہیں کیہڑی کمبھکرنی نیند ستا ہویا ہے جاں پھیر اس نوں لوکاں دے غصے دی کوئی پرواہ نہیں سی جاں پھیر اس چپ وچ وی کوئی سیاسی چال سی ۔ بوجھا سنگھ نوں اپنی کاہل سی ۔ اس نے مکھ وزیر دے سبھ توں نزدیکی جتھیدار نوں شنگار رکھیا سی ۔ جس دن وی بدلیاں ہوئیاں، مکھ وزیر توں فون کرا کے ایس.ایچ.او. لگوا دیوے گا ۔ جتھیدار تاں آئی.جی. کول وی جا وجا سی ۔ آئی.جی. نے اکو شرط رکھی سی ۔ ‘‘پہلاں پنج چار دہشتگرد پھڑ کے مار ۔ آؤندے دے ہی آرڈر کر دیاں گا ۔’’ بوجھا سنگھ ایہہ کرن لئی تیار نہیں سی ۔ پہلاں اک ماریا سی تاں اج تک تاب نہیں سی آیا ۔ ا جیہی نوکری نالوں تاں اتھے ہی بھلا سی ۔ انج بوجھا سنگھ سی.آئی.ڈی. وچ پہلاں جنا اوکھا نہیں سی ۔ اس کم دا ہن اس نوں بھس پے گیا سی ۔ جدوں دی گڑبڑ شروع ہوئی ہے، سی.آئی.ڈی. والیاں دیاں وی موجاں ہو گئیاں ہن ۔ پہلاں تاں سارا

دن چوراں وانگ شیلراں، پھوڈ سپلائی جاں مارکپھیڈ والیاں پچھے پھرنا پیندا سی، کدوں دو نمبر دے چولاں نال بھریا ٹرک گداموں باہر نکلدا ہے ؟ کدے پی.ڈبلیو.ڈی. والیاں پچھے بندے لاؤنے پیندے، کدے جنگلات والیاں پچھے ۔ 'ملازم بھائی، ملازم بھائی' دا واسطہ پا کے اوہ مساں ہی دسوندھ دیندے سن ۔ ایہناں دناں وچ اوہناں پچھے پھرن دی کس نوں وہل ہے ؟ اس دا حولدار بڑا سیانا ہے ۔ اس دی ساری نوکری سی.آئی.ڈی. دی ہے اتے اوہ وی اس علاقے دی ۔ اتھوں دے بچے بچے نوں جاندا ہے ۔ سپاہی وی پرانے ہن ۔ اپر بھیجن لنی آپے اطلاع اکٹھی کر لیندے ہن ۔ کجھ پریس رپورٹراں کولوں، کجھ سیاستداناں کولوں اتے کجھ ادھروں اودھروں ۔ باقی گھڑیاں گھڑائیاں ہوندیاں ہن ۔ جویں اتواد بارے ہر پندراں دناں بعد ایہو رپورٹ بھیجنی ہوندی ہے کہ علاقے وچ کجھ نویں اتوادی پرویش کر گئے ہن ۔ کسے وی سمیں ماڑی گھٹنا واپر سکدی ہے جاں اتوادی علاقے وچ اپنا وستھار کر رہے ہن، نویں منڈے بھرتی کر رہے ہن ۔ علاقے وچ مارو ہتھیار جمع کیتے جا رہے ہن ۔ ایہہ خبر اوہناں اپنے افسراں توں سکھی ہے ۔ ہر پندراں اگست اتے چھبی جنوری نوں دلی پولیس ا جیہی ہی خبر نشر

کردی ہے تے پنج چار منڈیاں دیاں فوٹواں چھاپ دیندی ہے کہ ایہہ خطرناک اتوادی دلی وچ پرویش کر گئے ہن ۔ کوئی وی واردات کر سکدے ہن ۔ اوہناں دی سرکاری سماگماں وچ گڑبڑ کرن دا یوجنا ہے آدی ۔ جے دلی والے انج کر سکدے ہن تاں ایہ کیوں نہیں کر سکدے ؟ لوکل پولیس آپے ٹکراں ماردی رہندی ہے ۔ شہر وچ ہڑتال ہونی ہووے تاں وی رپورٹ تیار ہے ۔ اوہو پہلاں والے اکھر، سنگھ ولوں خون خرابے لئی زوراں شوراں نال تیاری ہو رہی ہے ۔ مندر وچ میٹنگاں ہو رہیاں ہن ۔ کجھ ہتھیار اتے بہت ساریاں ڈانگاں اکٹھیاں کیتیاں جا چکیاں ہن ۔ دُکاناں لٹن، اگزنی توں لے کے قتلاں تک کجھ وی ہو سکدا ہے ۔ بساں دا گھراؤ کیتا جائے گا، سرکاری اہلکاراں نوں دفتر جانوں روکیا جائے گا آدی ۔ ایہہ رپورٹ وی اوہناں اعلیٰ اہلکاراں ولوں ہر تیوہار تے جاری کیتی جاندی رپورٹ دے آدھار اپر ہی تیار کیتی ہے ۔ ہڑتال اکالیاں ولوں ہووے تاں کجھ شبد بدلنے پیندے ہن ۔ مندر دی تھاں گرودواراہ، ڈانگاں دی تھاں کرپاناں، باقی اوہو کجھ ۔ کوئی سرکاری جلسہ ہووے تاں لوکاں وچ بھاری اتشاہ دی رپورٹ ۔ کوئی ورودھی پارٹی دا جلسہ ہووے تاں لوکاں وچ اداسینتا دی رپورٹ ۔ حکمران پارٹی دے

جلسے وچ اکٹھے ہوئے لوکاں دی گنتی دیندیاں اک جاں دو بندیاں ہور لا دیو ۔ ورودھی پارٹی دے اکٹھ نالوں اک بندی کھسکا دیو ۔ بس ! تسیں اک کامیاب سوہیئے بن گئے ۔ اجہیاں رپورٹاں تاں ہن اس دے کھبے ہتھ دی کھیڈ سی ۔ اوہناں دا زیادہ دھیان نویں پنگردے دہشت گرداں ول رہندا سی ۔ کسے منڈے نے کیسری پگ بنہی نہیں کہ اوہناں اپنا جال وچھایا نہیں ۔ اس کم لئی بوجھا سنگھ دا تاں بہتا دماغ کم نہیں کردا، پر اس دا سٹاف بہت ماہر ہے ۔ اوہ دوجے تیجے دن کوئی نہ کوئی شکار پھنڈ لیندے ہن ۔ پہلے دن سپاہی منڈے دے ماپیاں نوں ملدا ہے ۔ منڈے دے بری سنگت وچ پے جان دی سوچنا دیندا ہے ۔ اس میٹنگ دی کاروائی پڑھ کے سناؤندا ہے، جیہڑی وچوں منڈا اٹھ کے آیا ہوندا ہے ۔ بڑے سلیقے نال اوہ ماپیاں نوں سمجھاؤندا ہے کہ اوہ اوہناں نوں اپنا سمجھ کے سوچت کرن آیا ہے ۔ حالے موقع سنبھالیا جا سکدا ہے ۔ اپروں چٹھی آئی ہے کہ منڈے دیاں گتیودھیاں تے نگاہ رکھی جاوے ۔ نالے اس دے چال چلن دی رپورٹ بھیجی جاوے ۔ اک وار سی.آئی.ڈی. والیاں نیں لکھ دتا کہ منڈا دہشت گرداں نال ملدا جلدا ہے تاں سیاپا کھڑا ہو جانا ہے ۔ سپاہی کئی کئی اداہرناں دیندا ۔ کسے دے پولیس مقابلے وچ

مارے جان دی، کسے دے بناں مقدمہ جیل چ سڑدے رہن دی ۔ اک وار ہسٹری شیٹڑی کھل جان تے لگ جان والی کوڑھ دی بیماری دی ۔ پھیر قتل چاہے دلی ہویا ہووے جاں بمبئی، اگلیاں جھٹ تھانے بلا لیا کرنی ۔ کئی کئی دن تھانے بٹھائی رکھیا کرنی ۔ ہر وار پیسے دے کے کھہڑا چھٹیا کرنی ۔ اوہ سمجھا بجھا کے ماپیاں دا دل ہلا کے آیا ہی ہوندا ہے کہ بوجھا سنگھ ادھی رات نوں اوہناں دے گھر ریڈ کر دیندا ہے ۔ منڈے توں سبھ کجھ منوا کے، ماپیاں دیاں منتاں نوں مکھ رکھدیاں اس نوں اگلے دن تک لئی چھڈ آؤندا ۔ باقی کم سیوا سنگھ حولدار کردا ۔ اس نوں پتہ ہوندا سی، کسے دے کڈی کو سنگی لاؤنی ہے ۔ دہشت گرداں وچ ناں آؤن اتے پھیر کٹ دین دا اوہناں دا پورا سیزن لگا ہویا سی ۔ پھیر وی اوہ وجدے تاں سی.آئی.ڈی. والے ہی سن ۔ اوہ سہولتاں تاں نہیں سن، جیہڑیاں تھانے والیاں نوں ہوندیاں ہن ۔ اتھے تاں سنیما دیکھن وی جانا ہووے تاں پہلاں منیجر نوں دسنا پیندا ہے کہ اوہ کون ہے ؟ بس چ سفر کرنا ہووے تاں اڈینٹی کارڈ دکھاؤنا پیندا ہے ۔ تھانے لگا ہووے تاں اگلے وردی دیکھ کے ہی ڈر جاندے ہن ۔ تھانیدار نوں کوئی وڈا افسر وی نہیں پچھدا ۔ کوئی زمانہ سی جے تھانیدار دے ہلکے

وچ اک قتل وی ہو جاندا تاں اگلے دی بدلی ہو جاندی ۔ ہن تاں بھاویں تھانے اگے فائرنگ کر جائے، کوئی پچھ پڑتال نہیں ہوندی ۔ سی.آئی.ڈی. نوں وکھت ضرور پے جاندا ہے ۔ اوہناں پہلاں سوہ کیوں نہ لائی ؟ سی.آئی.ڈی. سوہ کتھوں لاوے ؟ اس محکمے بارے کوئی نہیں سوچدا ۔ دہشتگرداں کول انپھیلڈ موٹر سائیکل ہن ۔ پولیس کول سائیکل وی نہیں ۔ میٹنگ لئی اوہناں نوں پنج سٹار ہوٹل مل سکدے ہن ۔ سی.آئی.ڈی. والے ڈھابے تے چاہ دا کپ نہیں پی سکدے ۔ سی.آئی.ڈی. والے پچھا کویں کرن ؟ کدے پیر ہیٹھ بٹیرا آ وی جاوے تاں پیسے پولیس بنا لیندی ہے ۔ دھمکیاں سی.آئی.ڈی. والیاں نوں ۔ اسے لئی بوجھا سنگھ نے اصل کم چھڈ کے چار پیسے کماؤن ول دھیان لایا ہویا ہے ۔ چار پیسے کمائے ہن تاں ہی جتھیداراں نوں کاراں وچ ڈھون دے قابل ہویا ہے ۔ اج کل جتھیداراں نوں وی کھنبھ لگ گئے ہن ۔ بناں کار توں پلانگھ نہیں پٹدے ۔ اس لئی کئی جتھیدار مکھ وزیر نوں آکھ چکے سن، پر اس دے کن تے جوں نہیں سی سرکی ۔ اوہ ہر وار عام تبادلیاں وچ تبادلہ کرن دا وعدہ کر کے ٹال دیندا ۔ ایہہ گل جتھیدار اس نوں نہیں سی سمجھا سکے کہ پولیس دے تبادلے باراں مہینے تیہہ دن ہوندے رہندے ہن ۔

جنرل تبادلے نہیں ہوندے ۔ مکھ وزیر دا کھہڑا چھڈ کے بوجھا سنگھ ہڑتالاں پچھے پیا ہویا سی ۔ ایہہ بے ارتھ نہیں سن جانیاں ۔ باہرلے شہراں وچ ایہناں دا اثر دکھائی دین لگا سی ۔ کئی شہراں وچ اتھوں دے لوکاں دیاں منگاں دی حمایت وچ ہڑتال ہو چکی سی ۔ کل کسے اخبار وچ پنجاب بند ہون دا اشارہ وی سی ۔ مسئلہ جے پنجاب پدھر تے پہنچے تاں مکھ وزیر دیاں اکھاں کھلن ۔ اس دیاں اکھاں کھلن تاں پولیس دے تبادلے ہون ۔ پولیس دے تبادلے ہون تاں بوجھا سنگھ دا داء لگے ۔ حال دی گھڑی ایہہ ہوائی قلعے ہی سن ۔ نراش بوجھا سنگھ نوں کجھ وی واپردا نظر نہیں سی آ رہیا ۔

21

اپنے ہلکے وچ واپر رہیاں گھٹناواں تے مکھ وزیر برابر نظر رکھ رہیا سی ۔

ہر شام اوہ سی.آئی.ڈی. دیاں رپورٹاں اتے اخباراں وچ چھپدیاں خبراں نوں گھوکھدے ۔

اخباراں وچ بنٹی کانڈ بارے لکھیا تاں بہت کجھ گیا سی، پر اوہ سی کھیتری بھاشاواں دے اخباراں وچ ۔ ایہناں اخباراں نوں مکھ وزیر جی بہتی اہمیت نہیں سن دیندے ۔ پہلا کارن تاں ایہہ سی کہ ایہناں دے ہت کسے نہ کسے طبقے نال جڑے ہوئے سن ۔ ایہہ ہر گھٹنا نوں اسے نظرئیے نال دیکھدے سن ۔ دوجا ایہہ کہ پاٹھکاں دا گھیرا سیمت ہون کرکے ہر خبر نوں لون مرچ لاؤنا ایہناں دی مجبوری ہے ۔ ایہہ اخبار تاں بات دا اجیہا بتنگڑ بناؤندے ہن کہ پڑھن والے دا سر چکرا جاندا ہے ۔ سرخیاں پڑھ کے لگے گا، سارا پنجاب جل رہیا ہے ۔ ہر ہوندو ہر سکھ دا ویری ہے ۔ گھروں باہر نکلن نوں دل نہیں کردا ۔ لگے گا جے باہر نکل گئے تاں گلیاں بازاراں وچ گھیر لئے جاؤگے اتے گولیاں نال بھن دتے جاؤگے ۔ ڈردے سفر نہیں کریدا ۔

کیہ پتے کدوں کوئی بس روک لئے ۔ اک طبقے دیاں سواریاں نوں ہیٹھاں اتار کے گولی مار دتی جاوے ۔ گھروں باہر نکلو تاں ستھتی الٹ نظر آئیگی ۔ نہ ہوندو دا سکھ ویری ہے، نہ سکھ دا ہوندو ۔ اوہو سانجھ ہے، اوہو اکٹھا کھان پین اتے اوہو سانجھا سبھیاچار ۔ اسے لئی مکھ وزیر نے ایہناں اخباراں دیاں رپورٹاں دے آدھار تے دخل دینا ٹھیک نہیں سی سمجھیا ۔

کسے انگلش دے اخبار نے نوٹس لیا ہوندا تاں اوہ وی سمجھدے کہ معاملہ گمبھیر ہے ۔ سی.آئی.ڈی. دیاں رپورٹاں دی وی ایہو حالت سی ۔ ایہہ تاں ہن ناں دا ہی محکمہ رہِ گیئے ۔ ہر ملازم نوں محسوس ہوندا رہندا ہے جویں اس نوں کھونجے لاؤن لئی ہی سی.آئی.ڈی. وچ لایا گیا ہے ۔ سارا دن اکو طلب رہندی ہے ۔ کویں اس محکمے توں جان چھڈائی جاوے ؟ کم ایہناں کیہ سواہ کرنا ہے ؟ سی.آئی.ڈی. والیاں وچ مکھ وزیر نوں نہ اصلیت کھوج لین دی قابلیت نظر آؤندی ہے اتے نہ ہی سچی رپورٹ دین دی ہمت ۔ بناں مطلب جھوٹھیاں رپورٹاں دیئی جان گے ۔ ‘‘بہت ماڑی گھٹنا واپرن دی سنبھاونا ہے ۔ رات نوں چلدیاں بساں بند کرا دیو ۔ ہتھیاراں تے پابندی لا دیو ۔ دُکاناں چھ وجے بند کرا دیو ۔"

مکھ وزیر ایہناں رپورٹاں نوں گمبھیرتا نال لین لگے تاں شام تک پاگل ہو جاوے ۔ بہہتیاں رپورٹاں نوں تاں مکھ وزیر پاڑ کے ردی دی ٹوکری وچ سٹ دیا کردا سی ۔ پر جدوں علاقے دے ورکر ماڑیاں خبراں سناؤن لگے تاں مکھ وزیر نوں کجھ سوچن لئی مجبور ہونا پیا ۔ سرکل جتھیدار عجیب گل دس رہیا سی ۔ بابو ہتھ دھو کے ہی سردار دے پچھے پے گیا لگدا سی ۔ اوہ آکھدا پھردا سی کہ اس قتل پچھے سردار دا سدھا ہتھ ہے ۔ کارن کسے توں لکیا نہیں ۔ اس وار چوناں وچ لالا جی نے سردار دا ڈٹ کے ورودھ کیتا سی ۔ سرکار دے حامی اسے دن توں لالا جی نوں دھمکیاں دیندے آ رہے سن ۔ سردار نے اس ورودھ دا بدلہ لینا سی، سو لے لیا ۔ اپنے دوش دے حق وچ اوہ دلیل دیندا ہے کہ اسے لئی مکھ وزیر چپ دھاری بیٹھا ہے ۔

نہیں تاں مکھ وزیر دے ہلکے وچ ہاہاکار مچی ہووے تے اوہ علاقے دا دورہ تاں کیہ کرنا سی، اک بیان وی نہ داگے ؟ ضرور سردار نے پولیس نوں اکھاں میچی رکھن دا اشارہ کیتا ہونا ہے ۔ اسے لئی پولیس لوکاں نوں دل کھولھ کے لٹ رہی ہے ۔ شہر وچ چھائے ماتم دا سردار نوں کوئی افسوس نہیں ۔ اوہ تاں سگوں خوش ہو رہیا ہوئےگا ۔ بابو تاں بابو، اس مسئلے نوں بھارتی جنتا پارٹی وی اچھالنا چاہندی سی ۔ اندرے اندری اوہ 'پنجاب بند' لئی یتن کر رہی سی ۔ اج 'پنجاب بند' تاں کل نوں 'بھارت بند' | مسئلہ راشٹری پدھر تک جا سکدا سی ۔ ورودھی پارٹیاں ہمیشہ اجیہے نقطے دی تلاش وچ رہندیاں ہن، جس تے ایجیٹیشن کیتی جا سکے ۔ ہوندواں دی ہمدرد اکھواؤندی بھارتی جنتا پارٹی نوں اس توں ودھیا ہور کیہڑا موقع ملیگا ؟ قتل نوں اپنے ناں نال جڑدا دیکھ کے مکھ وزیر نوں گھبراہٹ ہون لگی ۔ اوہناں نوں علم سی کہ اوہ پنجاب دی وگڑی ستھتی نوں کیندر سرکار دی اچھا انصار نہیں سی سنبھال سکے ۔ اوہناں دے راج کال وچ حالات ہور خراب ہوئے ہن ۔ اسے لئی اوہناں تے کیندر پہلاں جنا مہربان نہیں سی ۔ جدوں کیندر نے کسے مکھ وزیر توں کھہڑا چھڈاؤنا ہووے تاں اس نوں کسے نہ کسے سکینڈل وچ پھسا کے پہلاں بدنام کیتا جاندا ہے اتے پھیر اس دا پتہ کٹ دتا جاندا ہے ۔ ہو سکدے بابو ایہہ پرچار کیندر دے اشارے تے کر رہیا ہووے ؟ پائل قتل کانڈ مکھ وزیر دے ساہمنے سی ۔ سیاسی قتلاں وچ کئی وار وڈے وڈے بندیاں نوں وی حوالات دیکھنی پے جاندی ہے ۔ اوہ پیشے توں وکیل سی ۔ وکیل دا من کمزور ہوندا ہے ۔ مکھ وزیر نوں لگن لگا، جویں

کوئی گپت تنظیم جان بجھ کے اوہناں خلاف تانا بانا بن رہی سی ۔ اوہ چپ رہِ کے خود وی بے وقوفی کر رہے سن ۔ اس نوں تاں چاہیدا سی، پہلے دنوں ہی اس کانڈ وروده آواز بلند کرے ۔ ڈلہے بیراں دا حالے وی کجھ نہیں سی وگڑیا ۔ مکھ وزیر نے سارے مسئلے نوں گمبھیرتا نال سوچیا ۔ اس دی چپ دا اصل کارن ایہہ سی کہ لالا جی دے گھر جان دی گل تاں دور رہی، اس دا تاں شہر ول وی مُونہہ کرن نوں دل نہیں سی کردا ۔ چون جت کے مکھ وزیر نے ایہہ ضرور آکھیا سی کہ ہن اس دے وروھی وی اس دے متر ہی ہن، پر ایہہ محض اک سیاسی گل سی ۔ اصلیت ایہہ سی کہ اس دے دل دے کسے کونے وچ شہریاں پرتی نفرت بھری ہوئی سی ۔ لکھ یتن کرن تے وی اوہ لوڑوں وده ہی منتاں کراؤندے سن ۔ اس دا شہریاں دا مینگناں گھول کے دودھ دینا پسند نہیں سی ۔ ہر اک اکو مدعا لے کے اوہ سردار دا وروده کرن لگدے ۔ سردار فصلی بٹیرا ہے ۔ چون جت کے چنڈی گڑھ جا بیٹھدا ہے ۔ ووٹاں ویلے ہی نظر آؤندا ہے ۔ جت کے گیا سردار لوکاں نوں بھل جاندا ہے ۔ کوٹھی تے پہرہ لا دیندا ہے ۔ سرکڈھ ورکر نوں وی ملاقات کرن توں پہلاں پولیس ہتھوں ذلیل ہونا پیندا ہے ۔ تلاشی ہی نہیں دینی پیندی، چوراں وانگ ویہہ سوالاں دے اتر وی دینے ہوندے ہن ۔ کوٹھی وچ پرویش کرن دی اجازت مل جاوے تاں کیہڑا سردار ملدا ہے ۔ کھڑے رہو دھپے ۔ ایہہ وی پتہ نہیں ہوندا، جدوں تہاڈی واری آوے تاں سردار کھانے لئی اٹھ جاوے ۔ پھیر آرام کرن لگ پئے ۔ پچھوں کسے ضروری میٹنگ تے تر جائے ۔ تہانوں تن دن اڈیکنا پئیگا جاں پنج دن، کوئی پتہ نہیں ہوندا ۔ کدے سبب نال مل

وی جاوے تاں وی کم نہیں کراؤندا ۔ کلرکاں وانگ ٹالے لاؤندا رہندا ہے ۔ ''میں ڈائریکٹر نال گل کروں ۔ میں سکتر نوں پچھوں ۔ جے کم ہون والا ہویا تاں ضرور ہوؤ ۔'' دس چکر لگوا کے جے کسے افسر نوں فون کر دیوے تاں زور لا کے نہیں آکھدا ۔ ملویں جیہی جیبھ نال آکھیگا : ''دیکھ لینا، ہو سکے تاں اڈجسٹ کر لینا ۔'' اس طرحاں کتے کم ہوندے ہن ؟ اس دا اک ادیش ہوندا ہے ۔ اگلا چنڈی گڑھ دے گیڑے مار مار کے آپے ہنبھ جائے گا اتے سردار دا کھہڑا چھڈ جائے گا ۔ سردار نے شہریاں نوں بتھیرا سمجھایا ۔ اگے اوہ اکلا وزیر ہوندا سی ۔ بہتے کماں لئی مکھ وزیر دے ہتھاں ول جھاکنا پیندا سی ۔ قصر تاں اس نے پھیر وی کوئی نہیں سی چھڈی ۔ جدوں سکھیا وزیر سی تاں سینکڑے سکول اپ گریڈ کرائے، ویسیاں نویں کھولھے ۔ اوہ کم لوک بھل گئے ۔ یاد کرا رہے ہن اوہ بدلیاں، جیہڑیاں اوہ مجبوری وسوری نہیں سی کرا سکیا ۔ اس وار اس نے مکھ وزیر بننا سی ۔ کیندر دا ہتھ اس دے سر تے سی ۔ شہر نوں سورگ بنا دیوے گا ۔ لوکاں دی اکو وڈی منگ ہے کہ شہر نوں ضلع بنایا جائے ۔ ضلع تاں کی، شہر نوں راجدھانی والیاں سہولتاں دیوے گا ۔ لوکاں نوں پرمٹ، کوٹے، نویاں فیکٹریاں لئی لائسینس اتے نوجواناں نوں نوکریاں دیوے گا ۔ علاقے نوں پچھڑیا قرار دے کے سبسڈی نال نہال کر دیوے گا ۔ بناں ویاج والے قرضیاں دے گپھے ملنگے ۔ پہلے قرضے معاف ہون گے ۔ پر کسے تے کوئی اثر نہیں سی ہو رہیا ۔ بابو اتے لالا مل کے ستھتی نوں وگاڑ رہے سن ۔ چوناں لڑن دا ہور تاں اوہناں کول کوئی مدعا نہیں سی ۔ ماحول نوں فرقو رنگ دین تے تلے

ہوئے سن ۔ ستھتی انی ماڑی ہو گئی سی کہ سردار نوں کسے ہور ہلکے وچ جان دا موقع نہیں سی مل رہیا ۔ اوہناں نوں محسوس ہون لگا سی، جویں اوہناں دی ہار یقینی سی ۔ جے خود ہی ہار گئے تاں کیندر نوں کیہ مُونہہ دکھاؤنگے ؟ اپنی پارٹی دے ورودھی دھڑے نوں مکھ وزیر بناؤنوں کون روک سکیگا ؟ کیندر نے تاں سردار تے اینی مہر کیتی سی کہ کانگرسیاں نوں وی ٹکٹ سردار دی مرضی نال دتے سن ۔ بابو نوں ٹکٹ سردار دے آکھن تے دتا سی ۔ سردار دا خیال سی کہ ہوندو ہون کرکے اس نوں پنڈاں وچوں تاں ووٹ ملنی نہیں ۔ شہر نوں سردار آپے قابو کر لئے گا ۔ شہری سیانے ہوندے ہن ۔ سبھ نوں پتہ ہے، اس وار اس نے مکھ وزیر بننا ہے ۔ آپے سردار نال آ رلنگے ۔ اس علاقے دے ووٹراں دا سبھاء عجیب جیہا سی ۔ ادھی ووٹ پینڈو سی اتے ادھی شہری ۔ کسے ہوندو دے جتن دی سنبھاونا اس لئی گھٹ سی کہ اس نوں پنڈاں وچوں ووٹ نہیں سی ملدے ۔ کانگرس کسے سکھ نوں ٹکٹ دیندی تاں اس نوں شہر 'چوں ووٹاں نہ ملدیاں ۔ سردار نے اپنے ہی ڈھنگ نال سنتلن بنایا ہویا سی ۔ پنڈاں وچوں ووٹ اس لئی ملدے سن کہ اوہ اکالی امیدوار ہوندا سی ۔ شہر 'چوں اوہ اس بہانے ووٹاں بٹور لیندا کہ اوہ شہر دا جمپل سی ۔ جدوں دا سیاست وچ پیر رکھیا سی، اس نے پچھانہ مڑ کے نہیں سی تکیا ۔ ہر وار چون جتی سی ۔ کسے ورودھی پارٹی دے سیاسی آگُو دے اتھے پیر جم ہی نہیں سکے ۔ نراش ہویا سیاسی آگُو حلقہ بدل لیندا ۔ سردار نوں ہور سوکھا ہو جاندا ۔ اس نیتی نوں مکھ رکھ کے سردار نے بابو نوں ٹکٹ دوایا سی ۔ شہر دی کانگرس پہلاں ہی دو دھڑیاں وچ

ونڈی ہوئی سی ۔ کانگرس چ بابو دے ورودھیاں دی گنتی اس دے سمرتھکاں نالوں زیادہ سی ۔ ادھے تاں باہرلے حلقیاں نوں تر جانگے ۔ اتھے رہن گے تاں شرمو شرمی بابو نال ترنا پئیگا ۔ بابو نال ترنگے تاں کجھ ووٹاں اوہناں نوں پے ہی جانیاں سن ۔ باہر جا کے اپنے کسے مُونہہ ملاحظے والے دا ہتھ وٹاؤنگے ۔ بابو نوں ہراؤن چ سہائی ہون گے ۔ کئی پرانے سیاستداناں نیں بابو دا کھل کے ورودھ کرنا سی، جدوں اوہناں نوں ٹکٹ ملیا سی تاں بابو نے ایہہ آکھ کے اوہناں دا ورودھ کیتا سی کہ ہائی کمانڈ نے بابو دا حق مار کے اوہناں نوں ٹکٹ دے دتی ۔ جدوں بابو اوہناں نوں ہراؤن لئی اڈی چوٹی دا زور لاؤندا رہیا سی تاں اوہناں کیہڑی بھلی گزارنی سی ۔ چست بانیئے نے بوتل 'چوں نواں ہی جن کڈھ ماریا ۔ لالے نے اس دا ساتھ دتا ۔ اوہ مداریاں والا کھیڈ کھیڈن لگے ۔ اوہ اس گل دا تاں پرچار کردے ہی سن کہ بابو سارا دن لوکاں دے انگ سنگ رہندا ہے، افسراں نال لڑ لڑ لوکاں دے کم کراؤندا ہے اتے امیر غریب دا وتکرا کیتے بناں ہر اک نال اٹھ تردا ہے ۔ پنجاہ روپئے دے کم لئی پنج سو خرچ کے چنڈی گڑھ جان دی ضرورت نہیں پیندی ۔ اوہ اس گل تے زیادہ زور دے رہے سن کہ بابو اوہناں دے دھرم اتے جات برادری نال سنبندھ رکھدا ہے ۔ جات برادری دے ناں تے ووٹاں لین دا ٹھیکہ لالے ذمے سی ۔ اس نے محلے محلے کمیٹی بنا دتی ۔ کتے اگروال سبھا، کتے براہمن سبھا ۔ اگروال سبھا دا پردھان آپ بن گیا ۔ براہمن سبھا دی واگڈور یوا سنگھ نوں پھڑا دتی ۔ مہابیر دل، گیتا بھون سمتی سبھ بابو دے حق وچ راگ الاپن لگے ۔ مکھ وزیر نوں کسے محلے وچوں وی ساتھ نہیں

سی مل رہیا ۔ اوہ اکلا پے گیا ۔ سردار لالے نوں آخری دن تک چوغا پاؤندا رہیا ۔ امپروومینٹ ٹرسٹ دی چیئرمینشپ توں لے کے پبلک سروس کمیشن دی ممبری تک کجھ وی اس نوں بھرما نہ سکیا ۔ اکو جواب سی، اس وار اوہ مجبور ہے ۔ بابو نال اس دا بچپن توں یارانہ ہے ۔ رام لیلہ وچ جے لالا دسرتھ بندا تاں بابو راون ۔ لالا اکھاں دا کیمپ لاؤندا تاں بابو کسے وزیر نوں ادگھاٹن تے بلا کے پیسے بٹور کے دیندا ۔ مہابیر دل لئی راشن بابو اکٹھا کردا، لنگر لالا چلاؤندا ۔ بابو نوں تاں لالے دی اتے اس دیاں جتھیبندیاں دی پہلی وار ضرورت پئی سی ۔ لالا پٹھ نہیں سی دکھا سکدا ۔ نالے جے بابو جِتے گا تاں اوہناں دیاں سنستھاواں نوں فائدہ ہی ہوئےگا ۔ بابو دی مدد نال ہور ترقی کرنگیاں ۔ سردار توں تاں کسے نوں کوئی آس نہیں سی ۔ بس، ایہو گل سردار دے دل وچ کنڈے وانگ چبھی ہوئی سی ۔ لالے دی اڑی نوں سردار بھلا نہیں سی سکیا ۔ بنٹی کانڈ بارے کوئی کاروائی کرن لگیاں اس دا من باغی ہو جاندا سی ۔ ٹھنڈے دماغ نال سوچیا تاں محسوس ہویا کہ آخر اوہ مکھ وزیر ہے ۔ وڈے بندے دا ہردا وشال ہونا چاہیدا ہے ۔ چھوٹیاں چھوٹیاں گلاں نوں من چ نہیں لیاؤنا چاہیدا ۔ نالے اوہ سبھ سیاسی لوک ہن ۔ کدے اک کیمپ وچ، کدے دوسرے کیمپ وچ ۔ پھیر لالا ہمیشہ تاں سردار دا ورودھی نہیں رہیا ۔ پہلاں ہر الکیشن وچ موڈھے نال موڈھا جوڑ کے اوہ سردار دا ساتھ دیا کردا سی ۔ اس وار بابو دا ساتھ دے دتا تاں کیہ ہو گیا ؟ نالے بابو تاں پھیر وی ہار گیا سی ۔ سگوں اوہناں دا براہمنواد سردار دے کم ہی آیا سی ۔ بابو کسے زمانے چ لکے چھپے طور تے گرم خیالاں والے منڈیاں دی

مدد کریا کردا سی ۔ جدوں اوہ انڈر گراؤنڈ سن تاں بابو اوہناں نوں پولیس توں بچاؤندا رہیا سی ۔ اسے احسان بدلے اوہ بابو دی اندرخاتے مدد کر رہے سن ۔ اوہ بہت ساریاں پنچائتاں تے قابض سن ۔ بہتے لوک اوہناں پچھے لگدے سن ۔ جے لالا جی جاتیواد دا پرچار نہ کردے تاں اوہناں منڈیاں نیں پنڈاں وچوں بہت ساریاں ووٹاں بابو نوں پوا کے سردار دا نقصان کرنا سی ۔ سردار نے اپنے سمرتھکاں راہیں منڈیاں دے پرگتیواد تے کٹاخش کرائے، پوسٹر لگوائے ۔ پچھیا، کیہ دھرم دے ناں تے ووٹاں منگنا ہی پرگتیواد ہے ؟ منڈیاں نوں بیٹھ کے سوچنا پیا ۔ بابو دی حمایت کر کے اوہناں دیاں نیتیاں نوں تاں گرہن لگنا ہی سی، اوہناں دی نجی ساخ وی وگڑنی سی ۔ اوہ پچھانہہ ہٹے تاں سردار نوں پنڈاں وچوں گھٹ رہیاں ووٹاں دا خطرہ ٹلیا ۔ پرگیتوادیاں دے چپ کرن نال اوہ ووٹاں پنتھ توں سوا کدھرے نہیں سی جا سکدیاں ۔ کجھ بدمعاش پارٹیاں وی بابو نے اپنے حق وچ کر رکھیاں سن ۔ بابو شہر وچ رہندا سی اتے افسراں نال لے دے کر لیندا سی ۔ تھانے کچہریاں وچ وی اس دی چڑھت سی ۔ ویلے کویلے اوہ اوہناں پارٹیاں دی مدد کردا سی ۔ ہیٹھ اتانہہ کر کے کیس رفع دفع کرا دیندا ۔ اوہ وی بابو دی مدد کر رہے سن ۔ اوہناں نوں بابو نالوں توڑن لئی سردار نوں وی جاتیواد دا سہارا لینا پیا ۔ بدمعاشاں تے سردار نے پولیس دا پربھاو تاں پایا ہی، پنتھ دا واسطہ وی پایا ۔ جے شہر والے براہمن سبھا اتے اگروال سبھا بنا سکدے ہن تاں اوہناں نوں اس دا مُونہہ توڑواں جواب دینا چاہیدا ہے ۔ ایہہ جواب پنتھ دے ہتھ مضبوط کر کے ہی دتا جا سکدا ہے ۔ اس لئی سردار نوں لالا

جی نال ناراض ہون دی تھاں سگوں خوش ہونا چاہیدا سی ۔ اوہناں دی کچی سیاسی چال نال ہی سردار نوں جت حاصل ہوئی سی ۔ سردار دے شہر جان توں ٹال مٹول کرن دا اک ہور وی کارن سی ۔ اک بچے دا اپہرن جاں قتل اج دے حالتاں وچ اک معمولی گھٹنا سی ۔ اج کل تاں بھری بس دی ہر اک سواری نوں ہیٹھاں اتار لیا جاندا ہے اتے موت دے گھاٹ اتار دتا جاندا ہے ۔ سارے دا سارا ٹبر بھن دتا جاندا ہے ۔ ٹبر وچ عورتاں وی ہوندیاں ہن اتے بچے وی ۔ ایہہ اجیہا مسئلہ نہیں سی، جس چ مکھ وزیر نجی دلچسپی لیندا ۔ صوبے چ وا ورولا اٹھ کھڑھنا سی ۔ مکھ وزیر نوں اک خاص بچے نال انا موہ کیوں ہے ؟ سارے صوبے دا فکر کیوں نہیں ؟ اس کول کیہ جواب سی ؟ ہن جتھیداراں دیاں گلاں توں سردار نوں لگن لگا سی جویں سارا شہر ہی نہیں، سگوں جتھیدار وی اس توں پچھ رہے سن کہ آخر اوہ اپنے شہر دی بھلائی لئی کیہ کر رہیا ہے ؟ سردار کول صفائی چ آکھن لئی کجھ وی نہیں سی ۔ مکھ وزیر نوں محسوس ہویا کہ موقع سنبھالیا جانا بہت ضروری سی، نہیں تاں اس دا سنگھاسن ڈول جانا سی ۔ اوہ مکھ وزیر ہے ۔ لوکاں نوں بھرماؤن لئی کجھ وی کر سکدا ہے ۔ کجھ بیان داغ کے، کجھ وڈے وڈے وعدے کر کے اتے کجھ کم نیپرے چاڑھ کے بھولے بھالے لوکاں دے روہ نوں ٹھلھیا جا سکدا ہے ۔ ہور سماں گواؤنا ہن سیانپ نہیں سی ۔ اس نے سبھ توں پہلاں پریس سکتر نوں بلایا ۔ اس نوں اجیہے نرم نرم بھاشن اتے بیان تیار کرن دا حکم ہویا، جیہڑے پتھر دل لوکاں نوں وی ہنجو وہہ دین لئی مجبور کر دین ۔

کل اوہ شہر دا دورہ وی کرنگے ۔ اس دورے دی خبر ترنت پریس نوں جاری کیتی جاوے ۔ ریڈیو اتے ٹی.وی. دے ہر بلٹن وچ اس دورے دی سوچنا دتی جاوے ۔ اوہناں دیاں ٹیماں وی ساری کاروائی دی کورنگ لئی موقعے تے حاضر رہن مکھ سکتر نوں پچھلیاں ساریاں خبراں دا نچوڑ اتے لوکاں دیاں منگاں دی سوچی تیار کرن دا حکم ہویا ۔ اوہ منگاں وکھ کر لئیاں جان، جیہناں نوں فوری طور تے قبول کیتا جا سکدا ہووے ۔ اوہ آپ سیاسی صلاحکاراں اتے جتھیداراں دی مدد نال دورے دی روپ ریکھا الیکن لگے ۔ سرکل جتھیدار دا مت سی کہ اس وچ کوئی شک نہیں کہ شہر وچ اکالی پارٹی دا وجود نہ برابر ہے ۔ پارٹی نوں جو ووٹاں ملدیاں ہن، اوہ سردار دے نجی رسوخ کارن ملدیاں ہن ۔ سردار دی چپ اتے پولیس دی ودھیکی کارن سردار دے پکے سمرتھک وی ناراض سن ۔ اوہناں نوں بناں مطلب لوکاں دے مہنے طعنے سننے پے رہے سن ۔ سارے شہر وچ سوگ سی، سہم سی اتے نراشا وی ۔ بنٹی دے قتل نالوں وی لوک سردار دی چپ تے دکھی سن ۔ اس دا اکو اک حل پولیس دا وڈے پدھر تے تبادلہ سی ۔ پولیس نے لوکاں نال بہت زیادتی کیتی سی ۔ شہر دی ساری پولیس دے تبادلے تے

سردار نوں تاں کوئی گلہ نہیں سی، پر ڈی.جی.پی. بڑا اڑیئل سی ۔ اوہ سارا دن اجیہے ڈھنگ طریقے سوچدا رہندا ہے، جس نال پولیس دے گرے منوبل نوں پھر توں اچا چکیا جا سکے ۔ وڈے پدھر تے کیتے جان والے تبادلیاں دا اس نے ورودھ کرنا سی ۔ اس نے آکھنا سی، اس نال پولیس چ پھیلی بے چینی ہور ودھنی سی ۔ لوک تاں پہلاں ہی دوش لا رہے ہن کہ ڈردی پولیس دن چھپدے ہی تھانیاں نوں جندے مار لیندی ہے ۔ باہر کجھ وی ہوندا رہے، کوئی دروازہ نہیں کھولھدا ۔ سرحدی ضلعیاں وچ رات نوں راج ہی دہشتگرداں دا ہوندا ہے ۔ اس گل تے کیندر ڈی.جی.پی. دی حمایت کردا ہے، پر جے مکھ وزیر نوں اپنی ہی کرسی دا خطرہ ہووے تاں اس نے پولیس دے منوبل توں کیہ لینا ہے ؟ نالے اگے کیہڑا پولیس مل ڈھاہندی سی بئی پھیر ڈھاؤنوں ہٹ جو ۔ اوہ تبادلے کریگا ۔ اوہ جتھیداراں نوں وی خوش رکھنا چاہندے سن ۔ جے اوہ اپنے کسے رشتے دار نوں شہر وچ لگواؤنا چاہندا ہے تاں اس دا ناں نوٹ کرا دیوے ۔ مکھ وزیر اس نوں من مرضی دی تھاں تے لگوا دیوے گا ۔ جتھیدار نے ذہن تے پورا زور دے کے سوچیا ۔ اس دا اک وی رشتے دار ڈپٹی جاں تھانیدار نہیں سی ۔ کجھ کو واقف

ضرور سن ۔ چنگے تھانے دے تبادلے لئی کئی جنے کئی کئی وار گوڈے ہتھ لا کے گئے سن ۔ اوہناں دے ناں نوٹ کراؤن نوں جتھیدار دا دل نہ کیتا ۔ اس دا تجربہ دسدا سی کہ سارے پلسیئے اکو تھیلی دے چٹے وٹے ہوندے ہن ۔ پہلاں ہور ہوندے ہن، کرسی ملدیاں ہی پہلاں آپنیاں دے چتڑ کٹدے ہن ۔ جیہڑا مرضی آ جاوے، سبھ ٹھیک ہے ۔ ڈردے آپے سلوٹ مارنگے ۔ کسے نوں سفارش کر کے لگوا لیا تاں اس نے سر چڑھے رہنا ہے ۔ چنگے مندے کم وچ اس دی حمایت کرنی پیا کرے گی ۔ جتھیدار نے اکلے بوجھا سنگھ دا ناں نوٹ کرایا ۔ اس نوں ضرور تھانے وچ لا دتا جاوے ۔ جتھیدار اس نال وعدہ کر چکا سی ۔ مکھ وزیر بوجھا سنگھ تے خوش نہیں سی ۔ اوہ جیہڑا گند پا رہیا سی، اس دی ساری رپورٹ مکھ وزیر نوں پچ رہی سی، پر اوہناں من دی گل من وچ ہی رکھی ۔ سوچیا روپڑ ول دھک دیاں گے ۔ نالے جتھیدار خوش، نالے ہوئے تبادلے تے لوک خوش، نالے بوجھے نوں مکھ وزیر ورودھ پرچار کرن اتے رپورٹاں بھیجن دا سواد پتہ لگ جائے گا ۔ سیاسی صلاح کار سمسیا نوں گمبھیرتا نال لینا چاہندے ہن ۔ اوہناں نوں رپورٹاں مل رہیاں سن کہ دوجا دھڑا پردھان وزیر دے نیڑے ہوندا جا رہیا سی ۔ کیندر

دا کوئی وساہ نہیں، اس نوں ہک نال لا لئے ۔ شہر وچ بہت وڈی کانفرنس ہونی چاہیدی ہے ۔ کسے کیندری وزیر نوں وی بلایا جاوے ۔ نالے طاقت دا دکھاوا کیتا جاوے، نالے مٹھے مٹھے بھاشناں نال سردار دے خلاف ہوندے پرچار نوں نکاریا جاوے ۔ بنٹی دی یاد وچ بنائی جان والی کسے وڈی یادگار دا اعلان کر کے لوکاں دے بدلے مزاز نوں اپنے حق وچ کیتا جاوے ۔ مکھ وزیر کانفرنس دے حق وچ نہیں سی ۔ اس گھٹنا نوں سیاسی رنگ دے کے اپنے پیر تے آپے کہاڑا مارن والی گل ہوئےگی ۔ اس قتل نوں نجی مسئلے تک ہی سیمت رکھیا جانا چاہیدا سی ۔ اوہ لالا جی دے گھر جانگے ۔ دو گھڑی اوہناں وچ بیٹھنگے ۔ لوکاں دیاں منگاں منننگے ۔ لوکاں دا غصہ ٹھنڈھا کرن لئی ضروری ہے، لوکاں وچ بیٹھیا جاوے ۔ اچیاں اچیاں سٹیجاں توں بھاشن دین نال کجھ نہیں سی سنورنا ۔ مکھ سکتر دی رپورٹ تیار سی ۔ دو کو منگاں چھڈ کے باقی موقعے تے پوریاں کیتیاں جا سکدیاں سن اس وار مکھ وزیر اکلے اعلان کرن دے موڈ وچ نہیں سی ۔ اوہ جیہڑا وی اعلان کرنگے، اس تے ترنت ہی عمل ہوئےگا ۔ اس لئی مکھ سکتر نوں ہدایت ہوئی کہ اوہ ڈپٹی کمیشنر اتے ہور ضلع اہلکاراں نوں موقعے تے

حاضر رہن دا حکم جاری کرے ۔ شہر جان دا پروگرام بنا کے مکھ وزیر دے من توں بوجھ لہہ گیا سی ۔ بے فکر ہوئے اوہ صوبے دے ہور کماں ول دھیان دین لگے ۔

22

مکھ وزیر دے شہر آؤن دی خبر نال چارے پاسے خوشی دی لہر دوڑ گئی ۔ سرکاری محکمیاں نوں سبھ توں ودھ بھاجڑاں پئیاں ۔ تیاری لئی اوہناں نوں بہت تھوڑا سماں ملیا سی ۔

سبھ توں زیادہ وکھت میونسپلٹی والیاں نوں پیا سی ۔ کارج سادھک افسر نوں جمانداراں دیاں چھٹیاں کینسل کر کے اوہناں نوں ترنت ڈیوٹی تے حاضر ہون دا حکم جاری کرنا پیا ۔ باقی کماں دی ذمہ واری تاں دوجے اہلکاراں دے موڈھیاں تے وی پائی جا سکدی سی، پر سڑکاں، نالیاں اتے گلیاں دی صفائی تاں اوہناں بناں کوئی نہیں سی کر سکدا ۔ ٹٹیاں سڑکاں دی مرمت ہون لگی ۔ گلیاں، محلیاں دے ٹوئے بھرے گئے ۔ بھاویں مکھ وزیر نے رات نوں شہر وچ نہیں سی ٹھہرنا، پھیر وی سٹریٹ لائیٹاں دے فیوز بلب اتے ٹیوباں بدل دتیاں گئیاں ۔ خفیہ وبھاگ نے گھر گھر دا جائزا لیا ۔ کتھے مورچابندی کرنی ہے، کتھے گھٹ اتے کتھے ودھ سوہیئے تعینات کرنے ہن، اس دا فیصلہ لیا گیا ۔ گشتی پارٹیاں دی گنتی تاں ترنت ہی ودھا دتی گئی ۔ باہروں آئے بندے نوں ایوں جھؤلا پیندا سی جویں کسے دھناڈھ دی کڑی دی برات آؤنی ہووے ۔ ویاہ ورگا ماحول بنیا ہویا سی ۔ سارے شہر وچ پانی چھڑکیا گیا ۔ اوہناں ساریاں سڑکاں تے کلی وچھا دتی گئی، جتھوں لنگھ کے سردار نے لالا جی دے گھر جانا سی ۔ سارے افسراں دا دھیان لالا جی دے محلے ول سی ۔ اتھے کوئی قصر باقی نہیں سی رہنی چاہیدی ۔ نالیاں تے ڈی.ڈی.ٹی. چھڑکی گئی ۔ کجھ کو تھاواں تے اگربتیاں لائیاں

گئیاں ۔ سوگ دا سماں نہ ہوندا تاں سواگتی گیٹ وی لائے جاندے ۔ جیوں جیوں سورج اچا ہوندا گیا، توں توں لالا جی دے گھر چہل پہل ودھدی گئی ۔ اج اوہناں دے دکھ ونڈاؤن والیاں وچ افسراں اتے سیاسی سیاستداناں دی گنتی زیادہ سی ۔ کدے ایس.ڈی.ایم. چکر کٹدا کٹدا ادھر آ جاندا، کدے ڈی.ایس.پی. ا ہر کوئی بیٹھک وچ بیٹھے لالا جی دے گوڈیں ہتھ لاؤندا اتے بڑی نمرتا نال سیوا پچھدا ۔ اصل اشارہ اس گل ول ہوندا سی کہ لالا جی میہر رکھن ۔ اوہناں دیاں بھلاں بخشن ۔ افسراں دی نالائقی دے چٹھے مکھ وزیر اگے نہ کھولن ۔ ہور تاں سبھ ٹھیک سی، پر کانتا مکھ وزیر دے سواگت لئی تیار نہیں سی ہو رہی ۔ اوہ منجے نال چپکی پئی سی ۔ صبح چار چار وجے اٹھ کے سارے کماں نوں منٹاں سکنٹاں وچ سمیٹن والی کانتا دی ساری چستی پھرتی جویں بنٹی اپنے نال ہی لے گیا سی ۔ کمرے چ پئی کانتا بہت اداس سی ۔ سنگھ دا مکھ وزیر دے سواگت لئی لٹا پین گھ ہونا اس نوں بنٹی دے قتل نالوں وی بھیڑا لگ رہیا سی ۔ سنگھ والے مکھ وزیر لئی چاہ دا انتظام کر رہے سن ۔ اس مقصد لئی ٹینٹ کوٹھے تے لایا گیا سی ۔ کراکری منگوائی گئی سی ۔ جدوں سواگت دیاں تیاریاں دا پروگرام الیکیا جا رہیا سی تاں کانتا نے اس سمیں ہی مکھ وزیر نوں چاہ پیاؤن دی تجویز دا ورودھ کیتا سی ۔ اوہ منڈے دی چھٹی تے نہیں سی آ رہیا بئی اس نوں برفی اتے پیڑیاں نال چاہ پلائی جائے ۔ اجیہے سمیں چاہ پینا بنٹی دی رت پین برابر ہوئےگا ۔ کانتا تاں ایہہ وی چاہندی سی کہ مکھ وزیر دے منحوس پیر اس گھر وچ پین ہی نہ ۔ بنٹی صوبے وچ پھیلی ہپھڑا دپھڑی اتے اراجکتا دا شکار

ہویا سی ۔ اس ساری بدئمنی لئی اوہ مکھ وزیر نوں ذمہ وار سمجھدی سی ۔ جدوں دا اوہ مکھ وزیر بنیا سی اتے اکالیاں وچ کرسی یدھی چھڑیا سی، ادوں دے لوکاں دے گھریں مڑ ستھر وچھن لگے سن ۔ کانتا نوں تاں مکھ وزیر ہی بنٹی دا قاتل لگدا سی ۔ اس دیاں کمزور نیتیاں کارن پولیس پولیس نہیں سی رہی ۔ پولیس دا منوبل انا گر گیا سی کہ اوہ کول کھڑے مجرم نوں وی ہتھ پاؤن توں ڈردی سی ۔ جو ہ

ونا سی سو ہو گیا ۔ ہن مگرمچھ والے ہنجو وہاؤن دا کیہ فائدہ ؟ گھر تاں کانتا دا اجڑیا ہے ۔ مکھ وزیر اپنا راجپاٹ ماندا رہے ۔ رات کانتا نے اپنے من دی ایہہ ساری بھڑاس لالا جی اگے کڈھ لئی سی ۔ لالا جی اس نال سہمت تاں سن، پر سن مجبور ۔ اس دا من اوہناں کلمونہیں قاتلاں نوں دیکھن لئی کاہلا پے رہیا سی، جیہناں اندرلی ساری مانوتا مر چکی سی، جیہڑے بنٹی ورگے معصوماں دا گلا گھٹن لگے وی 'سی' نہیں کردے ۔ اوہ تاں ہی بے نقاب ہو سکدے سن جے مکھ وزیر پولیس نوں سر دھڑر دی بازی لا کے قاتلاں نوں پھڑن دا حکم دیوے ۔ لالا جی اتے اس دے چیلیاں دی عقل تے کانتا نوں رونا آیا سی ۔ بنٹی دے قاتلاں دی جھلک دیکھنی ہے تاں کسے وی سیاسی سیاسی آگُو دے چہرے 'چوں دیکھ لین ۔ پردھان منتری، وزیر سبھ قاتل ہن ۔ کوئی بنٹی دا قاتل ہے، کوئی اس ورگے لکھاں ہوراں دا ۔ مکھ وزیر توں قاتلاں دی شناخت دی آس رکھنا سنگھ دی عقل دے نکلے جنازے دا ثبوت سی ۔ کوئی اپنے پیروکاراں نوں وی کٹہرے وچ کھڑا کر سکدے بھلا ؟ کانتا دیاں دلیلاں دا لالا جی کول کوئی جواب نہیں سی ۔ اس نے عورتاں وانگ

اکھاں بھر لئیاں ۔ مکھ وزیر نوں گھرے آؤن توں روکن دی لالا جی وچ ہمت نہیں سی ۔ اپنی عزت دا واسطہ پا کے اوہ کانتا نوں مناؤن لگے ۔ سوہرے اگے ہتھیار سٹن توں سوا کانتا کر وی کیہ سکدی سی ؟ ہن کیہڑے مُونہہ کانتا مکھ وزیر دے سواگت لئی ہار شنگار کرے ؟

کانتا دی مرضی نوں کوئی پہلی وار تاں انڈٹھا نہیں سی کیتا گیا ۔ اس گھر وچ اس نوں پچھدا ہی کون سی ؟ کئی وار کانتا نوں لگدا سی، اوہ پیدا ہی لتاڑے جان لئی ہوئی سی ۔ بندے تاں بندے، اس دے تاں قدرت وی ہتھ دھو کے پچھے پے گئی لگدی سی ۔ حالے دو سال پہلاں ہی اس دے متھے توں سہاگ دی بندی پونجھی گئی سی ۔ ہسدی کھیڈدی کانتا اچانک ہی ودھوا ہو گئی سی ۔ اس دا بلدیو ٹرک ہیٹھ کچلیا گیا سی ۔ کانتا نوں اج تک یقین نہیں آیا کہ اس دا بلدیو کدے وی مڑ کے گھر نہیں آئیگا ۔ یقین آوے وی کویں ؟ اس نوں کیہڑا بلدیو دے آخری درشن کرائے گئے سن ۔ درشن کتھوں کراؤندے ؟ ٹرک نے دیکھن والا چھڈیا ہی کیہ سی ؟ سارا سریر ہی فیتہ فیتہ کر دتا سی ۔ کانتا نوں بنٹی دے مرن تے وی یقین نہیں ۔ کانتا نوں پہلاں آکھیا گیا سی کہ بنٹی نوں گھر لیاندا جائے گا ۔ اس دی گود وچ پایا جائے گا ۔ پھیر اس نوں دسیا گیا، پوسٹمارٹم نوں دیر ہو گئی سی ۔ لاش دا گھر لیاؤنا مشکل سی ۔ سورج چھپن والا سی ۔ کانتا نوں ڈیڈ ہاؤس ول دھوہیا گیا ۔ کانتا نال دھوکھا ہویا سی، سارا دھوکھا ۔ جیہڑے گنویں پل بنٹی دے درشناں لئی ملے، اوہناں وچ اوہ بنٹی نوں چج نال دیکھ وی نہ سکی ۔ جیہڑی لاش اس نوں دکھائی گئی سی، اوہ بنٹی دی نہیں سی لگدی ۔ اوہ بچہ تاں ماڑچو جیہا

سی، ہڈیاں دا ڈھانچہ ۔ اس دا بنٹی تاں لگ لگ کردا سی ۔ اس بچے دا چہرہ کالا شاہ سی، بنٹی گورا نچھوہ سی ۔ لاش دا تاں کجھ وی بنٹی نال نہیں سی ملدا ۔ ہمت کر کے کانتا نے پیٹ ننگا کیتا ۔ بنٹی ہویا تاں پیٹ تے لسن دا نشان ضرور ہوئےگا ۔ پیٹ سیون نال بھرے وڈے وڈے سڑوپے دیکھ کے کانتا دیاں اکھاں اگے بھمبو تارے نچن لگے ۔ اوہ دھڑم دینے پچھانہ گر گئی ۔ لسن دیکھن دا سماں ہی نہ ملیا ۔ جدوں ہوش آئی، بنٹی مٹی نال مٹی ہو چکا سی ۔ لالا جی دے من وچ وی ایہو شک سی ۔ اوہ صاف صاف تاں نہیں سی آکھدے، پر شنکا اکثر پرگٹ کردے سن ۔ اوہناں دے مونہوں کئی وار نکلیا سی کہ مرن والا اوہناں دا پوتا نہیں سی ۔ کانتا نوں لگدا سی، گردوارے دی تلاشی توں ڈردی پولیس نے کسے ہور ماں دے ڈھڈ دے آنڈے نوں کانتا دی جھولی پا دتا سی ۔ کانتا نوں سو فیصدی یقین سی کہ بنٹی زندہ سی ۔ اوہ کانتا نوں چھڈ کے کدھرے جا نہیں سکدا ۔ پھیر وی سارا ٹبر اس دا ویری بن گیا لگدا سی ۔ اس دے ادھو رانے کپڑے غریب بچیاں وچ ونڈ دتے گئے سن ۔ اس دے سارے کھڈونے، نویں کپڑے، کتاباں اتے فوٹواں الماری وچ سانبھ دتیاں گئیاں سن ۔ بہانہ ودھیا سی، کانتا سارا دن پاگلاں وانگ کھڈونیاں نال گلاں کردی رہندی ہے ۔ اوہناں نوں ساہمنے رکھ کے بنٹی نوں آوازاں ماردی ہے ۔ گھر وچوں بنٹی دا نامو نشان ہی مٹا دتا گیا سی ۔ اس کارن کانتا دا من ہور وی مسوسیا گیا سی ۔ اوہ سچ مچ ہی پاگل ہو کے گھروں نکل گئی ہوندی، جے اس دیاں دوویں دھیاں اس دا رستہ روکی نہ کھڑیاں ہوندیاں ۔ دھیاں کدے کانتا نوں دودھ دیاں نالاں لگدیاں، کدے وہُ دیاں گندلاں ۔ وہُ

دیاں گندلاں اس لئی کہ اوہ سارا دن بنٹی نال کھہبڑدیاں رہندیاں سن ۔ کدے اس دے کھڈونے کھوہ لئے، کدے بسکٹ اتے کدے کاپی پینسل ۔ ضدی سبھاء کارن اوہ کانتا توں وی دو چار کھا لیندا ۔ بنٹی دا ہور تاں کوئی زور نہ چلدا، اوہ کندھاں نال ٹکراں مارن لگدا ۔ اک وار رون لگدا تاں گھنٹہ گھنٹہ روندا رہندا ۔ کانتا دے ہاڑھے کڈھن تے وی چپ نہ کردا ۔ بنٹی نوں دکھی کرن والیاں ایہہ بھیناں کانتا نوں کویں چنگیاں لگن ۔ جس دن دا بنٹی گم ہویا سی، ایہہ وی بلونگڑیاں وانگ سہم گئیاں سن ۔ اوہناں دے اس ساؤپنے توں کانتا چڑن لگدی ۔ ''ہن نسال لؤ ٹنگاں بھوتنیوں.....پھردیاں رہو کل مکلیاں.....سانبھ لؤ سارے کھڈونے.....کاپیاں پینسلاں.....اوہ تاں گیا وچارا.....'' اوہ دھاہاں مار مار کانتا نوں چمبڑ جاندیاں ۔ کناں نوں پھڑ کے آکھدیاں : ''ممی اک وار بنٹی نوں گھر لے آؤ.....مڑ کے کدے نہیں لڑدے، اسیں اس توں کوئی چیز نہیں منگدیاں.....موڑ لیا ساڈے ویر نوں.....-'' چھوٹی نے تاں اپنیاں ساریاں کھیڈاں کانتا دے منجے ہیٹھ لیا رکھیاں ۔ جدوں بنٹی آوے، اس نوں دے دیوو ۔ بچیاں دیاں گلاں سن سن کانتا وی پرل پرل ہنجو وہاؤن لگدی ۔ کتھوں موڑ لیاوے اوہ بنٹی نوں ؟ لاڈلیاں بچیاں کدے کانتا نوں ڈینہاں لگن لگنگیاں، ایہہ تاں اس نے کدے سوچیا وی نہیں سی ۔ کانتا تاں بڑے فخر نال آکھیا کردی سی کہ دھیاں اتے پتاں وچ کوئی فرق نہیں ہوندا ۔ جدوں شیلو پیدا ہوئی سی تاں سارے ٹبر دے چہرے مرجھا گئے سن ۔ اک کانتا ہی سی، جس توں چاء سامبھیا نہیں سی جاندا ۔ اوہ کڑی نوں منڈیاں نالوں ودھ لایق بناؤن دے سپنے دیکھدی سی ۔ ''کڑی لچھمی دا روپ ہوندی ہے ۔'' ہار

کے گھر دے کانتا دی ہاں وچ ہاں ملاؤن لئی مجبور ہوئے سن ۔ نیرو پیٹ وچ آئی تاں بلدیو ضد پھڑ کے بیٹھ گیا ۔ اوہناں نوں کیول دو بچے چاہیدے سن ۔ اک لڑکا اتے اک لڑکی ۔ اوہ پیٹ وچلے بچے دا سیکس ٹیسٹ کرواؤنا چاہندا سی ۔ کانتا نے صاف نانہہ کر دتی ۔ جو وی ہویا، اس نوں منظور ہوئےگا ۔ گھر وچ لڑکے دا ہونا کوئی ضروری نہیں ۔ جے ضروری ہے وی تاں کسے نوں گود لیا جا سکدا ہے ۔ ویاہ پچھوں کسے جوائی نوں وی گھر رکھیا جا سکدا ہے ۔ نیرو ہوئی تاں گھر وچ ماتم چھا گیا ۔ آنڈھ گوانڈھ ایوں سوگ کرن آیا، جویں گھر وچ کوئی جمیا نہیں، مریا ہووے ۔ کانتا نے کسے نوں مُونہہ نہیں سی لایا، سبھ نوں پھٹکاریا سی ۔ اس نوں دھیاں جمن تے افسوس نہیں سی ۔ بلدیو کئی مہینے کانتا نال رسیا رہیا ۔ اس دا کہنا سی کہ کانتا دی اڑی کرکے اس دے موڈھیاں تے بوجھ آ پیا ہے ۔ لالا جی وی کدے پوتیاں نوں ہک نال نہیں سی لاؤندے ۔ بنٹی پیٹ وچ آیا تاں کانتا اس انچاہے گربھ توں چھٹکارا پاؤنا چاہندی سی ۔ تیجے بچے دی کوئی ضرورت نہیں سی ۔ بلدیو نے سیکس ٹیسٹ کراؤن دی ضد کیتی اتے دھمکی وی دتی ۔ ہار کے کانتا نوں ہتھیار سٹنے پئے ۔ شکر سی اوہ بنٹی سی ۔ بنٹی دے پیدا ہوندیاں ہی بلدیو چھوٹے پریوار دیاں گلاں بھل گیا ۔ منڈیاں دی جوڑی دی اچھا رکھن لگا ۔ کڑیاں نیں تاں اپنے گھر تر جانا ہے ۔ اکلوتے پتر دا کیہ پتے، کیہ بنے ؟ دو ہون گے تاں اوہناں دا بھوکھ سرکھات رہے گا ۔ بلدیو کول اپنی دلیل دے حق وچ کئی اداہرناں سن ۔ سبھ توں پہلاں اوہ کانتا دے مامے دی گل چھیڑدا ۔ اوہناں اکو پتر جم کے بس کر دتی سی ۔ منڈا بے حد لایق نکلیا

۔ اٹھویں تک وظیفے لیندا رہیا، نوویں چ جا کے دماغ دا کینسر ہو گیا ۔ تن سال علاج چلدا رہیا، گھر بار سارا اس دی بیماری تے لگ گیا ۔ پلے پیا تاں رون دھون ۔ سامہنے کھڑی موت نوں دیکھ مامی نے رو رو اپنیاں اکھاں گالھ لئیاں ۔ دکھ چ بچیدانی چ نقص پے گیا ۔ مڑ بچہ پیدا نہیں ہویا ۔ اوہناں دی ترس یوگ حالت دیکھی نہیں جاندی ۔ دو بچے ہوندے تاں ایہہ دن تاں نہ دیکھنے پیندے ۔ بلدیو دے بینک منیجر دا وی کجھ اجیہا ہی حال سی ۔ ویاہ اس نے لیٹ کرایا ۔ پھر بچہ دیر نال جمیا ۔ لاڈ لڈا لڈا ماں نیں وگاڑ دتا ۔ کالج اپڑدا اپڑدا اسبھئتا دیاں ساریاں حداں ٹپ گیا ۔ نشے، چوریاں، سارے ویل ایبل سہیڑ لئے ۔ کئی وار پولیس نے پھڑیا ۔ نموشی توں ڈردے منیجر نے گھروں کڈھ دتا ۔ نشے چ دھت کدے سٹیشن تے پیا ہوندے، کدے بس سٹینڈ تے ۔ اس عمر وچ ہور بچہ وی پیدا نہیں ہو سکدا ۔ در در دیاں ٹھوکراں کھاندے پھردے ہن ۔ کانتا دا اپنا ترک سی ۔ دو کیہڑا مر نہیں سکدے ۔ پنج پنج کیہڑا بدمعاش نہیں نکل سکدے ۔ کانتا اوہناں دیاں اداہرناں دیندی، جیہڑے پنج پنج، ست ست پتاں دے ماپے ہوندیاں وی روٹی نوں ترسدے پھردے سن ۔ کئی وار سارے ہی پتر دھکے مار کے گھروں کڈھ دیندے ہن ۔ اوہناں دے تاں پھر وی دو دھیاں ہن ۔ دھیاں نوں ماپے زیادہ پیارے ہوندے ہن ۔ اوہناں دے بھوکھ نوں کوئی خطرہ نہیں سی ۔ کانتا ہور گربھ دھارن توں ٹلدی سی ۔

اس نوں کیہ پتہ سی کہ اک دن بلدیو دی بھوکھبانی سچ ہو جانی سی ۔ بلدیو اتے بنٹی بناں کانتا دی زندگی ارتھ ہین ہو گئی سی ۔ حالے پہاڑ جڈی عمر اگے کھڑی سی ۔ متھے تے دو

کلنک آ لگے سن ۔ نپتی اتے ودھوا ۔ اس دی حالے عمر ہی کیہ سی ؟ ساری بتی سال ۔ اس دیاں کئی سہیلیاں دے تاں حالے ویاہ وی نہیں سی ہوئے ۔ لالا جی پچھے لگ کے کانتا نوکری دا اک موقع گوا چکی سی ۔ بلدیو دی تھاں اس نوں بینک وچ نوکری مل سکدی سی، پر لالا جی نوں ایہہ پسند نہیں سی کہ اوہناں دی نونہہ مرداں چ بیٹھ کے ہیں ہیں کرے ۔ ودھوا عورت دا آنچل تاں پوترتا دی ہور وی منگ کردا ہے ۔ مرداں وچ بیٹھے گی تاں من چ میل آئیگی ہی ۔ اس سمیں کانتا اس ترک نال سہمت سی ۔ جدوں سہاگ ہی اجڑ گیا تاں کاہدی زندگی ۔ کانتا دا من بھٹکیا ہویا سی ۔ بچے نہ ہوندے تاں اوہ سنیاس لے لیندی ۔ لگیاں ٹھوکراں نیں اس دی سوچ بدل دتی سی ۔ بلدیو دی گریجئٹی دے سہارے اوہ کنے کو دن کٹ سکیگی ؟ بنٹی دے مرن نال لالا جی تاں کجھ دناں وچ ہی ادھے رہِ گئے ۔ اوہ ساری عمر تاں ساتھ نہیں دے سکدے ۔ کانتا نہیں سی چاہندی، اس دیاں دھیاں نوں لوکاں دے ہتھاں ول جھاکنا پئے ۔ دھیاں نوں پیراں سر کرن لئی پہلاں کانتا نوں پیراں سر کھڑھنا پئیگا ۔ کانتا نوکری کرن دا من کافی چر توں بنا چکی سی ۔ لالا جی توں چوری روزگار دفتر وچ ناں درج وی کرا آئی سی ۔ اوہ دسویں پاس سی ۔ شاید کدے نوکری مل جاوے ۔ دو دھیاں اتے بنٹی نہ ہوندے تاں اس نے کدوں دا ویاہ کرا لینا سی ۔ آخر مریاں نال کاہدا موہ ؟ نہ مریاں نیں واپس آؤنا سی، نہ قربانی دی شاباش دینی سی، پر اپنے آرام بدلے اوہ تن بچیاں دا بھوکھ خراب نہیں سی کر سکدی ۔ اپنے آپ نال جوجھدی کانتا زندگی نوں دھوندی آ رہی سی ۔ بنٹی دی موت نے اس نوں جھنجوڑ سٹیا سی ۔ اس دیاں ساریاں

یوجنانواں دھریاں دھرائیاں رہِ گئیاں ۔ جدوں توں بنٹی دے صحیح سلامت گھر مڑن دی آس مکی سی تاں کانتا پتھر بن کے رہِ گئی سی ۔ اس نوں کھانا پینا بھل گیا ۔ بنٹی دے سنسکار توں بعد اوہ کیول اک وار نہاتی سی ۔ اس دے والاں دا جھتھرا بن گیا سی ۔ کپڑے میلے ہو گئے سن ۔ گھڑی گھڑی وہندے ہنجواں کارن چہرے تے سینکڑے نشان پے گئے سن ۔ درشن نوں کانتا دا ایہہ بھوتنیاں والا حلیہ پسند نہیں سی ۔ مکھ وزیر کسے وی سمیں گھر آ سکدا سی ۔ کانتا دا اس طرحاں مکھ وزیر اگے پیش ہونا عجیب عجیب جیہا لگے گا ۔ اس سمیں درشن بسکٹاں والیاں پلیٹاں کوٹھے تے پہنچا رہیا سی ۔ ہر وار اوہ کانتا دے کمرے چ جھات مار جاندا ۔ امید سی، شاید اگلے چکر چ سنبھل جائے ۔ جدوں کانتا اسے طرحاں پئی رہی تاں درشن توں رہیا نہ گیا ۔ کجھ سمجھاؤن دی نیت نال اوہ کانتا دے کمرے وچ داخل ہویا ۔ ‘‘بھین جی، ذرا حونصلہ کرو.....ہور نہیں تاں مُونہہ ہتھہ ہی دھو لؤ.....مکھ وزیر جی کسے وی سمیں آ سکدے ہن ۔’’ ‘‘تیار ہون نوں میں مکلاوے جانیں ؟ بھٹھ چ پئے تیرا مکھ وزیر نالے تیرا سنگھ.....میں کسے دے متھے نہیں لگنا ۔’’ درشن دے چہرے تے ٹپکدی خوشی کانتا دے سینے چ بلدی اگ لئی بالن بن گئی ۔ اس نوں درشن اتے سردار اکو سکے دے دو پاسے لگے ۔ دوویں بنٹی دی موت توں سیاسی لابھ لین تے تلے ہوئے سن ۔ غصے کارن بھر آئیاں اکھاں نوں لکاؤن لئی کانتا نے اپنا مُونہہ کندھ ول کر لیا ۔ اوہ درشن توں پچھنا چاہندی سی کہ جے مکھ وزیر آ رہیا ہے تاں اس وچ خوش ہون والی کیہڑی گل ہے ؟ اس نے کوئی بنٹی نوں موڑ لیاؤنا ہے ؟ کھریاں

کھریاں سن کے درشن دا سیت نکل گیا ۔ ڈھلا جیہا مُونہہ بنا کے کمرے 'چوں باہر جان توں سوا اس کول کوئی چارہ نہیں سی ۔ جاندا جاندا اوہ دو دو بسکٹ کڑیاں نوں پھڑا گیا ۔ بسکٹ کانتا نے گرجھ وانگ جھپٹ لئے ۔ اس دا ایہہ وی مطلب سی، منع کرن دے باو جود وی گھر وچ بسکٹ لیاندے گئے ہن ۔ اس دا ایہہ وی مطلب سی کہ کانتا دی ہن اس گھر وچ کوئی گل منی ہی نہیں جایا کریگی ۔ بسکٹاں نوں ترسدا بنٹی اس دیاں اکھاں اگے آ کھڑوتا ۔ بنٹی بسکٹاں نوں بہت پیار کردا سی ۔ کانتا ہر وقت ڈبہ بسکٹاں نال بھری رکھدی ۔ اسے دن اس دی یادداشت نوں پتہ نہیں کیہ ہو گیا ؟ بسکٹ رات دے مکے ہوئے سن ۔ اوہ منگواؤنا بھل گئی ۔ سکول جان لگے بنٹی نوں جدوں بسکٹ نہ ملے، اوہ دھوآں ستھر پا کے بیٹھ گیا ۔ آکھے بسکٹاں بناں سکول نہیں جانا ۔ فرش تے لٹ لٹ وردی خراب کر لئی ۔ وال پٹ سٹے ۔ کانتا نوں وی جویں کوئی ماڑا دکھائی دے گیا سی ۔ اس نے وی بنٹی نوں چپ نہ کرایا ۔ اوہ بنٹی دیاں ضداں توں تنگ آ گئی سی ۔ سوچیا رو رو آپے ہنبھ جائے گا ۔ قدرتی لالا جی وی گھر نہیں سن ۔ گھر ہوندے تاں اوہو بنٹی نوں ہک نال لا لیندے ۔ موم وانگ پگھلی کانتا بنٹی دے چپ ہون نوں اڈیکدی رہی ۔ آخر بنٹی نوں ہی ہتھیار سٹنے پئے ۔ کجھ کو منٹ ہؤکے بھر کے اوہ چپ کر گیا ۔ بگھی والا آیا تاں بستا چک کے سکول تر گیا ۔ خرچن لئی نہ پیسے لئے نہ لنچ بوکس ۔ کانتا دیاں تاں اسے وقت بھباں نکل گئیاں سن ۔ کیہ پتہ سی اوہ ساری عمر لئی رس کے جا رہے ؟ بنٹی نے جانا سی تاں ماں توں خوشی خوشی تاں وداع ہوندا ۔ رج پچ کے گھروں جاندا ۔ ماں دے من چ ایہہ تاں نہ

رہِ جاندا کہ بنٹی بھکھن بھانان ہی تر گیا ۔ اوہ وی چندرے بسکٹاں نوں ۔ جدوں کانتا نے سونہہ کھادھی سی کہ جیوندے جیؤندے اوہ بسکٹاں نوں گھر نہیں وڑن دیویگی تاں گھر وچ بسکٹ کیوں لیاندے گئے ؟ بسکٹاں نیں کانتا اندر مچدی ودروہ دی لاٹ نوں ہور اچا کر دتا ۔ اس دا من کرن لگا کہ بھوتری گاں وانگ اوہ سارے بھڑتھو پا دیوے ۔ ٹینٹ پٹ سٹے، کراکری توڑ دیوے ۔ بسکٹاں اتے برفی نوں پیراں ہیٹھ مسل دیوے ۔ سوہرے دی عزت نوں دھیان چ رکھدیاں اوہ انج تاں نہ کر سکی، پر اپنیاں دھیاں تے زور ضرور چلا لیا ۔ اوہناں توں کھوہ کے بسکٹ گلی چ وگاہ مارے ۔ مکھ وزیر شہر چ پہنچ چکا سی ۔ سنگھ دے کسے ورکر نے لالا جی نوں دسیا سی ۔ ریسٹ ہاؤس وچ کجھ منٹ رکن توں پچھوں اوہ ادھر آؤن والے ہن ۔ منٹاں وچ سارا محلہ پولیس نال بھر گیا ۔ اک اک بندے پچھے دو دو پلسیئے لگ گئے ۔ سی.آر.پی. نے کوٹھیاں تے پوزیشناں لے لئیاں ۔ خفیہ وبھاگ دیاں عورتاں وی لالا جی دے گھر اکٹھیاں ہوئیاں عورتاں وچ جا بیٹھیاں ۔ باہروں آئے پریس رپورٹر کانتا نال ملاقات کرنا چاہندے سن ۔ اوہناں کول وڈے وڈے کیمرے وی سن ۔ اوہ فوٹو وی لینا چاہندے سن ۔ اخبار کانتا دے دکھ لوکاں نال سانجھے کرنے چاہندے سن ۔ کانتا سبھ نوں نانہہ کر رہی سی ۔ کرن نوں نویاں گلاں سن ہی کیہڑیاں ؟ جو واپریا سی سبھ نوں پتہ سی ۔ اک بہت ہی چست فوٹوگرافر نے کانتا دی منجے چ پئی دی ہی فوٹو کھچ لئی ۔ بٹر بٹر تکدیاں دوہاں بچیاں دی وی ۔ اک دکھی پریوار دا اس توں ودھ یتھارتھک چترن کیہ ہوئےگا ؟ کانتا دے روس پرگٹ کرن تے پترکار باہر چلے

گئے ۔ کانتا نوں اکلی پئی دیکھ کے دوروں لگدی اس دی پھوپھس اس کول آ بیٹھی ۔ اوہ کانتا نوں حوصلہ رکھن اتے بھیڑے دناں نوں دلیری نال لنگھاؤن دی سکھیا دین لگی ۔ اوہ کسے ہور دی نہیں، اپنی اداہرن دے رہی سی ۔ کانتا وانگ اوہ وی بھر جوانی وچ رنڈی ہوئی سی ۔ دو جوان پتراں دا ہتھیں سنسکار کیتا ۔ دھیاں سوہرے توریاں ۔ کدے بال بچیاں نال چہکدے گھر وچ ہن اوہ اکلی ہی رلدی ہے، پر اس نے دکھاں توں ہار نہیں منی ۔ کانتا نوں وی ہمت بٹورنی چاہیدی ہے ۔ جان والے چلے گئے ۔ گئے تاں جان ۔ کانتا نوں اوہناں لئی جیونا چاہیدا ہے، جو جیوندے ہن ۔ کھانا پینا چھڈ کے کسے واپس تھوڑا مڑ آؤنا سی ؟ اس نوں کجھ ہو گیا تاں ایہناں اناتھ کڑیاں دا کیہ بنے گا ؟ کانتا لئی اوہ پہلاں وی چاہ دا گلاس رکھ گئی سی، جو پئی پئی ٹھنڈھی ہو گئی سی ۔ پھوپھس دوسرا گلاس لے آئی، نال بریڈ پیس وی ۔ نالے بھورا اپنے اندر پائے نالے ایہناں معصوماں دا پیٹ بھرے ۔ اوہ سویر توں کانتا دے مُونہہ ول تک رہیاں سن ۔ مکھ وزیر دے شور شرابے کارن کسے نے اوہناں دی جات نہیں سی پچھی ۔ ماں نیں وی اوہناں دے ہتھوں بسکٹ کھوہ لئے ۔ جے ماں ہی ویرن بن گئی تاں بگانیاں نوں کیہ چٹی پئی ہے، ایہناں دا خیال رکھن دی ؟ پھوپھس دے بول کانتا نوں شہد ورگے لگے ۔ اس نے کڑیاں نوں گھٹ کے ہک نال لا لیا ۔ ہنجو کانتا دیاں اکھاں وچوں وہِ ترے ۔ کڑیاں دے ہنجوآں دے وی جویں کڑ پاٹ گئے ۔ اوہ ہبکیں ہبکیں رون لگیاں ۔ کئی دناں بعد کانتا وچوں اوہناں نوں اپنی گواچی ماں لبھی سی ۔ کانتا نے دوہاں نوں گود وچ بٹھا لیا ۔ ہولی ہولی اوہناں نوں بریڈ کھواؤن

لگی ۔ ‘‘میں تہانوں رلن نہیں دیاں گی، میریؤ بچیؤ.....میں ہر طرحاں دی قربانی لئی تیار ہاں.....میں ضرور کوئی اجیہا ساتھی لبھانگی جیہڑا تہانوں پیو دا پیار دین لئی تیار ہووے.....آپاں ایہہ گھر چھڈ جاوانگیاں.....’’ اپنے من دا فیصلہ اوہ بچیاں نال سانجھا کرنا چاہندی سی، پر حالے اوہناں نوں اس فیصلے دی سمجھ کتھے سی ؟ بچیاں نوں کھوا پیا کے باہر بھیج دتا ۔ باہر کافی اکٹھ ہو گیا سی ۔ اوہناں دا من پرچ جائے گا ۔ کوئی ہور فوٹو نہ کھچی جاوے، اس لئی کھیس تان کے اوہ لمی پے گئی ۔ کجھ ہی دیر بعد 'آ گئے، آ گئے' دا شور کانتا دے کن کھان لگا ۔ پولیس دے کاشن سنائی دین لگے ۔ وسلاں وجن لگیاں ۔ لالا جی دے گھر جویں بھچال جیہا آ گیا ۔ لوک ایدھر اودھر دوڑن لگے ۔ وزیر جی نوں بیٹھک تک پہنچدیاں ادھا گھنٹہ لگ گیا ۔ باہر اپاشکاں دا تانتا لگا ہویا سی ۔ ہر اک دی اچھا سی کہ اوہ مکھ وزیر نال ہتھ ملائے ۔ ہتھ ملاؤندے دی فوٹو کھچی جاوے ۔ اس مقصد لئی کئیاں نیں تاں فوٹوگرافر نال لیاندے سن ۔ باقیاں نیں حاضر فوٹوگرافراں نوں اس گل دی خاص ہدایت دتی سی، جدوں وی اس نوں مکھ وزیر دے نیڑے ہون دا موقع ملے، جھٹ فوٹو کھچ لئی جاوے ۔ وزیر جی نوں بیٹھک وچ بٹھایا گیا ۔ بیٹھک وچ سنگھ دے چونویں ورکر، کجھ جتھیدار، وزیر دا سٹاف اتے کجھ افسراں نوں ہی بیٹھن دتا گیا سی ۔ اکھاں نم کر کے مکھ وزیر جی بنٹی بارے پچھن لگے ۔ اوہ کنے سال دا سی ؟ کیہڑی کلاس وچ پڑھدا سی ؟ کنے وجے سکول گیا ؟ پولیس نے کنے کو یتن کیتے ؟ آدی ۔ لالا جی اک اک کر کے سوالاں دا جواب دیندے رہے ۔ جدوں وزیر جی ولوں کیتے جان والے

اہم اعلاناں دا سماں آیا تاں وزیر جی نوں کسے خاص ویکتی دی غیر حاضری رڑکن لگی ۔ اوہناں نوں 'بیبی' نظر نہیں سی آئی ۔ بیبی نوں بیٹھک چ لیاؤن لئی لالا جی نوں خود اس دے کمرے وچ جانا پیا ۔ اوہ حالے وی کھیس تانی پئی سی ۔ کانتا نوں مناؤن لئی لالا جی بچیاں وانگ لیلھڑیاں کڈھن لگے ۔ تماشہ بنن توں ڈردی کانتا آخر اٹھ کھلوتی ۔ کانتا دے بیٹھک وچ پیر دھردیاں ہی کیمریاں دے فلیش وجن لگے ۔ ٹی.وی. سٹیشن دی کیمرہ ٹیم نے وی کیمرے دا فوکس مکھ وزیر توں ہٹا کے کانتا تے کر لیا ۔ مکھ وزیر نے کانتا نوں اپنے کول بٹھایا ۔ پیار بھریا نرم نرم ہتھ اس دی پٹھ تے پھیریا ۔ 'بھانا منن' دی گھسی پٹی سکھیا دتی ۔

کانتا سر سٹ کے بیٹھی رہی ۔ کمرہ چھوٹا سی، اکٹھ زیادہ ۔ کانتا دیاں وکھیاں وچ گوڈے وج رہے سن ۔ کانتا نے چور اکھاں نال دیکھیا ۔ جتھیداراں اتے سنگھ دے ورکراں دیاں نگاہاں ٹی.وی. کیمرے تے سن ۔ کیمرہ مکھ وزیر اتے کانتا تے فوکس ہویا ہویا سی ۔ وکھی وچ گوڈے مارن والے اس تاک وچ سن کہ کویں نہ کویں مکھ وزیر جاں کانتا دے نیڑے ہو جان تاں جو اوہناں دیاں شکلاں وی کیمرہ اپنے وچ سمو سکے ۔ سبھ نوں اکو طلب سی ۔ کویں نہ کویں شام نوں ٹی.وی. تے اس دی فوٹو آ جاوے ۔ کانتا اوہناں وچوں ہٹ جانا چاہندی سی ۔ اس نے اپنے کمرے وچ جانا چاہیا ۔ مکھ وزیر جی نے کانتا نوں روک لیا ۔ جس کم لئی اوہ انی دوروں آئے سن، اوہ تاں حالے رہندا سی ۔ بہتا سماں تاں وزیر جی کول وی نہیں سی ۔ کانتا دی تیزی دا فایا اٹھاؤندیاں اوہ اعلان کرن لگے ۔ پہلاں اوہناں بنٹی دی ماں

لئی اک لکھ روپئے دی مدد دا اعلان کیتا ۔ نال ہی اوہناں سمجھایا کہ دہشتگرداں ہتھوں مرن والے دے وارساں نوں سرکار ویسے تاں کیول ویہہ ہزار روپیہ ہی دیندی ہے، پر کیونکہ بنٹی اوہناں دا اپنا بچہ سی، اس لئی اوہ اپنے وشیش اختیاراں دی ورتوں کر رہے سن ۔ مکھ وزیر دا اعلان محض اعلان ہی نہیں سی، اوہناں نیں چیک بھروا کے لیاندا سی ۔ ڈی.سی. نے چیک جھٹ مکھ وزیر جی نوں پھڑا دتا ۔ مکھ وزیر جی کانتا نوں چیک اس ڈھنگ نال دینا چاہندے سن جویں کسے جیتو نوں ٹرافی دتی جاندی ہے ۔ جنا چر کیمرے والیاں نیں پوزیشناں نہ سنبھال لئیاں، اوہ رکے رہے ۔ کانتا بنٹی دی جان دی قیمت لین لئی تیار نہیں سی ۔ اس نے چیک لئی ہتھ پھیلاؤنوں نانہہ کر دتی ۔ اوہ ڈن بنی بیٹھی رہی ۔ لالا جی نے موقع سنبھالیا ۔ اوہناں اگے ہو کے چیک پھڑیا ۔ دھڑا دھڑا فوٹواں ہوئیاں ۔ دوسرا اعلان وی گھٹ اہم نہیں سی ۔ کانتا نوں سکھیا وبھاگ وچ کلرک دی نوکری دتی گئی سی ۔ اوہ پڑھی ہی دس جماعتاں سی ۔ بی.اے. ہوندی تاں مکھ وزیر اس نوں پی.سی.ایس. کیہڑا نہ بنا دیندے ۔ اوہناں ایہہ وی یقین دوایا کہ کانتا جتھے آکھیگی، اس دی پوسٹنگ اتھے ہی ہوئےگی ۔ اعلان ہوندیاں ہی ڈی.ای.او. اگے ودھیا ۔ نیوکتی پتر والا لفافہ اس نے مکھ وزیر نوں پھڑایا ۔ لفافہ کانتا ول ودھاؤندے مکھ وزیر جی جھجک رہے سن ۔ کدھرے پہلاں والی گل ہی نہ ہووے ۔ اس وار کانتا نے ہتھ اگے ودھائے ۔ اوہ نوکری کریگی ۔ ایہہ تاں دکھی پریوار نوں راحت دین سنبندھی اعلان سن ۔ اوہ بنٹی دی شہادت نوں وی امر کرنا چاہندے سن ۔ پہلا کم ایہہ کیتا گیا کہ

شہر دے صدر بازار دا ناں بدل کے بنٹی بازار رکھیا گیا ۔ کسے وڈی یادگار لئی ڈپٹی کمیشنر پہلاں ہی اعلان کر چکا سی ۔ مکھ وزیر نے اس یادگار لئی اک لکھ روپئے دی گرانٹ دا اعلان کیتا ۔ ایہناں اعلاناں توں بعد مکھ وزیر جی نے لوکاں نوں سماں دتا ۔ اوہ اپنے دکھڑے دسن ۔ مکھ وزیر سارے دکھڑے دور کریگا ۔ لوک خاموش بیٹھے رہے، جویں کسے نوں کوئی دکھ ہی نہ ہووے ۔ کجھ پل وزیر جی بھیڑ ول تکدے رہے ۔ جدوں خاموشی نہ ہی ٹٹی تاں اوہ اٹھن دی تیاری کرن لگے ۔ درشن توں رہیا نہ گیا ۔ مکھ وزیر نوں اٹھدا دیکھ کے اس نے پولیس دے اتیاچاراں دی کہانی چھیڑ دتی ۔ درشن دے گل شروع کرن دی ہی دیر سی کہ شکایتاں دے ڈھیر لگ گئے ۔ مکھ وزیر جی تاں پہلاں ہی اس دی تیاری کر کے آئے سن ۔ اپنے آپ تاں پولیس دے تبادلیاں دا اعلان نہیں سی کرنا ۔ لوکاں توں اکھوا کے ہی کرنا سی ۔ ‘‘ساری پولیس دا تبادلہ کرو ۔ ایماندار اتے سخت افسر بھیجو.....جیہڑے کسے دا وی لحاظ نہ کرن ۔’’ حل

پچھے جان تے درشن نے سجھاء دتا ۔ ‘‘ٹھیک ہے، تسیں حولداراں اتے تھانیداراں دے تبادلیاں دی گل کردے ہو، میں ضلعے دے کپتان تک ساری پولیس دے تبادلے دا اعلان کردا ہاں ۔ نال ایہہ وی وعدہ کردا ہاں کہ اجیہے پولیس افسر اتھے بھیجانگا، جیہڑے بنٹی دے بھوگ توں پہلاں پہلاں قاتل تہاڈے ساہمنے لیا کھڑھاؤن ۔’’ لوک ایہہ بھل بھلا گئے سن کہ ایہہ سوگ سماگم سی ۔ خوشی چ پاگل ہوئے لوکاں نیں تاڑیاں دی جھڑی لا دتی ۔ ہن بھیڑ دا موڈ ٹھیک سی ۔ مکھ وزیر جی واپس جان لئی اٹھ کھلوتے ۔ لالا جی نے اگے ہو کے اوہناں دا رستہ

روکیا ۔ چاہ تیار سی ۔ ایہہ کس طرحاں ہو سکدا سی ؟ مکھ وزیر دے چاہ کویں لنگھ سکدی ہے ؟ مکھ وزیر نوں تور کے باقی بچے لوک کوٹھے تے جا چڑھے ۔ مکھ وزیر نے چاہ نہیں پیتی تاں نہ صحیح ۔ اوہ تاں چسکیاں لے لے چاہ پین گے ۔ مکھ وزیر توں وڈے وڈے اعلان کرا کے اوہناں مورچہ مار لیا سی ۔

23

یوا سنگھ والیاں دا دھرتی تے پتھ نہیں سی پیندا ۔ اوہناں دے سنگھرش اگے مکھ وزیر نوں جھکنا پیا سی ۔ سبھ توں ودھ تسلی والی گل ایہہ سی کہ اس دے اعلاناں تے بڑی پھرتی نال عمل ہو رہیا سی ۔

پرانے افسراں دا ترنت بوریا بسترا گول کرایا گیا ۔ نویں افسر کدھروں برساتی کھمباں وانگ آ نکلے اتے شام تک کرسیاں تے آ براجے ۔ سی.آر.پی اتے بی.ایس.ایف. وی ٹڈی دلی وانگ آ اتری ۔ شہر دیاں ساریاں دھرمشالاواں اتے مندر اوہناں نال بھر گئے ۔ کجھ سرکاری سکول وی خالی کراؤنے پئے ۔ آؤندیاں ہی اوہناں گلی گلی دی گشت شروع کر دتی ۔ لوکاں وچ پھیلیا آتنک کھنبھ لا گیا ۔ نویاں نیوکتیاں سرکار دی نویں پالسی ادھین ہوئیاں سن ۔ لوکاں نوں اس شکایت دا موقع ہی نہیں سی دتا گیا کہ فلانا افسر اک طبقے نال سنبندھ رکھدا ہے، اس لئی اس طبقے دی مدد کردا ہے ۔ ضلعے دا ڈپٹی کمیشنر ہوندو سی ۔ پولیس دا مکھی سکھ لایا گیا ۔ ایس.ڈی.ایم. سکھ سی، اس لئی ڈپٹی ہوندو بھیجیا گیا ۔ تھانے دا واسطہ پنڈاں نال ہے، اس لئی ایس.ایچ.او. سکھ سی ۔ سٹی ادھین شہر آؤندا سی اس لئی سٹی انچارج ہوندو سی ۔ سی.آئی.ڈی. دی دیکھ بھال لئی کوئی مسلمان ہی کڈھ ماریا ۔ اتھے ہی بس نہیں سی، ہیٹھلے پدھر دیاں نیوکتیاں وی اسے نیتی دے آدھار تے ہی ہوئیاں سن ۔ پولیس افسر وی چن چن بھیجے گئے سن ۔ اڑیئل اتے خونخار ۔ نہ پرواہ کرن تاں مکھ وزیر دی وی نہ کرن ۔ مجرماں دی

سفارش کرن والیاں دی بھری پنچائت وچ بے عزتی کرن والے ۔ قصورواراں نوں چونک وچ پٹھے لٹکاؤن والے ۔ بنٹی دے قاتلاں نوں لبھن لئی اجیہے پولیس افسراں دی ہی ضرورت سی ۔ ہور تاں سبھ ٹھیک سی، پر سنگھ والیاں نوں اک گل سمجھ نہیں سی آ رہی ۔ مکھ وزیر ساہمنے تاں کسے دی پولیس خلاف چوں تک کرن دی ہمت نہ پئی ۔ ہن اوہ شہر وچ جتھے وی جا کھڑوندے ہن، ہر کوئی پھڑھاں ماردا سنائی دیندا ہے ۔ فلانے افسر دی بدلی پچھے فلانے بندے دا ہتھ ہے ۔ سبھ توں ودھ پھڑھاں ٹھیکے دار مار رہے سن ۔ اوہ چونک چ کھڑو کے سرعام آکھدے سن کہ ڈپٹی دا پتہ اوہناں نیں کٹایا ہے ۔ سارے شہر نوں پتہ سی کہ بنٹی دے کیس دی تفتیش کردیاں اس نے ٹھیکیداراں نال پنگا لے لیا سی ۔ ادوں جے سپیکر اس دی مدد نہ کردا تاں مکھ وزیر نے پہلاں ہی تبادلہ کر دینا سی ۔ سردار نے ٹھیکیداراں نوں یقین دوایا ہویا سی کہ موقع لگدے ہی اوہ ڈپٹی نوں جھوٹیاں چنگھا دیوے گا ۔ مکھ وزیر نے ٹھیکیداراں نال کیتا وعدہ نبھایا سی ۔ اوہ ڈاہڈے خوش وی سن ۔ نواں افسر اوہناں دے ٹھیکیاں ول جھاکن توں پہلاں پنجاہ وار سوچیگا ۔ کھڈی والا نمبردار وی کملی تیویں وانگ گھر گھر گیڑا دیندا پھردا سی ۔ اوہ آکھدا سی ٹھیکے دار تاں ایویں پھڑھاں ماردے ہن ۔ اصل چ ڈپٹی دا تبادلہ تاں ڈی.آئی.جی. دی رپورٹ دے آدھار تے ہویا ہے اتے ایہہ کس نوں نہیں پتہ بئی نربھی سنگھ نمبردار دا لنگوٹیا یار ہے ۔ نمبرداراں دے بیاناں دے آدھار تے نربھی سنگھ نے ڈپٹی خلاف ا جیہی رپورٹ تیار کیتی کہ مکھ وزیر نوں مجبور ہو کے تبادلہ کرنا پیا ۔ سنگھ دا اس وچ کوئی

رول نہیں ۔ سٹے والا ویدو تاں درشن نال کھہبڑ ہی پیا ۔ اکھے سنگھ نوں کون پچھدا ہے ؟ جے مکھ وزیر سنگھ دی انی ہی مندا ہوندا تاں ادوں تحصیلدار دا تبادلہ نہ کر دیندا، جدوں سنگھ نے پنداں دن اسے منگ نوں لے کے دھرنے لائے سن ۔ اس سمیں سنگھ نے اس توں کئی گنا ودھ زور لایا سی ۔ اکالی سرکار نے گدی سنبھالدیاں ہی کرساناں نوں لٹ توں بچاؤن لئی تحصیلاں وچ کٹے جاندے ریڈ کراس دے ٹکٹ بند کروا دتے ۔ پر تحصیل والیاں نوں اس قانونی رشوت دا اجیہا بھس پیا سی کہ اوہ اس پابندی توں تلملا اٹھے ۔ اوہناں ہور راہ لبھیا ۔ ریڈ کراس دیاں ٹکٹاں نہ صحیح، 'گرداس مان نائیٹ' دیاں صحیح ۔ ایہہ سکیم تحصیلدار دے ہم پیالہ دوستاں دی کاڈھ سی ۔ اس بہانے نالے تحصیل والے چار پیسے بنا لین گے، نالے یار دوست رنگ رلیاں ۔ 'نائیٹ' لئی ودھیا ودھیا ڈانسراں بلائیاں جانیاں سن ۔ سنگھ نے اس لٹ دے خلاف جہاد چھیڑیا ۔ لوکاں دی دوہری لٹ ہو رہی سی ۔ پہلی تاں ایہہ کہ لوکاں دی خون پسینے دی کمائی نوں کنجریاں دے ناچاں تے خرچیا جانا سی ۔ دوجا ایہہ کہ اول تاں لوکاں نوں ٹکٹ دتے ہی نہیں سی جاندے، جے دتے وی جاندے سن تاں باہر بیٹھے عرضی نویس ادھ وچ خرید کے بابوآں نوں واپس دے آؤندے سن ۔ اس طرحاں اک اک ٹکٹ کئی کئی وار وک رہیا سی ۔ سنگھ نے دھرنے لائے، ہڑتالاں کیتیاں ۔ پترکاراں توں اخباراں وچ وڈیاں وڈیاں سرخیاں لگوائیاں ۔ کنی ڈیپوٹیشن مکھ وزیر نوں ملے، پر پرنالہ اتھے دا اتھے رہیا ۔ کسے دے کن تے جوں نہ سرکی ۔ ہنبھ کے سنگھ نوں راضی نامہ کرنا پیا ۔ تحصیلدار نے پروگرام کینسل کر دتا تے اکٹھے

ہوئے پیسے ریڈ کراس فنڈ وچ جمع کروا دتے ۔ مہینہ کو چپ رہِ کے اوہو چالے پھیر پھڑ لئے ۔ اس لئی ویدو غلط نہیں سی ۔ سٹی پولیس دے تبادلیاں وچ سنگھ دی نہیں، سگوں سٹے والیاں دی سنی گئی لگدی سی ۔ سٹی پولیس نے سٹے والیاں دے نک وچ دم کر رکھیا سی ۔ مہینہ تاں لیندے ہی سن، دیہاڑی الگ بھالدے سن ۔ من بِیر سنگھ تاں ٹھیک سی، ہیٹھلیاں نیں ات چکی ہوئی سی ۔ دن ڈھلدیاں ہی سارے حولدار واری واری اس دے چوبارے آ کھڑھدے ۔ دارو سکے دا خرچ تاں اوہ برداشت کر لیندے، پر جیہڑی جیپ گلی وچ کھڑھدی سی، ایہہ خطرناک سی ۔ چار سٹینگناں والے سپاہی گلی چ گیڑے دین لگدے ۔ پولیس محلے چ پھردی ہووے تا گاہک نے آ کے پولیس توں ٹنگاں تڑاؤنیاں ہن ؟ ایہو وقت چار پیسے کماؤن دا ہوندا ہے ۔ سٹہ لاؤن کسے آڑھتیئے جاں کارخانیدار نے تاں آؤنا نہیں ۔ مزدوراں، دیہاڑیداراں نیں ہی آؤنا ہوندا ہے ۔ پولیس نوں دیکھ کے اگلے ٹل جاندے سن ۔ ایہہ کیہڑا نشہ ہے بئی جے نہ کھادھا تاں جان نکل جاؤ ۔ اج نہیں تاں کل صحیح ۔ جس دن وی جیپ گلی چ آ لگدی، آمدن ادھی رہِ جاندی ۔ جے جیپ دور کھڑھاؤنی ہے تاں سپاہیاں نوں نالے فیس دیو نالے بوتل ۔ سٹے والیاں دی طوبیٰ ہوئی پئی سی ۔ اپنے آڑھتیاں راہیں ویدو نے افسراں کول دکھڑے روئے ہوئے سن ۔ سٹہ برادری دی کرامات کرکے ہی سارا گندہ عنصر تبدیل کیتا گیا سی ۔ نہیں تاں من بِیر سنگھ توں سوا باقی دی سٹی پولیس دا بنٹی دے کیس نال کیہ سنبندھ سی ؟ ویدو دی رائے سی کہ سنگھ نوں بناں مطلب ہی اتلی ہوا وچ نہیں اڈدے رہنا چاہیدا ۔ حلوائی یونین دا پردھان گیان اڈ ڈفلی

وجاؤندا پھردا سی ۔ اوہ کہندا سی یونین نے پچھلے چار مہینیاں توں پولیس خلاف ٹھنڈھا یدھ شروع کیتا ہویا سی ۔ اوہ پولیس دی مناسب وگار تاں کردے آ رہے سن ۔ جس مرضی دُکان وچ وڑ کے پولیس چاہ پی لئے ۔ کوئی پیسہ نہیں منگدا ۔ کوئی دو چار برفی دے ٹکڑے جاں لڈو چک لئے تاں اوہ وی معاف سی، پر ایہہ کیہ مطلب ہویا کہ کسے افسر دے دورے سمیں کاجوآں والے مرتبان ہی چک لئے جان ۔ افسر اک آؤنا ہوندا تاں وگار ویہہ دکانداراں نوں پیندی ۔ کسے توں برفی، کسے توں پنیر، کسے توں سموسے ۔ پچھلے کجھ مہینیاں توں پولیس دا زیادہ ہی مُونہہ کھل گیا سی ۔ کسے نہ کسے پلسیئے دے گھر ویاہ شادی آئی ہی رہندی ہے ۔ کسے وڈے افسر دے ویاہ ہووے تاں بنی بنائی مٹھائی وی اتھوں جاندی اتے مفت وچ حلوائی وی ۔ دل کیتا تاں چار ڈھول دودھ دے منگوا دتے، نہ دل کیتا تاں اپروں اپروں ہی سار دتا ۔ چھوٹے ملازم دے ویاہ ہووے تاں کھوئے، پنیر بھیجو ۔ پنج سو دی چیز دے پنجاہ روپئے وی پلے نہیں سی پیندے ۔ پھیر وگار دا احسان کوئی نہیں ۔ دودھ توں مٹھیائی بناؤن تے پابندی تاں پچھوں لگدی، حلوائیاں دے چھاپے پہلاں پے جاندے ۔ سارا دن گدیاں تے بیٹھن کرکے حلوائیاں دیاں گوگڑاں تاں پہلاں ہی ودھیاں ہوندیاں ہن ۔ اپروں ایہہ کسے سیاسی آگُو دے پہنچن توں پہلاں پہلاں اگلے دیاں ڈنڈ بیٹھکاں لگوا لگوا بلڈ پریشر ہائی کر چکے ہوندے ۔ بناں پیسہ لئے کوئی چھڈنا نہیں ۔ نوٹ ایوں گن گن لیندے، جویں حلوائی اوہناں دے قرضائی ہون ۔ حلوائی یونین نے باقاعدہ لکھتی روپ وچ مکھ وزیر نوں شکایت بھیجی ہوئی سی ۔ پچھلی وار جدوں سردار

جی شہر چ آئے سن تاں اوہناں دی یونین دا ڈیپوٹیشن اوہناں نوں ملیا وی سی ۔ یونین نے سردار نوں دھمکی وی دتی سی کہ جے حلوائیاں دی نہ سنی گئی تاں اوہ اگوں توں سردار دا بائیکاٹ کرنگے ۔ ایہہ حلوائیاں دی یونین دے سنگھرش دا نتیجہ سی کہ اوہناں دے گلوں جولا لہہ گیا سی ۔ مڑ نہ حلوائی کسے پلسیئے نوں مفت چ چاہ پیاؤنگے، نہ وگار کرنگے ۔ درشن نوں پتہ سی، پردھان اینا خوش کیوں سی ۔ ایہہ تاں ٹھیک سی کہ ڈردیاں ڈردیاں یونین نے پولیس دی شکایت کیتی سی، پر پردھان نے ایہہ شکایت یونین دے بھلے لئی نہیں سی کرائی، سگوں اپنی بے عزتی دا بدلہ لین لئی کرائی سی ۔ سٹی پولیس نے اس دے سالے دا سیمنٹ دا بھریا ٹرک پھڑ لیا سی ۔ اس دا سالا پی.ڈبلیو.ڈی. محکمے وچ اوورسیئر سی اتے سرکاری سیمنٹ اتے لوہا تھوک دے بھاء ویچن وچ مشہور سی ۔ اوہ ٹرک اس نے سرکاری گداماں وچوں چوری کیتا سی ۔ پردھان چاہندا سی بناں دتے لئیتے ٹرک چھٹ جاوے ۔ پولیس پھسی مرغی ہتھوں جان نہیں سی دینا چاہندی ۔ کوئی ہور ہوندا تاں پردھان پولیس دے خلاف نعرے مار کے باہر آ جاندا ۔ اگلے اپر بھاویں ویہہ مقدمے بن جاندے ۔ اپنے سالے لئی اوہ مقدمے دا جوخم نہیں سی اٹھا سکدا ۔ مجبوری وچ پردھان نوں پیسے دینے پئے سن ۔ اسے دن توں پردھان نوں لگدا سی اوہ شہر وچ کسے نوں مُونہہ دکھاؤن جوگا نہیں رہیا ۔ سارا دن پولیس خلاف پرچار کردا رہندا سی ۔ ایہہ اس لئی ودھیا موقع سی ۔ پولیس دے تبادلیاں دا سہرا اپنے سر بنھ کے اوہ اپنی کھوئی لیڈری پراپت کرن دے یتن کر رہیا سی ۔ تھاں تھاں ہوندے اس طرحاں دے پرچار نال سنگھ

دے سیاستداناں نوں فکر ہون لگا ۔ لڑائی سنگھ نے لڑی، ہڑتالاں سنگھ نے کرائیاں، سردار کول سنگھ نے شکایت کیتی، پر سنگھ دا کوئی ناں ہی نہیں سی لیندا ۔ جے اس طرحاں پرچار ہوندا رہیا تاں لوکاں نیں اس کورے جھوٹھ نوں سچ من لینا سی اتے سنگھ دی کیتی کرائی کھوہ چ پے جانی سی ۔ لوکاں نوں سنگھ دیاں پراپتیاں بارے دسنا بہت ضروری سی ۔ شہر وچ تھاں تھاں کھڑو کے تاں سنگھ دا پرچار نہیں کیتا جا سکدا ۔ اس دا اکو اک حل سی ۔ اک سرب پارٹی کانفرنس رکھی جاوے ۔ مکھ مدعا سردار ولوں دکھائی گئی کھلدلی دے دھنواد دا ہووے ۔ نال ہی اس منگ تے زور دتا جاوے کہ کیتے وعدے مطابق مکھ وزیر بنٹی دے قاتلاں نوں بھوگ تک ہر حالت وچ گرفتار کرائے ۔ سنگھ دا پرچار آپے ہی ہو جانا سی ۔ سنگھ کول اپنے تاں بہتے ورکر نہیں سن ۔ نہ ہی چنگے بلارے ۔ کسے اک سیاسی پارٹی تے وی نربھر نہیں سی کرنا چاہیدا ۔ بھرویں کانفرنس لئی ضروری سی کہ ساریاں پارٹیاں دے نمائندے سدے جان ۔ سنگھ نے کانفرنس دی تیاری تاں زور شور نال کیتی، پر اوہ نتیجے نہ نکلے، جیہناں دی اوہناں نوں آس سی ۔

کسے وی پارٹی دا سرکڈھ سیاسی آگُو سماگم وچ شامل نہ ہویا ۔ دوسرے تیسرے درجے دے سیاسی آگُو ہی بھیجے گئے، سنگھ دا سماگم جویں کوئی ٹریننگ سینٹر ہووے ۔ درشن نوں اس دے دو کارن نظر آئے ۔ پہلا ایہہ کہ لیڈر دہشتگرداں دے خلاف بولن توں ڈردے سن ۔ دوجا ایہہ کہ سماگم دا مکھ مدعا مکھ وزیر دا دھنواد سی ۔ ورودھی دھر مکھ وزیر دی تعریف کویں کر سکدی ہے ؟ اس دا کم تاں سرکار تے نوک جھوک

کرنا ہے ۔ سنگھ نوں اس گل دا وی افسوس سی کہ کانفرنس نال سنگھ دا پرچار نہیں سی ہویا ۔ ہر بلارے دا اکو ادیش ہوندا سی لوکاں نوں ایہہ دسنا کہ پولیس بہت ظالم ہے ۔ پولیس دے تبادلے لئی وکتا جاں اس دی پارٹی ذمہ وار سی ۔ نہ کوئی قاتلاں دی گل چھیڑدا نہ بنٹی دی ۔ درشن نے سماگم دا ادگھاٹن ذیلدار توں کرایا ۔ خیال سی مکھ وزیر دے حق وچ اوہ سبھ توں ودھ بولیگے ۔ اوہ پہلے ہلے ہی بوجھا سنگھ تے ورھن لگا ۔ اس کول انکڑیاں دی کتابچی سی ۔ بوجھے نے کس سکھ نوجوان توں کنے پیسے لئے، سبھ اس نوں زبانی یاد سی ۔ اوہ دکھی سی کہ بوجھا سنگھ کسے نوں وی نہیں سی بخشدا ۔ اک وار چپکے جہے اوہ ذیلدار دے پوتے دے سانڈھو توں دس ہزار لے گیا ۔ ذیلدار لمبے سمیں توں اس دے خلاف سنگھرششیل سی ۔ اوہ ہر تھاں بوجھے دیاں زیادتیاں دے خلاف آواز اٹھاؤندا سی پارٹی میٹنگاں وچ، گریویئینس کمیٹی وچ اتے مکھ وزیر کول ۔ اوہ مکھ وزیر دا دھنوادی سی کہ مکھ وزیر نے دیر تاں ضرور کیتی سی، پر ہنیر نہیں سی پایا ۔ سکھ اوہناں دے دھنوادی سن ۔ اوہناں سکھاں نوں اس کوہڑ توں راحت دکھائی سی ۔ بوجھا سنگھ نال دشمنی دا اصل کارن اس دی لٹ نہیں سی ۔ درشن نوں پتہ سی بوجھا سنگھ نے ذیلداراں دے کڑماں دا ڈوڈیاں دا ٹرک پھڑ لیا سی ۔ اوہ ذیلدار دے رعب اگے جھکیا وی نہیں سی ۔ الٹا بوجھا سنگھ نے پہلاں ہی مکھ وزیر دے کن بھر دتے ۔ بھجا بھجا ذیلدار جدوں مکھ وزیر کول گیا تاں اگوں جھڑکاں کھانیاں پئیاں ۔ گیان چند وانگ اس دن توں ذیلدار وی بوجھا سنگھ ورودھ زہر گھول رہیا سی ۔ اس نوں وی بوجھا سنگھ دے

تبادلے لئی اپنے آپ نوں ذمہ وار ٹھہراؤن دی کاہل سی تاں ہی لوکاں چ نک رہنا سی ۔ اکھل بھارتی مزدور سنگھ دے بدھ رام دا سارا زور سپاہیاں نوں بھنڈن تے لگا سی ۔ کویں اوہ ایف.سی.آئی دی لیبر نوں تنگ کردے ہن ۔ کویں غریب استری مزدوراں تے بری نظر رکھدے ہن ۔ کویں ڈلہے چول اکٹھے کردیاں منگتیاں دی عزت لٹدے ہن ۔ کویں کسے کنک دی سپیشل گڈی لگن دی خبر سن کے گرجھاں وانگ اوہناں دے سر تے منڈراؤن لگدے ہن ۔ افسراں دی وگار دے بہانے، کدے تھانے دی میس دے بہانے کویں دس دس بوریاں کنک چک کے لجاندے ہن ۔ کنک چوری دے جھوٹھے الزام لا کے کویں لیبر توں شراباں پیندے اتے مرغے کھاندے ہن ۔

جدوں لیبر کوئی جائز ہڑتال کرے تاں ڈنڈا پریڈ وی لیبر تے ہی کردے ہن ۔ اس سمیں سپاہی لیبر دیاں دوستیاں بھل جاندے ہن ۔ اوہناں نوں سرمائیداراں دی مایہ اتے وسکی دی یاد رہندی ہے ۔ اس نوں گلہ سی، ادھے نالوں ودھ سپاہی پندراں پندراں سال توں اتھے لگے ہوئے سن ۔ جھوٹھی مخبری کر کر اوہ افسراں نوں بھٹکاؤندے سن ۔ اس تبادلے وچ وی اوہناں نوں نہیں سی چھیڑیا گیا ۔ پتہ نہیں مکھ وزیر نوں اوہناں نال موہ کیوں سی ؟ بدھ رام دے بھاشن نوں الٹ دشا ول جاندا دیکھ کے درشن تلملا اٹھیا ۔ کانفرنس مکھ وزیر دے سواگت لئی بلائی گئی سی نہ کہ ورودھ کرن لئی ۔ اس دا سپاہیاں ورودھ بولن دا کارن نجی سی ۔ اوہ آپ تاں سارا دن لیڈری تے رہندا سی، پر اس دے دوویں منڈے چوری دی کنک خریدن لئی مال گدام تے بیٹھے رہندے سن ۔ سپاہیاں نیں اوہناں نوں کئی وار پھڑیا سی ۔

اوہ سپاہی اس سمیں کانفرنس وچ حاضر سن ۔ بدھ رام نوں کئی سالاں بعد سٹیج تے چڑھن دا موقع ملیا سی ۔ اوہ سپاہیاں نوں ڈراؤن تے تلیا ہویا سی ۔ بدھ رام دیاں اوٹ پٹانگ گلاں درشن توں برداشت نہ ہوئیاں ۔ پہلاں اس نے اس نوں بھاشن دا رخ بدلن لئی اشارے کیتے ۔ جدوں اوہ نہ ہی ہٹیا تاں درشن نوں 'سماں سماپت ہو گیا' آکھ کے اس توں مائیک کھوہنا پیا ۔ اگلا بلارا اس دا وی گورو نکلیا ۔ اوہ کرانتی کاری فرنٹ دا راجندر سی ۔ اوہ مکھ وزیر اتے پولیس نوں تاں گیڑا دے ہی رہیا سی، نال ہی سنگھ تے وی ویںگ کرن لگا ۔ اوہ پچھ رہیا سی کہ مکھ وزیر دا دھنواد کس خوشی وچ کیتا جاوے ؟ کیہ اس لئی کہ اوہ دس دن چپ کر کے بنٹی دی موت اڈیکدا رہیا ؟ جاں اس لئی کہ اس نے بنٹی دی شہادت دا مل اک لکھ روپیہ پایا سی جاں پھر اس لئی کہ اس دی ساری پولیس نکمی سی ۔ اس گل دی کیہ گارنٹی ہے کہ اگوں توں کوئی بنٹی اغوا نہیں ہوئےگا جاں آؤن والی پولیس امان دار اتے دیانتدار ہوئےگی ۔ مکھ وزیر لوکاں نال ہمدردی پرگٹاؤن نہیں، اوہناں نوں بدھو بناؤن آیا سی ۔ لوکاں دے جذبات بھڑک گئے سن ۔ مجبور ہو کے اس نوں شہر آؤنا پیا سی ۔ لوک اس دیاں لومبڑ چالاں وچ آ گئے سن ۔ کیہ اک لکھ روپئے دی مدد نال لوکاں دے مسئلے حل ہو گئے ؟ اونا چر سینکڑے بنٹی اغوا اتے شہید ہوندے رہن گے، جناں چر لوکاں نوں سچ اتے جھوٹھ دی پہچان نہیں ہوندی ۔ صوبے وچ امن بحال کرنا ہے تاں مولوادی شکتیاں دے تت نوں پچھانو ۔ ایہناں وکھوادی اتے اتوادی طاقتاں نوں ابھارن والے باہروں کدھروں نہیں آئے، ساڈے اپنے ہن ۔ ساڈے صوبے وچ مولواد دی جڑھ

جے مکھ وزیر دی پارٹی نے لائی ہے تاں کیندری سرکار اس نوں ودھن پھلن وچ سہائی ہو رہی ہے ۔ دوہاں دا مقصد اکو ہے ۔ کویں نہ کویں ستا تے قابض رہیا جاوے جاں پھیر ستا ہتھیائی جاوے ۔ اس گڑبڑ توں دوویں فائدہ اٹھا رہے سن ۔ لوک اس چال نوں سمجھن ۔ اوہ سنگھ نوں وی سمجھا رہیا سی ۔ سمسیا اکلے بنٹی دی نہیں ۔ نہ اک لکھ روپئے دی گرانٹ نال حل ہوئی سی ۔ ہزاراں بنٹی اس سمسیا دا شکار سن ۔ سنگھ اپنی طاقت مکھ وزیر دے دھنواد دی تھاں اس دی اصلیت نوں بے نقاب کرن اتے لوک شکتیاں نوں اک پلیٹ فارم تے اکٹھیاں کرن وچ لائے ۔ ایہو بنٹی لئی سچی شردھانجلی سی ۔ راجندر دا بھاشن درشن نوں بھمبل بھوسیاں چ پاؤن لگا ۔ ہن تک تاں سنگھ سمجھدا سی کہ مکھ وزیر نوں جے کسے نے جھکایا سی تاں اوہ سنگھ ہی سی ۔ سنگھ دیاں ہڑتالاں اتے دھمکیاں اگے مکھ وزیر ہتھیار سٹن لئی مجبور ہویا سی، پر لوکاں دے داعویاں اتے سیاستداناں دے بھاشناں توں اس نوں محسوس ہون لگا سی کہ مکھ وزیر دے اعلاناں پچھے نہ سنگھ دا ہتھ سی، نہ جتھیداراں دا اتے نہ ہی کسے یونین دا ۔ اس پچھے کوئی ہور ہی کارن سی، جیہڑے درشن دی سمجھوں باہر سی ۔ ہو سکدے اوہناں وچوں اک راجندر دے کہن مطابق، سنگھ نوں بدھو بناؤنا وی ہووے ۔

24

جے پالا چاہندا تاں گھروں بھج کے اپنی جان بچا سکدا سی ۔ بلونت سپاہی اس نوں رات ہی دس گیا سی کہ نویں پولیس نے پرانے بستے کھولھ لئے ہن ۔ پولیس نے ہر اس مجرم توں پچھ گچھ کرنی ہے، جس خلاف کدے اک وی مقدمہ درج ہویا ہے ۔ پالا تاں دس نمبریا رہیا ہے ۔ اس دے گھر پہلی ہی رات چھاپا پئے گا ۔

بلونت نے ایہہ وی دسیا سی کہ سٹاف بڑا خونخار ہے ۔ کسے دی ہڈی پسلی توڑنا اوہناں لئی معمولی گل ہے ۔ ایہہ بندہ مارن لگے وی 'سی' نہیں کردے ۔ اک اک نے کئی کئی بندے مارے ہوئے ہن ۔ وڈا تھانیدار امرتسر دے انٹیروگیشن سینٹر وچوں آیا ہے، بڑا ظالم ہے ۔ بندے دی گردن ایوں مروڑ دیندا ہے، جویں بندہ بندہ نہ ہووے، مرغا ہووے ۔ وڈے صاحب نے اس نوں اختیار وی پورے دتے ہن ۔ قاتل ہر حالت وچ بھوگ توں پہلاں پہلاں پھڑے جان ۔ اس مقصد دی پراپتی لئی اوہ بھاویں ویہہ بندے مار دیوے، اس نوں کھلی چھٹی ہے ۔

پالے دا اسے وچ فائدہ ہے کہ اوہ دو چار دن ایدھر اودھر ہو کے اپنی جان بچا لئے ۔ بڈھے سپاہی دی گھبراہٹ توں پالے نے اندازہ لا لیا سی کہ بلونت دی گل وچ سو فیصدی سچ سی ۔ بلونت اوہناں دا پرانا جٹ ہے ۔ موقعے بے موقعے پالے ہراں دے کم آؤندا رہیا ہے ۔ نویں یوجنا دا پتہ لگدے ہی اوہ بھجا بھجا آیا ۔ اک منٹ وی نہ رکیا ۔ حالے اس نے بہت متراں دے گھر جانا سی ۔ رون ہاکا ہو کے تھر تھر کمبن توں سوا پالا کجھ وی

نہیں سی کر سکدا ۔ بلونت دیاں گلاں سن کے پالے دا سارا سریر درد کرن لگا ۔ پولیس دی پین والی مار دی کلپنا کر کے اس دیاں چیکاں نکلن والیاں ہو گئیاں ۔ پہلاں اوہ تکڑا سی ۔ پولیس دی مار جھل جاندا سی ۔ ہن تاں اس دا ہر انگ ٹٹیا بھجیاا پیا ہے ۔ پرے دی ہوا چلدے ہی سارے جوڑاں وچ درد شروع ہو جاندا ہے ۔ پالے دا سریر ہن مار کھان دے قابل نہیں رہیا ۔ گھروں بھج کے کھہڑا چھٹ سکدا ہوندا تاں اوہ ضرور گھروں بھج جاندا ۔ کئی وار اس نے گھروں بھج بھج دیکھیا سی ۔ پالے دے سارے ٹبر نوں بغل لیا جاندا ۔ بڈھے باپ دی داڑھی پٹی جاندی ۔ بھراواں نوں پٹھا لٹکایا جاندا ۔ ماں اتے بھیناں نال جو سلوک ہوندا، اس بارے سوچ کے پالے نوں اپنے اپنے نال نفرت ہون لگدی ہے ۔ اس دیاں بھیناں نوں، باپ اتے بھراواں اگے ننگا ہونا پیندا ۔ اک توں دوجے دے گپت انگاں دے وال پٹوائے جاندے ۔ بھیناں پلسیاں دی ہوس دا شکار ہی نہیں سی ہوندیاں، انا چر گوہا کوڑا وی کردیاں جنا چر پالا حاضر نہ ہوندا ۔ ماں باپ نوں ایہو طعنے دتے جاندے کہ اوہناں نیں پالے ورگا نا لایق پت کیوں جمیا ہے ؟ جدوں پالا حاضر ہوندا تاں سبھ نوں ننگے کر کے اوہو کاروائی پھیر دہرائی جاندی ۔ ماں باپ دی بے عزتی تے پالے نوں کوئی رنج نہیں سی ہوندا ۔ اس سمیں اوہ سمجھدا سی کہ پالے نوں چور بناؤن وچ اوہو بھائیوال سن ۔ اوہناں نال جنی ہووے، اونی ہی تھوڑی سی ۔ آڑھت دی دُکان تے ماپیاں نوں چنگی مزدوری ملدی سی ۔ کم کرن والے بتھیرے جی سن ۔ کل ملا کے پورے گیاراں ۔ پنجاہ سٹھاہ دی دیہاڑی کدھرے نہیں سی جاندی ۔ سیزن وچ دانے پھکے دے بوہل لگ جاندے ۔ پھیر

اوہناں نوں کیہ لوڑ سی، پڑاں 'چوں کنکاں، کپاہاں تے جھونا چوری کرن دی ؟ کدے کسے ڈھیر وچوں کنک دا پیپا بھر لیا، کدے کسے ڈھیر 'چوں رگ کپاہ دا کھسکا لیا ۔ اوہناں نوں نہ آڑھتیا کجھ آکھدا نہ منیم ۔ اس گل دی پالے نوں پچھوں سمجھ آئی سی کہ آڑھتیئے دی اس مہربانی دا مل ماں کس روپ وچ اتاردی سی ۔ پالا وڈا ہویا تاں اس نوں ایہو جاچ سکھائی گئی ۔ جڈی وڈی چوری کردا، اوڈی وڈی تھاپی ملدی ۔ کدے کدے جھولی دانیاں دی وی ملدی ۔ دانے ویچ کے جو مرضی کھاوے ۔ خرچن لئی پیسے ہون تاں کھان پین دیاں چیزاں دی تاں کوئی کمی نہیں ۔ واسدیو دی برف، رام دیاں کچوریاں، لیلے دے لڈو اتے موٹے دیاں جلیبیاں، ننے دی قراری چاٹ اتے مٹھو دے بھلے ۔ کراریاں چیزاں کھان دا اجیہا بھس پیا کہ روٹی سواد لگنوں ہٹ گئی ۔ پالا ثابت کنک دا پیپا ویچ کے پیسے جیب چ پاؤن لگا ۔ اوہناں پیسیاں نال اوہ فلم دیکھدا، بیڑیاں پیندا اتے دوستاں نال رل کے مچھی کھاندا ۔ سنیمے وچ اس دی ملاقات میتے، نندے اتے گھارو نال ہوئی ۔ میتا جیباں کٹدا سی ۔ نندا اتے گھارو چوری کردے سن ۔ اوہناں دیاں شکلاں، کد کاٹھ اتے پہراوا پالے نال ملدا جلدا سی ۔ ماں باپ وی اکو جہے اتے گھر بار وی ۔ اوہ سارے ہی چوری فلماں دیکھدے سن ۔ کجھ دناں وچ اوہ سارے دوست بن گئے ۔ پیسے کماؤن دا گھارو نے بڑا ودھیا طریقہ دسیا ۔ سنیما اگے کھڑے سائیکلاں دیاں گھنٹیاں توں پتل دیاں کولیاں لاہ لؤ ۔ اک کولی بدلے ننا چاٹ والا پورا پتہ چاٹ دا دیندا ہے ۔ ویسے ایہہ کم سوکھا نہیں سی ۔ ٹھیکے دار اکثر اناں دی مرمت کر دیندے ۔ اوہ ڈاکخانے، ہسپتال اتے بینک اگے

کھڑے سائیکلاں تے ہتھ پھیرن لگے ۔

نندے نے کھوج کڈھی ۔ اس نوں پتہ لگ گیا کہ ننا کولیاں کتھے ویچدا ہے ۔ نندا کباڑیئے نوں مل وی آیا ۔ جے سدھی کولی اس کول ویچی جاوے تاں دو روپئے مل سکدے سن ۔ چاٹ والا پتہ تاں سارا اٹھ آنے دا ہوندا سی ۔ اوہناں دی کباڑیئے نال دوستی ہو گئی ۔ کدے کدے اوہ گلیاں وچ چکر کڈھدے ۔ چبوتریاں تے پئے گلاس، کولیاں کھسکا لیندے ۔ ایہناں چیزاں دے چنگے

پیسے ملدے ۔ ''گھنٹیاں لاہن نوں تسیں ہن جواک نہیں رہے ۔ سائیکل ہی اڈا لیا کرو ۔ پنجاہ روپئے فی سائیکل ملیا کرنگے ۔'' کباڑیئے نے اک دن اوہناں نوں وڈے ہون دا احساس کرایا ۔ میتا جیباں کٹن وچ ماہر ہو گیا ۔ اوہ کدے کدے ہی ملدا ۔ پکی دوستی تناں وچ ہی رہِ گئی ۔ سچ مچ سائیکلاں والا دھندا ودھیا سی ۔ چوری دا ڈھنگ وی کباڑیئے نے ہی دسیا سی ۔ جس سائیکل نوں چوری کرنا ہووے، اس کول اپنا سائیکل کھڑا کر دیو ۔ کجھ دیر ایدھر اودھر گھم کے چوری والا سائیکل کھسکا کے تردے بنو ۔ جے پھڑے جاؤ تاں غلطی ہون دی معافی منگو ۔ پئے بھلیکھے دا احساس کراؤ ۔ اپنا سائیکل چک کے تردے بنو ۔ جے سائیکل تھاں سر پہنچاؤن وچ کامیاب ہو گئے تاں تھوڑی دیر بعد اپنا سائیکل وی چک لیاؤ ۔ اک وار سائیکل کباڑخانے تک پہنچا دیؤ، پیسے کھرے ۔ کباڑخانے پجدیاں ہی سائیکل دا پرزہ پرزہ ہو جاندا سی ۔ کئی سال اوہ موجاں کردے رہے ۔ پالا گھرے وڑنوں ہٹ گیا ۔ سارا دن دوستاں نال پھردا رہندا ۔ کم کار اکا چھڈ دتا ۔ دل کیتا گھر چلا گیا، نہ دل کیتا تاں کباڑخانے پیا

رہیا ۔ پھیر اوہناں نوں لگا، سائیکلاں دی چوری نال گزارا ہونا مشکل سی ۔ پنجاہ روپئے نال تن جنیاں دا کیہ بندا ہے ؟ پنجاہ دی تاں شراب آؤندی ہے ۔ اپرلا خرچ کتھوں آوے ؟ کباڑیا پھیر اوہناں دی مدد لئی بہڑیا ۔ اوہ سکوٹراں تے ہتھ عظمہ کے دیکھن ۔گھارو سکوٹر چلا لیندا سی ۔ پالے ہریں اس دی حفاظت کرن لگے ۔ طریقہ اوہو پرانا ۔ بس تھوڑا جیہا خیال رکھنا پیندا سی ۔ کم کار دا گھیرا وڈا کرنا پینا سی ۔ باہرلے قصبیاں تک جانا پینا سی ۔ کم شروع کرن لئی کباڑیئے نے اوہناں نوں اک سکوٹر وی دے دتا ۔ ایہہ دھندا بہتا چر نہ چلیا ۔ سکوٹر دا اکثر بیمہ ہویا ہوندا سی ۔ بیمے دی رقم لین لئی چوری دی رپورٹ درج ہونی ضروری سی ۔ سائیکل دی چوری تھوڑا سی کہ مالک صبر دی گھٹ بھر کے بیٹھ جائے ۔ کوئی تھانے چلا وی جاندا تاں تھانے والے رسیداں پیش کرن دے بہانے ٹال دیندے ۔ سکوٹراں والے پرچہ درج کرا کے ہی ہٹدے ۔

سکوٹر چوری ہون دے دو چار مقدمے درج ہوئے تاں پولیس نوں فکر ہو گیا ۔ چوتھا سکوٹر چکدے ہی اوہ پھڑے گئے ۔ تھانے دی ایہہ اس دی پہلی سیر سی ۔ اک دو وار تھانے جا کے پولیس دا ہؤآ چکیا گیا ۔ پولیس والے ظالم گھٹ تے دوست زیادہ سن ۔ پہلاں پہلاں دب کے کٹدے سن، پر سٹاں ٹھیک ہون توں پہلاں ہی گہری دوستی وی گنڈھ لیندے سن ۔ حصہ پتی آپے تہہ کر لیندے ۔ تھانے جیلھاں وچ اوہناں دی دوستی دا گھیرا وشال ہوندا گیا ۔ چوراں دے کئی گروہ اوہناں دے سمپرک وچ آ گئے ۔ سائیکلاں دی چوری وی کوئی چوری ہے ؟ کوٹھیاں نوں پاڑ لاؤ ۔ تھانے کچہری اوہناں لئی عام گل ہو گئی ۔ وکیلاں نیں

بری ہون دے سارے داء پیچ سکھا دتے ۔ بناں جھجک گھراں چ چوریاں کرن لگے ۔ بہتیاں چوریاں وچ اوہ پھڑے ہی نہ جاندے جاں آکھو پولیس پھڑدی ہی نہ ۔ کدے پھڑے جاندے تاں پولیس نوں مال خریدن والیاں دے گھر لجا کے پیسے کھٹا دیندے ۔ کوئی دھڑلیدار تھانیدار ہوندا تاں مہینہ ویہنا دن جیل چ رہِ کے جرم دا اقبال کر لیندے، اوہ خوش ہو جاندا ۔ اس دا مقدمہ کامیاب ہو گیا ۔ ماڑا ہوندا تاں ضمانت کرا کے باہر آ جاندے ۔ گواہ کچہری دے چکر کٹ کٹ ہنبھ جاندے ۔ اک کے پیروائی چھڈ جاندے ۔ ادھے گواہ اپنی دھرم دی سونہہ کھا کے جھوٹھ بولن توں نانہہ کر دیندے ۔ سچ بولے تاں اوہ بری ۔ کوئی بہتا ہی چست مدئی ہوندا تاں پالے ہریں سرکاری وکیل نوں پیسے دے دیندے ۔ اوہ آپے ہیٹھ اتانہہ کر کے بری کروا دیندا ۔ پالے نوں ایہہ کم بڑا راس آ گیا سی ۔ موجاں ہی موجاں سن ۔ جیلھاں چ بنے دوست بڑے کم آؤندے سن ۔ کدے بھیڑ پیندی تاں وڈے سمگلراں دی اوٹ مل جاندی ۔ پھیر بی.اے. ناں نال مشہور اک اجیہا تھانیدار آیا کہ اوہناں نوں نانی یاد آ گئی ۔ تیز روشنیاں اگے بٹھا بٹھا کے پہلاں پالے دی نگاہ کمزور کیتی ۔ جدوں دکھیگا ہی نہیں چوری کویں کریگا ؟ پچھوں چولا لاہ دتا ۔ مہینہ تھانے پائی رکھیا ۔ علاج وی نہ کرواؤن دتا، اوہ لنگڑا ہو کے ترن لگا ۔ گھارو دیاں دوویں باہاں توڑ دتیاں ۔ نکے کے کناں وچ کوئی چیز پا دتی، اوہ بولا ہو گیا ۔ اوہناں وچوں کوئی وی چوری دے قابل نہ رہن دتا ۔ سال بھر ہسپتالاں دے دھکے کھا کے پالے نوں مساں دھپ چھاں دکھائی دین لگی سی ۔ بساکھیاں تاں لہہ گئیاں، پر تیز ترن لگیاں ساری ٹنگ درد کرن لگدی ۔ جیون آڑھتیا اس

دی بانہہ نہ پھڑدا تاں پالے نوں کسے مندر گردوارے اگے بیٹھ کے بھیکھ منگنی پیندی ۔ باپ نے جیون دے پیریں پگ دھری، ماں نیں ہاڑھے کڈھے ۔ ساری عمر جیون دی کیتی غلامی دی یاد دوائی ۔ پالے نے وی نک نال لکیراں کڈھیاں ۔ ماڑے کماں دی اصل سزا اوہ ہن بھگتن لگا سی ۔ پنجھیاں دی عمر وچ سٹھاں دا لگن لگا سی ۔ اوہ ہور پاپ نہیں کرے گا ۔

پالے نوں سدھرن دا موقع ملیا ۔ جیون نے اکھاں والے ڈاکٹر توں اس دا علاج وی کروا دتا ۔ موٹے موٹے شیشیاں والیاں عینکاں لا کے اوہ ٹھیک دیکھ سکدا سی ۔ مڑ اس نوں نہ گھارو دے درشن ہوئے نہ نندے دے ۔ پالا اوہناں نوں بھل بھلا گیا ۔ پالے دا پچھلے سال ویاہ وی ہو گیا سی ۔ اوہ باپ بنن والا سی ۔ بلونت سپاہی دے آکھے لگ کے جے اوہ گھروں بھج وی جاندا تاں پچھوں کیہ ہونا سی، اس توں بھلا نہیں سی ۔ بھیناں تاں ویاہیاں وریاں گئیاں ۔ ماں تھانے جان جوگی نہیں سی ۔ ساری عمر دھوڑ پھکدی رہن کارن اس نوں ٹی.بی. ہو گئی ۔ پولیس دی اکو گھرکی نال اس نے مر جانا سی ۔ ننگی کرن لئی اس دی پتنی ہی رہِ جانی سی ۔ پتنی نوں پولیس دے ہتھ اوہ دینا نہیں سی چاہندا ۔ پالا موڈھے تے بھورا رکھ کے جیون آڑھتیئے کول چلا گیا ۔ کسے جان پہچان والے راہیں اوہ پالے نوں پولیس کول پیش کرا دیوے ۔ جیون سوچیں پے گیا، کس افسر راہیں پالے نوں پیش کرے ۔ حولدار توں لے کے ڈپٹی تک سارے افسراں دا اک دم تبادلہ ہو گیا سی ۔ پہلاں کدے اس طرحاں نہیں سی ہویا ۔ پہلاں اک دو دے تبادلے ہوندے سن ۔ پرانیاں راہیں نویں افسراں نال جان پہچان ہو جاندی ۔ پہلا ڈپٹی ہوندا تاں پالے نوں کسے

نے تھانے بلاؤنا تک نہیں سی ۔پالے دا ٹھیک ریکارڈ دیکھ کے دو سال پہلاں اس نے پالے دی ہسٹری شیٹڑی بند کروا دتی سی ۔ ہسٹری شیٹڑی بند کرواؤنی کوئی کھیڈ نہیں ہوندی ۔ سینکڑے رپورٹاں ہوندیاں ہن، پر ڈپٹی جیون دا ہم پیالہ سی ۔ اس دی گرنٹی دے آدھار تے ہی پالے نوں دس نمبریاں وچوں کڈھ دتا گیا سی ۔ ہتھیار سٹن والا جیون وی نہیں سی ۔ واقف تاں اس دے جج وی سن ۔ اس کم لئی تاں سرکاری وکیل دی سفارش ہی کافی سی ۔ گرمیت راہیں پالا پیش ہو گیا ۔ پالا آپے پیش ہویا سی، اس لئی اوہ پولیس دے غصے توں بچیا ہویا سی ۔ اس نوں مزار والے چبوترے کول بیٹھ کے اپنی واری دی اڈیک کرن دا حکم ہویا سی ۔ پالے دی نظر تھانے دے وڈے دروازے تے ٹکی ہوئی سی ۔ ہر دس پندراں منٹاں بعد گیٹ تے پولیس دی کوئی گڈی رکدی ۔ اس وچوں پالے ورگا کوئی دس نمبریا اتردا جاں دس نمبریئے دے وارث ۔ تھانے وچ ودھ رہی بھیڑ نوں دیکھ کے پالے نوں کانبا چھڑ رہیا سی ۔ کسے وی سمیں اس تے تشدد بھارو ہو سکدا سی ۔ ہن بھاویں دو تن سالاں توں اوہ ٹکیا ہویا سی، پر اس دے خلاف درج ہوئے مقدمیاں دی لسٹ بہت لمبی سی ۔ کئیاں وچ اس نوں سزا ہوئی سی، کئیاں وچوں بری ہویا سی ۔ ایہناں سزاواں دے آدھار تے ہی اس نوں دس نمبریا بنایا گیا سی ۔ اوہو سزاواں اس نوں کسے وی سمیں پٹھا لٹکن لئی مجبور کر سکدیاں سن ۔ پالے نوں تاں اس دن دی ہی پولیس دی اڈیک سی، جس دن بنٹی دی لاش ملی سی ۔ اجیہے موقعے پولیس نوں اس ورگے مجرماں دی لوڑ پیندی، پر اوہ اس لئی بچ گیا سی، کیونکہ ساری پولیس جیون آڑھتیئے دی واقف سی ۔

جیون آڑھتیئے نوں وی پتہ سی کہ اوہ ہن گھنٹے لئی وی دُکان توں غیر حاضر نہیں ہوندا ۔ ساریاں کہانیاں بھلا کے پالے نے دُکان سمبھرن، دانیاں نوں جھار لاؤن، بوریاں بھرن اتے سلائی دا کم شروع کر دتا سی ۔ چوری یاری توں پالے نوں نفرت ہو گئی سی ۔ مہنگائی دے ایہناں دناں وچ مزدوری دگنی تگنی ہو گئی سی ۔ نالے چار سیر دانے وی اکٹھے ہو جاندے سن ۔ دو تن ڈھڈ بھرن لئی انی کو کمائی بہت سی ۔ پھیر وی نویں پولیس نوں اس دی ضرورت محسوس ہوئی سی ۔ اوہ پولیس دے سوالاں دا جواب دین لئی خود ہی حاضر ہو گیا سی ۔ پتہ نہیں کتھوں پولیس پالے دے سارے پرانے دوست لبھ لیائی سی ۔ کئی اجیہے بندے وی پھڑ لئے گئے سن جیہڑے پالے نوں کدے کدائیں جیل جاں تھانے وچ ہی ملدے سن ۔ باہر کدے اوہناں دے درشن نہیں سی ہوئے ۔ سبھ توں پہلاں پولیس دے ہتھ آؤن والیاں وچ اس دے ساتھی بارو اتے نندا سن ۔ اسے ڈھانی دے سنتو، مہرو، پالو، گھیچر اتے بنتو ۔ پرانا جیب قطرہ میتا اتے اس دے چیلے دارو، رامو اتے سندر ۔ ناجائز شراب کشید کرن والے نندر، مرلی اتے ساتھی ۔ نمبرداراں دی افیم ڈھون والے بہاری بھئیئے ۔ ویدو سٹے والے دے کرندے رمیش، درشی اتے جنک ۔ رکشے والا بنتو اتے جسا ۔ جوآ کھیڈنا جیہناں دی عادت سی ۔ دو پیسے آ جان تاں سٹیشن تے ہی جوآ کھیڈن بیٹھ جاندے ۔ کئی وار پھڑے گئے ۔ جرمانے بھر کے چھٹ آؤندے سن ۔ دانکیاں دے گھیچر اتے نہالا جیہڑے جنگلات محکمے دیاں لکڑاں چوری کرن لئی مشہور ہن ۔ پیلو اتے دھچکو جیہناں نوں بن سنور کے رہن اتے بدمعاش اکھواؤن دا شوق ہے ۔ پبی نے جدوں وی زمین

تے قبضہ کرن جانا ہووے، اوہ مچھاں نوں وٹ دے کے، پریس کیتے کڑتے چادرے پا کے اتے موڈھے تے بندوقاں لٹکا کے سبھ توں اگے جاندے ہن ۔ کئی بندے مارے ۔ کدے بری ہو جاندے، کدے دو چار سال دی کٹ آؤندے ۔ ودھیا توں ودھیا وکیل اوہناں دی پیروائی لئی حاضر ہوندا ۔ دارو دا گھٹ پی کے اپنے ہی بھائیچارے دا سر پاڑن والے ڈھیچو اتے سادھو ۔ سانسی اتے بازی گر ۔ سبھ پرانے مجرم، پالے دے یار ۔ نویں چہریاں دی وی گھاٹ نہیں سی، پر اوہ سن پالے دی جات برادری وچوں ہی ۔ جیہڑے گھراں وچوں مجرم نہیں سی ملے، اوہناں وچوں مجرماں دے وارث دھوہے گئے سن ۔ پرنس دیاں بھیناں اتے نانو دی ماں ۔ شالو دا باپ لیاندا گیا سی ۔ شنکر دا چاچا ۔ جس دا کوئی وی نہ ملیا، اس دا سامان چکیا گیا ۔ باقیاں دے ڈنگر پشور کھولھ لیاندے گئے ۔ دوپہر تک تھانا مجرماں نال بھر چکا سی ۔ چارے پاسے چیک چہاڑا پے رہیا سی ۔ مجرم دا تھانے وڑدیاں ہی سواگت شروع ہو جاندا ۔ دو سپاہی دروازے اگے کھڑے سن ۔ اندر وڑدیاں ہی حورے مارنے شروع کر دیندے ۔ دھون 'چ، جابھاں تے ، موراں چ ۔ اگلے دا حلیہ وگڑ جاندا ۔ پگ کتے ہوندی اگلا کتے ۔ دھکے مار مار دھرتی تے ڈیگ لیندے، ٹھڈے ماردے ۔ کیساں توں پھڑ کے کھڑا کردے ۔ دھیاں بھیناں دیاں گالھاں کڈھدے ایس.ایچ.او. دے پیش کردے ۔ ناں پتہ پچھ کے ایس.ایچ.او. ہسٹری شیٹٹری کھولھدا ۔ اس دے پرانے ریکارڈ نوں دیکھ کے فیصلہ کیتا جاندا کہ اس نوں کس تفتیشی پارٹی دے حوالے کرنا ہے ۔ پالا بے صبری نال اڈیک رہیا سی ۔ کوئی پتہ نہیں اس نوں کس پارٹی

دے حوالے کیتا جاوے ؟

25

بلونت سپاہی دی گل غلط نہیں سی ۔

نواں تھانیدار سچ مچ دیو ورگا سی، چھ فٹ قد ۔ بلیاں اکھاں ۔ کنڈھیاں مچھاں ۔ تردا تاں دھرتی کمبن لگدی ۔ بولدا تاں سبھ دے دل ہلا دیندا ۔

اوسے جِنا خطرناک سی، اس دا سہائک، چھوٹا تھانیدار ناظر سنگھ ۔ کوئنٹل دیہہ، چوڑی چھاتی، سوہیاں اکھاں 'چوں قہر ورساؤن والا ۔ جس کول وی جا کھڑدا، اگلا ڈردا آپے بکن لگدا ۔ حولدار وی جناں دا روپ ۔ سپاہی اوہناں دے وی گورو ۔ تھانے دا وہڑھا یدھ بھومی بن گیا لگدا سی ۔ اک پاسے سن ماڑچو جہے نہتھے مجرم، دوجے پاسے سن جھوٹیاں ورگے ہتھیاربند پلسیئے ۔ ایس.ایچ.او. لال سنگھ نے تفتیشی افسراں دی یوگتا دا پیمانہ اوہناں دی کٹ مارٹ کر سکن دی شکتی رکھیا سی ۔ پارٹی دی یوگتا دے آدھار تے ہی اوہناں نوں مجرم سنبھالے جاندے سن ۔ کسے پارٹی نوں گھوٹا لاؤن دا حکم ہویا سی، کسے نوں کرسی اتے کسے نوں منجا ۔ کجھ نوں پیل نال بنھیا گیا سی ۔ کجھ ٹاہنیاں تے توریاں وانگ لٹک رہے سن ۔ کوئی پٹھا لٹک رہیا سی، کوئی سدھا ۔ رسا کسے دے گٹیاں وچ پایا گیا سی اتے کسے دے گٹاں وچ ۔ کسے نوں پنجرے وچ تاڑ کے تڑپایا جا رہیا سی، کسے نوں برف دیاں سلیاں تے پا کے ۔ ٹٹیاں کول گند دا بٹھل بھری بیٹھی جماندارنی بڑی خوش سی ۔ اس دے کول گند چکن والا کڑچھا پیا سی ۔ رمیش، درشی اتے جنکا اس دے حوالے سن ۔ بڑے مزے نال اس نے تناں دے

مُونہہ تے گند بنھیا سی ۔ اوہناں دے ہتھ پچھانہہ پٹھ تے لجا کے بنھ دتا گیا سی ۔ تھانیدار دی سخت تاڑنا سی ۔ اوہ جنا چر کجھ بکن دا اشارہ نہ کرن، اوہناں دے مونہاں توں گند نہ لاہیا جاوے ۔ اوہ تھانے کچہری گھمدے رہندے ہن ۔ ہو سکدے اوہناں کدے مجرماں نوں سازش کردے سنیا ہووے ۔ گھیچر اتے نہالا اوہناں نالوں کجھ تکڑے سن ۔ اس لئی اوہناں تے سختی دی ضرورت سی ۔ قتل بارے جانکاری رکھن دی سنبھاونا رد نہیں کیتی جا سکدی ۔

اوہناں نوں منشی دے دفتر اگے کرسی ڈاہی بیٹھے حولدار دے حوالے کیتا گیا سی ۔ حولدار دے دوہاں ہتھاں وچ ڈنڈے پھڑے ہوئے سن ۔ مجرماں نوں اس دے ساہمنے پیراں بھار بیٹھن دا حکم ہویا ۔ اوہناں دے وگڑے دماغ نوں درست کرن لئی اوہناں دے سراں نوں چھلیاں وانگ کٹیا گیا ۔ دو کو وار اوہناں سراں تے ہتھ رکھ کے ماراں نوں ٹھلھنا چاہیا، الٹا ڈنڈیاں دی بارش تیز ہو گئی ۔ بناں کوئی اقبال کرے اوہ اک پاسے نوں لڑھک گئے ۔ دو سپاہی آئے اتے باہاں توں پھڑ کے بیرکاں نوں لے ترے ۔ اس تفتیش توں وہلا ہو کے اگلے حکماں لئی حولدار نے تھانیدار نوں سلوٹ ماریا ۔ پولیس کول بندے بہت سن، پر سماں گھٹ سی ۔ دن چھپن نوں آیا سی ۔ کم ادھا وی نہیں سی نبڑیا ۔ لال سنگھ دا سارا سماں سفارشیاں دے ہڑ ٹھلھن تے لگ گیا سی ۔ جج توں لے کے ڈی.سی. تک دیاں سفارشاں آ گئیاں سن ۔ اک کے اس نے فون ہی کٹوا دتا ۔ کانگرسیاں توں لے کے کامریڈ تک سبھ تھانے دا چکر مار گئے سن ۔ لال سنگھ جان بجھ کے اوہناں نوں پٹھا ہی پیندا رہیا تاں جو مڑ اوہ سفارش

کرن دی ہمت نہ کرن ۔ کھجھے تھانیدار نے تھانے دے گیٹ نوں زندہ لگوا دتا ۔ جنا چر اندرلے مجرماں توں پچھ گچھ نہیں ہو جاندی، کسے لئی دروازہ نہ کھولھیا جاوے ۔ جے تھانیدار چلاک سی تاں مجرم وی دو چندے ودھ سن ۔ کپتان تک پہنچ کر کے وائرلیس کروا سکدے سن ۔ کسے سفارش دے آؤن توں پہلاں پہلاں ہی اوہ اپنی تسلی کرنا چاہندا سی ۔ ناظر سنگھ ڈھیچو اتے سادھو دی تفتیش کر کے ہٹیا سی ۔ اوہناں نوں کٹاپا چاڑھدے ناظر دا اپنا بلڈ پریشر ہائی ہو گیا سی ۔ اس دا ساہ نال ساہ نہیں سی رلدا ۔ متھا پسینے نال تر ہو گیا سی ۔ تفتیش دی رپورٹ دیندے ناظر نوں کئی وار رکنا پیندا سی ۔ اس نے سٹہ کڈھیا سی کہ ڈھیچو اتے سادھو نردوش سن ۔ اوہ تاں سادھارن جہے لڑکے سن ۔ بنٹی دے قتل ورگی گنجھل دار سازش اوہناں دے وس دا روگ نہیں سی ۔ پیلو اتے پچکو دی تفتیش سپاہیاں دے وس دی نہیں سی ۔ اوہناں تے گھوٹا لگنا چاہیدا سی ۔ جیہڑے کئی کئی قتل بھگت چکے ہون، اوہ ماڑی موٹی تفتیش نوں کیہ سمجھدے ہن ؟ اوہناں توں ناظر سنگھ ورگا تھانیدار ہی کجھ حاصل کر سکدا سی ۔ ناظر چاہندا سی، پیلو ہراں تے جھٹ لاؤن توں پہلاں اس نوں کجھ سماں آرام لئی دتا جاوے اتے کجھ ہور بندے وی ۔ گھوٹا لاؤن لئی گھٹو گھٹو اٹھ دسٹھ بندیاں دی لوڑ پیندی ہے ۔ لال سنگھ ناظر نوں سماں نہیں سی دے سکدا، بندے ضرور دے سکدا سی ۔

ویسے تاں اس کول حولدار وی وہلا سی، پر اس حولدار لئی اس کول ہور بتھیرے بندے بیٹھے سن ۔ ناظر سنگھ سپاہیاں نال کم چلا سکدا سی ۔ کیہڑے بندے فارغ کیتے جا سکدے سن،

اس دا جائزا لین لئی لال سنگھ نے ساریاں پارٹیاں تے نظر ماری ۔ دو سپاہی تاں اس نوں اوہ وادھو لگے، جیہڑے اک سانسی دا جموراں نال ماس کھچ رہے سن ۔ کسے بازی گر دے نہوں اکھاڑدے دو سپاہی وی اتھوں ہٹائے جا سکدے سن ۔ سانسی بازیگراں دا کیہ ہے ؟ جدوں مرضی ونجھ تے چاڑھ دیوو ۔ ایہناں دی کیہڑی سفارش آؤنی سی ۔ پیلو اتے پچکو پارٹی باز سن ۔ اوہناں دی سفارش مکھ وزیر تک کسے وی پدھر توں ہو سکدی سی ۔ اوکھا سوکھا ناظر اوہناں دی تفتیش ضرور کر لئے ۔ شکی بندیاں نال آپ گھلن دی ضرورت نہیں ۔ اوہ چپ کر کے کرسی تے بیٹھا رہے، سوال پچھدا رہے ۔ باقی کم ٹرینڈ سپاہیاں توں کرائے ۔ اکت چارے سپاہی اس نے ناظر نوں دے دتے ۔ جے ہور بندے دی ضرورت ہے تاں سویر توں ویلھے بیٹھے پالے نوں نال لے لئے ۔ تھانے چ مار کھان دا اس دا بہت تجربہ ہے ۔ مستویاں دیاں ٹنگاں باہاں تاں قابو کر ہی لئے گا ۔ ناظر من گیا ۔ جے انے بندے مل جان تاں اوہ کم چلا لئے گا ۔ ‘‘کھڑا ہو اوئے گدھی دیا پترا ۔ کویں لاٹ صاحب وانگ کچھاں چ ہتھ دیئی بیٹھیں ؟’’ ڈھوہی تے ڈنڈے دی ہجھ ماردے ناظر نے پالے نوں کھڑا ہون دا اشارہ کیتا ۔ ناظر دا حکم سن کے پالے دیاں اکھاں اگے بھمبو تارے نچن لگے ۔ ہڈاں نوں جرکاؤن والا ڈنڈے دا درد تاں اوہ بھل گیا، پر اس گل دا فکر کھان لگا کہ پالے دا نمبر ہن لگا سی ۔ پتہ نہیں کیہ واپرن والا سی ۔ ڈھیچو اتے سادھو اتے ناظر دی ورسدی ڈانگ پالے نے دیکھی سی ۔ جے معمولی مجرماں تے گھنٹہ ڈانگ ورس سکدی سی تاں پالے ورگے چور دی خیر کتھے ؟ اس نال کجھ وی واپر سکدا

سی ۔ تھر تھر کمبدا پالا ہتھ بنھ کے کھڑا ہو گیا ۔ اس دے سارے سریر وچ درد دیاں تراٹاں چھڑ پئیاں ۔ اس نوں کجھ نہیں سی سجھ رہیا ۔ چڑھن والے کڑک لئی کس انگ نوں تیار کرے ؟ پالے دا تاں کوئی وی انگ تفتیش دے قابل نہیں سی رہیا ۔ ‘‘چل گھوٹا چک کے لیا ۔’’ پالے دے جڑے ہتھاں تے ڈنڈا ماردے ناظر نے پیل ہیٹھاں وادھو پئے اک بالے نوں چک لیاؤن دا حکم سنایا ۔ گھوٹے دا ناں سندیاں ہی پالے نوں تریلی آ گئی ۔ اس گھوٹے دی تاب نہ جھلدیاں اک وار اس دے گوڈے دی چپنی لہہ گئی سی ۔ اج تک اس دے گوڈے وچ درد رہندا ہے ۔ دوبارا گھوٹا لواؤن دی ہمت کتھے ؟ نیم بے ہوشی دی حالت وچ پالے نوں کوئی پتہ نہ لگا، کدوں اس نے گھوٹا چکیا اتے کدوں کمبل وچھایا ۔

اک وار اس نوں جھؤلا جیہا پیا، جویں کپڑے لاہن دا حکم پالے نوں نہیں، پچکو نوں ہویا سی ۔ ‘‘دھون تے بیٹھ جا ۔ دیکھیں ہل نہ سکے ۔’’ جدوں پالے دے گٹیاں تے ڈنڈا مار کے پالے نوں پچکو دی گردن نوں چنگی طرحاں نپن دا حکم ہویا تاں کتے جا کے اس دے ہوش پرتے ۔ ‘‘بنٹی دے قاتلاں بارے کجھ پتے تاں بھلمانسی نال دس سکدیں ۔ نہیں تاں جھرلو تیار ہے ۔’’ علف ننگا کر کے کمبل تے پین دا حکم دین توں پہلاں ناظر نے پچکو نوں اک موقع دتا ۔ ‘‘واہگورو دی سونہہ مینوں کجھ نی پتہ ۔ جیہڑے قتل اسیں کیتے آ، اوہ سارے دس دنا ۔’’ پچکو نے لیلھڑی کڈھی ۔ ‘‘جے تسیں آسانی نال من جاؤ تاں تہانوں بدمعاش کیہڑا آکھے ؟ دیکھدا جا بنٹی دا قتل وی کویں مندیں توں.....؟ رکھو بئی گھوٹا جوانو ۔’’ بیٹھ کے گل کرن لئی

اٹھن لگے پچکو دی ڈھوہی چ ٹھڈا مار کے دوبارہ ہیٹھاں سٹ کے ناظر نے کاروائی شروع کرن دا حکم دتا ۔ پالے نے پچکو دی گردن نپی ۔ دو سپاہی باہاں پھڑ کے بیٹھ گئے ۔ اک نے پہلاں کھچاں چ پرنا رکھیا ۔ پھیر گھما پھرا کے گھوٹا فٹ کیتا ۔ باقی دے دو نے ٹنگاں نوں گٹیاں کولوں پھڑ کے ہولی ہولی ٹنگاں نوں پچکو دی پٹھ ول دباؤنا شروع کیتا ۔ جیوں جیوں گٹیاں تے زور ودھدا گیا، تؤں تؤں پچکو دیاں چیکاں اچیاں ہوندیاں گئیاں ۔ سارے سریر 'چوں وہِ تریاں پسینے دیاں ندیاں دا وحہ تیز ہو گیا ۔ پالا پچکو دے درد نوں چنگی طرحاں سمجھ رہیا سی ۔ اس نوں پتہ سی جدوں گھوٹا لگدا ہے تاں ہڈیاں کھچ نہ سہاردیاں ہوئیاں، ٹٹوں ٹٹوں کرن لگدیاں ہن ۔ دل زور زور دی دھڑکدا ہے ۔ دماغ وچ وا ورولے اٹھ کھڑوندے ہن ۔ ماس پھٹن لگدا ہے، ہفدیاں دا مُونہہ سک جاندا ہے ۔ جیبھ تالوئے نال جا لگدی ہے ۔ اکھاں باہر نوں آ جاندیاں ہن ۔ بندہ جیون نالوں مرن نوں ترجیح دین لگدا ہے ۔ اوہناں گھڑیاں نوں بے صبری نال اڈیکدا ہے، جدوں گھوٹا کھچاں 'چوں کڈھیا جانا ہوندا ہے ۔ ایہہ کجھ کو پل صدیاں جڈے لمبے لگن لگدے ہن ۔ اوہ من ہی من طوبیٰ کردا ہے ۔ اگے توں ماڑے کم نہ کرن دی سونہہ کھاندا ہے ۔ ایہو حالت پچکو دی ہو رہی سی ۔ اوہ حال دہائی پا رہیا سی ۔ گٹیاں تے ودھ رہے زور نوں گھٹاؤن لئی عرضاں کر رہیا سی ۔ سہناں کھا کھا نردوش ہون دے ثبوت دے رہیا سی ۔ جدوں پچکو دیاں چیکاں مدھم پے گئیاں اتے لتاں باہاں دی پھڑپھڑاہٹ گھٹ گئی تاں گٹیاں توں دباء گھٹایا گیا ۔ ہولی ہولی ٹنگاں نوں اصلی تھاں لیاندا گیا ۔ کھچاں توں گھوٹا چک کے، جمے خون دا دورہ ودھاؤن لئی کھچاں

اتے پنجنیاں دی مالش کیتی گئی ۔ سکے بلھاں تے پانی لایا گیا ۔ جدوں اس نے اکھاں کھولھ لئیاں تاں دو سپاہیاں نیں موڈھیاں دا سہارا دے کے اس نوں ترن دا ابھیاس کرایا ۔ کجھ قدم سپاہیاں دے سہارے تر کے پچکو آپے ترن لگا ۔ اس نوں کجھ سستاؤن لئی اک پاسے بٹھا دتا گیا ۔ جس پھرتی نال پالے نے ناظر دی مدد کیتی سی، اس تے ناظر گد گد ہو گیا ۔ اگوں توں اوہ پالے نوں ہر تفتیس وچ اپنے نال رکھن لگا ۔ پالا خوش سی ۔ پولیس اس نوں کٹنا بھل گئی سی ۔

26

شہر وچ اجیہے سیاستداناں دی بہت کمی سی، جیہڑے دڑدڑاندے تھانے چلے جان اتے بناں روک ٹوک بے قصور بندے نوں چھڈا لین ۔

کجھ گنویں چنویں بندیاں وچ بابو جی دا نمبر سبھ توں اپر سی ۔ کوئی تھانیدار آوے کوئی جاوے، اوہناں دی چودھر ہمیشہ بنی رہندی سی ۔ بابو جی نوں تاں لوکاں وچ اپنی شاخ بنائی رکھن لئی پولیس دی ضرورت سی ہی، پولیس نوں وی اوہناں دی ضرورت سی ۔

پارٹی وچ بابو جی دی پہنچ مرکز تک سی ۔ اوہ ضلعے دے پردھان سن اتے آل انڈیا کمیٹی دے ممبر۔ پارٹی وچ ایڈے عہدے تے پہنچ کے وی اوہناں نیں لوکاں نالوں ناطہ نہیں سی توڑیا ۔ کار ہوندے ہوئے وی اپنا پرانا سائیکل نہیں سی چھڈیا ۔ سارا دن اپنے سائیکل تے شہر چ گھمدے رہندے ۔ پنجیں ستیں دنیں دو چار پنڈاں دا دورہ وی کر آؤندے ۔ دورے دا اوہناں نوں دوہرا فائدہ ہوندا ۔ اثر رسوخ تاں ودھدا ہی سی، نال وکالت کردے جوائی لئی کیس وی تیار کر آؤندے ۔ ویسے تاں تھانے لجان والا کوئی نہ کوئی اوہناں دے دراں تے بیٹھا ہی رہندا ۔ اس نال تھانے جان دا موقع مل جاندا ۔ کسے دن سکھ شانتی ہوندی تاں اوہ آپ گیڑا مار آؤندے ۔ بہانہ گھڑدے سنگرور پولیس کپتان دے آئے سنیہے دا ۔ اس نے کپتان نوں ملن جانا ہے، کسے دا کوئی کم کار اڑیا ہوندا، نوٹ کر لیندے ۔ کوئی حوالات وچ بند کیتا مجرم دکھ جاندا، اس دی تکلیف پچھدے ۔ گھردیاں نوں بلا کے

کیس رفع رفع کردے جاں جوائی بابو نوں آکھ کے کچہریؤں ضمانت کروا دیندے ۔ پولیس ولوں پھڑے بہت بندے بابو جی راہیں ہی رہیاء ہوندے ۔ شہر نالوں پینڈو مسئلیاں ول اوہ بہتا دھیان دیندے ۔ پینڈو پیسے وی کھل کے خرچدے، احسان وی ساری عمر مندے ۔ شہری نالے کم کرا لیندے نالے الانبھا دیندے، زیادہ پیسے خرچہ دتے ۔ اس وار بابو جی بے بس سن ۔ نویں سٹاف نے اوہناں نوں کوئی اہمیت ہی نہ دتی ۔ اک وار تھانے گئے تاں کسے نے کرسی تک نہ پچھی ۔ کھڑے کھڑے ہی مڑنا پیا ۔ دھانکیاں دے پیو نوں چھڈاؤن دی گل توری تاں لال سنگھ کد کے پیا ۔ ''لیڈراں دا فرض ہے پولیس دی مدد کرنا، نہ کہ پولیس دے کماں وچ دخل دینا ۔ اس نوں حالے تھانے لیاندا وی نہیں گیا کہ تسیں پہلاں آ دھمکے ۔

اک پاسے تاں تسیں سفارشاں کردے نہیں تھکدے، دوجے پاسے الامبھے دیندے ہو کہ پولیس دوشیاں نوں نہیں پھڑدی ۔ اس طرحاں پولیس کویں کم کرے ؟'' بابو جی مُونہہ لٹکا کے آ گئے ۔ شکر سی اس سمیں کوئی باہرلا بندہ تھانے حاضر نہیں سی، نہیں تاں اوہناں دی ساری عزت مٹی وچ مل جانی سی ۔ پہلاں ہی اکالی پارٹی دا زور اکو گل تے لگا ہویا سی کہ کیندر پنجاب وچ اکالی سرکار نوں گیرنا چاہندا سی ۔ ایہہ ساری گڑبڑ کانگرس دی کرائی ہوئی سی ۔ کسے ورودھی نوں پتہ لگ گیا کہ بابو جی کسے نوں چھڈاؤن آئے سن تاں اس نے شہر وچ ڈھنڈورا پٹ دینا سی ۔ بابو دا ناں قتل ورگے نازک مسئلے نال جڑ سکدا سی ۔ اپنی پارٹی دے بندیاں نیں ہی اس دی سیاسی زندگی نوں تباہ کرن دیاں کوششاں آرنبھ دینیاں سن ۔ گھر اگے

جڑدی بھیڑ نوں تھانے جان توں اسمرتھتا پرگٹ کرن لئی بابو جی کول کوئی بہانہ نہیں سی ۔ سرکارے دربارے کوئی سندا نہیں سی ۔ ورودھی پارٹی دا راج سی ۔ انج وی ایہہ مکھ وزیر دا علاقہ سی ۔ ہر افسر پٹھے سدھے ڈھنگ نال اس دا رشتے دار بنیا بیٹھا سی ۔ بابو جی گریہہ وزیر تک پہنچ تاں کر سکدے سن، پر اس نازک مسئلے وچ کیندر وی مکھ وزیر توں اپر دی نہیں سی چل سکدا ۔ لوکاں توں کھہڑا چھڈاؤن لئی اوہناں نوں اکو راہ لبھیا ۔ پولیس اس طرحاں سمجھن والی نہیں ۔ اک دو بندے پھڑے ہون تاں اوہ چھڈا لین ۔ اوہناں نیں تاں سارا علاقہ ہی بغل لیا ہے ۔ اوہ گریہہ وزیر نوں ملن دلی جا رہے ہن ۔ تھانیدار دے تبادلے لئی اوہناں تے زور پاؤنگے ۔ جنا چر اس دا تبادلہ نہیں ہوندا، اوہ شہر نہیں وڑنگے ۔ دلی کس بھڑوئے نے جانا سی ۔ اپنے دوستاں کول چنڈی گڑھ جا بیٹھے ۔ جدوں ٹک ٹکا ہو گیا، مڑ آؤنگے ۔ بابو پچھوں واری آؤندی سی بھارتی جنتا پارٹی دے پنڈت دین دیال جی دی ۔ تھانے کچہری وچ رسوخ رکھن لئی اوہ وی مشہور سن ۔ شہر دیاں بہہتیاں گڑبڑاں اوہو دباؤندا سی ۔ بابو جی غائب ہوئے تاں لوک ادھر نوں جھک گئے ۔ دین دیال جی دا من قاتلاں نوں گرفتار کراؤن وچ سی ۔ اوہ پھڑ پھڑائی نوں جائز مندے سن ۔ پولیس کسے توں پچھیگی نہیں تاں قاتل کتھوں پھڑیگی ؟ اوہ کسے نوں وی چھڈاؤن دے حق وچ نہیں سن ۔ نالے پھڑے وی تاں چھوٹیاں موٹیاں جاتاں دے بندے گئے سن ۔ اوہناں نوں چھڈائے کانگرس جاں کمیونسٹ پارٹی ۔ جے لالے پھڑے جان تاں اس دا جانا بندا سی ۔ مجبور ہو کے کسے لئی جانا پیا تاں اوہو گھڑیا گھڑایا جواب پلے پیا : ‘‘پردھان جی،

سوتھوں تاں ایہہ امید نہیں سی ۔ جے تسیں ایہو چاہندے ہو تاں اسیں سارے بندے چھڈ دیندے ہاں ۔ ہتھاں تے ہتھ دھر کے بیٹھ جاندے ہاں ۔ بھوگ تک تاں پھیر بندے تسیں ہی پھڑ سکدے ہو، پولیس تاں نی پھڑ سکدی ۔"

پردھان دا کوئی ترک نہیں سی سنیا گیا ۔ اک دی سو سو سنا کے بے رنگ موڑ دتا ۔ بہتی 'توں توں میں میں' کرنی پردھان نوں خطرناک لگی ۔ ہرخی پولیس دا کیہ ہے ؟ وچے الجھا لئے ۔ اس دے خلاف الٹ پلٹ پرچار ہی کر دیوے ۔ پردھان دی پگ تاں ہی بچی رہِ سکدی سی کہ جے دو چار دن ایدھر اودھر ٹلے رہن ۔ کپڑا خریدن دے بہانے اوہ راتو رات بنگلور والی گڈی چڑھ گئے ۔ بندے چھڈاؤن لئی تاں ویوپار منڈل دا پردھان اتے ماسٹر وی حاضر سن، پر اوہ پیسے توں بناں گل نہیں سی کردے ۔ پیسے چلن دی حالے سنبھاونا نہیں سی ۔ دوسرے تیسرے نمبر دے سیاستداناں کول نہ کوئی جاندا سی نہ اوہ کسے نوں ہنگارا بھردے سن ۔ اوہ صاف آکھ دیندے سن کہ اس پولیس توں بندہ چھڈاؤنا اوہناں دے وس دا نہیں ۔ صاف گل کہن نال اوہناں دا لون نہیں ٹرکدا ۔ مجبور ہوئے لوکاں نوں سمجھ نہیں سی آ رہی کہ اوہ کدھر جان ۔ پولیس سی کہ چھوٹے چھوٹے بہانے لا کے بندے چکی جا رہی سی ۔ ڈنگراں والے ہسپتال دے آلے دوآلے جمانداراں دے گھر سن ۔ اوہناں نوں اس بہانے چکیا گیا سی کہ بنٹی دے قاتل جاں تاں ایہناں وچ ہی لکے رہے جاں پھیر اوہناں نیں قاتلاں نوں ضرور اتھے گھمدے پھردیے دیکھیا ہونا ہے ۔ پردیسوں آ کے وسے ایہناں جمانداراں دی اپنی وکھری بھاشا ہے، وکھرا پہراوا ہے اتے وکھری ڈیل

ڈول ۔ اپنی برادری توں باہرلے بندے نوں ایہہ جھٹ پہچان لیندے ہن ۔ دسن قاتل کون سی ؟ جمانداراں دے چودھری نے بتھیری حال دہائی پائی ۔ اوہناں کول اجیہا کجھ سوچن دی وہل کتھے ؟ اوہناں دی سویر لوکاں دیاں ٹٹیاں وچ گزردی ہے، دوپہر گھرو گھری روٹیاں منگن وچ اتے شام بٹھل پیپے صاف کرن وچ ۔ کسے نے چودھری دی اک نہ سنی ۔ اس نوں بستی وچ ہی ٹھڈے پینے شروع ہو گئے ۔ اگلی سویر کئی بندیاں نوں مندر اگے کٹ گئے ۔ کسے دے ڈھڈ وچ ٹھڈے مارے گئے سن ۔ اس نوں الٹیاں آ رہیاں سن ۔ کسے دے پیراں دیاں تلیاں سجیاں ہوئیاں سن اتے کسے دے چڈیاں وچ درد سی ۔ وان وٹنیاں نوں اس لئی گھیریا گیا سی، کیونکہ سکول دا اک رکشا چالک وان وٹنا سی ۔ کوئی وساہ نہیں، کسے نے رکشے والے نوں ورغلا لیا ہووے ۔ رکشے والا وی فرار سی ۔ ہو سکدے کوئی رکشے والے دا عطا پتہ دس سکے ۔ اوہناں دا حمایتی جتھیدار وی کدھرے جا کے سوں گیا لگدا سی ۔ کئی وان وٹنیاں نوں اگلے دن ہسپتال داخل کرایا گیا ۔ تارہ گم پیا سی ۔ کدے کدے ہی پاگلاں وانگ دو چار چیکاں مار سکدا ۔ پھیر لمبی چپ دھار لیندا ۔ چھجو دا گٹہ اتر گیا سی ۔ اس نوں پلستر لایا گیا سی ۔ جگو نوں کجھ دکھائی نہیں سی دے رہیا ۔ اس دیاں اکھاں وچ جلن سی ۔ لالا جی دے گوانڈھ وچ وی بھلی نہیں سی گزاری گئی ۔ جس کسے دا وی جے کدے لالا جی جاں اس دی نونہہ نال مُونہہ موٹا ہویا سی، اس نوں وی بلا لیا گیا سی ۔ عورتاں دا غصہ بھیڑا ہوندا ہے ۔ کجھ بانجھ عورتاں تے وی پولیس دا نزلہ جھڑیا ۔ پتر دی پراپتی لئی کیتے جان والے ٹونے ٹامناں لئی وی

کئی وار بچے چکے جاندے ہن ۔ کسے نے اپنا غصہ بچے تے نہ ڈھال دتا ہووے ۔ اس تتھ دی کھوج لئی پہلاں گھراں دے نوکر چاکر بلائے گئے ۔ نوکراں بناں اجیہے کارج سرے نہیں چڑھدے ۔ لالا جی دے ورودھیاں تے وی پولیس دی اکھ سی ۔ سماج سیوی سنستھاواں وچ گٹبندی سی ۔ چار ووٹاں ودھ لین دی جھاک نال سیاستدان ایہناں تے قابض ہون لئی ہمیشہ جوجھدے رہندے سن ۔ پچھلیاں چوناں وچ ایہناں سنستھاواں نیں کھل کے حصہ لیا سی ۔ کسے نے لالا جی دا لک توڑن لئی ایہہ کارا کیتا ہووے، ایہہ وی اتکتھنی نہیں سی ۔ لالا جی دے ورودھیاں دی لسٹ بنا کے پولیس نے پہلاں چیلے چپٹے بلائے ۔ جیہڑا وی اک وار تھانے بلا لیا، اوہ سکا واپس نہیں آیا ۔ کسے دی بانہہ تے پلستر سی تاں کسے دے گٹے تے پٹی ۔ لوکاں نوں اکو فکر کھا رہیا سی ۔ جے اسے طرحاں لوکاں دیاں لتاں باہاں ٹٹدیاں رہیاں تاں شہر دناں وچ لولھا لنگڑاا ہو جانا سی ۔ سبھ توں وڈی بیماری ایہہ سی کہ اوہناں دے دکھڑے سنن والا کوئی وی نہیں سی ۔ سیاسی آگُو لوک کدھرے چھائیں مائیں ہو گئے سن ۔ لوک اک ہور وڈی بیماری دا شکار ہو رہے سن ۔ باہر اندر جانا دبھر ہویا پیا سی ۔ کوئی اک دو دن لئی وی باہر چلا جاوے تاں پولیس اس نوں بھگوڑا قرار دے دیندی سی ۔ آؤندیاں ہی اس نوں ڈھاء لیا جاندا سی جاں پچھوں وارساں نوں بغل لیا جاندا سی ۔ پولیس آکھدی سی کہ جے کسے نے شہر چھڈنا ہے تاں اس دی اجازت پولیس توں پہلاں لئی جاوے ۔ اجازت لین گئے بندے نوں اوہ بٹھا لیندے سن ۔ کئی کئی دن بٹھائی رکھدے ۔ ڈردا کوئی تھانے وی نہیں سی جا سکدا ۔ کوئی کرے تاں کیہ کرے ؟ جدوں

بھین نوں پنجیری دے کے مڑے اشوک نوں اسے جرم وچ پھڑیا گیا تاں ستھتی نے اک نواں موڑ کٹیا ۔ بابا گردت سنگھ اپنے گھر دے ویڑھے وچ بیٹھا اخبار پڑھ رہیا سی، جدوں اشوک دی سہمی ماں نیں اس نوں ایہہ بھیڑی خبر سنائی ۔ بابے نوں پتہ سی اشوک تن دناں دا چنڈی گڑھ گیا ہویا سی ۔ مڑ تاں اس نے شام نوں ہی آؤنا سی، پر پروہنے نے ضد کر کے رکھ لیا سی ۔ اس دا ہنے ہنے چنڈی گڑھ تبادلہ ہویا سی ۔ اوہ اشوک نوں چنڈی گڑھ گھماؤنا چاہندا سی ۔ بابے لئی ایہہ خبر اسیہہ سی ۔ ہن تک اوہ پولیس اتیاچار برداشت کردا آ رہیا سی ۔ اس دا خون تاں خولدا رہیا سی، پر اوہ بہتا کجھ نہیں سی کر سکیا ۔ پولیس نے ا جیہی دہشت پائی سی کہ ڈردا کوئی بابے کول کھڑون نوں تیار نہیں سی ۔ جتھیبند ہو کے سنگھرش دی تاں گل ہی دور سی ۔ بابے نے لالا جی نال وی گل کیتی سی ۔ اس دا مرن والا تاں مر گیا ۔ غریباں دے پتاں نوں تاں نہ کٹاوے ۔ سارا شہر تراہ تراہ کر رہیا سی ۔ ساری لوکائی لالا جی نوں گالھاں کڈھ رہی سی ۔ پولیس اتیاچار لئی اوہ لالے نوں ذمہ وار ٹھہرا رہے سن ۔ لالا بھباں مار کے رو پیا ۔ اس نوں بنٹی دے قاتلاں دی لوڑ نہیں سی ۔ اوہ تاں خود پولیس نوں کئی وار بینتی کر چکا سی ۔ لوکاں دے پتاں دے ہڈ کٹ کے اس دے پوتے دی آتما نوں کشٹ نہ دیو ۔ لوکاں دیاں درسیساں پوتے نوں سورگ وچ وی چین نہیں لین دینگیاں ۔ پر اوہ کیہ کرے ؟ اس دی کون سندا سی ؟ پولیس ایہہ آکھ کے ٹال دیندی ہے کہ اس طرحاں آکھنا لالا جی دی وڈتن دا ثبوت ہے ۔ پولیس دا وی کوئی فرض ہے ۔ مکھ وزیر جی اوہناں دے موڈھیاں تے بہت وڈی ذمہ واری پا گئے ہن ۔ پولیس نے

بنٹی دے بھوگ توں پہلاں پہلاں قاتلاں نوں لبھنا ہی لبھنا ہے ۔ لالا بابے دا ہر طرحاں نال سہیوگ دین نوں تیار سی ۔ پولیس اتیاچار ہر حالت وچ بند ہونا چاہیدا سی ۔ اکلا بابا کیہ کرے ؟ لوک بالکل ہی سہیوگ دین لئی تیار نہیں سن ۔ بابے دے کسے وی کارکن نوں بھیڑ پئی تاں بابا شیر وانگ گرجیا سی ۔ جدوں پنجاب سٹوڈینٹس یونین دے شامو تے جھوٹھا مقدمہ بناؤن دی کوشش کیتی گئی سی تاں اوہناں دیاں ساریاں جتھیبندیاں حرکت وچ آ گئیاں سن ۔ شامو دے نال نال کئی ہوراں دا وی کھہڑا چھٹ گیا سی ۔ اشوک دی گرفتاری بابے لئی اک چیلنج سی ۔ ہن چپ بیٹھے رہنا اسمبھو سی ۔ اشوک اس نوں پتاں نالوں ودھ پیارا سی ۔ پتر اکلے اوہو نہیں ہوندے، جیہڑے بندے دے تخم توں پیدا ہوئے ہوندے ہن ۔ اصل پتر اوہ ہوندے ہن، جیہڑے بندے دی سوچ نوں اگے توردے ہن ۔ بابے دی سوچ نوں اگے لجان والے نوجواناں وچ اشوک بڑی اہم تھاں رکھدا سی ۔ اشوک دے موڈھیاں تے دو مہتوپورن سنستھاواں دا بوجھ سی ۔ لینن ناٹک کلا کیندر دا اوہ سنچالک سی اتے بھگت سنگھ نوجوان سبھا دا صوبہ سکتر ۔ اج دے کالے دناں وچ جدوں کہ وڈے وڈے سماج سدھارک اتے لیڈر دہشتگرداں دے خلاف اک شبد بولن توں وی ڈردے ہن، ایہہ دوویں سنستھاواں موڈھے نال موڈھا جوڑ کے کم کر رہیاں سن ۔ لوکاں نوں فرقہ پرستی اتے مولوادی شکتیاں پچھے کم کردے سوارتھاں نوں سمجھاؤن لئی اوہ پنڈ پنڈ جا کے ڈرامے کردے اتے گیت گاؤندے ہن ۔ سبھیاچارک سانجھ دا سنیہا دین والے، لوک دشمناں تے انگل دھرن والے اتے سمچی قوم دی مکتی دی گل کرن والے نوجوان دہشتگرد کویں ہو سکدے

ہن ؟

بابے نوں غصہ آ رہیا سی ۔ کیہ سی.آئی.ڈی. دیاں رپورٹاں کدھرے گواچ گئیاں سن ؟ کیہ اوہناں نوں نہیں پتہ کہ بھگت سنگھ نوجوان سبھا جاں لینن ناٹک کلا کیندر نے ہی نہیں، سگوں بابے دی پارٹی نال سمبندھت ہر تنظیم نے بنٹی دے قتل دی سخت شبداں وچ نندا کیتی سی اتے ریلیاں وی کیتیاں سن ۔ اکلے بنٹی دے قتل دی ہی نہیں، اوہ تاں دہشتگردی دی ہر گھٹنا دی نندا کردے سن ۔ اوہناں دے کئی ورکر شہیدیاں وی پا چکے سن ۔ اس توں پہلاں کہ اشوک دی ہڈی پسلی اک ہو جاوے، بابے دا تھانے جانا بہت ضروری سی ۔ پرانے دن ہوندے تاں بابے نے طوفان وانگ جھل جانا سی ۔ بڈھاپے کارن ہن اونی چستی نہیں سی رہی ۔ ہڈ گوڈے جواب دے گئے سن ۔ جوانی چ پولیس ہتھوں کھادھی مار ہن رنگ دکھا رہی سی ۔ کن ساتھ چھڈدے جا رہے سن ۔ اکھاں وی پہلاں والے جوہر نہیں سی دکھاؤندیاں ۔ جے کوئی ساتھ دے رہیا سی تاں اوہ سی بابے دا دماغ ۔ اوہ تاں سگوں ہور وی دور دی سوچن لگا سی ۔ دنو دن سیانا ہوندا جا رہیا سی ۔ اک اوہ وی سماں سی، جدوں بابے دے اسے دماغ نوں اک چھوٹی جیہی پہیلی سلجھاؤن لئی کئی ورھے لگ گئے سن ۔ گل اوہناں دناں دی سی جدوں بابا ر ئیساں ورگی زندگی جیوندا سی ۔ اک قابل ڈاکٹر دے منڈے نوں فکر وی کس گل دا ہو سکدا سی ۔ جو مرضی کھائے، جو مرضی ہنڈھائے ۔ اوہناں دا بنگلا سٹیشن توں دو میل دور سی ۔ اک وار گرمیاں دیاں چھٹیاں کٹن آئے گردت سنگھ نوں باپو جی گڈی بھیجنا بھل گئے ۔ بنگلے پہنچن لئی اس نوں رکشے چ چڑھنا پیا ۔ رکشے والا

گلاں تاں بڑے چاء نال کر رہیا سی، پر اس دے سوال بابے نوں چڑا رہے سن ۔ اس نے کیہ لینا سی کہ بابا کتھوں آیا ہے اتے کیہ کردا ہے ؟ اوہ لاہور انجینیئری کردا ہے ۔ پہلے سوال دا جواب تاں اس نے دے دتا ۔ اگلے سوال تے جھڑک کے چپ کرا دتا ۔ اسنوں گردت سنگھ دی نجی زندگی وچ جھاکن دا کوئی حق نہیں سی ۔ بنگلے پج کے جدوں رکشے والے نے مزدوری لینوں نانہہ کر دتی تاں گردت دیاں اکھاں کھلیاں ۔ اوہ تاں اس دا بچپن دا دوست چھانگا سی ۔ اوہ انگریز بنے گردت نوں دیکھ کے ڈاہڈا خوش ہویا سی ۔ اسے لئی گردت سنگھ بارے جانن لئی اتاولا سی ۔ اسے دن گردت سنگھ اندر اک سوال کھڑا ہو گیا سی ۔ آخر چھانگا انا کیوں پچھڑ گیا ؟ چھوٹا ہوندا چھانگا جماعت دا منیٹر سی ۔ استاد اس دی سمجھ اتے یادداشت تے حیران سن ۔ اک وار اشارہ وی کر دیو، جھٹ گل سمجھ جاندا سی ۔ استاد تاں آکھدے سن، اس نے اک دن بہت وڈا آدمی بننا ہے ۔ پر اوہ رکشا چالکا ہی مساں بن سکیا سی، کیونکہ اس دا باپ اک مزدور سی ۔ گردت دے باپ وانگ ڈاکٹر نہیں سی ۔ چھانگے دا باپ چھانگے دے جوان ہون توں پہلاں ہی بڈھا ہو گیا سی ۔ ماں دا گوہا کوڑا کرنا وی چلھا مگھدا رکھن وچ سہائی نہیں سی ہو سکیا ۔ پڑھ کے کیہڑا چھانگے نے ڈی.سی. بن جانا سی ۔ خالی پیٹ نوں روٹی دی فوری ضرورت سی ۔ اوہ سالاں بدھی چھانگے دے مُونہہ ول نہیں سی دیکھ سکدے ۔ پہلاں چھانگے نے ہوٹل تے بھانڈے مانجے ۔ ہن رکشا چلا رہیا سی ۔ چھانگا بھوت بن کے بابے نوں چمبڑ گیا ۔ آخر چھانگے نوں انتی کرن دا موقع کیوں نہ ملیا ؟ اوہ گردت وانگ انجینیئر جاں ڈاکٹر کیوں

نہیں بن سکیا ؟ مزدور دا پتر مزدور کیوں ؟ ڈاکٹر دا پتر ڈاکٹر کیوں ؟ راجے دا پتر راجا کیوں ؟ اس سوال دا جواب لبھن لئی بابے نے ڈھیر کتاباں دا پڑھیا ۔ جدوں دا جواب لبھا ہے، ساری زندگی اسے لیکھے لا رکھی ہے ۔ چھانگے ورگے کروڑاں دی مکتی لئی گردت نے کالج وچ ہی ڈرامے لکھنے اتے کھیڈنے شروع کر دتے سن ۔ انجینیئر بنیا تاں افسراں نوں خوش رکھن دی تھاں اوہ لیبر نوں خوش رکھن دے یتن کردا رہندا ۔ سبھ توں پہلی بغاوت اس نے اپنے باپ ورودھ کیتی ۔ اوہ گردت سنگھ نوں جگیرداراں دے ویاہنا چاہندے سن ۔ گردت نوں ا جیہی ساتھن دی ضرورت سی، جیہڑی مالدار نہیں، سمجھدار ہووے ۔ ا جیہی ساتھن اوہناں اپنی ناٹک منڈلی وچوں لبھی ۔ گھر وچ ہنگامہ ہویا سی ۔ کڑی نیویں جات دی تاں سی ہی، اپنگ وی سی ۔ بابے نوں کوئی پرواہ نہیں سی ۔ بلراج ساہنی نوں بھاشا وبھاگ نے پنج ہزار روپیہ انعام چ دتا تاں اوہ ساری رقم بابے دے حوالے کر گیا ۔ بابے نے جھٹ لوک پکھی اتے ججھارو ساہت چھاپن دا پروجیکٹ بنا لیا ۔ پنگردے اگانھ ودھو لیکھکاں نوں ہلا شیریل دین لئی اتے لوکاں وچ نگر ساہت پڑھن دی رچی پیدا کرن لئی اک ماسک پتر کڈھنا شروع کر دتا ۔ ہن تک اوہ سینکڑے پستکاں وی چھاپ چکے ہن اتے ویسیاں لیکھکاں نوں پہلی قطار وچ کھڑے ہون وچ سہائی ہو چکے ہن ۔ انقلابی دور آیا تاں بابا نوجواناں ول جھک گیا ۔ اوہ ہتھیاربند انقلاب دا حامی سی ۔ لہر کھیروں کھیروں ہوئی تاں اوہناں دیاں آساں وی ڈھیہہ ڈھیری ہو گئیاں ۔ بابا ہمت ہارن والا نہیں سی ۔ لوک آدھار بناؤن لئی اوہناں کئی اپرالے ارمبھے ۔ ناٹک منڈلیاں بنائیاں ۔

سبھیاچارک منچ قایم کیتے ۔ کرانتی کاری سبھا دی ستھاپنا کیتی ۔ ترکشیلاں نوں اگے لیاندا ۔

صوبے وچ کالی ہنیری جھلن لگی تاں ہور دلیری نال لڑن لگے ۔ تھاں تھاں ناٹک کھیڈے، بھاشن دتے، ریلیاں کیتیاں اتے مارچ کیتے ۔ تھانے جاندے بابے نوں لگ رہیا سی، ہن پولیس نال ٹکرن دا موقع آ گیا سی ۔ طوفان وانگ چڑھ آئے بابے نوں سنتری دی روکن دی ہمت نہیں سی ۔ پورے مان نال پہلاں سنتری نے سر جھکایا اتے پھیر بندوق نوں موڈھے تے رکھ کے ایوں سلامی دتی بابا جویں مکھ وزیر ہووے ۔ بابے دے اپاشکاں دی شہر وچ کوئی کمی نہیں سی ۔ اوہ کیہڑا بندہ سی، جس دی کدے نہ کدے اس نے مدد نہیں سی کیتی ۔ کسے اپنگ نوں اوہناں ٹرائی سائیکل لے کے دتا، کسے نوں بڈھاپا پینشن لگوائی اتے کسے ہونہار بچے نوں وظیفہ لگوایا ۔ سارا شہر ہی اس اگے سر جھکاؤندا سی ۔ تھانے اندر سٹاف نوں بابے دی اہمیت درساؤن لئی سنتری دا سلوٹ ہی کافی سی ۔ بھے بھیت جہے ہوئے ملازم تھاؤں تھائیں کھڑے ہو گئے ۔ سارے تھانے وچ سناٹا چھا گیا ۔ اشوک پیل ہیٹھاں بیٹھا سی ۔ اس نوں حالے لال سنگھ دے پیش کریا جانا سی ۔ ایس.ایچ.او. کسے ہور مستوے دی پچھ گچھ وچ رجھا ہویا سی ۔ بابے نوں تھانے آیا دیکھ کے اشوک کھڑا ہو گیا ۔ بابا بناں کسے دی ازاجت لئے تھانیدار دے دفتر وچ جا وڑیا ۔ اشوک پچھے پچھے تر پیا ۔ دفتر وچ بیٹھے سارے سپاہیاں نیں کھڑے ہو کے بابے دا سواگت کیتا ۔ اک سپاہی نے جھک کے گوڈے ہتھ لائے ۔ پورے مان ستکار نال اس نوں کرسی تے بٹھایا گیا ۔ ‘‘ہاں جی.....سردار جی.....۔

میرے اس منڈے نوں کس جرم وچ لیاندا گیئے ؟'' اس توں پہلاں کہ لال سنگھ نوں سمجھ پیندی کہ ایہہ بڈھا کون ہے، اہلکاراں نیں جھک جھک کے سلام کیوں کیتا ہے، بابے دی گڑکویں آواز وچ اپنے اندر بلدی اگ باہر اگلی ۔ اچانک ہوئے اس سوال توں لال سنگھ بھونتر گیا ۔ پہلاں اس نے اشوک ول تکیا اتے پھر کول کھڑے ہولداار ول ۔ ''سر کیوں سٹ لیا ؟ دس ایہناں نوں کیوں بلائی ؟'' لال سنگھ نوں کھہڑا چھڈاؤنا مشکل ہو رہیا سی ۔ اوہ سارا بوجھ حولدار دے موڈھیاں تے سٹن لگا ۔ اگوں حولدار وی گھٹ نہیں سی ۔ اپنے موڈھے تے رکھ کے بندوق چلوا دین والا اوہ وی نہیں سی ۔ اس نے بھار ناظر ول نوں کھسکا دتا ۔ ناظر نوں لبھیا گیا، اوہ کدھرے نہیں سی ۔ بابے نوں اٹیک کرن دا حکم ہویا ۔ جے منڈا 'صاف' ہویا تاں اس نوں بابے دے پچھے پچھے بھیجن دا یقین دوایا ۔

"اس دا بس انا قصور ہے کہ تن دن گھروں باہر رہے.....۔ میری گل دھیان نال سن لؤ.....۔ قتل نال اس دا کوئی لاگا دیگا نہیں ۔ اسیں تاں اس جبر دے ورودھ لڑن والے ہاں ۔ میں اس نوں لے چلیا ہاں ۔ جے اس دے خلاف کوئی ثبوت ملیا تاں مینوں سنیہا بھیج دینا ۔ میں منڈا حاضر کر دیاں گا ۔'' آکھ کے بابے نے اشوک دی بانہہ پھڑی اتے اس نوں لے کے باہر نوں تر پیا ۔ بابے نوں روکن دی کسے دی ہمت نہ پئی ۔ سبھ اک دوجے ول تکدے ہی رہِ گئے ۔ اہلکاراں دے مون نوں دیکھ کے لال سنگھ وی بت بن گیا ۔ لال سنگھ تاں شہر چ نواں آیا سی، پر سپاہی تاں پرانے سن ۔ بڈھا مستوا چھڈا کے لے گیا، پر اوہ ڈرنے بنے دیکھدے رہے ۔ بڈھا ضرور کوئی شے ہوویگی ۔ بناں سوچے

سمجھے مصیبت سہیڑن والا لال سنگھ وی نہیں سی ۔ بازار دی بھیڑ وچ لوپ ہوندی جوڑی نوں اوہ چپ چاپ دیکھدا رہیا ۔ بابے دی کاروائی جنگل دی اگ وانگ سارے شہر وچ پھیل گئی ۔ لوکاں نوں جویں نواں راہ لبھ گیا ۔ اوہ تاں بھلے ہی بیٹھے سن ۔ باقی لیڈر تاں پترا واچ گئے ۔ بابا پٹھ دکھاؤن والا نہیں سی ۔ نہ بابے دے ساتھی سنگی ۔ اوہ تاں لڑن مرن لئی ہمیشہ تیار رہندے سن ۔ بابے دے گھر ول لوک ایوں وہیراں گھت کے تر پئے، جویں اتھے کوئی اجیہا امرت کنڈرت پرگٹ ہو گیا ہووے، جس نے لوکاں دی مردہ روح وچ نویں طاقت پھوک دینی ہووے ۔ بابا کوئی میدان چھڈن والا سی ؟ لوک تیار ہن تاں اوہ سبھ توں پہلاں قربانی دین لئی تیار ہے ۔ اسے شام نہرو پارک وچ جلسہ رکھیا گیا ۔ اوہناں سینکڑے منڈیاں نوں منچ تے پیش کیتا گیا، جیہناں تے پولیس نے جبر ڈھاہیا سی ۔ لوکاں نیں تاں اپنے دکھڑے رون لئی جلسے چ پجنا ہی سی، اندرخاتے سیاسی لوکاں دے سنیہے وی آؤن لگے ۔ جے کوئی سانجھا فرنٹ بنا لیا جاوے تاں اوہ وی پولیس ورودھ آواز اٹھاؤن لئی تیار سن ۔ ورودھی پارٹیاں نیں تاں آؤنا ہی سی، اک دو جتھیدار وی گرم ہوئے پھردے سن ۔ بے شک مکھ وزیر ناراض ہو جاوے، اوہ ہور اتیاچار برداشت نہیں کر سکدے ۔ چپ بیٹھے رہے تاں پچھوں لوکاں نوں کیہ مُونہہ دکھاؤنگے ؟ بابے نوں کیہ اعتراز سی ؟ جلسے وچ 'لوک سنگھرش سمتی' دے گٹھن دا اعلان کر دتا گیا ۔ اوہناں سمتی وچ کجھ سیاسی بندے شامل تاں کیتے، پر بہمت اپنے سمرتھکاں دا ہی رکھیا ۔ پتہ سی، لوڑ پین تے سیاسی بندیاں نیں پوچھ دبا کے بھج جانا سی ۔ اگلے دن جھنڈا مارچ

کرن دا اعلان ہویا ۔ اونا چر سنگھرش جاری رہے گا، جنا چر تھانے بیٹھا اک اک بے قصور بندہ چھڈ نہیں دتا جاندا ۔

بابے نے اپنیاں ساریاں جتھیبندیاں نوں ہدایتاں جاری کیتیاں ۔ ناٹک کیندر، سنگیت منڈلیاں اتے ترکشیل حال دی گھڑی اپنے پروگرام ٹھپ کر دین ۔ اوہ سبھ شہر پجن اتے لوک سنگھرش نوں سنبھالن ۔ انقلابی ساہت سبھا نوں وی بلایا گیا ۔ ساہت پھیر رچیا جاوے، پہلاں اتہاس سرجیا جاوے ۔ بابے نے کرانتی کاری فرنٹ دے کجھ انڈر گراؤنڈ ساتھیاں نوں وی سدیا ۔ کسے سمیں ہتھیاربند سنگھرش دی ضرورت وی پے سکدی ہے ۔ پینڈو اکائیاں اتے بھگت سنگھ نوجوان سبھا پہلاں ہی چوکس سی ۔ بابے دے اشارے تے پنڈاں 'چوں لوک وہیراں گھت کے آؤن نوں تیار سن ۔ دو دناں چ ہی سمتی نوں کامیابی حاصل ہو گئی ۔ کوئی نواں بندہ تاں کیہ پھڑنا سی، اک اک کر کے پولیس نوں پہلے وی چھڈنے پئے ۔

27

جس طرحاں پولیس دی دو دناں دی پھڑ پھڑائی نے لوکاں وچ سہم پیدا کیتا سی، اسے طرحاں سمتی دے دو دناں دے سنگھرش نے پولیس دیاں لگاماں کس دتیاں ۔

ڈری پولیس نے خاص خاص مستوے جاں تاں دور دراڈے والے تھانیاں وچ بھیج دتے جاں اپنے مخبراں دے گھریں چھپا دتے ۔

جیہناں دی کوئی ضرورت نہیں سی جاں جیہناں دے معمولی سٹاں سن، اوہناں نوں رہیاء کرن لئی پولیس کاہلی پین لگی ۔ پولیس نوں ڈر سی کہ جے سارے ہی مستوے اک دم چھڈ دتے گئے تاں اوہناں نوں سمتی نے سنبھال لینا سی اتے اوہناں دا ڈاکٹری معائنہ کرا کرا پولیس نوں وکھت پا دینا سی ۔ اخباراں پہلاں ہی زہر اگل رہیاں سن ۔ اوہناں نوں ہور مسالہ مل جانا سی ۔

پولیس اجیہے سفارشی دی تاک وچ رہندی سی، جیہڑا ایہہ یقین دوا دیوے کہ مستوا نہ سنگھرش سمتی کول جائے گا اتے نہ ہی پولیس خلاف کوئی کاروائی کریگا ۔ ایہہ بھروسہ دوا کے بھاویں کوئی سارے بندے چھڈا کے لے جاوے، پولیس نوں کوئی اعتراز نہیں سی ۔ بڈھا بلونت غصے نال پاگل ہویا پھردا سی ۔ پیسے کماؤن دا انا ودھیا موقع سی، پر اس دے پلے حالے تک دوانی نہیں سی پئی ۔ نویں سٹاف تے بلونت نوں لوکاں جنا ہی غصہ سی ۔ پینتی سال ہو گئے سن بلونت نوں بھرتی ہویاں ۔ کجھ سال چھڈ کے باقی دی ساری نوکری اسے تھانے دی سی ۔

جس طرحاں دائی توں پیٹ نہیں لکویا جا سکدا، اسے طرحاں مجرم بلونت توں اکھ نہیں سی چرا سکدا ۔ مجرم حالے پیٹ وچ ہی ہوندے سن کہ بلونت نوں خبر پہلاں پہنچ جاندی سی ۔ سی تاں بلونت بھاویں ان پڑھ ہی، پر اس دی چڑھت ڈپٹی جنی سی ۔ وردی تاں اوہ کدے کدائیں ہی پاؤندا سی ۔ کجھ لوک اس نوں تھانیدار سمجھدے سن اتے کجھ حولدار ۔ اس نوں وردی پاؤن دی کیہ ضرورت سی ؟ جیہڑا کم وردیاں والے دس سپاہی نہیں سی کر سکدے، اوہ اکلا بلونت کر دیندا سی ۔ اس دے علاقے وچ 'کنٹیکٹ' ہی انے سن ۔ جدوں وی کوئی نواں تھانیدار آؤندا، بلونت دے خلاف اس دے کن بھرے جاندے ۔ تھانیدار بلونت نوں دور دور رکھدا ۔ اس نوں بمبئی، کلکتے دے سمن دے کے دس ویہہ دناں لئی کھہڑا چھڈاؤن دے یتن کیتے جاندے ۔ بلونت خوشی خوشی تماشہ دیکھدا رہندا ۔

جدوں تفتیش دے پہیئے جام ہو جاندے تاں دھکہ لاؤن لئی بلونت نوں بلاؤنا ہی پیندا ۔ بلونت اج کل دے سپاہیاں ورگا نہیں سی بئی موٹر سائیکل بناں قدم نہیں پٹنا ۔ موٹر سائیکل تے تاں گھنٹے وچ سارے علاقے دا گیڑا لگ جاندے ۔ ایوں کوئی مخبری ملدی ہے ؟ بلونت سائیکل تے نکلدا ہے ۔ کسے دے کھیتوں گنے چوپ لئے، کسے دے روٹی کھا لئی اتے کسے دے گھر رات کٹ لئی ۔ کسے نال پیگ سانجھا کر لیا اتے کسے کول قبیلداری چھیڑ کے بیٹھ گئے ۔ گلاں گلاں وچ سارے پنڈ دی خ

بر مل جاندی ہے ۔ اپنی اسے چلاکی دے آدھار تے بلونت نے کئی وار بڑیاں گنجھل دار تفتیشاں نوں چٹکی چ سرے لا دتی ۔ جدوں تفتیشی کسے سٹے تے نہیں پچ سکدے تاں بلونت

دی شرن وچ آؤندے ہن ۔ اوہ پہلے ہلے ہی دکھدی رگ تے ہتھ رکھ دیندے ۔ نویں سٹاف کول وی اس دی چغلی ہوئی ۔ اس وار دوش گمبھیر سن ۔ اوہ چار پیسیاں بدلے پولیس دیاں یوجناواں لیک کرن دا عادی ہے ۔ اس دوش نوں ثابت کرن لئی کجھ ثبوت وی دتے گئے ۔ کجھ کمزور مجرم چھتراں توں ڈردے جھٹ من گئے کہ اوہ بلونت دے کہن تے گھروں بھجے سن ۔ وہلا بیٹھا بلونت نویں سٹاف دی بے وقوفی تے جھور رہیا سی ۔ بندے پھٹاپھٹ چھڈے جا رہے سن ۔ اوہناں مورکھاں نوں کوئی پتہ نہیں سی کہ کیہڑی آسامی کنے پیسے دین والی ہے ؟ پنج ہزار والے توں پنج سو اتے پنج سو والے توں دس ہزار منگیا جا رہیا سی ۔ ہر وار رٹا پے جاندا سی ۔ بلونت ہووے تاں مجال ہے کوئی کسک وی جاوے ۔ بلونت صبر دی گھٹ بھری بیٹھا رہیا ۔ اس نوں اس وچوں وی بھلا ہی نظر آ رہیا سی ۔ پولیس ایوں پیسے اکٹھے کر رہی سی، جویں دو چار دناں نوں رٹائر ہو کے گھر نوں تر جانا ہووے ۔ ایہہ چم دیاں بہتی دیر چلن والیاں نہیں سن ۔ لوک بھڑکے پئے سن ۔ تھانے بیٹھ کے اوہ لکھ گرنٹیاں دیندے رہن کہ اوہ پولیس دے خلاف اک شبد نہیں بولدے، پر باہر نکلدیاں ہی اوہناں سمتی کول چلے جانا سی ۔ کون بناں قصور نالے ہڈ تڑائے، نالے پنج پنج ہزار روپیہ دیوے ۔ اگ سلگ رہی سی ۔ اس نے بھامبڑ بننا ہی سی ۔ بلونت پیسے دے چکر وچ پے گیا تاں سیک اس نوں وی لگنا سی ۔ دیہاڑی تاں اس دی پھیر وی بن رہی سی ۔ سٹاف دی سختی دا تھوڑا جیہا فائدہ تاں ہویا ہی سی ۔ اس وار جیہڑا اک وار چکیا گیا مڑ اس دی سوہ نہیں سی نکلدی، اوہ کتھے ہے ؟ جیوندا وی ہے جاں

مار دتا ۔ جیوندا ہے تاں کتھے اتے کس حالت وچ ہے ؟ بلونت سکھ ساند دسن دی فیس لے رہیا سی ۔ پر اس طرحاں ملدی تھوڑی جیہی فیس نال اس نوں صبر نہیں آؤندا ۔ اوہ گپھے لاؤن دا عادی سی ۔ حساب کتاب چ امان دار ہون کرکے سارے تھانیدار اس تے وشواس کردے سن ۔ مجرماں دا تاں اوہ مسیحا سی ۔ بناں کسے ڈر ڈکر دے پیسے پھڑا دیندے سن ۔ پتہ سی کم ہو گیا تاں ٹھیک، نہیں پائی پائی واپس کر دیوے گا ۔ بوتل تک دے پیسے وی نہیں رکھیگا ۔ اسے وشواس کارن سارے تھانے دیاں 'منتھلیاں' اوہ اکٹھیاں کردا سی ۔ دسویں دسوند نال ہی اوہ وڈے تھانیدار جنے پیسے کما لیندا سی ۔ پولیس نے جس ڈھنگ نال لیڈراں دی لاہ پاہ کیتی سی، اس توں ڈردے پیشیور لیڈر تاں تھانے ول مُونہہ نہیں سی کردے ۔ اگے کدے کوئی کانگرسی آ رہے، کدے بھارتی جنتا پارٹی والا اتے کدے کوئی سنگھی ۔ چپ کر کے تھانیدار نوں کارٹر لے گئے، گٹھمٹ کیتی اتے بندہ چھڈا لیا ۔ مرضی ہوئی کسے ہور نوں دس روپئے دوا دتے، نہ مرضی ہوئی تاں چپ کر کے تر گئے ۔ ہن جدوں کہ لیڈراں دی کمی سی تاں بلونت نے ہی اوہناں دی تھاں لینی سی ۔ نال دے سپاہیاں نیں لال سنگھ نوں ا جیہی گدڑسنگی سنگھائی کہ اوہ بلونت نوں کول کھڑھاؤن تک تیار نہیں ۔ 'گل' کرن دی گل تاں دور رہی ۔ لوکاں نیں بندے تاں چھڈاؤنے ہی سن ۔ لیڈر میدان چھڈ گئے تاں ہور بتھیرے راہ سی ۔ بلونت بھاویں کھونجے لگا ہویا سی، پھیر وی اس نوں سبھ پتہ لگ رہیا سی، کیہڑا کویں چھٹ رہیا ہے ۔ جیون آڑھتیا موٹی آسامی سی ۔ ویہہ تیہہ ہزار آرام نال دے جاندا ۔ اوہ سارے افسراں نال بنا کے

رکھدا سی ۔ کسے توں سفارش کرواؤن نالوں پیسے خرچ دے کم کرواؤنا چنگا سمجھدا سی ۔ اس دا منڈا ٹیٹو پھڑیا گیا سی ۔ معمولی جیہا دوش سی ۔ اس دی جٹاں دے منڈیاں نال یاری سی ۔ اس دے یار گھروں فرار سن ۔ ہو سکدے اس کول آؤندے جاندے ہون ۔ پہلی پولیس نے تاں جیون دا منڈا پھڑنا ہی نہیں سی ۔ اس تھانیدار دے اڑیئل سبھاء نوں دیکھ کے ہی اس نوں جج دے بوہے تے دستک دین دی لوڑ پئی ہونی ہے ۔ بلونت نال ایس.ایچ.او. ٹھیک ہوندا تاں ایہہ کھری آسامی سی ۔ تھانیدار نے نہیں لئے تاں جج نے لے لئے ہون گے ۔ جج ایویں تاں تھانے چل کے آیا نہیں ہونا ۔ پینتی سالاں دی نوکری وچ بلونت نے پہلی وار دیکھیا سی کہ معمولی جہے کم لئی جج نوں خود تھانے آؤنا پیا سی ۔ اج تک تاں پولیس جج دے اشارے تے ہی بندہ چھڈ دیا کردی سی ۔ جج شاید ڈردا ہووے ۔ فون تے ایس.ایچ.او. نے راہ نہیں دینا ۔ پہلاں وی اس نے اک وار فون کیتا سی ۔ الٹا سدھا جواب دے کے لال سنگھ نے جج نوں ٹرکا دتا سی ۔ آپ تھانے آیا ہے تاں ضرور موٹی فیس لئی ہوئےگی ۔ پہلے جج نال تاں جیون دی رشتے داری سی ۔ اوہ تاں جیون دے آکھے پھاہے لگن نوں وی تیار سی ۔ ایہہ بناں پیسے لئے کم کرن والا نہیں ۔

جیون آکھدا ہوندا سی کہ اوہ پہلے جج دے پتیورے دی تھاں لگدا سی ۔ کھوجاں کڈھن والے کجھ ہور ہی دسدے سن ۔ جج جین سی اتے جیون اگروال ۔ اوہناں دی رشتے داری کویں پے سکدی سی ؟ اصل گل ایہہ سی کہ جیون دی دوجی پتنی اپشرا ورگی سی ۔ جج وی انگریزاں ورگا سی ۔ اوہناں دا ٹانکا

فٹ سی ۔ بلونت نوں ٹانکے والی گل سچی لگدی سی ۔ بلونت جدوں وی اوہناں لئی سنیمے وچ باکس بک کرا کے آؤندا تاں دیکھدا، فلم دیکھن والیاں وچ جیون دی وہوٹی ضرور ہوندی ۔ جج ہفتے چ گھٹو گھٹو تن چارن وار جیون دے گھر کھانا وی کھاندا ۔ دوویں پریوار سیر لئی ترے ہی رہندے ۔ جیون دی ماروتی ہر سمیں جج دی سیوا وچ حاضر رہندی ۔ جین تاں دو سو کلومیٹر دور لگا ہویا سی ۔ جاندا ہویا اوہ اس جج نال واقفیت کرا گیا سی ۔ ایہہ جج جین وانگ تاں جیون نال نہیں سی گھلیا ملیا، پر جیون راہیں لین دین کر لیندا سی ۔ کئی آسامیاں دے کم بلونت نے جیون راہیں کرائے سن ۔ جے جج جیون نال تھانے آیا ہے تاں تھانیدار نوں بندہ چھڈنا ہی پینا سی ۔ بدلے حالات وچ ٹال مٹول ممکن نہیں سی ۔ جج تاں پہلی ٹال مٹول تے ہی بہت غصے سی ۔ کل جدوں اوہ چمنے دا رمانڈ لین کوٹھی گئے تاں اوہ گھنٹہ کوٹھیؤں نہ نکلیا ۔ ساری پولیس باہر کھڑی بے عزت ہوندی رہی ۔ نہ کسے نے بیٹھن لئی کرسی بھیجی نہ پانی پلایا ۔ پولیس مجرماں وانگ کھڑی رہی ۔ گھنٹے بعد سنیہا آ گیا ۔ مجرم دا وکیل نہیں آیا ۔ اس لئی مجرم نوں کل کچہری وچ پیش کیتا جاوے ۔ چمنے نوں کچہری وچ پیش کرنوں ہی تاں پولیس ڈردی سی ۔ اس دا پٹ ٹٹ چکا سی ۔ جے چوداں دناں دا پولیس رمانڈ ملے تاں ہی اوہ ترن پھرن جوگا ہو سکدا سی ۔ جے رمانڈ نہ لیا تاں سمتی نے اس دی ضمانت کرا کے اس نوں پولیس خلاف ورتنا سی ۔ جج اڑیا رہیا ۔ جنا چر لال سنگھ خود حاضر ہو کے معافی نہیں منگدا، جج رمانڈ نہیں دیوے گا ۔ پوریاں منتاں کروا کے مساں چار دناں دا رمانڈ دتا ۔ ہور رمانڈ ودھاؤنا ہے تاں جج

دی منتی ہی پینی سی ۔ اتھے ہی بس تھوڑا سی ۔ جس حساب نال بندے کٹے سن، اس حساب نال تاں جج دی پیر پیر تے لوڑ سی ۔ سمتی نے پنج چار وکیل اپنے چ شامل کر لئے سن ۔ جس مجرم نوں وی پیش کرو، اوہ پہلاں ہی ڈاکٹری معائینے دی درخاست دے دیندے سن ۔ جے جج معائینے دی اجازت دیندا رہے تاں پولیس دے خلاف انے استغاثے دائر ہو جانے سن کہ ساری عمر پیشیاں بھگتدے پھرنا سی ۔ اک وار تاں جج ڈاکٹری دا حکم کر دیندا سی ۔ مجرم نوں واپس جیپ چ بٹھاؤندیاں ہی پولیس تاڑ دیندی ۔ جے معائنہ کرایا تاں کھل لاہ دیاں گے ۔

اوہ ڈردا بیان دے دیندا ۔ معائنہ نہیں کراؤنا ۔ جج ناراض ہووے تاں بیان لکھنو نانہہ کر کے پولیس نوں وکھت پا سکدے ۔ ٹیٹو نوں جج نال تورن توں سوا پولیس کول کوئی چارہ نہیں سی ۔ دوجی سفارش ڈاکرٹ دی سی ۔ پرتپال اوہناں دی نرس دا منڈا سی ۔ سیانے ڈاکٹر نے جج والی نہیں سی کیتی، پر جیہڑے پیسے بھیجے سن، اوہ لال سنگھ دے نک ہیٹھ نہیں سی آئے ۔ سپ دے مُونہہ چ آئی کوہڑ کرلی وانگ نہ ہزار روپیہ اوہ رکھ سکدا سی نہ واپس ہی کرن نوں دل کردا سی ۔ بلونت نوں پتہ سی پرتپال دی ماں بھاویں نرس سی، پر اس دا باپ بینک منیجر سی ۔ اوہ وڈے وڈے کارخانیداراں نوں کروڑاں روپئے دے قرضے منظور کردا سی ۔ لکھاں روپئے دی آمدن سی ۔ پنج ست ہزار نوں اوہ کیہ سمجھدا سی ۔ پرتپال بھلامانس وی نہیں سی ۔ پچھے جہے جدوں سٹیشن پھوکن دیاں وارداتاں ہوئیاں سن تاں اوہ ساڑ پھوک کرن والیاں دا موہری سی ۔ اوہ اکثر بھڑکاؤ پوسٹر لاؤندا اتے بھاشن دیندا رہندا سی ۔ اج کل بھاویں اوہ اکالی

دل دے یوتھ ونگ دا کارکن سی، پر پرانے کارنامے تاں نہیں بھلائے جا سکدے ۔ اس توں پچھ گچھ کرنی بہت ضروری سی ۔ منڈے دا ریکارڈ وی ماڑا ہووے اتے باپ وی لکھپتی ہووے تاں بلونت دس پنداں ہزار لاہ سکدا سی ۔ تھانیدار ہن ہزار رکھے جاں موڑے، اس دی مرضی ۔ ڈاکٹر سرکاری سی، اس لئی اس نوں نانہہ نہیں سی کیتی جا سکدی ۔ اک وار اوہ ڈاکٹر نوں نانہہ کر وی چکے سن ۔ بابے نے جیہڑا پولیس نوں جھٹکا دتا سی، اس نال پولیس دیاں جڑھاں پولیاں ہو گئیاں سن ۔ اس بھیڑے سمیں وچ ڈاکٹر دی کسے وی سمیں لوڑ پے سکدی سی ۔ کئی لاوارث مستویاں نوں اوہناں بیمار آکھ کے ہسپتال داخل کرواؤنا سی ۔ کئیاں ورودھ من مرضی دا ڈاکٹری معائنہ لینا سی ۔ کسے بیمار نوں تندرست بناؤنا سی اتے کسے تندرست نوں بیمار ۔ کیہ پتے پٹھا لٹکدا لٹکدا کدوں کوئی دم توڑ جائے ۔ اس سمیں ڈاکٹر نے ہی کم آؤنا سی ۔ ڈاکٹر نے ہی لکھ کے دینا سی کہ مرن والا دل دا مریض سی ۔ اوہ سٹاں کارن نہیں، دل فیل ہون کارن مریا سی ۔ اک وار لالچ چ آ کے پیسے رکھ لئے تاں ڈاکٹر نوں ہر کم بدلے فیس دینی پیا کریگی ۔ کوڑا گھٹ بھر کے لال سنگھ نوں نالے پرتپال نوں چھڈنا پیا، نالے پیسے موڑنے پئے ۔ بلونت بڑا خوش ہویا ۔ لے لیا بلونت نوں دور رکھن دا سواد ؟ پرتپال دا باپ بلونت دا واقف سی ۔ اس کول آیا وی سی ۔ بلونت نے موڑ دتا سی ۔ تھانیدار دی کھسدی فیس دیکھ دیکھ بلونت خوش ہو رہیا سی ۔ سرکاری وکیل وی وگدی گنگا وچ غوطہ لا گئے ۔ اوہناں نال وی نت واہ پینا سی ۔ اوہ بھاویں پولیس دا کجھ نہیں وگاڑ سکدے، پر جدوں ماحول خراب ہووے تاں بلدی چ پھوس

ضرور پا سکدے ہن ۔ مسلاں تیار کردیاں ویہہ نقص رہِ جاندے ہن ۔ نہ منو تاں کچہری گیاں نوں سوئی بگھیاڑی وانگ پیندے ہن ۔ بندے تاں پولیس نے چھڈنے ہی سن ۔ دو اوہناں دے آکھے چھڈ دتے ۔ پھیر کیہڑا پہاڑ گر گیا ۔ انے چ خوش ہوئے کچہری گیاں دی عزت تاں کرنگے ہی، نالے آپے جج توں کم وی کرا دین گے ۔ ہور تاں ٹھیک سی پر جیہڑا بھانی داء مار گئی سی، اس تے بلونت حیران سی ۔ اس بدمعاش نوں کون نہیں جاندا ؟ تھانے دا کیہڑا سپاہی ہے، جس دی لت ہیٹھ دی اوہ نہیں لنگھی ؟ پنجاہاں دے ایڑ گیڑ چ سی ۔ ودھوا ہو کے وی بندی سرخی لا کے رکھدی سی ۔ نالے آکھدی سی فوجی پتر نے اس نوں گھروں نکلنا بند کر دتا ۔ ہن اوہ نویاں کڑیاں پھساؤن دا کم چھڈ گئی سی ۔ سیانے افسر اس دا الو بناؤندے رہے ۔ ہاڑی ساؤنی اس دا کوئی کم مفت چ کر دینا ۔ باقی سارا سال اس توں مخبری لیندے رہنا ۔ اوہ چنگے چنگے بدمعاشاں دے بھیت دے سکدی سی ۔ کئی وار افسراں نوں خوش کرن وچ وی سہائی ہوندی ۔ منڈے کھنڈے سپاہی اس تے لعلاں سٹی رکھدے ہن ۔ تھانے پچھوں وڑدی تے بھوریاں وانگ دوآلے پہلاں ہو جاندے ہن ۔ بلونت نوں پتہ نہیں سی لگا، اس نے کس راہیں انسپکٹر نال یاری پائی سی ۔ ادوں ہی پتہ لگا سی کہ جدوں ہک تان کے برابر آ بیٹھی سی ۔ جیلے نوں چھڈاؤن لئی اس نے منٹ لایا ۔ جیلے دی بھین دا سودا ہویا جاں ماں دا، ایہہ وی پتہ نہ لگا ۔ جیلے دی ماں پیسے دین جوگی تاں ہے نہیں سی ۔ بناں کجھ دتے لئیتے چھٹن دا سوال ہی پیدا نہیں ہوندا ۔ جدوں بھانی آوے تاں کسے دی دھی بھین دا سودا ہی ہوندا ہے ۔ اوہو ہویا ہوئےگا

۔ مفت چ بندے چھڈ چھڈ تھانیدار وی اک گیا لگدا سی ۔ جس رفتار نال سنگھرش چل رہیا سی، اس حساب نال تاں انسپکٹر نوں گھر وی بیٹھنا پے سکدا سی ۔ چار پیسے پلے ہون تاں سبھ ٹھیک ہو جاندا ہے ۔ پیسے کماؤن دا اس نے اوہو گھسیا پٹیا راہ لبھیا ۔ تھانے دی جیپ دے نویں ٹائر لاہ کے اندر رکھ لئے ۔ پرانے ٹائر چڑھا کے ویڑھے چ کھڑی کر دتی ۔ جیپ دے نویں ٹائراں لئی 'ٹائر فنڈ' اکٹھا ہونا شروع ہویا ۔ جس نال لین دین دی گل سرے چڑھ گئی، اس نوں 'ٹائر فنڈ' معاف ۔ کسے نوں مفت چ چھڈنا پیا تاں ٹائر بدلاؤن دے بہانے پیسے منگ لئے ۔ اجیہے 'سانجھے' کم لئی تاں وڈے توں وڈا افسر وی نانہہ نہیں کردا، سگوں اس نوں پیسے خرچاؤن دا بہانہ مل جاندا ہے ۔ پچھلے ایس.ایچ.او. نے تھملا فنڈ شروع کیتا سی ۔ مینہاں وچ تھانے دا تھملا کاہدا گر گیا، پولیس نوں موجاں لگ گئیاں ۔ پرانا تھانیدار سی ۔ پہلاں رجویں فیس لیندا ۔ جاندے مستوے نوں وگار وی پا دیندا ۔ امن امان دے دن سن تاں وی شام تک چار پنج سو بن جاندا سی ۔ جدوں تھوک دے بھاء بندے پھڑے ہون تاں پیسے وی تھوک دے بھاء اکٹھے ہونے چاہیدے سن ۔ بلونت دا اندازہ سی کہ اس بہانے ہن تک لال سنگھ دس باراں ہزار تاں اکٹھا کر ہی چکا ہونا ہے ۔ بہانے نال جیون آڑھتیئے نوں تھانے بلا کے اوہنوں وی وگار پا چکا سی ۔ لال سنگھ دی چستی تے بلونت حیران سی ۔ ہاڑی دے دناں چ تھانے والے لنگر دے ناں تے کنک اکٹھی کردے تاں دیکھے سن ۔ میس دے بہانے ہر پنڈ وچوں گھٹو گھٹو پنج بوریاں اکٹھیاں کرن دا ٹیچا ہوندا سی ۔ کئی کئی ٹرک کنک اکٹھی ہو جاندی ۔ انیاں کو بوریاں تاں پنچ سرپنچ

ہی دے جاندے ۔ باقی دے چودھری جگیرداراں توں الگ ۔ نہ تھملا ڈگا سی نہ ہاڑی دے دن سن، پھیر وی پیسے اکٹھے ہو رہے سن ۔ اس فنڈ دا کھاتہ ویدو سٹے والے توں کھلیا ۔ تھانیدار نوں تاں پتہ نہیں کیہ دتا، پر اپنے تناں بندیاں ولوں دو دو سو فنڈ ضرور جمع کرایا ۔ ویدو دی اک وار ا جیہی بکل سانجھی ہوئی کہ اوہ منٹ منٹ بعد تھانے آؤن لگا ۔ بلونت نوں اس تے ڈاہڈا غصہ سی ۔ اوہو ویدو، جس نوں کدے ضمانت دین لئی ضامن لہیں سی لبھدے ہوندے، ہن چودھری بنیا پھردا سی ۔ ٹائر فنڈ وچوں سپاہیاں نوں کجھ ملنا سی جاں نہیں، اس دا حالے کوئی پتہ نہیں سی ۔ پہلا تھانیدار تاں درجہ ب درجہ حصے پاؤندا سی ۔ لال سنگھ دے رویئے توں تاں لگدا سی، اوہ اکلا ہی پیسے کھآوے گا ۔ ایہہ دن سدا تاں رہنے نہیں سن ۔ مڑ جدوں بلونت دی واری آئی، اس نے ویدو نوں ضرور سبق سکھاؤنا سی ۔ ساتھی، نندر اتے مرلی لئی ٹھیکے دار آ دھمکے ۔ پہلاں ایہہ شراب ضرور کشید کردے سن ۔ جدوں دے گڑ دے بھاء اسمانی چڑھے ہن، ناجائز شراب دے دھندے وچوں ککھ نہیں بچدا ۔ ایہہ ہن ٹھیکیداراں دی شراب ویچدے ہن ۔ ایکسائیز محکمے نال مل کے ٹھیکے دار کئی پنڈاں وچ ٹھیکے نہیں کھلن دیندے ۔ اتھے اپنے بندے بہا کے شراب ویچدے رہندے ہن ۔ ضروری تاں نہیں سرکار دے خزانے بھرے جان ۔ اوہناں وچوں کجھ ایکسائیز والیاں نوں دیوو، کجھ پولیس نوں اتے باقی آپ کھاوو ۔ اپنے کرندیاں لئی اوہ کوئی وی جرمانہ بھرن لئی تیار سن ۔ ٹھیکے دار کوئی چھوٹی آسامی سی ؟ جنی مرضی وگار پا دیندے، پھسے ہوئے ہن ۔ وزیر دا ناں وی نہیں لے سکدے ۔

بلونت سپاہی ٹھیکیدار نال خار کھاندا سی ۔ وڈے افسراں دیاں وگاراں تاں کردے سن، پر سپاہیاں نوں ٹچ سمجھدے سن ۔ مہینے بعد ملن والی اک بوتل وی تڑی جھل کے لینی پیندی سی ۔ اگوں پچھوں لوڑ پے جائے تاں دو روپئے دی وی رعایت نہیں کردے ۔ بلونت نوں ادوں موجاں لگیاں سن جدوں 'ڈرائی ڈیائی' چلدے سن ۔ ہفتے چ دو دن ٹھیکے بند کرنے پیندے ۔ ٹھیکیداراں نیں نخرہ کیتا نہیں کہ اوہناں دے ٹھیکے اگے ڈیرے لائے نہیں ۔ اوہناں دے کھڑے مجال ہے کوئی پؤآ وی خرید جائے ۔ گاہک دیکھ کے سپاہی پہلاں ہی کھنگھورا مار دیندے ۔ ہن الٹا زمانہ ہے ۔ پولیس ٹھیکیاں تے کھڑو کے خود شراب وکاؤندی ہے ۔ سرکاری حکم ہن ۔ ٹھیکیداراں دی دہشتگرداں توں حفاظت کیتی جاوے ۔ ٹھیکیداراں نوں کیہ لوڑ ہے، سپاہیاں دا مان تان کرن دی ؟ لال سنگھ نے چنگا کیتا ۔ پورے ٹائر دی ہی وگار پا دتی ۔ ٹھیکیداراں نیں بتھیرے ہاڑھے کڈھے ۔ کرندے غریب ہن ۔ تھانیدار اڑیا رہیا ۔ ہار کے دے گئے ۔ درشن بھکی والا، بنتو اتے جسے لئی آیا ۔ درشن نے ساری ذمہ واری اپنے موڈھیاں تے لئی ۔ اوہ ہور چاہے کجھ وی سن، پر اتوادی نہیں سن ۔ اوہناں دا بہت کٹاپا ہو چکا سی ۔ تھانے پئے رہے تاں کوئی انگ نقارہ ہو جانا سی ۔ علاج کرواؤن لئی اوہناں نوں ہسپتال لے جانا ضروری سی ۔ اک ٹائر دا خرچہ درشن نے خوشی خوشی دے دتا ۔ مزار تے سونہہ کھوا کے تھانیدار نے اوہناں دا رسا وی کھولھ دتا ۔ سادھو نوں سبزی والا بھاپا چھڈا کے لے گیا ۔ بھاپے نے دو دناں وچ ہی انسپکٹر دا من موہ لیا سی ۔ تھانیدار نوں نویں توں نویں اجیہے فروٹ کھوآئے کہ اوہ ٹائر فنڈ منگنا وی

بھل گیا ۔ بھاپے وچ کرامات ہی ا جیہی سی ۔ شہر دی سبزی منڈی دا اوہ مالک سی ۔ ساریاں تن دُکاناں سن ۔ من مرضی دی اوہ آڑھت تاں لیندے ہی سن، ہر ڈھیری وچوں کاٹ وی کٹدے سن ۔ اک اک دانہ وی جے فروٹ والی پیٹی وچوں کڈھیا جاوے تاں وی ٹوکرا بھر جاندا سی ۔ دوجے آڑھتیئے تاں وادھو سبزی نوں ٹوکریاں چ پا کے ویچ دیندے، پر بھاپا انج نہیں سی کردا ۔ بھاپا سبزی دے جھولے بھردا، افسر دے رتبے مطابق فروٹ اتے سبزی نال بھریا جھولا کوٹھی پہنچدا ۔ ڈپٹی توں لے کے حولدار تک ۔ جج توں لے کے ناظر تک ۔ ای.ٹی.او. توں لے کے کلرک تک ۔ سبھ دے گھریں اس دی سبزی جاندی ۔ چھوٹے ملازم نوں لوڑ ہوندی تاں منڈی جا کے لے آؤندا ۔ جس بندے دا ہر روز مفت ہی کھائیے جے اس نوں کدے کم پے جائے تاں وگار کیہڑے مُونہہ پائیے ؟ لال سنگھ نے اسے جھیپ وچ کھلدلی دکھائی ۔ سادھو جے اس دی سبزی منڈی وچ کم کردا ہے اتے بنٹی دے قاتلاں نال اس دا کوئی سنبندھ نہیں تاں اوہ سادھو نوں لجا سکدا ہے ۔ اک اک کرکے لگبھگ سارے ہی مستوے جا چکے سن ۔ تھانے وچ اکو اک بندہ کم دا بچیا سی ۔ اوہ وی بلونت دی نالائقی کرکے ۔ اوہ بلونت دے مامے دے سانڈھو دا پت سی ۔ بس نکل جان کرکے سٹیشن تے سوں گیا سی ۔ گشتی پارٹی اس نوں پھڑ لیائی سی ۔ مٹھو دے ماپیاں نوں کل ہی پتہ لگا سی ۔ پیسیاں دا جھولا بھر کے اوہ رات ہی بلونت کول آ گئے سن ۔ ساری رات ماما بلونت دے ہاڑھے کڈھدا رہیا ۔ گُو ورگا منڈا ہے ۔ جنے مرضی پیسے لگ جان، اوہ چھٹنا چاہیدا ہے ۔

اندروں بلونت ڈردا سی ۔ اس دی نویں تھانیدار نال بکل نہیں سی کھلی ۔ سدھی گل کرن دی اوہ ہمت نہیں سی کر رہیا ۔ اوہ مامے نوں موڑنا وی نہیں چاہندا ۔ ٹالی رکھن لئی اک دو بہانے گھڑے ۔ تھانیدار اڑیئل ہے، کسے دی نہیں مندا ۔ جے من وی گیا تاں تھہ نوٹاں دا لئے گا ۔ پنج ہزار تاں اوہناں بلونت نوں پھڑا ہی دتے ۔ پنج ہزار ہور خرچن لئی ہری جھنڈی دے دتی ۔ رشوت دے دھندے وچ ادھار نہیں چلدا ۔ ایہہ سوچ کے بلونت نے مٹھیآں مٹھیآں گلاں راہیں مامے نوں سمجھایا ۔ دس ہزار والی گٹی دے کے تھانیدار توں نانہہ نہیں ہونی ۔ پنج ہزار تھوڑا سی ۔ آڑھتیاں کول جاندے مامے نوں اس نے چھوٹا جیہا سوال ہور پا دتا ۔ منشی مسدی وی مان نہیں ہوندے ۔ تھوڑا بہت ہتھ اوہناں نوں وی جھاڑنا پئیگا ۔ ہزار دو ہزار ہور پھڑی آوے ۔ تھانیدار نال مٹھو بارے گل کرن دا ایہہ ودھیا موقع سی ۔ لال سنگھ گھبرایا ہویا سی ۔ لگدے واہ کسے ملازم نوں تنگ نہیں سی کردا ۔ نہ پہلاں وانگ پٹھا بولدا سی ۔ تھانا لگبھگ وہلا ہو چکا سی ۔ پالے اتے میتے ورگیاں نوں کس نے چھڈاؤن آؤنا سی ؟ پالے لئی جیون آ سکدا سی ۔ جیون دا اپنا منڈا مساں چھٹیا سی ۔ اگانہ ٹائر فنڈ وی شروع ہو چکا سی ۔ کئی وار ایہہ ٹائر

سفارشیاں دے گل وی پے سکدا سی ۔ سیانے سیٹھاں نیں دڑ وٹ لئی ہونی ہے ۔ بلونت نے حالے تک مٹھو دا کوئی سفارشی وی تھانے نہیں سی آؤن دتا ۔ تھانیدار نوں لگدا ہونا ہے، جویں اوہ وی لاوارث ہی سی ۔ ‘‘سردار جی مٹھو میری رشتے داری 'چوں ہے.....آہ پنج سو ٹائر لئی اتے پنج سو.....-’’ ویلھے بیٹھے تھانیدار اگے پنج سو دھر کے بلونت نے گل چھیڑی ۔ ‘‘جے تیرا بندہ سی تاں پہلاں ہی دس دیندا.....آہ کیہ کری جانیں ؟ رہن دے.....-’’ بلونت جدوں پنج سو اس دی جیب چ پاؤن لگا تاں لال سنگھ نے اپرلے منوں پوچا ماریا ۔ مٹھو نوں چھڈنا ہی سی، چھڈ دتا ۔ مٹھو نوں بلونت نال جاندا دیکھ کے منشی دے ستیں کپڑیں اگ لگ گئی ۔ ‘‘اوئے بئی میس دا خرچہ تاں دوا دے.....-’’ مٹھو نوں گیٹ کول گھیر کے منشی نے بلونت نوں تاڑیا ۔ ‘‘ایہہ میرا رشتے دار ہے ۔ پنج سو ٹائر فنڈ دے 'تا ۔ ہور کنے بندے نے ؟' ‘‘تن دن ہو گئے تھانے بیٹھے نوں ۔ تن سو بندے ۔-’’ منشی نے اکھ مار کے بلونت نوں سمجھایا ۔ اوہ بلونت نال ادھو ادھ کرن نوں تیار سی ۔ ‘‘سو روپئے دیہاڑی نوں اگانھ ایہہ گرین ہوٹل ہے ؟ نالے جویں اگلے نوں مرغا پروسدے سی ؟ بھکھ تاں اگلے دی انج ہی مر جاندی ہے، ڈنڈا پریڈ ہوندی دیکھ کے ۔

تینوں آکھتا ایہہ میرا رشتے دار ہے ۔ جنیاں حاضریاں بنن میرے کھاتے لکھ دیئیں ۔'' ہینکڑ دکھاؤندا بلونت مٹھو نوں تھانے 'چوں باہر لے گیا ۔ منشی نال بلونت نوں کوئی ہمدردی نہیں سی ۔ بتھیری لٹ پا رکھی سی ۔ پنج سو روپئے میس دے بندے نہیں ہوندے، پنج سو منگ کے کھڑو جاندا سی ۔ لوکاں دیاں جامہ تلاشیاں ہی نہیں مان ۔ کسے بٹوئے چ پنجاہ ہون جاں پنج ہزار ۔ ایہہ سبھ ہڑپ کر جاندے ۔ آکھ ہی دینے ۔ انے ہی نکلے سن ۔ کئی تاں ڈردے گھڑیاں چھاپاں وی لین نہیں آؤندے ۔ پہلاں اوہ بلونت نوں بھلیا بیٹھا سی ؟ کدے اک دھیلا نہیں دوایا ۔ کوئی آسامی بلونت دے اڑکے آ گئی تاں مُونہہ چ پانی آ گیا ۔ مٹھو نوں مامے حوالے کر کے بلونت دی ہک چوڑی ہو گئی ۔ رشتے داراں وچ اس دی دھانک تاں جمی ہی سی نالے گیاراں ہزار دے کڑ کڑ کردے نوٹ وی بوجھے پے گئے سن ۔ نویں سٹاف تے ہن اس نوں کوئی گلہ نہیں سی ۔

28

کسے ہتھوں ہوئی بے عزتی تاں ماڑے توں ماڑے بندے نوں وی چبھدی رہندی ہے۔ پولیس دی ڈکشنری وچ تاں اس ناں دے شبد دا ناں نشان ہی نہیں ۔ ہر سمیں 'جی حضور، جی حضور' اکھواؤن والے نوں کوئی کھریاں کھریاں وی سنا جاوے اتے بندہ وی چھڈا لئے، ایہہ اس لئی مرن والی گل سی ۔

گل سہے دی نہیں، پہے دی وی سی ۔ اج بابا چھڈا کے لے گیا، کل نوں کسے جتھیدار نے آ جانا سی اتے پرسوں نوں کسے جنسنگھی نے ۔ اس طرحاں واپردا رہیا تاں پولیس دی دہشت تاں دناں وچ ہی ختم ہو جانی سی ۔ بغاوت دے روں وچ ہوئے لال سنگھ نے سارے شکی بندیاں دے رسے کھولھ دتے ۔ اوہ پالے اتے میتے نوں وی نہیں سی رکھنا چاہندا ۔ پرانا منشی گل پے گیا ۔ اس نے نویں منشی نوں چارج دینا سی ۔ بہت سارا مال تیار کرن والا رہندا سی ۔ پالا اتے میتا تھانے دے کماں کاراں دے بھیتی سی ۔ پہلاں وی جدوں پھڑے جاندے، منشی نال کم کراؤندے رہندے ۔ نہ ہی اوہناں دا کوئی پچھا کرن والا سی ۔ بھاویں مہینہ تھانے بیٹھے رہن، کسے نے نہیں سی پچھنا ۔ منشی دیاں منتاں اگے لال سنگھ نوں جھکنا پیا ۔ پچھلے دو دناں چ میز تے لتاں رکھ کے اخبار پڑھن توں سوا لال سنگھ نے کوئی کم نہیں سی کیتا ۔ جے سرکار نوں قاتل پھڑن دی کوئی کاہل نہیں تاں لال سنگھ نوں اپنی نوکری خطرے چ پاؤن دی کیہ چٹی پئی ہے ؟ سیاستداناں دا کیہ ہے ؟ جدوں اپنا سنگھاسن ڈولن لگدا ہے تاں کسے نہ کسے نوں بلی دا بکرا بنا دتا جاندا ہے ۔

اک پاسے اس تے زور پے رہیا ہے کہ قاتلاں نوں ہر حالت وچ بھوگ توں پہلاں پہلاں پھڑیا جاوے ۔ دوجے پاسے اس دی تفتیش وچ روڑا ہی نہیں، چٹان بنے کھڑے بابے دا کوئی حیلہ نہیں کیتا جا رہیا ۔ جہو جیہا رخ اعلیٰ اہلکاراں نیں اپنا رکھیا سی، اوہو جیہا لال سنگھ نے اپنا لیا ۔ بنٹی والی تفتیش بند کر کے اس نے عام جرماں ول دھیان دینا شروع کیتا ۔ پولیس دا سارا دھیان قاتلاں ول ہون کارن باقی جرماں دی رفتار تیز ہو گئی سی ۔ بھکی دے سرعام وکن دیاں مخبریاں آ رہیاں سن ۔ ٹھیکے دار چیک رہے سن ۔ گھر گھر ناجائز شراب کشید ہو رہی ہے ۔ سٹے والے نے اپنے کرندیاں دی گنتی دگنی کر دتی ہے ۔ اک دو لڑائیاں ہو چکیاں سن۔

لال سنگھ چپ ہویا تاں سارے پاسے شانتی ورت گئی ۔ نہ پھڑ پھڑائی، نہ پچھ گچھ، نہ کوئی جلسہ جلوس ۔ شہر جویں سکھی وسن لگا سی ۔ نویں کپتان نوں جویں ہور کوئی کم ہی نہیں سی ۔ وار وار رپورٹ منگ رہیا سی ۔ اس نوں فکر سی کہ بھوگ وچ کجھ دن باقی سن ۔ مکھ وزیر بھوگ وچ شامل ہونا چاہندا سی ۔ اوہ بھوگ وچ تاں ہی شامل ہو سکدا سی جے قاتلاں نوں بھوگ توں پہلاں پھڑیا جاوے ۔ پولیس نوں اتشاہت کرن لئی سرکار نے قاتلاں دے سر تے پنجاہ پنجاہ ہزار دے انعام وی رکھ دتے ۔ پولیس اہلکاراں نوں اک اک ترقی دین دا اعلان وی کیتا ۔ ایہہ مکھ وزیر دے وعدے سن، کسے افسر دے نہیں ۔ مکھ وزیر نے رینک ودھاؤن لگیاں کسے توں پچھن نہیں جانا ۔ آپ ہی گھگی مارنی سی ۔ لال سنگھ چپ کیتا سبھ کجھ دیکھ رہیا سی ۔ پولیس کول کیہڑا الادین دا چراغ سی بئی پھوک مار کے

جن نوں حاضر کرو اتے مجرماں نوں پھڑ لیاؤن دا حکم سنا دیو ۔ کسے نتیجے تے پجن لئی شکی بندیاں دی پچھ گچھ ضروری سی ۔ کسے دے مُونہہ تے تاں لکھیا نہیں ہوندا کہ اوہ قصوروار ہے جاں بے قصور ۔ تفتیش کرن لگیاں تھوڑا بہتاا دھکہ وی ہو جاندا ہے ۔ جنا چر بابے والا کنڈا کڈھ کے لال سنگھ نوں تفتیش کرن دیاں کھلاں نہیں دتیاں جاندیاں، لال سنگھ کسے وی شکی بندے نوں تھانے نہیں بلائیگا ۔ ایہہ اس دا آخری تے پکا فیصلہ سی ۔ کپتان نوں لال سنگھ ساری رپورٹ دے آیا سی ۔ بابا کوئی ماڑی موٹی ہستی نہیں ۔ اوہ تاں انتر راشٹری پدھر دا بندہ ہے ۔ لال سنگھ نے اپنی پدھر تے اس نوں ہتھ پا لیا تاں سارے دیش وچ وا ورولا کھڑا ہو جانا سی ۔ بابے دی گرفتاری لئی گھٹو گھٹو مکھ وزیر دا اشارہ ہونا ضروری سی ۔ لالے وانگ بابے دے حمایتیاں دی گنتی شہر تک ہی سیمت نہیں سی ۔ اس نے تاں اپنیاں ٹنگاں سارے صوبے وچ پسار رکھیاں سن ۔ لالے وانگ اس دے سمرتھکاں وچ دھناڈھ، کارخانیدار، ویوپاری جاں خسی ہوئے دھارمک سیاسی آگُو نہیں ہن ۔ اس دے سمرتھک تاں سراں تے کفن بنہی پھردے کالجاں یونیورسٹیاں دے ودیارتھی، فولادی ڈولیاں والے کرتی، بھولے بھالے کسان اتے ساری عمر لوکاں دے پیراں چ رلن والے دلت سن ۔ جے بابے نے اپنی ساری زندگی اوہناں دے لیکھے لائی سی تاں اوہ وی بابے لئی ہر طرحاں دی قربانی لئی تیار سن ۔ لال سنگھ نے تاں بابے دی ساری ہسٹری اس لئی دسی سی تاں جو کپتان لال سنگھ دی مجبوری نوں سمجھے، پر لال سنگھ نوں لگا جویں کپتان نوں اپنا فکر پے گیا ہووے ۔ اوہ گرفتاری

دے آرڈر دیندا دیندا گل ٹال گیا سی ۔ لال سنگھ نوں حکم ہویا سی کہ اوہ پہلاں بابے دے خلاف کوئی کیس درج کرے ۔ پھر عدالت وچوں گرفتاری وارنٹ حاصل کرے ۔ انے وچ اوہ مکھ وزیر توں حکم پراپت کر لئے گا ۔

مقدمہ درج کرنا کیہڑا اوکھی گل سی ؟ تھانے پجدیاں ہی لال سنگھ نے جھٹ وڈی ساری ایف.آئی.آر. کٹ دتی ۔ دوش وی سچے ۔ پولیس اہلکاراں نوں سرکاری ڈیوٹی کرن توں روکیا ۔ پولیس حراست وچوں بندہ چھڈایا ۔ سرکاری اہلکاراں دی توہین ۔ بناں آگیا توں تھانے چ پرویش ۔ ویہہ دفاواں لائیاں لال سنگھ نے ۔ پرچے تے صاحب دی تسلی نہ ہوئی ۔ کہانی من گھڑت جیہی لگدی سی ۔ اس توں پولیس دی کمزوری وی ثابت ہوندی سی ۔ اوہ پولیس ٹٹو دی ہوئی جیہڑی اک بڈھے بندے توں وی اپنی حفاظت نہ کر سکی ۔ اس پرچے نے تاں سگوں بابے نوں ہیرو بنا دینا سی ۔ اوہ اس عمر وچ وی تھانیوں بندہ چھڈاؤن دی ہمت رکھدا سی ۔ کوئی ہور پرچہ درج کیتا جاوے ۔ کسے سچی گھٹنا تے آدھارت کیتا جا سکے تاں بہت بہتر ۔ گھٹنا وی اس طرحاں دی رچی جاوے، جس نال لوکاں چ بابے دا وقار وی گھٹے اتے اس نالوں لوک ٹٹ وی سکن ۔ کسے بندے نوں بدنام کرن دے دو ہی طریقے ہوندے ہن ۔ زنانیبازی جاں فنڈاں وچ ہیرا پھیری ۔ بابے دی عمر زنانیبازی والی تاں رہی نہیں ۔ سمتی نے کوئی فنڈ وی اکٹھا نہیں کیتا کہ اس تے ہیرا پھیری دی گل اڈائی جا سکے ۔ نالے جس بندے نے ساری عمر چ دھیلا پلے نہ رکھیا ہووے، سگوں اپنی ساری جائداد اتے کمائی لوکاں دے لیکھے لا دتی ہووے، اس خلاف ہیرا پھیری دا الزام کس نے منناسی ۔ الٹا

دوش لاؤن والے دی کھلی اڈنی سی ۔ لال سنگھ نوں اکو حل سجھ رہیا سی ۔ کویں نہ کویں بابے دے خلاف جلوس کڈھیا جاوے ۔ جلوس چ گڑبڑ کرائی جاوے ۔ گڑبڑ دے سارے دوش بابے سر مڑھے جان ۔ پھیر بابے نوں گرفتار کرنا آسان سی، پر جلوس کڈھے کون ؟ ایہہ سمجھ نہیں سی آ رہیا ۔ سست ہوئی پولیس تے سنگھ بہت دکھی سی ۔ سویرے شام جدوں وی اوہ تفتیش دی پروگریس پچھن آؤندے، لال سنگھ گھڑیا گھڑایا اکو جواب دیندا : ''اسیں اپنے سٹار نہیں لہاؤنے ۔ تہاڈا بابا تفتیش اگے نہیں ترن دیندا ۔ جس شکی بندے نوں وی پھڑدے ہاں، اسے نوں چھڈا کے لے جاندا ہے ۔ سردار وی چپ بیٹھا ہے ۔ لگدے بابے توں ڈردے دی موک نکلدی ہے ۔'' پھیر سنگھ کول اس دا کیہ حل سی ؟ جے بابا کسے نوں چھڈا کے لے گیا تاں اوہ ضرور نردوش ہوئےگا ۔ بابا دہتشگرداں دی حمایت کرن والا تھوڑا ہے ۔ لال سنگھ نے سنگھ نوں اندر وڑ کے سمجھایا ۔ بابے دا ریکارڈ ٹھیک نہیں ۔ کسے سمیں اوہ مار دھاڑ کرن والے گرم خیالاں والے منڈیاں دا موہری ہوندا سی ۔ اوہو منڈے حالے وی بابے دیاں جتھیبندیاں وچ موہری ہن ۔ ایہہ کارا بابے دی کسے سمرتھک جتھیبندی دا وی ہو سکدا ہے ۔ ترکشیل سادھاں سنتاں دے پچھے پئے ہوئے ہن ۔ ٹونے ٹامناں جاں پچھاں دین والیاں نوں ونگاردے ہن ۔ ایہہ سارا ٹولا ہی ناستکاں دا ہے ۔ کیہ پتے لالا جی دے دھرم پرچار تے چڑدے ہون ؟ بابے دا مکو ٹھپیا ہی جانا چاہیدا ہے ۔

سنگھ نوں لال سنگھ دی گل جچ گئی ۔ نہیں تاں بابے نوں اڈا وڈا جہاد کھڑا کرن دی کیہ لوڑ سی ؟ ''جے گل سنگھ دی

سمجھ آ گئی تاں پولیس دی مدد کرو ۔" جلوس کڈھن لئی لال سنگھ نوں سنگھ ہی صحیح دھر لگی ۔ سنگھ پولیس دی مدد توں کدوں انکاری ہے ۔ اوہناں نوں قاتل چاہیدے سن ۔ سنگھ ہر قربانی لئی تیار سی ۔ قربانی تاں پلس ہی دیویگی ۔ سنگھ کیول مدد دیوے ۔ بابے دا منوبل گیرن لئی ضروری سی کہ اس دے خلاف اک بھرواں جلوس کڈھیا جاوے ۔ لوکاں نوں بابے دیاں کاروائیاں بارے دسیا جاوے ۔ لوکاں دا غصہ ہی بابے نوں پولیس نال پنگا لینوں روک سکدا ہے ۔ بابے دے خلاف جلوس کڈھنا سنگھ دے وس دا روگ نہیں سی ۔ بابے دے اپاشکاں دی گنتی سنگھ نالوں کئی سو گنا زیادہ سی ۔ ادھیاں نالوں ودھ سنگھ دے ورکر بابے دے سمرتھک سن ۔ نالے بابے دے کجھ ساتھی انڈر گراؤنڈ ہن، کسے وی سمیں سنگھ دے ورکراں نوں گولی مار سکدے ہن ۔ لال سنگھ نے بہتے ورکراں توں کیہ کراؤنے ؟ جنے آ سکن، انے ہی ٹھیک ہن ۔ جلوس وچ بندے اکٹھے کرنا لال سنگھ دی ذمہ واری سی ۔ پولیس نوں کیول نعرے مارن والے بندیاں دی ضرورت سی ۔ اوہ انڈر گراؤنڈ ساتھیاں توں وی نہ ڈرن ۔ پولیس جلوس دے نال ہوئےگی ۔ پولیس دی اگوائی لال سنگھ خود کریگا ۔ مجال ہے کوئی سنگھ ول جھاک وی جاوے ۔ پر ایہہ کم فوری ہونا چاہیدا سی ۔ اس توں پہلاں کہ بابے دے سمرتھکاں نوں اس دی سوہ لگے، ا جلوس نکل جانا چاہیدا سی ۔ جے سنگھ دے سیاستداناں نیں اکلے نعرے ہی مارنے ہن تاں جلوس کسے وقت وی کڈھیا جا سکدا سی ۔ اوہناں شام نوں چار وجے ہی جلوس کڈھن دا پروگرام بنا لیا ۔ جلوس بھگت سنگھ دے بت توں شروع ہونا سی اتے بازاراں وچ دی ہوندا ہویا بابے

دے گھر پجنا سی ۔ سنگھ نے بڑا نرم پروگرام رکھیا سی ۔ سیمت جہے نعرے مارنے سن ۔ گھر پج کے بابے نوں بینتی کیتی جانی سی ۔ اوہ پولیس دے کماں وچ دخل نہ دیوے ۔ پولیس نوں قاتل پھڑن دیوے ۔ سنگھ نوں یقین سی، بابے نے اس جائز منگ نوں ہر حالت وچ من لینا سی ۔ جدوں جلوس بت توں روانہ ہویا تاں گنتی پنجھی تیہی توں ودھ سی ۔ پولیس دی گنتی ورکراں نالوں کئی گنا زیادہ سی ۔ درشن نوں فکر لگا ہویا سی ۔ بابے دے گھر تک پہنچدے پہنچدے تاں اوہ دو چار ہی رہِ جانے سن ۔ جلوس جیوں جیوں اگے ودھدا گیا، سمرتھکاں دی گنتی وی ودھدی گئی ۔ گلی دے ہر موڑ توں دس ویہہ بندے جلوس وچ رل جاندے ۔ ودھ رہی بھیڑ نوں دیکھ کے درشن دا جوش وی ودھدا گیا ۔ اس دے نعریاں دی آواز اچی ہوندی گئی ۔ نعریاں دے ہنگارے توں درشن نوں لگدا سی، جویں سارا شہر بابے دے خلاف سی، قاتلاں نوں پھڑن لئی اک مٹھ سی ۔ ہولی ہولی جلوس دے طیور بدلن لگے ۔ درشن دے نعریاں ول کوئی دھیان نہیں سی دے رہیا ۔ بھیڑ وچوں ہی کوئی نعرے لاؤن لگا سی ۔ نعرے وی اوہ نہیں سن، جیہڑے سنگھ نے چنے سن ۔ ایہہ نویں ہی طرحاں دے سن :

''بنٹی دا قاتل.....کتا بابا.....'' ''بابے نوں.....پھاہے لاؤ.....'' ''قاتلاں دے راکھے بابے نوں.....گرفتار کرو.....گرفتار کرو.....'' ''پھوک دیاں گے.....پھوک دیاں گے ۔ قاتل بابے نوں پھوک دیاں گے.....'' بازار دے آخری موڑ تے عجیب عجیب قسم دے بندے جلوس وچ شامل ہو گئے ۔ کسے کول ڈانگ سی، کسے کول گنڈاسا اتے کسے کول ننگی تلوار ۔

کئیاں دے ہتھاں وچ اٹاں روڑے سن ۔ اک دے کول تیل والیاں پیپیاں وی دکھائی دیندیاں سن ۔ ''چک دیو.....پھوک دیو.....مار دیو.....بابے غدار نوں.....قاتل نوں.....'' عجیب عجیب جہے آوازے کسے جا رہے سن ۔ گھبرائے درشن دے پیر تاں پچھانہ ول جا رہے سن پر لال سنگھ کاہل کر رہیا سی ۔ درشن نوں کجھ وی سمجھ نہیں سی آ رہی کہ جلوس وچ شامل لوک کون سن ؟ نہ اوہ سنگھ دے ورکر سن، نہ ہی شہر دے نواسی ۔ پھیر وی چہرے دیکھے بھالے جہے ضرور سن ۔ درشن دی خاموشی نوں دیکھ کے اک نواں سیاسی آگُو رکشے تے چڑھ گیا ۔ اس نے مائیک درشن ہتھوں پھڑ لیا ۔ نواں سیاسی آگُو اچی اچی نعرے لاؤن لگا ۔ یوا سنگھ دے حق وچ، لالا جی دے حق وچ اتے پولیس دے حق وچ ۔ رکشے 'چوں اتر کے درشن نے سکھ دا ساہ لیا ۔ کسے ہور نے رام سروپ نوں وی رکشے 'چوں لاہ دتا سی ۔ اوہ وی درشن نال آ رلیا ۔ اوہ بٹر بٹر تک رہے سن ۔ جلوس اوہناں ہتھوں نکل چکا سی ۔ اگوں کیہ ہون والا ہے، کسے نوں کجھ نہیں سی پتہ ۔ لال سنگھ نے نویں سیاستداناں دے کن وچ پھوک ماری ۔ اوہ جلوس تیزی نال بابا جی دے گھر ول لجان لگے ۔ لال سنگھ نوں مخبری ملی سی کہ بابے دے خلاف نکل رہے جلوس دی خبر شہر دی گلی گلی وچ تاں پھیل ہی گئی سی تے ایہہ پنڈاں وچ وی پہنچ گئی سی ۔ کئی جتھیبندیاں بابے دے حق وچ جلوس کڈھن دیاں تیاریاں کر رہیاں سن ۔

سانسیاں دیاں کلیاں ولوں پنجاب سٹوڈینٹس یونین دے شامو دی اگوائی وچ عورتاں مرداں دا اک ٹولا چل وی چکا سی ۔ اوہناں دے ہتھاں وچ تکلے، داتیاں اتے کھرپے سن ۔ اوہناں نوں

رستے وچ ہی قابو کرن لئی اک پولیس دا دستا بھیجیا جا چکیا سی ۔ دھاگہ مل وچ ہڑتال ہو گئی سی ۔ مزدوراں نوں اشوک لیڈ کر رہیا سی ۔ اوہ کہرام مچاؤندے آ رہے سن ۔ کرانتی کاری پھرنٹ دے کجھ کارکن ہتھیاراں سمیت بابے دے گھر پہنچ چکے سن ۔ ترکشیل اگواڑ والی دھرم شالہ وچ اکٹھے ہو رہے سن ۔ اتھوں بابے دا گھر نیڑے ہی سی ۔ کسے وی سمیں اوہ جلوس نال ٹکرا سکدے سن ۔ کئی پنڈاں وچ لاؤڈ سپیکراں تے لوکاں نوں ٹرالیاں وچ بیٹھ کے شہر پجن دے سدے دتے جا چکے سن ۔ نال دے پنڈاں 'چوں لوکاں دیاں بھریاں کجھ ٹرالیاں شہر ول کوچ کر چکیاں سن ۔ گڑبڑ دی سنبھاونا نوں مکھ رکھدیاں سارا بازار بند ہو چکا سی ۔ لال سنگھ نوں خطرہ سی ۔ سچ مچ ٹکرا ہو سکدا سی ۔ اس طرحاں ہو گیا تاں لال سنگھ نوں لینے دے دینے پے سکدے سن ۔ اوہ جلوس وچ تیزی نال گھم رہیا سی ۔ جلوس وچ شامل بندیاں نوں اوہ کجھ سمجھا رہیا سی ۔ باقی دا پینڈا جلوس نے کجھ منٹاں وچ ہی مکا لیا ۔ بابے دے گھر اگے پجدیاں ہی اٹاں روڑیاں دی بارش شروع ہو گئی ۔ ڈانگاں گنڈاسیاں نال دروازے توڑن دے یتن ہون لگے ۔ ‘‘وڈیا انکلابیا ہمت ہے تاں باہر آ.....’’ ‘‘دیکھدے ہاں توں قاتلاں نوں گھرے بہا کے کویں بچاؤنیں ؟’’ ‘‘بھن دیؤ غدار نوں.....پھوک دیو سارے پریوار نوں.....-’’

اٹاں روڑیاں دے نال نال نعرے وی اچے ہوندے گئے ۔ تیل دیاں پیپیاں والیاں نیں پھرتی نال تیل دروازیاں تے چھڑک دتا ۔ کوئی تیل نوں تیلی دکھاؤن ہی لگا سی کہ کوٹھے توں بابا گڑکیا : ‘‘بےوقوف سنگھ والیو تسیں کتھے ہو ؟ .....تہانوں دسدا نہیں

ایہہ سارے بندے پولیس دے کرمچاری ہن جاں بھاڑے تے خریدے ٹٹو.....تہاڈی عقل کتھے گئی ؟ .....ایہہ پولیس دی سانوں آپس وچ ٹکراؤن دی سازش ہے.....-'' بابے دی گڑھک نال سارا جلوس سہم گیا ۔ ڈانگاں اتے گنڈاسے اتھے ہی رک گئے ۔ کجھ کو مُونہہ لکاؤن دا یتن کرن لگے ۔ بابا کوٹھے تے چڑھیا کھڑا سی ۔ پنج چھیج ہتھیاربند نوجوان اس دے آلے دوآلے کھڑے سن ۔ اوہناں اپنے نشانے بھیڑ دے چنویں بندیاں تے سنھے ہوئے سن ۔

''کسے نے ہور اگے ودھن دی کوشش کیتی تاں 'کلے 'کلے نوں بھن دیاں گے ۔'' بندوقاں تانی جدوں اک نوجوان کڑکیا تاں تیل والے ہتھوں پیپی چھٹ گئی ۔ ادھا تیل اس دے کپڑیاں تے پے گیا ۔ جلوس دے سامہنے والے پاسیوں اگے ودھ رہے ترکشیلاں دے جلوس دے نعرے سنائی دین لگے ۔ اس توں پہلاں کہ ترکشیل سامہنے آؤندے، بھیڑ وچوں کسے نے ہوائی فائر کر دتا ۔ کوٹھے توں وی دھڑا دھڑا ہوائی فائر ہون لگے ۔ دیکھدے دیکھدے ساری بھیڑ چھائیں مائیں ہو گئی ۔ پچھے کسے دی جتی رہِ گئی، کسے دی پگ اتے کسے دا چادرا ۔ پنج چار فائر کر کے دوویں دھراں شانت ہو گئیاں ۔ انے چ ہی لال سنگھ دا مسئلہ حل ہو گیا ۔ اس نے اک وار پھر ڈھیر ساریاں دفاواں لا کے بابے اتے اس دے سمرتھکاں دے خلاف پرچہ درج کیتا ۔ ناجائز ہتھیار رکھن دی دفعہ، دوہاں فرقیاں وچ نفرت پھیلاؤن دی دفعہ، مجرماں نوں پناہ اتے ہلا شیریل دین دی دفعہ، بھیڑ تے گولی چلا کے قاتلانہ حملہ کرن دی دفعہ ۔ سرکاری کرمچاریاں نوں ڈیوٹی توں روکن دی دفعہ اتے سرکار ورودھ

بغاوت دی دفعہ ۔ اس مقدمے تے وی صاحب خوش نہیں سی ہویا ۔ ایہہ تاں کوئی منگھڑت کہانی نہیں سی ۔ سارے شہر نے واکا اکھیں دیکھیا سی ۔ فوٹوگرافراں نیں فوٹواں لئیاں سن اتے پترکاراں نیں رپورٹاں لکھیاں سن ۔ لوک وی بابے نال ناراض سن ۔ اس نوں نہتھی بھیڑ تے گولی نہیں سی چلاؤنی چاہیدی ۔ صاحب نے لال سنگھ نوں کیول یقین ہی دوایا ۔ اجیہے مقدمے گرفتاری دا حکم دینداں سرکار نوں کیہ اعتراز ہو سکدا سی ؟ اس واقعے نوں وی دوجا دن سی ۔ بابے دے سمرتھکاں دا پراپیگنڈا بڑا تیز سی ۔ دو دناں وچ ہی اوہناں لوکاں نوں سمجھا دتا کہ اس جلوس دا پربندھ پولیس نے کیتا سی ۔ بندے وی پولیس دے سن اتے یوجنا وی ۔ اوہناں فوٹواں وڈیاں کرا کرا کے لوکاں وچ ونڈنیاں شروع کر دتیاں سن، جیہناں وچوں پولیس اہلکاراں دے چہرے صاف دکھائی دے رہے سن ۔ سمتی نے درشن اتے رام سروپ نوں وی بھرما لیا ۔ اوہناں بھری محفل وچ غلطی من لئی ۔ ایہہ وی اقبال کیتا کہ اوہناں ایہہ کرتوت پولیس دے کہن تے کیتی سی ۔ سرکار دی خموشی توں لال سنگھ نوں لگدا سی، جویں پاسہ پٹھا پین والا سی ۔ لال سنگھ نے کناں نوں ہتھ لائے ۔ کھوہ چ پئے ایہو جیہی تفتیش ۔ بھٹھ چ پئے مکھ وزیر دا وعدہ ۔ جدوں مکھ وزیر نوں ہی کوئی فکر نہیں تاں پولیس نوں کیہ ؟

لوکاں وچ ودھ رہے روہ نوں دیکھدیاں لال سنگھ نے دس دناں دی چھٹی بھیج دتی ۔ بھوگ پچھوں دیکھی جائیگی ۔ چھٹی دی تھاں جدوں بابے دی گرفتاری دی پروانگی آئی تاں لال سنگھ دی جان وچ جان آئی ۔ مکھ وزیر ولوں لال سنگھ نوں کھلی چھٹی سی ۔ اوہ بابے نوں وی گرفتار کر سکدا سی اتے

اس دے سمرتھکاں نوں وی ۔ جے ضمانت ہوندی دسے تاں راشٹری سرکھیا قانون دی ورتوں وی کیتی جا سکدی سی ۔ لال سنگھ خوش سی ۔ ہن اس نوں اپنے جوہر دکھاؤن دا موقع ملیا سی ۔

29

جے بابے دی گرفتاری دے حکم نہ آؤندے تاں پالے اتے میتے نوں اس شام رہیاء کر دتا جانا سی ۔

اوہناں نال پھڑے سارے بندے گھرو گھری جا چکے سن ۔ اوہناں نوں تھانے بٹھائی رکھن دے دو ہی کارن سن ۔ پہلا ایہہ کہ اوہناں دا کوئی وارث اوہناں نوں چھڈاؤن نہیں سی آیا ۔ میتے دا تاں کوئی ہے ہی نہیں سی ۔ پالے دی ماں تھانے باہر بیٹھ بیٹھ مڑ گئی، اس دی کسے نے سنی ہی نہ ۔ دوجا کارن ایہہ سی کہ تفتیش سمیں اوہ ناظر دی مدد تاں کردے ہی سن، ویلھے سمیں مال مقدمہ تیار کرن وچ منشی دا ہتھ وی وٹاؤندے سن ۔

تفتیش لئی تاں کوئی مستوا تھانے چ نہیں سی رہیا، پر منشی دا کم بہت رہندا سی ۔ نواں منشی کئی دناں دا آیا بیٹھا سی ۔ چارج دین لئی پرانے منشی نوں اک اک مد تیار کرنی پے رہی سی ۔ لال سنگھ نوں تاں اوہناں دی کوئی ضرورت نہیں سی ۔ اوہناں دی رہیائی دے ادھیکار منشی کول سن ۔ جدوں مناسب سمجھے، منشی اوہناں نوں چھڈ دیوے ۔ منشی رہیائی نوں ٹالدا آ رہیا سی ۔ لگدا سی جویں سارا مال مقدمہ ہی تیار کرن والا رہندا سی ۔ اوہ اک کم مکا کے ہٹدے تاں منشی دوجا اگے کر دیندا ۔ ''ایہو کم باقی رہندے ۔ کرو تے بھج جاؤ ۔'' چائیں چائیں اوہ کم چ جٹ جاندے ۔ پہلے دن اوہناں سینکڑے بوتلاں اتے بیسیاں وڈیاں کینیاں پانی نال بھریاں ۔ اوہناں دے مُونہہ تے کپڑے بنھ کے دھاگہ لپیٹیا گیا ۔ دھاگے دیاں گنڈھاں تے لاکھ لا کے موہراں دے نشان لائے ۔ پھیر مال نوں کسے مجرم نال سبندھت

کرن لئی اس دا ناں پتہ اتے مقدمہ نمبر لکھیا گیا ۔ بوتلاں تے کینیاں دے باہر لکھیا گیا 'ناجائز شراب' ۔ بوتلاں دا کم مکا تاں بوریاں بھرن دا کم شروع ہو گیا ۔ لکڑ دے بور دا ٹرک آرے توں آیا ۔ بوریاں جیون آڑھتیئے نے بھیجیاں ۔ بوریاں وچ بور ایوں تول تول بھریا گیا، جویں اوہ بور نہ ہو کے پستا ہووے ۔ مجال ہے ادھ پا وی گھٹ ودھ ہو جاوے ۔ بوریاں دے باہر لکھیا گیا 'چورا پوست'

بوریاں نال مال خانا نکو نکو بھر گیا ۔ تل سٹن دی تھاں وی نہ رہی ۔ ہن تاں منشی رہیاء کریگا ہی ۔ ایہہ سوچ کے اوہ ہڈ توڑویں محنت کردے رہے ۔ دوپہر نوں تھوڑا جیہا تھکیواں محسوس ہویا تاں منشی نے بھورا بھورا افیم کھوا دتی ۔ مڑ سارا دن اوہ ڈھگے وانگ بڑہکاں ماردے رہے ۔ جدوں گھر جان دی چھٹی لین لئی منشی دے پیش ہوئے تاں پیلے جہے دینداں نوں باہر کڈھ کے اوہ بھیڑی جیہی ہاسی ہسیا : ''کیوں گھرے جا کے تحصیلداری کرنی اے ؟ کھاؤ پیو موج کرو ۔'' ایہہ ٹھیک سی کہ ہن تھانے وچ اوہناں نوں کوئی تکلیف نہیں سی ۔ جیہڑی جھاڑ جھمب ہونی سی، ہو چکی سی ۔ ہن اوہ سٹاف ممبراں وانگ ہی تھانے وچ وچردے سن ۔ گھمن پھرنن تے کوئی پابندی نہیں سی ۔ کھان پین دی کھل سی ۔ میس چ جا کے جس مرضی چیز نوں مُونہہ مار لین، کوئی نہیں سی ٹوکدا ۔ رات نوں اوہناں دی ڈیوٹی کوارٹراں وچ ہوندی ۔ اوہ تھانیداراں نوں وسکی ورتاؤندے ۔ بچی کھچی آپ پیندے ۔ انیاں موجاں باہر نہیں سن ۔ پھیر وی پنجرے چ تاڑے پنچھی وانگ تھانے دی گھٹن اوہناں نوں چبھدی رہندی سی ۔ اوہ اپنیاں جھونپڑیاں وچ جان لئی کاہلے

سن ۔ بس منشی دا اک کم ہور رہندا سی ۔ راتو رات افیم تیار کر کے ڈبے بھرنے سن ۔ کل تاں منشی نے وی چارج چھڈ دینا سی ۔ اوہ دب کے محنت کرن اتے سویر ہوندیاں ہی گھر دا رستہ پھڑن ۔ اوہناں دے چہریاں تے تھکیویں اتے نراشا دے چنہ پڑھ کے منشی نے اک وار پھیر رحم کیتا ۔ دو پڑیاں افیم دیاں اوہناں دے حوالے کیتیاں ۔ تکڑی جیہی چاہ بنا کے چھک آؤن ۔ نہ تھکیواں ہوئےگا، نہ گھر دی یاد ستائیگی ۔ افیم دا کم مکیا تاں چاقوآں، پستولاں دا ڈھیر لگ گیا ۔ ہر اک تے پرچی چپکاؤ ۔ جھاڑ جھمب کے خانیاں چ سجاؤ.....۔

منشی نے کھہڑا چھڈیا تاں تھانیداراں نیں گھیر لئے ۔ کسے دے بوٹ پالش کرن والے رہندے سن اتے کسے دے کپڑے میلے سن ۔ پالے اتے میتے نوں کپڑے دھوندے دیکھ کے سپاہیاں نیں وی اپنے کچھے بنیناں اوہناں اگے لیا سٹے ۔ سرکاری وکیل گرمیت دے تھانے آؤن تک اوہ اس چراسی دے چکر 'چوں نکلن دیاں ساریاں آساں چھڈ چکے سن ۔ سویر توں اوہناں گھر جان دی گل ہی نہیں سی چھیڑی ۔ اوہناں نوں محسوس ہویا سی، جویں پولیس والے اوہناں دی مجبوری دا ناجائز فائدہ اٹھا رہے سن ۔ جیوں ہی اوہ گھر جان دی منگ لے کے اوہناں اگے پیش ہوندے، اوہ کوئی نہ کوئی کم اوہناں حوالے کر دیندے ۔ اوہ پھٹا پھٹا کم نبیڑدے ۔ اک نبڑدا تاں دوجا تیار ہو جاندا ۔ کوئی مفت دے نوکراں نوں ہتھوں گواؤنا نہیں سی چاہندا ۔ چاہاں والے خالی گلاس چکدے میتے نوں گرمیت نے پچھان لیا ۔ اوہ اتھے کویں ؟ میتے نوں تاں کدوں دا اوہ اس چکرویو وچوں کڈھوا چکا سی ۔ میتے نوں انے دن تھانے

بٹھائی رکھن دا منشی کول کوئی جواب نہیں سی ۔ واپس جاندے گرمیت نے منشی نوں حکم دتا، شام تک دوہاں نوں ہر حالت وچ چھڈ دتا جائے ۔ شام ہوئی تاں پولیس بابے دی گرفتاری وچ الجھ گئی ۔ بابے دی گرفتاری نال اک وار پھیر تھانے وچ گہما گہمی ہو گئی ۔ بابے توں پچھ گچھ تاں بہت ہوئی پر اس نے کوئی راہ نہ دتا ۔ اس نوں تھانے وچ رکھنا خطرے توں خالی نہیں سی ۔ اس لئی راتو رات اس نوں جیل بھیج دتا گیا ۔ پولیس کول سماں گھٹ سی ۔ اوہ شکی بندیاں نوں جلدی توں جلدی گرفتار کرنا چاہندے سن ۔ ساری رات یوجناواں بندیاں اتے پھڑ پھڑائی ہوندی رہی ۔ لال سنگھ دا وچار سی کہ دہشتگردی وچ دو طرحاں دے لوک حصہ لے رہے سن ۔ زیادہ گنتی پیشیور مجرماں دی سی ۔ اوہناں سادھارن پیشے چھڈ کے ایہہ دھندا اپنا لیا سی ۔ پیسہ سوکھی طرحاں بن رہیا سی، سیاسی شرن سی اتے کجھ لوکاں دی ہمدردی وی ۔ بھائیچارے دا کھیتر وشال ہو گیا سی ۔ ہتھیار وی آسانی نال مل رہے سن ۔ ڈردی پولیس جلدی جلدی ہتھ وی نہیں سی پاؤندی ۔ لوکاں وچ دہشت سی ۔ سبھ کجھ جاندے بجھدے وی اوہ مخبری نہیں سی کردے ۔ اس طرحاں دے دہشتگرداں نوں پولیس پہلے دور وچ پھینٹا چاڑھ چکی سی ۔ دوجا اک اجیہا گروپ اوہناں وچ شامل سی، جیہناں نوں پیسے دی تھاں چودھر دی زیادہ بھکھ سی ۔ ذمینداراں اتے سرداراں دے کاکے اسے گروپ وچ آؤندے سن ۔ پہلے طبقے توں تاں کجھ حاصل نہیں سی ہویا ۔ اس سمیں پولیس دی اکھ دوجے طبقے تے سی ۔ بابے نوں جیل بھیج کے جتھے پولیس دے حوصلے بلند ہوئے سن، اتھے پولیس دا ورودھ کرن والیاں نوں

بھاجڑاں پے گئیاں سن ۔ اس دا سبھ توں وڈا ثبوت کالج دا پرنسپل سی ۔ پولیس نوں شک سی، دہشتگرداں دا وڈا اڈا کالج سی ۔ ہوسٹلاں وچ دہشتگرداں دے لکے رہن دی سنبھاونا نوں رد نہیں سی کیتا جا سکدا ۔ پرنسپل پیراں تے پانی نہیں سی پین دیندا ۔ پولیس نوں کالج چ داخل ہون دی اجازت نہیں سی دے رہیا ۔ اس نوں مکھ وزیر دا جماعتی ہون دا ہنکار سی ۔ اس ورگے اڑیئل ٹٹوآں دا ہنکار دور کرن لئی پولیس نے مکھ وزیر دے اس حکم دا دب کے پرچار کیتا سی، جس وچ اوہناں آکھیا سی، اس گمبھیر مسئلے وچ جے اس دا کوئی خاص حمایتی وی ٹنگ اڑاوے تاں اس نوں وی نہ بخشیا جاوے ۔ بابے نوں اوہ سبق سکھا چکے سن ۔ ہن واری پرنسپل دی سی ۔ کالج چ منڈیاں ولوں کیتیاں جاندیاں سرگرمیاں دی پولیس کول کوئی ٹھوس رپورٹ نہیں سی ۔ بس اینا کو پتہ سی کہ کالج وچ کئی یونیناں بنیاں ہوئیاں سن ۔ کانگرس پکھی وی، بھارتی جنتا پارٹی پکھی وی اتے اکالی پکھی وی، پر ایہہ فصلی بٹیریاں وانگ خاص خاص موقعیاں تے ہی دکھائی دیندیاں سن ۔ اخباراں چ خبراں چھپوا کے جاں کسے سیاسی اگُو نوں خوش کر کے خاموش ہو جاندیاں سن ۔ مکھ جتھیبندیاں دو ہی سن ۔ اک کھاڑکو جتھیبندی اکھواؤندی سی ۔ ایہہ اوہناں یودھیاں دی سمرتھک سی، جیہڑے سکھ قوم دی آزادی لئی جوجھ رہے سن ۔ ایہہ کھاڑکوآں ولوں دتے جاندے ہر پروگرام تے عمل کردی سی ۔ دوجی پنجاب سٹوڈینٹس یونین سی ۔ اوہ مارکسی وچاردھارا وچ وشواس رکھدی سی ۔ کھاڑکو جتھیبندی نوں اوہ فرقو دسدے سن اتے اوہناں دے ہر دھرم پرچار دے پروگرام نوں تارپیڈو کرن دے

یتن کردے سن ۔ اوہ اپنی سیدھ بابے توں لیندے سن ۔ دوہاں جتھیبندیاں دا کئی وار ٹکرا ہو چکا سی ۔ اس وار گولی وی چلی سی ۔ کئی مقدمے پولیس کول درج سن ۔ دوہاں دھراں دا اٹ کتے والا ویر سی ۔ پولیس ک

ول اوہناں منڈیاں دی سوچی وی سی، جیہڑے پولیس نوں ایہناں کیساں وچ لوڑیندے سن ۔ پرنسپل ہور سوچنا دین نوں تیار نہیں سی ۔ کیہڑا منڈا کس جتھیبندی وچ شامل سی، کنا کو خطرناک سی اتے کیہڑیاں کیہڑیاں وارداتاں کر چکا سی، ہیڈ کلرک کول اس دی پوری سوچی سی ۔ اسے اطلاع دے آدھار تے پولیس گرفتاری کر رہی سی ۔ بنٹی دے قتل ورگیاں کاروائیاں نال پنجاب سٹوڈینٹس یونین دا کوئی سنبندھ نہیں سی ۔ پھیر وی پولیس لئی اوہناں دی گرفتاری بہت ضروری سی ۔ اوہ باہر رہِ گئے تاں بابے دی رہیائی لئی جہاد کھڑا کر سکدے سن ۔ پولیس نوں تاں ترکشیلاں، کرانتی کاری فرنٹ دے کارکناں اتے نوجوان سبھا دے سیاستداناں دی وی بھال سی ۔ اوہ لوک سنگھرش سمتی دا ناں نشان ہی مٹا دینا چاہندے سن ۔ کھاڑکوآں دی گرفتاری اس توں وی اہم سی ۔ دو دناں دے تھوڑے جہے سمیں وچ قاتلاں دا گرفتار ہونا ضروری سی ۔ مکھ وزیر گرفتاری لئی کاہل کر رہیا سی ۔ دوہاں جتھیبندیاں دے پرمکھ سیاسی اگُو پہلاں ہی فرار ہو چکے سن ۔ دوجے درجے دے کارکناں توں ہی پولیس نوں کم چلاؤنا پے رہیا سی ۔ پوزیشن پہلاں والی ہی سی ۔ فورس گھٹ اتے بندے زیادہ ۔ اجیہے حالات وچ پالے اتے میتے دی رہیائی دا سوال ہی پیدا نہیں سی ہوندا ۔ اوہ اک عام سپاہی جنا کم دے رہے سن ۔ ناظر دی

سفارش تے لال سنگھ نے دوہاں دی رہیائی تے پابندی لا دتی سی ۔ اک دو دناں دا مسئلہ سی ۔ قاتلاں دی گرفتاری پچھوں پولیس نے اوہناں توں کیہ کراؤنا سی ؟ ویسے وی تھانے وچ رونق نوں دیکھ کے اوہناں دوہاں دا من لگ گیا سی ۔ ہن اوہ پہلاں وانگ ویلھے نہیں سن ۔

30

ایس.ایچ.او. نے بڈھے بلونت سپاہی دی سیانپ نوں مانتا دے دتی ۔ سچ مچ اس توں ودھ قابل سپاہی کوئی سارے ضلعے وچ نہیں سی ۔ ایہہ گل پکی سی کہ نہ اس توں ودھ کوئی مخبری حاصل کر سکدا سی اتے نہ ہی اس توں ودھ کوئی پیسے بٹور سکدا سی ۔ لال سنگھ نے جے بھوگ توں پہلاں قاتل لبھنے ہن تاں اس نوں بلونت دی مدد لینی ہی پینی سی ۔ اس لئی اس نے بلونت نوں پچکار لیا سی اتے اپنے سبھ توں نیڑلے بندیاں دا خطاب بخش دتا سی ۔ بلونت دی مرضی مطابق پچھ گچھ لئی اس نوں سرداراں اتے سیٹھاں دے دس باراں منڈیاں دی اوہ ٹولی ملی سی، جیہناں دا کسے دھڑے نال کوئی واسطہ نہیں سی ۔ اوہناں دا اکو اک کم کنٹین وچ بیٹھ کے کافی پینا اتے کڑیاں چھیڑنا سی ۔ اجیہے منڈیاں نوں دو کارناں کرکے پھڑیا گیا سی ۔ پہلا : اوہناں دے ماپیاں توں پیسے اکٹھے کرنا ۔ دوجا : پولیس نوں نرپکھ ثابت کرن لئی اوہناں نوں کجھ ہی گھنٹیاں بعد چھڈ دتا جانا سی ۔ اوہ وی پریس رپورٹراں دی حاضری وچ ۔ منڈیاں دے سوہل سریراں اتے ماپیاں دے رتبیاں نوں دھیان وچ رکھدیاں بلونت نے تفتیش دے ہلکے پھلکے طریقے ہی ورتنے شروع کیتے سن ۔ بھلے مانس بلونت نے پہلاں اوہناں نوں اک لائن وچ بٹھا کے 'سچ بولن' دا موقع دتا ۔ جے اوہ صحیح صحیح گل دس دین تاں بلونت کجھ نہیں آکھیگا ۔ سرکار ولوں ملن والا سارا انعام وی مخبر نوں ملیگا اتے تھانیداری وی ۔ جدوں ساریاں نیں ہی سر پھیر دتے تاں بلونت نوں غصہ چڑھن لگا ۔ ''نہیں پتہ تاں

کوئی نہیں ۔ دیکھدے جاؤ کویں یاد آؤنگے باپاں دے ناں پھٹاپھٹ حرام زادیو جے تھوڈی ریل گڈی نہ بنا دتی تاں میرا ناں وی بلونت نہیں ۔'' آکھدے بلونت نے پہلاں بانیاں دے یش نوں بودیاں توں پھڑ کے باہر دھوہیا ۔ ''اوہ دو دن تھوڈے کارخانے وچ رہے.....توں روٹی ٹک پہنچاندا رہیا.....ہن آکھدے کجھ نی پتہ.....دس کتھے چھڈ کے آئے اپنے باپاں نوں ؟'' بناں جواب اڈیکے بلونت نے اٹھ دسٹھ تھپڑ اس دیاں گلھاں تے جڑ دتے ۔ یش دیاں لتاں کمبن لگیاں ۔ چیکاں ماردا جدوں اوہ بلونت دے پیریں پین لگدا تاں بلونت مڑ بودیاں توں پھڑ کے اس نوں اپر نوں دھوہ لیندا ۔ دھول دھپھا کردا مڑ اوہو پرشن دہراؤندا ۔

"دیوی دی سونہہ مینوں کجھ نہیں پتہ.....-'' بھباں مار مار سپشٹیکرن دیندے یش دا گلا بیٹھ گیا ۔ گلھاں لال ہو گئیاں، کن سج گئے ۔ پیشاب نکلن کارن پینٹ گلی ہو گئی ۔ ٹٹی دی ہازت ہون لگی ۔ ہور پئے دو تھپڑاں نیں اس دا سر چکرا دتا ۔ سر نوں چڑھدیاں گھمن گھیریاں یش نوں دھرتی تے ڈگن لئی مجبور کرن لگیاں ۔ یش دی پینٹ لہا کے میتے نوں پھڑائی گئی ۔ اوہ پینٹ دیاں موریاں نوں آپس وچ بنھ کے پہلاں اس دا ہار بنائے اتے پھیر اس وچ ریت بھر لئے ۔ اوہ ہار یش دے گل وچ پا کے ڈنڈ کڈھائیگا ۔ جنی دیر چ ہار تیار ہوندا ہے، اونی دیر چ پالا اس نوں ٹٹیاں چ لجا کے حاجت مٹا لیائے ۔ یش توں وہلا ہو کے بلونت جیتی اتے نینو ول ہویا ۔ اوہناں دا رنگ تاں پہلاں ہی پیلا بھوک ہویا ہویا سی ۔ بلونت دے نیڑے پجدیاں ہی اوہناں نوں پسینے چھٹ پئے ۔ اوہناں دیاں پینٹاں لہا کے کھلے کھلے پجامے پائے گئے ۔ پجامیاں وچ چوہے چھڈے گئے ۔ چوہیاں

دیاں نہوندراں اتے دیندیاں اوہناں نوں ہالوں بےحال کرن لگیاں ۔ اک دو وار اوہناں چوہے قابو کرن دی کوشش کیتی تاں بلونت دے ڈنڈیاں نیں انگلاں سجا دتیاں ۔ یش وانگ اوہ وی چیک چہاڑا پاؤن لگے ۔ سیٹھاں دے منڈیاں دیاں پئیاں پدیڑاں دیکھ دیکھ پالا اتے میتا مسکڑیئے ہس رہے سن ۔ نوکراں نوں گالھاں کڈھ کے بلاؤن والے اتے شگل شگل وچ ہی ٹھڈے مار دین والے نواباں نوں ہن پتہ لگا ہونا ہے کہ ٹھڈا کویں دھر اندر تک مار کردا ہے ؟ اوہ منڈیاں دا تماشہ بڑے سواد نال دیکھ رہے سن ۔ جیتی اتے نینو نوں کجھ دیر سستاؤن دا وقت دے کے بلونت تھر تھر کمبدی باقی ڈھانی ول ہویا ۔ منڈیاں نوں اپنی اپنی تھاں مودھے پین دی ہدایت ہوئی ۔ پہلاں پولے پولے چنڑاں تے چار چار چھتراں دا پرشاد ورتایا گیا ۔ پھیر اوہناں نوں پٹھیوں سدھے اتے سدھیوں پٹھے ہو کے لوٹنیاں کھان دا حکم ہویا ۔ اس طرحاں لٹدے لٹدے اوہناں ویڑھے دے اک کھونجے توں دوجے کھونجے تک جانا سی ۔ پھیر اودھروں پہلے کھونجے ول آؤنا سی ۔ مہنگے مہنگے کپڑے اتے بنا سنوار کے رکھے پٹے منڈاں وچ مٹی چ مٹی ورگے ہو گئے ۔ گوڈیاں اتے کوہنیاں 'چوں خون سمن لگا ۔ مٹی نال مُونہہ بھر جان کارن کئیاں نوں اتھو چھڑ پئے ۔ رفتار مٹھی کرن والیاں لئی بلونت دا ڈنڈا حاضر سی ۔ جیوں ہی ڈنڈا گٹیاں تے وجدا، جھٹ اوہناں دی رفتار تیز ہو جاندی ۔ اوہناں وچوں کوئی کوئی بے ہوش ہون لگا ۔

انج تاں اوہناں دی سرت ٹکانے لیا کے بلونت دی تفتیش مکمل ہو چکی سی ۔ پھیر وی منڈیاں نوں مانسک تناؤ وچ رکھن لئی اوہناں نوں کپڑے جھاڑ کے دوبارہ تیار رہن دا حکم ہویا ۔

بلونت دا اگلا کم منڈیاں دے سفارشیاں نوں ملنا سی ۔ سنتری دس رہیا سی کہ پہلوان دے ڈھابے توں لے کے پاندھے عرضی نویس تک سبھ دُکاناں سفارشیاں نال بھریاں پئیاں سن ۔ اوہ جائے اتے اوہناں نال سمپرک قایم کرے ۔ تھانیوں باہر جاندا بلونت منڈیاں نوں اک وار پھیر تاڑن لگا ۔ ‘‘تسیں دم مار لؤ ۔ قاتلاں بارے سوچ لؤ ۔ کجھ دسنا ہووے تاں دس دینا ۔ نہیں اگلے دور دی تفتیش لئی تیار رہنا ۔’’ اگلا دور کیہ ہووےگا، اس دی جھلک اوہناں نوں ناظر کولوں مل سکدی سی، جیہڑا کھاڑکوآں نال نجٹھ رہیا سی ۔ کھاڑکوآں وچوں ناظر نوں کیول اوہی گروپ دتا گیا سی، جیہڑے جتھیبندی دے عہدیدار سن جاں پھیر اپنے آپ نوں کاروائیاں لئی صحیح ٹھہرا رہے سن ۔ اوہ سارے منڈے جیہڑے پولیس دے پہلے دبکے نال ہی اپنا سنتلن گوا بیٹھے سن اتے جتھیبندی وچ شامل ہون دے اپنے ادیش نوں پھٹا پھٹا دس چکے سن، اوہناں نوں اک پاسے کر لیا گیا سی ۔ پاس کیتے گئے منڈیاں وچوں اک نے دسیا کہ اس دا کپڑے والے بھاپے دی کڑی نال اسک سی ۔ بلبیرو پریاں ورگی کڑی سی ۔ ہتھ لایاں میلی ہوندی سی ۔ بلبیرو نوں ہیرو مارکا منڈے پسند سن ۔ منڈا کوئی ہور مارکا مارن دے تاں قابل نہیں سی، اوہ جتھیبندی وچ شامل ہو گیا ۔ بلبیرو نوں دکھاؤن لئی اوہ جتھیبندی دے اوہناں سارے کماں وچ ودھ چڑھ کے حصہ لیندا سی، جتھے بلبیرو حاضر ہوندی سی ۔ جتھیبندی دے گپت پروگراماں وچ اس نے کدے حصہ نہیں لیا ۔ جدوں دی بلبیرو بی.اے. کر کے یونیورسٹی چلی گئی سی، اس نے وی جتھیبندی چھڈ دتی سی ۔ دوجے دے حساب دے لکچر گھٹ سن ۔ حساب والا پروفیسر

کسے طرحاں وی حاضریاں پوریاں کرن نوں تیار نہیں سی ۔ کدھرے امتحان وچ ہی بیٹھن توں نہ رہِ جائے، اس لئی اوہ جتھیبندی وچ شامل ہو گیا ۔ ڈردے پروفیسر نے لکچر پورے کر دتے ۔ ہن اوہ جتھیبندی نوں بھلا کے پڑھائی وچ مصروف سی ۔ اوہ سائنس دا ودیارتھی سی ۔ پہلاں ہی بتھیرا نقصان ہو گیا سی ۔ ناظر حوالے ہوئے منڈے کجھ وی دسن نوں تیار نہیں سن ۔ اوہ اڈول اتے شانت چت کھڑے سن ۔ ناظر دی ڈیوٹی اوہناں دے مُونہہ کھلاؤن دی سی ۔ ‘‘میں چاہندا ساں کہ تسیں بناں ناظر دے ہتھ دیکھے ہی سبھ کجھ بک دیوو ۔ میں حساب دا پروفیسر تاں ہاں نہیں بئی سوتھوں ڈر جاؤنگا ۔ میں تاں تھوڈے اندرلے بھوت بلا کے ہی چھڈوں ۔"

سوچن دا کجھ وقت دے کے نازر کارٹر چلا گیا ۔ خطرناک جتھیبندی دے کارکناں دی تفتیش لئی حوصلے دی ضرورت سی ۔ حوصلے لئی وسکی دا سہارا لینا پینا سی ۔ اس نے دو وڈے سارے پیگ اندر سٹے اتے نمکین پکوڑیاں چباؤندا اوہنیں پیریں واپس مڑ آیا ۔ ‘‘لے بئی پردھان، پہلاں پھیر توں ہی تیار ہو ۔’’ ڈنڈے دے اشارے نال اس نے اک سوہنے سنکھے اتے سرو دے قد ورگے اچے لمبے منڈے نوں اگے بلایا ۔ منڈا بناں جھجک ناظر ول ودھیا ۔ ‘‘کپڑے لاہ تے کمبل ول ہو.....-’’ ‘‘توں میتیا، اوہ کلومیٹر لیا.....’’ رک رک کے ناظر نے دوہاں نوں حکم سنائے ۔ منڈا کپڑے لاہن نوں تیار نہیں سی ۔ میتا کلومیٹر ناں دا اک پھٹا چک لیایا سی ۔ پالے نے کمبل وچھا دتا سی ۔ دو تن سپاہی کمبل دوآلے آ کھڑوتے سن ۔ ‘‘انڈر ویئر اتے بنین وی لاہ دے.....’’ ناظر دے اس حکم دی پردھان نے کوئی پرواہ نہ

کیتی ۔ پردھان دا شرماکل سبھاء سارے کالج وچ مشہور سی ۔ پنجاں بھیناں دے اکو اک بھرا وچ بہتیاں عادتاں کڑیاں والیاں ہی سن ۔ کدے پنجنی وی ننگی ہو جاوے تاں اوہ پانی پانی ہو جاندا ۔ اپنے جماعتیاں ساہمنے علف ننگا ہون نالوں اس لئی مرنا چنگا سی ۔ ‘‘اسیں پھیر دوجے لوٹ وی لاہ دیاں گے.....-’’ اپنے ہتھ چ پھڑے ڈنڈے نوں پردھان دے انڈر ویئر وچ اڑاؤندے ناظر نے سختی ورتنی شروع کیتی ۔ وسکی اپنا رنگ دکھاؤن لگی سی ۔ اس دے حوصلے بلند سن ۔ ‘‘جیہڑی جیہڑی کاروائی ساڈی جتھیبندی نے کیتی ہے، اوہ ساری میں دس چکا ہاں ۔ ساڈا بنٹی دے قتل نال کوئی سنبندھ نہیں ۔ نہ ہی کوئی سچا سکھ معصوماں دا قتل کر سکدے.....- ایہہ کسے مجرم دا کم ہے.....-’’ اپنے پہلے بیان نوں پردھان نے پھیر دہرایا ۔ اوہ پہلاں ہی دس چکا سی کہ اوہناں دی جتھیبندی نے سگرٹاں دیاں دُکاناں بند کرواؤن، میٹ والیاناں نوں کتا بدلن اتے شراب دے ٹھیکیداراں نوں شراب ویچنوں ہٹن دیاں دھمکیاں ضرور دتیاں ہن ۔ اوہ برات دی گنتی دساں بندیاں توں ودھاؤن دے حق وچ ہی نہیں سن ۔ جیہڑے دکانداراں نیں اوہناں دی دھمکی دی پرواہ نہیں کیتی، اوہناں نوں جتھیبندی نے ضرور سودھیا سی ۔ ٹھیکے لٹے سن، کھوکھے ساڑے سن اتے سگرٹاں والیاں نوں شہروں بھجایا سی ۔ اک دو براتاں نوں برنگ بھجوایا سی ۔ کھاڑکوآں دی ہور کسے یوجناں تے اوہناں نیں دھیان نہیں سی دتا ۔ نہ کسے توں پھروتی منگی سی، نہ کسے نوں اس لئی تنگ کیتا سی کہ اوہ کسے اک خاص طبقے نال سنبندھ رکھدا سی ۔

اسے لئی شہر وچ امن سی ۔ اس بیان تے نہ ایس.ایچ.او.

دی تسلی ہوئی، نہ ناظر دی ہوئی ۔ اوہناں نوں اکو تسلی سی کہ منڈے اقبال کرن لگے سن ۔ تھوڑی جیہی سختی نال بنٹی دا قتل وی نکل آؤنا سی ۔ 'کلومیٹر' لاؤن دیاں ساریاں تیاریاں مکمل سن ۔ ایہہ دیکھ کے ناظر نے پالے نوں پردھان دا انڈر ویئر لاہن دا حکم دتا ۔ جیوں ہی اگے ودھ کے پالا پردھان دے انڈر ویئر نوں ہتھ پاؤن لگا، اک کرارا جیہا تھپڑ اس دی سجی گلھ تے پیا ٹیں ٹیں کردے کن نال پالا پچھانہہ ہٹ گیا ۔ ناظر نوں لگا جویں ایہہ تھپڑ پالے دے نہیں، اس دی اپنی گلھ تے پیا سی ۔ کوئی سادھارن مجرم ہوندا تاں ناظر نے ہن تائیں اس نوں بوک وانگ ڈھاہیا ہوندا ۔ کھاڑکو جتھیبندی دے پردھان نال واہ پین کرکے اس نوں غصہ پینا پیا ۔ ‘‘نہیں لاہندا نہ صحیح ۔’’ من نال سمجھوتہ کر کے ناظر نے پردھان نوں کمبل تے بیٹھ کے ٹنگاں سدھیاں کرن دا حکم دتا ۔ پردھان ہر طرحاں دے تسیہے سہن لئی تیار سی ۔ عام طور تے کلومیٹر لاؤن لگیاں کیس کھلا لئے جاندے ہن ۔ جوڑا کھولھ کے کیساں نوں اک سپاہی اپنے ہتھاں وچ پھڑ لیندا ہے تاں جو تکلیف ہون تے چھٹپٹاؤندے بندے نوں قابو رکھیا جا سکے ۔ انڈر ویئر دے تجربے توں گھبرائے ناظر دی ہمت نہیں سی پئی کہ اوہ پردھان دے کیساں نوں ہتھ لا جائے ۔ اوہ پردھان دی پگ لہاؤن توں وی جھجکیا ۔ پردھان دے ہتھاں نوں ڈھوہی تے لجا کے بنھ دتا گیا ۔ گٹاں تے بنھے پرنے نوں اک سپاہی نے چنگی طرحاں پھڑ لیا ۔ کلومیٹر پردھان دے پٹاں تے رکھیا گیا ۔ پھٹے دے دوہاں سریاں تے پہلاں دو موٹے سپاہیاں نیں چڑھنا سی ۔ جے بہتا نہیں تاں اوہناں دا بھار کوئنٹل کوئنٹل ضرور ہوئےگا ۔ جویں

اوہناں نوں اسے کم لئی پالیا گیا سی ۔ پردھان دے کھبے سجے کھڑے سپاہیاں نیں پہلاں اک اک پیر پھٹے تے دھریا ۔ اک اک دو دو جمپ مار کے اوہ اک دم پھٹے تے چڑھ گئے ۔ درد نہ سہاردے ہوئے پردھان دیاں ساریاں نساں کسیاں گئیاں ۔ سارا سریر سوہا ہو گیا ۔ اکھاں وچ پانی سم پیا ۔ دل دی دھڑکن صاف سنائی دین لگی ۔ پردھان دا پورا زور لگا ہویا سی کہ مُونہہ وچوں کوئی چیک نہ نکل سکے ۔ اوہ دیناں ہیٹھ جیبھ لئی پاٹھ کردا رہیا ۔ اوہ کافی حد تک کامیاب سی ۔ پھیر وی کدے کدے کراہن دی آواز نکل ہی جاندی ۔ ‘‘کجھ بکدیں.....جاں ہور نظارہ دیکھنے.....’’ پردھان نوں کیساں دی تھاں گلے توں پھڑ کے ناظر نے اپنا پرشن دہرایا ۔

"جو سی دس دتا.....ہور کجھ نہیں پتہ.....’’ ‘‘چلو بئی تسیں وی.....’’ پالے اتے میتے نوں باہوں پھڑ پھڑ پھٹے تے چڑھاؤندے ناظر نے سختی ودھائی ۔ پھٹے ہیٹھ کڑ کڑ ہون لگی ۔ میتے نوں لگا، پردھان دیاں ہڈیاں ٹٹ رہیاں سن ۔ اوہ ڈردا ہیٹھاں اتر گیا ۔ پچھے ہی سپاہی وی اتر گئے ۔ پردھان بے ہوش ہون والا ہی سی ۔ مڑ اوہو کاروائی دہرائی گئی ۔ پٹاں تے تیل دیاں مالشاں، دودھ دا گلاس اتے سپاہیاں دے موڈھیاں دے سہارے تھانے دے چکر ۔ دوجے کارکناں تے ہوئے تشدد وی وارتھ گئے ۔ ہنبھ کے ناظر بیٹھ گیا ۔ اس نوں گھبراہٹ ہون لگی ۔ لگدا سی بلڈ پریشر زیادہ ہی ہائی ہو گیا سی ۔ کہانی تاں اگے تر ہی نہیں سی رہی ۔ کجھ گھڑیاں سستاؤن لئی اوہ اپنے کارٹر چلیا گیا ۔ پرگتیوادیاں دوآلے لال سنگھ خود ہویا ہویا سی ۔ اوہ منڈیاں نوں اجیہا سبق سکھاؤنا چاہندا سی کہ منڈے تاں وی،

اوہناں دیاں آؤن والیاں نسلاں وی پولیس نال پنگا لین دی جرئت نہ کرن ۔ اس جتھیبندی دے اٹھ منڈے پولیس دے ہتھ آئے سن ۔ ناں پتہ پچھن تے پتہ لگا، کوئی سانسیاں دا منڈا سی، کوئی مستریاں دا، کوئی پنڈتاں دا اتے کوئی سکھاں دا ۔ لال سنگھ نوں یقین نہیں سی آیا ۔ دیکھن نوں سبھ اکو جہے لگدے سن ۔ سبھ دے کیس کٹے ہوئے اتے داڑھی تھوڑی تھوڑی ودھائی ہوئی سی ۔ کیس داڑھی دا سٹائیل اوہناں بندیاں نال ہو بہو ملدا سی، جیہڑے اس دن بابے دوآلے بندوقاں تانی کھڑے سن ۔ فرق سی تاں کیول عمر وچ ۔ ایہہ الھڑ سن، پر اوہ پکی عمر دے سن ۔ لال سنگھ نوں گولی چلاؤن والیاں تے بہت غصہ سی، پر اوہ سن کون، اس دا تھہو پتہ نہیں سی لگ رہیا ۔ نہ بابے نے زبان کھولھی سی، نہ ایہناں منڈیاں نیں کوئی راہ دتا سی ۔ اک وار اوہ مل جاندے تاں لال سنگھ مار مار کے اوہناں نوں نہراں چ کیہڑا نہ سٹ آؤندا ۔ اوہناں نیں پولیس دی ساری یوجنا مٹی وچ ملا دتی سی ۔ مڑ بابا ہیرو بندا جا رہیا سی ۔ لال سنگھ نوں بنٹی دے قاتلاں سنبندھی تاں ایہناں توں پچھ گچھ کرن دی کوئی ضرورت نہیں سی ۔ اوہ بابے دے سمرتھکاں دے ناں پتے پچھن اتے پولیس دا ورودھ کرن دا سواد ہی اوہناں نوں چکھاؤنا چاہندا سی ۔ شرافت نال کوئی کجھ وی دسن نوں تیار نہیں سی ۔ جس نوں وی لال سنگھ نے پچھیا، اوہ پارٹی دا سنویدھان سناؤن لگا ۔ اوہناں دی جتھیبندی جات دے آدھار تے نہیں، سماج دے آدھار تے سماج نوں دو حصیاں وچ ونڈدی ہے ۔ اوہ اپرلی جماعت ولوں ہیٹھلی جماعت دی لٹ دے خلاف سن ۔ اوہ محنت کشاں نوں اپنا حق دواؤن لئی جوجھ رہے سن ۔ اس لکش دی پراپتی

لئی اوہ لوک پکھی ساہت دا پرچار کردے سن ۔ اوہناں اپنے دفتر وچ اک چھوٹی جیہی لائبریری کھولھی ہوئی ہے ۔ اتھے بلراج ساہنی یادگاری پرکاشن توں علاوہ گورکی اتے چیخوو ورگے مہان ساہتکاراں دیاں پستکاں رکھیاں ہوئیاں ہن ۔ اوہ لچر اتے گندے گیتاں دی تھاں پلس منچ دیاں بھریاں ٹیپاں لوکاں چ ونڈدے ہن ۔ اوہناں ترکشیل سوسائٹی وی بنائی ہوئی ہے ۔ لوکاں نوں ٹونے ٹامناں اتے وہماں بھرماں توں سچیت کرن لئی اوہ سادھاں سنتاں نوں ونگاردے ہن ۔ بہت لوکاں نوں اوہ سدھے راہ پا چکے ہن ۔ دو مہینے پہلاں ہی اوہناں اوہ ٹاہلیاں پٹ کے سٹیاں ہن،' جیہناں بارے مشہور سی کہ اتھے پنج پیر رہندے سن ۔ جیہڑا وی ٹاہلی نوں پٹو، اس نوں اتھے ہی چت کر دین گے ۔ کرامات دکھا کے کوئی وی سوسائٹی توں دس ہزار حاصل کر سکدا ہے ۔ اوہ کھاڑکو جتھیبندیاں وانگ دھرم پرچار نہیں کردے ۔ اوہ تاں گرشرن بھاء دے ڈرامے کرا کے لوکاں نوں لوک مکتی دا راہ دسدے ہن ۔ لال سنگھ اوہناں دیاں سپیچاں سن سن اک گیا سی ۔ اس نوں بنٹی دے قاتلاں بارے دسیا جاوے جاں پھیر اوہناں بندیاں بارے جیہناں نیں جلوس نوں تتر بتر کرن لئی پولیس اتے جلوس تے گولی چلائی سی ۔ ترکشیلاں دا پردھان میگھ راج اس دا اتر اسے بھاشا وچ دے رہیا سی ۔ سی.آئی.ڈی. دیاں رپورٹاں دیکھیاں جان ۔ اوہناں دیاں ساریاں جتھیبندیاں نیں قتل دی ورودھتا کیتی ہے ۔ کھاڑکو جتھیبندی دی ہر فرقو منگ دی پنجاب سٹوڈینٹس یونین نے ورودھتا کیتا ہے ۔ ورسدیاں ڈانگاں وچ اوہناں ہڑتالاں دا بائیکاٹ کر کے کلاساں لائیاں ہن ۔ پولیس کس آدھار تے ایہہ آکھ رہی ہے کہ بنٹی دے قتل نال

اوہناں دا کوئی سنبندھ ہے ؟ پیار محبت نال ایہہ منن والے نہیں سن ۔ لال سنگھ نے کدے وی اس دلیل وچ وشواس نہیں سی کیتا کہ مجرماں توں سختی توں بناں وی اقبال کرایا جا سکدا ہے ۔ ایہناں دا مُونہہ کھلاؤن لئی ڈنڈا پریڈ ضروری سی ۔ اس سمیں ایہہ گل مہتوپورن نہیں سی کہ اوہ سچے سن جاں جھوٹھے ۔ اس سمیں اکو گل مہتوپورن سی ۔ اوہ سی لال سنگھ دے سینے اندر جلدی اس اگ نوں شانت کرنا، جیہڑی بابے نے پولیس دی توہین کر کے بالی سی ۔ ایہہ تاں ہی ہو سکدا سی، جے بابے دے ہڈ گوڈے توڑے جان ۔ لال سنگھ جتھیبندی دے کارکناں تے لگے دوش دسن لگا ۔ قاتلاں نیں جیہڑے سند ہسپتال دی طاقی دے سریئے کٹن لئی ورتے سن، اوہ اجیت سنگھ دی ورکشاپ دے سن ۔ پولیس نوں ایہہ سند ہسپتال دے لاگلے کھیتاں وچوں ملے سن ۔ اجیت سنگھ دے باپ نے اوہناں نوں اپنا ہونا شناخت کر لیا سی ۔ بڈھا آپ تاں گیانی دھیانی بندہ ہے ۔ رب توں ڈرن والا ۔ اس دے باپ دا بیان ہے کہ اس دا منڈا رب نوں نہیں مندا ۔ اس دے وسوں باہر ہے ۔ ایہہ سند اجیت سنگھ نے ورتے سن جاں کسے نوں ورتن لئی دتے سن ۔ اجیت سنگھ دسے اوہ سند اتھے کویں پجے ؟ اجیت سنگھ نے جو بولنا سی، اوہ بول چکا سی ۔ ایہناں جھوٹھے دوشاں لئی اس کول کوئی صفائی نہیں سی ۔ لال سنگھ کول وی ہور کوئی رستہ نہیں سی ۔ 'سنداں' دا بھیت کھولن لئی اس نوں اجیت سنگھ دے کرسی لاؤنی ہی پینی سی ۔ اجیت سنگھ نوں بناں باہاں والی کرسی تے بٹھایا گیا ۔ اجیت سنگھ دی ڈھوہی نوں کرسی دی ڈھوء نال لا کے باہاں پچھے کرائیاں گئیاں ۔ دوہاں گٹاں نال پرنا بنھدے سپاہی دے ہتھ کمبن لگے ۔

کئی وار پرنا ہیٹھاں گریا، کئی وار گنڈھ ڈھلی پئی ۔ اس نوں پچھانہ ہٹا کے دوجے سپاہی نوں اگے کیتا گیا ۔ نویں سپاہی نے گنڈھاں نوں مضبوط کیتا ۔ دوہاں گٹاں وچکار رہِ گئے فاصلے والے پرنے وچ اک رول پا کے ہولی ہولی رول گھماؤن لگا ۔ جیوں جیوں رول گیڑے کھاندا گیا، توں توں پرنا سنگھڑدا گیا اتے گٹ اک دوجے دے نیڑے ہون لگے ۔ ‘‘میں اک وار پھیر آکھدا ہاں ۔ ساڈا بنٹی دے قاتلاں نال کوئی سنبندھ نہیں ۔ اسیں تاں اس سمچی لڑائی دے خلاف ہاں ۔’’ پر اجیت سنگھ دے ترک دا کسے تے کوئی اثر نہیں سی ۔ اس نوں کرسی لائی ہی جانی سی ۔ سپاہی ڈنڈا گھمائی جا رہیا سی ۔ اجیت سنگھ دے مور کرسی نال چپک چکے سن ۔ جوڑاں تے پیندی کھچ کارن موراں دے کڑاکے پین لگے ۔ لگدا سی ہڈ ماس نوں چیر کے باہر آ جانگے ۔ اجیت سنگھ نے اکھاں میچ لئیاں ۔ چہرے توں وہِ ترے پسینے دی اس نوں کوئی پرواہ نہیں سی ۔ جدوں اجیت سنگھ کجھ نہ بولیا تاں اس دیاں باہاں ڈھلیاں کرائیاں گئیاں ۔ کجھ گھڑی آرام دوا کے اوہو کاروائی گٹیاں تے پرنا بنھ کے چڈے پاڑن لئی دہرائی گئی ۔ اجیت اجت رہیا ۔ اس دے ہوشو حواس گم ضرور ہوئے، پر اس نے ہزار وار آکھن تے وی لال سنگھ توں معافی نہیں سی منگی ۔ ترکشیلاں دے پردھان میگھ راج تے الزام سی کہ کجھ دیر پہلاں اوہناں نیں گیتا بھون وچ ٹھہرے اک جوتشی دے خلاف شہر وچ اشتہاار لائے سن ۔ اوہناں جوتشی نوں 'اپاء' کر کے سٹاراں دی گتی بدلن دی ودھی نوں چنوتی دتی سی ۔ جوتشی دے نال نال گیتا بھون دے پربندھکاں نوں وی دھمکی دتی گئی سی کہ اجیہے پکھنڈیاں

نوں شرن نہ دین ۔ گیتا بھون دے پربندھ دا سدھا سنبندھ لالا جی نال سی ۔ پولیس نوں پورا یقین سی، ایہہ کم ترکشیلاں دا ہی سی ۔

میگھ راج نے کوئی دلیل نہیں سی دتی ۔ اوہناں نوں لوک سنگھرش سمتی دا ممبر ہون بدلے سزا ملنی ہی ملنی سی ۔ اس لئی اوہ چپ کر کے اگنی پریکھیا وچ بیٹھن لئی تیار سی ۔ میگھ راج تے جھرلو پھیریا گیا ۔ مرچاں نال لبڑی اک ڈانگ اس دے اندر گھسوڑی گئی ۔ اندر جاندی ڈانگ دا درد سینکڑے چاقوآں نال کٹے جا رہے ماس نالوں وی بھیانک سی ۔ شامو سانسی تے دوش سی کہ اس دی پریرنا تے بنٹی دا قتل سانسیاں دے اک ٹولے نے کیتا سی ۔ اوہناں سانسیاں دا پتہ شامو ہی دس سکدا سی ۔ نالے ہ تکلے اتے کھرپے برآمد کرائے، جیہڑے اوہناں بابے دے حق وچ جلوس کڈھدیاں ہتھاں وچ پھڑے ہوئے سن ۔ شامو تے غصہ کڈھن لئی اس نوں رسا لایا گیا ۔ سارے پرگتیوادیاں نوں ادھ مویاں کر کے ہی لال سنگھ نوں وی روٹی سواد لگی ۔

31

جدوں ورنٹ افسر تھانے آیا، اس سمیں اکلا لال سنگھ ہی حاضر سی ۔

گھسمسا ہو چکا سی ۔ سارا دن مار کٹائی ہوندی رہی سی ۔ رات نوں پھیر جھٹ لائی جانی سی ۔ تازہ دم اتے اک اک پیگ لا کے روٹی کھان جوگے ہون لئی سارے حولدار، سپاہی اپنے اپنے کوارٹراں نوں چلے گئے سن ۔

ترکشیلاں اتے کرانتی کاری فرنٹ دے بندیاں نوں ادھی رات توں بعد پھڑیا گیا سی۔ ہوسٹل تے ریڈ سویرے کیتا گیا سی ۔ لال سنگھ دے چت چیتے وی نہیں سی کہ سمتی والے انی پھرتی نال حرکت وچ آ جانگے ۔ گرفتار بندیاں دی سوچی تیار کرنی، چنڈی گڑھ پج کے رٹ دائر کرنی اتے ورنٹ افسر تعینات کرا کے اتھے پج وی جانا کوئی خالا جی دا واڑا نہیں سی ۔ ایہہ کم دو چار بندیاں دے وس دا نہیں سی ۔ لگدا سی، سمتی دیاں جڑھاں چنڈی گڑھ تک پھیلیاں ہوئیاں سن ۔ سارے کم فون راہیں ہوئے ہون گے ۔ ہائی کورٹ دے ریڈ لال سنگھ لئی کوئی نویں نہیں سی ۔ اجیہے ویہہ ریڈ اوہ بھگت چکا سی، پر ایہہ کجھ اپنی طرحاں دا ریڈ سی ۔ اگے ریڈ بؤریئے کراؤندے جاں کوئی نامی سمگلر ۔ ریڈ کرواؤن والیاں دا اکو مقصد ہوندا، آپدا بندہ چھڈاؤنا ۔ بندہ چھڈے ہی اوہ پترا واچ جاندے ۔ کسے نوں ایہہ وی خیال نہ رہندا کہ ورنٹ افسر نوں چنڈی گڑھ والی بس وی چڑھاؤنا ہے ۔ بندہ وارساں دے حوالے کر کے ورنٹ افسر تھانے ہی ٹک جاندے ۔ چار پیسے لے کے اویں رپورٹ

کر دیندے، جویں تھانیدار آکھدا ۔ ایہہ لکھن نہ
ل کہ بندہ تھانے حاضر نہیں سی، تھانیدار ہائیکورٹ چ پین والیاں پیشیاں توں بچ جاندے ۔ دوہاں پاسیاں توں فیس لے کے ورنٹ افسر وی خوش تے پارٹیاں وی ۔ کوئی پارٹی بہت اڑیئل ہوندی تاں وی افسر روزنامچہ پورا کرن دا وقت دے دیندے ۔ پولیس بندے نوں کسے چھوٹے موٹے کیس وچ گرفتار دکھا کے اپنی جان بچا لیندی ۔ اپنے روزنامچے نال کم چلا لیندے ۔ تھانیدار دے بچاء دا انتظام ورنٹ افسر آپ ہی کردے ۔ جاندے ہوئے اپنے پتے والا کارڈ پھڑا جاندے ۔ پٹھی سدھی رپورٹ کر کے پہلی پیشی بری کرا دیندے ۔ انی نوکری وچ کیول اک اڑیئل افسر نال ہی واہ پیا سی ۔ اوہ آکھدا سی، سزا کرا کے چھڈوں ۔ لال سنگھ نوں تاں جدوں سزا ہونی سی، ادوں ہونی سی ۔ لال سنگھ نے پہلاں اسے نوں جھوٹیاں چنگھائیاں ۔
پہچان پتر اتے ورنٹ پھڑ کے دراز چ رکھ لئے ۔ ورنٹ افسر کول کیہ ثبوت سی کہ اوہ سچ مچ ورنٹ افسر سی ۔ ایہناں دناں وچ دہشتگرد ویہہ طرحاں دیاں چالاں چلدے ہن ۔ کیہ پتے مجرماں نوں چھڈاؤن دی ایہہ کوئی نویں چال ہووے ۔ جنی دیر چ ورنٹ افسر نے لال سنگھ نوں یقین دوایا، انی دیر چ اس دے چست سپاہیاں نیں مستویاں نوں کار چ بٹھا کے تھانیوں باہر لجا سٹیا ۔ مدئی اتے ورنٹ افسر چیکدے ہی رہِ گئے ۔ اس ورنٹ افسر اگے لال سنگھ دی کوئی پیش نہیں سی جا رہی ۔ لال سنگھ نے وارنٹ افسر نوں اک پاسے لجا کے اکلے گل کرن دی کئی وار کوشش کیتی سی ۔ اس نال آئے بندے دال گلن نہیں سی دیندے ۔ اوہناں نال جیہڑا اک پترکار سی، اوہ بہت ہی چست سی

۔ جھٹ ورنٹ افسر نوں کول بٹھا لیندا ۔ بے بس ہویا لال سنگھ سنتری تے کھجھ رہیا سی ۔ رات دا سماں سی ۔ اجیہے سمیں اس نوں کیہ ضرورت سی، اوپرے بندیاں نوں اندر بھیجن دی ؟ اجیہے سمیں تاں تھانے نوں جندرا مار کے اندر بیٹھے رہن دا سرکاری حکم ہے ۔ دہشتگرد کئی وار پولیس نوں دھوکھا دے چکے ہن ۔ اوہ چھوٹی موٹی واردات کردے ہن تاں جو پولیس پھٹا پھٹا موقعے تے پجے ۔ آپ رستے وچ مورچہ لا کے بیٹھ جاندے ہن ۔ پولیس دے کئی افسر بھنگ دے بھاڑے جان گوا بیٹھے سن ۔ لال سنگھ نے صاف شبداں وچ ہدایت کیتی ہوئی ہے، کوئی وی بندہ اندر آؤنا چاہے تاں پہلاں سنتری اس دا پورا ناں پتہ دریافت کرے ۔ پوری تسلی ہون تے ہی بندے اندر بھیجے جان ۔ جے تھوڑا جیہا وی شک پئے تاں اس نوں سویرے آؤن لئی آکھیا جاوے ۔ موقعے تے فوری طور تے پہنچ کے پولیس نے کیہڑا کسے دا پھنھ کھوہ لینا ہوندا ہے ۔ پولیس کول اس سمیں اطلاع پجدی ہے، جدوں سارا واکا ہو چکا ہوندا ہے ۔ لڑائی ہوئی ہووے تاں مجرم ہتھیاراں نوں دھو سنوار کے رشتے داریاں نوں تر چکے ہوندے ہن ۔ چوری ہوئی ہووے تاں چور مال ویچ وٹ کے پیسے ڈکار چکے ہوندے ہن ۔ قتل ہویا ہووے تاں زخمی رب نوں پیارا ہو چکا ہوندا ہے ۔ پوسٹ مارٹم ہی کراؤنا ہوندا ہے ۔ دو گھنٹے پہلاں ہو گیا کہ پچھوں ؟ کیہ فرق پیندا ہے ؟ کوئی شراب کڈھدا ہووے تاں وی کیہ ہے ؟ سویرے جا کے جدوں دو دھون چ دھریاں، اگلا آپے بھانڈا ٹھیک اگے لیا رکھدے ۔ پر سنتری نے پنجاہ دا نوٹ جیب چ پیندیاں ہی ساریاں ہدایتاں اک پاسے رکھ دتیاں ۔ الٹا بوتھڑ چک

کے نال آ گیا ۔ اکھے ایہہ شریف بندے ہن ۔ ایہناں دا سکوٹر کسے نے کھوہ لیا ۔ رپورٹ لکھ لؤ ۔ ایہہ نہیں سی پتہ کہ اوہ لال سنگھ دے خلاف ہی رپورٹ درج کراؤن آئے ہن ۔ لال سنگھ دا متھا تاں اس سمیں ہی ٹھنک گیا سی، جدوں اس نے ایہناں نوں تھانے اندر وڑدے دیکھیا سی ۔ اوہناں وچوں بہوتیاں دے حلیے جانے پہچانے سن ۔

بھاویں کجھ نے پگاں بنھ رکھیاں سن، پر لال سنگھ دی یادداشت انی کمزور نہیں سی کہ اوہ اوہناں نوں پہچان نہ سکے ۔ اوہ اوہو سن، جیہڑے جلوس والے دن بابے دوآلے بندوقاں تانی کھڑے سن ۔ لال سنگھ دا اندازہ غلط نہیں سی ۔ رپورٹ درج کراؤن دی تھاں جدوں ورنٹ افسر نے اپنا پہچان پتران اتے سرچ ورنٹ دکھائے تاں لال سنگھ دا سر چکرا گیا ۔ اوہناں وچوں اک کسے انگریزی اخبار دا پترکار وی سی ۔ باقیاں نیں ناجائز طور تے حراست وچ رکھے منڈیاں دی پہچان کرنی سی ۔ بچن دا کوئی رستہ نہیں سی ۔ روزنامچہ ست دناں توں بند سی ۔ منشی کل دا فرلو تے سی ۔ اوہ حاضر ہوندا تاں شاید کجھ بن ہی جاندا ۔ پترکار کاہلا پیا ہویا سی ۔ سماں بہت ہو گیا سی ۔ اس نے اپنی رپورٹ بھیجنی سی ۔ ہور لیٹ ہو گئی تاں اخبار چھپ جانا سی ۔ بیہی خبر دا اس نوں کوئی لابھ نہیں سی ہونا ۔ ورنٹ افسر روزنامچے دے ورقے پلٹن لگا ۔ ایہہ دیکھ کے لال سنگھ نوں ناظر تے غصہ چڑھیا ۔ اس نے ناظر نوں کئی وار سمجھایا سی کہ دوویں دھراں خطرناک ہن ۔ کسے پرانے کیس وچ اوہناں دی گرفتاری پا لئی جاوے ۔ سمتی دے بندیاں دی گرفتاری وچ تاں کوئی دقت نہیں سی ۔ لال سنگھ نے بابے والا

پرچہ بڑے ڈھنگ نال کٹیا سی ۔ بابے توں سوا کسے دا ناں رپورٹ وچ درج نہیں سی ۔ اکلے حلیے دتے گئے سن ۔ سمتی دے ہر ورکر دا حلیہ اس حلیے نال ملدا جلدا سی ۔ ناظر بناں مطلب ٹلدا رہیا ۔ اس نوں یقین سی کہ منڈے بابے دے باڈیگارڈاں دا ناں دس دین گے ۔ اوہ اصلی بندیاں دی گرفتاری پاؤنا چاہندا سی ۔ ہن کر لئے گھیؤ نوں بھانڈا ۔ آپ تاں سبھ ٹل گئے، پھسیگا تاں لال سنگھ ۔ اوہ ایس.ایچ.او. وی سی اتے اس سمیں تھانے وچ حاضر وی ۔ کوئی ہور پارٹی ہوندی، لال سنگھ ورنٹ افسر نوں وچ پا کے سمجھوتہ کر لیندا ۔ ایہناں بھڑوآں نیں کتھے منتا سی ؟ اوہ تاں پہلاں ہی لال سنگھ نوں حوالات دکھاؤن دیاں دھمکیاں دے رہے سن ۔ حراست وچ لئے کئی منڈیاں دے سٹاں وی لگیاں ہوئیاں سن ۔ اوہناں دے معائینے وی کراؤنگے اتے ہائیکورٹ چ پیروائی وی کرنگے ۔ عام لوکاں وانگ نہ ایہناں نوں وکیلاں دیاں فیساں دا ڈر سی، نہ پولیس دا ۔ لال سنگھ نوں لگ رہیا سی ہن خیر نہیں سی ۔ بابے ہتھوں ایہہ لال سنگھ دی تیجی ہار سی ۔ ہار کے لال سنگھ نے اوہناں منڈیاں دے ناں پچھے، جیہناں دی ورنٹ افسر نوں ضرورت سی ۔ اٹھاں منڈیاں دے ناں سن کے لال سنگھ دا غصہ پاگل پن دی حد تک جا پجا ۔ اس دا مطلب سی کوئی تھانے وچوں ہی باہر اطلاع دے رہیا سی ۔ ورنٹ وچ نہ کسے دا ناں ودھ سی، نہ گھٹ ۔ کسے سپاہی نے جے ایہناں نوں منڈیاں دے ناواں دی سوچی دتی سی تاں باقی گلاں وی دسیاں ہون گیاں ۔

"ایہناں وچوں اک وی منڈا ساڈے کول نہیں ہے ۔ اوہ بلائے ضرور سی، پر کدوں دے چھڈ دتے ۔ آؤ حوالات دکھاواں ۔"

‘‘خالی حوالات اسیں دیکھ آئے ہاں ۔’’ پریس رپورٹر نے اپنی پڑتالیا سوجھ دا ثبوت دتا ۔ ‘‘پھیر تاں ٹھیک ہے ۔ کوئی ہور شک ؟’’ کجھ پلاں لئی لال سنگھ دی بے چینی گھٹی ۔ ‘‘کی تسیں اوہ کمرہ کھولھ سکدے ہو ؟’’ منشی دے دفتر دے نال والے کمرے، جتھے 'تفتیشی کمرہ' لکھیا ہویا سی، ول اشارہ کردے ہوئے پریس رپورٹر نے وینگ مئیئنگ بینتی کیتی ۔ ‘‘نہیں، اوہ تھانیدار دا دفتر ہے ۔ اوہ زندہ لا کے باہر گیا ہویا ہے ۔ میں اس دی غیر حاضری وچ کمرہ نہیں کھولھ سکدا ۔’’ نمرتا نال لال سنگھ نے مجبوری دسی ۔ ‘‘ایہہ جھوٹھ ہے ۔ ساڈے بندے اسے کمرے وچ بند ہن ۔ تسیں آواز مار کے دیکھ سکدے ہو ۔’’ ہن تک خاموش رہے چاراں وچوں اک نے چپ توڑی ۔ ‘‘میگھ راج پتر رامجی داس، اجیت سنگھ پتر نتھا سنگھ، شامو پتر بوآ جی، بلکار سنگھ پتر دیا سنگھ، کتے ہون تاں آواز دین.....’’ ورنٹ افسر نے آواز تاں ماری پر اس وچ جان نہیں سی ۔ پریس رپورٹر دی تسلی نہیں سی ہوئی ۔ اس نے شناخت لئی آئے بندیاں نوں اچی آوازاں مارن لئی آکھیا ‘‘نچھتر، امرپال، سکھدیو، کشن.....بولو کتھے ہو ؟’’ چاراں دیاں آوازاں نال سارا تھانا گونجن لگا ۔ ورنٹ افسر نے دروازے نوں کن لا کے سنیا ۔ اندروں کوئی کراہ رہیا سی ۔ مجبور ہوئے لال سنگھ نوں کمرہ کھولھنا پیا ۔ جیہناں نوں سمتی دے بندیاں نیں آوازاں ماریاں سن، اوہ چارے اسے کمرے وچ بند سن ۔ باقی دے چاراں بارے نچھتر نے دسیا ۔ اوہ لال سنگھ دے کارٹر وچ رکھے گئے ہن ۔ سمتی دے سارے کارکناں نوں رہیاء کردا لال سنگھ ساری پولیس نوں گالھاں کڈھن لگا ۔ منڈیاں نوں تفتیشی کمرے وچ بند کریاں گھنٹہ وی نہیں سی ہویا ۔

اطلاع باہر پچ وی گئی سی ۔ لال سنگھ پوری طرحاں مایوس ہو چکا سی ۔ جدوں گھر دا بھیتی ہی لنکا ڈھاہن لگے تاں جت کویں حاصل ہو سکدی سی ؟ لال سنگھ نوں یقین ہو گیا کہ ورنٹ افسر نوں تھانے دی ہر چھوٹی وڈی کاروائی دا علم سی ۔ ہور لکا چھپی کرن دا کوئی فائدہ نہیں سی ۔ چپ کر کے اس نے منڈے وارساں دے حوالے کیتے اتے ہائیکورٹ دے سمن لے لئے ۔ جو ہوئےگا، سو دیکھی جائیگی ۔

32

بھوگ وچ کل دا دن باقی سی ۔ ادھے نالوں ودھ شہر کٹیا جا چکا سی ۔ علاقے دا ہر بدمعاش لوڑوں ودھ انٹیروگیٹ ہو چکا سی ۔ جس تے معمولی جیہا شک وی کیتا جا سکدا سی، اس نوں وی نہیں سی بخشیا گیا ۔ انج لگدا سی، مجرم جویں بھوتاں پریتاں وانگ اسمانو اترے ہون اتے کارا کر کے مڑ کدھرے چھائیں مائیں ہو گئے ہون ۔ قاتلاں بارے تاں کیہ پتہ لگنا سی، ایہہ وی پتہ نہیں سی لگ سکیا کہ قاتل کتھوں آئے، بنٹی نوں کتھوں چکیا اتے کتھے رکھیا گیا ؟ چٹھیاں کون لکھدا اتے پوسٹ کردا رہیا ؟ بنٹی نوں کتھے رکھیا اتے کتھے ماریا گیا ؟ جدوں دساں دناں وچ کجھ پلے نہیں سی پیا تاں چووی گھنٹیاں وچ کیہڑا جادو وج جانا سی ؟ کسے توں پچھ پڑتال کرنی وی باقی نہیں سی ۔ قاتلاں بارے اکاشبانی تاں ہونوں رہی ۔ پولیس کپتان بیان تے بیان داغ رہیا سی ۔ مجرماں دی شناخت ہون اتے اوہناں نوں گرفتار کرن لئی روانہ ہوئیاں پولیس پارٹیاں دی خبر اج دے اخبار وچ چھپی سی ۔ اسے رپورٹاں دے آدھار تے مکھ وزیر وی ہک ٹھوک کے آکھ رہیا سی کہ مجرم ہر حالت وچ بھوگ توں پہلاں پہلاں پھڑے جانگے ۔ اتھے قاتلاں دی وائی دھائی وی نہیں سی ۔ تھانا خالی پیا سی ۔ کجھ ورنٹ افسر چھڈا کے لے گیا، باقی اوہناں آپ چھڈ دتے ۔ ججھارو جتھیبندی توں لال سنگھ نوں ڈر لگن لگا ۔ ہائی کورٹ دے مقدمے نوں اوہ بھگت لئے گا ۔ جے ججھاروآں دی 'ہائی کورٹ' دے ورنٹ آ گئے تاں جان لکانی مشکل ہو جائیگی ۔ جوش جوش وچ اس توں

زیادتی وی زیادہ ہی ہو گئی سی ۔ اوہ تاں سارا کنبہ ہی تباہ کرنگے ۔ سر سٹی بیٹھا لال سنگھ اس مصیبت 'چوں نکلن دا راہ سوچدا رہیا ۔ اس نوں اکو راہ نظر آ رہیا سی ۔ نالے سپ وی مر جانا سی، نالے لاٹھی وی بچ رہنی سی ۔ مکھ وزیر دے وچن وی پورے ہو جانے سن اتے پولیس دی وی واہوا واہوا ہو جانی سی ۔

اپنے من نال پکا فیصلہ کر کے لال سنگھ نے حمایتی پولیس افسراں دی میٹنگ بلائی ۔ سارے اس نال اک دم سہمت ہو گئے ۔ اپنی نوکری بچاؤن دا ایہو اک حل سی ۔ کسے نوں شک وی نہیں ہو سکدا ۔ دوویں پرانے بی.سی. سن ۔ خوش ہویا لال سنگھ پولیس افسراں نوں ڈیوٹیاں لاؤن لگا ۔ حولدار راتو رات پالے اتے میتے لئی چٹے دودھ ورگے کڑتیاں پجامیاں دا انتظام کرے ۔ نویاں تلیدار جتیاں، کالیاں پگاں اتے لال پھپھٹیاں وی خریدیاں جان ۔ بلونت نے اوہناں دیاں انگلاں دے نشان سریئے، شیشیاں اتے بوتلاں تے لے لئے ۔ پھیر ایہناں چیزاں نوں سوئے لاگلے کھیت وچ بڑی ساودھانی نال دبا دتا جاوے ۔ پچھوں پبلک دے ساہمنے ایہہ چیزاں برآمد کرائیاں جانگیاں ۔ اوہناں دے ہتھاں پیراں دے نشان اوہناں چیزاں تے وی لئے جان، جیہناں تے موقع دیکھن لائے ماہراں نیں لئے سن ۔ ریتا منگوا کے اس اپر پالے اتے میتے نوں توریا جاوے ۔ پھیر پہلاں دی طرحاں مولڈ تیار کیتے جان ۔ ناظر نوں حکم سی کہ اوہ ہنے انگلاں دے نشان والیاں چیزاں دی تھاں ایہہ رکھ آوے ۔ لبارٹری والے اس گل توں ڈھل مٹھل کرن تاں اوہناں دی صاحب نال گل کرا دتی جاوے ۔ صاحب آپے اوہناں نوں سمجھا دیوے گا

۔ صاحب لال سنگھ دی یوجنا نال سہمتی پرگٹا چکا سی ۔ میتے نوں تاں کالا اکھر مجھ برابر سی ۔ پالا ماڑی موٹی پنجابی لکھ سکدا سی ۔ اس توں اوہو جہیاں چٹھیاں لکھوائیاں گئیاں، جہو جہیاں بنٹی دے قاتلاں نیں بھیجیاں سن ۔ اصل چٹھیاں نوں مٹل نالوں لاہ کے پھوک دتا گیا اتے ایہہ چٹھیاں مٹل نال نتھی کر دتیاں گئیاں ۔ پچھلیاں طریقاں وچ ثبوت اکٹھے کر کے اوہناں مقابلے دی تیاری شروع کیتی ۔ سویرے چار کو وجے سیٹیاں ماردی پولیس اتے ہارن ماردیاں گڈیاں سارے شہر وچ بھجائیاں گئیاں ۔ پچھن والیاں نوں دسیا گیا کہ سیم نالے تے قاتلاں نال پولیس دا مقابلہ ہو رہیا ہے ۔ پھیر خبر آئی کہ مقابلے وچ بھاری فائرنگ ہو رہی ہے ۔ سارا علاقہ سیل کر دتا گیا ہے ۔ ادھر جان والیاں بساں کاراں نوں دوجے رستے جان دا حکم ہویا ۔ پھیر خبر آئی کہ کجھ سپاہی اتے اک حولدار پھٹڑ ہو گئے ہن ۔ قاتلاں کول پتہ نہیں کنا کو اصلا ہے ۔ ختم ہون وچ ہی نہیں آؤندا ۔ جدوں ڈپٹی اپنی فورس لے کے موقعے تے پجا تاں کتے جا کے گھیرا مضبوط ہویا ۔

اوہناں نوں قابو کرن لئی گھنٹہ ڈپٹی نوں وی جوجھنا پیا ۔ شکر سی کہ مجرم زندہ ہتھ لگ گئے سن ۔ نہیں تاں پچھ گچھ نہیں سی ہو سکنی ۔ پولیس دے یودھیاں نوں تھانے مڑدیاں دوپہر ہو گئی ۔ شیراں ورگے دو قاتل اوہناں دیاں بلیٹ پروف کاراں وچ بند سن ۔ سارے تھانے دے آلے دوآلے اتے چھت تے بی.ایس.ایف. دا پہرہ لا دتا گیا ۔ اوہناں نوں چھڈاؤن لئی کسے وی سمیں تھانے تے حملہ ہو سکدا سی ۔ کسے نوں وی تھانے دے نیڑے نہیں سی ڈھکن دتا جا رہیا ۔ کسے وی طرحاں دی

ماڑی گھٹنا واپر سکدی سی ۔ پریس رپورٹر کھہڑا نہیں سی چھڈ رہے ۔ کئی انگریزی اخباراں نیں اپنے وشیش پرتیندھ بھیجے سن ۔ پولیس کسے دے پلے کجھ نہیں سی پا رہی ۔ پولیس دے وی حالے کجھ پلے نہیں سی پیا ۔ مجرم ناں نہیں سی دس رہے ۔ فوٹواں لین دی وی اجازت نہیں سی ۔ مجرماں دے مُونہہ ڈھکائے گئے سن ۔ اوہناں نوں کچہری وچ اس طرحاں ہی پیش کیتا جانا سی تاں جو گواہاں توں اوہناں دی شناخت کرائی جا سکے ۔ قانون اوہناں دے مُونہہ شناختی پریڈ توں پہلاں ننگے کرن دی اجازت نہیں سی دیندا ۔ ہنے فوٹواں کھچ لئیاں گئیاں تاں مجرم اس گل توں بری ہو جانے سن ۔ ہاں، اوہناں نیں گواہاں کولوں اپنی شناخت کراؤن توں نانہہ کر دتی تاں فوٹوگرافر جی صدقے فوٹواں کھچ لین ۔ اس لئی پریس والیاں نوں اونا چر صبر کرنا پینا سی، جنا چر مجرماں نوں عدالت وچ پیش نہیں سی کیتا جاندا ۔ مجرماں نوں کدوں عدالت وچ پیش کرنا سی، اس بارے کوئی کجھ نہیں سی دس رہیا ۔

33

مکھ وزیر دے رجھیویاں نوں دھیان وچ رکھدے ہوئے بنٹی دے بھوگ دیاں رسماں اک گھنٹے لئی لیٹ کر دتیاں گئیاں ۔ مکھ وزیر نے بعد دوپہر آؤنا سی ۔ آؤنا سی جاں نہیں، ایہہ وی پکا پتہ نہیں سی ۔ اوہناں دے شہر آؤن دے پروگرام تاں ویہہ وار بندے ہن ۔ آپ کدے ہی پہنچدے ہن ۔ این وقت سر اوہناں دی تھاں اوہناں دا کوئی خاص وزیر جاں ضلعے دا کوئی اعلیٰ ادھیکاری موقعے تے پہنچدا ہے ۔ مکھ وزیر دے رجھیویاں دا قصہ سنا کے اوہناں کولوں معافی منگدا ہے ۔ مکھ وزیر دے فرض نبھا کے تردا بندا ہے ۔ جس حساب نال کرڑے سرکھیا پربندھ کیتے گئے سن، اس توں لگدا سی، مکھ وزیر ضرور پہنچنگے ۔ سارے شہر وچ گشت تیز ہو گئی سی ۔ شہر دے باہرلے چوکاں وچ ٹریفک پولیس توں علاوہ اک اک حولدار اتے چار چار سپاہی وی تعینات کیتے گئے سن ۔ سائیکل اتے سکوٹر توں بناں کسے وی گڈی نوں شہر چ پرویش کرن دی آگیا نہیں سی ۔ سکوٹراں دے وی نمبر نوٹ کیتے جا رہے سن ۔ اوہناں دیاں ڈگیاں دی وی چنگی طرحاں تلاشی ہو رہی سی ۔ تھانے توں کچہری تک دے دو میل دے رستے تے خاص توجو دتی گئی سی ۔ اس رستے تے پیندی ہر گلی دے موڑ تے اک اک سپاہی کھڑا کیتا گیا سی ۔ اوہ بڑی ہشیاری نال اعلیٰ دوالا گھوکھ رہیا سی ۔ شہر واسیاں دے دل دھڑک رہے سن ۔ شہر وچ اینی پولیس پہلاں کدے نہیں دیکھی گئی ۔ پولیس نوں کسے مندی گھٹنا واپرن دی سوہ لگی ہوئےگی ۔ کئیاں نیں راشن خرید کے

اندر رکھ لئے ۔ دور پڑھاؤن جاندیاں ادھیاپکاواں نیں چھٹیاں بھیج دتیاں ۔ واپس مڑدیاں نوں کرفیو لگ گیا تاں بچیاں دا کیہ بنے گا ؟ کرفیو دا سواد اوہ کئی وار چکھ چکیاں سن ۔ شہر وچلے سخت سرکھیا پربندھاں دی تاں لوکاں نوں سمجھ آ رہی سی پر کچہری نوں کیوں گھیریا گیا ہے، ایہہ سمجھوں باہر سی ۔ گیٹ توں کورٹ رومٹ تک قدم قدم تے سپاہی کھڑا سی ۔ وکیلاں دے کھوکھیاں، سائیکل شیڈاں، عرضی نویساں دے تختپوشاں اتے ہر اس جگہ تے جتھے چار بندے اکٹھے کھڑے ہوئے سن، کول چٹے کپڑیاں والے سوہیئے کن لائی کھڑے سن ۔

وکیلاں وچ گھسر مسر شروع ہو گئی سی ۔ ضرور کوئی خطرہ سی ۔ نہیں تاں اگے کدے کچہریاں دیاں چھتاں تے بی.ایس.ایف. دے جواناں نیں پزیشناں نہیں سی لئیاں ۔ اوہ مورچے بنا کے سٹینگناں اتے ایل.ایم.جی. ایوں تانی کھڑے سن، جویں کسے وی سمیں جنگ دا بگل وجن والا ہووے ۔ کدے کدے مکھ وزیر وکیلاں نوں ملن آؤندا سی ۔ اس سمیں کچہریاں وچ کجھ سرکھیا پربندھ ضرور کیتے جاندے سن ۔ پردھان نوں اوہناں دے اتھے آؤن دی کوئی سوچنا نہیں سی ۔ مکھ وزیر دے نزدیکی وکیل وی کچہریؤں غائب سن ۔ اوہناں نیں اتھے ڈیرہ جا لایا ہونا ہے، جتھے مکھ وزیر نے ٹھہر کرنی ہوئےگی ۔ نہیں تاں اوہ اتھے میلے چ گواچی گاں وانگ ہرل ہرل کردے پھردے رہندے ۔ اس سرکھیا دا اکو اک کارن کسے بہت ہی خطرناک دہشتگرد دا عدالت وچ پیش ہونا ہو سکدا سی ۔ مجرماں نوں پولیس کولوں چھڈا لین دیاں وارداتاں عام ہو رہیاں سن ۔ بھیڑ

بھڑکیاں والیاں کچہریاں وچ اجیہے موقعے اسانی نال مل جاندے ہن ججاں دے چہرے وی پیلے بھوک ہوئے ہوئے سن ۔ ہر اک نوں لگدا سی جویں بمب اسے دی کچہری وچ پھٹنا سی ۔ کورٹ رومٹ وچ داخل ہوندے سائلاں دی تلاشی تاں جائز سی ۔ کسے حد تک منشیاں دی تلاشی تے وی اعتراز نہیں سی کیتا جا سکدا، پر اج تاں وکیلاں نوں وی نہیں سی بخشیا جا رہیا ۔ تلاشی وی سرسری نہیں سی ہو رہی ۔ چنگی طرحاں گھوکھ پڑتال ہوندی سی ۔ پولیس دے اس رویئے تے وکیل ہڑتال کرنا چاہندے سن، پر اعلیٰ دوالا انا رہسمئی ہو گیا سی کہ کسے دی میٹنگ بلاؤن دی ہمت نہیں سی پے رہی ۔ ایہ کم کار کر کے کھوکھیاں وچ جا بیٹھے ۔ جج وی آؤن والے خطرے دا مقابلہ کرن لئی کچہریاں چھڈ کے رٹائرنگ روم وچ چلے گئے ۔ مقدمیاں دی کاروائی شانت چت ہی ہو سکدی سی ۔ جدوں سائل ہی نہیں، وکیل ہی نہیں، جج وی ڈرے ہوئے ہون تاں انصاف کویں ہو سکدا ہے ؟ وکیل سرکاری وکیلاں دے دفتراں دے چکر کٹن لگے ۔ شاید اوہناں نوں کجھ پتہ ہووے پر اوہ وی لوکاں وانگ کورے ہی سن ۔ بس انا کو پتہ سی کہ اک ماڑچو جیہا سپاہی اوہناں دے دفتر اگے پہرہ دین لئی آ گیا سی ۔ گرمیت سنگھ نوں تھانے وچوں سنیہا آیا سی کہ اوہ کدھرے نہ جائے ۔ پولیس بہت ہی خوفناک مجرماں نوں عدالت وچ پیش کرن والی ہے ۔ پورے چوداں دناں دا رمانڈ چاہیدا ہے ۔ تیاری کر لین ۔ اس خبر نال لوکاں نوں کجھ راحت ملی ۔ ایہہ خوفناک مجرم کیہڑے سن، ایہہ حالے وی پہیلی ہی سی ۔ مجرماں دا تھہو پتہ کڈھن لئی وکیل اک وار پھیر سرکاری وکیلاں ول آؤن لگے ۔

اس سوال دا وی سرکاری وکیلاں کول کوئی جواب نہیں سی ۔ مجرماں دے ناں پتے گپت رکھے گئے سن ۔ سرکھیا پربندھ انے سخت ہن تاں اوہ ضرور خطرناک ہون گے ۔ پورا علم مثل آؤن تے ہی ہوئےگا ۔ کچہری وچ یوا سنگھ دے ورکراں دی بھیڑ ودھدی جا رہی سی ۔ اس توں وکیلاں نیں انومان لا لیا کہ بنٹی دے قاتل ہی خوفناک مجرم سن ۔ کل اوہناں نوں پھڑ تاں لیا گیا سی پر ناں پتہ تصدیق نہیں سی ہو رہیا ۔ پریس والے وی مجرماں دی سوہ نہیں سی کڈھ سکے ۔ اوہ پولیس افسراں دی انٹرویو کر کر ہنبھ گئے سن، جیہناں نیں مجرماں نوں پھڑیا سی پر کسے دے پلے کجھ نہیں سی پایا ۔ سارا بازار پولیس دے گن گا رہیا سی ۔ ویوپار منڈل دے پردھان نے رات ہی میٹنگ بلا لئی سی ۔ بازار والے اپنے وعدے مطابق پولیس دا سنمان کرن دی تیاری کرن ۔ سیٹھاں نیں دل کھولھ کے اعلان کیتے ۔ بجاجی والے سنگلے نے ٹیریکاٹ دی اک اک وردی، بھانڈیاں والے بھاپے نے اک اک ٹفن، بساتی والے بابو رام نے اک اک بریف کیس اتے کریانے والے سردار نے چار چار کلو والی دیسی گھیؤ دی اک اک پیپی دین دا اعلان کیتا ۔ سویر نوں جدوں پولیس دے سنمان دی گل شہر وچ پھیلی تاں سنمان کرن والیاں دی لسٹ ہور لمبی ہو گئی ۔ دھاگہ مل والے، پولٹری فارم والے اتے شیلراں والے اک دوجے توں چڑھ چڑھ کے اعلان کرن لگے ۔ یوا سنگھ نے سنمان کرن لئی شام نوں ہی نہرو پارک وچ ریلی رکھ لہی ۔ مکھ وزیر دی حاضری وچ ہی سنمان ہوئےگا ۔ اوہناں انعام دین والیاں ساریاں سنستھاواں نوں بینتی کیتی کہ اوہ اپنیاں اپنیاں چیزاں لے کے سمیں سر

نہرو پارک پچ جان ۔ سنگھ مکھ وزیر تے وی زور پائیگا کہ اوہ پولیس اہلکاراں نوں ترقی دین دا وعدہ ترنت پورا کر کے جان ۔ قاتلاں نوں گرفتار کرواؤن دا وعدہ نبھا کے تاں اوہ شہر تے احسان کر ہی چکے سن ۔ یوا سنگھ چاہندا سی کہ قاتلاں دا مُونہہ کالا کر کے اوہناں دا جلوس کڈھیا جاوے ۔ انسپکٹر نے اس دی اجازت نہ دتی ۔ نہ قانونی پکھوں اتے نہ ہی سرکھیا پکھوں ایہہ ممکن سی ۔ سنگھ دی دوجی منگ وی اوہ پروان نہیں سی کر سکدا ۔ مجرماں نوں کھلی جیپ وچ بٹھا کے وی کچہری نہیں سی لجایا جا سکدا ۔ مجرماں دے سمرتھک کسے وی سمیں کوئی وی کاروائی کرن دے سمرتھ سن ۔ پولیس کوئی خطرہ مل نہیں لے سکدی ۔ پولیس دا بھگت بنیا سنگھ سر جھکا کے پولیس دی ہر گل مندا رہیا ۔ قاتلاں نوں پھڑ کے اوہناں سنگھ دا من جو موہ لیا سی ۔

مجرماں نوں لے کے تھانیوں نکلی جیپ دیکھ کے سنگھ دے ورکراں دا جوش ٹھاٹھاں مارن لگا ۔ اوہ پورے جوش نال پولیس دے حق وچ نعرے مارن لگے ۔ بازار وچ انی بھیڑ ہو گئی سی کہ پولیس نوں جیپاں تورنیاں مشکل ہو گئیاں ۔ دھکے مار مار لوک اک دوجے توں اگے ہون دا یتن کر رہے سن ۔ ہر کوئی اڈیاں چک چک کے قاتلاں دی منحوس شکل دیکھنا چاہندا سی ۔ پتلے دبلے سریراں، چٹے کڑتے پجامیاں، کالیاں پگاں اتے تلیدار جتیاں توں بناں کجھ وی نظر نہیں سی آ رہیا ۔ مجرماں دے پٹھیاں ہتھکڑیاں لائیاں گئیاں سن ۔ پیراں وچ بھاریاں بھاریاں بیڑیاں سن ۔ چہرے پگاں نال ڈھکے ہوئے سن ۔ بس خوفناک اکھاں ہی دکھائی دے رہیاں سن، جیہڑیاں وار وار

لوکاں نوں گھور رہیاں سن ۔ کچہری تک اپڑدیاں پولیس نوں تن گھنٹے لگ گئے ۔ جیپاں دے پچھے بہت وڈی بھیڑ تر رہی سی ۔ لوکاں نوں کچہری وچ داخل ہون دی مناہی سی ۔ بھیڑ نوں گیٹ اتے روک دتا گیا ۔ سنگھ لئی ایہہ ودھیا موقع سی ۔ جنا چر پولیس رمانڈ حاصل کر کے واپس نہیں آؤندی، اوہ لوکاں نوں اپنے سنگھرش دی کہانی سنا سکدے سن ۔ کجھ جوشیلے نوجواناں نیں عرضی نویساں دے تختپوش چک لئے ۔ اک دوجے تے رکھ کے تختپوشاں دی اچی ساری سٹیج بنا لئی ۔ سنگھ دے سیاسی اگُو وارو واری لوکاں دے رونگٹے کھڑے کرن لگے ۔ اندر اپنے کمرے وچ قید ہویا گرمیت بے صبری نال مثل اڈیک رہیا سی، مسئلہ گمبھیر سی ۔ کچہری وچ ہون والی کاروائی سنن اتے اس کاروائی نوں اپنے اپنے اخباراں نوں بھیجن لئی پریس رپورٹر کچہری وچ کرسیاں ملی بیٹھے سن ۔ سرکاری وکیل دی لیاقت دی پرکھ دی گھڑی سی ۔ خطرناک مجرم وکیل وی تکڑا کردے ہن ۔ گھٹ تاں گرمیت وی نہیں ۔ پھیر وی مجرماں دے خلاف بولن لئی پولیس دی مثل پڑھنی ضروری سی ۔ تفتیش دا ہر تتھ اس نوں زبانی یاد ہونا چاہیدا سی ۔ صفائی دے وکیل نوں مال پاؤن لئی کسے کتاب دی ضرورت وی پے سکدی سی ۔ مثل منگواؤن لئی گرمیت کئی وار تھانے فون کر چکا سی ۔ ہر وار اکو جواب آؤندا، مثل انسپکٹر دے بیگ وچ ہے ۔ انسپکٹر مجرماں دے نال ہے ۔ مجرم آئے وی تاں سدھے کچہری لجا کھڑے کیتے ۔ اک ٹٹیا جیہا سپاہی گرمیت نوں بلاؤن آ گیا ۔ بناں مثل پڑھے اوہ اندر جا کے کیہ بحث کریگا ؟ گرمیت دا پارا چڑھن لگا ۔ ‘‘خالی ہتھ میں کچہری چ

ڈگڈگی وجاؤں ۔'' بلاؤن ا

ائے سپاہی نوں گرمیت نے اوہنیں پیریں واپس بھیج دتا ۔ پولیس نوں جے سرکاری وکیل دی ضرورت ہے تاں پہلاں انسپکٹر اتھے آ کے نالے سارے حالات سمجھائے، نالے مثل پڑھائے ۔

باہر ہوندی نعر ےبازی نوں دھیان وچ رکھدیاں اتے ہو رہی دیری توں ڈردیاں انسپکٹر نوں دفتر آؤنا پیا ۔ مثل حالے وی اس کول نہیں سی ۔ انسپکٹر توں خوشی سامبھی نہیں سی جا رہی ۔ پولیس ہسٹری وچ شاید ایہہ پہلی وار سی کہ سارا شہر پولیس دے حق وچ نعرے مار رہیا سی ۔ نہیں تاں نعرے پولیس دے خلاف ہی لگدے ہن ۔ خوشی چ کملا ہویا اوہ مثل لیاؤنا ہی بھل گیا ۔ ''تسیں اندر چلو، تسیں کھڑے ہی رہنا ہے ۔ اسیں فون تے جج نال گل کر لئی سی ۔ پورے چوداں دناں دا رمانڈ مل جائے گا ۔ مجرماں نوں وکیل نہیں کرن دتا گیا ۔ شناخت کراؤن توں وی اوہ نانہہ کرنگے ۔ مجرماں نوں سبھ کجھ سمجھا دتی ۔ تسیں فکر نہ کرو ۔'' ''جے ایہو گل ہے تاں میتھوں کیہ کراؤنا ہے ؟ آپے پیش کر دیو ۔ اگے کیہڑا کردے نہیں ۔ مینوں نال لجانا ہے تاں مثل دکھاؤنی ہی پئے گی ۔'' محض ربڑ دی موہر بننا گرمیت دی عادت نہیں سی ۔ ایہہ تاں اجیہا مقدمہ سی، جس وچ گرمیت دی لیاقت دی پرکھ ہونی سی ۔ اوہ تاں چھوٹی توں چھوٹی گل نوں وی گمبھیرتا نال لیندا سی ۔ ایہہ اس دی سہردتا ہی سی، جیہڑی اس نوں اتھے تک لے آئی سی ۔ نویں زندگی دی شروعات تاں کوئی چنگی نہیں سی ہوئی ۔ باپ پٹواری ضرور سی، پر لوکاں دی چھل نہ لاہ سکیا ۔ پٹواری توں جماں

بندیاں اتے گرداوریاں وچ ہیرا پھیریاں کر کے نہ زمین اپنے ناں لگا ہوئی نہ کوٹھیاں بنیاں ۔ اس دی ساری عمر دی کمائی سی، اک کچا پلا گھر ۔ اوہ وی شہر دی سبھ توں گھٹیا سمجھی جاندی بستی وچ ۔ شمشان گھاٹ دے سامہنے اتے چوہڑیاں دے ویڑھے ۔ دوستاں متراں اتے رشتے داراں نیں بتھیرا ورجیا ۔ تھاں لینی ہے تاں کسے چنگے گلی محلے وچ لئے ۔ اتھے بھیڑی سنگت چ پے کے بچیاں نیں وگڑ جانا سی ۔ باپ کول سجھاواں نوں اک کن پا کے دوجے کن کڈھن توں سوا کوئی چارہ نہیں سی ۔ شہر رہِ کے بچیاں نوں پڑھاؤنا اس دے باپ دا سفنا سی ۔ گھٹ پونجی نال ا جیہی بستی وچ ہی مکان خریدیا جا سکدا سی ۔ لوکاں دیاں گلاں سچیاں ہون لگیاں ۔ گرمیت وگڑن لگا ۔ اس دے ہان دا کوئی وی تاں سکول نہیں سی جاندا ۔ کوئی موجاں نال کچھڑ چ جھاڑو دیئی سڑکاں سمبھرن جا رہے ۔ کوئی ٹٹیاں صاف کرن جا رہی ماں نال ہتھ وٹاؤن تر گیئے ۔ رہندے کھونہدے موڈھیاں تے پیپے دھر گلیاں بازاراں 'چوں ڈکے ڈؤلے چکن تر جاندے ۔ دوپہر تک ویلھے ہو کے سارا دن کھیڈدے رہندے ۔ اکلا گرمیت ہی سی، جس نوں بھاری بستا چک کے سکول جانا پیندا سی ۔ گھر آ کے وی ڈھیر ساری پڑھائی کرنی پیندی ۔ اس دا باپ خود اس نوں پڑھاؤندا سی ۔ اوہ وی سختی نال ۔ پڑھائی توں ٹالا مارن دی کوئی گنجائش نہیں سی ہوندی ۔

ساتھیاں دی پنچھیاں ورگی آزاد زندگی گرمیت نوں اپنے ول دھوہن لگدی ۔ پہلاں اوہ چھٹی والے دن اوہناں نال جان لگا ۔ پھیر سکولوں ٹل کے ۔ دوست کمیں کاریں رجھے رہندے،

گرمیت نال نال پھردا رہندا ۔ کدے کدے کم وچ ہتھ وی وٹاؤندا ۔ ساتھی حق نہیں سی رکھدے ۔ کسے گھروں جے کوئی چیز کھان نوں ملدی، گرمیت نال ونڈ کے کھاندے ۔ گرمیت نوں جے دوستاں والے کم کارن دی اجازت ہوندی تاں اوہ وی بستے نوں سلوٹ مار دیندا ۔ اوہ جٹاں دا منڈا سی ۔ سکول جان توں سوا کوئی چارہ نہیں سی ۔ سکول جاندا رہیا، پڑھدا رہیا ۔ گھر اگوں پکی سڑک نکلدے ہی وہڑھا کھیروں کھیروں ہو گیا ۔ اک خاندانی وید نوں یاد آیا، جمانداراں دے ادھے گھر تاں اس دی زمین تے اسرے ہوئے سن ۔ جدوں زمین دا کوئی مل نہیں سی، اس نے اس دی پرواہ نہیں سی کیتی ۔ قیمتاں ودھن لگیاں تاں اس دا دل وی دھڑکن لگا ۔ ایہناں دا کیہ وساہ ہے ؟ قبضہ کر کے ہی بیٹھ جان ۔ کئیاں نوں ڈرا کے، کئیاں نوں پچکار کے اتے باقیاں نوں تھوڑے بہتے پیسے دے کے اس نے سارا احاطہ خالی کرا لیا ۔ سڑک دے نال نال پلاٹ کٹے دناں وچ اک نویں بستی اسر گئی ۔ جگہ دی قیمت انی ودھ گئی کہ چوہڑیاں دے جدی گھر وی لالچ چ آ گئے ۔ مُونہہ منگے پیسے لے کے اوہ شہر دے باہر بنی اناج منڈ دے پرلے پاسے وگدے گندے نالے کول جا وسے ۔ انج وی اس بستی وچ اوہناں دا دم گھٹن لگا سی ۔ اپنی ہی جگہ تے اوہ درکارے جان لگے سن ۔ بدلے ماحول وچ گرمیت وی بدل گیا ۔ اس دے ساتھی بدل گئے ۔ نویں ساتھی سکول جاندے سن ۔ دل لا کے پڑھدے سن ۔ ودھیا ودھیا کھیڈاں کھیڈدے سن ۔ ماں باپ خوش رہن لگے ۔ منڈا سدھر رہیا سی ۔ گرمیت بدلیا تاں صحیح پر بچپن دے دوستاں نیں اس دا ساتھ نہ چھڈیا ۔ اج تک اوہ اس دی سوچ دا انگ بنے ہوئے سن ۔

اس نوں ہن پتہ لگا سی کہ جس زندگی نوں اوہ سورگ سمجھدا سی، اصل وچ اوہ نرکاں نالوں وی بھیڑی سی ۔ سمیں نیں اوہناں آزاد پنچھیاں دے کھنبھ کدوں دے کٹ سٹے سن ۔ کئیاں نوں بیماریاں نیں نگل لیا سی ۔ کئیاں نوں کارخانیاں دیاں مشیناں نیں ۔ جیہڑے بچ گئے سن، اوہ مریاں نالوں وی اوکھے سن ۔ کوئی ٹی.بی. دا شکار، کوئی دمے دا اتے کوئی مرگی دا ۔ کسے دی لت بانہہ کٹی جا چکی سی اتے کوئی انھا ہو گیا سی ۔ اوہو خاندانی پیشے اپناؤن لئی مجبور ۔ داڑھی کیسھی چٹے، جابھاں اندر نوں دھسیاں ہوئیاں ۔ ہڈیاں دے ڈھانچے ۔ گرمیت اپنے دوستاں نوں پچھانن وچ اکثر دھوکھا کھا جاندا سی ۔ اجیہا کیوں ہوندا ہے، اس دی سمجھ اس نوں کالج جا کے آؤن لگی ۔ اوہنیں دنیں پرگتیوادی لہر زوراں تے سی ۔ نوجواناں دا خون ابل رہیا سی ۔ اوہ ہتھیاربند کرانتی لئی تیاری کر رہے سن ۔ ہوسٹل وچ میٹنگاں ہوندیاں، ساہت ونڈیا جاندا ۔ گرمیت وی ادھر نوں جھک گیا ۔

کورس دیاں کتاباں چھڈ کے اوہ وگیانک سوچ والیاں کتاباں پڑھن لگا ۔ گرمیت اندر پیدا ہوندے ہر پرشن دا جواب اوہناں کتاباں وچ درج سی ۔ بچپن دے دوستاں دی لٹ دے کارن اتے اس دا حل گرمیت نوں سمجھ آ گیا سی ۔ اس توں پہلاں کہ گرمیت وی گھروں نکل جاندا، ساری لہر کھیروں کھیروں ہو گئی ۔ کئی دوست مارے گئے، باقیاں نوں جیل وچ تن دتا گیا ۔ لہر نہیں رہی تاں کیہ ؟ گرمیت اندر جگی جوت اسے طرحاں قایم سی ۔ زندگی دے ہر موڑ تے اوہ وگیانک سوچ لاگوُ کرن دے یتن کردا سی ۔ نوکری اوہ کر تاں رہیا سی، پر راس نہیں

سی آ رہی ۔ پولیس والے اس نوں پولیس ورودھی آکھدے سن ۔ سرکاری وکیل دا فرض ہوندا ہے، پولیس دا پکھ پورنا۔ کئی کیساں وچ اوہ پولیس دے خلاف ہی بول جاندا سی ۔ جج وی اوکھے سن ۔ اوہ اوہناں نال گھل مل کے نہیں رہندا ۔ نہ آپ کجھ کردا نہ اوہناں نوں کرن دیندا ۔ جیہڑے ماڑے منگتیاں دی گرمیت مدد کردا سی، اوہناں توں ججاں نوں کیہ ملنا سی ؟ جیہناں دی جج مدد کرنا چاہندے سن، اوہناں پچھے ہتھ دھو کے پے جاندا ۔ قانون دیاں عجیب عجیب پربھاشاواں دین لگدا ۔ اپنا محکمہ وی اوکھا سی ۔ گرمیت مرضی دا مالک سی ۔ ڈردے کوئی کاروائی نہیں سی کردے ۔ ماڑے بندیاں نال سنبندھ رکھدا ہے ۔ جتھے وی جاندا ہے، پہلاں ورگیاں نال دوستی گنڈھدا ہے ۔ ایہو کجھ ہن واپر رہیا سی ۔ انسپکٹر دے رویئے توں گرمیت نوں لگ رہیا سی جویں اوہ گرمیت دی ہوند توں منکر ہو رہیا سی ۔ گرمیت دی اڑی اگے انسپکٹر نوں جھکنا پیا ۔ رمانڈ سرکاری وکیل توں بناں وی مل جانا سی، پر اوہ بناں مطلب جوخم لینا ٹھیک نہیں سی سمجھدا ۔ کل نوں ایہو چھوٹی جیہی گل پہاڑ بن سکدی سی ۔ مثل لے کے گرمیت زمنیاں پھولن لگا ۔ ''ایہہ حالے لکھنیاں ہن ؟'' ''وقت ہی نہیں لگا.....۔'' گرمیت ولوں پھڑی غلطی تے انسپکٹر گھبرایا ۔ ''جے جج نے زمنیاں تے دستخط کرنے ہوئے تاں ؟'' گرمیت دا غصہ حالے ٹھنڈھا نہیں سی ہویا ۔ اوہ انسپکٹر نوں ذلیل کرن تے تلیا ہویا سی ۔ 'میں آکھیا تاں ہے کہ جج نال گل ہو چکی ہے ۔ کوئی ہور نہیں دیکھن لگا زمنیاں ۔ جدوں مجرماں دا کوئی وکیل ہی نہیں، اعتراز کس نے کرنا ہے ؟'' گرمیت دی نقطہ چینی انسپکٹر نوں چبھن لگی ۔

اس دے بول کرخت ہون لگے ۔ مثل دا جائزا لے کے گرمیت نے رمانڈ پیپراں تے نظر ماری ۔ مجرماں دے ناں پڑھ کے اس دے ہتھ کمب گئے ۔ پین انگلاں وچوں کھسک کے ہیٹھاں گر گیا ۔

"پالا سنگھ.....میتا سنگھ.....اوہو جیب کترہ.....چور.....جیہڑا اپنے تھانے دے بی.سی. رہے ہن ؟" دھڑکدے دل نال ہیٹھوں پین چکدے گرمیت نے مجرماں بارے تسلی کرن لئی انسپکٹر توں پچھیا ۔ "جی.....جی.....اوہو نے حرام زادے.....دیکھ لو کڈا لوہڑا ماریا سالیاں نیں.....-" انسپکٹر دی آواز وچ پہلاں والا جوش نہیں سی رہیا ۔ اس نوں ایوں محسوس ہون لگا سی جویں چور رنگے ہتھیں پھڑیا گیا سی ۔ "ایہہ تاں دساں دناں توں تھانے بیٹھے سی.....میں آپ دیکھے نے.....- اک نوں تاں میں آپ پیش کیتا سی ۔" "نہیں، نہیں، تہانوں بھلیکھا لگا ہونا ہے ۔" انسپکٹر گرمیت دے سوالاں توں اویں گھبرا رہیا سی جویں مجرم پولیس دے سوالاں توں گھبراؤندا ہے ۔ اوہ کاہلا پے رہیا سی کہ گرمیت جلدی دینے کاغذاں تے دستخط کرے اتے اس دا کھہڑا چھڈے ۔ "ایہناں غریباں لئی ایڈا اڈنبر رچن دی کیہ لوڑ سی ؟ گھڑیاں دیاں ایہناں مچھیاں نیں کتھے بھج جانا سی ؟ نہ ایہناں نوں کوئی چھڈاؤن والے.....-" بناں دستخط کرے پین جیب چ پاؤندے گرمیت دا غصہ قابو توں باہر ہو رہیا سی ۔ "تسیں ہن اٹھو وی.....باقی سوال پھیر کر لیو.....-" کھجھیا انسپکٹر مثل سمیٹدا کرسی توں اٹھ کھلوتا ۔ گرمیت دیاں نظراں انسپکٹر دے جھرڑیاں والے متھے تے ٹک گئیاں ۔ ہر جھرڑی وچوں اس نوں بیسیاں

معصوماں دے پھانسی لٹکن دے عکساں دے جھولے پین لگے ۔ کاغذاں وچوں آؤندی اک عجیب جیہی بو گرمیت دے نک نوں چڑھن لگی ۔ سڑ رہے ماس جہی، گندگی دے ڈھیر جیہی اتے تازے وہے خون جیہی ۔ باہر یوا سنگھ دے نعرے اچی ہوندے جا رہے سن ۔ بنٹی دے قاتلاں نوں پھاہے لاؤن دی منگ زور پھڑدی جا رہی سی ۔ بھیڑ دے نعریاں نیں انسپکٹر نوں راحت بخشی ۔ اوہ گرمیت دا دھیان بھیڑ دے غصے ول دواؤنا چاہندا سی ۔ گرمیت اس طرحاں دی بھیڑ توں ڈرن والا نہیں سی ۔ گرمیت دے ذہن وچ اس مقدمے دا بھوت، ورتمان اتے بھوکھ گھمن لگا ۔ اگوں کیہ ہوئےگا، اس نوں صاف دکھائی دے رہیا سی ۔ بنٹی دا قتل.....پولیس دی حرکت.....مکھ وزیر دا اعلان.....پالے اتے میتے تے چڑھی ساڑھستی.....گرمیت دے ساتھیاں دے دو نویں روپ.....پولیس رمانڈ اتے تشدد ۔ ایہہ سی اس قتل دا بھوتکال ۔ ورتمان وچ نعرے وج رہے سن ۔ ججاں نوں پربھاوت کیتا جا رہیا سی ۔ خبراں چھپ رہیاں سن ۔ پولیس دی بہادری دے گن گان ہو رہے سن ۔ بھوکھ وچ اس بھیانک کانڈ سنبندھی اسمبلی اتے پارلیمینٹ وچ بحثاں ہونگیاں ۔ سیشن جج دی کچہری وچ باہر قاتلاں نوں پھاہے لاؤن دے نعرے لگن گے ۔ جھوٹھے گواہ بھگتن گے ۔ وکیلاں دی دھواں دھاریں بحث ہوئےگی ۔ ڈردا جج پھانسی دا حکم سنائےگا ۔ اس سارے ڈرامے دا اک پاتر گرمیت وی ہوئےگا ۔ نہیں ۔ گرمیت پالے اتے میتے نال غداری نہیں کریگا ۔ غداری کر کر اوہ ہنبھ چکا سی ۔ جھوٹھیاں تفتیشاں تے اوہ ہور دستخط نہیں کریگا ۔ ‘‘میں اس جھوٹھ کے پلندے تے دستخط نہیں کرنے ۔ کسے ہور سرکاری

وکیل توں دستخط کرا لے ۔" انسپکٹر نوں کورا جواب دے کے گرمیت حلقہ پھلقہ محسوس کرن لگا ۔ کافی دیر توں کوئی نعرہ سنائی نہیں دتا ۔ لگدا سی بھیڑ دا جوش مٹھا پے گیا سی ۔ کارن جانن لئی گرمیت طاقی کول جا کھڑوتا ۔ یوا سنگھ دے کھبے پاسے سنگھرش سمتی نے وی اپنی سٹیج لا لئی سی ۔ بھاویں حالے سمتی والیاں نوں سنن والیاں دی گنتی مٹھی بھر ہی سی، پھیر وی اوہناں دے کرارے کرارے بھاشن سنگھ دے سیاستداناں دے حوصلے پست کر رہے سن ۔ سمتی والیاں نوں بنٹی دے اکھوتی قاتلاں دا ناں پتہ لگ چکا سی ۔ ایہہ وی کہ اوہ دساں دناں توں تھانے بیٹھے سن ۔ تھانیوں چھٹ کے آئے سمتی دے کارکن اس دی تصدیق کر رہے سن ۔ سچائی جانن لئی بھیڑ سنگھ نالوں ٹٹ ٹٹ کے سمتی ول آ رہی سی ۔ اس لئی پولیس دے حق وچ لگدے نعرے مٹھے پے رہے سن ۔ سمتی دے کامیاں دیاں تقریراں گرمیت دے ڈولدے من نوں بل بخشن لگیاں ۔ اوہناں نوں ایہہ وی پتہ لگ چکا سی کہ گرمیت نے کاغذاں تے دستخط کرنوں نانہہ کر دتی سی ۔ اوہ گرمیت دی اس دلیری دی تعریف کر رہے سن ۔ لوکاں نوں اس نانہہ دا کارن سمجھا رہے سن ۔ گرمیت اندر پیدا ہویا جوش ٹھاٹھاں مارن لگا ۔ اس نوں اپنے فیصلے تے فخر ہون لگا ۔ غلط فیصلے لین والا اوہ کیہڑا کوئی للو پنجو وکیل سی ۔ اوہ دیش دی سبھ توں ودھیا یونیورسٹی دا لاء گریجوئیٹ سی ۔ سارے سرکاری وکیلاں وچوں اکو اک گولڈ میڈلسٹ سی ۔ نوکر بھرتی نہ ہویا ہوندا تاں چونویں وکیلاں وچوں ہونا سی ۔ طاقی چ کھڑا گرمیت اپنی دس سالاں دی نوکری دا لیکھا جوکھا کرن لگا ۔ آخر اس دی لیاقت

کس دے کم آ رہی سی ؟ گرمیت نے تاں سوچیا سی، سرکاری وکیل بن کے اوہ پالے ورگیاں نوں بچا لیا کریگا ۔ وڈے وڈے سمگلراں نوں جیلھاں چ سڑن لئی مجبور کریگا، پر اجیہا کجھ وی نہیں سی ہو رہیا ۔ اس دے ذہن وچ اک وی اجیہا کیس نہیں سی آ رہیا، جس وچ اوہ اپنی پگا سکیا ہووے ۔ پھیر چند چھلڑاں لئی ہر سماں برباد کرن دا کیہ لابھ سی ؟

سرکار نوں تاں اس دی لیاقت توں چڑ سی ۔ اس دی لوڑ تاں پالے اتے میتے ورگے ہزاراں معصوماں نوں سی ۔ گرمیت نوں تاں اوہناں دا وکیل بننا چاہیدا سی ۔ سمتی دوآلے جڑ رہے لوکاں دی گنتی ودھدی جا رہی سی ۔ سنگھ والے کدھرے نظر نہیں سی آ رہے ۔ اوہ بوریا بسترا گول کر کے جا چکے سن ۔ اتشاہ نال بھرے گرمیت نے کاغذ چکیا، استعفیٰ لکھیا اتے لفافہ پوسٹ کرن لئی نائب کورٹ نوں ڈاکخانے بھیج کے اوہ چھوٹے چھوٹے قدم پٹدا سمتی دے جلسے ول ودھن لگا ۔ گرمیت خوش سی ۔ آخر اوہ لوک سنگھرش والے اس امرت کنڈرت دے راہ پے ہی گیا سی، جس نے لوکاں نوں اس بھیڑے نظام توں مکتی دواؤنی سی ۔

*